

แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต
TRENDS OF EDUCATION MANAGEMENT IN BUDDHIST PSYCHOLOGY:
A CASE STUDY OF MIND POTENTIAL FOR THE FUTURE

นางอาภรทิพย์ สมบัติบริบูรณ์

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

แนวโน้มนการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

นางอารทิพย์ สมบัติบริบูรณ์

ดุขฎิณิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Trends of Education Management in Buddhist Psychology:
a Case Study of Mind Potential for the Future

Mrs. Arporn tip Sombatboriboon

This Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Psychology)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์เรื่อง
“แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต” เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(น.อ. ดร.นภัทร แก้วนาค)

กรรมการ

(ผศ. ดร.ประยูร สุขะใจ)

กรรมการ

(พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโนโท, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร.สิริวัฒน์ ศรีศรีเรือง)

กรรมการ

(ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์)

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

ผศ. ดร.สิริวัฒน์ ศรีศรีเรือง

ประธานกรรมการ

ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นางอาภรทิพย์ สมบัติบริบูรณ์)

ชื่อคุณูปนิพนธ์	: แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต
ผู้วิจัย	: นางอาภรทิพย์ สมบัติบริบูรณ์
ปริญญา	: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พุทธจิตวิทยา)
คณะกรรมการควบคุมคุณูปนิพนธ์	: ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีศรีเรือง, พธ.บ. (การบริหารการศึกษา), M.A. (Psychology), Ph.D. (Psychology) : ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์, ป.ธ.๓, พธ.บ. (ปรัชญา), M.A. (Psychology), Ph.D. (Psychology)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

คุณูปนิพนธ์เรื่อง แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา ๒) เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา และ ๓) เพื่อนำเสนอแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต โดยมีรูปแบบเป็นการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) และวิจัยอนาคต (Futures Research) ใช้เครื่องมือเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๗ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้สถิติ ค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยควอไทล์

ผลการศึกษวิจัย พบว่าแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา ควรประกอบด้วย ๑) **แนวคิดทางพุทธจิตวิทยา** พบว่า ควรมีการจัดการศึกษาในหมวดรายวิชาจิตในพระอภิธรรม หมวดรายวิชาชีวิตตามหลักพุทธธรรม เพื่อความเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิต และมีการศึกษาจิตวิทยาตะวันตกที่มุ่งเน้นทฤษฎีมนุษยนิยม เพื่อศึกษาในความแตกต่างของมนุษย์ ๒) **แนวคิดในการจัดการศึกษา** พบว่า ในการจัดการศึกษา โดยทั่วไปยึดหลักปรัชญาการศึกษา และทฤษฎีการศึกษา โดยเฉพาะทฤษฎีหลักสูตร เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษา ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในอนาคต พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพจิตอนาคต ๕ ประการ มีความเหมาะสมในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา โดยเฉพาะยุคในปัจจุบันที่เป็นยุคของการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑

แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา ควรเสริมสร้างศักยภาพจิตอนาคต ๕ ประการ ดังต่อไปนี้ ๑) **จิตแห่งวิทยาการ** ควรนำหลักไตรสิกขาเข้ามาบูรณาการให้เข้ากับหลักการเรียนรู้ทางจิตวิทยา ด้วยกระบวนการที่เอื้อต่อความเข้าใจ สามารถเข้าถึงและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ ๒) **จิตแห่งการสังเคราะห์** ควรนำหลักธรรมโยนิโสมนสิการมาใช้ เพื่อต่อยอดเป็นองค์ความรู้ใหม่อันจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาและสังคม ๓) **จิตแห่งการสร้างสรรค์** ควรนำหลักธรรมในการพัฒนาระดับของปัญญา ๓ ชั้น คือ สุตตมยปัญญา จิตตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา มาเป็นฐานความรู้สหวิชาผ่านกระบวนการทดลองเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อยืนยันในสิ่งที่ได้ค้นพบใหม่ ๔) **จิตแห่งความเคารพ** ควรนำหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มาใช้ในการเคารพความคิดของผู้อื่น ควรพัฒนาการเรียนรู้อย่างเข้าใจตามหลักกัลยาณมิตร และเสริมสร้างด้วยหลักสาราณียธรรม เพื่อความเข้าใจสิ่งที่ถูกต้องในการอยู่ร่วมกัน

เกิดเป็นสัมพันธภาพที่ดีในสังคม ๕) **จิตแห่งจริยธรรม** ควรนำหลักธรรมสติปัญญา ๔ มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพแห่งจิต ตามหลักสุขภาวะองค์รวม หรือใช้หลักธรรมภาวนา ๔ เพื่อเอื้อต่อการเข้าสู่สภาวะธรรมในขั้นสูงต่อไป

Dissertation Title : Trends of Education Management in Buddhist Psychology:
a Case Study of Mind Potential for the Future

Researcher : Mrs. Arporn tip Sombatboriboon

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Psychology)

Dissertation Supervisory Committee

: Asst.Prof. Dr.Siriwat Srikrueadong, B.A. (Ed. Admn.),
M.A. (Psychology), Ph.D. (Psychology)

: Dr.Chayasit Thongborisut, Pali III , B.A. (Philosophy.),
M.A. (Psychology), Ph.D. (Psychology)

Date of Graduation : March 17, 2019

Abstract

Research entitled “Trends of Education Management in Buddhist Psychology: A case study of Mind Potential for the Future” has the following objectives 1) to study the concept of Education Management in Buddhist Psychology, 2) to study the Education Management in Buddhist Psychology, 3) to present the Trends of Education Management in Buddhist Psychology: A case study of Mind Potential for the Future in the form of a Documentary Research and Futures Research, using the Delphi Technique to analyze and synthesize the Trends of Education Management in Buddhist Psychology: A case study of Mind Potential for the Future by 17 experts to analyze the data with computer using statistics, medians and quartile range.

The result of the research can be summarized as follows: The Trends in relevant to the Education Management in Buddhist Psychology shall consist of 1) **Buddhist Psychology Concept** found that there shall be Education Management in the course category of the Spirituality in the Metaphysics, course category of Life in Buddhist Principles to understand the truth of life and the western psychological study focusing on the Humanism theory to study the variance of human, 2) **Education Management Concept** found that in general, managing the education holds to the educational philosophy’s and education theory’s principles, in particular the course’s theory in order to meet the objective of the Education Management. The future Education Management Concept found that 5 concepts of Mind Potential for the Future are proper for the Education Management in Buddhist Psychology, especially in the current era, which is the educational era of 21st century.

The Trends of Education Management in Buddhist Psychology shall create 5 concepts of Mind Potential for the Future as follows: 1) **Disciplined Mind**; the Threefold Trainings shall be integrated in accordance with the psychology studies with the process

that facilitates understanding, accessible and able to improve the quality of life, 2) **Synthesizing Mind**; the wise consideration shall be implied to expand to a new beneficial knowledge to the studies and the society, 3) **Creating Mind**; the 3 levels of wisdom improvement principles, consisting of the wisdom resulting from study, the wisdom resulting from reflection and the wisdom resulting from mental development, shall be adopted as a multidisciplinary knowledge base for science experiments to substantiate the new discovery, 4) **Respectful Mind**; the four noble sentiments, consisting of the loving-kindness, compassion, sympathetic joy and equanimity, shall be adopted in respecting other's opinion. These principles shall be studied well according to the association with the virtuous and strengthen with the states of conciliation in order to understand the right way of co-existence, creating a good relationship in the society, 5) **Ethical Mind**; the 4 mental cultures principle shall be applied in order to develop the psychological quality according to the holistic health principle or imply the 4 mental cultures to enable the access into the next higher Dharma state.

กิตติกรรมประกาศ

หากจะเปรียบเทียบการเรียนในระดับดุขฎฐิบัณชิตนี้เป็นการเดินทางของชีวิต ดุขฎฐิณิพนธ์ฉบับนี้เป็นผลผลิตของการเดินทางที่ใช้เวลายาวนานถึง ๕ ปีเต็ม นอกจากเส้นทางการเดินทางนี้จะยาวนานแล้ว ยังเต็มไปด้วยอุปสรรคตั้งแต่การออกเดินทางจนถึงจุดหมายปลายทาง ถึงแม้กระนั้นก็ตาม การทำดุขฎฐิณิพนธ์ในครั้งนี้ ถือเป็นโอกาสที่ผู้วิจัยได้พิสูจน์ความเพียร และความรู้ของตนเองอย่างเต็มที่ สิ่งที่ทำให้ผ่านวิกฤติการต่าง ๆ มาได้ ผู้วิจัยเชื่อว่ามาจากการปฏิบัติกรรมฐาน ที่ทำให้ผู้วิจัยรู้จักใช้สติ สมาธิ ในการใช้ชีวิต และบทบาทต่าง ๆ ในขณะที่เป็นนิสิต และเป็นโชคที่ผู้วิจัยได้รับความกรุณาจากบุคคลหลายคนที่ได้ให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ทักษะต่าง ๆ ในการทำวิจัยเพิ่มมากขึ้น

บุคคลที่มีบทบาทมากที่สุดในการผลักดันงานวิจัยนี้ให้สำเร็จลุล่วงได้นั้น คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือตอง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งคอยกระตุ้นเตือน ให้กำลังใจ สนับสนุนจนดุขฎฐิณิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์ ที่เป็นผู้ริเริ่มและให้แนวทางหัวข้อดุขฎฐิณิพนธ์ ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุมพล พูลภักทรชีวิน ที่ให้คำแนะนำแนวคิดในการทำวิจัยอนาคต ขอขอบพระคุณ นาวาเอก ดร.นภัทร แก้วนาค ที่ให้คำแนะนำวิธีวิจัยเทคนิคเดลฟาย และที่สุุดนี้ ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกรูป/คน ที่ท่านได้กรุณาเสียสละเวลาตอบแบบสอบถามในแต่ละรอบ ดังนั้นทุกความคิดเห็นผู้วิจัยถือว่าเป็นเกียรติและมีคุณค่าอย่างยิ่งต่องานวิจัยอนาคตนี้

นอกจากนี้ ยังมีกัลยาณมิตรที่มีส่วนช่วยให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สำเร็จได้ ตั้งแต่เริ่มต้นเข้าศึกษาจนสำเร็จการศึกษาคือ นางณัฐณัช แก้วพลี ซึ่งร่วมเป็นกำลังใจ ช่วยเหลือผลักดันซึ่งกันและกัน

ผู้วิจัยขอขอบคุณครอบครัวที่เป็นกำลังใจให้ได้ทำสิ่งที่มีคุณค่าต่อพระพุทธศาสนาในการธำรงรักษาการศึกษาพระอภิธรรมในรูปแบบต่าง ๆ และมุมมองการจัดการศึกษาในอนาคตของประเทศไทย ด้วยการพัฒนาศักยภาพจิตอนาคต หากการกระทำนี้ก่อเกิดเป็นบุญกุศล ผู้วิจัยขอยกบุญกุศลที่เกิดจากการทำดุขฎฐิณิพนธ์นี้ ให้แก่บุคคลในครอบครัว และทุกท่านที่ได้กล่าวนามและไม่ได้กล่าวนามที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ด้วยเทอญ

นางอาภรทิพย์ สมบัติบริบูรณ์

๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฎ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์จากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎีทางพุทธจิตวิทยา	๘
๒.๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีการจัดการศึกษา	๖๗
๒.๑.๓ แนวคิด ทฤษฎีการจัดการศึกษาในอนาคต	๘๐
๒.๑.๔ หลักธรรมสำหรับการประยุกต์ใช้	๑๐๐
๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๑๒
๒.๒.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธจิตวิทยา	๑๑๒
๒.๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา	๑๑๗
๒.๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเทคนิคเดลฟาย	๑๒๕
๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๒๘
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๓๐
๓.๒ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก	๑๓๐
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๓๐

เรื่อง	หน้า
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๓๓
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย	๑๓๔
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานภาคสนาม	๑๓๖
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย	๑๗๗
๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย	๑๘๘
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๒๑๓
๕.๒ อภิปรายผลผลการวิจัย	๒๒๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๓๘
บรรณานุกรม	๒๓๙
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญ	๒๔๗
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม	๒๕๐
ภาคผนวก ค แบบสอบถาม	๒๕๒
แบบสอบถาม รอบที่ ๑	๒๕๒
แบบสอบถาม รอบที่ ๒	๒๕๙
แบบสอบถาม รอบที่ ๓	๒๗๕
ภาคผนวก ง การวิเคราะห์ทางสถิติ	๒๙๓
ประวัติผู้วิจัย	๒๙๙

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า	
ตารางที่ ๒.๑	ร้อยละของนักจิตวิทยาสหรัฐอเมริกา แยกตามแขนงจิตวิทยา	๓๘
ตารางที่ ๒.๒	การวิเคราะห์สาขาวิชาจิตวิทยา	๓๘
ตารางที่ ๒.๓	การวิเคราะห์ความหมายสาขาวิชาจิตวิทยา	๔๐
ตารางที่ ๒.๔	กรอบพัฒนาทักษะ	๘๔
ตารางที่ ๒.๕	กรอบพัฒนาการศึกษา ๑.๐ ถึง ๔.๐	๘๔
ตารางที่ ๒.๖	การสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ	๙๔
ตารางที่ ๒.๗	การสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์	๙๖
ตารางที่ ๒.๘	การสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์	๙๗
ตารางที่ ๒.๙	การสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ	๙๘
ตารางที่ ๒.๑๐	การสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม	๙๙
ตารางที่ ๒.๑๑	ความหมายของสิกขา ๓	๑๐๒
ตารางที่ ๔.๑	จำนวนและร้อยละเกี่ยวกับข้อมูลสถานภาพของผู้เชี่ยวชาญ	๑๓๗
ตารางที่ ๔.๒	การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ รอบที่ ๑	๑๓๘
ตารางที่ ๔.๓	การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ รอบที่ ๑	๑๔๐
ตารางที่ ๔.๔	การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ รอบที่ ๑	๑๔๑
ตารางที่ ๔.๕	การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ รอบที่ ๑	๑๔๒
ตารางที่ ๔.๖	การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม รอบที่ ๑	๑๔๔
ตารางที่ ๔.๗	การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ รอบที่ ๓	๑๔๖

ตารางที่

ตารางที่ ๔.๒๐	การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้ม การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ แยกเป็นประเด็นปัจจุบัน	๑๘๐
ตารางที่ ๔.๒๑	การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้ม การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม แยกเป็นประเด็นปัจจุบัน	๑๘๑
ตารางที่ ๔.๒๒	การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้ม การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ แยกเป็นประเด็นอนาคต	๑๘๒
ตารางที่ ๔.๒๓	การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้ม การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ แยกเป็นประเด็นอนาคต	๑๘๓
ตารางที่ ๔.๒๔	การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้ม การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ แยกเป็นประเด็นอนาคต	๑๘๔
ตารางที่ ๔.๒๕	การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้ม การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ แยกเป็นประเด็นอนาคต	๑๘๖
ตารางที่ ๔.๒๖	การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้ม การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม แยกเป็นประเด็นอนาคต	๑๘๖

สารบัญแผนภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ ๑.๑	๒
ภาพที่ ๒.๑	๑๓
ภาพที่ ๒.๒	๑๕
ภาพที่ ๒.๓	๑๗
ภาพที่ ๒.๔	๒๑
ภาพที่ ๒.๕	๒๔
ภาพที่ ๒.๖	๒๗
ภาพที่ ๒.๗	๒๘
ภาพที่ ๒.๘	๓๑
ภาพที่ ๒.๙	๓๐
ภาพที่ ๒.๑๐	๓๓
ภาพที่ ๒.๑๑	๔๘
ภาพที่ ๒.๑๒	๕๓
ภาพที่ ๒.๑๓	๕๕
ภาพที่ ๒.๑๔	๕๗
ภาพที่ ๒.๑๕	๕๘
ภาพที่ ๒.๑๖	๕๘
ภาพที่ ๒.๑๗	๖๒
ภาพที่ ๒.๑๘	๖๓
ภาพที่ ๒.๑๙	๖๔
ภาพที่ ๒.๒๐	๘๑
ภาพที่ ๒.๒๑	๘๒
ภาพที่ ๒.๒๒	๙๐
ภาพที่ ๒.๒๓	๑๒๐
ภาพที่ ๒.๒๔	๑๒๘
ภาพที่ ๓.๑	๑๓๓
ภาพที่ ๔.๑	๑๗๖
ภาพที่ ๔.๒	๑๘๒
ภาพที่ ๔.๓	๑๘๘

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ ๔.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาจิตวิทยาพุทธศาสนา	๑๘๘
ภาพที่ ๔.๕ แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาตะวันตก	๑๙๐
ภาพที่ ๔.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา	๑๙๓
ภาพที่ ๔.๗ กระบวนการพัฒนาของไตรสิกขา	๑๙๔
ภาพที่ ๔.๘ ความหมายของภาวนา ๔	๑๙๕
ภาพที่ ๔.๙ ความสัมพันธ์ของศีล	๑๙๖
ภาพที่ ๔.๑๐ ความหมายของภาวิต ๔	๑๙๗
ภาพที่ ๔.๑๑ พละ ๕ (ธรรมอันเป็นกำลัง ๕ ประการ)	๒๐๑
ภาพที่ ๔.๑๒ การศึกษาศักยภาพของจิตแห่งวิทยาการ	๒๐๓
ภาพที่ ๔.๑๓ การศึกษาศักยภาพของจิตแห่งการสังเคราะห์	๒๓๕
ภาพที่ ๔.๑๒ การศึกษาศักยภาพของจิตแห่งการสร้างสรรค์	๒๐๗
ภาพที่ ๔.๑๓ การศึกษาศักยภาพของจิตแห่งความเคารพ	๒๐๘
ภาพที่ ๔.๑๔ การศึกษาศักยภาพของด้านจิตแห่งจริยธรรม	๒๐๙
ภาพที่ ๔.๑๕ การศึกษาศักยภาพของด้านจิตแห่งจริยธรรม	๒๐๙
ภาพที่ ๕.๑ วิธีการวิเคราะห์ศักยภาพจิตประเด็นปัจจุบันและอนาคต	๒๑๐
ภาพที่ ๕.๒ การวิเคราะห์ศักยภาพจิตอนาคต	๒๓๔
ภาพที่ ๕.๓ แนวคิดในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา	๒๓๔
ภาพที่ ๕.๔ แนวคิดการจัดการศึกษาโดยคำนึงถึงปรัชญาและทฤษฎีการศึกษา	๒๓๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในดัชนีฉบับนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ ส่วนคัมภีร์อรรถกถาภาษาไทย ใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การอ้างอิงพระไตรปิฎก จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี.(ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕

ส่วนคัมภีร์อรรถกถา จะระบุชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม (ถ้ามี)/หน้า เช่น ที.สี. (บาลีป ๑/๒๗๖/๒๔๐ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิสาลินี สลักขณชวคคอฎฐกถา ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๒๔๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามลำดับดังนี้

๑. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำย่อ	พระสุตตันตปิฎก ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ส.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค	ภาษาไทย
อง.ทสก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนินบาต	ภาษาไทย
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	ภาษาไทย
ขุ.ป. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค	ภาษาไทย

พระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
อภิ.สง. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี	ภาษาไทย
อภิ.วิ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก วิมังค	ภาษาไทย
อภิ.ธา. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา	ภาษาไทย
อภิ.ปุ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ	ภาษาไทย
อภิ.ก. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ	ภาษาไทย
อภิ.ย. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ยมก	ภาษาไทย
อภิ.ป. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ปฐฐาน	ภาษาไทย

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.ปา.อ (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สุมังคลวิสาลินี ปาฐกวรรคอรรถกถา	ภาษาไทย
ม.ม.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี ปณณาสกอรรถกถา	ภาษาไทย
องติก.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรณปุรณี ติกนินบาตอรรถกถา	ภาษาไทย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคของวิทยาศาสตร์ที่เจริญก้าวหน้า การให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทางวัตถุ จนละเลยเรื่องศิลปะและคุณธรรมอย่างชัดเจนมากขึ้น ทำให้เกิดลัทธิแยกส่วน^๑ (Frag-mented Consciousness) ในส่วนของการศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้งนั้น ถือได้ว่าเป็นการแยกส่วน แยกส่วนจากชีวิต และสังคมหรือการอยู่ร่วมกัน ความปรารถนาสูงสุดของมนุษย์ คือ การมีชีวิตที่มีความสุขหรือสภาวะและมีการอยู่ร่วมกันหรือสังคมด้วยสันติ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม เมื่อปรารถนาในสิ่งใดก็ควรเรียนรู้ในสิ่งนั้นและทำให้สำเร็จ นั่นคือ การศึกษาควรเอาชีวิตเป็นตัวตั้ง แต่เมื่อการศึกษาได้แยกส่วนไป โดยเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ซึ่งหมายถึง ชีวิตก็ส่วนหนึ่ง การศึกษาก็ส่วนหนึ่ง สิ่งใดก็ตามที่แยกส่วนกันจะนำไปสู่วิกฤตการณ์เสมอ แม้กระทั่งจิตวิญญาณที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ก็เป็นอุปสรรคที่สำคัญในการพัฒนาสังคมที่เกื้อกูลกันและกัน และร่วมมือกันด้วยสันติสุข ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงถูกกำหนดกรอบด้วยวัฒนธรรมทุนนิยม และกระแสโลกาภิวัตน์ การศึกษาลดฐานะจนแทบหาความหมายไม่ได้ เพราะเหลือแต่การเรียนรู้วิทยาการเฉพาะด้าน หรือวิชาชีพ แทนที่จะเรียนเพื่อกระตุ้นให้เกิดปัญญาที่สมบูรณ์ เน้นแต่จะพัฒนากำลัง (Manpower) ละเลยที่จะพัฒนาความเป็นคน (Manhood) คนและสังคมที่เป็นผลผลิต กระบวนการศึกษาจึงไม่สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข บุคคลไม่ว่าจะมั่งมีหรือยากจน จึงทุกข์อันเนื่องมาจากต้องพัฒนาทางจิตใจด้วยกันทั้งนั้น

ระบบการศึกษาจากประเทศในแถบตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทในประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยขาดวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากบุคคลย่อมต้องการเรียนรู้ที่จะให้มีชีวิตรอดจากสิ่งแวดล้อมนั้น และพยายามที่จะอยู่ให้ได้ดีหรือพัฒนาคุณภาพของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งเรียกได้ว่า วัฒนธรรมการศึกษาแต่เดิมจำเป็นต้องอาศัยตำราเป็นสื่อกลาง เป็นภาษาของทางตะวันตกและมีการแปลเป็นภาษาไทย ทำให้การศึกษาค่อยกลายเป็นการท่องตำราไป เกิดเป็นวงจรแนวคิดในการสร้างความรู้ในแหล่งที่ไม่มีพื้นฐาน ดังนี้

๑) การศึกษาเป็นการตัดแปะความรู้ ทำให้การเรียนรู้ขาดการเชื่อมโยงจากภายใน เนื่องจากเป็นการเอาความรู้จากภายนอกมาตัดแปะลงใช้ ทำให้ไม่เข้าใจตนเอง และไม่มีความรู้ที่ลึกซึ้ง

๒) การศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง เมื่อไม่เข้าใจความรู้จากต่างประเทศ ทำให้เกิดการท่องจำ ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ขาดการเรียนรู้วัฒนธรรมของตนเอง

๓) ขาดศีลธรรมพื้นฐานของสังคม คือ การเคารพในศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคน ศีลธรรมพื้นฐานจะนำไปสู่สิ่งดีงาม เช่น ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน มวลชน ความเป็นธรรม เนื่องจากความรู้มี ๒ ประเภท คือ ความรู้ในตำราและความรู้ในตัวคน โดยที่ความรู้ในตำรามีฐานอยู่ในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์น้อยคนนักที่จะเชี่ยวชาญ ส่วนความรู้ในตัวคน ได้มาจากการทำงานและประสบการณ์ชีวิต หรือมีฐานอยู่ในวัฒนธรรม การเคารพความรู้ในตำรา จึงมีส่วนน้อย และถือว่ามีเกียรติ ส่วนการเคารพความรู้

^๑ ประเวศ วะสี, ระบบการศึกษาที่แก้ความทุกข์ยากของคนทั้งแผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: หจก.สำนักพิมพ์พิสิสส์เซ็นเตอร์, ๒๕๕๔) หน้า ๑๔.

ในตัวคน คนทั้งหมดจะมีเกียรติ ดังนั้นเมื่อขาดศีลธรรมพื้นฐานนี้เสียแล้ว สิ่งดีงาม และความเป็นธรรมจะเกิดขึ้นไม่ได้

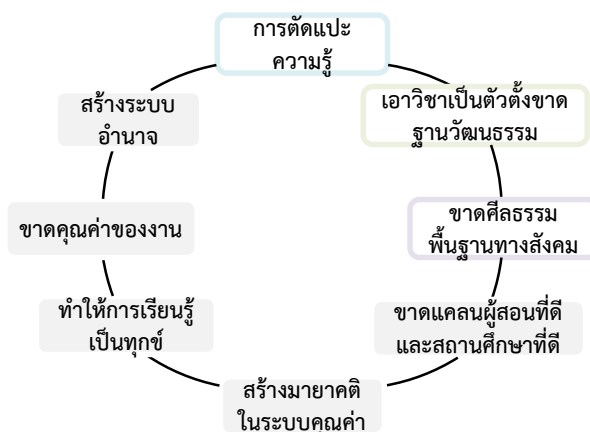
๔) ขาดแคลนผู้สอนที่ดีและสถานศึกษาดี การทอ้งความรู้ในตำราเป็นเรื่องทำได้ยาก จะต้องฝึกฝนและจัดเตรียม ไม่เหมือนความรู้ที่มีการปฏิบัติจริง

๕) สร้างมายาคติในระบบคุณค่า เมื่อระบบและคุณค่าของความเป็นคนลดลง ทำให้ เกิดความทุกข์ เครียด ไม่ภูมิใจในตนเอง การฆ่าตัวตาย และติดยาเสพติด

๖) ทำให้การเรียนรู้เป็นความทุกข์ การทอ้งหนังสือ แล้วยังจำไม่ได้ ทำให้การเรียนรู้เป็นความเจ็บปวด แทนที่จะเป็นความทุกข์ การขาดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทำให้เกิดอุปสรรค การเรียนรู้ที่เน้นการท่องจำ จะนำไปสู่ความเสียหายหลายอย่าง ไม่เหมือนความรู้จากการปฏิบัติ การเรียนรู้ที่เน้นการท่องจำเป็นความรู้ที่สำเร็จรูปตายตัว ทำให้ขาดกระบวนการโยนิโสมนสิการ หรือการวิเคราะห์สังเคราะห์สิ่งทีรับรู้ให้เป็นความรู้ที่ต้องมีวิจารณ์ญาณ คนไทยจึงขาดวิจารณ์ญาณ เพราะการศึกษาเช่นนี้จะนำไปสู่การถูกล้างสมองได้ง่าย ด้วยการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทั้งทางธุรกิจและการเมือง นำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรง

๗) ขาดการเห็นคุณค่าของการทำงาน (Work value) การศึกษาโดยการท่องจำเป็นวิชาๆ จะทำให้จัดการไม่เป็น เพราะการจัดการคือ การเชื่อมต่อองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเหมาะสมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ การจัดการจึงเป็นปัญหาที่นำไปสู่ความสำเร็จ ระบบการศึกษาควรสร้างคุณค่าของการทำงาน โดยดูตามความสามารถในการทำงานและความเป็นมนุษย์

๘) การสร้างระบบอำนาจ เป็นการเน้นการสั่งการหรือบังคับบัญชาจากบนลงล่าง การกำหนดกรอบให้ทำ กำหนดตัวชี้วัด เป็นการจำกัดการคิด การปฏิบัติ การริเริ่มให้คับแคบ ปิดจินตนาการ ปิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ระบบการศึกษาต้องเปิดศักยภาพของคนไทยให้องกามเติบโตอย่างหลากหลาย

ภาพที่ ๑.๑ วงจรแนวคิดในการสร้างความรู้ในแหล่งที่ไม่มีพื้นฐาน

โดยหลักของพุทธศาสนา เป็นการศึกษาชีวิตจิตใจอย่างละเอียด มีระบบและลึกซึ้ง ซึ่งเป็นผลของการค้นพบจากพระปัญญาอันสูงสุดของพระพุทธองค์ ในความเป็นจริงของธรรมชาติอย่างมากมายสุดจะพรรณนา ความรู้จากพระพุทธองค์เป็นความรู้ที่ประเสริฐยิ่งกว่าความรู้อื่น ๆ ทั้งสิ้น ก่อประโยชน์แก่บุคคลทั้งหลาย คือ เป็นความรู้เพื่อความพ้นทุกข์ และพบกับความสุขที่นำมาสู่ชีวิต ดังนั้นจุดมุ่งหมายในการศึกษา ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนานั้นจึงเป็นไปเพื่อให้ทราบเค้าโครงหลักคำสอน

ของพระพุทธองค์ เป็นการปูพื้นฐานวิชาที่ว่าด้วยชีวิตจิตใจ อันจะเป็นแสงสว่างส่องทางชีวิตเพื่อพ้นทางอันตรายของชีวิต ด้วยความซาบซึ้งต่อพระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ ที่ทรงปรารภนาจะพาสัตว์โลกให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง และพบกับความสุขที่แท้จริง

การจัดการศึกษาในด้านของพุทธศาสนา ได้คำนึงถึงองค์ประกอบภายในจิตใจมนุษย์^๒ ที่มีลักษณะพิเศษต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ส่งเสริมให้มนุษย์มีคุณลักษณะที่พิเศษ คือ กุศลธรรม หรือสติปัญญา ส่วนการเล่าเรียนฝึกฝน อบรม เพื่อนำสติปัญญาที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ ทำให้แก่กล้ามากยิ่งขึ้นคือ กระบวนการที่เรียกว่า การศึกษา หากมนุษย์ปราศจากองค์ประกอบนี้ และขาดกระบวนการที่เรียกว่า การศึกษา นี้แล้ว ชีวิตมนุษย์จะอยู่ใต้อำนาจครอบงำของปัจจัยแวดล้อมทั้งหลาย หมุนเวียนอยู่ในวงจรแคบ ๆ ซ้ำซาก เช่นเดียวกับสัตว์อื่น ๆ การศึกษาข้อเท็จจริงจากธรรมชาติ ด้วยหลักพุทธจิตวิทยาของพระพุทธองค์มี ๓ วิธีการคือ

๑. ด้วยการฟังหรืออ่านหนังสือจนเกิดความเข้าใจข้อเท็จจริงเรียกว่า สุตตมยปัญญา เทียบเท่ากับการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) ในทางโลก

๒. ด้วยการคิดค้น มีความคิดในการทดลองจนประจักษ์ในความจริง เรียกว่า จินตมยปัญญา ในระเบียบวิธีวิจัยทางโลกที่ประกอบด้วย การรวบรวมข้อมูล การเรียบเรียงข้อมูล การวิเคราะห์ หรือสังเคราะห์ และตั้งเป็นสมมติฐาน เพื่อเป็นแนวทางในการค้นคว้าพิสูจน์ ทดลองจนได้ผลออกมาแล้วจึงนำมาสร้างเป็นทฤษฎี หรือหลักการทางวิทยาศาสตร์ เป็นการอาศัย “ปัญญาดีหรือสิ่งสมมติ” ประกอบค้นคว้าพิสูจน์ทดลอง ผลที่ได้เป็นความรู้โดยอ้อม (Indirect Knowledge) ไม่สามารถเข้าถึงแก่นแท้ของของธรรมชาติ

๓. ด้วยการค้นหาข้อเท็จจริงจากการ “ภาวนา” นั่นคือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เรียกว่า ภาวนามยปัญญา ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงตรัสในเรื่องปัญญา ไว้ดังนี้ ภาวนามยปัญญา เริ่มจากการพัฒนาชีวิตจิตใจให้สูงขึ้น ด้วยการประหารกิเลสที่เป็นเครื่องเศร้าหมอง เร่าร้อน ซึ่งเป็นตัวการที่ปกปิดข้อเท็จจริงต่าง ๆ ภาวนามยปัญญา มี ๒ ชนิดที่เกิดจากการฝึกสมาธิ และเกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนา ซึ่งเป็นปัญญาที่สูงที่สุดในโลก ปัญญาที่เกิดจากการทำสมาธิ แม้จะประเสริฐ แต่ก็ไม่สามารถรู้แจ้งแทงตลอดจนพันทุกขในขั้นเด็ดขาด ในส่วนของวิปัสสนาปัญญา เป็นการรู้สภาวะธรรมในขณะปัจจุบัน โดยไม่ต้องใช้คำสมมติเป็นสื่อกลาง เป็นการรู้โดยตรง ด้วยธรรมชาติที่ละเอียดอ่อน คือปัญญาที่เข้าไปรู้โดยตรง ต่างจากความรู้ที่ต้องอาศัยการคำนวณ การเทียบเคียง อากาธุของวิปัสสนาปัญญาเป็นการเจาะลึกถึงแก่นแท้ความจริง เช่น รู้แสง รู้เสียง โดยไม่ต้องไปเทียบเคียงอีก เป็นการรู้โดยลึกซึ้ง

การศึกษาอย่างแท้จริงนั้น เป็นการแยกแยะสภาวะของความจริงในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับต้นไปจนถึงระดับสูง โดยไม่มีวิทยาการใดในโลกสามารถแยกแยะสภาวะความจริงดังกล่าวได้ โดยการศึกษาในทางโลกมักนำไปสู่ความหลงตนว่าความรู้ที่ตนได้รับ เป็นแก่นแท้ของความจริง จากการตั้งกฎเกณฑ์ในการหาความจริงว่า และสิ่งที่มีอยู่จริงต้องเห็นได้ สัมผัสได้ เนื่องจากการหาความจริง มีข้ออาศัยการเห็นการสัมผัส ยังมีวิธีอื่นที่สุขุมลึกซึ้งในการหาความจริง สิ่งที่เกิดขึ้นทำให้เกิดมโนภาพต่าง ๆ ขึ้นมา เป็นความจริงโดยสมมติ มิใช่ความจริงที่รู้จากจิต ดังนั้นจึงต้องอาศัยพระอภิรธรรม ในการแยกแยะสภาวะของความจริงในทุกระดับ

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ปรัชญาการศึกษาของไทย**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดิโฮม จำกัด, ๒๕๑๘), หน้า ปกหลัง.

การศึกษาจึงถือได้ว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการดำรงชีวิต การศึกษาสภาพต่าง ๆ ของชีวิต จะทำให้เข้าใจชีวิตได้อย่างถ่องแท้ ซึ่งโดยหลักพุทธธรรมแล้วควรจะเริ่มต้นศึกษาตั้งแต่ชีวิตคืออะไร ชีวิตเป็นอย่างไร ชีวิตเป็นไปอย่างไร ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร และชีวิตควรมีความเป็นอยู่อย่างไร

ในส่วนของจิตวิทยาตะวันตกนั้น ถือว่าเป็นศาสตร์ที่ศึกษาค้นคว้าเพื่อนำข้อมูลความรู้มาเสนอ อธิบาย และเพื่อควบคุมและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์และสัตว์ ซึ่งจิตวิทยาถือได้ว่าเป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการของร่างกายกับจิตใจด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นระเบียบแบบแผน เพราะร่างกายและจิตใจมักมีการแสดงออกร่วมกัน อีกทั้งยังแสดงออกในแนวทางที่สามารถทำนายได้ด้วยภาษาทางจิตวิทยา จิตวิทยาจึงเป็นสาขาหนึ่งของวิทยาศาสตร์ แม้ว่า จิตวิทยา จะมีคำศัพท์ที่ตรงกับภาษาอังกฤษ คือ Psychology และมีรากศัพท์มาจากภาษากรีก คือ Psyche แปลว่า “จิต” หรือวิญญาณ กับคำว่า logos แปลว่า “ศาสตร์” หรือ “วิทยา” หรือ “การศึกษา” ตามรูปศัพท์ จิตวิทยา จึงหมายถึง การศึกษาที่เกี่ยวกับ เรื่องจิต และวิญญาณ ซึ่งจิตวิทยาในยุคปัจจุบัน นั้นหมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมอันเป็นกระบวนการของจิต

สำหรับแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทย^๓ สามารถพัฒนาได้ดังนี้ คนคุณภาพ ด้วยการกำหนดคุณลักษณะของผู้เรียน เป้าหมายของการสอนที่ควรเน้นการสร้างความรู้ มีความคิด วิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ ซื่อสัตย์ มีวินัย และตรงไปตรงมา รู้หลักการพัฒนาประเทศและมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาระบบคุณภาพ ด้วยการกำหนดหลักสูตรที่จะนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ประเทศชาติ เน้นให้ครูมีคุณภาพ ผลักดันการเปลี่ยนแปลง การจัดการคุณภาพ โดยกำหนดให้มีการจัดการอย่างสร้างสรรค์ กำหนดบทบาทอย่างชัดเจนในการสร้างคนให้มีคุณภาพ นโยบายคุณภาพ ในระดับผู้นำที่ควรมีจุดยืนในการพัฒนาทางการศึกษา มุ่งสร้างการศึกษาที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้คนส่วนใหญ่ของประเทศ วัฒนธรรมคุณภาพ เป็นวัฒนธรรมการสร้างความรู้ ผลผลิตหรือการสร้างสิ่งใหม่เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมอย่างจริงจัง

กระบวนการพัฒนาตามพุทธจิตวิทยา ถือว่าคนเป็นแกนกลางแห่งระบบการพัฒนา และเป้าหมายสูงสุดแห่งการพัฒนาคน คือ การพัฒนาจิต ที่ทำให้เกิดการหยั่งรู้ภายใน มีความสุขสงบอย่างแท้จริง ช่วยให้มีมนุษย์บูรณาการชีวิตของตนเองเข้ากับความเป็นจริงของธรรมชาติ ทำให้เกิดการพัฒนาที่คนมีความสุข สังคมก็เกษมสันต์ โลกก็รื่นรมย์น่าอยู่อาศัย และในปัจจุบันพุทธจิตวิทยา เป็นศาสตร์ที่กำลังแพร่หลายไปในทุกวงการ จากงานวิจัยหลาย ๆ เรื่องกำลังเกิดขึ้น ดังนั้นการเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ทางด้านพุทธจิตวิทยา เพื่อศึกษาค้นคว้าทางด้านพุทธจิตวิทยาโดยตรง ในความเป็นมหาวิทยาลัยแห่งสงฆ์ ซึ่งจะเอื้อต่อการเผยแผ่องค์ความรู้ออกไปในวงกว้างต่อไป

ผู้วิจัย มีความเชื่อว่าการเผยแผ่องค์ความรู้ทางด้านพุทธจิตวิทยาในรูปแบบของการจัดการศึกษา จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์แก่สังคมและประเทศไทยได้ในอนาคต สิ่งสำคัญเหนืออื่นใดคือ การมีส่วนช่วยในการดำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบต่อไป มิให้มีการ อันตรธานธรรม^๔ หรือธรรมที่ต้องเสื่อมสลายต่อไปเกิดขึ้นในภายภาคหน้า ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจใคร่ที่จะศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยาของประเทศไทยในอนาคตข้างหน้าในส่วนของพัฒนาศักยภาพจิต เพื่อให้เห็นภาพของ

^๓ คุรยละเอียดใน ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน และคณะ, การพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยสู่สากล, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๔๗-๔๙.

^๔ สมบูรณ์ ตาสนธิ, อันตรธานธรรม, พิมพ์ครั้งที่แรก, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธิงค์ บีคอนด์ บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒.

การศึกษาพุทธจิตวิทยาที่ควรจะเป็นในอนาคตข้างหน้า จากสภาวะการณ์ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคแห่งศตวรรษนี้ นับตั้งแต่องค์ความรู้ทางจิตวิทยาพุทธศาสนาและจิตวิทยาตะวันตก การจัดการศึกษาในอนาคต เพื่อให้ได้องค์ความรู้ทางพุทธจิตวิทยาที่นำมาใช้ประโยชน์ในสังคม และเพื่อความเข้าใจในการพัฒนาการศึกษาพุทธจิตวิทยาในส่วนของการศึกษาศัทยภาพจิตอนาคต ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาพุทธศาสนา และการศึกษา เพื่อความสุขและพัฒนาประเทศให้ยั่งยืนต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศัทยภาพจิตอนาคต ควรเป็นไปอย่างไรในอนาคต

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศัทยภาพจิตอนาคต

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศัทยภาพจิตอนาคต

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศัทยภาพจิตอนาคต” เป็นการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) และวิจัยอนาคต (Futures Research) ใช้เครื่องมือเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) วิเคราะห์และสังเคราะห์ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศัทยภาพจิตอนาคต โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๑๗ รูป/คน ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเดลฟายวิเคราะห์ ไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้สถิติ ค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยควอไทล์ มีขอบเขตในการศึกษาได้ดังนี้คือ

๑.๔.๑ **ขอบเขตด้านเนื้อหา** ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จาก พระไตรปิฎก อรรถกถา อังอิง หนังสือ ตำรา เอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และข้อมูลจาก Internet ทั้งนี้เพื่อศึกษาข้อมูลแนวคิดในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ที่ประกอบด้วยแนวคิดทางพุทธศาสนา ได้แก่ จิตในพระอภิธรรม ชีวิตตามหลักพุทธธรรม แนวคิดจิตวิทยาตะวันตก ได้แก่ จิตวิทยากับการศึกษา จิตวิทยากับการเรียนรู้ และทฤษฎีมนุษยนิยม แนวคิดในการจัดการศึกษา ได้แก่ ปรัชญาการศึกษา ทฤษฎีการศึกษา แนวคิดการจัดการศึกษาในอนาคต ประกอบด้วย การปฏิรูปการศึกษา การศึกษา ๔.๐ และการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ รวมทั้งการพัฒนาศัทยภาพจิตอนาคต

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากรหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา จิตวิทยา และการศึกษา จำนวนไม่ต่ำกว่า ๑๗ รูป/คน เพื่อสอบถามแนวทางการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศัทยภาพจิตอนาคต

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องจากสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ในประเทศไทย

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา ผู้วิจัยได้เริ่มดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ ถึงเดือนตุลาคม ๒๕๖๑ ตามช่วงเวลาที่ได้ทำกิจกรรมต่อไปนี้

- ๑) เขียนและปรับปรุงเค้าโครงคชภูมินิพนธ์ ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - เดือนมีนาคม ๒๕๕๘
- ๒) สอบเค้าโครงคชภูมินิพนธ์ เมื่อเดือนเมษายน ๒๕๕๘
- ๓) ปรับปรุงแก้ไขเค้าโครงคชภูมินิพนธ์ เดือนเมษายน ๒๕๕๘
- ๔) ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ข้อ ๑ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ๒๕๕๘ - เดือนสิงหาคม ๒๕๕๙
- ๕) ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ข้อ ๒ ตั้งแต่เดือนกันยายน ๒๕๕๙ - เดือนธันวาคม ๒๕๖๐
- ๖) ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ข้อ ๓ ตั้งแต่เดือนมกราคม - เดือนกรกฎาคม ๒๕๖๑
- ๗) สรุปผลการวิจัย ตั้งแต่เดือนสิงหาคม - เดือนตุลาคม ๒๕๖๑

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ นิยามศัพท์เฉพาะ เพื่อเป็นการให้ความหมายในคำศัพท์งานวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ แนวโน้ม หมายถึง แนวทางในการจัดการศึกษาในอนาคต ประกอบด้วย

๑) การปฏิรูปการศึกษา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมีความเป็นธรรม เพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างแท้จริง

๒) การศึกษา ๔.๐ หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่สามารถนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ทุกแห่งมาบูรณาการเชิงสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนานวัตกรรมต่าง ๆ มาตอบสนองความต้องการของสังคม

๓) การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ หมายถึง ระบบการศึกษาที่ต้องมีการพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง มุ่งเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางการศึกษา โดยเฉพาะแนวคิดในการพัฒนาศักยภาพจิตอนาคต ตามหลักการของ ศาสตราจารย์ ดร.โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) ที่มุ่งให้มีการพัฒนาทักษะเพื่อเสริมสร้างศักยภาพจิต ๕ ประการ ที่ประกอบด้วย จิตแห่งวิทยาการ จิตแห่งการสังเคราะห์ จิตแห่งการสร้างสรรค์ จิตแห่งความเคารพ และจิตแห่งจริยธรรม

๑.๕.๒ การจัดการศึกษา หมายถึง แนวคิดในการจัดการศึกษาที่ประกอบด้วย

๑) ปรัชญาการศึกษา หมายถึง สิ่งที่กำหนดทิศทางของการจัดการศึกษา หรือเป้าหมายของการศึกษาที่กำหนดให้ผู้เรียนมีลักษณะที่ต้องการ

๒) ทฤษฎีการศึกษา หมายถึง การผสมผสานทฤษฎีการศึกษาต่าง ๆ มาประยุกต์เป็นหลักในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะทฤษฎีหลักสูตร

๑.๕.๓ พุทธจิตวิทยา หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับจิตวิทยาพุทธศาสนาและจิตวิทยาตะวันตก เพื่อให้ทราบหลักความเป็นจริงของชีวิตและธรรมชาติ ด้วยความเข้าใจกระบวนการของจิตใจและพฤติกรรมตามที่ปรากฏ ประกอบด้วย

๑) **จิตวิทยาทางพุทธศาสนา** หมายถึง การศึกษาความเป็นจริงของชีวิตและธรรมชาติ โดยมุ่งเน้นวิธีการศึกษาเรื่องจิต ได้แก่

(๑) จิตตามหลักพระอภิธรรม หมายถึง วิธีการศึกษาเรื่องจิตและที่เกี่ยวข้อง เพื่อความเข้าใจในความละเอียดของจิต ตามหลักพระอภิธรรม

(๒) ชีวิตตามหลักพุทธธรรม หมายถึง วิธีการศึกษาชีวิตตามวัตถุประสงค์และความเข้าใจเพื่อการใช้ชีวิต

๒) **จิตวิทยาตะวันตก** หมายถึง การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการของจิตใจและพฤติกรรม ได้แก่

(๑) แนวคิดจิตวิทยาตะวันตก หมายถึง แนวคิดในการศึกษาขอบเขตของสาขาวิชาจิตวิทยา และความหมายของสาขาวิชาจิตวิทยา

(๒) แนวคิดจิตวิทยากับการศึกษา หมายถึง แนวคิดที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างสาขาวิชาจิตวิทยากับการศึกษา เพื่อประโยชน์ในการจัดการศึกษา

(๓) แนวคิดจิตวิทยากับการเรียนรู้ หมายถึง แนวคิดทฤษฎีที่มีความสำคัญกับการเรียนรู้ของผู้ศึกษา

(๔) ทฤษฎีมนุษยนิยม หมายถึง แนวคิดทฤษฎีที่เน้นคุณค่าของแต่ละบุคคล รวมทั้งความแตกต่างระหว่างบุคคล ที่นำมาใช้ในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา

๑.๕.๔ ศักยภาพจิตอนาคต หมายถึง ลักษณะจิต ๕ ประการ ของ ศาสตราจารย์ ดร.โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) ที่มุ่งให้มีการพัฒนาทักษะเพื่อเสริมสร้างศักยภาพจิต ๕ ประการ คือ

๑) **จิตแห่งวิทยาการ** หมายถึง การเรียนรู้ตลอดชีวิต คิดเป็นทำเป็น ปรับปรุง ประยุกต์ สิ่งที่ได้ศึกษามา และพัฒนาให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง หรืออาจเรียกว่าจิตเชี่ยวชาญ หรือจิตชำนาญการ

๒) **จิตแห่งการสังเคราะห์** หมายถึง การสังสม ต่อยอด และสร้างนวัตกรรมความรู้ โดยการเลือกสรรข้อมูลที่สำคัญจากแหล่งข้อมูลที่มากมายหลากหลาย แล้วจัดกระทำข้อมูล ทำความเข้าใจกับข้อมูลและประเมินข้อมูล โดยปราศจากอคติแล้วผสมผสาน (สังเคราะห์) ข้อมูลนั้นให้เป็นข้อมูลใหม่ ที่มีความหมายต่อตนเองและผู้อื่น

๓) **จิตแห่งการสร้างสรรค์** หมายถึง การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม

๔) **จิตแห่งความเคารพ** หมายถึง การเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังทุกความเห็น ทั้งของบุคคลและกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย อย่างเห็นอกเห็นใจและเป็นไปในทางสร้างสรรค์ เพื่อนำไปสู่การทำงานร่วมกันกับที่แตกต่างกัน

๕) **จิตแห่งจริยธรรม** หมายถึง การมีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าตอบสนองประโยชน์ส่วนตน

๑.๕.๕ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต หมายถึง แนวทางในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยาที่ควรเกิดขึ้นในอนาคต โดยคำนึงถึงแนวคิดในการจัดการศึกษารายวิชาจิตวิทยาพุทธศาสนา รายวิชาจิตวิทยาตะวันตก และเสริมสร้างด้วยการพัฒนาศักยภาพจิต ๕ ประการ ของ ศาสตราจารย์ ดร.โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) คือ จิตแห่งวิทยาการ จิตแห่งการสังเคราะห์ จิตแห่งการสร้างสรรค์ จิตแห่งความเคารพ และจิตแห่งจริยธรรม

๑.๖ ประโยชน์จากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบแนวคิดในการนำมาจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา

๑.๖.๒ ทำให้ทราบการจัดการเรียนการสอนพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

๑.๖.๓ ทำให้ทราบแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อสังคมและประเทศต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต” ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎีทางพุทธจิตวิทยา

๒.๑.๑.๑ แนวคิดการศึกษาจิตวิทยาพุทธศาสนา

๒.๑.๑.๒ แนวคิดและทฤษฎีการศึกษาจิตวิทยาตะวันตก

๒.๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีในการจัดการศึกษา

๒.๑.๒.๑ แนวคิดปรัชญาการศึกษา

๒.๑.๒.๒ ทฤษฎีการศึกษา

๒.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในอนาคต

๒.๑.๓.๑ แนวคิดการปฏิรูปการศึกษา

๒.๑.๓.๒ แนวคิดการศึกษา ๔.๐

๒.๑.๓.๓ แนวคิดการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑

๒.๑.๓.๔ แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพจิตอนาคต

๒.๑.๔ หลักธรรมประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา

๒.๑.๔.๑ หลักธรรมประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา

๒.๑.๔.๒ หลักธรรมประยุกต์ใช้สำหรับการศึกษาในอนาคต

๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับพุทธจิตวิทยา

๒.๑.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

๒.๑.๓ งานวิจัยเกี่ยวกับเทคนิคเดลฟาย

๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต พบว่ามีแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ใช้ในการจัดการศึกษาหลากหลายแนวคิดและทฤษฎี ดังนั้นจึงขอเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่ได้ศึกษาและค้นคว้ามา ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎีทางพุทธจิตวิทยา

๒.๑.๑.๑ แนวคิดการศึกษาจิตวิทยาพุทธศาสนา

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาจิตในพระอภิธรรม

ผู้วิจัยมีความสนใจในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา ด้วยมองเห็นว่าเป็นการศึกษาและเรียนรู้ในเรื่องของชีวิตโดยตรง โดยเฉพาะส่วนที่เป็นเรื่องของจิตใจ โดยการยึดถือองค์ประกอบของชีวิต ดังนั้น การศึกษาเรื่องของจิตในพระอภิธรรมจึงเป็นส่วนที่สำคัญและจำเป็น ความเข้าใจในความละเอียดแห่งจิต

ก่อนที่เข้าสู่การศึกษาเรื่องของชีวิต ซึ่งผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาชีวิตตามหลักพุทธธรรม โดยทั้ง ๒ ส่วนนี้สามารถกำหนดลงในหมวดรายวิชาทางพุทธศาสนาได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑.๑ การศึกษาพระอภิธรรมในแนว ๗ คัมภีร์ หรือเรียกว่า ๗ ปกรณ์

ตามเนื้อหาของพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ หรือเรียกว่า ๗ ปกรณ์^๕ สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้พระอภิธรรม ณ อรุณเวลา เสนานิคม จังหวัดคยา ซึ่งปัจจุบันได้ชื่อว่า ตำบลโพธิคยา หรือพุทธคยา จังหวัดคยา รัฐพิหาร ของประเทศอินเดีย รัตนฆรเจดีย์ คือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับนั่งเปล่งพระฉัพพรรณรังสี (รัศมี ๖ สี) เป็นสถานที่ที่ทรงพิจารณาพระอภิธรรม

พระอภิธรรม มีความหมายธรรมอันยิ่งและวิเศษ แสดงสภาวะธรรมและองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างละเอียด ครบถ้วนสมบูรณ์ **พระอภิธรรมมี ๗ คัมภีร์^๖ หรือเรียกว่า ๗ ปกรณ์** คือ ธรรมสังคณี วิภังค์ ชาตุกถา ปุคคัลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และปฏิฐาน แสดงได้ดังรายละเอียดคือ

๑) **ธรรมสังคณี^๗** เป็นการรวบรวมธรรมะ โดยแบ่งเป็น

๑.๑) **จิตตูปาทกัณฑ์** หมายถึง กัณฑ์ (ตอน) ที่แสดงการเกิดขึ้นของจิต มีการจำแนกจิตออกเป็นประเภทต่าง ๆ มีทั้ง ๘๙ ประเภท และ ๑๒๑ ประเภท และเจตสิกที่ปรุงแต่งจิตอีก ๕๒ ประเภท

๑.๒) **รูปกัณฑ์** หมายถึง กัณฑ์ที่แสดงเรื่องรูป คือ การจำแนกรูป แบ่งเป็น ๒๘ ประเภท

๑.๓) **นิกเขปกัณฑ์** หมายถึง กัณฑ์ที่แสดงโดยสรุปเทศนาพิสดาร ได้แก่ โดยมูล โดยชั้น และโดยทวาร

๑.๔) **อรรถกถากัณฑ์** หมายถึงกัณฑ์ที่อธิบายขยายความจากพุทธพจน์ โดยละเอียดเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ถือเป็นกรรรวบรวมธรรมะในเรื่องของรูป (รูปธรรม) เรื่องนาม (จิต เจตสิก และนิพพาน) การประกอบกันของรูป จิต เจตสิก ประกอบกัน มีโลหะ โทสะ ตามลักษณะ การทำบุญทางกาย วาจา

สามารถศึกษาได้จากอรรถกถา ชื่อว่า **อัญฐสาลินี**

๒) **วิภังคปกรณ์^๘** เป็นการจำแนก แจกแจง แยกประเภท แตรายละเอียด ในสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ แบ่งได้เป็น ๑๘ วิภังค์ ได้แก่

๒.๑) ชั้นวิภังค์ เป็นการอธิบายเรื่องของชั้น ๕

๒.๒) आयตनวิภังค์ อธิบาย आयตन ๑๒

๒.๓) ชาตวิภังค์ อธิบายธาตุ ๖ และธาตุ ๑๘

๒.๔) สัจจวิภังค์ อธิบายอริยสัจจะ ๔

๒.๕) อินทริยวิภังค์ อธิบายอินทริย์ ๒๒

๒.๖) ปัจจยการวิภังค์ อธิบายความเป็นไปของปฏิจยสมุปบาท

๒.๗) สติปฏิฐานวิภังค์ อธิบาย สติปฏิฐาน ๔

^๕ ดูรายละเอียดใน สลิล (นิมสมบุญ) นิตฺตณฺณมิตฺต, **พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เอ.ลีฟวิ่ง จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑-๕๕.

^๖ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: หจก.หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๗.

^๗ ดูรายละเอียดใน อภิ.สง. (ไทย), ๓๔/๑-๑๖๑๖/๑-๓๘๘.

^๘ ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย), ๓๕/๑-๑๐๔๔/๑-๖๕๐.

สามารถศึกษาได้จากอรรถกถา ชื่อว่า **สัมโมทวิโนทนี**

๓) ธาตุกถาปกรณ์^๙ เป็นถ้อยคำ ศัพท์ และเนื้อความ ที่เกี่ยวกับเรื่องธาตุ ซึ่งคำว่าธาตุในที่นี้ หมายถึง ธรรมชาติที่มีไว้ตาม

- ๓.๑) ธรรมที่สงเคราะห์ได้ ธรรมที่สงเคราะห์ไม่ได้
 - ๓.๒) ธรรมที่สงเคราะห์ไม่ได้ ด้วยธรรมที่สงเคราะห์ได้
 - ๓.๓) ธรรมสงเคราะห์ได้ ด้วยธรรมที่สงเคราะห์ไม่ได้
 - ๓.๔) ธรรมที่สงเคราะห์ได้ ด้วยธรรมที่สงเคราะห์ได้
 - ๓.๕) ธรรมที่สงเคราะห์ไม่ได้ ด้วยธรรมที่สงเคราะห์ไม่ได้
 - ๓.๖) ธรรมที่ประกอบกัน ธรรมที่ไม่ประกอบกัน
 - ๓.๗) ธรรมที่วิปยุตกันได้ ด้วยธรรมที่สัมปยุตกัน
 - ๓.๘) ธรรมที่สัมปยุตกันได้ ด้วยธรรมที่วิปยุตกัน
 - ๓.๙) ธรรมที่สัมปยุตกันได้ ด้วยธรรมที่สัมปยุตกัน
 - ๓.๑๐) ธรรมที่วิปยุตกันได้ ด้วยธรรมที่วิปยุตกัน
 - ๓.๑๑) ธรรมที่สัมปยุตกันได้ ธรรมที่วิปยุตกัน ด้วยธรรมที่สงเคราะห์กัน
 - ๓.๑๒) ธรรมที่สงเคราะห์กันได้ ธรรมที่สงเคราะห์กันไม่ได้ด้วยธรรมที่สัมปยุตกัน
 - ๓.๑๓) ธรรมที่สัมปยุตกันได้ ธรรมที่วิปยุตกัน ด้วยธรรมที่สงเคราะห์กันไม่ได้
 - ๓.๑๔) ธรรมที่สงเคราะห์กันได้ ธรรมที่สงเคราะห์กันไม่ได้ ด้วยวิปยุตกัน
- สามารถศึกษาได้จากอรรถกถา ชื่อว่า **ปรมัตถทีปนี**

๔) บุคคลบัญญัติปกรณ์^{๑๐} เป็นการแสดงบัญญัติเกี่ยวกับบุคคล คำว่าบัญญัติ หมายถึง การแสดงการประกาศ ตั้งไว้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างเป็นหมวดหมู่ มี ๖ ประเภท คือ

- ๔.๑) ชั้นบัญญัติ หมายถึง การประกาศไว้ซึ่งธรรมที่เป็นชั้น มี ๕ ชั้น
- ๔.๒) อายตนะบัญญัติ หมายถึง การประกาศไว้ซึ่งธรรมที่เป็นบ่อเกิดแห่งอายตนะ มี ๑๒ อายตนะ

๔.๓) ธาตุบัญญัติ หมายถึง การประกาศไว้ซึ่งธรรมที่เป็นสภาพทรงไว้ เป็นธาตุ มี ๑๘ ธาตุ

๔.๔) สัจบัญญัติ หมายถึง การประกาศไว้ซึ่งธรรมที่เป็นจริง มี ๔ สัจจะ

๔.๕) อินทริยบัญญัติ หมายถึง การประกาศไว้ซึ่งธรรมมีทั้งสิ้น ๒๒ อินทริย

๔.๖) บุคคลบัญญัติ หมายถึง การประกาศไว้ซึ่งบุคคลทั้งหลาย แยกประเภทอีก ๑๐ จำพวก และทรงแสดงโดยพิสดารได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

สามารถศึกษาได้จากอรรถกถา ชื่อว่า **ปรมัตถทีปนี**

๕) กถาวัตถุปกรณ์^{๑๑} เป็นคัมภีร์ที่แสดงเรื่องราวโดยใช้ถ้อยคำ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพียงหัวข้อ และทรงพยากรณ์ว่าหลังพระองค์ปรินิพพานแล้ว ๒๑๘ ปี มีพระเถระชื่อ โมคคัลลีบุตรติสสเถระ มาประมวล จำแนกธรรมที่พระองค์ทรงตั้งไว้ ได้กล่าวถึงหลังสมัยพุทธกาล มีภิกษุวัชชีบุตร มีประมาณ

^๙ ดูรายละเอียดใน อภิ.ธ. (ไทย), ๓๖/๑-๕๑๘/๑-๑๓๔.

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน อภิ.ป. (ไทย), ๓๖/๑-๒๐๙/๑๓๕-๒๓๒.

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน อภิ.ก. (ไทย), ๓๗/๑-๙๑๘/๑-๙๔๖.

๑๐,๐๐๐ รูป สร้างมิจฉาปฏิญญอันแพร่หลายเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ โดยบัญญัติความเห็นของตนที่ผิดเพี้ยนจากพระธรรมวินัย ด้วยการแสดงวัตถุ ๑๐ โดยเห็นว่าถูกต้อง แต่ความจริงแล้วผิดพระธรรมวินัย

วัตถุ ๑๐ คือ

- ๕.๑) ภิกษุเก็บเกลือเหลือไว้ในกลักสำหรับฉันกับอาหาร เห็นว่าสมควร
- ๕.๒) ภิกษุฉันอาหารเมื่อตะวันบ่าย ๒ นิ้ว เห็นว่าสมควร
- ๕.๓) ภิกษุห้ามภักแล้วเข้าไปละแวกบ้าน แล้วฉันภักที่ไม่ทำวินัยกรรมก่อน หรือไม่เป็น

เดนภิกษุใช้ เห็นว่าสมควร

- ๕.๔) ภิกษุอยู่ในอวาสเดียวกัน จะแยกทำสังฆกรรม เห็นสมควร
- ๕.๕) ภิกษุทำอุโบสถไม่รอทันทานุมติ เห็นสมควร
- ๕.๖) ข้อปฏิบัติที่อุปัชฌาย์อาจารย์เคยประพฤติมาผิดถูกอย่างไรประพฤติตาม เห็นว่าสมควร
- ๕.๗) ภิกษุห้ามภักแล้วฉันนมสดที่ยังไม่แปรเป็นนมส้ม เห็นว่าสมควร
- ๕.๘) ภิกษุดื่มสุราอ่อน ๆ เห็นว่าสมควร
- ๕.๙) ภิกษุใช้ผ้าสีทนะที่ไม่มีชาย เห็นว่าสมควร
- ๕.๑๐) ภิกษุรับหรือยืมดีเงินและทองที่เขาเก็บไว้เพื่อตน เห็นว่าสมควร

ซึ่งในขณะนั้นพระยสเถระ ได้กราบทูลพระเจ้าแผ่นดิน แล้วคัดเลือกพระเถระ ๗๐๐ รูป ทำการสังคายนาพระธรรมวินัย ถือเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๒ เพื่อชำระล้างมลทินในพระศาสนา คือ ไม่ให้มีคำสอนที่ไม่ถูกต้องดังเช่นวัตถุ ๑๐ นี้เข้ามาปะปน เมื่อภิกษุวัชชีบุตร ถูกติเตียน จึงไปหาพวกตั้งสำนักเป็นนิกาย ทำให้มีนิกายต่าง ๆ เกิดขึ้นโดยยึดถือวัตร ยึดถือบัญญัติ หรือคำของอาจารย์ของตน เรียกว่า อัจฉริยวาท (ลัทธิแห่งอาจารย์) ซึ่งภายหลังแยกได้ถึง ๑๘ นิกาย ตามตระกูลของอาจารย์ ส่วนที่ยึดถือพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เป็นนิกายที่ไม่แตกกัน เรียกว่า เถรวาท

ในคัมภีร์นี้จะเห็นการตั้งคำถามตามความเห็นของพวกลัทธิต่าง ๆ ที่เข้าใจผิด จากพระธรรมอาจจะโดยมิได้ศึกษา หรือฟังธรรมที่ถูกต้อง หรือต้องการลาภสักการะ จนไปตีความเอาเอง การศึกษาคัมภีร์นี้จึงทำให้ได้รู้ถึงความแตกต่างของพระธรรมคำสอนที่ถูกต้องโดยแท้จริง กับการปลอมปนธรรมะที่มีผู้เข้าใจผิด สามารถศึกษาได้จากอรรถกถา ชื่อว่า **ปรมัตถทีปนี**

๖) **ยมกปกรณ์**^{๑๒} แปลได้ว่า ความเป็นคู่ หรือเป็นคู่กัน โดยลึกลงไปแล้วถือว่าเป็นเรื่องบรรลุนิพพาน เรื่องการรู้ปรมัตถธรรม และเรื่องของการก้าวล่วงวิจิกิจฉาของสรรพสัตว์ ได้ทรงแสดงไว้ ๑๐ ยมก ได้แก่

- ๖.๑) มุลงยมก คือ เหตุที่ได้แก่ กุศลธรรมเหตุ ๓ อกุศลธรรมเหตุ ๓ และอัปยาคเหตุ ๓
- ๖.๒) ชั้นชยมก คือ ยมกที่ว่าด้วยชั้น ๕
- ๖.๓) อายุตณยมก คือ ยมกที่ว่าด้วยอายตนะ ๑๒
- ๖.๔) ธาตุยมก คือ ยมกที่ว่าด้วยธาตุ ๑๘
- ๖.๕) สัจจยมก คือ ยมกที่ว่าด้วยสัจจะ ๔
- ๖.๖) สังขารยมก คือ ยมกที่ว่าด้วยสังขาร ๔ (กายสังขาร วจิสสังขาร จิตสังขาร)
- ๖.๗) อนุสยยมก คือ ยมกที่ว่าด้วยอนุสย ๗
- ๖.๘) จิตตยมก คือ ยมกที่ว่าด้วยจิต ๘๙
- ๖.๙) ธรรมยมก คือ ยมกที่ว่าด้วย กุศลธรรม อกุศลธรรม และอัปยาคธรรม

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน อภิ.ย. (ไทย), ๓๘/๑-๓๔๙/๑-๘๕๔, ๓๙/๑-๔๘๒/๑-๖๔๙.

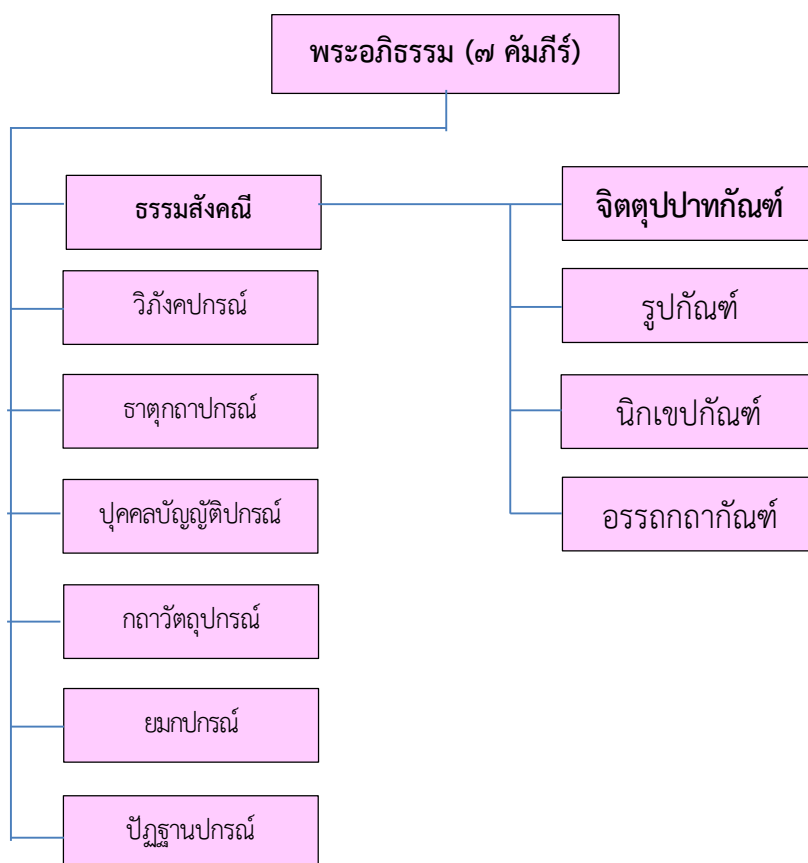
๖.๑๐) อินทริยยมก คือ ยมกที่ว่าด้วยอินทริย์ ๒๒

ในคัมภีร์นี้จะเป็นการถามเพื่อหาความรู้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในทุกแง่ทุกมุม กำจัดความสงสัยในธรรมะ อาจคิดว่าเป็นการถามเองตอบเอง กลับไปกลับมา ปฏิเสธก็มี ซึ่งแสดงถึงพระปัญญาอันลึกซึ้งหาที่เปรียบไม่ได้ ซึ่งคนทั่วไปจะกระทำไม่ได้ สามารถศึกษาได้จากอรรถกถา ชื่อว่า **ปรมัตถทีปนี**

๗) **ปฏิฐานปกรณ์**^{๑๓} ทรงได้แสดงธรรมถึงอำนาจของปัจฉัยถึง ๒๔ ปัจฉัย แยกได้เป็นชาติของปัจฉัย กาลของปัจฉัย และสัตติของปัจฉัย อีกทั้งพระองค์ทรงจำแนกอีกเป็น ๓ หมวด คือ ปัจฉัยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุ ปัจฉยูปบันธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นผล และปัจฉนิกรรม หมายถึง ธรรมที่มีใช้ผล และด้วยพระสัพพัญญุตญาณของพระพุทธเจ้า ทรงแสดงได้ละเอียดถึง ๑๙๒,๒๓๒ ปฏิฐาน ถือว่าเป็นคัมภีร์ขนาดใหญ่ที่เรียกว่า มหาปกรณ์ แต่พระคัมภีร์นี้หากไม่มีการใส่ใจ คือ ไม่ศึกษาเล่าเรียน ก็จะเสื่อมสูญไปก่อนพระคัมภีร์อื่น ถึงแม้พระอภิธรรมก็จะเสื่อมสูญในเวลาต่อมา ต่อไปจนถึงพระสูตร ตามด้วยพระวินัย และพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งในความต้องการรักษาพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระธรรมให้สืบต่อไป จึงควรศึกษาเพราะเมื่อปริยัติอันถูกต้องได้คงอยู่ การปฏิบัติที่ถูกต้องก็จะเกิดมีขึ้น เพื่อผลที่พึงปรารถนาคือ ความพ้นทุกข์ ดังนั้นการรักษาพุทธศาสนาที่แท้จริงจึง ไม่ใช่เพียงการรักษาประเพณี หรือสร้างศาสนวัตถุ แต่เป็นการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมและปฏิบัติอันสมควร

สรุปได้ว่า พระอภิธรรมปิฎก ได้แสดงถึงพระปัญญาธิคุณของพระพุทธองค์ ในการสั่งสอนอบรม ดังที่มีการกล่าวว่า พระอภิธรรมปิฎกเปรียบเสมือนรากของต้นไม้ พระสูตรต้นตอปิฎกเปรียบเสมือนลำต้นของต้นไม้ และพระวินัยปิฎกเปรียบเหมือนดอกผลของต้นไม้ ในรายละเอียดกล่าวได้ว่า พระอภิธรรมปิฎกที่เปรียบเสมือนรากของต้นไม้ ดังปรากฏในพระคัมภีร์ธรรมสังคณี ก็สามารถเปรียบได้กับรากแก้วเช่นกัน ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสถึง จิต โดยละเอียด ส่วนพระคัมภีร์อื่น ๆ เป็นการตรัสถึงธรรมต่าง ๆ ด้วยการแจกแจง ถ้อยคำ คำถามคำตอบ แสดงความสัมพันธ์ เหตุและผล รวมถึงบัญญัติต่าง ๆ เพื่อให้ถูกจริตแก่ผู้ศึกษา ถือเป็นประโยชน์โดยกว้าง ในส่วนของความสนใจที่จะศึกษาในแต่ละคัมภีร์ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการศึกษาชีวิตโดยละเอียด อันประกอบไปด้วยจิต เป็นสำคัญ และยังมี ธาตุ ชันธ อายตนะ และอริยสัจ ๔ ความรู้นี้เป็นประโยชน์ยิ่งต่อผู้ที่ศึกษาพุทธจิตวิทยา เพื่อนำไปช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ต่อไป ดังภาพที่ ๒.๑

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน อภ.ป. (ไทย), เล่ม ๔๐-๔๕.

ภาพที่ ๒.๑ การศึกษาพระอภิธรรมในแนว ๗ คัมภีร์

๑.๒ การศึกษาพระอภิธรรม ๙ ปริเฉท หรือ ๙ ตอน

เมื่อปีพุทธศักราช ๑๒๐๐ มีพระเถระผู้ทรงความรู้ในพระไตรปิฎกมีนามว่า พระอนุรุทธเถระ (พระอนุรุทธาจารย์) ชาวทวารวดี แขวงเมืองมัทราช ภาคใต้ของประเทศอินเดีย ท่านได้รับยกย่องว่าเป็นปราชญ์ทางพระอภิธรรม ท่านได้ช่วยเรียบเรียงให้สั้นและง่ายขึ้น เพื่อสะดวกแก่การศึกษาจดจำ โดยอาศัยพระอภิธรรมปิฎกทั้ง ๗ คัมภีร์^{๑๔} เป็นหลักในการเรียบเรียง มีชื่อคัมภีร์นี้ว่า พระอภิธรรมมัตถสังคหะ

อภิธรรมมัตถสังคหะ หมายถึง คัมภีร์ซึ่งรวบรวมเนื้อหาของพระอภิธรรมทั้ง ๗ คัมภีร์ ไว้โดยย่ออันเปรียบเสมือนแบบเรียนเร็ว โดยแบ่งออกเป็น ๙ ปริเฉท หรือ ๙ ตอน สรุปเนื้อหาได้ดังนี้

๑) จิตตสังคหวิภาค แสดงเรื่อง ธรรมชาติของจิต ประเภทของจิต ทั้งโดยย่อและโดยพิสดาร ทำให้เข้าใจถึงจิตประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกุศล อกุศลจิต วิบากจิต กิริยาจิต มหัคคตจิต และโลกุตตรจิต

๒) เจตสิกสังคหวิภาค แสดงเรื่องเจตสิก คือ ธรรมชาติที่ประกอบกับจิตเพื่อปรุงแต่งจิต มีทั้งหมด ๕๒ ลักษณะ แบ่งเป็น เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทุกประเภท เจตสิกฝ่ายกุศล และเจตสิกฝ่ายอกุศล

^{๑๔} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ความเข้าใจเรื่องพระอภิธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓). หน้า ๓๓.

๓) ปกิณณกสังคหวิภาค แสดงการนำจิตและเจตสิกมาสัมพันธ์กับธรรม ๖ หมวด ได้แก่ ความรู้สึกของจิต (เวทนา) เหตุแห่งความดีความชั่ว (เหตุ) หน้าที่ของจิต (กิจ) ทางรับรู้ของจิต (ทวาร) สิ่งที่จิตรู้ (อารมณ์) และที่ตั้งที่อาศัยของจิต (วัตถุ)

๔) วิถีสังคหวิภาค แสดงวิถีสัจธรรม อันได้แก่กระบวนการทำงานของจิตที่เกิดทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ในปริเฉทนี้จะทำให้รู้กระบวนการทำงานของจิตทุกประเภท บุญบาปเกิดที่วิถีสัจธรรม ดังนั้นการวางใจต้องมีโยนิโสมนสิการ หรือวางใจอย่างแยบคาย

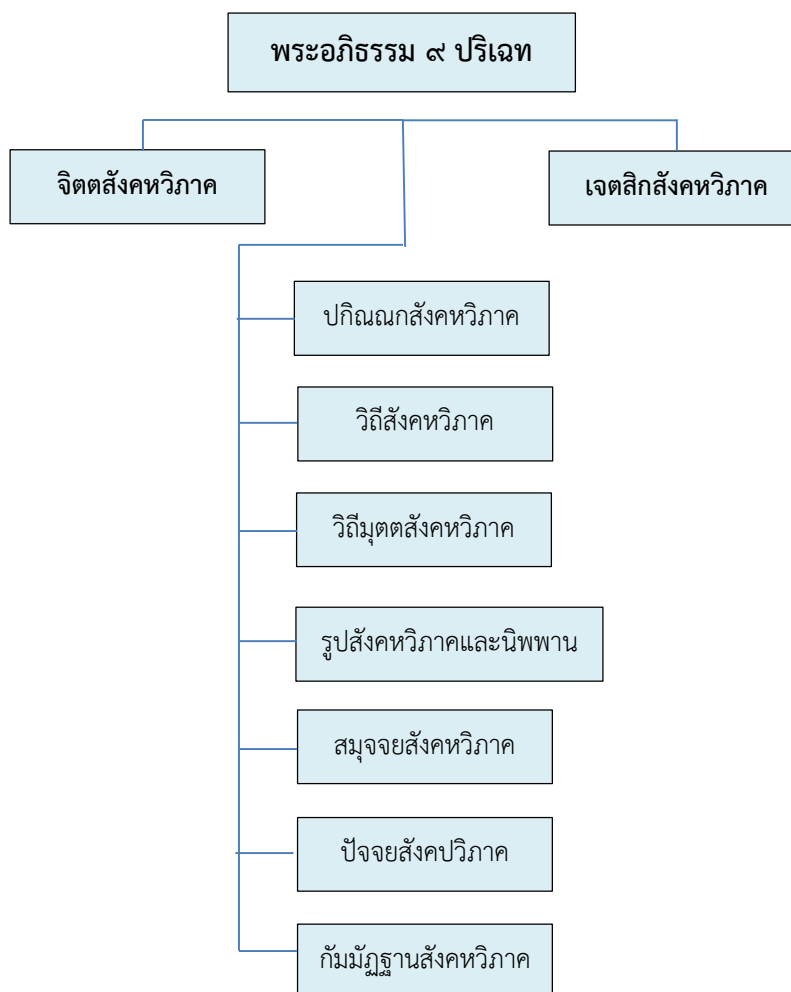
๕) วิถีมุตตสังคหวิภาค แสดงถึงการทำงานของจิตขณะใกล้ตาย ขณะตาย (จุติ) และขณะเกิดใหม่ (ปฏิสนธิ) กล่าวถึงเหตุแห่งการตาย การเกิดของสัตว์ในภพภูมิต่าง ๆ โดยแบ่งได้ถึง ๓๓ ภพภูมิ ขณะใกล้ตายภาวะจิตเป็นอย่างไร ควรวางใจอย่างไรถึงจะไปในภพภูมิที่ดี อธิบายในเรื่องของกรรม ลำดับแห่งการให้ผลของกรรม

๖) รูปลังคหวิภาคและนิพพาน แสดงองค์ประกอบที่สำคัญของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย คือ รูป ร่างกาย (รูปธรรม) โดยแบ่งรายละเอียดออกเป็นรูปต่าง ๆ ๒๘ ชนิด และอธิบายสมุฏฐาน (เหตุ) ในการเกิดรูปต่าง ๆ อย่างละเอียด และแสดงสภาวะของพระนิพพาน ทำให้เข้าใจพระนิพพานได้อย่างถูกต้องชัดเจน

๗) สมุจจยสังคหวิภาค แสดงธรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ซึ่งให้ผลเป็นความสุข และธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศลซึ่งให้ผลเป็นความทุกข์ รวมทั้งแสดงธรรมที่ควรรู้ที่สำคัญ ๆ ได้แก่ อุกาทานขันธ (ขันธที่ถูกอุกาทานยึดมั่นอย่างเหนียวแน่น) อายุตนะ ๑๒ (สิ่งเชื่อมต่อเพื่อให้รู้อารมณ์) ธาตุ ๑๘ (ธรรมชาติที่ทรงไว้ซึ่งสภาพของตน) อริยสัจ ๔ (ความจริงของพระอริยะ) และโพธิปักขิยธรรม ๓๗ (ธรรมที่เกื้อกูลการตรัสรู้) คือ สติ ๘ ปัญญา ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และมรรคมีองค์ ๘

๘) ปัจจยสังคหวิภาค แสดงเรื่องปฏิจยสมุปบาท (เหตุและผลที่ทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ) และปัจจัยสนับสนุน ๒๔ ปัจจัย และแสดงความหมายของบัญญัติธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ไม่ใช่เป็นความจริงแท้ แต่เป็นจริงตามสมมติ

๙) กัมมัฏฐานสังคหวิภาค แสดงความแตกต่างของสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้เห็นว่าสมถกรรมฐานหรือการทำสมาธิเป็นการปฏิบัติเพื่อให้จิตเกิดความสงบ และเกิดอภิโยนิ หรืออิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ เท่านั้น ซึ่งไม่ใช่จุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะผลของสมถกรรมฐานเป็นการข่มกิเลสไว้เพียงชั่วคราว ไม่สามารถทำลายกิเลสได้ ถึงแม้ว่าจะเจริญสมถกรรมฐานจนถึงขั้นอรุณญาณจนได้เสวยสุขในรูปพรหมภูมิเป็นเวลานาน แต่ในที่สุดก็ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จบไม่รู้สิ้น จุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้เกิดปัญญาแจ้งในสภาวะธรรมตามความเป็นจริงว่า จิต เจตสิก และรูป เป็นองค์ประกอบของชีวิต ต่างก็มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ต่อเนื่องสืบต่อไปอยู่ตลอดเวลา เป็นสภาพที่ไม่เที่ยง ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ไม่ใช่ตัวตน ไม่สามารถบังคับบัญชาได้ ดังภาพที่ ๒.๒

ภาพที่ ๒.๒ การศึกษาพระอภิธรรม ๙ ประเภท

๑.๓ การศึกษาพระอภิธรรมเกี่ยวกับปรมัตถธรรม ๔ ประการ

พระอภิธรรม^{๑๕} เป็นธรรมะชั้นสูงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับปรมัตถธรรม ๔ ประการ^{๑๖} ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน พระอภิธรรมเปรียบเสมือนแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ที่มีเนื้อหาสุขุมล้าลึก นำไปสู่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติของชีวิต^{๑๗} เรื่องของกรรมและการส่งผลของกรรม เรื่องภพภูมิ ต่าง ๆ เรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด และเรื่องของการปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา

^{๑๕} วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ, **สารานุกรมเกี่ยวกับพระอภิธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาทางไกลของอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย, ๒๕๔๖) หน้า ๗-๑๒.

^{๑๖} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระอภิธรรมปิฎก (Adhidhamma Pitaka) ฉบับปรับปรุง**, (พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๖๖.

^{๑๗} บุญมี เมธางกูร, **ความมหัศจรรย์ของชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็นโพร โพรพริน จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๒๕.

พระอภิธรรมปิฎกมีอยู่ทั้งสิ้น ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้นธัมมจักกัปปวัตตนี แบ่งออกเป็น ๗ คัมภีร์ เรียกโดยย่อว่า สัง. วิ. ธา. ปุ. กะ. ยะ. ปะ. ถือเป็นหัวใจพระอภิธรรม หมายถึง ธรรมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา บุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และปฏิฐาน

พระอภิธรรมสอนให้รู้จักธรรมชาติอันแท้จริงที่มีอยู่ในตัวเราและสัตว์ทั้งหลาย อันได้แก่ จิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งธรรมชาติทั้ง ๔ นี้ รวมเรียกว่า ปรมัตถธรรม

ปรมัตถธรรม^{๑๘} คือ ธรรมชาติที่เป็นความจริง ที่ดำรงลักษณะเฉพาะของตนไว้โดยไม่ผันแปรเปลี่ยนแปลง เป็นธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน มี ๔ ประการ คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน มีความหมายดังนี้

๑) **จิต** คือ ธรรมชาติที่ทำหน้าที่เห็น ได้ยิน รับกลิ่น รับรส รู้สัมผัสถูกต้อง ตลอดจน ธรรมชาติที่ทำให้เกิดการคิดนึก สภาวะของจิตมีทั้งหมด ๘๙ หรือ ๑๒๑ อย่าง (โดยพิสดาร) แต่เมื่อกล่าวโดยลักษณะแล้วมีเพียง ๑ เดียวเท่านั้น คือ รู้อารมณ์ ในที่นี้หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งต่าง ๆ และเรื่องราวที่จิตไปรับรู้

จิตนั้นเป็นนามธรรม มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น วิญญาณ มโน มนัส มนินทรีย์ มโนธาตุ มโนวิญญาณ ธาตุ และ มนายตนะ เป็นต้น

๒) **เจตสิก** คือ ธรรมชาติที่ประกอบกับจิต ปปรุงแต่จิต ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิด ที่แตกต่างกัน ทั้งที่ดีและไม่ดี มีทั้งหมด ๕๒ ลักษณะ เจตสิกเป็นนามธรรม ที่เกิดร่วมกับจิต คือ เกิดพร้อมกับจิต สภาพของจิตเป็นเพียงประธานในการรู้อารมณ์ แต่การที่จิตโกรธ หรือจิตโลภ เป็นเพราะมีเจตสิกเข้าประกอบ ปปรุงแต่งให้เกิดความโกรธหรือความโลภนั่นเอง

เนื่องจากจิตและเจตสิก เป็นสิ่งที่ต้องเกิดร่วมกันตลอดเวลา ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน และไม่สามารถแยกออกจากกันได้

๓) **รูป** คือ ธรรมชาติที่แตกต้ง ย่อยยับ สลายไปด้วยความเย็น ร้อน หาคความเที่ยงแท้ถาวรไม่ได้เลย ในร่างกายของคนเราและสัตว์ทั้งหลายมีรูปประชุมกันอยู่ทั้งหมด ๒๘ ชนิด

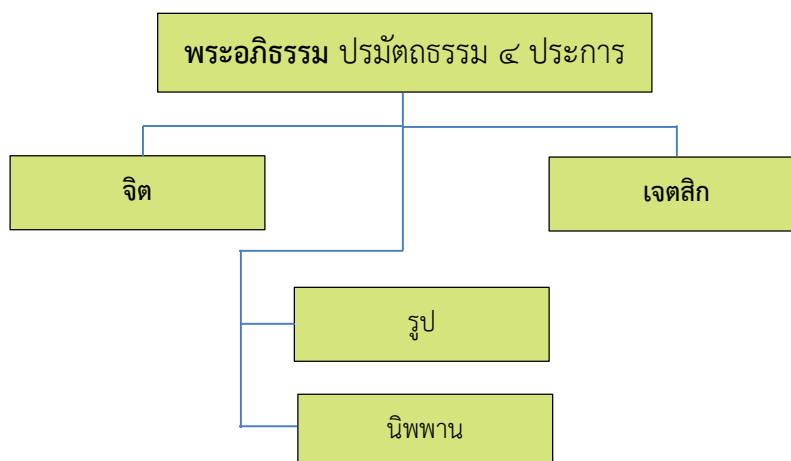
๔) **นิพพาน** เป็นธรรมชาติที่พ้นจากกิเลส พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด โดยปริยายมี ๒ ลักษณะ คือ

๔.๑) สอุปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานที่ยังเป็นไปกับขันธ ๕ หมายถึง การที่ประหณกิเลสได้หมดแล้ว แต่ขันธ ๕ ยังมีการเกิดดับสืบต่อไปอยู่ (ยังมีชีวิตอยู่)

๔.๒) อนุปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานที่ปราศจากขันธ ๕ ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ และสิ้นชีวิตไปแล้ว หรือเรียกว่า ปรีนิพพาน ซึ่งหมายถึง จิตและเจตสิก รวมทั้งรูปหยุดการสืบต่อและดับลงอย่างสิ้นเชิง

นิพพาน เป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาที่จะต้องพยายามเข้าถึงให้จงได้ จึงจะได้ชื่อว่า เป็นอริยบุคคล ดังภาพที่ ๒.๓

^{๑๘} ฉันทนา อุตสาหลักษณ์, พุทธปัญญา คู่มือการสร้างปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนรัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔๓.

ภาพที่ ๒.๓ การศึกษาพระอภิธรรมเกี่ยวกับปรมัตถธรรม ๔ ประการ

๑.๔ การศึกษาจิตและเจตสิกในพระอภิธรรม

๑) จิต ๘๙

ศ.ดร.ระวี ภาวิไล ได้กล่าวถึงพระอภิธรรม^{๑๙} ในอภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่ ไว้ดังนี้

พุทธศาสนาชี้ทางแก้ปัญหาของมนุษย์ ด้วยความรู้ที่ถูกต้อง สอดคล้องกับสภาพตามเป็นจริงของชีวิตและโลก ระบบความรู้นี้ เริ่มต้นที่การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มนุษย์ความสามารถที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับโลกและชีวิตได้กว้างขวางไม่มีที่สิ้นสุด อภิธรรมเป็นเนื้อหาวิชาการของพุทธศาสนา ซึ่งได้มีการจัดจำแนกเป็นหัวข้อย่อยอย่างเป็นระบบ ในกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์โลกและชีวิตตามแบบอภิธรรมนั้น ลักษณะสามัญคือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ปรากฏอยู่ทุกขั้นตอน ตั้งแต่ต้น จนถึงระดับความรู้ความเข้าใจที่ละเอียดลึกซึ้งที่สุด การศึกษาที่ถูกต้องสมบูรณ์ ควรเป็นการปฏิบัติวิปัสสนาไปด้วยพร้อมกัน วิชาอภิธรรมกำหนดเริ่มต้นวางรากฐาน โดยการพิจารณาวิเคราะห์ปรากฏการณ์โลกและชีวิตในปัจจุบันขณะ ว่าจำแนกออกได้เป็น ๒ องค์ประกอบ คือ ธรรมชาติที่เป็นตัวรู้ กับธรรมชาติฝ่ายที่ถูกรู้ ทั้งนี้เพราะการมีโลกปรากฏก็ดี หรือมองอีกแง่หนึ่งว่า เป็นการได้มีชีวิตมารู้ความมีอยู่ของสิ่งทั้งหลายก็ดีสรุปในขั้นตอนได้ว่า เป็นเรื่องของการรับรู้ ซึ่งโดยเหตุผลตามตรง ก็ต้องมี ๑. ผู้รู้ และ ๒. สิ่งที่ถูกรู้หรือความรู้ ธรรมชาติประการแรก มีลักษณะ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เรียกธรรมชาตินี้ว่า จิต ส่วนองค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งคือ อารมณ์ ปรากฏที่เป็นโลกเป็นชีวิต วิเคราะห์ได้คือ จิตรู้อารมณ์

ข้อเสนอพื้นฐาน “โลกและชีวิตคือจิตรู้อารมณ์” ผู้ศึกษาต้องใคร่ครวญ พิจารณาให้เห็นจริงชัดเจนที่สุด โดยการตรวจสอบกับประสบการณ์ในชีวิต ความแน่วแน่และแจ่มชัดของความคิด มีความสำคัญมากในการพิจารณาข้อธรรม เพื่อตามพิจารณาสภาพชีวิตที่ปรากฏทุกขณะ ผู้ศึกษาควรพัฒนาความสามารถที่ตนรู้ทันขณะแห่งชีวิต ได้อย่างทันท่วงที ความสามารถนี้พัฒนาได้ตามระบบปฏิบัติธรรมที่เรียกว่า การฝึกสติ ดังนั้น การศึกษาอภิธรรม กับการปฏิบัติธรรมแบบฝึกสติ ควรควบคู่กันกันไป

^{๑๙} ระวี ภาวิไล, ศ.ดร., อภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๘), หน้า

การศึกษาจิตของตนเอง^{๒๐} เป็นบันไดขั้นแรกที่สำคัญ ความรู้เรื่องจิต เป็นมรดกตกทอดมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีอยู่อย่างละเอียดลึกซึ้งในวิชาอภิธรรม ดังนั้นการศึกษาเรื่องจิต จึงควรมีองค์ประกอบคือ ๑. การรับรู้ และทำความเข้าใจเนื้อหาวิชา และ ๒. นำเอาไปตรวจสอบว่าเป็นเช่นนั้นหรือไม่ ด้วยประสบการณ์ของตนเองเท่าที่จะทำได้ ในด้านของชีวิตจิตใจ การที่ผู้ศึกษาจะรู้และเข้าใจได้นั้น จะต้องเรียนรู้เรื่องจิต ซึ่งเป็นอุปกณ์รู้โลกและชีวิตก่อน ซึ่งจะเป็นบทเรียนแรกของการศึกษาอภิธรรม

ข้อสำคัญที่ต้องเน้นคือ ด้าน ปฏิบัติ ซึ่งควรดำเนินการควบคู่กันไป ในด้านนี้ การทำสติปัฏฐานเหมาะสมและสอดคล้องมาก เป็นการสร้างความสามารถตามรู้ และสังเกตจิต เจตสิกของตนเองตามที่เป็นจริง เป็นการตรวจสอบกับความรู้อีกด้าน

คำว่า กุศล แปลว่า บุญ ความดี ฉลาด สิ่งที่ดี กรรมดี ดังนั้น จิตที่เกิดขึ้นเสพอารมณ์ ขณะที่กระทำความดี จะเรียก กุศลจิต หรือ มหากุศลจิต มี ๘ ดวง ในกามาวจรภูมิ หรือระดับจิตใจที่ยึดหน่วงรูป รส กลิ่น เสียง สิ่งต้องกาย ความนึกคิด ด้วยสิ่งเหล่านี้เป็นอารมณ์ ขวนจิตที่เสพอารมณ์ในขณะต่าง ๆ ของชีวิต คือ กุศลจิต ๑๒ และมหากุศลจิต ๘

ความรู้สึกลึกซึ้งของบุคคล คือ การปรากฏขึ้นให้รับรู้ได้ของจิตในชีวิตประจำวัน เมื่อเราปรารถนาจะศึกษาเรื่องจิต ก็เริ่มต้นได้ง่ายๆคือ ฝึกการติดตามรู้ทันความรู้สึกลึกซึ้งของตนเองเสมอๆ บ่อยๆ จนเป็นความเคยชิน ก็จะได้คุ้นเคย รู้เห็น และเข้าใจจิตประเภทต่าง ๆ ที่จำแนกไว้ตามวิชาอภิธรรม

การเรียกชื่อ อกุศลจิต นั้นอาศัยหลักการกล่าวถึงองค์ประกอบและเงื่อนไข หรือปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับจิตนั้น ๆ คือ

(๑) ส่วนต้นของชื่อ แสดงประเภทของเวทนาเจตสิก ซึ่งเกิดพร้อมกับจิต ว่า เป็นสุขใจ โสมนัส เป็นทุกข์ โทมนัส หรือเฉยๆ อุเบกขา

(๒) ส่วนที่สองของชื่อ กล่าวถึงเจตสิกฝ่ายอกุศลที่เข้ามาประกอบ มีบทบาทสำคัญในจิตประเภทนั้น สำหรับโลกมุลจิต กล่าวถึงความเห็นผิด ทิฐิ สำหรับโทสมูลจิต กล่าวแสดงชัดเจน ประกอบด้วยความชัดเจน แค้นเคือง ซึ่งเคียด กระทบจิต ด้วยอำนาจของโทสะ ปฏิฆะ สำหรับโมหมูลจิต กล่าวถึงอกุศลเจตสิกที่มีบทบาทสำคัญคือ ความลึกลับสงสัย วิจิกิจฉา หรือความฟุ้งซ่าน อุทธัจจะ

(๓) กล่าวถึงเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับสังขมหรือบุคคลอื่น หรืออิทธิพลของการชักจูงจากภายนอก หากจิตเกิดขึ้นโดยมีการชักจูงจากภายนอก แสดงว่า พลังเจตสิกภายในไม่แรงพอ ต้องอาศัยอิทธิพลภายนอกมาช่วยชักจูงด้วย การจำแนกโดยการกล่าวถึงเงื่อนไขภายนอก แสดงถึงหลักเกณฑ์ในธรรมชาติของจิต ว่ามีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังขม หรือบุคคลอื่นอยู่เสมอ โดยเฉพาะในระดับกามาวจรภูมิ คือ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งรับรู้และเสพอารมณ์เป็น รูป รส กลิ่น เสียง สิ่งต้องกาย และความรู้สึกลึกซึ้งอันเนื่องมาจากสิ่งเหล่านี้

๑.๑) การแจกแจงโลกมุลจิต ๘ ดวง

- ๑.๑.๑) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกลึกซึ้งใจ ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักจูง
- ๑.๑.๒) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกลึกซึ้งใจ ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง
- ๑.๑.๓) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกลึกซึ้งใจ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักจูง
- ๑.๑.๔) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกลึกซึ้งใจ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง
- ๑.๑.๕) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกลึกซึ้งใจ ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักจูง

^{๒๐} ริก แชนสัน และ ริชาร์ด เมนดิอัส, ฌัชร สยามวาลา แปล, สมองพุทธะ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๗), หน้า ๒๒๙.

- ๑.๑.๖) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกเฉยๆ ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง
- ๑.๑.๗) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกเฉยๆ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยไม่มีมีการชักจูง
- ๑.๑.๘) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกเฉยๆ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง

๑.๒) การแจกแจงโทสมูลจิต ๒ ดวง

- ๑.๒.๑) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกทุกขใจ ประกอบด้วยความขัดเคือง เกิดขึ้นโดยไม่มีมีการชักจูง
- ๑.๒.๒) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกทุกขใจ ประกอบด้วยความขัดเคือง เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง

ในบรรดาจิตทุกประเภท มีจิตโอรธ ๒ ดวงนี้เท่านั้น จิตโอรธครอบคลุมอาการกว้างขวาง ตั้งแต่ ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ริษยา หวงแหน เสียใจ ถึงความขุ่นใจ หรือ แม้ความคิดมองโลกในมองคนในแง่ร้าย ฯลฯ

จิตโอรธดวงแรกเกิดขึ้นเอง ไม่มีใครชักจูง เพราะอำนาจเจตสิกที่ประกอบมีอยู่เต็มที แต่ถ้าหากอำนาจของเจตสิกบั้นทอน เป็นต้นว่า โดยความหดหู่ ซึมเซา เจตสิกไม่มีพลังพอ ก็ต้องอาศัยความขุ่นใจ ยั่วยุภายนอกออกมาช่วย จึงเกิดขึ้นได้ ในแง่ของกรรม จิตโอรธดวงแรกจึงมีผลแรงกว่าดวงที่สอง

๑.๓) การแจกแจงโมหมูลจิต ๒ ดวง

- ๑.๓.๑) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกเฉย ๆ ประกอบด้วยความขัดเคือง เกิดขึ้นโดยความลังเลสงสัย
- ๑.๓.๒) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกเฉยๆ ประกอบด้วยความขัดเคือง เกิดขึ้นโดยความฟุ้งซ่าน

ทั้ง ๒ ดวงนี้จะเกิดพร้อมกับความรู้สึกเฉยๆ ไม่ยินดียินร้าย คือ ไม่มีความสุขหรือทุกข์ใจ มหากุศลจิต ๘ เป็นจิตพื้นฐานของคุณความดีทั้งปวง เป็นจิตที่เกิดขึ้นได้ในปุณฺณทุกขภาวะ ที่ว่าเป็นพื้นฐานของความดีคือ ไม่ว่าบุคคลจะปรารถนาปฏิบัติพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าไปไกลเพียงใดก็ตาม จะต้องเริ่มต้นด้วยการเจริญให้เกิดมหากุศลจิตนี้ขึ้นก่อน เป็นปัจจัยเงื่อนไขไปสู่การเกิดขึ้นของจิตที่ฉานหรือเป็นมรรคผลต่อไป เรียกได้ว่าเป็น จิตดี จิตประเภทนี้ยึดหน่วง รูป รส กลิ่น เสียง สิ่งต้องกาย และความนึกคิดอันเนื่องด้วยสิ่งเหล่านี้เป็นอารมณ์ ขณะเมื่อไม่มีสิ่งมัวหมองด้วยกิเลสเข้าครอบงำ หรือเรียกว่า เมื่อมีใจเป็นบุญเป็นกุศล เช่น ขณะบำเพ็ญทาน รักษาศีล สำรวมกายวาจา หรือปฏิบัติสมณะ วิปัสสนาภาวนา ฯลฯ

คำว่า ญาณ หรือปัญญา ความหมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของชีวิตและโลก^{๒๑}อย่างถูกต้อง กล่าวคือ รู้อริยัจจ ทุกขัง อนัตตา รู้อริยสัจ รู้ปฏิจจนุปบาท รู้หลักกรรม และผลของกรรม ซึ่งมีขั้นตอน ตั้งแต่ได้ยิน ได้ฟัง ได้อ่าน ตรองด้วยเหตุผลของตน ถึงมีประสบการณ์โดยตนเองในการปฏิบัติธรรม การมีความรู้ทางวิชาการ และวิชาชีพปัจจุบัน ไม่จัดว่าเข้าข่าย ญาณ หรือปัญญา

๑.๔) แจกแจง จิตดี หรือมหากุศลจิต ๘ ดวง

- ๑.๔.๑) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกสุขใจ ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยไม่มีมีการชักจูง
- ๑.๔.๒) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกสุขใจ ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง
- ๑.๔.๓) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกสุขใจ ไม่ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยไม่มีมีการชักจูง
- ๑.๔.๔) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกสุขใจ ไม่ประกอบด้วยปัญญาเกิดขึ้นโดยมีการชักจูง
- ๑.๔.๕) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกเฉยๆ ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยไม่มีมีการชักจูง
- ๑.๔.๖) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกเฉยๆ ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง

^{๒๑} วศิน อินทสระ, หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมากูราขวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๙๗-๙๘.

๑.๔.๗) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกเฉยๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยไม่มีอาการชักงู

๑.๔.๘) จิตที่เกิดพร้อมความรู้สึกเฉยๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยมีอาการชักงู

เช่นเดียวกับ จินตนา (บุญญฐิติพันธ์) งามสว่าง^{๒๒} ที่ได้กล่าวถึง หลักพุทธธรรม ที่เกี่ยวกับจิตที่เป็นมหากุศล ว่าหมายถึง มหากุศลจิต ๘ ดวง ได้แก่

มหากุศลจิตดวงที่ ๑ หมายถึง จิตที่เป็นกุศลเกิดพร้อมด้วยความยินดี ประกอบด้วยปัญญา ปราศจากสิ่งกระตุ้นเตือน

มหากุศลจิตดวงที่ ๒ หมายถึง จิตที่เป็นกุศลเกิดพร้อมด้วยความยินดี ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักงู

มหากุศลจิตดวงที่ ๓ หมายถึง จิตที่เป็นกุศลเกิดพร้อมด้วยความยินดี ไม่ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นเอง โดยปราศจากสิ่งกระตุ้นเตือน

มหากุศลจิตดวงที่ ๔ หมายถึง จิตที่เป็นกุศลเกิดพร้อมด้วยความยินดี ไม่ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักงู

มหากุศลจิตดวงที่ ๕ หมายถึง จิตที่เป็นกุศลเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นเอง ปราศจากสิ่งกระตุ้นเตือน

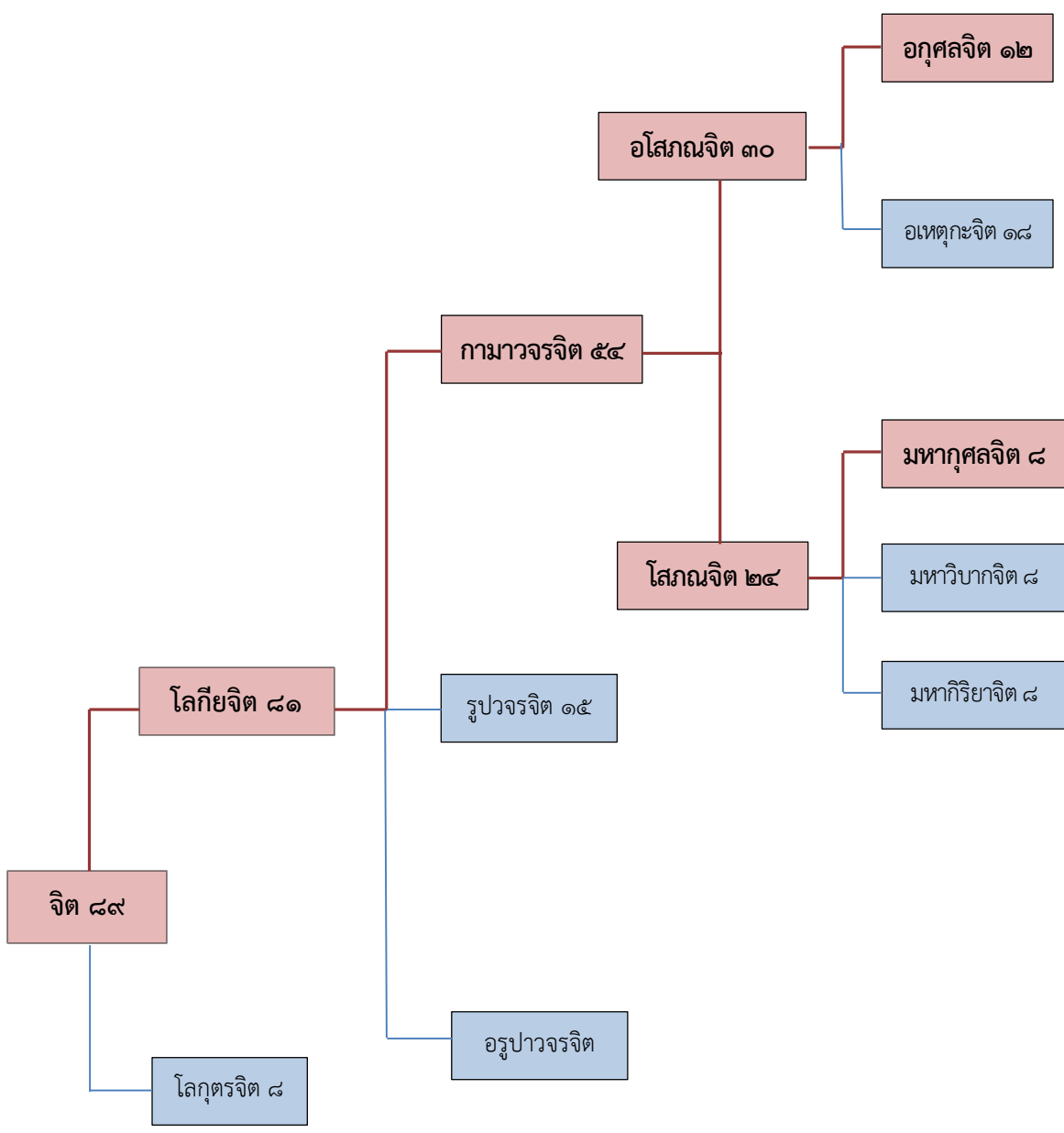
มหากุศลจิตดวงที่ ๖ หมายถึง จิตที่เป็นกุศลเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักงู

มหากุศลจิตดวงที่ ๗ หมายถึง จิตที่เป็นกุศลเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นเอง ปราศจากสิ่งกระตุ้นเตือน

มหากุศลจิตดวงที่ ๘ หมายถึง จิตที่เป็นกุศลเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักงู

สรุปได้ว่า ในเรื่องราวของจิต ซึ่งเมื่อประกอบด้วยเจตสิกแล้ว เกิดเป็นมหากุศล มีอยู่ ๘ สภาวะด้วยกัน ในการดำเนินชีวิตประจำวัน หากการดำเนินชีวิตประกอบไปด้วยสติสัมปชัญญะ รู้ตัวทั่วพร้อมว่า ขณะใดจิตมีลักษณะที่เป็นกุศล และอกุศล และเมื่อระลึกได้ว่าขณะปัจจุบันอกุศลได้เกิดขึ้นแล้ว ด้วยเหตุหรือปัจจัยที่ไม่สามารถบังคับบัญชาได้ เกิดการยอมรับในขณะนั้น จิตจะถูกรับให้เป็นกุศลได้ในเวลาต่อมา ดังภาพที่ ๒.๔

^{๒๒} จินตนา (บุญญฐิติพันธ์) งามสว่าง, **พุทธปัญญา Intellect**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิท การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐-๑๑.

ภาพที่ ๒.๔ จิตในพระอภิธรรม

๒) เจตสิก ๕๒

เจตสิก ๕๒ ประกอบด้วย พวกกลาง อัญญสมานาเจตสิก ๑๓ พวกชั่ว อกุศลเจตสิก ๑๔ พวกดีงาม โสภณเจตสิก ๒๕

พวกกลาง อัญญสมานาเจตสิก ๑๓ จะมี ๗ ดวงที่พร้อมปรากฏเสมอ เป็นเจตสิกที่ประกอบกับจิตโดยทั่วไป เรียกว่า สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ธรรมชาติเหล่านั้นคือ

- (๑) ผัสสะ กระทบอารมณ์
- (๒) เวทนา เสวยอารมณ์
- (๓) สัญญา จำอารมณ์
- (๔) เจตนา กระตุ้นชักชวนให้ธรรมชาติที่เกิดร่วม ทำหน้าที่กับอารมณ์
- (๕) เอกัคคตา แน่วแน่ในอารมณ์เดียว

- (๖) ชีวิตินทรีย์ รักษาธรรมชาติที่เกิดร่วม
 (๗) มนสิการ มุ่งและนำธรรมชาติที่เกิดร่วมสู่อารมณ์

ส่วนอัญญาสมานาเจตสิกอีก ๖ ดวง อาจแยกย้ายกันเกิดประกอบกับจิตบางประเภท สามารถประกอบได้กับจิตทั่วไป ทั้งที่เป็น โลเกียะ โลกุตตร โสภณ อโสมณ กุศล อกุศล วิบาก กิริยา แต่ไม่ใช่ทุกดวง เจตสิกนี้มีชื่อเรียกว่า ปกิณณกเจตสิก ๖ ได้แก่

- (๘) วิตก นำธรรมชาติที่เกิดร่วมขึ้นสู่อารมณ์ ได้แก่ คิด หรือตรึก
 (๙) วิจານ เคล้าคลึงอารมณ์ หรือตรอง
 (๑๐) อธิโมกข์ ตัดสิน ปักใจลงในอารมณ์
 (๑๑) วิริยะ ความเพียรพยายาม แรงใจ
 (๑๒) ปีติ ความชื่นชม อิ่มใจ
 (๑๓) ฉันทะ พอใจ ปรารถนาอารมณ์

พวกชั่ว อกุศลเจตสิก ๑๔ จำแนกเป็น ๕ กลุ่ม คือ

- (๑) กลุ่มหลงผิด ๔
 (๒) กลุ่มโลภ ๓
 (๓) กลุ่มโกรธ ๔
 (๔) กลุ่มหดหู่ ๒
 (๕) กลุ่มสังเล ๑

พวกดีงาม โสภณเจตสิก ๒๕ จำแนกเป็น ๔ กลุ่ม คือ

- (๑) กลุ่มคุณธรรมพื้นฐานทั่วไป ๑๙
 (๒) กลุ่มพื้นฐานปฏิบัติ ๓
 (๓) กลุ่มความสัมพันธ์ดีงาม ๒
 (๔) กลุ่มปัญญา ๑

พวกชั่ว อกุศลเจตสิก จำแนกออกเป็น ๒ ประเภทคือ

- (๑) เกิดโดยทั่วไปกับอกุศลจิตทุกดวง สัพพากุศลสาธารณเจตสิก มี ๔ ดวง มีโมหะ เป็นประธาน

- (๑.๑) โมหะ ความหลง
 (๑.๒) อหิริกะ ความไม่ละอายต่อบาป

การได้ถือกำเนิด เกิดเป็นมนุษย์ ตามแนวคิดทางธรรมนับเป็นสิ่งประเสริฐ เพราะจิตที่ทำหน้าที่รักษาระดับของสภาพชีวิต เป็นจิตที่มีโสภณธรรม (ความดีงาม) เป็นองค์ประกอบ มนุษย์จึงได้ชื่อว่า เป็นสัตว์ประเสริฐ สูงกว่าสัตว์ที่เกิดในภูมิต่ำกว่า ความรู้และตระหนักในภูมิธรรมของมนุษย์เช่นนี้ ถ้าหากไม่มีอยู่ในบุคคลใด ผู้นั้นย่อมไม่ละอายที่จะเกลือกกลั้วกับความชั่วต่ำทราม ไม่สมมุติธรรมของมนุษย์

- (๑.๓) อโนตตปปะ ความไม่สะดุ้งกลัวต่อบาป

- (๑.๔) อุทัจจะ ความฟุ้งซ่าน ในทางธรรมถือว่าขาด โยนิโสมนสิการ แปลได้ว่า ขาด

ความเอาใจใส่อารมณ์เป็นอันดี

- (๒) เกิดกับอกุศลจิตเฉพาะบางดวง ปกิณณกอกุศลเจตสิก มี ๑๐ ดวง

- อกุศลเจตสิก กลุ่มโลภ ๓ มีโลภ เป็นประธาน

(๒.๑) โลกะ	ความอยากได้อารมณ์
(๒.๒) ทิฏฐิ	ความเห็นผิด
(๒.๓) มานะ	ความถือตัว

โลกะ อาจเข้าประกอบดวงเดียว หรือพร้อมด้วยบริวาร คือ ทิฏฐิ กับ มานะ ดวงใดดวงหนึ่ง แต่ ทิฏฐิ กับ มานะ จะไม่ปรากฏในจิตดวงเดียวกัน

- อกุศลเจตสิก กลุ่มโกธ ๔

(๒.๔) โทสะ	ความคิดประทุษร้าย
(๒.๕) อีสสา	ความริษยา
(๒.๖) มัจฉริยะ	ความตระหนี่
(๒.๗) กุกกุจจะ	ความเดือดร้อนใจ

โทสะอาจเข้าประกอบแต่ดวงเดียว โดยมี อกุศลสมานาเจตสิก เข้าร่วมด้วยทุกดวง เว้น ปิติเจตสิกในโทสมูลจิต อีสสา มัจฉริยะ หรือ กุกกุจจะ ดวงใดดวงหนึ่ง อาจร่วมด้วย โดยมีโทสะเป็นประธาน แต่ไม่พร้อมกัน ๒-๓ ดวง

อกุศลเจตสิกกลุ่มโลก ๓ กับกลุ่มโกธ ๔ จะไม่เข้าประกอบจิตพร้อมกัน หมายถึง เมื่อบุคคลมีโลกหรือราคะ จะไม่มีโทสะ เพราะเป็นธรรมชาติที่ขัดแย้งกัน ในตัว

- อกุศลเจตสิก กลุ่มหตฺหุ ๒

(๓.๑) ถีนะ	ความหตฺหุ
(๓.๒) มิทฺธะ	ความง่วงเหงา ถดถอย

จิต ๒ ดวงนี้มาประกอบกันได้ จิตโลก และจิตโกธ มีผลบั่นทอนกำลังความคิดแรงๆของจิตนั้นซึ่งต้องมีการชักจูง

- อกุศลเจตสิก สุตท่าย

(๔.๑) วิจิกิจฉา	ความคลางแคลง สงสัย

เป็นอกุศลที่ทำให้เกิดความลังเล รวนเร ไม่มั่นใจ ตัดสินใจไม่ได้ ไม่เกิดร่วมในจิตโลกหรือจิตโกธ แต่เกิดในจิตหลง คือมีโมหะดวงเดียว

เจตสิกฝ่ายดีงาม หรือโสภณเจตสิก ๒๕ จำแนกได้เป็น ๔ กลุ่ม

๑. โสภณสาธารณเจตสิก เกิดกับจิตดีงามทุกดวง มี ๑๙ ดวง เป็นรากฐานความดี จะช่วยเกื้อกูล ชักจูง ส่งเสริมกัน จึงเกิดพร้อมกัน

๒. วิรติเจตสิก ๓ เป็นธรรมชาติที่รองรับการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เกิดในจิตดีงามที่กระทำการ พุดหรือทำ หรือประกอบอาชีพ โดยละเว้นอกุศล ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ โดยทั่วไปจะไม่ปรากฏพร้อมกัน ที่จะปรากฏพร้อมกันได้คือ โลกุตตรจิต ๘ ดวงเท่านั้น

๓. อัปมัญญาเจตสิก ๒ เป็นสภาวะอันไร้ขอบเขต คือ กรุณา มุทิตา

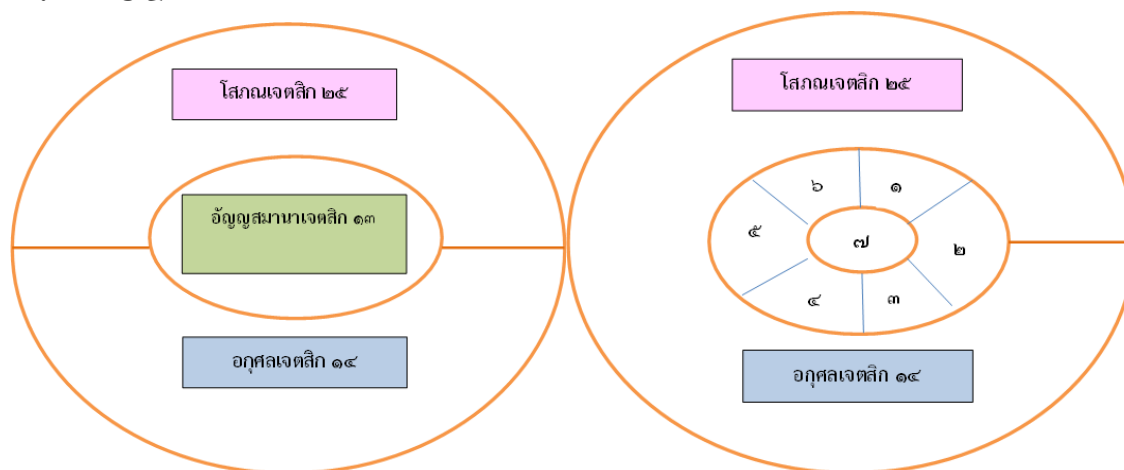
๔. ปัญญินทรีย์ หรือ โอมหะ ความรู้เข้าใจ ไม่ไหลหลง ตรงข้ามกับโมหะ หรืออวิชชา

บุคคลที่ยังเป็นปุถุชนจึงได้ชื่อว่า มีชีวิตอยู่อย่างหลงผิดในโลกมายาที่ตนสร้างขึ้น และมีความทุกข์อยู่ในโลกมายานี้ เพื่อจะให้เกิดความรู้ รู้เท่าทันความหลงผิดนี้ บุคคลจึงต้องเรียนรู้จักจิตของตนเองตามความเป็นจริง ซึ่งจะเป็ญุญแจให้รู้จักทั้งโลกที่เป็นจริงและโลกมายาอันจิตสร้างขึ้น ความรู้ที่กระจ่างชัดนี้เอง จะไปทำลายความหลงผิดและความทุกข์ให้สิ้นไปได้

อรรถ ๔ ประการของเจตสิก คือ

- ๑) มีลักษณะอาศัยร่วมเกิดกับจิต
- ๒) มีกิจ หรือหน้าที่บทบาท คือ เกิดพร้อมกับจิตเสมอ
- ๓) ทำให้เกิดผล คือ รู้อารมณ์เดียวกันกับจิต
- ๔) มีเหตุใกล้ให้เกิดขึ้น คือ ความเกิดขึ้นของจิต

ดั่งภาพที่ ๒.๕

ภาพที่ ๒.๕ เจตสิกในพระอภิธรรม

การศึกษาพระอภิธรรมมีประโยชน์ดังต่อไปนี้

๑. ทำให้เข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนา เพราะพระอภิธรรมเกิดจากพระสัมพันธูปัญญาญาณของพระพุทธเจ้า การเข้าถึงพระอภิธรรมจึงเท่ากับเข้าถึงพระปัญญาคุณของพระพุทธองค์อย่างแท้จริง
๒. เป็นการศึกษาธรรมชาติการทำงานของกายและใจ ซึ่งเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวเราและสัตว์ทั้งหลาย เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องจิต เจตสิก อานาจของจิต วิธีจิต กรรมและการส่งผลของกรรม การเวียนว่ายตายเกิด สัตว์ในภพภูมิต่าง ๆ กลไกการทำงานของกิเลส ทำให้รู้ว่าชีวิตของเราในชาติปัจจุบันนี้มาจากไหน มาได้อย่างไร มีอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัย เมื่อได้คำตอบแล้ว ก็จะได้รู้ว่าตายแล้วไปไหน อะไรเป็นตัวเชื่อมระหว่างชาตินี้กับชาติหน้า ทำให้หมดความสงสัยว่าตายแล้วเกิดอีกหรือไม่ นรกสวรรค์ มีจริงหรือไม่ ทำให้เข้าใจเรื่องกรรมและการส่งผลของกรรมอย่างละเอียด
๓. ทำให้เข้าใจเรื่องของปรมาตมธรรม หรือสภาวะธรรมอันจริงแท้ตามธรรมชาติ โดยแยกให้เห็นว่าทุกสิ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล มีแต่สภาวะที่เป็นจิต เจตสิก รูป ที่วนเวียนอยู่ในการเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยอาศัยเหตุหรือปัจจัยอุดหนุนซึ่งกันและกัน เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป สืบต่อไปไม่รู้จักจบสิ้น ทั้งนี้เหตุมาจากกิเลสต้นเหตุที่เป็นผู้สร้าง
๔. ทำให้เข้าใจสภาวะธรรมที่เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน ซึ่งหมายถึงการหลุดพ้นจากกิเลสต้นเหตุ การปราศจากกิเลสต้นเหตุ เมื่อสิ้นชีวิตลง ก็จะขาดการสืบต่อของจิต เจตสิก และรูปอีกต่อไป ไม่มีการสืบต่อภพชาติ หยุดการเวียนว่ายตายเกิด พ้นจากทุกข์ทั้งปวง
๕. ทำให้เข้าใจคำสอนที่มีคุณค่าในพระพุทธศาสนา เพราะเพียงการให้ทาน รักษาศีล และเจริญสมาธิ ยังไม่ใช่คำสอนที่มีค่าสูงสุด เนื่องจากเป็นเหตุให้ต้องเกิด เพื่อมารับผลของกุศลเหล่านั้นอีก เรียกว่า วัฏฏกุศล ซึ่งยังไม่ทำให้พ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด คำสอนสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวมหาสติปัฏฐาน ๔ ทำให้เห็นว่า ทั้งนามธรรม (จิตและเจตสิก) และ

รูปธรรม (รูป) มีสภาพที่ไม่เที่ยง ทยอยไม่ได้อันไม่ใช่ว่าตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ มีการเกิดดับตลอดเวลา หาแก่นสารใด ๆ ไม่ได้ เมื่อเห็นแจ้งในสภาวะธรรมนี้ ก็จะนำไปสู่การประหาคณกิเลส และเข้าถึงพระนิพพานได้ในที่สุด

๖. ทำให้เข้าใจเรื่องอารมณ์ของวิปัสสนา ซึ่งต้องมีนามธรรม (จิตและเจตสิก) และรูปธรรม (รูป) เป็นอารมณ์ เมื่อกำหนดอารมณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้อย่างถูกต้อง การปฏิบัติย่อมได้ผลตามต้องการ

๗. เป็นการสั่งสมบารมีที่ประเสริฐที่สุด ไม่มีวิหยาการใด ๆ ในโลกที่ศึกษาแล้ว จะทำให้เกิดปัญญาแจ้งโลกได้เท่าการศึกษาพระอภิธรรม

๘. เป็นการช่วยรักษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้อนุชนรุ่นหลัง และช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรตลอดไป

สรุปได้ว่า พระอภิธรรม จะแสดงว่า ชีวิตเป็นกระบวนการสืบเนื่องของการเกิดดับตามธรรมชาติ^{๒๓} เป็นอนัตตา หลักการของอภิธรรม เริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์จิต เจตสิก อันเป็นปรากฏการณ์ที่ประจักษ์ได้โดยตรง เมื่อบุคคลพัฒนาสติของตนให้ว่องไว เฉียบคม ทันทการ ที่จะตามรู้สภาวะอันเป็นปัจจุบัน เพื่อให้ได้ตรวจสอบความถูกต้องด้วยประสบการณ์ของตนเอง โดยการประพฤติปฏิบัติในรูปแบบของสติปัญญา ควบคู่กับการศึกษาอภิธรรม

๒. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชีวิตตามหลักพุทธธรรม

ตามที่ท่าน ปอ.ปยุตโต ท่านได้กล่าวไว้ว่า พุทธธรรม มีความเกี่ยวข้องเป็นพิเศษกับเรื่องของชีวิต^{๒๔} โดยเฉพาะในด้านจิตใจ การแสดงส่วนประกอบต่าง ๆ จึงต้องครอบคลุมทั้งทางวัตถุและจิตใจ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม โดยแยกแยะเป็นพิเศษในด้านจิตใจ มีรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพต่าง ๆ ของชีวิตดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของชีวิต

๑) ชีวิตตามสภาพ

ชีวิต คือ ชั้น ๕ ที่มีส่วนประกอบ ๕ อย่าง ได้แก่

๑.๑) รูป (Corporeality) หมายถึง ส่วนประกอบที่เป็นรูปธรรมทั้งหมด ได้แก่ ร่างกาย และพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือสสารและพลังงานทางวัตถุ รวมทั้งคุณสมบัติของพฤติกรรมนั้น ๆ

๑.๒) เวทนา (Feeling หรือ Sensation) หมายถึง ความรู้สึกที่เป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากการสัมผัสทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ

๑.๓) สัญญา (Perception) หมายถึง การกำหนดได้ หรือหมายรู้ คือ การกำหนดรู้ในอาการเคลื่อนไหว ลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นเหตุให้จำอารมณ์ (object) นั้น ๆ

^{๒๓} โสริช โปธิแก้ว, จากจิตวิทยาสู่พุทธธรรม, (นครปฐม: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓), หน้า ๓๔.

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑).

๑.๔) สังขาร (Mental Formations หรือ Volitional Activities) หมายถึง องค์ประกอบ หรือคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตใจ โดยมีเจตนาเป็นตัวนำ ประจุแต่งจิตให้ดี หรือชั่ว หรือเป็นกลาง โดยการแสดงออกทางกาย วาจา จะเป็นที่มาของกรรม ได้แก่ ศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ เมตตา กรุณา มุทิตา ปัญญา โมหะ โลกะ โทสะ มานะ ทิฏฐิ อิสสา มัจฉริยะ เป็นต้น หรือเรียกรวมได้ว่า เครื่องปรุงแต่งจิต หรือเครื่องปรุงของกรรม

๑.๕) วิญญาณ (Consciousness) หมายถึง ความรู้แจ้งทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ

๒) ชีวิตตามความสัมพันธ์กับโลก

อายตนะ ๖

อายตนะ เป็นแดนที่ต่อกันให้เกิดความรู้ โดยทางรับรู้มี ๖ อย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เชื่อมต่อกับอายตนะภายนอก ๖ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และใจนึก เมื่อเกิดกระทบกัน หรือเรียกว่ากระทบกับอารมณ์

กล่าวโดยสรุป อายตนะ ๖ อารมณ์ ๖ และวิญญาณ ๖ มีความเกี่ยวเนื่องกัน ดังนี้

๑. จักขุ – ตา	เป็นแดนรับรู้	รูป	รูป	เกิดความรู้คือ	จักขุวิญญาณ	เห็น
๒. โสตะ – หู		สัททะ	เสียง		โสตวิญญาณ	ได้ยิน
๓. ชานะ – จมูก		คันธะ	กลิ่น		ชานวิญญาณ	ได้กลิ่น
๔. ชิวหา – ลิ้น		รส	รส		ชิวหาวิญญาณ	รู้รส
๕. กาย – กาย		โผฏฐัพพะ	สิ่งต้องกาย		กายวิญญาณ	รู้สิ่งต้องกาย
๖. มโน – ใจ		ธรรม	เรื่องในใจ		มโนวิญญาณ	รู้เรื่องในใจ

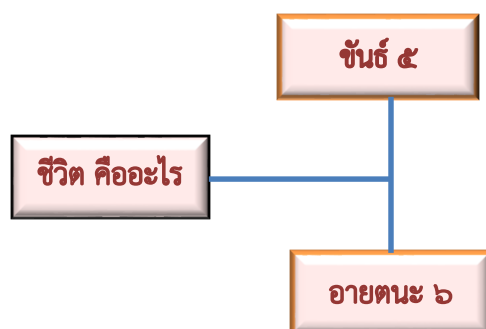
การรับรู้เกิดขึ้นเมื่อมีองค์ประกอบครบ ๓ อย่าง คือ อายตนะ อารมณ์ และวิญญาณ เรียกว่าผัสสะหรือสัมผัส แปลได้ว่า การกระทบ

ผัสสะ จะเป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการรับรู้ มีความสัมพันธ์กัน เมื่อเกิดอุปาทานขันธ ก็หมายถึงชีวิตที่เป็นปัญหา โดยเหตุจากการรับรู้ด้วยอายตนะ ๖ ทำให้ได้ความรู้ใน ๓ แบบ คือ จินตามย ปัญญา สุตมยปัญญา และ กวานามยปัญญา และในความถูกต้องหรือผิดพลาดของความรู้ถือเป็นสังขจะใน ๒ ระดับ คือ สมมติสังขจะ และ ปรมัตถสังขจะ ส่วนความรู้ที่คลาดเคลื่อนจากความจริงคือ วิปلاสมิ ๓ อย่าง คือ ๑. สัญญาวิปลาส ๒. จิตวิปลาส และ ๓. ทิฏฐิวิปลาส ทั้งนี้เกิดขึ้นโดยมีอายตนะเป็นจุดเริ่มต้น และถือได้ว่า

๑. อายตนะเป็นแหล่งที่มาของความสุทุกข์
๒. อายตนะในแง่ที่เป็นเรื่องของกระบวนการรับรู้และการแสวงหา
๓. การปฏิบัติทางจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับอายตนะ

เมื่ออายตนะและอารมณ์เกิดขึ้นร่วมกัน แต่วิญญาณยังไม่เกิด ไม่เรียกว่าการรับรู้ การรับรู้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ อายตนะ อารมณ์ แลวิญญาณ โดยเฉพาะ “ผัสสะ” หรือ “สัมผัส” แปลว่า การกระทบ แต่ความหมายทางธรรม เรียกว่า การประจบเหมาะแห่งอายตนะ อารมณ์ และวิญญาณ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ผัสสะ คือ การรับรู้ นั่นเอง ผัสสะ หรือ สัมผัส หรือการรับรู้ นี้มีชื่อเรียกแยกเป็นอย่างไร ไป ตามทางรับรู้ หรืออายตนะนั้น ๆ ครบจำนวน ๖ อย่าง คือ จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ชานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส ผัสสะ เป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการรับรู้ เมื่อเกิดขึ้นแล้ว กระบวนธรรมก็ดำเนินต่อไป เริ่มตั้งแต่ความรู้สึกต่ออารมณ์ที่รับรู้เข้ามา ปฏิกริยาอย่างอื่นของจิตใจ

การจำได้หมายรู้ การนำอารมณ์นั้นไปคิดปรุงแต่ง ตลอดจนการแสดงออกต่าง ๆ ที่สืบเนื่องไปตามลำดับ ดังภาพที่ ๒.๖

ภาพที่ ๒.๖ ความหมายของชีวิต

๒.๒ ความหมายของชีวิต

หลักธรรมใหญ่มี ๒ หมวดธรรมชาตที่ถือได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติ คือ ไตรลักษณ์ และปฏิจจสมุปบาท ความจริงหลักธรรมทั้ง ๒ หมวดนี้ ถือได้ว่าเป็นกฎเดียวกัน แต่แสดงคนละแนวกัน เพื่อให้มองเห็นความจริงอย่างเดียวกัน คือ

ไตรลักษณ์ มุ่งแสดงลักษณะของสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้น เมื่อสิ่งเหล่านั้นเป็นไปโดยอาการที่สัมผัสเนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อกันตามหลักปฏิจจสมุปบาท

ส่วนหลักปฏิจจสมุปบาท ก็มุ่งแสดงอาการที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อแก่กัน จนปรากฏเป็นไตรลักษณ์

ลักษณะโดยธรรมชาติของชีวิตคือความเป็นไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เพื่อความเข้าใจได้โดยง่ายกับความหมายของไตรลักษณ์ (the Three Characteristics of Existence)

๑. อนิจจา (Impermanence) ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป

๒. ทุกขตา (Conflict) ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายไป ภาวะที่กดดันฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้น เปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว ไม่ให้ความสมอยากแท้จริง หรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปอยากไปยึดด้วยตัณหา อุปาทาน

๓. อนัตตตา (Soullessness หรือ Non-Self) ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนแท้จริงที่จะสั่งหรือบังคับให้เป็นไปอย่างไรได้

สิ่งทั้งหลาย หากจะกล่าวว่ามี ก็ต้องมีอยู่ในรูปของกระแสที่ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ อันสัมพันธ์ต่อเนื่องอาศัยกัน เกิดดับสืบต่อกันไปอยู่ตลอดเวลาไม่ขาดสาย จึงเป็นภาวะที่ไม่เที่ยง เมื่อต้องเกิดดับไม่คงที่ และเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัย ก็ย่อมมีความบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง และแสดงถึงความบกพร่องไม่สมบูรณ์อยู่ในตัว และเมื่อทุกส่วนเป็นไปในรูปกระแสที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลา ขึ้นต่อเหตุปัจจัย เช่นนี้ย่อมไม่เป็นตัวของตัว มีตัวตนแท้จริงไม่ได้ ไม่อยู่ในอำนาจของใครๆ ที่จะสั่งบังคับให้เป็นไปอย่างไร ตามใจปรารถนา

การมีคุณค่าทางจริยธรรม

๑. หลักอนิจจตา มีหลักใหญ่ ๒ ประการคือ

๑.๑ มีชีวิตซึ่งเป็นอยู่ด้วยปัญญา ที่ด้านนอกไม่ประมาท เร่งชวนชวายทำการปรับปรุงแก้ไขด้วยความรู้ที่ตรงต่อเหตุปัจจัย

๑.๒ มีชีวิตซึ่งเป็นอยู่ด้วยปัญญา ที่ด้านในจิตใจอิสระ เป็นสุขผ่องใส ปล่อยวาง ได้ด้วยความรู้เท่าทันเหตุปัจจัยในด้านชีวิตภายใน หรือคุณค่าทางจิตใจโดยตรง หลักอนิจจตา ช่วยให้การดำรงชีวิตอยู่อย่างผู้รู้เท่าทันความจริง ขณะที่ทางด้านชีวิตภายนอก เมื่อรู้ตระหนักรู้ถึงความผันผวนแปรไม่แน่นอน จึงไม่นิ่งนอนใจชวนชวายไม่ประมาท คอยใช้ปัญญาศึกษาให้รู้เท่าทันเหตุปัจจัย ทำการปรับปรุงแก้ไข หลีกเว้นความเสื่อม และสร้างสรรค์ความเจริญอยู่ตลอดเวลา

๒. หลักทุกขตา^{๒๕} มีหลักใหญ่ ๒ อย่างคือ

๒.๑ ทุกข์ที่เป็นธรรมดาของสังขาร ต้องรู้ทันไม่ยึดฉวยเอามาใส่ตัวให้เป็นทุกข์ของเรา แต่เป็นภาระที่จะต้องจัดการด้วยปัญญาที่รู้เหตุปัจจัย

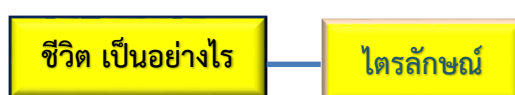
๒.๒ หลักอริยสัจ บอกหน้าที่กำกับไว้ว่า ทุกข์สำหรับปัญญาที่รู้ทันและทำให้ไม่เกิด ไม่มีแต่สุขที่คนมุ่งหมาย ต้องทำให้กลายเป็นชีวิตของเราตามหลัก “กิจในอริยสัจ” หน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อทุกข์ได้แก่ ปริยญา คือการกำหนดรู้ หรือทำความเข้าใจ หมายความว่า เรื่องทุกขนี้ บุคคลมีหน้าที่เกี่ยวข้องเพียงการกำหนดรู้หรือทำความเข้าใจเท่านั้น

๓. หลักอนัตตตา ความรู้ที่ถึงอนัตตตา มีคุณค่าที่สำคัญคือ

๓.๑ ในขั้นต้น ทางด้านตัณหา ช่วยลดทอนความเห็นแก่ตัว มีให้ทำการต่าง ๆ โดยยึดประโยชน์ตนเป็นประมาณ

๓.๒ ในขั้นกลาง ทางด้านทิฏฐิ ทำให้จิตใจกว้างขวางขึ้น สามารถเข้าไปเกี่ยวข้อง พิจารณา และจัดการกับปัญหาเรื่องต่าง ๆ โดยไม่เอาตัวตนไปเกี่ยว

๓.๓ ในขั้นสูง คือ การรู้สิ่งทั้งหลายที่แท้จริงคือ รู้หลักธรรมความจริงของธรรมชาติถึงที่สุด ดังภาพที่ ๒.๗

ภาพที่ ๒.๗ ลักษณะของชีวิต

๒.๓ ความเป็นไปของชีวิต

ชีวิตเป็นไปจากการที่มีสิ่งทั้งหลายอาศัยกัน ๆ เกิดมีขึ้น ที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท ทำให้เกิดเป็นกรรม ซึ่งเป็นได้ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว เกี่ยวเนื่องจากความดี และความชั่ว กุศล และอกุศล จนถึงบุญและบาป มีผลให้เกิดเป็นผลของกรรม

หากจะแปลให้มีความหมายในเบื้องต้นว่า เกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลาย โดยอาศัยกัน การที่สิ่งทั้งหลายมาอาศัยกัน ทำให้เกิดมีขึ้น หรือมีทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันมา

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), จากจิตวิทยา สู่จิตภาวนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๓๗.

ปฏิจจสมุปปาต เป็นกระบวนการเกิดขึ้นและดับไปของความทุกข์ หรือเป็นการเกิดขึ้นและสลายหรือดับไปของโลก พอสรุปได้ดังนี้

๑. การอธิบายแบบแสดงวิวัฒนาการของโลกและชีวิต
๒. เป็นการอธิบายกระบวนการเกิด-ดับแห่งชีวิต และความทุกข์ของบุคคล โดยแยกออกเป็น
 - ๑) แสดงกระบวนการช่วงกว้างระหว่างชีวิตต่อชีวิต หรือ แบบข้ามภพข้ามชาติ
 - ๒) แสดงกระบวนการที่หมุนเวียนอยู่ตลอดเวลาในทุกขณะของการดำเนินชีวิต

โดยสรุปแล้ว ปฏิจจสมุปปาต เป็นกระบวนการเกิดดับของทุกข์ หรือหลักปฏิจจสมุปปาตทั้งหมด มีความมุ่งหมายเพื่อแสดงความเกิด-ดับของทุกข์เท่านั้น

ความทุกข์ มีความสำคัญและมีบทบาทในพุทธธรรมมาก แม้ในหลักธรรมอื่น เช่น ไตรลักษณ์ และอริยสัจ ก็มีคำว่า “ทุกข์” เป็นองค์ประกอบสำคัญ

หลักปฏิจจสมุปปาต แสดงให้เห็นอาการที่สิ่งทั้งหลายสัมพันธ์ต่อเนื่อง โดยอาศัยเหตุปัจจัยต่อกันเป็นกระแส หมายถึง

- สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นปัจจัยแก่กัน
- สิ่งทั้งหลายมีอยู่ด้วยความสัมพันธ์
- สิ่งทั้งหลายมีอยู่ด้วยอาศัยปัจจัย
- สิ่งทั้งหลายไม่มีความคงที่อยู่อย่างเดิมแม้แต่ขณะเดียว
- สิ่งทั้งหลาย ไม่มีอยู่โดยของมันเอง
- สิ่งทั้งหลาย ไม่มีมูลการณ์ หรือต้นกำเนิดเดิมสุด

หลักปฏิจจสมุปปาตแบบประยุกต์ แสดงการเกิดของชีวิตแห่งความทุกข์ หรือการเกิดแห่งการมีชีวิต การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา หมายถึง การอยู่อย่างรู้เท่าทันสภาวะ และรู้จักถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติ การถือประโยชน์จากธรรมชาตินี้เป็นการอยู่อย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ เป็นการอยู่อย่างอิสระ ไม่ตกอยู่ในอำนาจของตัณหา อุปาทาน หรือการอยู่อย่างยึดมั่นถือมั่น มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา รู้และเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งทั้งหลายตามวิถีแห่งปัจจัย

การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา^{๒๖} มองได้ ๒ ด้าน คือ ด้านภายใน มีลักษณะสงบเย็น ปลอดภัย ผ่องใสด้วยความรู้เท่าทัน เป็นอิสระ

กรรม เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการปฏิจจสมุปปาต แบ่งเป็น วิภวกรรม ๓ คือ กิเลส กรรม และวิบาก หลักปฏิจจสมุปปาต แสดงถึงกระบวนการทำกรรม และการให้ผลของกรรม ตั้งแต่กิเลสที่เป็นเหตุให้ทำกรรม จนถึงบากที่เป็นผลที่จะได้รับ เมื่อเข้าใจก็จะเข้าใจหลักกรรมชัดเจนด้วย

คุณค่าที่ต้องการทางจริยธรรมของหลักกรรม มีดังนี้

๑. ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล และมองเห็นการกระทำและผลการกระทำ ตามแนวทางของเหตุปัจจัย ไม่เชื่อมงาย ตื่นข่าว
๒. ให้เห็นว่าผลสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึงหรือสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ จึงต้องพึ่งตนเองและทำความเพียรพยายาม และไม่รอคอยโชคชะตา ไม่หวังผลลบลับดลบันดาลหรือรอผลการเช่นไหว้วางสรรวง
๓. ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ที่จะงดเว้นจากกรรมชั่ว และรับผิดชอบต่อผู้อื่น ด้วยการ

^{๒๖} พุทธศาสนิกฯ, แก่นพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: ยุวพุทธศึกษาคณะแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๓, หน้า ๖๒-๖๓.

ช่วยเหลือเกื้อกูลทำความดีต่อกัน

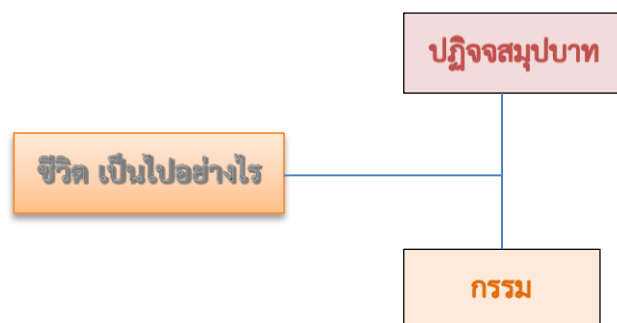
๔. ให้ถือว่าบุคคลมีสิทธิและหน้าที่โดยธรรมชาติ ที่จะทำการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้น โดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนให้เลวลงหรือให้ดีขึ้น ให้ประเสริฐจนถึงยิ่งกว่าเทวดาและพรหม ได้ทุก ๆ คน

๕. ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถ ความดี ความซื่อสัตย์ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความทรามหรือประเสริฐของมนุษย์ไม่ได้มีการแบ่งแยกโดยชาติชั้นวรรณะ

๖. ในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียน และให้รู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานทุนเดิมของตนที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้จักที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้อย่างถูกต้อง

๗. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป

ข้อเตือนใจในอนาคต ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด กรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย เราทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจะเป็นทายาทแห่งกรรมนั้น ถ้ากลัวความทุกข์ ก็อย่าทำกรรมชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ถ้าท่านจะทำ หรือทำอยู่ ก็ไม่พ้นความทุกข์ไปได้ บุคคลควรทำความดี ส่งเสริมสิ่งที่เป็นประโยชน์ภายในหน้า ความดีทั้งหลายย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ในปรโลก ดังภาพที่ ๒.๘

ภาพที่ ๒.๘ ความเป็นไปของชีวิต

๒.๔ เป้าหมายของชีวิต

ประโยชน์สูงสุดที่ควรจะได้จากการใช้ชีวิตนี้คือ วิชา วิมุตติ วิสุทธิ สันติ นิพพาน ซึ่งถือเป็นกระบวนการดับทุกข์ โดยภาวะในการบรรลุนิพพาน มีหลายระดับคือ ภาวะทางปัญญา ภาวะทางจิต และภาวะทางความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิต ข้อสรุปของนิพพาน ได้แก่

๑. จุดหมายสูงสุดของชีวิตเป็นสิ่งที่อาจบรรลุได้ในชาตินี้
๒. นิพพานเป็นจุดหมายที่ทุกคนเข้าถึงได้ ไม่จำกัดชาติชั้น หนิงชาย
๓. นิพพานอำนวยผลที่ยิ่งกว่าล้าพั้งความสำเร็จทางจิตจะให้ได้

ชีวิตและคุณธรรมพื้นฐานของอารยชน ที่เป็นข้อปฏิบัติก่อนเป็นโสดาบัน ได้แก่ ทาน ศีล โดยอาศัยแรงจูงใจในพุทธธรรม นั่นคือ ฉันทะ ซึ่งจะก่อให้เกิดเป็นความสุขตามหลักของพุทธธรรม

กระบวนการในการดับทุกข์ หรือเรียกว่า ปฏิจจสมุปบาทนิโรธวาร สามารถแบ่งออกได้เป็น

๑. วงจรยาว การแก้ปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม จะต้องมีความรู้จริงหรือมีความเข้าใจเป็นเบื้องต้นจึงจะแก้ปัญหาได้สำเร็จมีฉันทะนั้นอาจขยายตัวร้ายแรงมากยิ่งขึ้น การแก้ปัญหาทั่วไปของชีวิตในแต่ละเรื่อง ต้องรู้และเข้าใจตัวปัญหาและกระบวนการเกิดของมันเป็นเรื่อง ๆ ไป จึงจะแก้ไข

อย่างได้ผล ยิ่งเป็นการแก้ปัญหาพื้นฐานของชีวิต ทำอย่างไรให้ชีวิตไม่มีปัญหา หรือไร้ทุกข์นั้น ต้องรู้และเข้าใจสภาพของชีวิตที่มีทุกข์ และเหตุปัจจัยที่ทำให้ชีวิตเกิดเป็นทุกข์ขึ้น ในกระบวนการปฏิบัติจะสรุปบาทสมุทยวาร ว่าด้วยการก่อเกิดทุกข์ เริ่มต้นด้วย

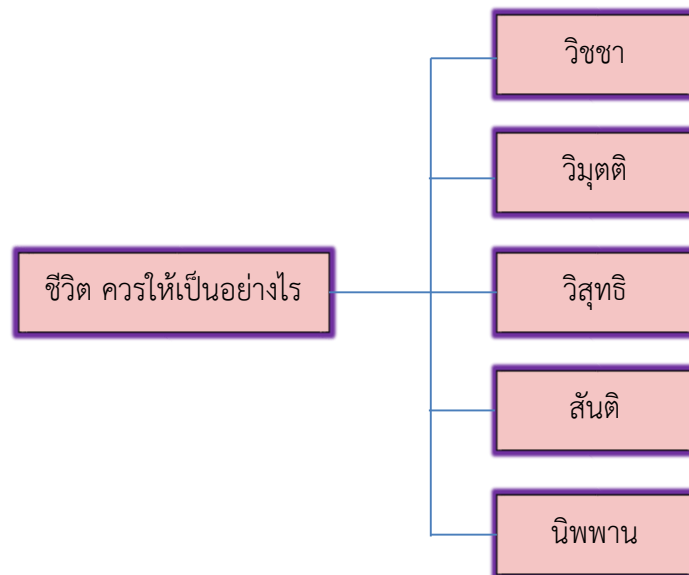
อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ + ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส = ทุกขสมุทัย

และในกระบวนการดับทุกข์ คือ ปฏิจจสมุปบาทนิโรธวาร เริ่มต้นด้วย

อวิชชาดับ สังขารดับ วิญญาณดับ นามรูปดับ สฬายตนะดับ ผัสสะดับ เวทนาดับ ตัณหาดับ อุปาทานดับ ภพชาติดับ ชรามรณะดับ + โสกะ ฯลฯ อุปายาสดับ = ทุกขนิโรธ

๒. วงจรสั้น กระบวนการตามสภาพที่เป็นไปในชีวิตประจำวัน ที่ทำให้เกิดทุกข์ เริ่มต้นด้วยการรับรู้ทางอายตนะทั้ง ๖ แล้วแล่นต่อไปตลอดสาย จนถึง ชรา มรณะ โสกะ ฯลฯ อุปายาส ส่วนกระบวนการดับทุกข์ จะเริ่มจาก ดับตัณหา เป็นต้นไป คือตั้งแต่การรับรู้ และเกิดเวทนา ไม่ย้อนไปถึงอวิชชา ทั้งฝ่ายก่อเกิดทุกข์และฝ่ายดับทุกข์นี้ ไม่ได้กล่าวถึงอวิชชา เพราะมีอวิชชาแฝงอยู่พร้อมในตัว สังเกตจากการเกิดทุกข์ มีเวทนา และตัณหาเกิดขึ้น เนื่องจากไม่รู้สภาพความเป็นจริง แสดงกระบวนการได้ ๒ แบบ (สฬายตนะ ผัสสะ) เวทนา นันทิ อุปาทาน ภพ ชาติ ชรามรณะ + โสกะ ฯลฯ อุปายาส = ทุกขสมุทัย (สฬายตนะ) ผัสสะ เวทนา ตัณหา = ทุกขสมุทัย

กล่าวโดยสรุป หลักการของการดับทุกข์ คือ การตัดวงจรให้ขาด ตามปกติจะตัดที่ชั่วใหญ่คืออวิชชา และรองมาคือตัณหา ถึงจะตัดชั่วไหนต้องให้ขาดถึงอวิชชาด้วย กระบวนการจึงจะสิ้นสุดลง บรรลุภาวะแห่งความดับทุกข์ มีชัยชนะต่อปัญหาชีวิต เป็นอยู่อย่างไร โสกะ ปริเทวะ การมีความสุขที่แท้จริง คือเข้าถึงอวิชชา วิมุตติ วิสุทธิ สันติ หรือนิพพาน อันเป็นประโยชน์สูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้ คุ่มค่ากับการได้เกิดมามีชีวิต ดังภาพที่ ๒.๙

ภาพที่ ๒.๙ เป้าหมายของชีวิต

๒.๕ ความหวังของชีวิต

องค์ประกอบของความเป็นอยู่มี ๓ หมวดหลัก คือ

๑. หมวดปัญญา ซึ่งประกอบด้วย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ
๒. หมวดศีล ประกอบด้วย สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ
๓. หมวดสมาธิ ประกอบด้วย สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ

สำหรับข้อปฏิบัติคือทางสายกลาง หรือความเป็นกลางตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งมาจาก

กระบวนการธรรมชาติในนิโรธ สู่การปฏิบัติของมนุษย์ในมรรค

มรรคในฐานะข้อปฏิบัติ หรือทางชีวิตทั้งของบรรพชิตและคฤหัสถ์

มรรคในฐานะหลักปฏิบัติที่เนื่องด้วยสังคัม

มรรคในฐานะทางให้ถึงความสิ้นกรรม

มรรคในฐานะอุปกรณ์สำหรับใช้ มิใช่สำหรับยึดถือหรือแบกไว้

มรรคในฐานะพรหมจรรย์ หรือพุทธจริยธรรม

มรรคในฐานะมรรคาคู่จุดหมายชั้นต่าง ๆ ของชีวิต

มรรคในฐานะไตรสิกขา หรือระบบการศึกษาสำหรับสร้างอารยชน

การอยู่ร่วมกันในวิถีแห่งศรัทธา เป็นองค์ประกอบภายนอก ประกอบด้วย ปรโตโฆสะที่ดี โดย
กัลยาณมิตร เพื่อนำไปสู่โยนิโสมนสิการ เป็นวิถีแห่งปัญญา เป็นองค์ประกอบภายใน

ในความเป็นมรรค ซึ่งแบ่งเป็นองค์ประกอบในหมวดปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ
ในหมวดศีล ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ และในหมวดสมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ
และสัมมาสติ ปฏิบัติได้โดยการเจริญสติปัฏฐาน คือ การอยู่อย่างไม่มีทุกข์ที่จะต้องดับ ซึ่งเป็นการเจริญตาม
หลักของอริยสัจ ๔ นั้นเอง

อริยสัจ เป็นหลักธรรมที่สำคัญ และรู้จักกันมากที่สุด อริยสัจไม่ใช่เป็นหลักย่อยของปฏิจจสมุ
บาท แต่เป็นทั้งหมดของ ปฏิจจสมุบาท มีความหมายครอบคลุม

๑. ตรัสรู้ อริยสัจ หมายถึง ตรัสรู้ปฏิจจสมุบาทและนิพพาน

๒. เรียนอริยสัจ ต้องรู้หน้าที่ต่ออริยสัจ

๑) ทุกข์ ได้แก่ ซาติ ขรา มรณะ ประจวบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก

๒) สมุทัย ได้แก่ ตัณหา หรือความทะยานอยาก ทำให้เกิดภพใหม่

๓) นิโรธ ได้แก่ การที่ตัณหาดับไม่เหลือ ด้วยการคลายออก สละออก

๔) ปฏิปทา ที่นำไปสู่การดับแห่งทุกข์ หรือเรียกว่า มรรค มีองค์ประกอบ ๘ อย่าง

๕)

๑. **ปรโตโฆสะ** กัลยาณมิตร เป็นวิธีการแห่งศรัทธา

ปรโตโฆสะ หรือ เสียงจากผู้อื่น ที่จะทำให้เกิดสัมมาทิฐิได้ คือ เสียงที่ดิงาม เสียงที่ถูกต้อง
เสียงที่เป็นการกล่าวชี้แจงความจริง มีเหตุผล มีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดจากความรัก ความ
ปรารถนาดี สิ่งเหล่านี้จะต้องเกิดจาก แหล่งที่ดี คือคนดี คนมีปัญหา คนมีคุณธรรม อาจเรียกว่า สัตบุรุษ
หรือบัณฑิต ที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนชักนำสัมมาทิฐิให้แก่ผู้อื่น เรียกได้ว่าเป็นการทำหน้าที่
กัลยาณมิตร ซึ่งกัลยาณมิตร มิได้หมายถึงเพื่อนที่ดีในความหมายสามัญเท่านั้น แต่หมายถึงบุคคลผู้
เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติของการอบรมสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวช่วยให้
ดำเนินตาม

ในการพัฒนาปัญญานี้ กัลยาณมิตรเป็นระดับความเจริญทางปัญญาในขั้นศรัทธา ส่วนในระบบการศึกษา กัลยาณมิตรควรมีครอบคลุมทั้งตัวบุคคล ทั้งคุณสมบัติ หลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อุบายต่าง ๆ การจัดดำเนินการ ที่ผู้มีหน้าที่ให้การศึกษาจะพึงจัดทำให้ในการศึกษาได้ผลดี รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ดึงดูดเป็นประโยชน์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบภายนอกในกระบวนการพัฒนาปัญญา

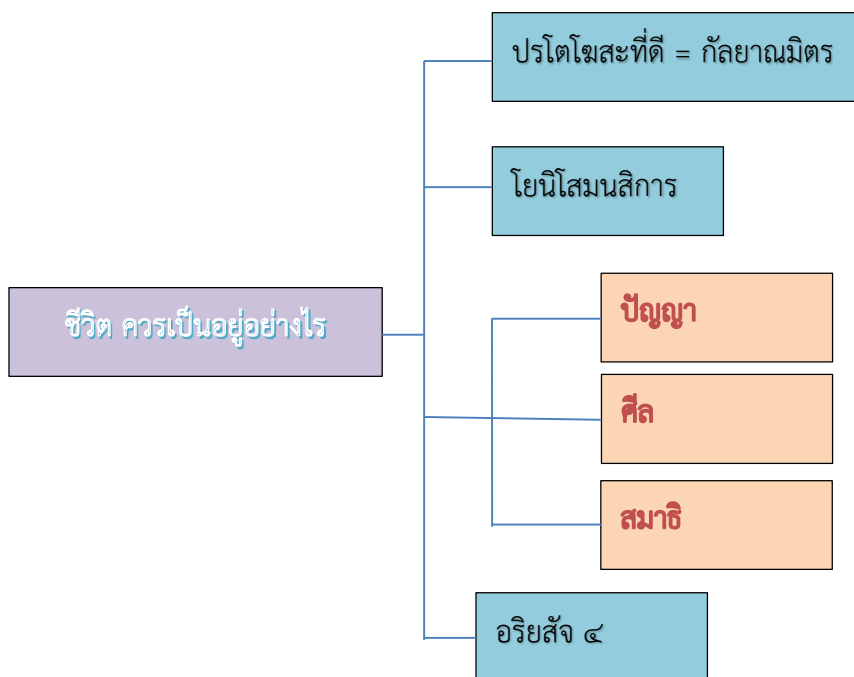
๒. โยนิโสมนสิการ หรือวิธีการแห่งปัญญา^{๒๗}

โยนิโสมนสิการ เป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี อยู่ในระดับที่เหนือศรัทธา เพราะเป็นขั้นที่ใช้ความคิดของตนเองอย่างเป็นอิสระ ในระบบการศึกษาอบรม โยนิโสมนสิการเป็นฝึกการใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี มีระเบียบ วิเคราะห์ ไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างตื้น ๆ เป็นขั้นสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระ ทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้

ความหมายของโยนิโสมนสิการ ตามรูปศัพท์ ประกอบด้วย โยนิโส กับ มนสิการ โยนิโสมาจาก โยนิ แปลว่า เหตุ หรือต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาล วิธี ทาง ส่วนมนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิด คำนึง นึกถึง พิจารณา เมื่อรวมกัน จึงแปลตาม ๆ กันว่า การทำในใจโดยแยบคาย มีความหมายแยกย่อย ดังนี้

๑. อุบายมนสิการ แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดอย่างมีวิธี คิดถูกวิธี
๒. ปถมนสิการ แปลว่า คิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือ คิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ ขั้นตอน
๓. การณมนสิการ แปลว่า คิดตามเหตุ คั่นคั่นเหตุ คิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล
๔. อุปาทกมนสิการ แปลว่า คิดให้เกิดผล คือ ใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์

ดังภาพที่ ๒.๑๐

ภาพที่ ๒.๑๐ ความหวังของชีวิต

^{๒๗} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๒๖-๒๗.

การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้า ทรงมุ่งหวังผลในทางปฏิบัติ ให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลก ความรู้หลักที่เรียกว่า มัชฌิมาธรรมเทศนา หรือการประพฤติตามมรรคา เรียกว่า มัชฌิมาปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพและระดับชีวิตอย่างใดก็ตาม สามารถเข้าใจและนำมาใช้ได้อย่างเกิดประโยชน์ ตามสมควรแก่สภาพและระดับชีวิตนั้น ๆ พระองค์ทรงสั่งพุทธธรรมด้วยภาษาสามัญที่ประชาชนใช้เพื่อให้คนทุกชั้น ทุกระดับได้ศึกษา ให้ได้รับประโยชน์จากธรรมโดยทั่วถึง

มัชฌิมาธรรมเทศนา เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงอย่างเป็นกลาง ๆ ตามธรรมชาติ ตามเหตุปัจจัย ไม่ติดข้องในทฤษฎีหรือแนวคิดใด โดยเป็นการกล่าวถึงหลักปฏิจจสมุพบาท ซึ่งเป็นการเกิดของกระบวนการทั้งหลาย โดยอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นการชี้แจงถึงความทุกข์ของมนุษย์ แสดงการเกิดของ ๒ สายหรือ ๒ แบบ คือ

แบบที่ ๑ แสดงการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์ เป็นคำจำกัดความของสมุทัย
ปฏิจจสมุพบาท สมุทัยวาร : อวิชชา สังขาร วิญญาณ ฯลฯ ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ฯลฯ อุปายาส

แบบที่ ๒ แสดงการดับไปแห่งความทุกข์ เป็นคำจำกัดความของนิโรธอริยสัง
ปฏิจจสมุพบาท นิโรธวาร : ดับอวิชชา ดับสังขาร ดับวิญญาณ ฯลฯ ดับชาติ ดับชรา มรณะ โสกะ ฯลฯ อุปายาส

การแสดงสมุทัย เพราะมีทุกข์เป็นตัวปัญหา เป็นจุดเริ่มต้นที่ต้องสืบค้นหาสาเหตุ ส่วนนิโรธ ยังกินความหมายถึงนิพพานที่เป็นภาวะของการดับทุกข์และไร้ทุกข์ด้วย กระบวนการโดยธรรมชาตินี้เป็นจุดเชื่อมต่อการปฏิบัติของมนุษย์ สิ่งสำคัญคือ วิธีปฏิบัติของมนุษย์ต้องสอดคล้องกับกระบวนการของธรรมชาติ หรือการปฏิบัติของมนุษย์จะต้องให้เกิดผลตามกระบวนการของธรรมชาติ วัตถุประสงค์ที่ต้องการจึงจะสำเร็จ หลักการคือ การเรียนรู้และเข้าใจกระบวนการของธรรมชาติ หน้าที่ของเราคือต้องรู้ส่วนการปฏิบัติ ข้อปฏิบัติ หรือวิธีปฏิบัติ เรียกว่า ปฏิบัติ ซึ่งเป็นวิธีดำเนินชีวิตให้บรรลุถึงความดับทุกข์^{๒๘} พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงเรียกปฏิปทานี้ มัชฌิมาปฏิบัติ หรือทางสายกลาง หมายถึงข้อปฏิบัติ วิธีการหรือทางในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นกลาง ๆ ตามธรรมชาติ เรียกอย่างง่าย ๆ ว่า มรรค มีส่วนประกอบ ๘ อย่าง

๒.๑.๑.๒ แนวคิดและทฤษฎีการศึกษาจิตวิทยาตะวันตก

การศึกษาแนวคิดจิตวิทยาตะวันตก ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นที่จะศึกษาขอบเขตของสาขาวิชา เพื่อให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับภาวะปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับชื่อของสาขาวิชาในการกำหนดตำแหน่ง^{๒๙} ทั้งนี้เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการทางสาขาที่ได้กำหนดไว้ และเพื่อเป็นการสะท้อนถึงองค์ความรู้ทางวิชาการของสาขาวิชาจิตวิทยาที่จะก้าวหน้าต่อไปในอนาคต

^{๒๘} ไสริช โปธิแก้ว, จากจิตวิทยาสู่พุทธธรรม, (นครปฐม: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๔.

^{๒๙} ประกาศ ก.พ.อ., การกำหนดชื่อสาขาวิชาสำหรับการเสนอขอกำหนดตำแหน่งทางวิชาการและการเทียบเคียงสาขาวิชาที่เคยกำหนดไปแล้ว พ.ศ. ๒๕๖๑, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๓๘ ง, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๑.

๑. แนวคิดเกี่ยวกับสาขาจิตวิทยา

๑.๑ ความหมายและความสำคัญของจิตวิทยา

จิตวิทยา หมายถึง^{๓๐} ๑) ศาสตร์สาขาหนึ่งที่ศึกษา พฤติกรรม การกระทำ หรือกระบวนการทางจิตใจ ๒) ศาสตร์ที่ว่าด้วยพฤติกรรมของมนุษย์และสัตว์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทั้งหมดของชีวิต รวมถึงระบบของร่างกายที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม การทำงานของประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม พัฒนาการ ปัจจัยทางพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม กระบวนการทางจิตใจที่อยู่ในระดับจิตสำนึกและจิตใต้สำนึก สุขภาพจิตและความผิดปกติทางจิต พลวัตของพฤติกรรม การสังเกต การทดสอบ และการทดลอง การประยุกต์ความรู้ทางจิตวิทยา เช่น การจ้างงาน การจัดการศึกษา เรื่องเกี่ยวกับจิตบำบัด และพฤติกรรมของผู้บริโภค และ ๓) ในความหมายทั่วไป หมายถึง ๓.๑) การศึกษาจิตใจแบบวิทยาศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจกับร่างกาย โดยการสังเกตพฤติกรรมที่ถูกกระตุ้นโดยสิ่งเร้าที่เฉพาะเจาะจง ๓.๒) การศึกษาพฤติกรรมของคนหรือกลุ่มคนในการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และได้มีการให้ความหมายไว้อย่างกว้างขวาง จากความหมายหนึ่งของจิตวิทยาได้กล่าวถึงจิตวิทยาเป็นสาขาหนึ่งของวิทยาศาสตร์ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรม (behavior) การกระทำ (acts) หรือกระบวนการคิด (mental process) ไปพร้อมกับการศึกษาเรื่องสติปัญญา ความคิด ความเข้าใจ การใช้เหตุผล การเข้าใจตนเอง (self concept) ตลอดจนพฤติกรรมของบุคคลด้วย

ความหมายโดยสั้นที่สุด จิตวิทยา คือ วิทยาศาสตร์ที่ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ คำว่าพฤติกรรม คือ การกระทำหรือการแสดงออกทุกอย่างของมนุษย์ พฤติกรรมมนุษย์ มีการแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ๒ ประเภท คือ ประเภทที่เป็นพฤติกรรมภายนอก และพฤติกรรมภายใน พฤติกรรมภายนอก ได้แก่ การกระทำหรือการแสดงออกของบุคคลที่ผู้อื่นสามารถสังเกตหรือสัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕ หรือสามารถวัดได้ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ พฤติกรรมภายนอกที่ผู้อื่นสามารถสังเกตหรือสัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เช่น การร้องไห้ การเดิน การวิ่ง การนอน หน้าซีด หน้าแดง ตัวร้อน ตัวเย็น เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมภายนอกที่ต้องใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ช่วย เช่น จังหวะการเต้นของหัวใจเมื่อเกิดความรู้สึกต่าง ๆ การทำงานของคลื่นสมองขณะใช้ความคิด หรือการเปลี่ยนแปลงของสารเคมี และปริมาณน้ำตาลในกระแสเลือด เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมภายใน ได้แก่ พฤติกรรมที่เป็นความในใจของแสดงพฤติกรรม ซึ่งผู้อื่นไม่สามารถสังเกตหรือใช้เครื่องมือใด ๆ ช่วยได้ นอกจากสันนิษฐานจากพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออกมาให้เห็นเท่านั้น และการสันนิษฐานนี้อาจถูกหรือผิดไปจากพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริงของผู้แสดงพฤติกรรมก็ได้ ตัวอย่างเช่น ความรู้สึก การเห็น การรับรู้ การคิด การจำ และการตัดสินใจ

การศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในทางจิตวิทยานั้น มีจุดมุ่งหมายสำคัญ ๓ ประการ คือ

- (๑) เพื่อเข้าใจสาเหตุของพฤติกรรม
- (๒) เพื่อพยากรณ์หรือคาดคะเนพฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้ และ
- (๓) เพื่อควบคุมให้บุคคลมีหรือไม่มีพฤติกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด

^{๓๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.

กล่าวได้ว่า จิตวิทยาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับความคิด^{๓๑} ความรู้สึก และพฤติกรรมของมนุษย์ ไม่
 ว่าจะเป็นการศึกษากระบวนการคิด การรับและการแสดงความรู้สึก ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจ
 กระบวนการภายในของมนุษย์ ตลอดจนการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อมนุษย์รวมกลุ่มกัน
 รวมถึงการศึกษาพัฒนาการของมนุษย์ และความผิดปกติที่อาจเกิดขึ้น โดยการศึกษาทั้งหมดนี้ อยู่บน
 กระบวนการที่เป็นวิทยาศาสตร์

เนื่องจากจิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมและกระบวนการทางปัญญา ที่มุ่ง
 ศึกษาพฤติกรรมภายนอกของบุคคลที่สามารถสังเกตเห็นได้ และพฤติกรรมภายในที่สามารถสังเกตเห็นได้
 โดยตรง ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้นแนวคิดและทฤษฎีทางจิตวิทยาจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการ
 จัดการศึกษา ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรม สาเหตุการเกิดพฤติกรรม ความคิด ความรู้สึก อารมณ์
 รวมทั้งความต้องการ และเรื่องอื่น ๆ จะสามารถทำให้จัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในปัจจุบัน จิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่สามารถทำให้มีชีวิตที่ดีขึ้น สืบเนื่องจากในโลกของการพัฒนา
 ทางด้านวัตถุนิยมและเทคโนโลยี แต่ขณะเดียวกันจิตใจมนุษย์ขาดซึ่งการพัฒนาตามไปด้วย เนื่องจาก
 จิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยพฤติกรรมมนุษย์ ดังนั้นจิตวิทยาจึงมีความสำคัญที่จะให้บุคคลได้ศึกษา รู้และ
 เข้าใจตนเอง เข้าใจบุคคล การรู้และเข้าใจกายและจิตใจตนเองและผู้อื่นนั้นมีผลต่อกัน เช่นเดียวกันกับ
 ความเป็นไปของร่างกายย่อมส่งผลต่อจิตใจ และในขณะที่รู้เรื่องของจิตดี ก็สามารถตอบสนองความ
 ต้องการและความสำเร็จให้กับชีวิต ทำให้ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและมีความสุข การอยู่ในโลกให้ได้
 อย่างมีความสุขนั้น ความคิดเห็นที่มีต่อตนเอง การตระหนักรู้ในตนเอง ขณะใจตนเอง ดังนั้นการดำรงชีวิต
 เปรียบเสมือนการเรียนรู้ การฝึกฝนเป็นประจำเป็นประสบการณ์ ทำให้มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข^{๓๒}

จิตวิทยา มีความหลากหลายและมีความเป็นวิทยาศาสตร์ค่อนข้างมาก ด้วยความซับซ้อน แต่
 จะช่วยให้เกิดความเข้าใจจิตใจของมนุษย์จากมุมมองที่หลายหลาย ในเชิงการรู้คิดและพฤติกรรม^{๓๓}

จิตวิทยาตะวันตกมองความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากการที่ไม่สามารถสนองตอบความต้องการหรือ
 แรงจูงใจของตนเองได้ จึงมีการเสนอวิธีการต่าง ๆ เพื่อลดความทุกข์ และเพื่อให้ความสุขเกิดขึ้น แต่
 จิตวิทยาแนวพุทธนั้น มองความทุกข์ในขอบข่ายที่กว้างขวางมาก พร้อมนำเสนออย่างชัดเจนว่าสิ่งใดคือ
 ความทุกข์ สิ่งใดคือสาเหตุของความทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีการที่จะดับทุกข์ ตัณหาหรือกิเลสคือต้นตอ
 ของความทุกข์ทั้งหลาย คำสอนในพุทธศาสนาสอนให้รู้จักกับกิเลสทุกชนิด และวิธีการจัดการกับกิเลสนั้น
 ด้วยการปฏิบัติ การเจริญวิปัสสนากรรมฐานจะช่วยพัฒนาปัญญา ให้ทำลายกิเลสทุกข์อย่างได้^{๓๔}

^{๓๑} ฌีลล์ บุตเลอร์ เดฟแมน, จากเรื่อง Psychology : A Very Short Introduction โดย Gillian Butler และ
 Freda McManus, **จิตวิทยา: ความรู้ฉบับพกพา**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอเพ่นเวิร์ลด์ส พับลิชชิง เฮาส์ จำกัด,
 ๒๕๕๘), หน้า ๒๓-๒๕.

^{๓๒} อาริยา คูหา, ผศ.ดร., **จิตวิทยาเพื่อการดำรงชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ปัตตานี : โรงพิมพ์มิตรภาพ, ๒๕๕๖),
 หน้า ๒๘๗.

^{๓๓} ฌีลล์ บุตเลอร์ เดฟแมน, จากเรื่อง Psychology : A Very Short Introduction โดย Gillian Butler และ
 Freda McManus, **จิตวิทยา: ความรู้ฉบับพกพา**, หน้า ๒๒๕.

^{๓๔} จำลอง ดิษยวัฒน์, ศาสตราจารย์เกียรติคุณ, **จิตวิทยาของความดับทุกข์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร :
 สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๔), หน้า คำนำ.

ขอบเขตของสาขาจิตวิทยา^{๓๕} สามารถแบ่งได้เป็น ๒ ส่วนคือ แสดงโดยสาขาวิชาย่อย และ แสดงโดยทฤษฎีหลักของจิตวิทยา ได้แก่

๑) สาขาวิชาจิตวิทยา

สาขาย่อยของจิตวิทยา ประกอบด้วย

๑.๑) จิตวิทยาบริสุทธิ์ (pure psychology) เช่น

- General psychology
- Comparative psychology จิตวิทยาเปรียบเทียบ (เปรียบเทียบพฤติกรรมของคนกับสัตว์)
- Developmental psychology
- Cognitive psychology เกี่ยวกับการรับรู้ ความจำ ภาษา และการแก้ปัญหา
- Abnormal psychology จิตวิทยาผิดปกติ
- Social psychology จิตวิทยาสังคม

๑.๒) จิตวิทยาประยุกต์ (Applied psychology)

- Clinical psychology
- Educational psychology
- Industrial psychology
- Political psychology
- Psychology of advertising
- Psychology of marketing
- Psychology of business

๒) ทฤษฎีหลักของจิตวิทยา

ทฤษฎีสำคัญของจิตวิทยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๒.๑) Structuralism ผู้นำทฤษฎีคือ Wilhelm Wundt เน้นการตรวจสอบจิตตนเอง

ควบคู่กับการทดลอง มองว่าโครงสร้างจิตประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการคือ

๒.๑.๑) ความรู้สึก (feeling)

๒.๑.๒) สัมผัส (sensation)

๒.๑.๓) จิตภาพ (image)

๒.๒) Functionalism ผู้นำทฤษฎีคือ John Dewey เน้นเรื่องของการกระทำ หรือการปฏิบัติหน้าที่

๒.๓) Behaviorism ผู้นำทฤษฎีคือ B.Watson เน้นการศึกษาว่า พฤติกรรมเกิดจากสิ่งเร้า (S-R bond)

๒.๔) Psycho-analysis ผู้นำทฤษฎีคือ Sigmund Freud เน้นการวิเคราะห์จิตมนุษย์เป็นหลัก

๒.๕) Gestalt psychology ผู้นำทฤษฎีคือ Wetheimer คำว่า gestalt เป็นภาษาเยอรมัน แปลว่าแบบแผน หรือส่วนรวม องค์กรรวม

๒.๖) Psycho-somatic ผู้นำทฤษฎีคือ Adolf Meyer เน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต

^{๓๕} โยธิน สินธนยูท และคณะ, จิตวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๓๓), หน้า ๑๔-๑๖.

การสังเขปเนื้อหาสาขาจิตวิทยา^{๓๖}

ตารางที่ ๒.๑ แสดงร้อยละของนักจิตวิทยาสหรัฐอเมริกา แยกตามแขนงจิตวิทยา^{๓๗}

สาขา	จำนวนร้อยละ
จิตวิทยาทดลองและจิตวิทยาสรีรยะ	๖
จิตวิทยาพัฒนาการ	๔
จิตวิทยาสังคมและบุคลิกภาพ	๓
จิตวิทยาคลินิก	๓๘
จิตวิทยาการให้คำปรึกษา	๑๒
จิตวิทยาการศึกษา/จิตวิทยาโรงเรียน	๑๙
จิตวิทยาอุตสาหกรรม/องค์การ	๖
อื่น ๆ	๑๒

กล่าวโดยสรุปได้ว่า เนื้อหาของสาขาวิชา จะประกอบด้วย ความหมายของจิตวิทยา ขอบเขตของจิตวิทยา ทฤษฎีหลักของจิตวิทยา และลักษณะงานที่นักจิตวิทยาแขนงต่าง ๆ กระทำ รวมเข้าด้วยกัน

๑.๒ วิเคราะห์สาขาวิชาจิตวิทยา

ตารางที่ ๒.๒ แสดงการวิเคราะห์สาขาวิชาจิตวิทยา

สาขาวิชาจิตวิทยา	พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา ^{๓๘}	เดมคักด์ คทวณช ^{๓๙}	อารี พันธมณ ^{๔๐}	ทรงพล ภูมิพัฒน์ ^{๔๑}
จิตวิทยาทั่วไป (general or pure psychology)	✓	✓		✓
จิตวิทยาทดลอง (experimental psychology)	✓	✓		✓
จิตวิทยาเชิงสรีรวิทยา (physiological psychology)	✓	✓		
จิตวิทยาพัฒนาการ (developmental psychology หรือ genetic psychology)	✓	✓	✓	✓

^{๓๖} อ้างแล้ว.

^{๓๗} R.S. Feldman, *Understand Psychology*, NewYork : McGraw-Hill ๑๙๘๗, p. ๗

^{๓๘} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑-๒๔๐.

^{๓๙} เดมคักด์ คทวณช, *จิตวิทยาทั่วไป*, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๔๐} อารี พันธมณ, *จิตวิทยาสร้างสรรคการเรียนการสอน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไยโหมเอ็ดดูเคท, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖-๑๘.

^{๔๑} ทรงพล ภูมิพัฒน์, *จิตวิทยาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา ฝ่ายเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙-๒๐.

ตารางที่ ๒.๒ แสดงการวิเคราะห์สาขาวิชาจิตวิทยา (ต่อ)

สาขาวิชาจิตวิทยา	พจนานุกรมศัพท์ จิตวิทยา ^{๔๒}	เดมคักด์ คทวณิช ^{๔๓}	อารี พันธ์มณี ^{๔๔}	ทรงพล ภูมิพัฒน์ ^{๔๕}
จิตวิทยาสังคม (social psychology)	✓	✓	✓	✓
จิตวิทยาการศึกษา (education psychology)	✓	✓	✓	✓
จิตวิทยาคลินิก (clinical psychology)	✓	✓	✓	
จิตวิทยาให้คำปรึกษา (counseling psychology)	✓	✓	✓	
จิตวิทยาอุตสาหกรรม (industrial psychology)	✓	✓	✓	✓
จิตวิทยาองค์กร จิตวิทยาการอาชีพ (organization psychology, occupational psychology)	✓	✓	✓	✓
จิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ (Industrial- organization psychology)	✓			
จิตวิทยาเปรียบเทียบ (comparative psychology)		✓		
จิตวิทยาอปรกติ (abnormal psychology)	✓		✓	✓
จิตวิทยาประยุกต์ (applied psychology)	✓		✓	
จิตวิทยาการเรียนรู้ (Psychology of Learning)			✓	
จิตวิทยาบุคลิกภาพ (Psychology of Personality)			✓	
จิตวิทยาโรงเรียน (School Psychology)			✓	
จิตวิทยาวิศวกรรมศาสตร์ (engineering psychology)	✓		✓	

^{๔๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑-๒๔๐.

^{๔๓} เดมคักด์ คทวณิช, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๔๔} อารี พันธ์มณี, จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทม์เอ็ดดูเคชัน, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖-๑๘.

^{๔๕} ทรงพล ภูมิพัฒน์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา ฝ่ายเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙-๒๐.

ตารางที่ ๒.๒ แสดงการวิเคราะห์สาขาวิชาจิตวิทยา (ต่อ)

สาขาวิชาจิตวิทยา	พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา ^{๔๖}	เติมศักดิ์ คทวณิช ^{๔๗}	อารี พันธุ์ณี ^{๔๘}	ทรงพล ภูมิพัฒน์ ^{๔๙}
จิตวิทยาสิ่งแวดล้อม (Environmental Psychology)	✓		✓	
จิตวิทยาความแตกต่างระหว่างบุคคล (individual different psychology)				✓
จิตวิทยาประจำวัน (today psychology)				✓
จิตวิทยานิเวศ (Ecological Psychology)	✓			

๑.๓ วิเคราะห์ความหมายของสาขาวิชาจิตวิทยา

ตารางที่ ๒.๓ แสดงการวิเคราะห์ความหมายสาขาวิชาจิตวิทยา

สาขาวิชาจิตวิทยา	ความหมาย
จิตวิทยาทั่วไป (general or pure psychology)	เป็นจิตวิทยาที่มุ่งศึกษาถึงกฎเกณฑ์ ทฤษฎีพื้นฐานทางจิตวิทยาที่เกี่ยวกับพฤติกรรม โดยทั่วไปของมนุษย์ ^{๕๐} ว่าด้วยหลักการทั่วไปทางจิตวิทยา ^{๕๑}
จิตวิทยาทั่วไป (general or pure psychology)	เป็นจิตวิทยาสาขาหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ ทฤษฎี และหลักการทั่วไปทางจิตวิทยา ^{๕๒}
จิตวิทยาทดลอง (experimental psychology)	เป็นจิตวิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการต่าง ๆ ของสิ่งมีชีวิตในแต่ละด้าน เช่น การเรียนรู้ การจำ การลืม โดยใช้การทดลองเป็นหลักสำคัญในการศึกษาและนำผลที่ได้จากการทดลองไปสร้างเป็นทฤษฎีและกฎเกณฑ์เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิชาแขนงต่าง ๆ ^{๕๓}

^{๔๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑-๒๔๐.

^{๔๗} เติมศักดิ์ คทวณิช, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๔๘} อารี พันธุ์ณี, จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนรู้การสอน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไวยุทธเอ็ดดูเคชัน, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖-๑๘.

^{๔๙} ทรงพล ภูมิพัฒน์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา ฝ่ายเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙-๒๐.

^{๕๐} เติมศักดิ์ คทวณิช, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๑๕-๑๖.

^{๕๑} ทรงพล ภูมิพัฒน์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๑๙-๒๐.

^{๕๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.

^{๕๓} เติมศักดิ์ คทวณิช, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๑๕-๑๖.

ตารางที่ ๒.๓ แสดงการวิเคราะห์ความหมายสาขาวิชาจิตวิทยา (ต่อ)

สาขาวิชาจิตวิทยา	ความหมาย
จิตวิทยาทดลอง (experimental psychology)	ศึกษาขบวนการพื้นฐานเกี่ยวกับคนและสัตว์โดยวิธีทดลอง ^{๕๔} เป็นจิตวิทยาสาขาหนึ่งที่ศึกษาพฤติกรรม หรือการรู้คิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ในห้องทดลอง เพื่ออธิบาย ทำนาย หรือควบคุมพฤติกรรม ^{๕๕}
จิตวิทยาเชิงสรีรวิทยา (physiological psychology)	เป็นจิตวิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับร่างกายของมนุษย์อันเป็นพื้นฐานของการเกิดพฤติกรรมโดยเน้นเกี่ยวกับโครงสร้างหน้าที่การทำงานของอวัยวะต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมโดยเฉพาะ ^{๕๖} จิตวิทยาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยการศึกษาเพื่อให้เข้าใจถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ โดยเฉพาะระบบประสาทและฮอร์โมน มีการบูรณาการโดยนำหลักการของสาขาวิชาต่าง ๆ มาใช้ เช่น สรีรวิทยา เกสซ์ศาสตร์ ชีววิทยา กายวิภาค ประสาทวิทยา ^{๕๗}
จิตวิทยาพัฒนาการ (developmental psychology หรือ genetic psychology)	เป็นจิตวิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของมนุษย์ ตั้งแต่เริ่มต้นการปฏิสนธิ การเจริญเติบโตและการพัฒนาการของมนุษย์ในระยะต่าง ๆ ตลอดจนอิทธิพลของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาสมาชิกใหม่ตั้งแต่แรกเกิดเพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป ^{๕๘} การการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางความคิดจิตใจ พฤติกรรมตามช่วงวัยต่าง ๆ ของมนุษย์พร้อมกับการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของพฤติกรรมเหล่านั้น ช่วงแรก ๆ วิชาเน้นศึกษาจิตวิทยาเด็ก แต่ช่วงหลังเริ่มสนใจพัฒนาของมนุษย์ใน ทุกช่วงวัย ^{๕๙} ศึกษาการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิกระทั่งถึงวัยต่าง ๆ โดยเน้นเกี่ยวกับเรื่องความคิด สติปัญญาอารมณ์และภาษา ^{๖๐} เป็นจิตวิทยาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงตลอดช่วงชีวิตของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และจริยธรรม ตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงสิ้นชีวิต ^{๖๑}

^{๕๔} ทรงพล ภูมิพัฒน์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๑๙-๒๐.^{๕๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.^{๕๖} เดิมศักดิ์ คทวนิช, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๑๕-๑๖.^{๕๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.^{๕๘} เดิมศักดิ์ คทวนิช, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๑๕-๑๖.^{๕๙} อารี พันธมณี, จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน, หน้า ๑๖-๑๘.^{๖๐} ทรงพล ภูมิพัฒน์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๑๙-๒๐.^{๖๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.

ตารางที่ ๒.๓ แสดงการวิเคราะห์ความหมายสาขาวิชาจิตวิทยา (ต่อ)

สาขาวิชาจิตวิทยา	ความหมาย
จิตวิทยาสังคม (social psychology)	เป็นจิตวิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทความสัมพันธ์และพฤติกรรมของบุคคลในสังคม งานของนักจิตวิทยาสังคมส่วนใหญ่จึงเป็นการศึกษา สรรวจมติมหาชน การเกิดและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ตลอดจนค่านิยมของแต่ละเชื้อชาติและวัฒนธรรมเพื่อสรุปเป็นกฎเกณฑ์และทฤษฎีสำหรับอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ในแต่ละสังคม^{๖๒} สาขาของจิตวิทยาซึ่งศึกษาเรื่องบุคลิกภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และพฤติกรรมของกลุ่มคนในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคม^{๖๓} เป็นสาขาที่เน้นการศึกษาเกี่ยวกับบุคคลในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและพฤติกรรมกลุ่ม อิทธิพลของบุคคลและกลุ่ม เป็นต้น^{๖๔} จิตวิทยาสาขาหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับ ๑) การที่บุคคลคิดอย่างไรเกี่ยวกับตนเองและบุคคลอื่น ศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง เช่น ความเชื่อ เจตคติ ค่านิยม ความคิดเห็น การเกิด ความประทับใจ การรับรู้ตนเองและบุคคลอื่น อัตมโนทัศน์ ความนับถือตนเอง ภาวะลักษณะ การเหมารวม การอนุมานสาเหตุ การรู้คิดทางสังคม ๒) การที่บุคคลมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง เช่น ความชอบพอ ความดึงดูด ความไม่สัมพันธ์ การช่วยเหลือผู้อื่น การร่วมมือ การแข่งขัน ภาวะผู้นำ การแสดงตนต่อบุคคลอื่น การประจบประแจง บทบาททางเพศ จริยธรรม ความก้าวร้าว ๓) การที่บุคคลมีอิทธิพลต่อกันและกัน ศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง เช่น อคติ บรรทัดฐาน พฤติกรรมของบุคคลในกลุ่ม การมีอิทธิพลต่อผู้อื่น การเปลี่ยนเจตคติของผู้อื่น การโน้มน้าวใจผู้อื่น การคล้อยตาม การสื่อสาร การโฆษณา อิทธิพลของสื่อมวลชน การโฆษณาชวนเชื่อ การนินทา ข่าวลือ การล้างสมอง สงครามจิตวิทยา พฤติกรรมของคนในฝูงชน นักจิตวิทยาผู้ริเริ่มสาขานี้คือ วิลเลียม แม็กดูกัลล์ (William McDougall)^{๖๕}
จิตวิทยาการศึกษา (education psychology)	เป็นจิตวิทยาที่นำเอาทฤษฎีและทฤษฎีทางจิตวิทยาไปประยุกต์ใช้ในการศึกษา เพื่อพัฒนาวิธีการเรียนการสอน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง ตรงตามปรัชญาการศึกษา^{๖๖}

^{๖๒} เดิมศักดิ์ คทวณิช, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๑๕-๑๖.

^{๖๓} อารี พันธุ์มณี, จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน, หน้า ๑๖-๑๘.

^{๖๔} ทรงพล ภูมิพัฒน์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๑๙-๒๐.

^{๖๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.

^{๖๖} เดิมศักดิ์ คทวณิช, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๑๕-๑๖.

ตารางที่ ๒.๓ แสดงการวิเคราะห์ความหมายสาขาวิชาจิตวิทยา (ต่อ)

สาขาวิชาจิตวิทยา	ความหมาย
จิตวิทยาการศึกษา (education psychology)	แขนงหนึ่งของวิชาจิตวิทยาประยุกต์ การนำเอาวิชาจิตวิทยาไปใช้ประโยชน์ทางด้าน การศึกษาและการศึกษาปัญหาทางการศึกษาในแง่ของจิตวิทยาเน้นเรื่องกระบวนการ การเรียนรู้ การสอนหรือการจัดการศึกษาอบรม ซึ่งรวมทั้งจิตวิทยาเกี่ยวกับเด็ก จิตวิทยาบุคลิกภาพ จิตวิทยาพัฒนาการ จิตวิทยาของการรู้และการคิด เป็นจิตวิทยาที่นำเอาทฤษฎีและทฤษฎีทางจิตวิทยาไปประยุกต์ใช้ในการศึกษา เพื่อ พัฒนารูปแบบการเรียนการสอน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง ตรงตามปรัชญาการศึกษา^{๖๗} แขนงหนึ่งของวิชาจิตวิทยาประยุกต์ การนำเอาวิชาจิตวิทยาไปใช้ประโยชน์ทางด้าน การศึกษาและการศึกษาปัญหาทางการศึกษาในแง่ของจิตวิทยาเน้นเรื่องกระบวนการ กระบวนการเรียนรู้ การสอนหรือการจัดการศึกษาอบรม ซึ่งรวมทั้งจิตวิทยาเกี่ยวกับเด็ก จิตวิทยาบุคลิกภาพ จิตวิทยาพัฒนาการ จิตวิทยาของการรู้และการคิด จิตวิทยาความ แตกต่างระหว่างบุคคล จิตวิทยาการวัดและประเมินผล จิตวิทยาสังคม^{๖๘} ศึกษาถึงพัฒนาการของการเรียนการสอนตลอดทั้งวิธีส่งเสริมประสิทธิภาพในการ เรียนรู้^{๖๙} เป็นจิตวิทยาสาขาหนึ่งที่ใช้หลักการหรือทฤษฎีทางจิตวิทยาที่เป็นพื้นฐานทางการศึกษา ไปประยุกต์สำหรับการเรียนรู้ในระบบการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ^{๗๐}
จิตวิทยาคลินิก (clinical psychology)	เป็นจิตวิทยาที่ศึกษาถึงสาเหตุความผิดปกติทางด้านพฤติกรรมของบุคคล เพื่อหาทาง บำบัดรักษาบุคคลที่มีปัญหาทางด้านอารมณ์ พฤติกรรม และมีอาการป่วยทางจิตใจ รวมทั้งหาวิธีป้องกันแก้ไข ตลอดจนส่งเสริมให้คนมีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น ^{๗๑}
จิตวิทยาคลินิก (clinical psychology)	สาขาหนึ่งของจิตวิทยา ศึกษาเกี่ยวกับการจำแนกแยกแยะ การวิเคราะห์ธรรมชาติ การ รักษาและการป้องกันการใช้ความสามารถ และเรื่องความผิดปกติทางจิต^{๗๒} เป็นจิตวิทยาสาขาหนึ่งที่ศึกษาความผิดปกติในพฤติกรรมมนุษย์ การวินิจฉัย การจำแนก การรักษา การป้องกันโรคทางจิตเวช และปัญหาของสุขภาพจิต^{๗๓}

^{๖๗} เดิมศักดิ์ คทวณิช, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๑๕-๑๖.^{๖๘} อารี พันธุ์มณี, จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน, หน้า ๑๖-๑๘.^{๖๙} ทรงพล ภูมิพัฒน์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๑๙-๒๐.^{๗๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.^{๗๑} เดิมศักดิ์ คทวณิช, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๑๕-๑๖.^{๗๒} อารี พันธุ์มณี, จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน, หน้า ๑๖-๑๘.^{๗๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.

ตารางที่ ๒.๓ แสดงการวิเคราะห์ความหมายสาขาวิชาจิตวิทยา (ต่อ)

สาขาวิชาจิตวิทยา	ความหมาย
จิตวิทยาให้คำปรึกษา (counseling psychology)	เป็นจิตวิทยาที่ศึกษาถึงเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ เพื่อช่วยให้บุคคลที่กำลังประสบปัญหาได้เข้าใจและเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี^{๗๔} การให้คำแนะนำช่วยเหลือแก่นักเรียนหรือผู้ที่มีปัญหาทางจิตใจและความสัมพันธ์กับคนอื่นได้เข้าใจปัญหาของเขา อย่างชัดเจนและสามารถคิดหาหนทางแก้ปัญหาทางด้านจิตใจและความสัมพันธ์กับคนอื่นเพื่อนำไปสู่ชีวิตที่มีความสำเร็จและความสุข^{๗๕} เป็นจิตวิทยาประยุกต์สาขาหนึ่งที่น่าหลักการและงานวิจัยทางจิตวิทยามาประยุกต์ใช้ในการให้บริการปรึกษา^{๗๖}
จิตวิทยาอุตสาหกรรม (industrial psychology)	เป็นจิตวิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการทำงานของบุคคลในโรงงานอุตสาหกรรมในแง่ของประสิทธิภาพในการทำงาน วิธีการสร้างขวัญและแรงจูงใจในการทำงาน การคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานตลอดจนวิธีการประเมินผล การทำงานของบุคคลในสถานประกอบการทั้งหลาย ทั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อค้นหากระบวนการ และวิธีการที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงาน^{๗๗} ศึกษาถึงกระบวนการผลิตที่จะทำให้เกิดคุณภาพและประสิทธิภาพในการทำงานในวงการธุรกิจและโรงงาน ศึกษาถึงผลของสิ่งแวดล้อมประเภทต่าง ๆ ที่มีต่อการทำงาน^{๗๘}
จิตวิทยาอุตสาหกรรม (industrial psychology) (ต่อ)	เป็นจิตวิทยาสาขาหนึ่งที่ศึกษาพฤติกรรมโดยหาข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานอุตสาหกรรม เช่น การผลิต จำหน่าย การบริการและการใช้สินค้าต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ดี มีขวัญและกำลังใจ มีความพึงพอใจในการทำงาน เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลในการทำงาน ทำให้งานเกิดประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์ขององค์กร^{๗๙}
จิตวิทยาองค์กร จิตวิทยาการอาชีพ (organization psychology, occupational psychology)	การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความถนัด ความเหมาะสมของคนในการเลือกงาน พฤติกรรมมนุษย์ในการทำงาน โดยเน้นเรื่องเกี่ยวกับการพนักงาน การคัดคน การฝึกคน การปรึกษาหารือ สภาพแวดล้อมการทำงาน ความสัมพันธ์แรงงาน ความพอใจในงาน แรงจูงใจ การออกแบบเครื่องมือเครื่องใช้ และการศึกษาเกี่ยวกับตลาดแรงงาน เพื่อใช้หลักการของวิชาจิตวิทยาให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาด้านอาชีพการงานและการทำงานในองค์กร^{๘๐} ศึกษาลักษณะการรวมตัวกันแบบต่าง ๆ ของบุคคลสำคัญ ปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่ม และวิธีช่วยลดความขัดแย้งและวิธีเพิ่มประสิทธิภาพในการอยู่ร่วมกันเป็นแบบกลุ่มในแต่ละแบบ^{๘๑}

^{๗๔} เดิมศักดิ์ คทวนิช, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๑๕-๑๖.

^{๗๕} อารี พันธมณี, จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน, หน้า ๑๖-๑๘.

^{๗๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.

^{๗๗} เดิมศักดิ์ คทวนิช, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๑๕-๑๖.

^{๗๘} ทรงพล ภูมิพัฒน์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๑๙-๒๐.

^{๗๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.

^{๘๐} อารี พันธมณี, จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน, หน้า ๑๖-๑๘.

^{๘๑} ทรงพล ภูมิพัฒน์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๑๙-๒๐.

ตารางที่ ๒.๓ แสดงการวิเคราะห์ความหมายสาขาวิชาจิตวิทยา (ต่อ)

สาขาวิชาจิตวิทยา	ความหมาย
จิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ (Industrial-organization psychology)	จิตวิทยาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยการประยุกต์ทฤษฎีและวิธีการทางจิตวิทยาในการแก้ปัญหาทางอุตสาหกรรมและองค์การ เนื้อหาที่ศึกษา เช่น พฤติกรรมของคนในอุตสาหกรรมและองค์การ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับเครื่องจักร การทดสอบและการคัดสรรบุคลากร การจ่ายค่าตอบแทน ประสิทธิภาพขององค์การ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การบริหารความเปลี่ยนแปลง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศในการทำงาน และเพิ่มพูนผลผลิตในองค์การ ในยุโรปเรียกจิตวิทยาสาขานี้ว่า จิตวิทยาอาชีพ (Occupational Psychology) ^{๘๒}
จิตวิทยาเปรียบเทียบ (comparative psychology)	เป็นการศึกษาเรื่องความเหมือนและความแตกต่างเกี่ยวกับพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ^{๘๓}
จิตวิทยาผิดปกติ (abnormal psychology)	จิตวิทยาที่เน้นศึกษาเรื่องสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติของพฤติกรรม เช่น ความคิด แรงจูงใจที่ไม่เป็นไปตามปกติอาจเกิดจากสภาพแวดล้อม กระบวนการคิด ปัจจัยทางพันธุกรรมหรือทางประสาท การศึกษาดังกล่าวเป็นเป้าหมายเพื่อควบคุม คาดการณ์และป้องกันพฤติกรรมแบบนี้ บางครั้งใช้คำว่าจิตวิทยาคลินิก (clinical psychology) หรือ พยาธิสภาพทางจิต (psycho pathology) ^{๘๔} ศึกษาลักษณะและสาเหตุตลอดจนการป้องกันความผิดปกติต่าง ๆ ทางจิตใจ ทางกาย และความประพฤตินองมนุษย์ ^{๘๕} จิตวิทยาสาขาหนึ่งที่ศึกษาความผิดปกติของพฤติกรรม หรือการมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม บางครั้งอาจใช้ว่า จิตวิทยาการเบี่ยงเบน หรือพยาธิสภาพทางจิต ^{๘๖}
จิตวิทยาประยุกต์ (applied psychology)	การนำความรู้จากวิชาจิตวิทยาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ซึ่งรวมทั้งจิตวิทยาคลินิก จิตวิทยาแนะแนว จิตวิทยาการศึกษาจิตวิทยานิติเวช จิตวิทยาสุขภาพและจิตวิทยาอุตสาหกรรม (หรือจิตวิทยาการอาชีพ) ^{๘๗} จิตวิทยาสาขาหนึ่งที่นำทฤษฎีต่าง ๆ กฎต่าง ๆ ตลอดจนเทคนิคทางจิตวิทยาไปใช้ในการแก้ปัญหา ได้แก่ การรณรงค์ทางการเมือง การบริโภคนิยม พฤติกรรมศาสตร์ทางสังคม อุตสาหกรรม วิศวกรรมมนุษย์ การศึกษาทางคลินิก การโฆษณา การทหาร นิติเวช การแนะแนวทางอาชีพ การให้บริการปรึกษา และสิ่งแวดล้อม ^{๘๘}

^{๘๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.^{๘๓} เดิมศักดิ์ คทวนิช, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๑๕-๑๖.^{๘๔} อารี พันธมณี, จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน, หน้า ๑๖-๑๘.^{๘๕} ทรงพล ภูมิพัฒน์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๑๙-๒๐.^{๘๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.^{๘๗} อารี พันธมณี, จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน, หน้า ๑๖-๑๘.^{๘๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.

ตารางที่ ๒.๓ แสดงการวิเคราะห์ความหมายสาขาวิชาจิตวิทยา (ต่อ)

สาขาวิชาจิตวิทยา	ความหมาย
จิตวิทยาการเรียนรู้ (Psychology of Learning)	เป็นการศึกษาทฤษฎี การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ ธรรมชาติของการเรียนรู้ การคิด การแก้ปัญหา รวมถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ ^{๘๙}
จิตวิทยาบุคลิกภาพ (Psychology of Personality)	เป็นการศึกษาคุณลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่ทำให้บุคคลมีความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือแตกต่างจากบุคคลอื่นทั้งในด้านแนวความคิด ทักษะคิด การปรับตัว ตลอดจนการแก้ปัญหา ^{๙๐}
จิตวิทยาโรงเรียน (School Psychology)	เป็นการศึกษาที่อาศัยพื้นฐานความรู้ด้านจิตวิทยา พัฒนาการคลินิก เพื่อช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหาในโรงเรียน โดยการใช้เทคนิคต่าง ๆ ทางจิตวิทยา เช่น การวัดระดับสติปัญญา การวัดบุคลิกภาพ การศึกษาเฉพาะรายกรณี เป็นต้น ^{๙๑}
จิตวิทยาวิศวกรรมศาสตร์ (engineering psychology)	การศึกษาเรื่องการออกแบบอุปกรณ์ เครื่องมือ สภาพแวดล้อม วิธีการทำงานและการดำเนินชีวิตให้เข้ากับลักษณะนิสัย พฤติกรรม ความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจของมนุษย์เพื่อช่วยให้มนุษย์ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความพึงพอใจเพิ่มขึ้น (ความหมายทำนองเดียวกับ Ergonomics) ^{๙๒} จิตวิทยาสาขาหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์และการประเมินโดยใช้หลักจิตวิทยาทางพฤติกรรมด้วยการศึกษาลักษณะนิสัย การออกแบบอุปกรณ์ เครื่องมือ สิ่งแวดล้อม วิธีการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน และความเป็นอยู่ของมนุษย์ เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ^{๙๓}
จิตวิทยาวิศวกรรมศาสตร์ (engineering psychology)	จิตวิทยาสาขาหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์และการประเมินโดยใช้หลักจิตวิทยาทางพฤติกรรมด้วยการศึกษาลักษณะนิสัย การออกแบบอุปกรณ์ เครื่องมือ สิ่งแวดล้อม วิธีการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน และความเป็นอยู่ของมนุษย์ เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ^{๙๔}
จิตวิทยาสิ่งแวดล้อม (Environmental Psychology)	เป็นสาขาใหม่โดยการนำเอาความรู้ด้านจิตวิทยาสังคม และจิตวิทยาวิศวกรรมมาประยุกต์เข้าด้วยกัน เพื่อแก้ปัญหามลภาวะทางน้ำ ทางเสียงและปัญหาอื่น ๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ^{๙๕} จิตวิทยาสาขาหนึ่งที่เน้นผลของอิทธิพลภายนอกที่มีต่อพฤติกรรมที่เปิดเผยและปกปิด ^{๙๖}

^{๘๙} อารี พันธมณี, จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน, หน้า ๑๖-๑๘.

^{๙๐} อ่างแล้ว.

^{๙๑} อ่างแล้ว.

^{๙๒} อ่างแล้ว.

^{๙๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.

^{๙๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.

^{๙๕} อารี พันธมณี, จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน, หน้า ๑๖-๑๘.

^{๙๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.

ตารางที่ ๒.๓ แสดงการวิเคราะห์ความหมายสาขาวิชาจิตวิทยา (ต่อ)

สาขาวิชาจิตวิทยา	ความหมาย
จิตวิทยาความแตกต่างระหว่างบุคคล (individual different psychology)	ศึกษาความคล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยพิจารณาจากตัวแปรต่าง ๆ หรือพิจารณาจากองค์ประกอบต่าง ๆ ^{๙๗}
จิตวิทยาประจำวัน (today psychology)	ศึกษาการนำหลักทางจิตวิทยาไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน และประกอบอาชีพต่าง ๆ ^{๙๘}
จิตวิทยานิเวศ (Ecological Psychology)	จิตวิทยาสาขาหนึ่งที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ^{๙๙}

สรุปได้ว่า จิตวิทยาแต่ละสาขามีความสำคัญและมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เนื้อหาแต่ละวิชาจะเป็นพื้นฐานและช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกัน และมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการศึกษา การนำเอาหลักการ ทฤษฎีและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการศึกษา จะช่วยให้สามารถบรรลุเป้าหมาย และทำให้เกิดประสิทธิภาพต่อการศึกษายิ่งขึ้น

๒. แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยากับการศึกษา

ตามความหมายของจิตวิทยา (Psychology) ที่กล่าวว่า จิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์และสัตว์ การศึกษาค้นคว้าทางจิตวิทยาในปัจจุบัน ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีการรวบรวมข้อมูลอย่างมีกฎเกณฑ์ และมีระเบียบแบบแผน จาการศึกษาตัวเอง ทำให้สามารถนำผลที่ได้จากการศึกษามาใช้ประโยชน์ในจิตวิทยาการศึกษา^{๑๐๐}

จิตวิทยามีบทบาทสำคัญต่อการให้การศึกษามาตั้งแต่สมัยโบราณ แนวคิดทางจิตวิทยาในระยะแรกเป็นแนวคิดที่แทรกอยู่ในหลักการทางปรัชญาเป็นส่วนใหญ่ และได้แยกออกมาเป็นจิตวิทยาเชิงวิทยาศาสตร์อย่างชัดเจนในปี ค.ศ. ๑๘๗๙ โดยวุนท์ (Wundt) ได้เปิดห้องทดลองทางจิตวิทยาขึ้นเป็นแห่งแรกในโลกที่ประเทศเยอรมนี หลังจากนั้นจิตวิทยาการศึกษาก็ได้กำเนิดขึ้น เมื่อเจมส์ (James) ได้พยายามประยุกต์หลักจิตวิทยาไปใช้ในชั้นเรียน ขณะเดียวกันธอร์นไดค์ (Thorndike) ที่ได้ศึกษาหลักการเรียนรู้ในห้องทดลอง และได้เขียนหนังสือจิตวิทยาการศึกษาเผยแพร่เป็นครั้งแรกในต้นศตวรรษที่ ๒๐^{๑๐๑}

จิตวิทยาการศึกษาเป็นศาสตร์ที่มีพัฒนาการรวดเร็ว และมีความสำคัญต่อการให้การศึกษเป็นอย่างยิ่ง ปัจจุบันศาสตร์สาขานี้มีเนื้อหาและวิธีการที่ชัดเจน การวิจัยทางจิตวิทยาการศึกษามีทั้งการวิจัยพื้นฐาน และการวิจัยประยุกต์ การวิจัยพื้นฐานเป็นการค้นพบคำตอบเกี่ยวกับธรรมชาติของการเรียนรู้

^{๙๗} ทรงพล ภูมิพัฒน์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๑๙-๒๐.

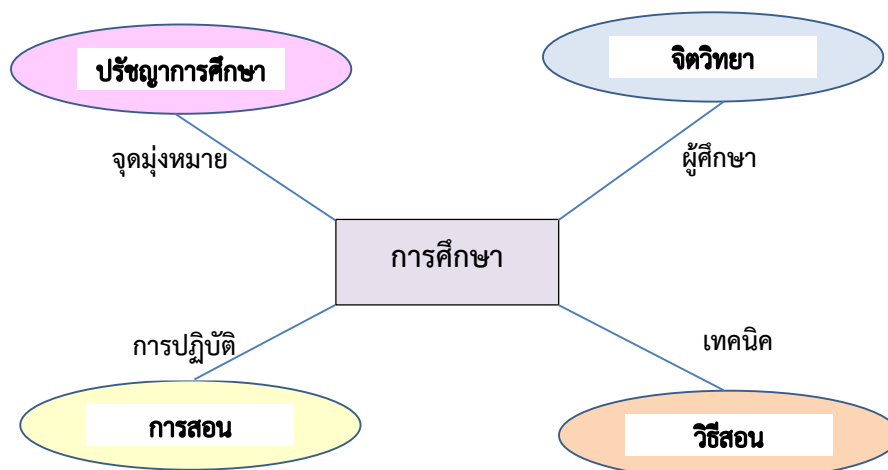
^{๙๘} ทรงพล ภูมิพัฒน์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๑๙-๒๐.

^{๙๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๔๑-๒๔๐.

^{๑๐๐} อารี พันธุ์มณี, จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนรู้การสอน, หน้า ๑๖-๑๘.

^{๑๐๑} ประสาท อิศรปริดา, สารัตถะจิตวิทยาการศึกษา, (มหาสารคาม : โครงการตำราคณะศึกษาศาสตร์

ถือได้ว่าเป็นจิตวิทยาผสมระหว่างจิตวิทยาบริสุทธิ์กับจิตวิทยาประยุกต์ ขณะเดียวกันก็เป็นแขนงหนึ่งของวิชาการศึกษา เกี่ยวข้องโดยตรงกับธรรมชาติของผู้ศึกษา ที่สามารถพัฒนาโดยใช้เทคนิควิธีที่เหมาะสม เพื่อบรรลุเป้าหมายของการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างจิตวิทยากับการศึกษา^{๑๐๒} ดังภาพที่ ๒.๑๑

ภาพที่ ๒.๑๑ ความสัมพันธ์ระหว่างจิตวิทยากับการศึกษา

๑) จิตวิทยากับการกำหนดเป้าหมายทางการศึกษา

การกำหนดเป้าหมายทางการศึกษา คือ การตั้งความหวังไว้ว่าเมื่อให้การศึกษาตามแนวทางที่วางไว้แล้ว จะเกิดผลอย่างไร การตั้งความหวังที่เป็นไปได้จำเป็นต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ มิฉะนั้นความหวังจะไม่บรรลุผล ในการตั้งความหวัง ย่อมต้องการสิ่งที่ดีที่สุด แต่สิ่งที่ดีที่สุดก็ควรจะต้องอยู่ในขอบเขตของความสามารถเท่าที่ทำได้ ความรู้ทางจิตวิทยาที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งคือ ความรู้ที่ว่าบุคคลมีความแตกต่างกันทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งหมายความว่า การที่จะให้บุคคลมีสภาพร่างกาย อารมณ์ เท่าเทียมกันย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะทุกคนมีขีดจำกัดของความงอกงามในแต่ละด้านเฉพาะตัว เป้าหมายที่มุ่งพัฒนาให้มีความเจริญงอกงาม เพื่อสนองกับความสามารถเฉพาะบุคคล โดยนำเอาความรู้ทางจิตวิทยาด้านอื่น ๆ มาเป็นข้อมูลพื้นฐาน จึงกล่าวได้ว่า จิตวิทยานั้นมีบทบาทต่อการกำหนดเป้าหมายที่เป็นไปได้ของการจัดการศึกษาของชาติ

๒) จิตวิทยากับการจัดหลักสูตร

ความหมายของหลักสูตร อย่างหนึ่งหมายถึงถึง แผนการเรียนรู้อ และประสบการณ์ หรือกิจกรรมทั้งหลายที่จัดให้ผู้ศึกษา กล่าวได้ว่าหลักสูตรเป็นแนวทางของการจัดการศึกษาที่ชี้แนะให้ผู้บริหาร ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องพยายามจัดสถานการณ์ให้ผู้ศึกษาได้พัฒนาตนเองในด้านความรู้ ทักษะ และคุณสมบัติที่พึงประสงค์ ดังนั้นในการกำหนดแนวทางของการศึกษาหรือจัดทำหลักสูตร สำคัญคือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาวิชาต่าง ๆ การจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมให้ผู้ศึกษา และวิธีประเมินผลการศึกษาสาระเหล่านี้ ผู้จัดทำหลักสูตรต้องคำนึงถึงวัย ความสามารถ ความรู้พื้นฐาน และพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของผู้ศึกษา เพื่อการตั้งจุดมุ่งหมาย บรรลุเนื้อหา และจัดมวลงประสบการณ์หรือกิจกรรม และวิธีประเมินผลให้เหมาะสมได้

^{๑๐๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

๓) จิตวิทยากับการเรียนการสอน

บุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการเรียนการสอน คือ ผู้ศึกษา และผู้สอน การเรียนการสอนที่ราบรื่น ผู้สอนสามารถทำให้ผู้ศึกษาเกิดการเรียนรู้ หรือมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ศึกษา ผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ของผู้ศึกษา ทศนคติของผู้ศึกษา สภาพเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมรอบตัวของผู้ศึกษา ตลอดจนการปฏิบัติตนของผู้สอน และบุคลิกภาพของผู้สอนและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สอนที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้ศึกษา อย่างไรก็ตาม ความรู้นี้จะเป็นแนวทางให้ผู้สอนสามารถจัดสภาพการเรียนการสอนให้ผู้ศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ได้ และยังช่วยให้ผู้สอนได้เข้าใจสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นอีกด้วย

๒.๑ ขอบข่ายของจิตวิทยาการศึกษา

จิตวิทยาการศึกษาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เป็นการนำเอาหลักจิตวิทยามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอน ดังนั้นจิตวิทยาการศึกษาจึงเกี่ยวข้องกับสถานการณ์การเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนจึงเน้นพฤติกรรมการเรียนรู้ แรงจูงใจ การพัฒนาความสามารถของผู้ศึกษา ลักษณะธรรมชาติของผู้ศึกษา สิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเรียนรู้ ตลอดจนวิธีการนำความรู้ ความเข้าใจที่เกิดขึ้นไปใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปช่วยในการปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้

ในการปฏิบัติงานทางการศึกษา โดยเฉพาะงานทางด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ซึ่งเป็นงานที่เกี่ยวข้องถึงตัวผู้ศึกษา จึงนับว่ามีความสำคัญและเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอันสำคัญมาก ดังนั้นการนำเอาเนื้อหาหรือความรู้ทางด้านจิตวิทยามาใช้ในงานเกี่ยวกับการเรียนการสอนนี้ ผู้สอนจึงจำเป็นต้องศึกษาเพื่อความเข้าใจ และพิจารณาให้ละเอียดรอบคอบถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาด้วยว่า เราจัดการศึกษาให้แก่ผู้ศึกษาเพื่ออะไร มีจุดมุ่งหมายอย่างไร ไปสู่ทิศทางใด และมีวิธีการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างนี้ ทั้งนี้ผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการเรียนการสอน และถ้าผู้สอนมองการศึกษาให้กว้างไกลออกไป แล้วจะพบว่าจุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นมิได้มุ่งเพียงแค่การนำความรู้จากตำรามาให้ศึกษา มิฉะนั้นจิตวิทยาการศึกษาก็ควรจะเกี่ยวข้องอยู่เพียงแค่กระบวนการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้ และเรื่องของความจำเท่านั้น แต่จุดมุ่งหมายของจิตวิทยาการศึกษาจึงรวมถึงการศึกษาทำความเข้าใจในด้านอื่น ๆ เช่น เรื่องของบุคลิกภาพและการปรับตัว อารมณ์ และแรงจูงใจ ตลอดจนความสัมพันธ์ และกลุ่มชนในสังคมที่อยู่อาศัย ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑) จุดมุ่งหมายของการศึกษาในจิตวิทยาการศึกษา

จุดมุ่งหมายเฉพาะของการศึกษาหาความรู้ในจิตวิทยาการศึกษา แบ่งออกเป็น

- ๑) เพื่อศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเรียนการสอน
- ๒) เพื่อศึกษาวิธีการและกระบวนการของการเรียนการสอน ที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาและผู้สอนประสบผลสำเร็จในการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- ๓) เพื่อศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสภาพการศึกษาให้ผู้ศึกษาเกิดการเรียนรู้ได้ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
- ๔) เพื่อศึกษาถึงวิธีการและกระบวนการในการจัดสภาพการศึกษาให้ผู้ศึกษามีพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายของการให้การศึกษา

๒) เนื้อหาสาระของจิตวิทยาการศึกษา

เนื้อหาสาระของจิตวิทยาการศึกษาในระยะแรก ๆ ยังอยู่ในวงแคบที่ครอบคลุมเพียงการนำความรู้ในเรื่องของความเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์ และบุคลิกภาพกับการปรับตัวมาเป็นประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนเท่านั้น แต่ในปัจจุบันได้ขยายขอบเขตออกไปอีกมาก จนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในแวดวงของนักจิตวิทยาการศึกษา เนื้อหาสาระของจิตวิทยาการศึกษาจึงครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับหัวข้อต่าง ๆ ต่อไปนี้

๒.๑) ความเป็นมาและระเบียบวิธีวิจัยในจิตวิทยาการศึกษา

๒.๒) สภาพการศึกษา ที่ประกอบด้วย

๒.๒.๑) ปรัชญาและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

๒.๒.๒) องค์ประกอบที่ก่อให้เกิดสภาพของการศึกษา

๒.๓) ลักษณะธรรมชาติของผู้ศึกษา ประกอบด้วย

๒.๓.๑) เกณฑ์ปกติทางร่างกาย สติปัญญา และบุคลิกภาพของบุคคล

๒.๓.๒) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

๒.๓.๓) ความแตกต่างระหว่างบุคคล

๒.๔) ผู้สอน ประกอบด้วย

๒.๔.๑) บุคลิกภาพของผู้สอนที่มีผลต่อผู้สอน

๒.๔.๒) ความรู้เกี่ยวกับผู้ศึกษาและวิธีศึกษาที่ผู้สอนควรรู้

๒.๔.๓) วิธีการและทักษะการสอนต่าง ๆ

๒.๔.๔) ทักษะคติ ค่านิยม บทบาทและจรรยาบรรณครูที่มีผลต่อการเรียนการสอน

๒.๔.๕) สุขภาพจิตและการปรับตัว

๒.๔.๖) มนุษยสัมพันธ์

๒.๔.๗) การพัฒนาการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ

๒.๕) กระบวนการเรียนการสอน ประกอบด้วย

๒.๕.๑) ลักษณะการเรียนรู้และทฤษฎีการเรียนรู้ต่าง ๆ

๒.๕.๒) กระบวนการเรียนรู้และการจูงใจเพื่อการเรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ

๒.๕.๓) หลักการสอน รูปแบบการสอน และกระบวนการสอน

๒.๕.๔) พฤติกรรมการเรียนการสอน และกระบวนการสอน

๒.๕.๕) การจัดสภาพการเรียนการสอนและการใช้นวัตกรรมทางการศึกษา

๒.๖) การวัดและประเมินผล ประกอบด้วย

๒.๖.๑) หลักการวัดและประเมินผล

๒.๖.๒) วิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนด้านพุทธิพิสัย เจตพิสัย และ

ทักษะพิสัย

๒.๖.๓) แบบทดสอบมาตรฐาน เพื่อประเมินระดับสติปัญญาและความถนัด หรือ

ความสามารถทั่วไป

๒.๖.๔) แบบวัดทัศนคติมาตรฐานและการใช้

๒.๖.๕) วิธีสร้างแบบทดสอบขึ้นเอง รวมทั้งการใช้สถิติและการแปลความหมาย

๓) ประโยชน์ของจิตวิทยาการศึกษา

จิตวิทยาการศึกษามีประโยชน์ต่อการศึกษาทั้งในแง่การกำหนดเป้าหมายทางการศึกษา การจัดหลักสูตร และการเรียนการสอน โดยมีประโยชน์ดังต่อไปนี้

- ๓.๑) ช่วยให้เข้าใจตนเอง พิจารณาตนเอง และตรวจสอบ เพื่อความสามารถคิด และตัดสินใจกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม
- ๓.๒) เพื่อให้เข้าใจทฤษฎี วิธีการ สามารถนำความรู้นั้นมาจัดการเรียนการสอน ตลอดจนนำเทคนิคมาใช้ได้อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์แก่ผู้ศึกษา
- ๓.๓) ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของผู้สอนและผู้ศึกษา สามารถนำความรู้มาจัดการให้เหมาะสมและสอดคล้องกับธรรมชาติ ความต้องการ และความสนใจของผู้ศึกษาได้
- ๓.๔) ช่วยให้เข้าใจและสามารถเตรียมการสอน วิธีสอน การจัดกิจกรรม ตลอดจนวิธีการ วัตถุประสงค์กับผู้ศึกษา
- ๓.๕) ช่วยให้ผู้สอนรู้จักวิธีการศึกษาเป็นรายบุคคล เพื่อหาทางช่วยเหลือแก้ปัญหาให้ผู้ศึกษา
- ๓.๖) ช่วยให้ผู้สอนมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ศึกษา มีความเข้าใจและสามารถทำงานกับผู้ศึกษาได้อย่างราบรื่น
- ๓.๗) ช่วยให้ผู้บริหารการศึกษาได้วางแผนการศึกษา การจัดหลักสูตร อุปกรณ์การสอน และการบริหารการศึกษาได้อย่างถูกต้อง
- ๓.๘) ช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดี การที่เรารู้ถึงจิตใจผู้อื่น รู้ความต้องการ ความสนใจและปรับตัวให้เข้ากับลักษณะเหล่านั้นได้ ก็ทำให้สามารถเข้ากับบุคคลในสังคมได้ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

สรุปได้ว่า แนวคิดจิตวิทยากับการศึกษา นับเป็นส่วนสำคัญในการประกอบกันระหว่าง การศึกษากับจิตวิทยา ในลักษณะของการจัดการศึกษาโดยตรง การใช้จิตวิทยาการศึกษาจะช่วยให้ผู้สอน ได้มีความเข้าใจความเป็นธรรมชาติของผู้เรียน ในการที่จะพัฒนาผู้เรียน ด้วยความแตกต่างกันของแต่ละคน รวมไปถึงการสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเกิดประโยชน์ต่อไป

๓. แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยากับการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้^{๑๐๓} หรือการจัดการเรียนการสอนเป็นงานอีกชนิดหนึ่งที่ต้องใช้ทั้งศาสตร์ และศิลป์ ผู้สอนหรือผู้จัดการเรียนการสอนจะสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพนอกจากจะต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะสอนเป็นอย่างดีแล้วยังต้องมีศิลปะในการถ่ายทอดความรู้ หรือมีเทคนิคที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาวิชาอย่างถ่องแท้ พร้อม ๆ กับมีความสุขในการเรียนมีเจตคติที่ดีต่อวิชาที่เรียนและต่อผู้สอน

๓.๑ องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุเป้าหมาย

การจัดการเรียนการสอนให้บรรลุเป้าหมาย มีองค์ประกอบ ๔ อย่างคือ

- ๑) ลักษณะของผู้เรียนอันประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพ จิตใจ สติปัญญา จริยธรรม ค่านิยม แรงจูงใจพฤติกรรมส่วนตัว พฤติกรรมกลุ่ม ความต้องการพิเศษ เพศ และวัฒนธรรมที่ติดตัวมา

^{๑๐๓} ดวงมณี จงรักษ์, ก้าวทุกวันด้วยจิตวิทยาและธรรมะ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๔๓.

๒) ลักษณะของผู้สอนอันประกอบด้วยเจตคติต่อการเรียนรู้เจตคติต่อผู้เรียน เจตคติต่อตนเองและความเข้าใจในงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓) กลยุทธ์ในการสอนอันประกอบด้วยการนำทฤษฎีการเรียนรู้มาปฏิบัติจริง วิธีสอน และต้นแบบ วิธีสอนเฉพาะรายบุคคลแผนการสอน เทคนิคที่หลากหลาย วินัยของผู้เรียน การใช้แบบทดสอบ

๔) เนื้อหาวิชาอันประกอบด้วยโครงสร้างที่สำคัญ แนวคิดพื้นฐานของเนื้อหาที่จะสอน ลำดับของเนื้อหา การเลือกเนื้อหาในการสอน ระดับความสำคัญของเนื้อหาแต่ละส่วน ฯลฯ

สรุปได้ว่า การศึกษาและทำความเข้าใจองค์ประกอบทั้ง ๔ อย่างนี้ก็คือการศึกษาจิตวิทยาการเรียนรู้นั่นเอง เนื่องจากจิตวิทยาการเรียนรู้จัดเป็นศาสตร์ที่เป็นทั้งจิตวิทยาบริสุทธิ์และจิตวิทยาประยุกต์ โดยรวบรวมเนื้อหาจากการวิจัยที่เกี่ยวกับธรรมชาติของการเรียนการสอนทั้งวิจัยพื้นฐานและวิจัยประยุกต์ เช่น การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก การวิจัยที่ประยุกต์ทฤษฎีพัฒนาการหรือทฤษฎีการเรียนรู้มาแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอน ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนจำเป็นต้องเข้าใจธรรมชาติของการเรียนรู้เข้าใจธรรมชาติของผู้เรียน เข้าใจทฤษฎีการเรียนรู้ เข้าใจทฤษฎีการพัฒนาเป็นอย่างดีจึงจะสามารถจัดการเรียนการสอนให้บรรลุเป้าหมายได้ เนื่องจากจิตวิทยาการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้สอนเข้าใจผู้เรียนในด้านบุคลิกภาพลักษณะนิสัย ความแตกต่างระหว่างบุคคล และตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อผู้เรียนซึ่งจะช่วยให้ผู้สอนสามารถจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนนอกจากนี้ทฤษฎีการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้สอนทราบหลักการเรียนรู้ สามารถเลือกวิธีสอนและเทคนิคการสอนที่เหมาะสมกับกรรณชั้นเรียนและสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนที่ทำให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีความสุข เอื้อเอื้อกัน รวมทั้งการเลือกวิธีประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ เช่น ประเมินโดยใช้กิจกรรม ประเมินโดยใช้แบบทดสอบ ประเมินก่อนสอน ระหว่างสอน การใช้คำถามต่าง ๆ เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าของผู้เรียนเป็นระยะ ตลอดจนการบรรลุวัตถุประสงค์ของรายวิชาอันเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการเรียนการสอน ด้วยเหตุนี้การศึกษาเรื่องหลักการจัดการเรียนรู้จึงควรเริ่มด้วยการทำความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้ของนักจิตวิทยากลุ่มต่าง ๆ อย่างกระจ่างก่อน เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

๓.๒ ทฤษฎีการเรียนรู้

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าการเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากประสบการณ์หรือการฝึกฝน นักจิตวิทยาได้พยายามศึกษาค้นคว้า เพื่อหาข้อสรุปว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้อย่างไร มีปัจจัยเงื่อนไขอะไรบ้างที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้^{๑๐๔} ทฤษฎีการเรียนรู้นี้จะช่วยอธิบายถึงกระบวนการเรียนรู้ว่าเกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง และเกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้สอนที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนต่อไป แต่เนื่องจากมีกลุ่มนักจิตวิทยาที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้อยู่หลายกลุ่ม ผลการศึกษาจึงมีทั้งเหมือนกันและแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะขอแบ่งกลุ่มทฤษฎีการเรียนรู้^{๑๐๕} ออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

^{๑๐๔} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธวิธีการสอน (Buddha's Teaching Methods), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๓๑.

^{๑๐๕} วัชรวิเชียร, เอ็บสุขสิริ, จิตวิทยาสำหรับครู, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๑๐-๑๒๔.

๑) จิตวิทยาแนวพฤติกรรมนิยม

นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มีหลายท่าน เช่น พาฟลอฟ (Pavlov) ธอร์นลอคค์ (Thorndike) วัตสัน (Watson) สกินเนอร์ (Skinner) ฯลฯ กลุ่มนี้สนใจเฉพาะองค์ประกอบที่สามารถสังเกตเห็นได้ โดยเชื่อว่าการเรียนรู้คือการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า (stimulus) กับการตอบสนอง (response) และมีตัวเสริมแรง (reinforcer) เป็นสิ่งกระตุ้นหรือจูงใจ กลุ่มนี้จึงมีชื่อเรียกอื่น ๆ อีก เช่น Associationism หรือกลุ่ม S-R theories และเนื่องจากกลุ่มนี้เห็นว่ากระบวนการทางสมอง เช่น ความเข้าใจ การคิดเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น จึงไม่ให้ความสำคัญการทดลองของกลุ่มนี้จึงไม่จำเป็นต้องทดลองกับมนุษย์เลือกที่จะทดลองกับสัตว์ เช่น สุนัข แมว หนู ซึ่งจะขอกกล่าวถึงการทดลองที่สำคัญของกลุ่มนี้พอเป็นสังเขป ดังนี้

๑.๑) การทดลองของพาฟลอฟ ค.ศ. ๑๙๓๖

พาฟลอฟ สำเร็จการศึกษาด้านสรีรวิทยาและการแพทย์ ได้ทำการทดลองศึกษาการวางเงื่อนไขกับสุนัข เมื่อเขาอายุได้ ๕๐ ปี จัดเป็นคนแรกที่ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ ทฤษฎีของเขาเป็นที่ยอมรับในวงการจิตวิทยาอย่างแพร่หลาย และสามารถอธิบายเรื่องการวางเงื่อนไข เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างชัดเจน พาฟลอฟ เริ่มการทดลองโดยสังเกตพฤติกรรมของสุนัข พบว่าสุนัขจะมีอาการน้ำลายไหลเมื่อเห็นอาหาร แต่จะไม่มีปฏิกิริยาใดๆ เมื่อได้ยินเสียงกระดิ่ง จากนั้นเขาได้เริ่มวางเงื่อนไขกับสุนัข คือ ลั่นกระดิ่ง แล้วให้อาหารแก่สุนัขทันที ทำซ้ำ ๆ เช่นนี้ จนที่สุดเขาพบว่าเพียงได้ยินเสียงกระดิ่งและยังไม่ได้กินอาหารสุนัขก็น้ำลายไหล นั่นคือพฤติกรรมของสุนัขเปลี่ยนใจไปจากที่เคยไม่มีปฏิกิริยากับเสียงกระดิ่ง มาเป็นน้ำลายไหลเมื่อได้ยินเสียงกระดิ่ง แสดงว่าสุนัขเกิดการเรียนรู้ว่าอาหารจะมาพร้อมกับเสียงกระดิ่ง และการที่สุนัขเกิดการเรียนรู้ก็เนื่องจากมีอาหารเป็นตัวเสริมแรง การวางเงื่อนไขนี้แสดงในภาพที่ ๒.๑๒

ภาพที่ ๒.๑๒ กระบวนการเกิดการเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขจากการทดลองของพาฟลอฟ

พาฟลอฟยังได้ทำการทดลองต่อไปอีก ดังนี้

๑.๑) พาฟลอฟได้ทดลองใช้อื่น ๆ ที่คล้ายเสียงกระดิ่ง เช่น นกหวีด สลับกับการใช้เสียงกระดิ่ง ปรากฏว่าสุนัขมีอาการน้ำลายไหลต่อทุกเสียงแสดงว่าสุนัขไม่สามารถแยกแยะได้ว่าเสียงอะไรที่จะได้กินอาหาร (generalization) พาฟลอฟทดลองเงื่อนไขต่อไปอีกระยะเวลาหนึ่งโดยให้อาหารเฉพาะเสียงกระดิ่งเท่านั้น ในที่สุดสุนัขก็มีอาการน้ำลายไหลเฉพาะเมื่อได้ยินเสียงกระดิ่ง (discrimination)

ต่อจากนั้นพาฟลอฟหยุดให้อาหารสุนัขโดยสิ้นเชิงแต่ยังลั่นกระดิ่งอยู่ เขาพบว่าสุนัขมีการตอบสนองน้อยลงจนในที่สุดสุนัขไม่มีการตอบสนองต่อเสียงกระดิ่งอีกเลย (extinction)

๑.๒) นักจิตวิทยากลุ่มนี้อธิบายว่าการเรียนรู้แบบวางเงื่อนไขนี้แบ่งเป็น ๒ ชนิด คือ

๑.๒.๑ การวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก(classical conditioning) หมายถึงการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกและเกิดจากสิ่งเร้าภายนอก เช่น ที่พาฟลอฟทดลองกับสุนัข สุนัขเห็นอาหารซึ่งเป็นสิ่งเร้าภายนอกทำให้รู้สึกอยากกินจึงมีอาหารน้ำลายไหล เช่นเดียวกับเวลาที่เรารับประทาน มะขาม มะยมซึ่งเป็นสิ่งเร้าภายนอกแล้วรู้สึกเปรี้ยวปากทำให้น้ำลายสอ

๑.๒.๒ การวางเงื่อนไขแบบผู้เรียนเป็นผู้กระทำ (operant conditioning) หมายถึงการเรียนรู้ที่เกิดจากสิ่งเร้าภายใน และผู้เรียนเป็นผู้กระทำ เช่น ได้กลิ่นหอมของอาหารแล้วอยากสู้อร่อยหรือไม่(สิ่งเร้าภายใน) จึงจะรู้ว่าอร่อยหรือไม่

๑.๓) การเสริมแรง (reinforcement) เป็นสิ่งสำคัญที่นักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยมใช้ในการวางเงื่อนไข การเสริมแรงหมายถึง การให้ในสิ่งที่ผู้เรียนต้องการเพื่อจูงใจให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น การให้รางวัล ให้คะแนน ให้คำชมเชยการเสริมแรงมี ๒ ชนิดคือ การเสริมแรงบวก (positive reinforcement) หมายถึงการให้สิ่งที่ผู้เรียนพึงพอใจ เพื่อจูงใจให้ผู้เรียนกระทำพฤติกรรมที่พึงประสงค์เพิ่มขึ้น เช่น การให้รางวัลคำชมเชยการได้รับสิทธิพิเศษ ส่วนการเสริมแรงอีกแบบหนึ่งเรียกว่าการเสริมแรงลบ (negative reinforcement) หมายถึง การนำสิ่งเร้าที่ไม่พึงประสงค์ออกไป ทำให้เกิดพฤติกรรมที่ประสงค์มากขึ้น เช่น การเรียนการสอนในบรรยากาศที่เข้มงวดเคร่งครัดมีบทลงโทษที่รุนแรง เป็นเหตุให้นักเรียนรู้สึกหวาดกลัว เคร่งครัด เรียนหนังสือไม่รู้เรื่อง การขจัดบรรยากาศเช่นนั้นออกไป เปลี่ยนเป็นบรรยากาศที่ผ่อนคลาย เป็นกันเอง สนุกสนานเช่นนี้จึงเป็นการเสริมแรงลบพึงทำความเข้าใจว่าการเสริมแรงลบมิใช่การลงโทษ (punishment) เพราะการลงโทษคือการทำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจเรื่องตัวเสริมแรง(reinforce) ด้วยตัวเสริมแรงหมายถึงสิ่งที่ใช้ในการเสริมแรง เช่น อาหาร คะแนน รางวัล คำชมบรรยากาศที่ผ่อนคลายเป็นกันเอง ฯลฯ

๑.๒) การทดลองของธอร์นไดค์ ค.ศ.๑๘๗๔ - ๑๙๔๙

ธอร์นไดค์ มีผลงานด้านการศึกษาและจิตวิทยามากมาย ทฤษฎีการเรียนรู้ของเขาเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางจนได้รับการยกย่องว่าเป็น “บิดาแห่งจิตวิทยาการศึกษา” เป็นนักทฤษฎีการเรียนรู้คนแรกของอเมริกา ธอร์นไดค์เน้นความสำคัญของการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง คือการเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากการเชื่อมโยง(connect) สิ่งเร้า (S) กับการตอบสนอง (R) อย่างเหมาะสม ทฤษฎีของเขาจึงได้ชื่อว่าทฤษฎีความสัมพันธ์เชื่อมโยง (Connectionism Theory) หรือ (S-R Theory)

ธอร์นไดค์ได้สร้างเครื่องมือในการทดลองซึ่งประกอบด้วยกล่องไม้ (problem box หรือ puzzle box) ภายในมีคานไม้ผูกเชือกแขวนไว้ โดยเชือกจะต่อไปที่ประตู ถ้ามีการกดคาน ประตูก็จะเปิด

ภาพที่ ๒.๑๓ แสดงกระบวนการเกิดการเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขจากการทดลองของธอร์นไดค์

ธอร์นไดค์ใช้แมวเป็นสัตว์ทดลอง เขาจับแมวที่กำลังหิวใส่กรง (Problem box) แล้วนำอาหารวางไว้บนกรงในระยะที่แมวไม่สามารถเอื้อมถึง เขาสังเกตเห็นแมวพยายามตะกุยตะกายหาทางออกจากกรงเพื่อมากินอาหาร เวลาผ่านไปค่อนข้างนานและโดยบังเอิญขณะที่มันกำลังตะกุยตะกายอยู่นั้น เฝ้านของมันไปกดคันประตูกกรงจึงเปิด แมวก็วิ่งออกมากินอาหาร การเปิดประตูกกรงได้นี้เป็นลักษณะการแก้ปัญหาแบบลองผิดลองถูก (trial and error) ซึ่งเป็นวิธีแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในชีวิตประจำวันของมนุษย์และสัตว์ พฤติกรรมของแมวในการทดลองครั้งนี้ ธอร์นไดค์ได้ปล่อยให้แมว แล้วจับไปขังไว้ในกรงพร้อมทั้งวางอาหารแมวมีพฤติกรรมตะกุยตะกายเช่นเดียวกับครั้งแรก แต่ใช้เวลาน้อยลงทุกที จนสุดท้ายมันสามารถตรงไปกดคันที่ที่ถูกจับใส่กรงแล้ววิ่งออกมากินอาหาร นั่นแสดงว่าแมวเกิดการเรียนรู้วิธีประตู หลังจากการลองผิดลองถูกหลาย ๆ ครั้ง ซึ่งธอร์นไดค์อธิบายว่าจากการลองผิดลองถูกนี้ ทำให้แมวค่อย ๆ สงเกตเห็นความเชื่อมโยง (connerction) ระหว่างคัน (S) กับการกดคันเพื่อเปิดประตูกกรง (R) และเขาได้วิเคราะห์ผลการทดลองครั้งนี้ออกมาเป็นกฎการเรียนรู้ที่สำคัญและได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายว่าเป็นกฎที่จะช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจนเขาได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งจิตวิทยาการศึกษา กฎการเรียนรู้ดังกล่าวประกอบด้วย

๑.๒.๑) กฎของความพึงพอใจ (Law of Effect)

ธอร์นไดค์อธิบายว่าความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่าง S กับ R จะเข้มข้นเพียงใดขึ้นอยู่กับผลที่เกิดตามมา หากผู้เรียนกระทำพฤติกรรมตอบสนองสิ่งเร้าแล้ว ได้รับผลที่พึงพอใจเขาจะกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก หากได้รับผลที่ไม่ถึงพอใจเขาจะหยุดพฤติกรรมนั้น ในกรณีของแมวที่ถูกนำมาทดลองนี้ แมวกดคันแล้วได้ออกมากินอาหารซึ่ง เป็นสิ่งที่มันพึงพอใจ ดังนั้น ทุกครั้งที่มันถูกจับขังไว้ในกรงมันจะพยายามกดคันเพื่อจะได้ออกไปกินอาหาร ในทางตรงกันข้ามหากมันกดคันเปิดประตูออกมาได้ แล้วถูกเขี่ยน ตี แหนการได้กินอาหาร มันคงไม่พยายามเปิดประตูอีกต่อไป และจากผลการทดลองต่อ ๆ มา ธอร์นไดค์ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าผลการกระทำที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความพอใจ หรือการได้รางวัลจากการกระทำใด ๆ จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก ส่วนการได้รับผลที่ไม่พึงพอใจหรือการถูกลงโทษไม่มีผลต่อการเกิดพฤติกรรมนั้น เขาจึงให้ความสำคัญกับการเสริมแรงและการจูงใจว่ามีผลต่อการเรียนรู้ในทางบวกมากกว่าการลงโทษ

๑.๒.๒) กฎของการฝึกฝน (Law of Practice)

ธอร์นไคค์กล่าวว่าการได้กระทำซ้ำ ๆ จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มั่นคงถาวร ส่วนการกระทำที่ไม่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจะทำให้ไม่เกิดการเรียนรู้ที่ถาวร (การเชื่อมโยงระหว่าง S กับ R ไม่เข้มข้น) เช่น การทดลองของธอร์นไคค์ครั้งนี้หากแมวใช้วิธีลองผิดลองถูกจนเปิดประตูออกมากินอาหารได้ แล้วเลิกการทดลองไปเลยแมงจะไม่สามารถเรียนรู้วิธีเปิดประตูกรงได้ แต่การที่มันได้กระทำซ้ำ ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้วิธีเปิดประตูกรงได้ในที่สุด ทั้งนี้ข้อสังเกตว่าการฝึกฝนจะมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ต่อเมื่อผลการเรียนรู้หรือการกระทำนั้นทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ แต่ถ้าวการเรียนรู้นั้นไม่ทำให้บุคคลพึงพอใจหรือไม่มีแรงจูงใจที่จะกระทำ การทำซ้ำ ๆ ก็ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้แต่อย่างใด เช่น เด็กที่พ่อแม่ต้องการฝึกให้ว่ายน้ำเป็น แต่เด็กไม่ชอบการว่ายน้ำ แม้วพ่อแม่จะพาไปฝึกว่ายน้ำบ่อยเพียงใดก็ไม่ค่อยเกิดประโยชน์ เพราะเด็กจะไม่สนใจ ไม่มีสมาธิในการเรียนรู้ไม่พยายามตั้งใจฝึกฝนเท่าที่ควร

๑.๒.๓) กฎของความพร้อม (Law of Readiness)

ในการทดลองของธอร์นไคค์ เขาทดลองในช่วงที่แมวกำลังหิวแล้วมีอาหารวางล่อใจอยู่นอกกรง แมวจึงพยายามเปิดประตูกรงให้ได้เพื่อจะได้กินอาหาร นั่นคือแมวอยู่ในภาวะที่พร้อมจะเรียนรู้แต่ถ้าแมวได้กินอาหารจนอิ่มเต็มที่แล้ว มันอาจไม่มีความพยายามที่จะเปิดประตูกรงมากนัก ซึ่งก็จะทำให้ไม่เกิดการเรียนรู้

สำหรับเรื่องความพร้อมนี้ หมายถึงความพร้อมทุกด้านของผู้เรียน ทั้งความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สติปัญญา รวมถึงสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ด้วย

๑.๓) การทดลองของวัตสัน

วัตสันเป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกา มีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. ๑๘๗๘-๑๙๕๘ วัตสันสนใจศึกษาพฤติกรรมในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์สามารถสังเกตเห็นได้ หรือทดลองพิสูจน์ได้ หรือกล่าวได้ว่าเขาเป็นนักพฤติกรรมนิยม (Behaviorist) และเป็นผู้ก่อตั้งจิตวิทยาคลุ่มพฤติกรรมนิยมขึ้น(Behaviorism) วัตสันได้นำแนวคิดของพาฟลอฟมาทดลองกับมนุษย์ ทำให้ทฤษฎีการเรียนรู้ของพาฟลอฟเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง เขาเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม โดยได้กล่าวอย่างเชื่อมั่นว่า “ถ้านำเด็กที่แข็งแรงดีมาให้เขา ๑๒ คน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เขาสามารถหลอหลอมเด็กทั้ง ๑๒ คน นี้ให้เป็นอะไรก็ได้ตามที่เขต้องการจะให้” แต่เขายังไม่ได้พิสูจน์คำกล่าวนี้นี้ว่าจะเป็นจริงหรือไม่ เนื่องจากได้หันหลังให้วงการจิตวิทยาไปเสียก่อน อย่างไรก็ตาม เขาได้ทำการทดลองวางเงื่อนไขเพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์โดยได้ทดลองกับเด็กชายวัยประมาณ ๑ ขวบ ชื่ออัลเบิร์ต (Albert) ซึ่งเป็นเด็กกำพร้าอยู่ในโรงพยาบาล อัลเบิร์ตเป็นเด็กสุขภาพดี อารมณ์มั่นคง ไม่ค่อยร้องไห้โยเย การทดลองของเขาอาจแบ่งได้เป็น ๓ ระยะ คือ

ระยะที่ ๑ เขาให้อัลเบิร์ตเล่นกับหนูขาว ลิง กระต่าย หน้ากาก ฯลฯ ซึ่งอัลเบิร์ตก็เล่นกับสิ่งเหล่านี้เป็นปกติ ต่อจากนั้นเราทดลองตีแผ่นเหล็กให้เกิดเสียงดังหลายครั้ง พบว่าอัลเบิร์ตมีอาการตกใจกลัวและร้องไห้

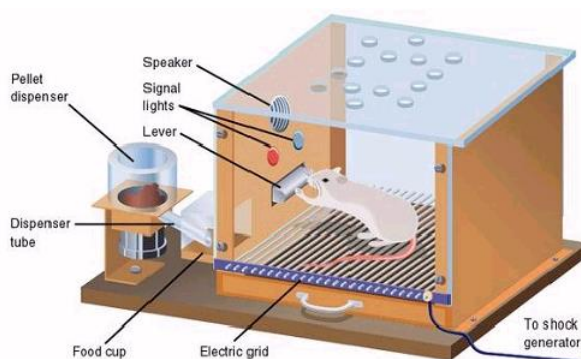
ระยะที่ ๒ เขานำหนูขาวมาส่งให้อัลเบิร์ต อัลเบิร์ตเอื้อมมือไปจับหนูขาวขณะเดียวกับผู้ช่วยของเขาก็ตีแผ่นเหล็กเสียงดังทันที อัลเบิร์ตตกใจชักมือกลับ เขายังคงส่งหนูขาวให้อัลเบิร์ตอีกครั้ง อัลเบิร์ตเอื้อมมือมาจับตัวหนูขาว ผู้ช่วยของเขาก็ตีแผ่นเหล็กเสียงดังอีกครั้งนี้อัลเบิร์ตผละกลับและร้องไห้ด้วยความกลัว

ระยะที่ ๓ เขานำหนูขาวมาส่ง ว่าอัลให้อัลเบิร์ตอีก แต่อัลเบิร์ตแสดงความหวาดกลัวหนูขาว และคลานหนีออกมาห่างจากหนูขาว การทดลองนี้แสดงว่าเปลี่ยนไปจากเดิมที่เขากลัวเฉพาะเสียงดังแต่ไม่กลัวหนูขาว พอวัตสันนำเสียงดังมาคู่กับหนูขาวซ้ำ ๆ กันหลายครั้ง อัลเบิร์ตเริ่มกลัวหนูขาวด้วย นอกจากนี้วัตสันยังพบอีกว่าอัลเบิร์ตไม่ได้กลัวเฉพาะหนูขาวแต่กลัวทุกอย่างที่มีลักษณะคล้ายหนูขาว เช่น กลัวเสื้อขนสัตว์สีขาว กลัวสัตว์อื่นที่มีขนสีขาว ซึ่งเป็นลักษณะการเรียนรู้แบบแผ่ขยาย (generalization) ผลการทดลองทำให้วัตสันเชื่อว่าการวางเงื่อนไขสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ได้และเขาสามารถสร้างเด็กให้เป็นอะไรก็ได้โดยอาศัยการวางเงื่อนไข

๑.๔) การทดลองของสกินเนอร์

สกินเนอร์เป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกา มีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. ๑๙๐๔ - ๑๙๙๐ ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้เป็นเวลาหลายปี และเป็นผู้สอนจิตวิทยาที่มหาวิทยาลัยมินนิโซตา มหาวิทยาลัยอินดีแอนนา และเป็นศาสตราจารย์สอนจิตวิทยาที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เขาได้วิเคราะห์การทดลองของพาฟลอฟและธอร์นไดต์ กก่อนที่จะทำการทดลองทฤษฎีของเขา เขาให้ความสำคัญกับการเสริมแรงในการเรียนรู้เช่นเดียวกับธอร์นไดต์แต่เขาเห็นว่าการเชื่อมโยงเกิดขึ้นระหว่างรางวัลกับการตอบสนอง (reward and response) ในขณะที่ธอร์นไดต์เห็นว่าการเชื่อมโยงเกิดขึ้นระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง (stimulus and response) การทดลองของสกินเป็นการอธิบายการวางเงื่อนไขแบบผู้เรียนเป็นผู้กระทำ (operant conditioning) ซึ่งเขาเชื่อว่าพฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์มีลักษณะเป็นการวางเงื่อนไขแบบผู้เรียนเป็นผู้กระทำ เช่น เด็กเล็กต้องการให้ผู้ใหญ่อุ้ม เขาจะร้องไห้เสียงดัง ผู้ใหญ่ก็จะอุ้มและปลอบโยนเขา เราต้องการนอนหลับพักผ่อนเพราะอ่อนเพลีย ง่วง มีไข่นอนเฉพาะเวลาที่เรารู้สึกอ่อน

ในการทดลองสกินเนอร์ได้สร้างอุปกรณ์เป็นกล่องเรียกว่า กล่องสกินเนอร์ (Skinner box) ภายในกล่องมีคานซึ่งมีกลไกบังคับให้อาหารตกลงมาในจานอาหารทุกครั้งที่มีการกดคาน พร้อม ๆ กับมีวงจรไฟฟ้าที่จะทำให้หลอดไฟเหนือคานสว่างขึ้นก่อนที่อาหารจะตกลงในจาน

ภาพที่ ๒.๑๔ แสดงกระบวนการเกิดการเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขจากการทดลองของสกินเนอร์

เมื่อจัดทำอุปกรณ์แล้ว สกินเนอร์ได้นำหนูขาวไปไว้ในกรงแล้วคอยสังเกต เขาพบว่าเมื่อหนูเริ่มหิว มันขสว่างขึ้นและมีอาหารตกลงมาในจาน หนูจึงกินอาหาร โดยที่มันยังไม่ว่าอาหารตกลงมาได้ อย่างไรก็ตามมันก็วิ่งไปมารอบ ๆ กล่องอีก เมื่อมันบังเอิญไปเหยียบคานก็จะมีอาหารตกลงมาพร้อมกับไฟสว่างขึ้น สกินเนอร์สังเกตว่าหนูใช้เวลาสั้นลงทุกที จนในที่สุดหนูตรงไปเหยียบคานแล้ววิ่งไปที่จานอาหารทันที ในการนี้จึงเห็นได้ว่าหนูเป็นผู้กระทำพฤติกรรมจากแรงขับภายในคือความหิว โดยที่มันยังไม่เห็นอาหารและเมื่อทำแล้วได้กินอาหาร ซึ่งเป็นรางวัลที่หนูพึงพอใจ จึงมีการกระทำพฤติกรรมเดิมซ้ำอีก

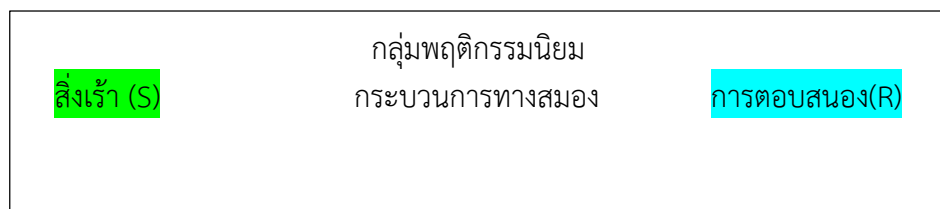
ในการทดลองครั้งนี้สกินเนอร์แสดงให้เห็นถึงลักษณะการเรียนรู้อีกแบบหนึ่งเรียกว่าการเรียนรู้แบบแผ่ขยาย (generalization) คือระยะแรกหนูไม่ได้สังเกตว่าการกดแล้วได้กินอาหารจะต้องมีไฟสว่างขึ้นด้วย ถ้ากดแล้วไม่มีไฟสว่างอาหารก็ไม่ต้องตกลงมา ต่อมาหนูเริ่มเรียนรู้ว่ากดแล้วต้องไฟสว่างทุกครั้งจึงจะได้กินอาหาร (discrimination) และต่อมาสกินเนอร์ปล่อยเงื่อนไขใหม่คือเลิกให้อาหาร เขาพบว่าหนูกดคานเพียงไม่กี่ครั้งมันก็เลิกกด (extinction)

กล่าวได้ว่าแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้เกือบทุกวิชา ซึ่งถ้าผู้สอนศึกษาเรื่องนี้ให้เข้าใจก็จะสามารถนำไปใช้จัดการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพได้เป็นอย่างดี

๒) จิตวิทยาแนวปัญญานิยม

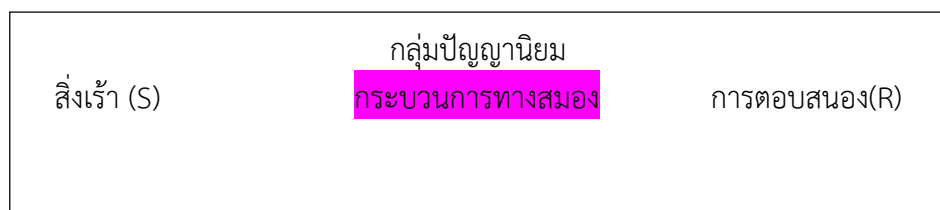
จิตวิทยาแนวปัญญานิยมเริ่มขึ้นในประเทศเยอรมนีในช่วงเวลาใกล้เคียงกับการเกิดกลุ่มพฤติกรรมนิยมในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยการรวมตัวกันของนักจิตวิทยาในกลุ่มเกสโตลท์ (Gestalt Psychology) ซึ่งมีเวอร์ไรเมอร์ (Werthimer, ค.ศ. 1880-1943) คอฟฟกา (Koffka, ค.ศ. 1886-1941), โคห์เลอร์ (Kohler, ค.ศ. 1887-1963) เป็นผู้นำกลุ่ม ซึ่งต่อมาเลวิน (Lewin, ค.ศ. 1947-1980) ได้พัฒนาทฤษฎีสนาม (field theory) ขึ้น และเป็นผู้นำจิตวิทยาในกลุ่มเกสโตลท์มาสู่ทฤษฎีปัญญานิยม-สนาม (cognitive-field theory)

นักจิตวิทยาในกลุ่มปัญญานิยมมีแนวคิดว่าการเรียนรู้หรือการแก้ปัญหาเกิดจากความสามารถในการรับรู้ (perception) และการหยั่งรู้ (insight) ซึ่งเป็นกระบวนการทางสมอง มิใช่เป็นเรื่องของการวางเงื่อนไข หรือการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า (S) กับการตอบสนอง (R) ดังที่กลุ่มพฤติกรรมนิยมกล่าวไว้ การศึกษาพฤติกรรมจะต้องศึกษาถึงกระบวนการคิด การตัดสินใจซึ่งจะนำไปสู่การเกิดพฤติกรรมด้วยความแตกต่างของจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยมและจิตวิทยาในกลุ่มปัญญานิยมอาจเขียนเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ ๒.๑๕ กระบวนการเกิดการเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขจากการทดลองของกลุ่มพฤติกรรมนิยม

กลุ่มพฤติกรรมนิยมสนใจเฉพาะสิ่งเร้ากับการตอบสนอง โดยไม่ให้ความสำคัญกับกระบวนการทางสมองเลย เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น พิสูจน์ไม่ได้

ภาพที่ ๒.๑๖ กระบวนการเกิดการเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขจากการทดลองของกลุ่มปัญญานิยม

กลุ่มปัญญานิยมสนใจกระบวนการทางสมองว่ามีความสำคัญต่อการเรียนรู้หรือการแก้ปัญหา โดยไม่ให้ความสำคัญกับสิ่งเร้า หรือการตอบสนองมากนัก เกสโตลท์ (gestalt) เป็นภาษาเยอรมัน แปล

เป็นภาษาอังกฤษว่า whole (ทั้งหมด) หรือ configuration (โครงสร้าง) ซึ่งหมายถึงภาพรวมนั่นเอง กลุ่มนี้มีความเชื่อว่ามนุษย์และสัตว์ชั้นสูงจะรับรู้สิ่งเร้าต่าง ๆ ในลักษณะเป็นภาพรวม ซึ่งมีการจัดระบบความสัมพันธ์ไว้เรียบร้อยแล้ว จะไม่รับรู้ในลักษณะของการแยกสิ่งเร้าออกไปเป็นส่วนย่อย ๆ ซึ่งเป็นการรับรู้ที่ไม่มีความหมาย ไม่สื่อในการคิดแก้ปัญหา เวอร์เธเมอร์ผู้นำคนหนึ่งของนักจิตวิทยากลุ่มเกสโตลท์ให้ความสนใจในเรื่องการศึกษาและเทคนิคการสอน เขากล่าวว่าการสอนโดยให้ผู้เรียนท่องจำเป็นวิธีที่ไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ แต่ควรสอนให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกี่ยวข้องในภาพรวม (whole) ในขณะที่วัตสันให้ความสำคัญกับพฤติกรรมภายนอกที่มองเห็นได้ เวอร์เธเมอร์กลับให้ความสำคัญกับกระบวนการทางสมองที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในสิ่งที่จะเรียนหรือในประเด็นของปัญหา เขากล่าวว่าปรากฏการณ์ทางจิตใจ (psycho-logical p) ไม่อาจอธิบายได้จากการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างส่วนย่อยเล็ก ๆ แต่ต้องอาศัยการมองภาพรวมทั้งหมดของส่วนย่อยทั้งหลาย (ภาพรวมของสิ่งที่รับรู้ไม่เหมือนกับผลรวมของส่วนย่อย) เช่นเดียวกับโคห์เลอร์ที่กล่าวว่าการเรียนรู้เป็นผลมาจากกระบวนการที่ทำให้เกิดการหยั่งรู้ (insight) ในการแก้ปัญหา

“การหยั่งรู้” หมายถึง การที่บุคคลมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งเร้า หรือเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาได้กระจ่าง ชัดเจน และมองเห็นวิธีแก้ปัญหาแวบขึ้นมาทันที เช่น เรากำลังจะนำเอกสารสำคัญไปส่งอาจารย์ ระหว่างที่เดินไปใกล้จะถึงตึกที่อาจารย์อยู่ เกิดมีฝนตกลงมาแบบไม่มีปีไม่มีขลุ่ย ด้วยความกลัวว่าเอกสารจะเปียกฝนเราจึงรีบคิดหาวิธีไม่ให้เอกสารเปียกเมื่อหาที่บังฝนไม่ได้ แต่นึกได้ว่าแจ็กเก็ตที่เราสวมอยู่เป็นผ้าร่มไม่เปียกน้ำ เราจึงม้วนเอกสารสอดไว้ในเสื้อแจ็กเก็ต ทำให้เอกสารไม่เสียหายสามารถนำไปส่งอาจารย์ได้โดยเรียบร้อย การแก้ปัญหาที่ “แวบ” ขึ้นมานี้เรียกว่าการหยั่งรู้

“การรับรู้” หมายถึงการที่บุคคลสัมผัสสิ่งเร้าแล้วใช้ประสบการณ์เดิมแปลความหมายของสิ่งที่สัมผัส เช่น เราได้ยินเสียงเครื่องบิน บินผ่านหลังคาบ้านเราสามารถรับรู้ได้ทันทีว่าเสียงที่ได้ยินคือเสียงเครื่องบินโดยไม่ต้องลุกไปดู ทั้งนี้เนื่องจากเรามีข้อมูลจากประสบการณ์เดิมว่าเสียงเครื่องบินเป็นอย่างไร จึงสามารถแปลความหมายได้นอกจากนี้ นักจิตวิทยา กลุ่มเกสโตลท์ยังได้อธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติการรับรู้ของมนุษย์ว่าในการรับรู้สิ่งเร้าต่าง ๆ มนุษย์มีแนวโน้มที่จะจัดหมวดหมู่ของสิ่งเร้าให้เป็นภาพที่มีความหมาย มีความสมบูรณ์ในตัว แม้ภาพในความเป็นจริงอาจจะยังไม่สมบูรณ์ก็ตาม เช่น เราจะรู้ว่าเป็นสามเหลี่ยมหรือเราจะรู้ว่าเป็นสี่เหลี่ยมเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นจะขอโดยใช้การทดลองดังต่อไปนี้

๒.๑) การทดลองเรื่องเกิดการหยั่งรู้ หรือ insight

โคห์เลอร์ได้ทำการทดลองเพื่ออธิบายให้เห็นถึงกระบวนการเกิดการหยั่งรู้โดยใช้ลิงชิมแปนซี ชื่อ “สุลต่าน” เป็นสัตว์ทดลองเขาจับสุลต่านขังไว้ในกรงซึ่งมีของเล่นต่าง ๆ หลายอย่าง พร้อมกับไม้สั้น ๆ ท่อนหนึ่ง ซึ่งโดยธรรมชาติของลิงมักจะไม่ยุ่งเหยิง ๆ สุลต่านจึงเล่นของเล่นที่มีอยู่ในกรง ของชิ้นใดอยู่ไกลมันก็จะใช้ไม้เขี่ยมาเล่น ต่อมาโคห์เลอร์นำกล้วยมาวางไว้นอกกรงในระยะที่สุลต่านไม่สามารถใช้ไม้ท่อนสั้นที่เคยใช้ประจำเขี่ยได้ โดยโคห์เลอร์ได้วางไม้ท่อนยาวที่สุลต่านสามารถใช้เขี่ยกล้วยได้ ถึง แต่เขาก็วางไม้ท่อนยาวไว้ในระยะที่สุลต่านต้องใช้ไม้ท่อนสั้นเขี่ยจึงจะหยิบไม้ท่อนยาวได้ เมื่อนำสุลต่านมาไว้ในกรง เขาสังเกตว่าครั้งนี้สุลต่านไม่สนใจของเล่นแต่พยายามใช้ไม้ท่อนสั้นที่เคยใช้ประจำเขี่ยกล้วยแต่ก็เขี่ยไม่ถึงสุลต่านจึงทิ้งไม้แล้วไปนั่งที่มุมกรง มันนั่งมองสิ่งต่าง ๆ รอบตัวสักพักหนึ่ง โคห์เลอร์เห็นสุลต่านสุกมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งเร้าต่าง ๆ ในปัญหา โดยนำประสบการณ์เดิมที่เคยใช้ไม้ท่อนสั้นเขี่ยกล้วยมาสัมพันธ์กับสถานการณ์ใหม่ เกิดความกระจ่างในวิธีแก้ปัญหาจึงลุกพรวดพราดมาใช้ไม้ท่อนสั้นเขี่ยไม้ท่อนยาวแล้วเขี่ยกล้วยมากินได้ทันที ซึ่งเป็นลักษณะการแก้ปัญหาที่ต่างจากกลุ่มพฤติกรรมนิยมที่มักใช้วิธีลองผิดลองถูกและการวางเงื่อนไข โดยไม่สนใจกลไกลทางสมอง

๒.๒) การศึกษาเรื่องการเรียนรู้

เลวินเป็นผู้ทำการศึกษาเรื่องนี้ โดยใช้ความรู้ทางฟิสิกส์มาอธิบายกระบวนการรับรู้ของมนุษย์ และเป็นคนแรกที่ใช้คำว่า “fieldtheory” เขาเปรียบโลกการเรียนรู้ (life space) ของมนุษย์ว่าเหมือนกับสนามแม่เหล็ก ซึ่งมีพลังและมีทิศทาง สิ่งที่อยู่ในความสนใจจะมีพลังเป็นบวก สิ่งที่อยู่นอกเหนือความสนใจจะพลังเป็นลบ เลวินอธิบายว่าสิ่งแวดล้อมที่บุคคลรับรู้มี ๒ ชนิดคือ

๑) **สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (psychological envirconment)** หมายถึง สภาพแวดล้อมที่ปรากฏอยู่รอบตัวบุคคลในขณะนั้น

๒) **สิ่งแวดล้อมทางจิตใจ (psychological environment)** หมายถึงสิ่งแวดล้อมตามที่บุคคลรับรู้ ซึ่งจะมีอยู่จริงในขณะนั้นหรือเป็นสิ่งที่บุคคลจินตนาการขึ้นมาหรือเป็นสิ่งที่บุคคลกำลังนึกถึงก็ได้ สิ่งแวดล้อมทางจิตใจนี้เลวินเรียกว่าโลกการเรียนรู้ (life space) โดยการรับรู้นี้จะมีลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลแม้จะมีคนอยู่กันเป็นกลุ่ม ณ ที่ใดที่หนึ่ง ภายใต้สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เหมือนกัน ทุกประการ แต่โลกการรับรู้ของแต่ละคนก็จะแตกต่างกันไป เช่นในห้องประชุมแห่งหนึ่งมีสมาชิกร่วมประชุม ๑๐ คน โลกการรับรู้ของทั้ง ๑๐ คนนี้อาจไม่เหมือนกันเลยก็ได้ เช่น สफलกำลังคิดหาวิธีที่จะโน้มน้าวให้สมาชิกยอมรับแนวคิดของตน วิธีการโน้มน้าวก็จะมีพลังเป็นบวกในโลกการรับรู้ของเขา ส่วนอื่นในห้องประชุมซึ่งไม่ได้อยู่ในความสนใจของเขา เช่นสมาชิกคนอื่น ๆ บรรยากาศ สภาพแวดล้อมในห้องประชุม ฯลฯ จะมีพลังเป็นลบ ขณะที่อารยกำลังคิดถึงรายการอาหารเย็นที่จะต้องเตรียมให้คนในครอบครัว รายการอาหารเย็นก็จะมีพลังเป็นบวก (แม้จะไม่ปรากฏอยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพก็ตาม) ส่วนอื่น ๆ ในห้องประชุมจะมีพลังเป็นลบ

กล่าวได้ว่าในโลกการรับรู้ของบุคคลประกอบไปด้วยสิ่งต่าง ๆ มากมายสิ่งที่มีอยู่จริงในสภาพแวดล้อมทางกายภาพขณะนั้น และ สิ่งที่ไม่ปรากฏอยู่ในขณะนั้น แต่เป็นสิ่งที่บุคคลกำลังนึกถึง ผู้สอนจึงต้องพยายามหาวิธีที่จะทำให้สิ่งที่กำลังสอนอยู่ขณะนั้นมีพลังเป็นบวกในโลกการรับรู้ของผู้เรียนให้ได้มากที่สุด โดยผู้สอนอาจใช้สื่อที่เร้าความสนใจ หรือตัวผู้สอนเองมีบุคลิกท่าที การแต่งกายน้ำเสียงให้ผู้เรียนสนใจ เช่น ยิ้มแย้มแจ่มใส เสียงดังฟังชัดพูดจาไพเราะ หรือแม้แต่การดึงผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในสิ่งที่กำลังสอน เช่น การทำกิจกรรม การตอบคำถาม

๓) จิตวิทยาแนวมนุษยนิยม

นักจิตวิทยาแนวมนุษยนิยมเกิดขึ้นหลังจากการเกิดจิตวิทยาแนวพฤติกรรมนิยมจิตวิทยาแนวปัญญานิยม และจิตวิทยาแนวจิตวิเคราะห์ เนื่องจากนักจิตวิทยาที่สำคัญในกลุ่มนี้ซึ่ง ได้แก่ มาสโลว์ (Abraham Masiow, ค.ศ. 1908-1970) โรเจอร์ ส (Cart Rogers, ค.ศ. 1902 -1987) และคอมบัส (Arthur Combs, ค.ศ. 1967) ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยมที่สนใจเฉพาะพฤติกรรมภายนอก ไม่สนใจเรื่องของอารมณ์ ความรู้สึก ความเป็นมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจ ในขณะที่กลุ่มจิตวิเคราะห์ก็มุ่งศึกษาจากคนที่มีความผิดปกติเป็นส่วนใหญ่ มองโลกในแง่ร้าย และมีข้อจำกัดมากเกินไป นักจิตวิทยากลุ่มมนุษยนิยม มีแนวคิดพื้นฐานจากการมองโลกในแง่ดี ให้ความสำคัญกับอารมณ์ ความรู้สึก และคุณค่าของความสามารถ ใฝ่ดี มีความรับผิดชอบสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องคือต้องส่งเสริมให้เด็กเติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคลด้วยการเอาใจใส่ ให้ความรัก การยอมรับและเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกความต้องการของเด็ก ตลอดจนช่วยให้เสรีภาพในการคิด การตัดสินใจ และอารมณ์ ความรู้สึกความต้องการของเด็ก ตลอดจนให้เสรีภาพในการ การตัดสินใจ และให้รับผิดชอบต่อพฤติกรรมของตนเอง

แนวคิดของนักจิตวิทยาแนวมนุษยนิยมที่สำคัญ คือ

๓.๑) แนวคิดของมาสโลว์

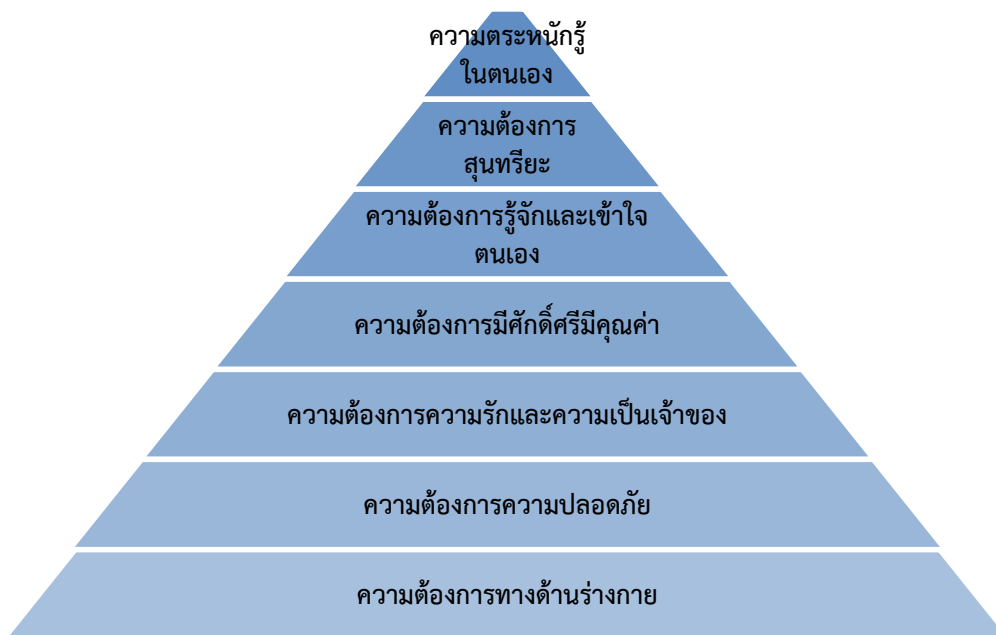
มาสโลว์ เป็นผู้นำคนหนึ่งของจิตวิทยาแนวมนุษยนิยม^{๑๐๖} เขาสนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องแรงจูงใจที่ผลักดันให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ เขาเห็นว่ามนุษย์มีความต้องการอยู่ตลอดเวลา ความต้องการใดได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการนั้นจะไม่สามารถจูงใจให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมได้อีก และความต้องการต่าง ๆ ของมนุษย์จะมีระดับความรุนแรงไม่เท่ากัน มาสโลว์ได้จัดลำดับความรุนแรงของความต้องการออกเป็น ๗ ชั้น โดยความต้องการขั้นต้นต้องได้รับการตอบสนองก่อน ความต้องการขั้นสูงกว่าจึงจะเกิดขึ้น มาสโลว์มองว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความดี มีแรงผลักดันภายในที่จะพัฒนาไปสู่ความต้องการรู้จักตนเองตามความเป็นจริง (self-actualization) ยอมรับว่าตนมีศักยภาพด้านใด มากหรือน้อยเพียงใด มีจุดเด่นจุดด้อยอะไรบ้าง ดังนั้น ผู้ใหญ่จึงควรจัดสภาพแวดล้อมที่จะตอบสนองความต้องการขั้นต้น ๆ ให้เด็กพัฒนาขึ้นมาถึงความต้องการระดับสูงได้ ความต้องการตามลำดับทั้ง ๗ ชั้น

มาสโลว์มีบทบาทสำคัญต่อวงการจิตวิทยาอย่างยิ่ง เขาเสนอแนวคิดว่ามนุษย์มีความต้องการตามลำดับจากขั้นต่ำ (ขั้นที่ ๑-๔) ซึ่งเป็นความต้องการมีชีวิตรอดและปลอดภัยไปสู่ขั้นสูง (ขั้นที่ ๕-๗) ชั้นความเจริญงอกงามที่นำไปสู่การตระหนักรู้ในตนเอง ยอมรับศักยภาพของตนและพัฒนาตนได้เต็มศักยภาพ ความต้องการขั้นต่ำด้วยความต้องการด้านร่างกาย (ปัจจัย ๔) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย ความต้องการความรักและการมีกลุ่มมีสังกัด ความต้องการมีคุณค่า เป็นที่ยอมรับของผู้อื่นเมื่อความต้องการขั้นต่ำนี้ได้รับการตอบสนองแล้ว แรงจูงใจส่วนนี้ก็จะลดลง ในขณะที่ความต้องการขั้นสูงซึ่งประกอบด้วยความต้องการที่จะรู้จักและเข้าใจตนเอง ความต้องการความสวยงาม (สุนทรียะ) และความต้องการตระหนักรู้ในตนเองนั้น เมื่อบุคคลได้รับการตอบสนองแล้ว มันก็ยังคงอยู่อย่างต่อเนื่อง เช่น เมื่อเรารู้สึกหิว (ความต้องการขั้นที่ ๑) พอได้กินอาหารจนอิ่มแน่น ความหิวก็จะหมดไป แต่ความต้องการสุนทรียะนั้นถึงแม้จะได้รับมากเพียงใดก็ตาม เราจะไม่รู้สึกเบื่อยังคงต้องการอยู่กับความสวยงามเช่นนั้นตลอดไป

ทั้งนี้มาสโลว์ได้ให้ความหมายของการตระหนักรู้ในตนเอง (self-actualization) ว่าหมายถึงการที่บุคคลรู้จักตนเองตามความเป็นจริง มีความต้องการที่จะทำในทุกสิ่งที่เขาสามารถทำได้รวมถึงเป็นลักษณะของบุคคลที่ยอมรับตนและผู้อื่น เปิดใจกว้างสามารถสร้างสัมพันธ์ภาพอย่างลึกซึ้ง แต่เป็นประชาธิปไตยกับผู้คนทั้งหลายได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีอารมณ์ขัน และเป็นตัวของตัวเอง^{๑๐๗}

^{๑๐๖} จำลอง ดิษยวณิช, *จิตวิทยาของความดับทุกข์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๔), หน้า ๕๓.

^{๑๐๗} Slavin, R.T., *Educational Psychology: Theory and Practice*, 7th ed. Boston: Pearson Education, Inc., p. 333.

ภาพที่ ๒.๑๗ ลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ตามแนวคิดของมาสโลว์^{๑๐๘}

แนวคิดของมาสโลว์ ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มากกว่าความต้องการของมนุษย์มิได้เป็นดังที่มาสโลว์อธิบายไว้เสมอไป บ่อยครั้งที่เรามีความต้องการหลาย ๆ อย่างพร้อมกัน และบางคนอาจไม่สนใจเรื่องความมั่นคงปลอดภัยหรือมิตรภาพจากผู้อื่นแต่มีความต้องการแรงกล้าที่จะประสบความสำเร็จในการศึกษาหาความรู้ และความภูมิใจในคุณค่าของตนเอง อย่างไรก็ตามต้องยอมรับว่าแนวคิดของมาสโลว์ช่วยให้เรามองมนุษย์แบบองค์รวมคือให้ความสำคัญกับความต้องการด้านร่างกาย อารมณ์ สติปัญญาว่ามีความสัมพันธ์กันและต้องไปด้วยกัน เช่น นักเรียนที่มาโรงเรียนแบบหิวโหย เจ็บ ป่วย หรือเศร้าใจ ย่อมไม่มีแรงจูงใจที่จะเรียนหนังสือให้เข้าใจได้ถ้าห้องเรียนอยู่ในบรรยากาศของความน่าหวาดกลัว นักเรียนไม่มั่นใจว่าต้องปฏิบัติอย่างไรจึงจะถูกใจครูและไม่โดนลงโทษ นักเรียนก็จะมีความต้องการความปลอดภัยมากกว่าต้องการที่จะเรียนรู้จากนั้น นักเรียนยังมีความต้องการได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน ต้องการเป็นผู้มีคุณค่าในความรู้สึกของผู้อื่นและถ้าครูสั่งให้เขาทำอะไรที่จะขัดแย้งกับกฎของกลุ่ม นักเรียนมักเลือกที่จะไม่สนใจคำสั่งครูเพื่อรักษาความสัมพันธ์ภายในกลุ่มไว้นั้นคือความต้องการด้านร่างกาย อารมณ์ ยังไม่ได้รับความพึงพอใจ ความต้องการที่จะเรียนรู้ก็จะไม่เกิดขึ้น

๓.๒) แนวคิดของโรเจอร์ส

โรเจอร์สเป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มมนุษย์นิยมที่ได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาของการให้คำปรึกษาแบบไม่นำทาง (Non-Directive Counseling) เนื่องจากโรเจอร์สมีความเห็นว่าโดยธรรมชาติมนุษย์ทุกคนเป็นผู้มีความสามารถ ใฝ่ดี และต้องการพัฒนาตนเองไปสู่ความดีงามและความสำเร็จในชีวิต แม้บางครั้งจะพบกับปัญหาชีวิตเขาก็สามารถเลือกวิธีแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง เขาได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

^{๑๐๘} Woolfolk, A.E., Educational Psychology, 7th ed. Massachusetts: A Viacom Company, 1998, p. 383.

๑.๑ มนุษย์ทุกคนมีความสามารถในการศึกษาหาความรู้

๑.๒ มนุษย์จะเรียนรู้ได้ดี ถ้าเขาได้ทราบว่าความรู้นั้นมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของเขาอย่างไร

๑.๓ การกระทำใด ๆ ที่มีผลต่อความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง(self) ในทางลบจะเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

๑.๔ การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมักเกิดจากการเรียนด้วยการปฏิบัติ (learning by doing)

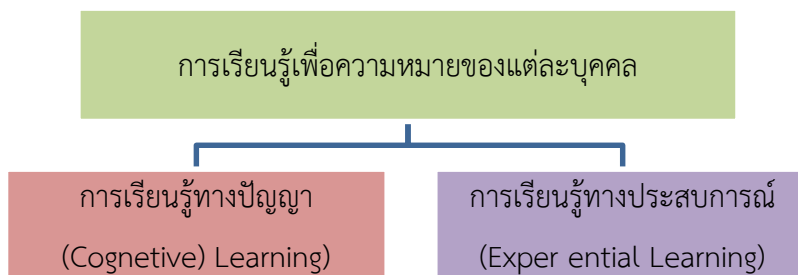
๑.๕ การมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดี

๑.๖ ถ้าผู้เรียนเป็นผู้เลือกและวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเองจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนต้องการเรียนรู้มากขึ้น

๑.๗ ถ้าผู้เรียนมีโอกาสประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง จะช่วยให้เขาเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเชื่อมั่นในตนเอง

๑.๘ การเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการ (process of learning) เป็นกาอย่างยิ่งต่อผู้เรียนรู้ที่สำคัญและมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้เรียน เพราะสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงที่ผู้เรียนต้องพบกับประสบการณ์ใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา ความเข้าใจถึง “กระบวนการ” จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวได้อย่างเป็นระบบ

โรเจอร์จ กล่าวว่าการเรียนรู้ต่อเนื่องกันโดยมีจุดสุดทาง (extremes) ที่อยู่คนละทิศทาง ดังนี้

ภาพที่ ๒.๑๘ จุดสุดทาง (extremes) ของการเรียนรู้

หลักการพื้นฐานคือ บุคคลในกระบวนการศึกษา ต้องเป็นตนเอง ไม่มีการออกตัวหรือป้องกันตนเอง มีความไวต่อความรู้สึกและจริงจัง

๓.๓) แนวคิดของคอมบ์ส

คอมบ์สเป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มมนุษย์นิยมที่มีแนวคิดคล้ายกับเลวิน (นักจิตวิทยาในกลุ่มปัญญานิยม) ที่ว่าการที่จะเข้าใจพฤติกรรมของบุคคล จำเป็นที่จะต้องเข้าใจการรับรู้ของบุคคลนั้นเสียก่อน เนื่องจาก การแสดงพฤติกรรมของบุคคลเป็นผลมาจากการรับรู้สิ่งแวดล้อมของบุคคลในขณะนั้น นอกจากนี้คอมบ์ส ยังเชื่อว่าจิตพิสัย (affective) เป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ การช่วยให้เด็กพัฒนาความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง ในทางบวกจะช่วยให้เขาดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพมีความเชื่อมั่นในตนเอง และสามารถบรรลุศักยภาพของตนเองให้การแสดงพฤติกรรมของมนุษย์เป็นไปเพื่อความพอเพียงของชีวิตในสถานการณ์ต่าง ๆ สำหรับด้านการศึกษาคอมบ์สได้เสนอบทบาทหน้าที่ของครูที่ดีไว้ดังนี้

๒.๑ เข้าใจโลกการเรียนรู้(perceptual world) ของผู้เรียนแต่ละคน

๒.๒ เชื่อในความสามารถของแต่ละคนมีความรู้สึกต่อตนเอง และยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล

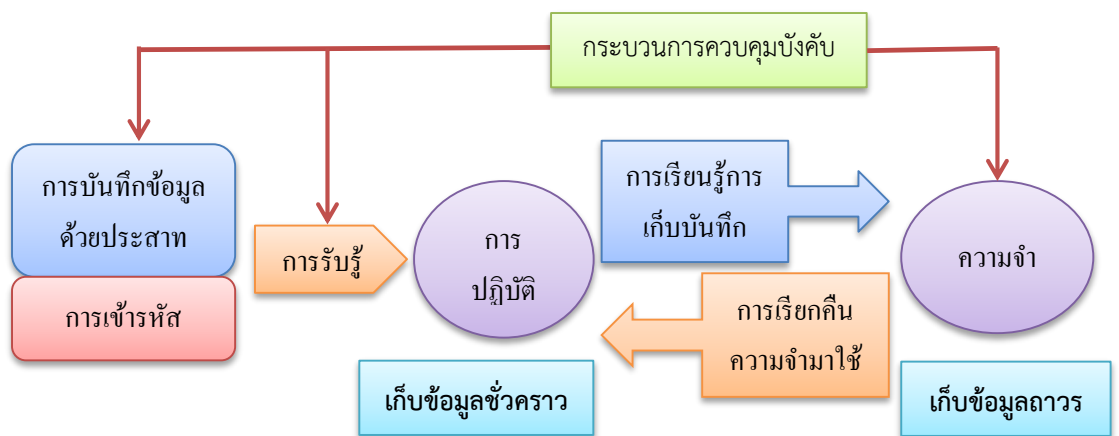
๒.๓ มีความรู้สึกต่อตนเองในทางบวก และใจในตนเองและช่วยให้ผู้เรียนมีความภูมิใจในตนเองและความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

๒.๔ ช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนสามารถพัฒนาไปได้เต็มศักยภาพของเขา

สรุปได้ว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อผู้เรียนรู้สึกเป็นอิสระ ภูมิใจและมั่นใจในตนเอง ไม่รู้สึก ว่าถูกควบคุม บังคับ เยาะเย้ย วิพากษ์ วิจรรย์ ผู้สอนจึงควรมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้เรียน ส่งเสริมให้ ผู้เรียนมีโอกาสประสบความสำเร็จ ใน การไม่กลัวที่จะแสดงความสามารถของตนให้ผู้อื่นยอมรับ ยิ่ง ผู้เรียนประสบความสำเร็จได้รับการยอมรับมากเพียงใด ความรู้สึกในทางบวกต่อตนเองก็จะยิ่งเพิ่มพูนขึ้น เป็นส่วนที่ผู้เรียนสามารถประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบมากกว่าการ ถูกประเมินโดยผู้อื่น

๓.๔) ทฤษฎีโมเดลกระบวนการจัดการข้อมูล

ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นจากผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ เพื่อจะหาคำตอบว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งคำตอบที่ได้ก็คือการเรียนรู้เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าจาก สภาพแวดล้อม (ซึ่งข้อมูลที่จะต้องเรียนรู้) กับตัวผู้เรียน สิ่งเร้าจากสภาพแวดล้อม ได้แก่ ธรรมชาติของ เนื้อหาและอุปกรณ์การเรียนกับเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินผล ส่วนตัวผู้เรียนหมายถึงคุณลักษณะของ ผู้เรียน และพฤติกรรมความสามารถของผู้เรียนทฤษฎีนี้มีประโยชน์ต่อผู้เรียนมาก เนื่องจากจะช่วยให้ ทราบว่าผู้เรียนเรียนได้มากน้อยเพียงใด เรียนได้ดีหรือไม่ โดยเปรียบเทียบการเรียนรู้ของมนุษย์กับการ ทำงานของคอมพิวเตอร์ คือการที่คอมพิวเตอร์ทำงานโดยการรับข้อมูลข่าวสาร จัดกระทำกับข้อมูลเก็บจำ ข้อมูล และเรียกข้อมูลออกมาใช้เมื่อต้องการ โดยมีคำสั่งหรือโปรแกรมที่กำหนดไว้ แต่มนุษย์มีเรื่อง อารมณ์ สังคม และชีววิทยามาเกี่ยวข้องด้วย ทฤษฎีนั้นพยายามจะอธิบายว่าผู้เรียนได้รับความรู้ (acquire) เรียกความรู้ออกมาใช้ (recall) และใช้ข้อมูลความรู้อย่างไร ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้สามารถ แสดงได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

ภาพที่ ๒.๑๙ กระบวนการจัดการข้อมูลโดยทฤษฎีโมเดล

ทฤษฎีโมเดลกระบวนการจัดการข้อมูลมีแนวคิดเช่นเดียวกับกลุ่มจิตวิทยาแนวปัญญานิยม ที่พยายามใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ศึกษาพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ เพื่อจะอธิบายว่ามนุษย์มีวิธีการรับข้อมูล ความรู้อย่างไร มีวิธีการเก็บรักษาข้อมูลอย่างไร และสามารถดึงข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ได้อย่างไร ทฤษฎีนี้เกิดจากการศึกษาวิจัยเรื่องการรับรู้ ความสนใจ ความเข้าใจ ความจำ และวิธีการแก้ปัญหาของมนุษย์โดยนักจิตวิทยาจำนวนมากผลการศึกษาวิจัยสามารถประมวลได้ดังนี้

กระบวนการจัดการข้อมูลประกอบด้วย

๑. ความจำ หรือการเก็บรักษาข้อมูล (Storage) ประกอบด้วย

๑.๑ การบันทึกการสัมผัส หรือการเข้ารหัส (Sensory Memory หรือ , SM) เครื่องรับสัมผัสของมนุษย์ คือประสาทสัมผัสทั้ง ๕ (ตา หู จมูก ลิ้น ผิวกาย) ข้อมูลที่ผ่านประสาทสัมผัสประมาณ ๑-๓ วินาที เพื่อให้บุคคลตัดสินใจว่าสนใจหรือไม่ ถ้าสนใจก็จะบันทึกไว้ในความจำระยะสั้น (STM) โดยมีการระลึกได้กับความสนใจเป็นตัวควบคุม

๑.๒ ความจำระยะสั้น (Short-Memory,STM) ข้อมูลที่ผ่านการเข้ารหัสแล้ว จะถูกส่งไปเก็บที่หน่วยความจำระยะสั้น ซึ่งมีความจุประมาณ ๗ ข้อมูลที่มีลักษณะแตกต่างกัน ใช้เวลาประมาณ ๒๐-๓๐ วินาที วิธีควบคุมความจำระยะสั้นให้อยู่ได้นานขึ้นคือการท่องจำซึ่งแบ่งเป็น

๑) การท่องซ้ำ ๆ (maintenance rehearsal) เป็นการท่องเพื่อให้จำข้อมูลนั้นได้นานขึ้น แต่ไม่เกี่ยวกับความจำระยะยาว เช่น การจำหมายเลขรถแท็กซี่ เพื่อความปลอดภัยในกาใช้บริการแท็กซี่แต่ละครั้ง ซึ่งเมื่อลงจากรถไปแล้ว เราก็จะลืมหมายเลขดังกล่าวไปด้วย

๒) การท่องจำด้วยความ(elaborative rehearsal) เป็นการจำโดยเชื่อมโยงข้อมูลใหม่กับข้อมูลที่มีอยู่แล้วในความจำระยะยาว เป็นการจำแบบใช้ความคิดเรียบเรียงเนื้อหา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ความหมายไปด้วย ความจำชนิดนี้จะและสามารถเชื่อมโยงกับความรู้เก่าได้ด้วย

๑.๓ ความจำระยะยาว (Long-Term Memory, LTM) ความจำระยะยาวเป็นความจำที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างอย่างเป็นแหล่งเก็บรวบรวมข้อมูลประสบการณ์ตลอดชีวิตของบุคคลยกเว้นบางข้อมูลที่ไม่ถูกนำมาใช้นาน ๆ ก็อาจถูกแทนที่ด้วยข้อมูลอื่นได้ในการเรียนการสอนครูควรจัดเนื้อหาที่มีความหมายและสามารถเชื่อมโยงกับข้อมูลเดิมของผู้เรียนจะเก็บสะสมบทเรียนนั้นไว้ในหน่วยความจำระยะยาวได้

๒. กระบวนการควบคุม (Executive Control Processes, ECP) ประกอบด้วย

๒.๑ การระลึกได้ (recognition) เกิดจากความสามารถในการสังเกต และจดจำลักษณะของสิ่งเร้า เช่น การที่เรารู้สึกได้ว่าแกงเผ็ดต่างจากแกงส้มอย่างไร ก็เนื่องจากเราสามารถสังเกตและจดจำลักษณะเฉพาะของแกงเผ็ดและแกงส้มได้ ทั้งนี้การระลึกได้ยังสามารถเชื่อมโยงกับข้อมูลสะสมไว้ในความจำระยะยาวได้ด้วย ดังนั้นในการเรียนการสอน ผู้สอนควรจัดระบบ เรื่องราวเนื้อหาที่จะสอนให้มีลักษณะเด่น ชัดเจน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสังเกตและจดจำได้ง่ายซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้

๒.๒ ความสนใจ (attention) ความสนใจจะขึ้นอยู่กับความคาดหวังของบุคคล ถ้าสิ่งที่คุณครูรับรู้สอดคล้องกับความคาดหวังของเขา เขาก็จะมีความสนใจสิ่งนั้นมาก แต่ถ้าสิ่งที่เขาจะรับรู้ไปตรงกับประสบการณ์เดิมที่เขาเคยรู้สึกเบื่อหน่ายมาก่อนเขาก็จะไม่ให้ความสนใจกับสิ่งนั้น เช่น ผู้เรียนที่ไม่ชอบทำกิจกรรมประกอบการเรียน ชอบนั่งฟังครูบรรยายอย่างเดียว พอครูบอกว่าวันนี้ครูจะให้ทำกิจกรรมประกอบการเรียนเขาจะรู้สึกเบื่อหน่าย ไม่สนใจสิ่งที่ครูจะพูดต่อไปอีกเลย ดังนั้นในการเรียนการสอนครูควรสร้างเจตคติที่ดีต่อบทเรียนที่จะสอนแก่นักเรียนก่อน ให้เขาได้ทราบว่บทเรียนนี้มีประโยชน์อย่างไรต่อตัวเขา และเขาจะเรียนอย่างสนุกได้อย่างไร

๒.๓ การท่องจำ (rehearsal)

๒.๔ การเรียกข้อมูลที่สะสมไว้มาใช้ (retrieval) ข้อมูลที่เข้ารหัสเก็บไว้อย่างเป็นระบบในหน่วยความจำ จะถูกเรียกออกมาใช้เป็นระยะ ๆ บางครั้งก็เรียกได้เร็วบางครั้งก็เรียกได้ช้า คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เนื่องจากตอนเข้ารหัสเราเกิดความสับสน หรือบางครั้งจำข้อมูลเดิมได้ไม่ชัดเจน พอเรียกออกมาได้ไม่สมบูรณ์เราจึงต่อเติม หรือคิด เรื่องราวขึ้นมาใหม่โดยผสมผสานระหว่างความทรงจำ ความรู้เดิม เหตุผลและความคิดของตัวเอง

๒.๕ การลืม (forgetting) การลืมหมาถึงภาวะที่เราไม่สามารถเรียกข้อมูลที่เก็บไว้ออกมาใช้ได้ อาจมีสาเหตุมาจากข้อมูลนั้นไม่อยู่ในความสนใจของเราสัก หรือถูกทิ้งไว้นานเกินไปโดยไม่ถูกเรียกมาใช้เลยจึงถูกกดไปอยู่ในระดับความจำที่ลึกมาก ยากที่จะระลึกออกมาได้ หรืออาจถูกแทรกแซงด้วยข้อมูลใหม่ถูกรบกวนจากข้อมูลเก่าซึ่งมีความน่าประทับใจกว่าจึงทำให้เราจำข้อมูลใหม่ไม่ได้

๓. การประมวลผลความคิดของบุคคล (Metacognition)

การประมวลผลความคิดของบุคคล หมายถึงการจัดความคิดที่บุคคลมีต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว เป็นการคิดเหตุผลของผู้เรียน (cognition activity) ซึ่งจะมีประโยชน์สูงสุดต่อเป้าหมายของการเรียนรู้ เพราะผู้เรียนจะประเมินได้ว่าตนคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไรต่อสิ่งที่เรียนรู้มา เข้าใจบทเรียนมากน้อยเพียงใด ตนมีความสามารถในเรื่องนี้มากน้อยเพียงใด ความรู้สึกลึกซึ้งของบุคคลนี้จะเพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ ตามประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถเลือกวิธีการเรียนรู้ให้เหมาะกับกับตนเองได้มากขึ้น เช่นบางคนต้องเรียนแบบจดบันทึกคำบรรยายแล้วไปสรุปใหม่จึงจำได้ บางคนต้องเรียนแบบ มีติวเตอร์มาช่วยติวให้จึงจะเข้าใจและจำได้ บางคนต้องเรียนแบบฟังในห้องให้เข้าใจจึงจะจำได้

ทฤษฎีโมเดลกระบวนการจัดการข้อมูล เป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้สอนเข้าใจกระบวนการทำงานของสมองในขณะที่เกิดการเรียนรู้ เข้าใจเหตุปัจจัยของการเกิดความระงับ ความจำระยะยาวและการลืมซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้การเข้าใจกระบวนการทั้งหมดนี้จะช่วยให้ผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และแก้ไขปัญหาการเรียนรู้อของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม จึงกล่าวได้ว่าทฤษฎีโมเดลกระบวนการจัดการข้อมูลเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่ให้แนวคิดที่มีประโยชน์อย่างมากต่อการจัดการเรียนการสอนอีกทฤษฎีหนึ่ง

โดยสรุป แนวคิดเกี่ยวกับการทฤษฎีการเรียนรู้ของนักจิตวิทยากลุ่มต่าง ๆ แม้จะมีความแตกต่างกัน แต่ก็ไม่อาจตัดสินได้ว่าทฤษฎีของนักจิตวิทยากลุ่มใดจะมีความสมบูรณ์แบบมากที่สุด เพราะแต่ละทฤษฎีก็มีข้อดีและข้อจำกัดในการนำไปใช้แตกต่างกัน ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอนจำเป็นที่ผู้เกี่ยวข้องควรพิจารณาว่ากำลังจะสอนอะไร มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนอย่างไร แล้วจึงจะเลือกแนวคิดจากทฤษฎีการเรียนรู้ไปใช้ให้เหมาะสมการสอนเพื่อให้เกิดทักษะอาชีพใช้ทฤษฎีของกลุ่มพฤติกรรมนิยมทั้งในเรื่องการเสริมแรง กฎการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ หรือการวางเงื่อนไขเพื่อปรับพฤติกรรมของผู้เรียน แม้แต่การพัฒนาบทเรียนสำเร็จรูปก็ต้องใช้หลักการของนักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยม แต่ถ้าจะสอนวิชาที่ต้องอาศัยความเข้าใจ ความคิด การตัดสินใจ แนวทางของนักจิตวิทยากลุ่มปัญญานิยมก็จะช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้สอนต้องจัดสภาพแวดล้อมและเนื้อหาวิชาให้มีความสัมพันธ์กัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้ที่ถูกต้องอันจะนำไปสู่การหยั่งรู้ และความเข้าใจในบทเรียนนั้น ๆ และเมื่อของพฤติกรรมนิยมมาใช้ด้วย

กล่าวโดยสรุป หน้าที่หลักของสถาบันการศึกษา คือ การผลิตผู้ที่อยู่ในกระบวนการอัตประจักษ์ ผู้ที่เข้าใจตนเองและผู้อื่น สามารถมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น กลุ่มมนุษยนิยมได้เสนอแนะวิธีการสอนตลอดจนลักษณะของหลักสูตร เพื่อบรรลุถึงวัตถุประสงค์ทางการศึกษาตามแนวความคิดที่เน้น อารมณ์ ความรัก และความเป็นมนุษย์ นักมนุษยนิยมได้เสนอทฤษฎีพฤติกรรมมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นพื้นฐานแห่งการศึกษา ถ้าวิธีการนี้เป็นประโยชน์ ดังที่ดูเสมือนว่าจะเป็นการศึกษา วิจัย ค้นคว้า ควรได้รับการสนับสนุน ข้อเสนอแนะที่มีอิทธิพลและสำคัญมาก ได้แก่ การใช้กระบวนการกลุ่ม มนุษยนิยม เนื่องจากเกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นปฏิกริยาตอบโต้กับเทคโนโลยีทางการศึกษา โดยเชื่อว่า เทคนิควิธีเหล่านั้นทำให้เกิดการทดลองมาใช้กับมนุษย์และเป็นภัยต่อสุขภาพจิต การนำเอาวิธีการที่อ้างว่าเป็นไปตามแบบอย่างมนุษยนิยมนั้น ควรสังวรไว้ด้วยว่า อาจมีการเน้นเทคนิค เกินไป มีโครงสร้างเจาะจงหรือควบคุมโดยผู้สอนมากเกินไป จนทำให้กระบวนการขัดต่อหลักปรัชญาการศึกษาบนพื้นฐานของมนุษยนิยม แนวโน้มของมนุษยนิยม อยู่ในลักษณะที่ Maslow เรียกว่า “พลังที่สาม” ซึ่งเป็นตัวแทนของค่านิยมแห่งความเป็นมนุษย์ ความหมายของประสบการณ์ในแง่ส่วนตัวและเสรีภาพในการที่จะเป็นตัวเอง มนุษยนิยมเกิดขึ้นจากธรรมชาติที่ดีในความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นความอิสระในการพัฒนาตนเองไปตามความปรารถนา ได้จนถึงจุดสูงสุดของชีวิตโดยไม่มีเงื่อนไข

๒.๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีการจัดการศึกษา

ในสังคมระดับประเทศ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปอย่างมีระบบ ระบบการบริหารและจัดการที่ดี มีเป้าหมาย รูปแบบ กระบวนการในการดำเนินการอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม มีการลงทุน และมีผู้รับผิดชอบ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การจัดการศึกษาในภาพรวมเป็นเรื่องที่สังคมและผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาทุกระดับต้องร่วมมือกัน เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง ดังนั้น หากจะพิจารณาว่าการจัดการศึกษาในภาพรวมระดับประเทศมีลักษณะเป็นอย่างไร อาจพิจารณาจากองค์ประกอบในการจัดการศึกษา และการจัดระบบการบริหารและการจัดการศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) องค์ประกอบในการจัดการศึกษา

องค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการศึกษามี ๘ ประการ คือ

- ๑.๒) หลักสูตรหรือเนื้อหาสาระในการศึกษา ต้องทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา
- ๑.๓) ครูผู้สอน ต้องได้รับการอบรมมาทั้งในด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอด เพื่อสามารถถ่ายทอดความรู้และสาระวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- ๑.๔) สื่อและอุปกรณ์การศึกษา เช่น อาคารสถานที่ ตลอดถึงอุปกรณ์ที่ทันสมัย อื่น ๆ จะต้องมีย่างเพียงพอ อยู่ในสภาพใช้งานได้ และผู้สอนต้องใช้สื่อเหล่านั้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ
- ๑.๕) รูปแบบวิธีการเรียนการสอน ควรนำรูปแบบวิธีการเรียนการสอนใหม่ ๆ มาใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนแต่ละกลุ่ม และตรงกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน
- ๑.๖) ผู้บริหารและบุคลากรที่ทำหน้าที่สนับสนุนการศึกษา ต้องได้รับการศึกษาอบรมที่ดี สามารถทำหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบให้เป็นไปโดยเรียบร้อย และนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

๑.๗) งบประมาณหรือเงินทุนสนับสนุน ต้องได้รับการจัดสรรอย่างเหมาะสม และเป็นธรรม เนื่องจากการจัดการศึกษาเป็นเรื่องของการลงทุน ซึ่งผู้ลงทุนหลักคือรัฐบาลในฐานะผู้รับผิดชอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ นอกจากนี้อาจมีบุคคลอื่นเป็นผู้สนับสนุนเงินทุนด้วย เช่น ผู้ปกครอง ผู้เรียน ชุมชน องค์กรภาครัฐ และเอกชน เป็นต้น

๑.๘) สถานที่ศึกษาและบรรยากาศแวดล้อม ต้องเหมาะสม เพียงพอ ปลอดภัย และเอื้อต่อการเรียนรู้

๑.๙) ผู้เรียน ถือเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นที่สุดของการจัดการศึกษา^{๑๐๙} เพราะ ผู้เรียนคือ ผู้รับการศึกษา และเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษา การปรับเปลี่ยนความรู้และพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นดัชนีชี้วัดผลสำเร็จในการจัดการศึกษา ดังนั้น การจัดการศึกษาควรครอบคลุมขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้เรียน นับตั้งแต่การเตรียมความพร้อมก่อนเรียน การให้การศึกษาอบรม การประเมิน และการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุปแล้วองค์ประกอบในการจัดการศึกษาทั้ง ๘ ประการข้างต้น รัฐจะต้องดำเนินการทั้งในด้านการจัดระบบ และการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับความเชื่อทางการเมือง ระบอบการปกครอง หรือระบบการบริหารราชการแผ่นดิน และบริบทด้านอื่น ๆ ทั้งนี้ เพื่อให้การจัดการศึกษา โดยรวมของประเทศเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญอย่างแท้จริง

๒) การจัดระบบการบริหารและการจัดการศึกษา

ในยุคปัจจุบัน ระบบการบริหารการศึกษาเกือบทุกประเทศนิยมให้รูปแบบการบริหารแบบกระจายอำนาจ (decentralization) เพื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อทางการเมือง ระบอบการปกครอง หรือระบบการบริหารราชการแผ่นดิน

การจัดระบบการบริหารและการจัดการศึกษาเพื่อให้มีประสิทธิภาพสูงสุด สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาคุณภาพประชากร และบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างแท้จริงนั้น รัฐจะต้องจัดระบบโครงสร้างการบริหารและจัดการศึกษาทุกส่วนทุกระดับให้สัมพันธ์ เชื่อมโยงกัน และเอื้อประโยชน์ต่อกัน และกัน อย่างไรก็ตาม วิธีการจัดระบบ โครงสร้าง รูปแบบ และวิธีการบริหารและจัดการศึกษาในแต่ละประเทศ อาจมีลักษณะและวิธีดำเนินการแตกต่างกันไปตามความเชื่อของคนในสังคม ทรัพยากรในการจัดการศึกษา และบริบทที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เป็นสำคัญ^{๑๑๐} หากจะพิจารณาว่า ระบบการศึกษา หรือรูปแบบการบริหารและการจัดการศึกษาในประเทศใดมีประสิทธิภาพ เหมาะสม และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพประชากรหรือไม่นั้น อาจพิจารณาจากดัชนีชี้วัดระบบและการจัดการศึกษา ดังนี้คือ

- ๒.๑) ความเสมอภาคและเป็นธรรมในการจัดการศึกษา
- ๒.๒) ประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา
- ๒.๓) งบประมาณและค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษา

^{๑๐๙} วศิณีส์ อิศรเสนา ณ อยุธยา, เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับ STEM Education, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๑๑๐} ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, การพัฒนาหลักสูตร ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทวีพรินท์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๔๗.

- ๒.๓.๑) การจัดสรรแบบเท่ากับทุกหน่วย
- ๒.๓.๒) การจัดสรรเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา
- ๒.๓.๓) การจัดสรรโดยไม่คำนึงถึงความเสมอภาค
- ๒.๔) ผลการจัดการศึกษา
 - ๒.๔.๑) คุณภาพของผู้เรียน
 - ๒.๔.๒) คุณภาพของการจัดการเรียนการสอน
 - ๒.๔.๓) ความคุ้มค่าในการจัดการศึกษา
 - ๒.๔.๔) ผลลัพธ์ของการจัดการศึกษา
 - ๒.๔.๕) สำหรับดัชนีที่ใช้แสดงผลการจัดการศึกษา

๒.๑.๒.๑ ปรัชญาการศึกษา^{๑๑๑}

การศึกษา หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และทัศนคติของคนรุ่นก่อนสู่รุ่นหลัง คนในสมัยโบราณมีวิธีการให้การศึกษาในลักษณะการถ่ายทอดให้เกิดการเรียนรู้ในชีวิต การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมทางสังคม เป็นการให้การศึกษาไม่ใช่เป็นทางการ ไม่เป็นระบบ เมื่อมนุษย์มีอารยธรรมมากขึ้น การศึกษาจึงต้องกลายเป็นกระบวนการสำคัญที่ต้องกระทำด้วยความตั้งใจและเป็นทางการ โดยมีบุคคลกลุ่มหนึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบ ผลจากการจัดการศึกษาคือ การทำให้เกิดการค้นคว้าวิจัยทางด้านความรู้และวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น การศึกษาจึงไม่เป็นเพียงการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมเท่านั้น แต่การศึกษาควรตอบสนองตอบเป้าหมายบางอย่างนี้ ด้วยเป้าหมายของการศึกษาที่ควรเป็น

กล่าวได้ว่า ปรัชญาการศึกษา คือปรัชญาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายของการศึกษาของสังคม โดยการพยายามค้นหาคำตอบว่า เป้าหมายหรือผลที่พึงประสงค์ที่จะก่อให้เกิดกับผู้เรียน ควรจะเป็นอะไร มีความเหมาะสมหรือไม่ มีความรู้ใด ทัศนคติใด ทักษะใด ควรได้รับการถ่ายทอด เนื่องจากมนุษย์กับการศึกษาถือว่าเป็นของคู่กัน การศึกษาสามารถพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ได้

๑.๑ ความหมายของปรัชญาการศึกษา

ปรัชญา ตรงกับภาษาอังกฤษ “Philosophy” แปลว่า ความรักในปรีชาญาณ (Love of wisdom) หมายถึง ความรัก ความปรารถนาเป็นปราชญ์ ปรัชญา เป็นการแสวงหาความจริง โดยอาศัยเหตุผล ปรัชญา คือ การค้นพบความรู้เกี่ยวกับ “ความจริง” ซึ่งเป็นความรู้ที่อยู่เหนือความรู้ตามกฎเกณฑ์ที่ตายตัว และเป็นความรู้ที่มีลักษณะเป็น “ศิลป์” และเป็นความรู้ในฐานะ “ศาสตร์พิเศษ” ของมนุษย์

การศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ คือ กระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้นั้นเกิดกับบุคคลและสังคม ถ้าถือว่าคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้น การเรียนรู้ ก็คือ การเรียนรู้ของคนในสังคม ดังนั้น ปรัชญาการศึกษา ก็คือ แนวความคิดความเชื่อเกี่ยวกับการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาที่แสดงออกมาในรูปของอุดมการณ์^{๑๑๒} หรืออุดมคติ

^{๑๑๑} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธปรัชญาการศึกษา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒ - .

^{๑๑๒} ไพฑูรย์ สีนลรัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๗. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๖.

เพื่อเป็นเครื่องนำทางหรือเป็นหลักยึดในการจัดการศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการศึกษา นับตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมาย หลักสูตร การเรียนการสอน การกำหนดเป้าหมายทางการศึกษา การสร้างปรัชญาการศึกษาจะต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะของสังคมนั้น ๆ ซึ่งสังคมนั้นมีหลักความเชื่อในเรื่องความรู้ ความจริง ตามแนวปรัชญานั้น

ปรัชญาการศึกษาเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง กล่าวคือ มนุษย์จะเจริญขึ้นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ สิ่งหนึ่งที่มนุษย์จะได้รับคือ การศึกษา ดังนั้นนักการศึกษาจะต้องคิดเสมอว่า ทำอย่างไรจึงจะจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ได้ เพื่อที่จะให้ได้รับประโยชน์จากการศึกษาให้ได้มากที่สุด และเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วย ในทำนองเดียวกันนักปรัชญาก็มีความสนใจปัญหาต่าง ๆ ทางการศึกษา และพยายามศึกษาองค์ประกอบของการศึกษาอย่างถี่ถ้วน เช่น การจัดการหลักสูตรและการสอน การจัดสถานศึกษา ล้วนให้เป็นไปตามจุดประสงค์ในการจัดการศึกษาเพื่อความเจริญงอกงาม

ปรัชญาการศึกษา คือ เทคนิคการคิดที่จะแสวงหาคำตอบและกำหนดแนวทางในการดำเนินงานทางการศึกษาไม่ว่าการศึกษาในระบบและนอกระบบ เริ่มตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา ยุทธศาสตร์ทางการศึกษา และการบริหารทางการศึกษา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างแท้จริง

ตามมาตรา ๔ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการศึกษาไว้ว่า การศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคม ดังนั้นปรัชญาการศึกษา จะเป็นแนวความคิดหรือความเชื่อเกี่ยวกับการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาที่แสดงออกมาในรูปของอุดมการณ์ หรืออุดมคติเพื่อเป็นเครื่องนำทางหรือเป็นหลักยึดในการจัดการศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการศึกษา นับตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมาย หลักสูตร การเรียนการสอน จะต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะของสังคมนั้น ๆ ดังนั้นปรัชญาการศึกษา จึงเป็นอุดมคติ อุดมการณ์ ซึ่งยึดเป็นหลักในการจัดการศึกษามีบทบาทในการเป็นแม่บท จุดกำเนิดความคิดในการกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ตลอดจนถึงกระบวนการในการเรียนการสอนปรัชญาการศึกษาเป็นแนวคิด อุดมคติ หรืออุดมการณ์ทางการศึกษา ที่ได้กลั่นกรองมาแล้วเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา

โดยสรุปแล้ว ปรัชญาการศึกษา จึงหมายถึง อุดมคติ อุดมการณ์อันสูงสุด ซึ่งยึดเป็นหลักในการจัดการศึกษา มีบทบาทในการเป็นแม่แบบ เป็นต้นกำเนิดความคิดในการกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาและเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ตลอดจนถึงกระบวนการในการเรียนการสอนปรัชญาการศึกษาเป็นแนวคิด อุดมคติ หรืออุดมการณ์ทางการศึกษา ซึ่งได้กลั่นกรองมาแล้วเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา

๑.๒ ความสำคัญของปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาที่มีความสำคัญคือ

๑) ช่วยให้ความเชื่อเป็นระบบ คือ ช่วยให้ความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ สอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกัน

๒) ช่วยให้ความเชื่อมีความกลมกลืนกันอย่างลงตัว โดยมีหลักเป็นจุดร่วม คือ มีพระศนะ เป็นพื้นฐานรองรับความเชื่อนั้น ๆ

๓) ช่วยในการตั้งคำถามที่ลึกซึ้ง เกี่ยวกับแนวคิดและกิจกรรมต่าง ๆ ของการศึกษาว่าเหตุใดจึงทำเช่นนี้ มีเหตุผลอะไร ได้ผลเพียงไร ปัญหามีอย่างไร มีสาเหตุอะไร

๔) ช่วยให้เกิดความเข้าใจ ทำให้เข้าใจแนวคิด กิจกรรมการศึกษาชัดเจนขึ้น นำความกระจ่างขึ้นในคำถามข้อ ๑)

๕) ช่วยขจัดความไม่สอดคล้องต่องัน ในวงการของการศึกษา เช่น จุดมุ่งหมายเพื่อสร้างประชาธิปไตย แต่บทเรียนให้เชื่อฟังผู้สอนห้ามโต้แย้ง ถือว่าขัดแย้งกัน

๖) ช่วยให้เห็นภาพรวม เป็นความสัมพันธ์และความสำคัญต่อกันของแนวคิดและกิจกรรมต่าง ๆ ทางการศึกษา รวมทั้งภาพของการศึกษาทั้งหมด

๗) ช่วยเสนอแนวคิดใหม่จากการตั้งคำถาม หากภาพรวม ทำความชัดเจน ขจัดความกำกวมต่าง ๆ ออกไป ย่อมเป็นการง่ายที่จะเสนอแนวคิดและแนวทางใหม่ ดังนั้นจึงช่วยเสนอแนวคิดใหม่และกิจกรรมใหม่ ๆ ให้วงการการศึกษาได้โดยง่าย

การศึกษาที่ดีต้องให้ครอบคลุมทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ ยิ่งในยุคเทคโนโลยีก้าวหน้า วิทยาการก้าวหน้า จำเป็นต้องใช้นวัตกรรมมากมายเข้าช่วย เพื่อการเข้าถึงข้อมูลที่เป็นจริง ทั้งสมมติและสัจจะ^{๑๑๓} ดังนั้นในการศึกษาทางปรัชญา ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ศึกษาคือ

- ๑) เป็นอุดมการณ์แนวทางในการปฏิบัติและดำเนินชีวิต
- ๒) สถานศึกษาจัดทำแผนปฏิบัติการให้เชื่อมโยงสอดคล้องให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน
- ๓) จัดการศึกษาสู่การสอนในสถานศึกษา การสอนในห้องเรียน แผนการจัดการเรียนรู้
- ๔) ผู้บริหารใช้เป็นหลักในการพัฒนาการบริหารและนิเทศงาน
- ๕) ผู้สอนเป็นหลักในการปฏิบัติให้เกิดคุณภาพการศึกษา
- ๖) ผู้ศึกษามีแนวทางในการปฏิบัติพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่

สรุปได้ว่า มนุษย์กับการศึกษาถือว่าเป็นของคู่กัน การศึกษาทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตัวเองให้ต่างจากสัตว์ทั่วไป เพราะการศึกษาก็คือ การฝึกฝนให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องดีงาม เมื่อการศึกษามีความจำเป็นต่อมนุษย์เช่นนี้ มนุษย์จึงพยายามศึกษาค้นคว้าหาคุณค่าให้กับชีวิตอย่างไม่เคยหยุดยั้ง ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ผลของการศึกษาของมนุษย์นี้เอง ทำให้มนุษย์ค้นพบสิ่งต่าง ๆ มากมาย ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็คือ บรรดาศาสตร์ในหลายสาขาที่ศึกษากันในปัจจุบัน

๑.๓ การแบ่งกลุ่มของปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษา แบ่งออกได้ดังนี้

๑) **กลุ่มปรัชญาจิตนิยม (Idealism)** คือ อยู่ในโลกของจิต โลกของอุดมคติ รักความสงบ ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม แสดงออกตามอุดมคติ มองโลกในแง่ดี

ปรัชญาการศึกษาจิตนิยม เชื่อว่า ความจริงสูงสุดเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตมากกว่าวัตถุ มองโลกในแง่ของจิตมากกว่าวัตถุ เชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เป็นการจำลองมาจากความจริงที่เป็นนามธรรม ความจริงสูงสุดคือ โลกแห่งจิต หรือโลกแห่งมโนคติ ในการเชื่อมโลกทั้งสองคือต้องอาศัยการศึกษาเป็นตัวเชื่อมโยง

แนวคิดด้านการศึกษาของปรัชญาจิตนิยม คือ การถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เน้นที่การพัฒนาทางด้านจิตใจ และสติปัญญา สถาบันการศึกษาเป็นที่ส่งเสริมกิจกรรม

^{๑๑๓} สุমন อมรวิวัฒน์, *ครุศึกษากับความเปลี่ยนแปลงที่ท้าทาย*, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์วชิรรินทร์ พี.พี., ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

ทางด้านสติปัญญา ส่งเสริมการพัฒนาด้านคุณธรรม ศีลธรรม ศิลปะ การวินิจฉัยคุณค่าที่แท้จริงของ
คุณธรรม จริยธรรม ส่งเสริมและเข้าใจตนเอง อิสระและรับผิดชอบในการควบคุมตนเอง

๒) **กลุ่มของปรัชญาวัตถุนิยม (Realism)** คือ อยู่ในโลกของวัตถุ หลงใหลในสิ่งที่จับต้องได้
แสดงออกตามกฎของธรรมชาติ

ปรัชญาการศึกษาสัญนิยม มีความเชื่อว่า ความแท้จริงคือวัตถุที่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาท
สัมผัสทั้ง ๕ วิธีการศึกษาต้องใช้การสังเกต การสัมผัส และยึดในกฎธรรมชาติ ดังนั้นความเชื่อและแนวทาง
ในแสวงหาความรู้ จึงมีลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ ผู้คิดค้นคือ อริสโตเติล (Aristotle) นัก
ปรัชญากรีก

แนวคิดคือ สอนให้ผู้เรียนได้รู้ความจริงตามกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ เพราะทุกสิ่งสามารถสัมผัส
ได้ในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง เป็นการเผชิญหน้ากับสิ่งที่มีอยู่ ดังนั้น การศึกษาจึงสอนให้เรียนรู้
วิธีการแก้ไขปัญหา โดยเน้นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ หรือยึดกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติเพื่อเป็นหลักในการ
แสวงหาความรู้และความจริง

๓) **กลุ่มของปรัชญาทฤษฎีนิยมใหม่ (Neo-Thomism) และปรัชญาประสบการณ์นิยม**
(Pragmatism) จะอยู่ในโลกของประสบการณ์และความเป็นเหตุเป็นผล มีการแสดงออกตามที่สังคมยอมรับ

ปรัชญาการศึกษานี้ ถือว่าโลกแห่งความจริงคือ โลกแห่งประสบการณ์ ซึ่งเคลื่อนไหว
เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นการไหลไปตามเหตุการณ์ เพราะประสบการณ์ของมนุษย์เปลี่ยนแปลงอยู่
ตลอดเวลา ดังนั้นการที่มนุษย์จะกระทำ คิด ตามความรู้สึก และใคร่ครวญ ลงมือทำ ผลที่เกิดขึ้น การ
เปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในตัวของผู้กระทำ ยืดหยุ่น ไม่ตายตัว

การศึกษาของแนวความคิดนี้ ต้องไม่มีจุดหมายที่กำหนดตายตัว เพราะโลกมีการเปลี่ยนแปลง
และวิวัฒนาการอยู่เสมอ ในการแก้ปัญหาแต่ละครั้ง เมื่อแก้ปัญหาได้ในครั้งหนึ่ง ก็จะเกิดปัญหาใหม่ต่อไป
ไม่มีที่สิ้นสุด ปัญหาใหม่ก็มีลักษณะของตัวเองที่ต้องการลักษณะที่เหมาะสมต่อสถานการณ์นั้น ๆ กล่าวได้
ว่า วัตถุประสงค์ทั่วไปของการศึกษาคือ การศึกษาที่เพิ่มมากขึ้น หมายถึง การเรียนรู้ที่ได้รับในแต่ละครั้งจะ
เป็นวิถีทางให้เกิดความรู้ใหม่ ซึ่งเป็นวิถีทางให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

๔) **กลุ่มของปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)** โดยมีการแสดงออกตามสิทธิและ
เสรีภาพ จึงมักแสดงออกต่างไปจากระสนิยมของสังคม และเชื่อว่า ความรู้เป็นสิ่งที่เลือกสรรได้

ปรัชญาการศึกษา อัตถิภาวนิยม เกิดขึ้นเพื่อต่อต้านคนที่มีวิถีชีวิตอยู่ภายใต้กฎของสังคมหรือ
ผู้อื่นเป็นผู้กำหนดให้ ต้องปฏิบัติตามกรอบประเพณี และค่านิยมต่าง ๆ ปรัชญานี้เชื่อว่า มนุษย์เกิดขึ้นมา
พร้อมกับเสรีภาพ ซึ่งต้องใช้อย่างเต็มที่ ถ้าไม่ใช้ก็แสดงว่า มนุษย์ไม่มีค่าของความเป็นมนุษย์

แนวคิดในการศึกษาถือว่า การพัฒนามนุษย์อย่างเต็มที่ คือ การให้มนุษย์รู้จักใช้เสรีภาพในการ
เลือกและให้ความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจของตนเอง การศึกษาต้องให้มนุษย์เข้าใจตนเอง เข้าใจโลก
และให้ความสำคัญของการมีอยู่ การศึกษาจะช่วยให้มนุษย์เผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างชาญฉลาด กล้า
ตัดสินใจเลือกตามเสรีภาพและความสามารถของตน ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนจะเป็นไปในลักษณะ
ถือผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลาง การจัดหลักสูตรเป็นแบบไม่ตายตัว มีการเปิดรายวิชาต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้
เลือกอย่างอิสระ และกว้างขวาง วิชาที่สอนต้องเน้นให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงเสรีภาพของมนุษย์ เป็น
หลักสูตรที่ผู้สอนและผู้เรียนได้ร่วมมือกันเพื่อได้ประโยชน์และตรงตามความต้องการของผู้เรียน

ปรัชญาการศึกษาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง กล่าวคือ มนุษย์จะเจริญขึ้นเป็น
มนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ สิ่งหนึ่งที่มนุษย์จะได้รับคือการศึกษา การจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับธรรมชาติที่
แท้จริงของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

๕) **ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม** เป็นแนวคิดที่ไม่เห็นด้วยกับวิธีการสอนแบบเดิม ๆ ที่เน้นแต่เนื้อหา สอนแต่การท่องจำ ตัดขาดผู้เรียนออกจากสังคม การศึกษาจะต้องพัฒนาผู้เรียนให้ครบทุกด้าน มิใช่เฉพาะด้านสติปัญญาเท่านั้น กระบวนการสอนจึงมีความสำคัญพอ ๆ กับเนื้อหา และถือว่าปัจจุบันมีความสำคัญกว่าอดีตและอนาคต ด้วยเหตุนี้การปฏิรูปการศึกษาตามทฤษฎีนี้ถือได้ว่าเป็นหนทางก้าวหน้าไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมและสังคม

แนวคิดนี้ มองว่าการจัดการศึกษาจะต้องให้การศึกษารอบด้าน ทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม และอาชีพ รวมทั้งสติปัญญา ควบคู่กันไปตามความสนใจ ความถนัด และลักษณะพิเศษของผู้เรียน ควรได้รับความสนใจ และส่งเสริมให้มากที่สุด ทั้งในและนอกห้องเรียน ให้ได้รู้จักตนเองและสังคม เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างมีความสุข พร้อมการยอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้น พร้อมทั้งสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้กับสังคม

๖) **ปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยม** เน้นการยึดถือแบบอย่างที่ดีงาม เป็นคุณค่าเดิมที่เน้นการพัฒนาการด้านเหตุผล จนได้ชื่อว่า หนทางที่จะย้อนกลับไปสู่วัฒนธรรมอันดีงามในอดีต เชื่อว่า มนุษย์มีความสามารถที่จะใช้ความคิด ใช้เหตุผลมาตัดสินสิ่งต่าง ๆ ได้ และในการพัฒนาความดีงามของแต่ละคน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับพันธุกรรมหรือสิ่งแวดล้อม หากต้องอาศัยวินัยในตนเอง และยึดมั่นในสิ่งที่ดีงาม

ดังนั้นการจัดการในลักษณะนี้ จะพัฒนาคุณสมบัติในเชิงของสติปัญญาและเหตุผลในตัวมนุษย์เป็นหลักสำคัญสรุปได้คือ

๖.๑) มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักและทำความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองมากที่สุด โดยเฉพาะในเรื่องของเหตุผลและสติปัญญา

๖.๒) มุ่งพัฒนาสติปัญญาและเหตุผลในตัวมนุษย์ให้ดีขึ้น สูงขึ้น สมบูรณ์ขึ้น เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๖.๓) เมื่อมนุษย์มีเหตุผลกันทุกคน การศึกษาในทุกแห่ง ทุกสถานที่จึงเหมือนกับเป็นสากล เพราะหน้าที่ของการศึกษาคือ การแสวงหาและการนำมาซึ่งความรู้อันนิรันดร เป็นสากล ไม่เปลี่ยนแปลง

๖.๔) การศึกษามุ่งให้คนรู้จักคิด และเข้าถึงความเป็นจริงอันเป็นแก่นแท้ ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ใช่การลอกเลียนแบบชีวิต แต่เป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิต

๖.๕) การศึกษามุ่งพัฒนาความมีเหตุผล เพื่อให้คนมีเหตุผลและใช้ความมีเหตุผลนี้อยู่ร่วมกันกับคนอื่นอย่างมีความสุข จุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษา จึงควรเน้นการพัฒนาความมีเหตุผลและต้องรู้จักวิธีการแห่งปัญญา

๗) **ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม** กลุ่มนี้ยึดเอาสาระ หรือเนื้อหาที่แก่นของสิ่งต่าง ๆ เป็นสำคัญ และเนื้อหาที่สำคัญต้องเน้นเนื้อหาที่มาจากมรดกทางวัฒนธรรมเป็นแบบแผน หรือกฎเกณฑ์เป็นมาตรฐานในการตัดสิน ส่วนความรู้ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ได้รับความสำคัญน้อยกว่าความรู้ที่อยู่ในอดีต ปรัชญาสารัตถนิยม จัดอยู่ในกลุ่มอนุรักษ์นิยม (conservative view) จนได้ชื่อว่า หนทางกลับไปสู่วัฒนธรรมอนุรักษ์ โดยการใช้นิยามความคิดในอดีตมาเป็นแบบแผนในการตัดสิน หากมีการเปลี่ยนแปลงก็ยังคงยึดเอาเนื้อหาเดิมไว้ โดยไม่เปลี่ยนแปลงทั้งหมด

จุดมุ่งหมายในการศึกษา คือ การถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมและค่านิยมไว้ เพราะแบบแผนและวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ได้ผ่านการพิจารณาถ่วงถ่วงมาแล้วหลายยุคหลายสมัย นับว่าเป็นของดี

เหมาะสม จึงควรเรียนรู้ให้เข้าใจ จดจำและรักษาเอาไว้ จุดมุ่งหมายคือให้เป็นคนที่มีระเบียบ วินัย ทำงานหนัก ใช้สติปัญญาให้มาก และรักษาอุดมคติอันดีงามของสังคม

๘) **ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม** เป็นปรัชญาร่วมสมัยกับปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม และมีแนวคิดมากจากปรัชญาประสบการณ์นิยม ดังนั้นปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมจึงมุ่งเน้นในเรื่องอนาคตของผู้เรียนเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ การจัดการศึกษาจะเน้นให้มีการพัฒนาให้เป็นคนดี มีความคิดรอบด้าน มุ่งสร้างสังคมในอนาคต เป็นการสร้างสังคมใหม่ขึ้น ดังนั้นการปฏิรูปนิยม จึงเป็นเครื่องมือของบุคคลผู้หวังที่จะปฏิรูปสังคม และยังเข้ากับสังคมปัจจุบันได้ดี ขณะเดียวกันก็พยายามให้การศึกษาเป็นตัวพยากรณ์อนาคตได้ด้วย

ปรัชญาแนวนี้ ได้วางหลักด้านการศึกษาไว้ว่า การศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อการปรับปรุงพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมใหม่ให้ดีและเหมาะสมขึ้น ดังต่อไปนี้

๘.๑) การศึกษาต้องมุ่งสร้างสังคมใหม่ด้วยการปฏิรูปสังคม และจัดการศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคมในอนาคต ไม่ใช่สังคมปัจจุบัน

๘.๒) การศึกษาจะต้องช่วยแก้ปัญหาของสังคมที่เป็นอยู่

๘.๓) การศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อการส่งเสริมในการพัฒนาสังคมโดยตรง

๘.๔) การศึกษาต้องมุ่งสร้างระเบียบใหม่ของสังคมจากพื้นฐานที่มีอยู่

๘.๕) การศึกษาจะต้องสร้างระเบียบใหม่ที่ดีกว่าให้กับสังคมและวิธีการสร้างระเบียบนั้นจะต้องอยู่บนฐานของประชาธิปไตย

๘.๖) การศึกษาจะต้องให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของสังคมควบคู่ไปกับตนเอง

สรุปได้ว่า ปรัชญาการศึกษาแนวนี้ เน้นอนาคต คือจะวางเป้าหมายสังคมในอนาคต แล้วใช้การศึกษาเป็นตัวปฏิรูปสังคม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ใช้การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างสังคม เพราะวัตถุประสงค์หลักของการศึกษาคือ การส่งเสริมให้สถาบันการศึกษามีบทบาทในการปฏิรูปสังคม เพื่อใช้การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างสังคมใหม่ที่มีความเสมอภาค และความเป็นธรรมมากขึ้น

๒.๑.๒.๒ ทฤษฎีการศึกษา

๑) ความหมายของทฤษฎี

ทฤษฎี เป็นข้อความที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑.๑) ข้อความที่กล่าวในเชิงสรุปปรากฏการณ์ต่าง ๆ

สโนว์ (Richard E. Snow) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีคือ การสร้างสัญลักษณ์เพื่อสรุปข้อเท็จจริง หรือกฎ ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

๑.๒) ข้อความที่กล่าวในเชิงอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ

โรส (Arnold M. Rose) กล่าวว่า ทฤษฎี เป็นข้อความที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานของคำนำยามความเชื่อพื้นฐาน และข้อความทั่วไป ซึ่งได้กล่าวให้ครอบคลุมเนื้อหาสาระของเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง โดยเฉพาะและสามารถตั้งสมมติฐานที่ทดสอบได้ตั้งจากข้อความนั้น

๑.๓) ข้อความที่กล่าวในเชิงทำนายปรากฏการณ์ต่าง ๆ

เคอร์ลิงเจอร์ (Fred N. Kerlinger) กล่าวว่า ทฤษฎี คือ ชุดของความคิดรวบยอด และข้อความที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งจะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการอธิบายและทำนายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

สรุปได้ว่า ทฤษฎีคือ ข้อความที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ เพื่อสรุป หรือ อธิบาย หรือทำนายปรากฏการณ์เหล่านั้น

๒) ลักษณะของทฤษฎี

นอกจากความเข้าใจว่าทฤษฎีคือ ข้อความที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในลักษณะของการบอก การอธิบาย หรือการทำนายแล้ว ควรทำความเข้าใจต่อว่า การนำเสนอทฤษฎียังสามารถทำได้ในลักษณะของสูตรหรือสัญลักษณ์ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการทำความเข้าใจในทฤษฎีโดยทั่วไป

ลักษณะของทฤษฎีที่ดี ควรมีลักษณะดังนี้คือ

๑. ทฤษฎีจะต้องสามารถทดสอบและแปลความได้
๒. ทฤษฎีจะต้องเหมาะสมกับสถานการณ์หรือเหมาะสมกับทฤษฎีซึ่งมีความถูกต้องที่ได้สร้างมาก่อนแล้ว
๓. ทฤษฎีจะต้องเขียนขึ้นด้วยถ้อยคำง่าย ๆ
๔. ทฤษฎีที่เป็นวิทยาศาสตร์จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงและความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ อย่างเพียงพอ

ทฤษฎีอาจจำแนกได้ ๓ ระดับ ตามหลักเกณฑ์ของความชัดเจนของทฤษฎี ได้แก่

ทฤษฎีระดับสูง ได้แก่ ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นทฤษฎีที่สามารถพิสูจน์และตรวจสอบได้อย่างชัดเจน ทฤษฎีเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้มาจากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

ทฤษฎีระดับกลาง ได้แก่ ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ เช่น ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา จิตวิทยา รวมทั้งทฤษฎีทางศาสตร์ประยุกต์ เช่น การศึกษา นิติศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และ แพทย์ศาสตร์ เป็นต้น ทฤษฎีเหล่านี้มีความคล้ายคลึงกันกับทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ เพียงแต่กระบวนการทดสอบไม่สามารถกระทำได้โดยตรง และชัดเจนเท่ากับทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์

ทฤษฎีระดับต่ำ ได้แก่ ทฤษฎีทางมนุษยศาสตร์ เช่น ทฤษฎีประวัติศาสตร์ ทฤษฎีปรัชญา ทฤษฎีศาสนา ทฤษฎีภาษา ทฤษฎีดนตรี เนื่องจากทฤษฎีเหล่านี้ไม่สามารถตรวจสอบได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามทฤษฎีเหล่านี้ก็ยังเป็นทฤษฎีอยู่ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ได้ว่าทฤษฎีนั้นไม่เป็นความจริง

๓) ความสำคัญของทฤษฎี

๓.๑) ทฤษฎีช่วยจัดระดับข้อมูลจำนวนมากที่ได้จากการวิจัยต่าง ๆ แล้วนำมาสรุปเป็นข้อความแสดงถึงความสัมพันธ์ของความรู้เหล่านั้น จึงกล่าวได้ว่าทฤษฎีช่วยจัดระเบียบข้อมูลความรู้ที่มีความสับสนให้เป็นระเบียบแบบแผนและมีความหมายง่ายแก่การเข้าใจ

๓.๒) ทฤษฎีช่วยขยายขอบเขตความรู้ของมนุษย์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากทฤษฎีจะพยายามใช้ความรู้หรือสิ่งที่มนุษย์พอจะรูปไปคาดการณ์สิ่งที่ยังไม่รู้ อันจะเป็นผลให้มนุษย์มีความรู้ในสิ่งต่าง ๆ หรือปรากฏการณ์ต่างมากยิ่งขึ้น

๓.๓) ทฤษฎีเป็นเครื่องมือของมนุษย์ซึ่งใช้ในการทำนาย และคาดการณ์สิ่งต่าง ๆ ที่ยังไม่เกิดขึ้น จะเป็นผลทำให้มนุษย์สามารถควบคุมปรากฏการณ์หรือป้องกันแก้ไขต่าง ๆ เพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติในที่สุด

๔) ทฤษฎีหลักสูตร

๔.๑) ความเป็นมาของการศึกษาทฤษฎีหลักสูตร

การศึกษาทฤษฎีหลักสูตร เป็นการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรให้เป็น “ศาสตร์” (Science) โดยเน้นความเป็นระบบระเบียบ เป็นขั้นเป็นตอน ที่สามารถพิสูจน์หรือทำนายได้ การดำเนินการนี้ได้เริ่มตั้งแต่ ปี ค.ศ. ๑๙๔๗ ในการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับทฤษฎีหลักสูตรที่จัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยชิคาโก มลรัฐอิลลินอยส์ หลังจากนั้น ศาสตราจารย์ จอร์จ เอ. โบแชมพ์ (George A. Beauchamp) แห่งมหาวิทยาลัยนอร์ทเวสเทอร์น มลรัฐอิลลินอยส์ ได้เขียนหนังสือชื่อ ทฤษฎีหลักสูตร (Curriculum Theory) ในปี ค.ศ. ๑๙๖๑ และได้แก้ไขปรับปรุงตลอดมา

ในประเทศไทย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เปิดสอนวิชา ทฤษฎีหลักสูตร เพื่อนำความรู้ความเข้าใจมาพัฒนาหลักสูตรให้ดียิ่งขึ้น

๔.๒) ความสำคัญของทฤษฎีหลักสูตร

การศึกษาทฤษฎีหลักสูตรเป็นการกระตุ้นและส่งเสริมให้นำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการศึกษามากยิ่งขึ้น การนำเอาความรู้ทางทฤษฎี ซึ่งเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เข้ามาช่วยในการจัดการศึกษา และมีการศึกษารวบรวมข้อมูลอย่างรอบคอบเพื่อมาประกอบในการตัดสินใจ โดยที่ความจริงแล้ว การจัดการศึกษาควรต้องอาศัยประสบการณ์และทฤษฎีอย่างเท่าเทียมกัน จึงจะทำให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๓) ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีหลักสูตรและทฤษฎีอื่น ๆ

ความเข้าใจในทฤษฎีหลักสูตร จำเป็นต้องทราบความสัมพันธ์กับทฤษฎีการศึกษาในสาขาวิชาต่าง ๆ โบแชมพ์ (Beauchamp) ได้สร้างความเข้าใจในความสัมพันธ์ ดังนี้คือ โดยทั่วไป ศาสตร์หรือวิทยาการ จำแนกเป็น ๓ สาขาใหญ่ คือ มานุษยวิทยา สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ มีชื่อเรียกว่า ศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Science) ความรู้จากศาสตร์ทั้ง ๓ ได้มาผสมผสาน ได้ศาสตร์ใหม่ขึ้นมา เรียกว่า ศาสตร์ประยุกต์ (Applied Science) ได้แก่ สถาปัตยกรรมศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ นิติศาสตร์ และแพทยศาสตร์ เป็นต้น เฉพาะวิชาศึกษาศาสตร์ ยังประกอบด้วยสาขาวิชาหรือทฤษฎีต่าง ๆ อีกหลายทฤษฎีคือ ทฤษฎีการบริหาร ทฤษฎีการแนะแนว ทฤษฎีการสอน และทฤษฎีการประเมินผล ซึ่งในสาขาวิชาหลักสูตร หรือทฤษฎีหลักสูตร ยังแบ่งออกเป็น ๒ ทฤษฎีคือ ทฤษฎีการออกแบบหลักสูตร และทฤษฎีวิิศวกรรมหลักสูตร

๔.๔) ความสัมพันธ์ของทฤษฎีหลักสูตรและทฤษฎีการศึกษา

ทฤษฎีการศึกษาได้ครอบคลุมทฤษฎีต่าง ๆ อีกหลายทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีการบริหารการศึกษา ทฤษฎีการแนะแนวการศึกษา ทฤษฎีการเรียนการสอน ทฤษฎีการประเมินผลการศึกษา และทฤษฎีหลักสูตร ซึ่งทฤษฎีต่าง ๆ ที่กล่าวมาได้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทั้งสิ้น ดังนั้นทฤษฎีการศึกษา จึงเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยนโยบายและหลักการจัดการศึกษาของสังคม แต่ทฤษฎีหลักสูตรเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์ต่าง ๆ ในสถานศึกษา

๔.๕) ทฤษฎีหลักสูตรกับการศึกษาในสาขาวิชาหลักสูตร

ความเข้าใจในขอบเขตของการศึกษาในสาขาวิชาของหลักสูตร จะเริ่มจากคำว่า “หลักสูตร” (Curriculum) โดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงหลักสูตร จะหมายถึง

๑. หลักสูตรในฐานะเอกสารเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน
๒. ระบบการจัดการศึกษาให้แก่ผู้ศึกษา อาจมองในฐานะของกิจกรรมและกระบวนการเรียนการสอนต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่สังคมกำหนดไว้

๓. หลักสูตรในฐานะสาขาวิชาที่ว่าด้วยหลักและวิธีการพัฒนาหลักสูตร ตลอดจนวิธีการนำหลักสูตรไปใช้ และประเมินเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของสังคม

๔.๖) ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร

ความหมายของหลักสูตร หมายถึง

๑) เอกสาร ที่กำหนดโครงการการศึกษาของผู้เรียน โดยบรรจุความมุ่งหมายของการให้การศึกษา ตลอดจนเนื้อหาสาระของความรู้ ประสบการณ์ และกิจกรรมให้กับผู้เรียน เช่น หลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา เป็นต้น

๒) โครงการ ที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ให้ผู้เรียนเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน เช่น หลักสูตรการอบรม เป็นต้น

๓) วิชาความรู้สาขาวิชาหนึ่ง ที่ว่าด้วยหลักการและแนวปฏิบัติในการพัฒนาหลักสูตร เช่น สาขาวิชาการพัฒนาหลักสูตร เป็นต้น

สรุปได้ว่า หลักสูตร คือ รายวิชาจำนวนหนึ่ง ที่เสนอความรู้ หลักการ ค่านิยม และทักษะ ซึ่งเป็นผลอันพึงประสงค์ของการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา

นอกจากหลักสูตรโดยตรงแล้ว สถาบันการศึกษายังให้ความสำคัญกับกิจกรรมเสริมหลักสูตร (extracurriculum) เป็นอย่างมาก เพราะเป็นการช่วยพัฒนานิสิตนักศึกษาในด้านสังคม อารมณ์ ความเป็นผู้นำ การบริหาร ฯลฯ ซึ่งไม่อาจหาได้ในแวดวงการศึกษา การสอนแบบวิชาการ ซึ่งประสบการณ์เรียนรู้ที่ได้รับอย่างไม่เป็นทางการนี้ เป็นผลพลอยได้จากการที่นิสิตนักศึกษามีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และกับคณาจารย์ หรือเป็นผลพลอยได้จากการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ และประเพณีของสถาบันอีกด้วย

พัฒนาการที่เน้นหลักการทางหลักสูตร มี ๓ รูปแบบด้วยกัน คือ ในระยะแรก เป็นการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อความรู้ ความก้าวหน้าทางวิชาการแต่เพียงอย่างเดียว โดยมีได้คำนึงถึงความเป็นไปในสังคม ต่อมาได้เล็งเห็นความจำเป็นในการผลิตนักวิชาชีพ อันเป็นที่ต้องการของชุมชนเพื่อช่วยในการปกครองประเทศ วิเคราะห์แก้ปัญหาต่าง ๆ โดยอาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัย ในรูปแบบนี้ สถาบันอุดมศึกษาจึงวางหลักสูตรเพื่อเป็นสถาบันเพื่อการบริหารสาธารณะ โดยการฝึกวิชาชีพ การทำวิจัย เพื่อประยุกต์ใช้ในสังคม ผลิตบุคลากรเพื่อทำงานในหน้าที่ต่าง ๆ จรรโลงสถาบันอื่น ๆ ในสังคม รวมถึงทางด้านรัฐบาลและธุรกิจ ในที่สุดความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการที่ก้าวไปไกล ส่งผลให้สถาบันอุดมศึกษาต้องตอบสนองในทุก ๆ ด้าน ในระยะนี้หลักสูตรจึงเปรียบเสมือน “ศูนย์กลางค้าทางวิชาการ” คือ มีทุกอย่างบรรจุไว้ในหลักสูตร สำหรับให้แต่ละบุคคลได้เลือกเรียนและใช้ได้ตามวัตถุประสงค์ส่วนตัว ซึ่งมีหลายแบบด้วยกัน เช่น เพื่อสร้างอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจ ยกกระตือรือร้นของตน ดังคำกล่าวที่ว่า “ความรู้คืออำนาจ” หรือ เพื่อเลือกทางดำเนินชีวิตที่เหมาะสมและถูกต้อง กล่าวคือ ผู้มีทักษะและความรู้ ต่ำย่อมมีขอบเขตจำกัดในการเลือกอาชีพ และวิถีชีวิตของตนที่กล่าวไว้ว่า “การศึกษานี้มีไว้เพื่อให้เกิดทางเลือก”

ไทเลอร์ (Ralph W.Tyler)^{๑๑๔} ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตร ดังต่อไปนี้

- ๑) จุดประสงค์ของหลักสูตร
- ๒) วิธีการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตร

^{๑๑๔} Ralph W.Tyler, *Basic Principles of Curriculum and Instruction*, Chicago: University of Chicago Press, 1949.

๓) การประเมินผลของหลักสูตร

๔) เนื้อหาวิชาของหลักสูตร

ทาบ (Taba)^{๑๑๕} กล่าวถึง องค์ประกอบของหลักสูตร ควรประกอบด้วย

๑) วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์รายวิชา

๒) เนื้อหาวิชาและประสบการณ์การเรียนรู้

๓) กระบวนการเรียนการสอน

๔) การประเมินผลการเรียนการสอนตามหลักสูตร

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วย ปรัชญา วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ดังนี้

(๑) ปรัชญาของหลักสูตร

ปรัชญาเป็นความเชื่อ ซึ่งผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษาได้มีความเห็นร่วมกันเกี่ยวกับการจัดการศึกษา การกำหนดความเชื่อและค่านิยมนี้จะต้องปฏิบัติได้ ก่อนจะกำหนดปรัชญาต้องมีการอภิปรายและแก้ไข จนคนส่วนใหญ่ลงมติเห็นด้วย

ปรัชญาของหลักสูตร โดยทั่ว ๆ ไป มีเนื้อหาสาระอยู่ ๓ ประการ คือ

๑) หน้าที่และข้อผูกพันของสถาบันการศึกษา แสดงเจตจำนงว่า จัดการศึกษาเพื่อใคร และจะพยายามก่อให้เกิดผลการพัฒนาในด้านใดบ้าง

๒) ลักษณะและความรู้ที่ยึดเป็นหลักในการให้การศึกษาแก่ผู้เรียน เป็นความรู้ประเภทใด เรียนแล้วนำไปใช้ประโยชน์อะไร

๓) ลักษณะและคุณสมบัติของผู้สำเร็จการศึกษา แสดงคุณลักษณะว่ามีความรู้ ความคิดและค่านิยมอย่างไร

(๒) วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

เวอร์จิเนีย (Conley Virginia)^{๑๑๖} ได้เสนอว่า วัตถุประสงค์ที่ดี ควรมีลักษณะดังนี้

๑) ช่วยเป็นแนวทางในการแนะนำการจัดหลักสูตรว่าควรครอบคลุมเนื้อหาวิชาอะไรบ้าง ต้องการเน้นอะไร

๒) ช่วยเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกเนื้อหาวิชา และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

กำหนดมาตรการว่าจะสอนอย่างไร

๓) ช่วยเลือกสรรความรู้โดยกว้าง ๆ จากวิชาการสาขาต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องสร้างพฤติกรรมบางอย่าง

๔) วัตถุประสงค์ที่ชัดเจนจะสามารถบ่งชี้ชนิดและประเภทของพฤติกรรมที่จะเกิดขึ้น ซึ่งจะช่วยกำหนดเนื้อหาวิชาเฉพาะสำหรับพฤติกรรมนั้น ๆ และวิธีการสอนในชั้นเรียน

๕) วัตถุประสงค์ที่ดีจะสามารถชี้แนวในการประเมินผลการศึกษานั้น ๆ

^{๑๑๕} Taba, H. *Curriculum development: Theory and Practice*. New York: Harcourt, Brace and World, 1962.

^{๑๑๖} Conley, Virginia C. *Curriculum and Instruction in Nursing*. Boston : Little Brown and Company, 1973.

ดังนั้นในการกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน ควรต้องกำหนดให้ครอบคลุมการเรียนรู้ทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านพุทธิปัญญา (Cognitive Domain) ด้านจิตตะ (Affective Domain) และด้านทักษะ (Psychomotor Domain) และจะต้องกำหนดในลักษณะวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ซึ่งจะเป็นโยบายในการกำหนดเนื้อหา กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอน การเลือกวิธีวัดและประเมิน ซึ่งจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ดี ควรจะต้องกำหนดโดยคำนึงถึงลักษณะและความต้องการของผู้เรียน ความต้องการและแนวโน้มในอนาคตของสังคม และวิชาชีพนั้น ๆ ตลอดจนปรัชญาและจุดมุ่งหมายของสถาบัน

(๓) เนื้อหาวิชา เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ คือ เนื้อหาเปรียบเสมือนเครื่องมือที่จะนำไปสู่เป้าหมาย หรือจุดมุ่งหมายทางการศึกษา

ดังนั้น เนื้อหาวิชาที่จะสอนจะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการสอน มีความสมบูรณ์ครบถ้วน ตามแนวคิดที่ทาบ้า (Taba) ได้กำหนดแนวทางไว้ดังนี้

๑) ความตรงและความสำคัญของเนื้อหา (Validity and Significance of content) หมายถึง ความถูกต้อง ทันสมัย ความเป็นแก่นสาร

๒) ความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม (Consistency with social realities) เนื้อหาวิชาจะต้องสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน เพื่อที่ผู้เรียนจะได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริงตามสภาพของสังคม

๓) ความสมดุลระหว่างความกว้างและความลึกซึ้ง (Balance Breadth and Depth) เนื้อหาวิชาที่เลือก ควรครอบคลุมสิ่งที่ผู้เรียนควรเรียนรู้ทั้งหมด

(๔) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นกระบวนการที่ผู้สอนจัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียน ได้มีการเรียนรู้และมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ที่หลักสูตรได้กำหนดไว้ ซึ่งจะรวมถึงการวางแผน การดำเนินการ และการประเมินผลการเรียนการสอน

การสอน (teaching) เป็นส่วนหนึ่งของคำว่า การเรียนการสอน Instruction เป็นกระบวนการชี้แนะแนวทางโดยการสอน และการวางแผนจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้

(๕) การประเมินผลการเรียนการสอน

การประเมินผลการเรียนการสอน จัดเป็นข้อมูลย้อนกลับที่มีความสำคัญเพราะเป็นกระบวนการสำคัญในระบบการเรียนการสอน เพื่อนำมาเป็สิ่งควบคุมคุณภาพระบบการเรียนการสอน ในการประเมินจะต้องมีการวางแผนและกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินการเรียนการสอน เพื่อให้มีความสอดคล้องกัน และได้ผลประเมินตามจุดมุ่งหมาย

การประเมินผลผู้เรียน เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยในการตัดสินใจว่าผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านใดบ้าง แต่ละพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงอย่างไร กระทำได้โดยการเปรียบพฤติกรรมผู้เรียนกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และต้องมีการประเมินผลการเรียนอย่างครบถ้วน คือ การประเมินผลการเรียนและประเมินโครงสร้างการเรียนรู้

๒.๑.๓ แนวคิด ทฤษฎีการจัดการศึกษาในอนาคต

ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน^{๑๑๗} ได้กล่าวถึงการศึกษาในหนังสือเรื่อง ทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑: ต้องก้าวให้พ้นกับดักของตะวันตก สืบเนื่องจากความสนใจในแนวคิดเรื่องศตวรรษที่ ๒๑ ของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้เกิดขึ้นมานานแล้ว แต่ในเอเชียหรือประเทศไทยยังเป็นภาพกว้าง ๆ จนถึงปัจจุบันได้มีการเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง โดยให้ความสำคัญในเรื่องของทักษะ โดยที่การศึกษาไทยได้กำหนดให้เป็น ๔ ยุค คือ ยุคที่ ๑ เป็นการศึกษายุคเกษตรกรรม ทักษะส่วนใหญ่เป็นทักษะอาชีพเพื่อการดำรงชีวิตเป็นหลัก ยุคที่ ๒ เป็นยุคอุตสาหกรรม ได้พัฒนาทักษะในแนวทางของโรงงานอุตสาหกรรม ให้แนวทางในการคิดตามตะวันตมา โดยไม่ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ ยุคที่ ๓ เป็นยุคโลกาภิวัตน์ ประเทศไทยได้รับเทคโนโลยีเข้ามาอย่างชัดเจน และยุคที่ ๔ เป็นยุคที่สังคมไทยส่งเสริมการผลิตและบริการ ดังนั้นทักษะการผลิตและสร้างสรรค์จึงมีความจำเป็น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันสูง

กระแสของโลกในศตวรรษที่ ๒๑ ที่เป็นไปได้มากที่สุดคือ โลกเทคโนโลยี โลกของเศรษฐกิจและการค้า โลกาภิวัตน์กับเครือข่าย สิ่งแวดล้อมและพลังงาน ความเป็นเมือง คนอายุยืนขึ้น และการอยู่กับตัวเอง จากการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะเทคโนโลยี ดังนั้นทักษะของคนรุ่นใหม่จึงเป็นสิ่งจำเป็นในบริบทต่าง ๆ และจากกระแสของโลกดังกล่าวจึงเกิดทักษะ ๗ กลุ่มหลัก คือ ๑. ทักษะทางด้านเทคโนโลยี ๒. ความสนใจใคร่รู้และมีจินตนาการ ๓. การคิดวิจรณ์ญาณและการแก้ปัญหา ๔. ความคิดสร้างสรรค์และพัฒนา นวัตกรรม ๕. ทักษะในการสื่อสารและร่วมมือกัน ๖. การคิดในเชิงธุรกิจและทักษะประกอบการ และ ๗. ทักษะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมและการสนใจต่อโลก

ทางออกที่จะนำไปสู่การศึกษาเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพ โดยไม่จำเป็นต้องคอยเรียนตาม คิดตาม และทำตามเพียงอย่างเดียว ความจำเป็นที่จะต้องรู้ตาม คิดใหม่ และมีทางออก มี ๗ ประการสำคัญ คือ ๑. เรียนรู้แนวคิดและลักษณะสังคมไทยอย่างวิเคราะห์วิจารณ์ ๒. เข้าใจวัฒนธรรมอาเซียนและวัฒนธรรมตะวันตกในเรื่องที่มาและผลกระทบ ๓. รู้จักตัวเองพร้อมมองเห็นคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งของและนวัตกรรม ๔. เข้มแข็งในจริยธรรม ความรับผิดชอบและความดีงามของสังคมไทยและอาเซียน ๕. ตามทันกระบวนการผลิตใหม่และสามารถผลิตผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เองได้อย่างกว้างขวาง ๖. เข้าใจคนอื่นและรู้วิธีนำ การเปลี่ยนแปลงร่วมกัน และ ๗. ออกแบบและร่วมพัฒนาทิศทางของสังคมที่เหมาะสมได้

โดยสรุป การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นที่สนใจของตะวันตกมานานแล้ว ในยุคปัจจุบันเป็นยุคที่ ๔ ที่มีความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างสูง กระแสหลักของโลกได้เข้ามาอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องอาศัยทักษะใน ๗ กลุ่ม ซึ่งมี ๒ แนวทางที่ทางตะวันตกต้องการคือ การให้เป็นผู้ซื้อและผู้ผลิต แต่โดยส่วนใหญ่แล้วประเทศที่กำลังพัฒนายึดถือการเป็นเพียงผู้ซื้อ โดยไม่สนใจการผลิต ดังนั้นทางออกที่จะนำไปสู่การศึกษาเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพมี ๗ ประการสำคัญ พร้อมทั้งการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมร่วมกัน

วิจารณ์ พานิช^{๑๑๘} ได้เสนอ การเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ ๒๑ ในหนังสือการสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ ๒๑ โดยเสนอกรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ โดยภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ โดยกำหนดให้วิชาแกนและแนวคิดสำคัญนั้นต้องประกอบด้วย ๓ ด้าน คือ ทักษะชีวิตและการทำงาน

^{๑๑๗}ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน, **ทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ ต้องก้าวให้พ้นกับดักของตะวันตก**, พิมพ์ครั้งที่ ๗.

(กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๘), หน้า ๓-๒๔.

^{๑๑๘}วิจารณ์ พานิช, **การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ ๒๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสยามกัมมาจล, ๒๕๕๗), หน้า ๑๑-๒๕.

ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม และทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี ซึ่งในการกล่อมเกลาคณิตศาสตร์
 ความเป็นคนดี ในแนวคิดของมาสโลว์ ที่กล่าวถึงระดับความต้องการของมนุษย์ (Maslow's Hierarchy
 of Needs) ในระดับความต้องการที่ต่ำสุด คือเพื่อความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่

๒.๑.๓.๑ แนวคิดการปฏิรูปการศึกษา

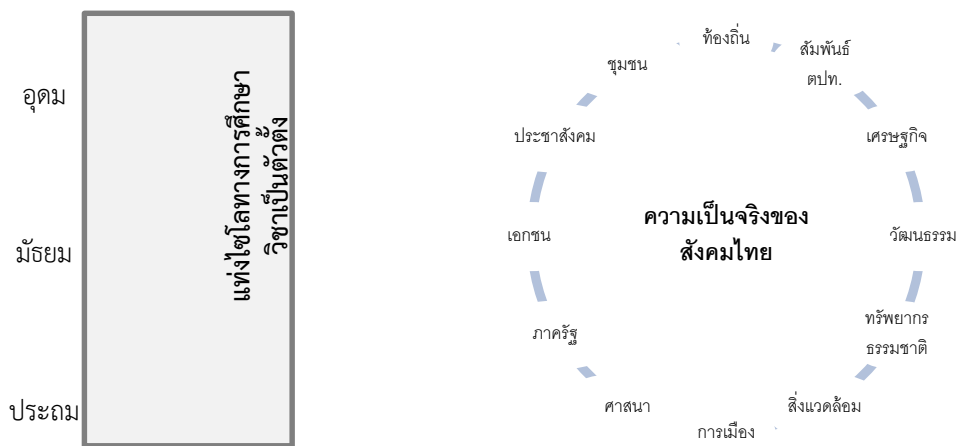
ผู้วิจัยขอนำบทสรุปของ **ประเวศ วะสี**^{๑๑๙} ที่ได้ให้แนวคิดในการปฏิรูปการศึกษาไว้ ดังนี้

๑. **ไม่ควรติดตามภูมิปัญญาตะวันตกไปเรื่อย ๆ** โดยที่สมัยใหม่เป็นสมัยอารยธรรม
 ตะวันตก (Western Civilization) ไปสู่วิกฤตอารยธรรม (Civilization crisis) ความคิดตะวันตกเป็น
 ความคิดที่ทรงพลัง แต่แยกส่วน การศึกษาแบบตะวันตกเป็นการแยกส่วนจากชีวิต ถ้าการศึกษาเอาชีวิต
 เป็นตัวตั้ง ชีวิตต้องมีการทำงาน ต้องมีการเรียนรู้จากการทำงาน จะไม่มีปัญหาการว่างงาน เพราะมีงานทำ
 ตั้งแต่วัยศึกษา “ชีวิต-การทำงาน-การเรียนรู้ บูรณาการอยู่ด้วยกัน ไม่ได้แยกส่วน”

๒. **โลกยุคใหม่ต้องบูรณาการการคิดและการพัฒนา** ต้องตั้งหลักใหญ่ให้ได้ สรรพสิ่งล้วน
 เชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว การอยู่ร่วมกัน (Living together) เป็นตัวตั้ง การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ระหว่าง
 คนกับคน และระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม โดยมี ๘ เรื่องที่เชื่อมโยงกัน “เศรษฐกิจ-จิตใจ-สังคม-
 วัฒนธรรม-สิ่งแวดล้อม-สุขภาพ-การศึกษา-ประชาธิปไตย” การศึกษาถ้าเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่สามารถ
 บูรณาการกับการพัฒนาอื่นๆ ได้ การปฏิรูปการศึกษา ควรประกอบด้วย ๑. ปฏิรูปแนวคิดการศึกษา ๒.
 ปฏิรูประบบการศึกษา ๓. ปฏิรูปการเรียนรู้, ยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ ๔. ปฏิรูประบบการ
 บริหารจัดการการศึกษา

๓. ปฏิรูปแนวคิดการศึกษา

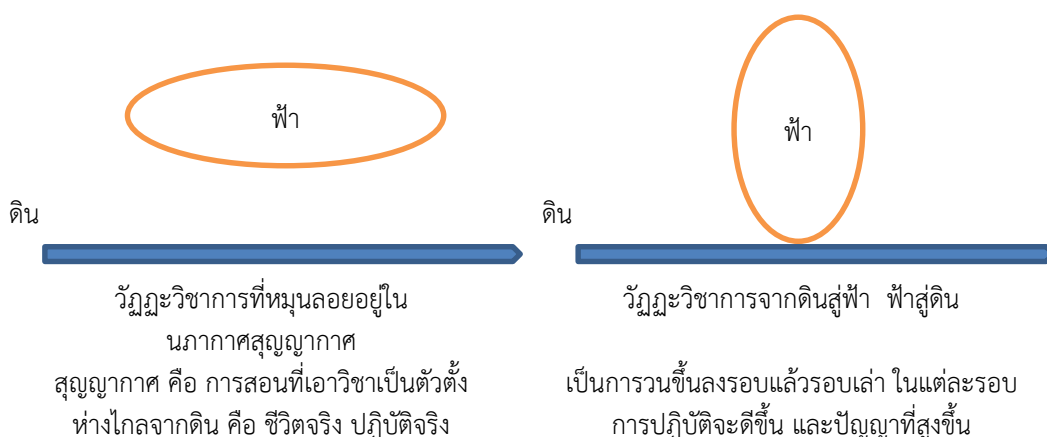
๓.๑ **แนวคิดการศึกษาแบบอาณานิคม** เกิดขึ้นช่วงที่มหาอำนาจตะวันตกล่าอาณานิคม
 ได้มีการจัดการศึกษาแบบ “ต่อท่อความรู้จากยุโรปมาไทย”

ภาพที่ ๒.๒๐ การต่อท่อความรู้

^{๑๑๙} ประเวศ วะสี, ปฏิรูปการศึกษาให้เป็นจุดคนจัดประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอ
 ขาวบ้าน, ๒๕๕๗), หน้า ๔-๕.

๓.๒ แนวคิดการศึกษาประเทศไทยยุคใหม่ ประชาชนใหม่ประเทศไทยคือ คนไทยทุกคน มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และมีศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์^{๑๒๐} สำนึกในศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ของตนเองและเคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น จะทำให้เกิดความสุขอย่างล้ำลึกในตัวเองอย่างฉับพลัน และเห็นศักยภาพของตัวเองที่จะทำอะไรดีๆ การศึกษาไม่ควรจำกัดอยู่ที่การท่องเที่ยวหรือถ่ายทอดเนื้อหาวิชาอีกต่อไป แต่การศึกษาคือ การส่งเสริมการเรียนรู้ในทุกพื้นที่ของชีวิต การเปลี่ยนฐานของการเรียนรู้ จากเอาตำราเป็นฐาน มาเป็นการเอาชีวิตจริง เป็นฐานของการเรียนรู้ ดังนั้นฐานของการเรียนรู้ที่อยู่ในชีวิตจริง ปฏิบัติจริง เป็นการปฏิรูปการศึกษาที่สำคัญที่สุดและมีผลลึกซึ้งที่สุด ฉะนั้น การเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือ การเห็นผู้อื่นทำและการร่วมทำหรือลงมือทำ ไม่ใช่การบอกเล่าหรือท่องจำสิ่งที่คนอื่นบอกเล่า ความเก่งจึงถูกดูดซับไป ด้วยระบบการศึกษาที่เน้น การสอน แต่ไม่เน้นการปฏิบัติ ซึ่งมหาวิทยาลัยกำลังทุ่มเทไปกับการสอนที่ได้ผลน้อย การวิจัยก็มีน้อย มหาวิทยาลัยจึงไม่เป็นปัญหาที่จะพาชาติออกจากวิกฤต การวิจัยที่พอมืออยู่บ้าง ก็เป็นการนำผลการวิจัยไปสู่การสอน แทนที่จะไปสู่การปฏิบัติคือผลผลิต จึงทำให้มองเห็นจุดตายทางวิชาการและการพัฒนาของไทย ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๒.๒๓ แสดงจุดตายทางวิชาการและการพัฒนาของไทย

การศึกษาจึงเป็นวงจรที่สูญเปล่า ทำให้วิชาการไม่เข้มข้น เศรษฐกิจไม่เข้มข้น ดังนั้นควรออกไปสู่วงจรใหม่แห่งความสร้างสรรค์ การปฏิบัติให้ได้ผล ต้องการความคิด พฤติกรรม และทักษะหลายอย่าง เช่น ต้องคิดถึงคนอื่น ต้องใช้ความรู้หลายแขนง ความรู้ที่มีอยู่ยังไม่พอ ต้องสร้างความรู้ใหม่ บางเรื่องต้องการการวิจัยขั้นพื้นฐาน และต้องมีการจัดการด้วยเสมอจึงเกิดความสำเร็จ การจะทำอะไรให้สำเร็จต้องการการสังเคราะห์และจัดการ

๒.๑.๓.๒ แนวคิดการศึกษา ๔.๐

ความหมายและขอบเขตของ ๔.๐ ค่อนข้างชัดเจนว่าเป็นแนวคิดของผลผลิต หรือ นวัตกรรม ซึ่งต้องเป็นสิ่งใหม่ (Innovation) ดังนั้น ๔.๐ จึงไม่ใช่เพียงคุณภาพ ความสมบูรณ์ ครบถ้วนแต่เพียงเท่านั้น ดังนั้น เมื่อเป็นการศึกษา ๔.๐ จึงหมายถึง การศึกษาที่สามารถสร้างหรือพัฒนาผู้ศึกษาให้สร้างผลผลิต ขึ้นมาใหม่ได้ และเป็นผลผลิตที่สะท้อนความคิดการใช้เทคนิคใหม่ ระบบใหม่ การกระทำใหม่

^{๑๒๐}วิทยากร เชียงกูล, ปฏิรูปมนุษย์และสังคมอย่างลึกซึ้ง, (กรุงเทพมหานคร: พี.เน.เอส.ครีเอชั่น, ๒๕๕๗), หน้า ๒๓๗.

ปรากฏชัดเจนที่เรียกว่า นวัตกรรม (Innovation) นั่นเอง การศึกษา ๔.๐ จึงเป็นความหวังของประเทศไทย ที่ผ่านมามีการศึกษาเพียงการให้ความรู้แก่ผู้ศึกษา โดยให้ผู้ศึกษาเข้าใจเนื้อหาสาระใดสาระหนึ่งเป็นหลัก ซึ่งยังไม่เพียงพอ จึงได้มีเทคนิคการสอนให้ผู้ศึกษาได้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความสิ่งที่ได้ศึกษา แต่การศึกษายังไม่ได้เป็นเพียงการคิดเป็น ทำเป็นเท่านั้น ผู้ศึกษาควรสร้างผลผลิต (Products) ขึ้นมาได้ด้วย ซึ่งการศึกษา ๔.๐ จะมีความหมาย มีคุณค่า และเป็นทางออกของสังคมไทยอย่างแท้จริง และขณะเดียวกันควรนึกถึง ๕.๐ ซึ่งเป็นอนาคตของ ๔.๐ ไปด้วย ๔.๐ ไม่ใช่ทุกอย่างของชีวิต แต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ดังนั้นควรคิดถึงชีวิตหลัง ๔.๐ ด้วย เมื่อทำ ๔.๐ แล้วก็ต้องควบคู่ไปกับ ๕.๐ ด้วย ๕.๐ คือความดีความงามเป็นหลักสำคัญ เพราะสุดท้ายแล้ว สิ่งที่มีมนุษย์ปรารถนาคือ ความงอกงามที่เกิดขึ้นในตัวมนุษย์ทุกคนนั่นเอง

การศึกษาไทย ๔.๐ คืออะไร

ไพฑูรย์ สินลารัตน์^{๑๒๑} เสนอว่า การศึกษาไทย ๔.๐ จำเป็นต้องเน้นที่การคิดสร้างสรรค์ (Creative) แล้วแปรความคิดสร้างสรรค์นั้นเป็นผลผลิตออกมา (Product) แต่การที่จะมีความคิดสร้างสรรค์ได้ต้องคิดวิเคราะห์ (Critical) ก่อน และเมื่อมี Product แล้วผู้เรียนต้องรับผิดชอบมากขึ้น การศึกษาเชิงผลิตภาพและสร้างสรรค์จึงประกอบด้วยแนวคิด Critical, Creative, Productive และ Responsible หรือ CCPR Model ในความหมายของการศึกษาเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพ ซึ่งโมเดลดังกล่าวหมายถึงคุณลักษณะ ดังนี้

- คุณลักษณะที่ ๑ คิดวิเคราะห์ (Critical Mind)
- คุณลักษณะที่ ๒ คิดสร้างสรรค์ (Creative)
- คุณลักษณะที่ ๓ คิดผลิตภาพ (Productive)
- คุณลักษณะที่ ๔ คิดรับผิดชอบ (Responsible)

สรุปได้ว่า ควรจัดการศึกษาให้ผู้ศึกษาได้มีคุณลักษณะ ๔ ประการ คือ การศึกษาให้ผู้ศึกษามีความคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ ความคิดผลิตภาพ และความคิดรับผิดชอบ

ทักษะของการศึกษา ๔.๐ มีดังนี้

๑. ทักษะวิเคราะห์หรือทักษะการคิดวิเคราะห์และคิดสร้างสรรค์ (Critical Thinking and Creative Thinking)
๒. ทักษะการคิดออกแบบและการคิดถ่วงถ่วง (Design Thinking & Selective Thinking)
๓. ทักษะการผลิตและการแก้ปัญหา (Productive Think and Problem-Solvin Thinking)
๔. ทักษะการคิดประกอบการและทักษะการคิดผู้นำ (Entrepreneurial Thinking and Leadship Thinking)
๕. ทักษะการคิดรับผิดชอบและทักษะคิดสำนึกต่อสำคัญ (Responsible Thinking and Social-Consciousness Thinking)

^{๑๒๑}ไพฑูรย์ สินลารัตน์, วาสนา วิสฤตภา และ นักรบ หมี่แสน, *อุดมศึกษา สาขาวิชาที่ถูกลืม*, หน้า

ตารางที่ ๒.๔ แสดงกรอบพัฒนาทักษะ

ทักษะที่ต้องการ	ประเด็นทักษะที่ต้องการพัฒนา	กระบวนการของการฝึกทักษะ	ผลลัพธ์ที่ต้องเป็นผลผลิต
๑.คิดวิเคราะห์	๑.หาประเด็นที่ฝึกวิเคราะห์	๑.คิดและทำด้วยตัวเอง	๑.พิจารณาผลการคิดและทำรอบแรกด้วยตนเอง
๒.คิดสร้างสรรค์	๒.กำหนดผลผลิตที่ต้องการให้เกิดขึ้น	๒.คิดแล้วทำเป็นกลุ่มย่อย	๒.ปรับแล้วนำเสนอในกลุ่มย่อยให้วิเคราะห์ วิเคราะห์
๓.คิดแก้ปัญหา	๓.กำหนดปัญหาให้ฝึกแก้	๓.คิดแล้วทำในกลุ่มใหญ่	๓.เสนอในกลุ่มใหญ่พิจารณา
๔.คิดผลิตภาพ	๔.กำหนดผลผลิตที่ต้องการสร้าง	๔.ประเมินตนเอง	๔.ทุกครั้งต้องประเมินและดูแลคุณภาพของตนเอง
๕.คิดออกแบบ	๕.หาผลลัพธ์ที่ต้องการฝึก	๕.สรุปร่วมกับผู้สอน	๕.ประเมินตนเองว่าได้พัฒนาได้แค่ไหนโดยมีครูช่วยวิจารณ์ (Comment) ว่าได้ทักษะตามที่ต้องการหรือไม่

๑) ยึดหลัก Practices make perfect

๒) กระบวนการฝึกทักษะถือว่าต้องฝึกบ่อย ๆ และฝึกมากๆ มากครั้งและมากเวลา

๓) กระบวนการเริ่มจากทุกประเด็นที่ต้องการ ฝึกและทำให้ได้ ๕ ขั้นตอนทุกทักษะ

๔) เริ่มจาก ๑) การฝึกคิดและฝึกทำตามจุดมุ่งหมายด้วยตนเอง เมื่อได้แล้วจึงเสนอ ๒) กลุ่มย่อยพิจารณา เพื่อวิพากษ์วิจารณ์จากเพื่อนและผู้สอน หลังจากนั้นนำไปปรับและ ๓) เสนอในกลุ่มใหญ่ต่อไปเพื่อให้กลุ่มช่วยกันประเมินอีกครั้ง โดยเฉพาะคุณภาพและความสมบูรณ์ ในขั้นตอนที่ ๔) คือการทบทวนตนเองว่าเรียนรู้อะไร เพียงพอหรือยังที่จะรู้ดีที่สุด และสุดท้าย ๕) ผู้สอนให้คำประเมินในเชิงชี้แนะสุดท้าย

๕) บทบาทของผู้สอนที่เปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน การเป็น Teacher ไม่พอ และการเป็น facilitator ก็ไม่พอเช่นกัน จะต้องเริ่มบทบาทใหม่คือ Commentator

๖) ในการประเมินทุกครั้งควรประเมินตามแนวคิดตามจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการ การนำเสนอ การสื่อสาร และกระบวนการจัดด้วยหลักการและแนวปฏิบัติของกลุ่มทฤษฎี “ก้าวกระโดด” หรือ Leapfrogging เกี่ยวกับการศึกษา ๔.๐ พัฒนามาจากกระบวนการทัศน์ทางการศึกษาที่สำคัญ เริ่มโดย John Moravee และพัฒนามาจนถึงการศึกษา ๔.๐ ว่าแต่ในยุคมีปฏิสัมพันธ์กัน แต่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน Leapfrogging : Moving from Education 1.0 to 4.0

ตารางที่ ๒.๕ แสดงกรอบพัฒนาการศึกษา ๑.๐ ถึง ๔.๐

	การศึกษา ๑.๐	การศึกษา ๒.๐	การศึกษา ๓.๐	การศึกษา ๔.๐
ความหมายของการศึกษา	ผู้สอนบอกให้เชื่อตาม	สร้างองค์ความรู้ร่วมกัน ด้วยความช่วยเหลือจากอินเทอร์เน็ต (ที่การเข้าถึงยังจำกัด)	สร้างองค์ความรู้ร่วมกันและสร้างความรู้เดิมขึ้นมาใหม่	สร้างความรู้จากความสนใจบุคคลและจากการรวมตัวของคนที่มีความรู้เดิมเป็นทีม

ตารางที่ ๒.๕ แสดงกรอบพัฒนาการศึกษา ๑.๐ ถึง ๔.๐ (ต่อ)

	การศึกษา ๑.๐	การศึกษา ๒.๐	การศึกษา ๓.๐	การศึกษา ๔.๐
บทบาทของเทคโนโลยี	ยึดติดกับสถานที่ศึกษา	เริ่มมีการใช้เทคโนโลยีอย่างระมัดระวัง (ผู้อพยพสู่โลกดิจิทัล)	เทคโนโลยีมีอยู่ทุก ๆ ที่ (ชาวดิจิทัลโดยกำเนิด ในจักรวาลดิจิทัล) เพื่อการสร้างความรู้และส่งผ่านองค์ความรู้ที่มีอยู่ทุกหนทุกแห่ง	เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงไปตามผู้ศึกษา ซึ่งผู้ศึกษาเป็นแหล่งวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีที่สำคัญในการสร้างนวัตกรรม
บทบาทด้านการสอน	ผู้สอนสอนผู้ศึกษา	ผู้สอนสอนผู้ศึกษา ผู้ศึกษาสอนกันเอง	ผู้สอนเป็นกันเอง ร่วมกันสร้างความรู้ โดยคนและเทคโนโลยี	ขยายองค์ความรู้โดยการให้วงจรผลสะท้อนกลับ จากการสร้างนวัตกรรมเชิงบวก ความรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา ทั้งในชีวิตประจำวัน การเรียน และการทำงาน
ลักษณะสถานที่ศึกษา	ศึกษาในอาคาร หรือ สิ่งปลูกสร้าง	ศึกษาในอาคารหรือออนไลน์ แต่มีการใช้เว็บเพื่อการเรียนการสอน	ศึกษาได้ในทุกที่ที่สังคมสร้างสรรคให้	ศึกษาในโลกไร้พรมแดนที่มีการเชื่อมต่อเครือข่าย
บทบาทผู้สอน	เป็นอาชีพที่มีใบอนุญาต	เป็นอาชีพที่มีใบอนุญาตที่พร้อมร่วมมือกับบัณฑิตนักศึกษา	ทุกคน ทุกสถานที่คือผู้ให้ความรู้ โดยมีอุปกรณ์ที่สามารถค้นหาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ได้	ทุกคน ทุกสถานที่ผู้สอนคือแหล่งสร้างนวัตกรรมที่ได้รับการสนับสนุนด้วยความร่วมมือจากมนุษย์
ภาพลักษณะบัณฑิตในมุมมองนายจ้าง	ทำงานตามสายงานตามสาขาที่จบมา	การทำงานยังไม่พร้อมในสภาพสังคมแห่งการสร้างความรู้	เป็นเพื่อนร่วมงานที่สามารถสนับสนุนการพัฒนาสร้างองค์ความรู้	เป็นเพื่อนร่วมงานที่สามารถสร้างนวัตกรรมที่มีจุดเน้นให้ยั่งยืน

๒.๑.๓.๔ การศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพจิตอนาคต

จากการค้นคว้าเอกสารการศึกษาอนาคตที่ประกอบด้วยแนวคิดการปฏิรูปการศึกษา การศึกษา ๔.๐ และการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ ผู้วิจัย เห็นว่าเป็นแนวคิดที่เหมาะสมในการวิเคราะห์แนวโน้มมากที่สุด ดังนั้นจึงนำเรื่องของ ๕ จิตเพื่ออนาคต^{๑๒๒} (Five minds for the Future) ของ โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) มาเป็นหลักในการ สังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ เพื่อหาทักษะที่สำคัญในการกำหนดหาแนวโน้มที่ควรจะเป็นใน อนาคต^{๑๒๓}

๑. แนวคิดเกี่ยวกับ ๕ จิตเพื่ออนาคต (Five minds for the Future)

โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์^{๑๒๔} ได้กล่าวถึง การรู้คิดด้วยจิต ๕ ประการ เป็นสิ่งที่วิเศษสุดสำหรับโลก ในทุกวันนี้ และจะยิ่งวิเศษมากขึ้นไปอีกคือในอนาคต ถือเป็นจิตที่ทอดผ่านห้วงแห่งความรู้และความคิด ของความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ จิต ๕ ประการนี้เป็นที่รู้จักกันทั่วโลก และรู้ว่าจะพัฒนาได้ในปี ค.ศ.๑๙๘๓ จากการที่การ์ดเนอร์ได้เสนอทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple Intelligences) ซึ่งสรุปได้ว่า มนุษย์ทุกคนล้วนมี ความสามารถทางเขavnปัญญาอยู่แล้ว โดยเป็นเขavnปัญญาด้านต่าง ๆ ที่ผสมผสานกันมา จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเหตุผล และทำให้คนเรามีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ทำงานภายใต้สมองของมนุษย์ แต่ในการรู้ คิดด้วยจิต ๕ ประการนี้ เป็นความสามารถในการรับรู้ ซึ่งแตกต่างกันจากทฤษฎีพหุปัญญา โดยที่จิต ๕ ประการมีความสำคัญต่ออนาคต จะช่วยให้บุคคลสามารถรับมือได้ในสิ่งที่คาดหวังและไม่ได้คาดหวัง หากปราศจากจิตทั้ง ๕ ประการนี้บุคคลจะตกอยู่ภายใต้อำนาจของพลังที่ตนเองไม่เข้าใจและไม่สามารถ ควบคุมได้ จิต ๕ ประการนี้ ได้แก่

๑) จิตแห่งวิทยาการ (disciplined mind)

จิตแห่งวิทยาการนี้ เป็นความเชี่ยวชาญในการคิดเกี่ยวกับวิทยาการในสาขาใดสาขาหนึ่ง เป็น รูปแบบการรู้คิดที่แยกออกไปตามสาขาวิชาโดยเฉพาะ หรืองานฝีมือ หรืออาชีพ ในการจะเชี่ยวชาญในทาง ใดทางหนึ่งนั้น ต้องใช้เวลาอย่างน้อย ๑๐ ปีขึ้นไป ดังนั้นจิตแห่งวิทยาการ จึงหมายถึง การทำงานอย่าง สม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาทักษะและความเข้าใจ มีวินัยสูง หากปราศจากจิตแห่งวิทยาการ ก็เสมือนการทำงาน ที่อยู่ภายใต้ความควบคุมของคนอื่น ดังนั้นจิตแห่งวิทยาการจึงจัดอยู่ในด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) และด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) ของวัตถุประสงค์ในการศึกษา กล่าวได้ว่า จิต แห่งวิทยาการเป็นการแสวงหาความรู้ นำไปใช้ แล้วนำมาวิเคราะห์ ประเมินผล ต้องนำความรู้ที่นั้นมาฝึกฝน อย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นความชำนาญ

^{๑๒๒}Gardner, H. *Five minds for the future*. Boston: Harvard Business School, 2007. Press. P. 1-20.

^{๑๒๓}ฮาวเวิร์ด การ์ดเนอร์, *จิต ๕ ปั้นยอดมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมมลการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๙-๑๒.

^{๑๒๔}Gardner, H. *Five minds for the future*. Boston: Harvard Business School, 2007. Press. P. 60.

๒) จิตแห่งการสังเคราะห์ (synthesizing mind)

จิตแห่งการสังเคราะห์ เป็นการรับข้อมูลจากหลายแหล่ง แล้วนำมาทำความเข้าใจ ประเมิน ข้อมูลโดยปราศจากอคติ และผสมผสานให้กลายเป็นข้อมูลใหม่ที่มีความหมายทั้งต่อผู้สังเคราะห์และบุคคลอื่น ทำให้มีคุณค่ายิ่งขึ้น ความสามารถในการวิเคราะห์นี้ จะมีความสำคัญมากต่อแนวโน้มที่จะต้องเผชิญ ด้วยข้อมูลที่เพิ่มพูนอยู่ทุกวัน จิตแห่งการสังเคราะห์นี้จึงจัดอยู่ในด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain)

๓) จิตแห่งการสร้างสรรค์ (creating mind)

จิตแห่งการสร้างสรรค์นี้จะแตกต่างจากจิตแห่งวิทยาการ และจิตแห่งการสังเคราะห์ เนื่องจากการผลิตความคิดใหม่ ๆ โดยมีการตั้งคำถามที่แตกต่างไปจากเดิม กำเนิดเป็นวิธีการคิดที่ใหม่ เป็นศักยภาพในความกระฉ่างให้กับปัญหา คำถาม และปรากฏการณ์ใหม่ แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ได้สร้างสรรค์นี้ จะต้องได้รับการยอมรับจากผู้รอบรู้ ดังนั้นจิตสร้างสรรค์ จึงจัดอยู่ในด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) เช่นเดียวกับจิตแห่งวิทยาการ และจิตแห่งการสังเคราะห์ ซึ่งนอกจากจะสังเคราะห์ข้อมูลแล้ว ยังสามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ หรือนวัตกรรมขึ้นมาได้

๔) จิตแห่งความเคารพ (respectful mind)

จิตแห่งความเคารพ เป็นการยอมรับในความแตกต่างกันระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม เป็นความพยายามที่จะเข้าใจผู้อื่น และหาวิธีที่จะทำงานร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในโลกที่ทุกคนสามารถเชื่อมโยงกันถึงกันได้ ดังนั้นการไม่ยอมรับฟังและขาดความเคารพซึ่งกันและกัน จึงไม่ใช่ทางเลือกที่ดีของการอยู่ร่วมกัน

๕) จิตแห่งจริยธรรม (ethical mind)

จิตแห่งจริยธรรม มีความเป็นนามธรรมมากกว่าจิตแห่งความเคารพ โดยที่จิตแห่งจริยธรรม เป็นการไตร่ตรองให้เข้าถึงธรรมชาติของงาน รวมทั้งความต้องการและความปรารถนาของสังคม เป็นแนวคิดที่จะต้องตอบสนองต่อจุดประสงค์ที่เหนือไปกว่าส่วนตน เพื่อพัฒนาไปเป็นส่วนรวม จิตแห่งจริยธรรมนี้ต้องอาศัยการวิเคราะห์เป็นพื้นฐาน ดังนั้นจิตแห่งความเคารพ และจิตแห่งจริยธรรมจึงจัดอยู่ในด้านจิตพิสัย (Affective Domain) กล่าวคือ การรับรู้ การเห็นคุณค่า การให้เกียรติ ยอมรับในความแตกต่างกันระหว่างบุคคล

อุทัยรัตน์ ศรีนาดี^{๑๒๕} ได้สรุปจิต ๕ ประการที่จะนำพามนุษย์ไปสู่การเป็นคนที่ดีมีเกียรติไป ด้วยศักยภาพ ดังนี้

๑. จิตชำนาญการ (Disciplined Mind) เป็นวิถีคิดที่เกี่ยวกับสาขาวิชาหลัก ๆ และสาขาวิชาอื่นต่าง ๆ ซึ่งเป็นความสามารถในการประยุกต์ความขยันหมั่นเพียรของตน พร้อมทั้งปรับปรุงสิ่งที่เล่าเรียนมา ให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

๒. จิตสังเคราะห์ (Synthesizing Mind) เป็นการเลือกข้อมูลที่สำคัญจากข้อมูลมากมาย ที่ได้รับจากหลายๆ แหล่ง และจัดการกับข้อมูลได้อย่างสมเหตุสมผล ทำความเข้าใจกับข้อมูลและประเมินข้อมูลโดยปราศจากอคติ ผสมผสานให้กลายเป็นข้อมูลใหม่ ที่มีความหมายต่อตนเองและผู้อื่น

^{๑๒๕}อุทัยรัตน์ ศรีนาดี, “จิต ๕ ประการที่จะนำพามนุษย์ไปสู่การเป็นคนที่ดีมีเกียรติไป ด้วยศักยภาพ”. [ออนไลน์].

๓. จิตสร้างสรรค์ (Creating Mind) เป็นยิ่งกว่าจิตชำนาญการและจิตสังเคราะห์ โดยเป็นการผลิตความคิดใหม่ๆ พร้อมทั้งคำถามที่แตกต่างไปจากเดิม และกำเนิดเป็นวิถีคิดที่สดใหม่ ซึ่งก็อาจจะกลายเป็นคำตอบที่คาดไม่ถึง

๔. จิตเคารพ (Respectful Mind) เป็นการตอบสนองต่อคนและกลุ่มคนที่มีความแตกต่างหลากหลายอย่างเห็นอกเห็นใจ และเป็นไปในทางสร้างสรรค์เป็นความพยายามที่จะเข้าใจ และทำงานร่วมกับคนที่แตกต่างกัน เป็นการขยายขอบเขตของความอดกลั้น และความถูกต้องเหมาะสมของสังคมและการเมือง หรือกล่าวง่ายๆ จิตเคารพเป็นการยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล และกลุ่มบุคคลนั่นเอง

๕. จิตจริยธรรม (Ethical Mind) เป็นคุณลักษณะที่เป็นนามธรรมค่อนข้างมาก แต่มีความสำคัญในเชิงบทบาทในหน้าที่การงาน และบทบาทในการเป็นพลเมือง เป็นการไตร่ตรองถึงธรรมชาติของงาน รวมทั้งความต้องการ และความปรารถนาของสังคมที่เราดำรงอยู่ โดยมีแนวคิดที่สำคัญว่า "บุคคลจะตอบสนองต่อจุดประสงค์ ที่เหนือไปกว่าประโยชน์ส่วนตนได้อย่างไร" และ "ประชาชนจะทำงานโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว และพัฒนาส่วนรวมได้อย่างไร"

วราวัช ตันติวรวงศ์^{๑๒๖} ได้กล่าวถึง จิตห้าลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบการเอสเอ็มอีในศตวรรษที่ ๒๑ ดังต่อไปนี้

๑. จิตชำนาญการ (Disciplined Mind) เป็นเรื่องของคนที่ผู้เรียนมีความเชี่ยวชาญ ชำนาญ เฉพาะเรื่องซึ่งการดีเนอร์มีความเชื่อว่าคนที่คนเราจะชำนาญในสิ่งหนึ่งจะต้องใช้เวลาคุ้นเคยกับสิ่งนั้นอย่างน้อย ๑๐ ปี ไม่แตกต่างจากการทำธุรกิจของผู้ประกอบการ ซึ่งเจ้าของกิจการควรเป็นคนที่ยอมรับจากประสบการณ์ในการทำธุรกิจ มีทั้งผ่านช่วงเวลาที่ยากลำบาก และช่วงเวลาที่ยั่งยืน ระยะเวลาของการบากบั่นในการทำธุรกิจอย่างโชกโชน คือจิตชำนาญการที่มีอยู่ในตัวของผู้ประกอบการเอสเอ็มอีทุกคน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของผู้ประกอบการในการเรียนรู้จากประสบการณ์ อีกทั้งพร้อมที่จะปรับปรุงสิ่งที่เล่าเรียนมาให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

๒. จิตสังเคราะห์ (Synthesizing Mind) เป็นทักษะในการสังเคราะห์สิ่งใหม่อันเกิดจากความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องที่มีจากจิตเชี่ยวชาญ เพราะความเชื่อว่ามีเมื่อคนเราเรียนรู้จนมีความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ อย่างรู้ลึก รู้จริง ผู้เรียนก็จะสามารถทำการสังเคราะห์เพื่อสร้างสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้น ซึ่งผู้ประกอบการเอสเอ็มอีที่จะสามารถอยู่รอดในการทำธุรกิจในยุคปัจจุบันได้จะต้องเรียนรู้ในการประยุกต์บริบทของการทำธุรกิจที่เปลี่ยนไป

๓. จิตสร้างสรรค์ (Creating Mind) เป็นจิตสูงสุดในระดับการเรียนรู้ผ่านการนำเสนอความคิดใหม่ จากการตั้งข้อสังเกตที่แตกต่างไปจากเดิม กลายเป็นทางเลือกหรือวิถีคิดที่ใหม่ ซึ่งนำไปสู่คำตอบที่คาดไม่ถึง พุดง่าย ๆ ในมุมมองของผู้ประกอบการเอสเอ็มอีอีกอย่างคือการคิดอย่างมีนวัตกรรม เพราะการสร้างแตกต่าง (Differentiation) คือกลยุทธ์ในการทำธุรกิจแนวสร้างสรรค์ที่หลีกเลี่ยงการค้าขายด้วยการตัดราคา การคิดอย่างสร้างสรรค์เป็นจิตทักษะที่สำคัญมากสำหรับผู้ประกอบการเอสเอ็มอีในยุคปัจจุบันที่ข้อมูลข่าวสารเชื่อมโยงกันหมด ผลิตภัณฑ์สามารถเลียนแบบกันได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น ผู้ประกอบการคนไหนที่มีจิตสร้างสรรค์ คิดก่อน ทำก่อน ย่อมได้เปรียบกว่าในบริบทของการแข่งขัน

^{๑๒๖}วราวัช ตันติวรวงศ์, "จิตห้าลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบการเอสเอ็มอีในศตวรรษที่ ๒๑".

๔. จิตเคารพ (Respectful Mind) นอกเหนือการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการทำธุรกิจของผู้ประกอบการเอสเอ็มอีจากการเรียนรู้ผ่านสามจิตข้างต้น จิตที่สัมพันธ์กับความเป็นมนุษย์ก็มีความสำคัญเพราะคนที่เป็นเจ้าแกต้องรู้จักการเข้าหาลูกค้าผ่านจิตที่มีความสัมพันธ์กับความเป็นมนุษย์ ในการรู้จักเข้าลูกค้า การเคารพและยอมรับในความแตกต่างของลูกค้าจะช่วยทำให้ผู้ประกอบการเอสเอ็มอีมีวิสัยทัศน์ในการทำธุรกิจที่ดีขึ้น กล้าที่จะยอมรับความจริงว่าผลิตภัณฑ์บางตัวที่ออกไปแล้วไม่โดนและเรียนรู้ที่จะปรับปรุงเพราะการทำธุรกิจยุคปัจจุบันไม่ใช่เป็นการทำธุรกิจในลักษณะ Mass คือผลิตอะไรออกมาก็มีคนซื้อแต่เป็นยุคของการทำธุรกิจที่ยึดลูกค้าเป็นศูนย์กลาง (Customer Centricity) ยิ่งเคารพรับฟังความคิดที่แตกต่างมากเท่าไร ผู้ประกอบการก็จะสามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้นเท่านั้น

๕. จิตจริยธรรม (Ethical Mind) เป็นจิตของความเป็นมนุษย์ขั้นสูงสุดที่เน้นในเรื่องของความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดในองค์กรวม เป็นเรื่องธรรมาภิบาลของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่เป็นเรื่องที่ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะถ้าผู้ประกอบการธุรกิจเอสเอ็มอีทำธุรกิจโดยเพิกเฉยในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมจะไม่สามารถทำธุรกิจได้อย่างมั่นคง ดังนั้นผู้ประกอบการเอสเอ็มอีต้องเรียนรู้ที่จะเป็นผู้รับและผู้ให้ในเวลาเดียวกัน

ภาพที่ ๒.๖ การแบ่งจิตห้าลักษณะสำหรับอนาคต

กนกวรรณ แสงศรีจันทร์^{๑๒๗} “การออกแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อปลูกฝังให้เกิดในตัวเด็ก โดยใช้จิต ๕ ลักษณะสำหรับอนาคต” ดังนี้

๑. จิตเชี่ยวชาญ เกิดจากการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและมีวินัยเพื่อพัฒนาความเชี่ยวชาญให้เป็นที่เลืศอยู่เสมอ คนเราต้องใช้เวลารั้ง 10 ปี กว่าจจะเชี่ยวชาญเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่วิทยาการปัจจุบัน (คอมพิวเตอร์) เราอาจเกิดความเชี่ยวชาญได้เร็วขึ้น ความเชี่ยวชาญอาจเกิดมาจากการศึกษาในห้องเรียนหรือจากการทำงานอย่างชัดเจนหรือแอบแฝงก็ได้ แต่สุดท้ายเมื่อบรรลุลความเชี่ยวชาญเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วก็จำเป็นต้องขัดเกลาความเชี่ยวชาญนั้นต่อไปเรื่อย ๆ ทุกวันนี้ ความเชี่ยวชาญมากกว่าหนึ่งสาขาวิชาเป็นที่ต้องการอย่างมาก จุดบกพร่องของจิตเชี่ยวชาญ ผู้ที่เชี่ยวชาญมากเกินไปมักจะใช้ความเชื่อและแนวปฏิบัติชุดเดียวกันสำหรับทุกปัญหาไม่ว่าเรื่องวิชาชีพหรือเรื่องส่วนตัว ผู้ที่เคยเชี่ยวชาญไม่ใฝ่เรียนรู้อีกจน

^{๑๒๗} กนกวรรณ แสงศรีจันทร์, “จิต ๕ ลักษณะสำหรับอนาคต”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://16things21stcenturyskills.blogspot.com/2016/08/2-5.html>

กลายเป็นผู้มีความรู้เพียงส่วนเดียว ทว่าไม่ได้ครอบครองเนื้อหา ทักษะ และความเข้าใจในสาขานั้น อย่างแท้จริง ผู้ที่ประกาศตัวว่าเป็นผู้รู้ในสหวิทยาการ แต่กลับรู้เหมือนเปิดคือไม่เก่งจริงสักอย่าง

๒. จิตรู้สังเคราะห์

มีองค์ประกอบพื้นฐานของขั้นตอนในการสังเคราะห์ ดังนี้

- ๑) ตัดสินใจก่อนว่าจะสังเคราะห์ในประเด็นใด
- ๒) หางานจากการสังเคราะห์ที่ดีที่สุดที่เคยทำไว้แล้ว หรือหาบุคคลที่รู้เรื่องนั้นๆ ดีที่สุด หาข้อมูลเบื้องต้นที่จำเป็นสำหรับการสังเคราะห์ (พอหรือยัง, ยังมีข้อมูลสำคัญใดอีกที่ต้องหาเพิ่มเติม)
- ๓) เลือกรูปแบบการนำเสนอบทสรุปการสังเคราะห์ เช่น เขียนบรรยาย นำเสนอปากเปล่า ตั้งสถานการณ์สมมติ ใช้แผนภูมิและกราฟ แสดงเป็นสมการ แผนที่ความคิด หรือแจกแจงข้อดีข้อเสีย
- ๔) ค้นหาข้อมูลใหม่ๆ สืบค้น ประเมิน ติดตาม คัดแยกข้อมูลที่นำมาเพิ่ม ปรับปรุง แก้ไขหากข้อมูลใหม่ไม่เข้ากับการสังเคราะห์เบื้องต้น ทบทวนและปรับแก้อยู่เสมอ
- ๕) นำตัวอย่างการสังเคราะห์ไปทดสอบกับผู้รู้ที่วิพากษ์เชิงสร้างสรรค์ได้ โดยทดสอบ > ๑ ครั้ง
- ๖) เลือกผลการสังเคราะห์ที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ จิตที่จำเป็นต่อการสังเคราะห์ : ผู้สังเคราะห์ต้อง...
 - ชำนาญในเรื่องนั้น ๆ / มีความรู้ในสาขาที่จำเป็นมากพอที่จะตัดสินได้ว่าใครหรืออะไรเชื่อถือได้
 - เข้าใจในรูปแบบของการสังเคราะห์ พร้อมแก้ไขและตัดสินใจ
 - เห็นภาพรวม
 - ตระหนักว่าสิ่งใดเหมาะสมสำหรับตนเองและผู้ที่จะใช้ประโยชน์จากงานสังเคราะห์นั้น

๓. จิตสร้างสรรค์ ประกอบด้วย

- ๑) นักสร้าง คือ ผู้คิดนอกกรอบ แต่จะคิดนอกกรอบได้ต้องมีกรอบ
- ๒) การปลูกฝังจิตสร้างสรรค์
 - ๒.๑) สร้างความท้าทายและอุปสรรค
 - ๒.๒) การค้นพบและการสำรวจแนวคิดสร้างสรรค์
 - ๒.๓) เมื่อเน้นจิตเชี่ยวชาญและจิตสังเคราะห์ จิตสร้างสรรค์จะแผ่ขยายได้
 - ๒.๔) "นิสัยคน สำคัญกว่าสมอง"

๔. **จิตรู้เคารพ** เป็นการเปิดใจต้อนรับบุคคลและกลุ่มที่หลากหลาย เชื่อในคุณงามความดีของผู้อื่น มอบความไว้นือเชื่อใจในเบื้องต้น พยายามเชื่อมสัมพันธ์และไม่ด่วนตัดสินใคร เชื่อว่า "ความหลากหลายเป็นสิ่งที่ดี โลกจะน่าอยู่ขึ้นเมื่อเรารู้จักเคารพกันและกัน" จุดบกพร่อง (บ่อนทำลาย) ในจิตรู้เคารพ : ความลำเอียงและการขาดขันติธรรม ความเคารพแบบจอมปลอม "ปากปราศรัย น้ำใจเชือดคอ"

๕. **จิตรู้จริยธรรม** ผู้ที่มีจิตรู้จริยธรรมสามารถนึกถึงตนเองในเชิงนามธรรม และถามตัวเองได้ว่า "ฉันอยากเป็นคนงานแบบไหน ฉันอยากเป็นพลเมืองแบบไหน" นึกถึงตนเองในบริบทที่เป็นสากล เช่น "โลกเราจะเป็นอย่างไร ถ้าเพื่อนร่วมอาชีพมีจุดยืนเดียวกับฉัน สังคมควรแทรกจริยศาสตร์ในทุกภาคส่วนหลักๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก มุ่งสร้างอาชีพและพลเมืองที่มีจริยธรรม เมื่อคนเราอายุมากขึ้น การรักษาจริยธรรมของตนให้อยู่ในกรอบยังไม่เพียงพอ เราต้องขยายความรับผิดชอบออกไปให้ครอบคลุมสังคมที่เราเป็นสมาชิกด้วย "เรารับผิดชอบต่อสิ่งที่ทำยังไม่พอ เราต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เราไม่ได้ทำด้วย"

สุดปฐพี เวียงสี^{๑๒๘} ได้กล่าวถึง จิต ๕ ประการสู่ความเป็นคนไทย ๔.๐ ไว้ดังนี้

๑. Disciplined Mind (จิตชำนาญการ หรือ จิตเชี่ยวชาญ)

จิตชำนาญการหรือจิตเชี่ยวชาญ คือ จิตที่ตั้งมั่นที่จะเรียนรู้ และฝึกฝนทักษะให้เชี่ยวชาญ และชำนาญจริง รู้จริง รู้ลึก เข้าใจถ่องแท้ในหลาย ๆ ด้าน จิตนี้มีความสำคัญ ด้วยหากบุคคลปราศจากความเชี่ยวชาญ ในทางใดทางหนึ่งแล้ว ก็เสมือนว่าถูกกำหนดให้อยู่ในการควบคุมของคนอื่น คนที่ขาดความชำนาญการจะ ไม่สามารถประสบความสำเร็จในงานที่ต้องการได้ และถูกจำกัดอยู่ในงานที่ต่ำต้อย คำว่า Discipline มีความหมายหลายอย่างด้วยกัน แต่ในมุมมอง ของ Howard Gardner ได้ให้ความสำคัญกับสองความหมาย นั้นก็คือ สาขาวิชาและการมีวินัย

ต่อไปในอนาคต การรู้เพียงสาขาวิชาเดียวไม่เพียงพอ แต่ควรหลอมรวมวิชาสำคัญเข้าด้วยกัน เมื่อต้องการจะรู้เกี่ยวกับอะไรก็ตามอย่างลุ่มลึก จะรู้แต่ในด้านวิชาการด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้นไม่เพียงพอ แต่ต้องสามารถรู้ในด้านวิชาหลาย ๆ วิชาหลอมรวมกันไป เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ศิลปะทัศนกรรม นอกจากนี้ การทำงานอย่างสม่ำเสมอวันแล้ววันเล่าเพื่อพัฒนาทักษะและความเข้าใจ ซึ่งก็คือ ความมีวินัย อย่างสูง มีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนา Disciplined Mind

คนที่จะสามารถเป็นผู้เชี่ยวชาญ ชำนาญการ ได้ย่อมต้องมีคุณลักษณะคือ รักการเรียนรู้ เรียนรู้ เรื่องหนึ่งเรื่องใดได้อย่างลึกซึ้ง มีวินัยในตนเอง รู้วิธีการเรียนรู้ การหาข้อมูลในหลาย ๆ ด้านหลายมุมมอง มีความมั่นใจ มุ่งมั่น รักที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต อดทนและฝึกฝนหาความรู้ความเข้าใจจนชำนาญและ เชี่ยวชาญได้ นอกจากนั้น เมื่อสามารถหาข้อมูลได้ ก็ต้องรู้จักที่จะเชื่อมโยงความรู้เดิม กับ ความรู้ใหม่ เชื่อมโยงข้อมูลกับปัญหาปรากฏการณ์ ชีวิตประจำวัน ฯลฯ สามารถแยกแยะวิเคราะห์ และแก้ปัญหาได้ ทั้งนี้เพราะข้อมูลที่ได้มามากมายนั้น อาจจะถูกเพียงบางข้อมูล ใช้ได้จริงเพียงบางส่วน มีคุณภาพแค่บาง ผลงาน เป็นต้น

๒. Synthesizing Mind (จิตสังเคราะห์)

เมื่อมีความสามารถที่จะหาข้อมูลจากหลาย ๆ แหล่งแล้ว ก็จะต้องสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาทำความเข้าใจ และประเมินข้อมูลโดยปราศจากอคติ และผสมผสานให้กลายเป็นข้อมูลใหม่ที่มีความหมายต่อตัวผู้ สังเคราะห์และผู้คนอื่น ๆ

จิตสังเคราะห์นี้ ประกอบด้วยทักษะสองส่วนสำคัญ คือ ทักษะการตัดสินใจกล่าวคือ ตัดสินใจว่าจะละทิ้ง ไม่ต้องสนใจข้อมูล หรือจะมุ่งสนใจข้อมูลใด และอะไรที่สำคัญในข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งหมายถึงการ มีทักษะการคิดที่ดี และสามารถประเมินค่าได้ ทักษะนี้จะช่วยให้ไม่ถูกจมปลักกับข้อมูลที่ไม่มีคุณค่าและ เลือกลงใจข้อมูลที่เป็นจริง มีเหตุมีผล และเป็นประโยชน์เท่านั้น ส่วนอีกทักษะหนึ่งก็คือ ทักษะการหลอมรวมเข้าด้วยกันในวิถีทางที่มีความหมาย มีประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่น

จิตสังเคราะห์มีหลายประเภท เช่น เรียงความ (narrative) การแบ่งหมวดหมู่ (taxonomies) แนวคิดซับซ้อน (complex concepts) ข้อปฏิบัติและสุภาษิต (rules and aphorism) การอุปมาการใช้ ภาพและหัวข้อเรื่องที่มีพลัง (powerful metaphors, images and themes) การแสดงออกเป็นรูปธรรม โดยไม่ต้องใช้คำอธิบาย (embodiments without words) ทฤษฎี (theories) อภิทฤษฎี (metatheory) เป็นต้น คนที่ขาดความสามารถในการสังเคราะห์จะถูกโหมทับด้วยข้อมูล และไม่สามารถตัดสินใจได้อย่าง รอบคอบ

^{๑๒๘}สุดปฐพี เวียงสี, “จิต ๕ ประการสู่ความเป็นคนไทย ๔.๐”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

๓. Creating Mind (จิตสร้างสรรค์)

จิตสร้างสรรค์ เป็นการผลิตความคิดใหม่ ๆ พร้อมทั้งตั้งคำถามที่แตกต่างไปจากเดิม และกำเนิดเป็นวิธีการคิดที่สดใหม่ ซึ่งก็อาจจะกลายเป็นคำตอบที่คาดไม่ถึง ความคิดสร้างสรรค์ สัมพันธ์กับทุกศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นบัญชี วิศวกรรม กฎหมาย แพทย์ หรือครู จะเห็นได้เมื่อมีการคิดวิธีใหม่ ๆ ทางบัญชี การสร้างสะพาน การผ่าตัด การฟ้องร้องคดีความ หรือ การกำเนิดพลังงานมากมายหลากหลาย ย่อมหมายถึง การคิดสร้างสรรค์ทั้งสิ้น

ความคิดสร้างสรรค์ เป็นการคิดเพื่อสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาโดยอาศัยการหยั่งเห็นเป็นสำคัญ หรือเป็นการค้นหา ความสัมพันธ์ใหม่ ๆ ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ทำให้สามารถแก้ปัญหา คิดประดิษฐ์เครื่องมือ หรือคิดหาวิธีการใหม่ ๆ มาแก้ไขปัญหา

คนแต่ละวัยต้องการแรงผลักดันเพียงเล็กน้อยเท่านั้นในการทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เด็กวัยก่อนเรียน จะถูกกระตุ้นตามธรรมชาติด้วยปรากฏการณ์ ประสบการณ์หิวข้อและคำถาม โดยไม่ต้องกระตุ้นหรือล่อใจด้วยรางวัลใด ๆ ถึงแม้ผู้ใหญ่จะไม่ได้ช่วยกระตุ้นด้วยการพาไปหาประสบการณ์ตรงอื่น ๆ เช่น พาไปงานนิทรรศการ งานออกร้านพิพิธภัณฑ์ หรือสวนสนุก แต่ความขี้เล่น อยากรู้ อยากเห็น และพลังแห่งจินตนาการก็ยังคงเด่นชัด จึงกล่าวได้ว่า จิตของเด็กวัยอนุบาลนี้ เปี่ยมไปด้วยพลังของความคิดสร้างสรรค์และสิ่งที่ทำทนายผู้ใหญ่และผู้สอน ก็คือ การรักษาจิตและความรู้สึกของเด็ก ๆ เหล่านี้ ไม่ปิดกั้น การขยายของความคิดสร้างสรรค์ และเปิดโอกาสให้ได้สร้างสรรค์มากที่สุด The Creating Mind ต้องได้รับการบ่มเพาะด้วยสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้คือ

- ตัวอย่าง ไม่ว่าจะเป็น ตัวอย่างของความคิดสร้างสรรค์ การปฏิบัติ การกระทำ
- ต้องมีทักษะในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ แต่ไม่จำเป็นต้องมีมากนัก มีความเชี่ยวชาญบ้าง ในบางเรื่อง
- มีการแสดงให้เห็นถึงการใช้วิธีการแปลกใหม่
- ต่อยอดไปยังสิ่งที่ไม่รู้ ด้วยการใช้คำถามที่ดีและคำถามใหม่ ๆ

๔. Respectful Mind (จิตเคารพ)

เป็นการยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล และระหว่างกลุ่มถือเป็นความพยายามที่จะเข้าใจผู้อื่น และหาวิธีที่จะทำงานกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยในโลกปัจจุบันและอนาคต การเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์จะมีมากขึ้นทวีคูณและการไม่ยอมรับฟังและขาดความเคารพซึ่งกันและกัน ย่อมไม่ใช่ทางเลือกที่ดีของการอยู่ร่วมกัน

คนที่ขาดความเคารพ ไม่ควรค่าต่อการได้รับความเคารพจากคนอื่น อีกทั้งยังเป็นภัยต่อที่ทำงานและสาธารณชน การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นนั้นเป็นสิ่งจำเป็นและอาจเป็นสิ่งที่เราต้องการเหนือสิ่งอื่นใด อีกทั้ง ความเคารพต่อความแตกต่างแทนที่จะเพิกเฉย หรือขุ่นเคืองต่อความแตกต่าง หรือหาทางทำลายล้างความแตกต่างโดยใช้ทั้งความรักหรือความเกลียดมีความสำคัญต่อชีวิตในอนาคตอย่างมาก ทุกคนควรยอมรับความแตกต่างและเรียนรู้ที่จะอยู่กับมัน รวมถึงเห็นคุณค่าในกลุ่มอื่น ๆ ด้วย

จิตเคารพ ประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติเกี่ยวกับวิธีการเชื่อมโยงตัวเรากับผู้อื่น การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ด้วยการรู้เขารู้เรา การคิดบวกกับความแตกต่าง รวมทั้งการเห็นคุณค่าของความหลากหลายความคิด วัฒนธรรม และความแตกต่าง

คนที่เปี่ยมไปด้วยความเคารพอย่างแท้จริง จะใช้ประโยชน์จากความสงสัยในมนุษย์ เขาจะหลีกเลี่ยงความคิดแบบกลุ่ม หรือคิดแบบตาม ๆ กันอย่างดีที่สุด และเขาจะตำหนิเฉพาะคนที่สมควรจะถูกตำหนิ เขายังเปิดใจยอมรับว่า การตัดสินใจของเขาอาจจะผิดพลาดได้ และเขาก็พร้อมต่อความ

กระตือรือร้นที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะนำไปสู่ความเคารพผู้อื่น เราควรให้ความสำคัญกับความเคารพต่อคนที่มีภูมิหลัง และความเชื่อ ที่แตกต่างจากเราเป็นอันดับแรก และหวังว่าสิ่งเหล่านี้จะย้อนคืนกลับมาหาเราเป็นลำดับถัดไป

๑. Ethical Mind (จิตจริยธรรม)

เป็นคุณลักษณะเชิงนามธรรมของบทบาทในหน้าที่การงาน และการเป็นพลเมือง รวมทั้งการปฏิบัติอย่างเสมอต้นเสมอปลาย เป็นการรู้กฎรู้ผิด มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม และปฏิบัติตนโดยยึดหลักคุณธรรมจริยธรรมที่ดี รวมทั้งช่วยเหลือผู้อื่นทั้งนี้สังคมมนุษย์ที่ขาดจริยธรรม จะทำให้โลกขาดคนทำงานที่ซื่อสัตย์ และพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ

จิตจริยธรรมจะถูกปลูกฝังให้แก่เด็กได้ดีที่สุด เมื่อผู้ใหญ่รอบตัวเด็กแสดงให้เห็นเป็นประจำในชีวิตประจำวัน และอธิบายให้เด็ก ๆ ได้รับความรู้เป็นระยะ ๆ นำเด็กเข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตน เป็นนักเรียนที่ดี เป็นสมาชิกของชุมชนที่ดี เป็นพลเมืองดีตามลำดับ

วรากรณ์ สามโกเศศ^{๑๒๙} ได้กล่าวถึง ๕ ลักษณะของจิต (Five Minds) ด้วยกันสำหรับการอยู่รอดและอยู่ดี ไว้ดังนี้

๑. The Disciplined Mind มีความหมายดังตัวอย่างในเรื่องของ

(ก) Disciplinary Thinking คือ วิธีการคิดหรือแบบแผนความคิดที่ไม่ติดอยู่แค่เนื้อหา แต่สามารถเข้าใจไปถึงบริบท เช่นไม่ติดอยู่กับการจำตัวเลขในประวัติศาสตร์แต่เข้าใจบริบทของประวัติศาสตร์

(ข) มีความสามารถในการเก็บสะสมข้อมูลและสรุปเป็นทฤษฎีหรือข้อสังเกตได้

(ค) ไม่ยึดติดอยู่กับสาขาการศึกษาเดียวในการวิเคราะห์ เช่น เมื่อเป็นนักเศรษฐศาสตร์ก็วิเคราะห์โดยใช้เศรษฐศาสตร์แต่เพียงอย่างเดียว

(ง) มีความสามารถในการคิดบังคับตนเองให้กระทำในสิ่งที่สำคัญ

ลักษณะของจิตนี้หมายถึงการมีระบอบความคิดที่กว้างเชิงวิเคราะห์ อย่างเข้าใจบริบทของสิ่งที่เกิดขึ้น เช่นเมื่อเรียนภาษาอังกฤษก็ไม่กลายเป็นคนที่มีปมด้อย เห็นวัฒนธรรมของเจ้าของภาษาเหนือกว่าตน หรือเห็นว่าคนที่ไม่เก่งภาษานั้นเท่าตนเป็นคน ต่ำต้อย จนมีทั้งปมด้อยและปมเด่นในตัว หากเห็นว่าภาษานั้นเป็นเพียงกลไกหรือเครื่องมือในการเปิดประตูให้สามารถรับและสื่อสารข้อมูลได้มากขึ้น

๒. The Synthesizing Mind หรือความสามารถในการสังเคราะห์ข้อมูลที่มีมากมายจนได้เป็นข้อสรุป ตัวอย่างที่ Garner ยกมาคือ Charles Darwin ซึ่งเดินทางในเรือรอนแรมไปในทวีปต่างๆ เป็นเวลา ๕ ปี เก็บข้อมูลมหาศาลเกี่ยวกับพันธุ์พืชสัตว์ ทำการทดลองและสังเกตศึกษา สือสารกับนักวิชาการมากมาย จนอีก ๒๐ ปี ต่อมาก็สามารถสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดและเอามาเป็นเขียนหนังสือชื่อ Origin of the Species

๓. The Creative Mind คือความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม เมื่อลองนึกดูก็จะเห็นว่ามนุษย์จะเป็นผู้สร้างสรรค์ก็ต่อเมื่อมีความเชี่ยวชาญในทางใดทางหนึ่งไม่ต่ำกว่า ๑๐ ปี เช่น Mozart แต่งเพลงคลาสสิกชั้นยอดตอนอายุ ๑๕-๑๖ ปี ก็เพราะเริ่มความเชี่ยวชาญนี้เมื่อตอนอายุ ๕-๖ ขวบ เช่นเดียวกับ Picasso จิตรกรผู้ยิ่งใหญ่

^{๑๒๙}วรากรณ์ สามโกเศศ, “๕ ลักษณะของจิต (Five Minds) ด้วยกันสำหรับการอยู่รอดและอยู่ดี”.

๔. The Respectful Mind คือความสามารถในการเคารพ ร่วมมือกับคนอื่น ถึงแม้จะมีความคิดเห็นและค่านิยมที่แตกต่างกัน สิ่งที่ Gardner พุดถึงนี้ใกล้เคียงกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย ซึ่งได้แก่ การเคารพซึ่งกันและกัน นับถือยอมรับในความแตกต่างของกันและกัน โดยอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เรื่องนี้พ่อแม่มีส่วนสำคัญอย่างมาก การมีจิตที่เคารพวัฒนธรรมอื่นและเคารพยอมรับคนอื่นที่แตกต่างจากตนเองเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้สามารถอยู่ในโลกปัจจุบันที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นได้เป็นอย่างดี

๕. The Ethical Mind คือการมีจริยธรรมอยู่ในพื้นฐานของจิตใจ บุคลิกอุปนิสัยที่พึงประสงค์อันก่อให้เกิดความมีจริยธรรมเป็นเรื่องพึงพิจารณาของทุกสังคมเพราะจริยธรรมทำให้สังคมอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ในระดับบุคคล การขาดจริยธรรมนำไปสู่ความเดือดเนื้อร้อนใจของตนเอง พ่อแม่และญาติพี่น้อง การพัฒนาการมีจริยธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

โดยสรุป หากนำทั้ง ๕ Minds มาวางเรียงกันคือ The Disciplined Mind/The Synthesizing Mind/The Creative Mind/The Respectful Mind และ The Ethical Mind ก็ทำให้เห็นภาพได้ชัดเจนของการอยู่รอดของปัจเจกบุคคลและสังคมในศตวรรษใหม่ที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงอย่างไม่แน่นอน ความหลากหลาย ความซับซ้อนยากแก่ความเข้าใจ

๑. การสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ **สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต**

เนื่องจาก การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) ได้ชี้ให้เห็นและเน้นความสำคัญของ “ความฉลาดหรือทักษะ” ซึ่งใช้แทนด้วยคำว่า “จิต” (Mind) ทั้ง ๕ ประการ ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุก ๆ ด้านในโลกแห่งยุคศตวรรษที่ ๒๑ ผู้วิจัยจึงขอสังเคราะห์ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๖ การสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ **สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต**

ด้านจิตแห่งวิทยาการ

๕ จิตเพื่ออนาคต (Five minds for the Future) ของ Howard Gardner	จิตแห่งวิทยาการ (Disciplined Mind) เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต คิดเป็นทำเป็น ปรับปรุง ประยุกต์ สิ่งที่ได้เรียนมา และพัฒนาให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง
ภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ (Partnership for 21st Century Skills, 2007)	๑. วิชาแกน (core subject) พระราชบัญญัติการศึกษาพื้นฐานถ้วนหน้า ค.ศ.๒๐๐๗ (No Child Left Behind Act of 2001) ของสหรัฐอเมริกา ได้กำหนดวิชาแกนที่จำเป็นต้องเรียนรู้ไว้ คือ วิชาภาษาอังกฤษ การอ่าน ศิลปะการใช้ภาษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ หน้าที่พลเมือง การปกครอง เศรษฐศาสตร์ ศิลปะ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ๒. เนื้อหาสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ เนื้อหาในสาขาใหม่ ๆ ที่สำคัญต่อความสำเร็จในที่ทำงานและชุมชน แต่สถานศึกษาต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้ ไม่ได้เน้นในการนำไปสอน ได้แก่ จิตสำนึกต่อโลก ความรู้พื้นฐานด้านเศรษฐกิจ ด้านพลเมือง และความตระหนักในเรื่องสุขภาพและสวัสดิการ
enGauge ของ NCREL/Metiri Group (2003) ห้องวิจัยการศึกษาเขตภาคกลางตอนเหนือ (NCREL) และกลุ่มเมทิริ (Metiri Goup)	ความรู้พื้นฐานในยุคดิจิทัล ได้แก่ - ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และเทคโนโลยี - ความรู้พื้นฐานเชิงทัศนการและข้อมูล - ความรู้พื้นฐานทางพฤติกรรมและจิตสำนึกต่อโลก

ตารางที่ ๒.๖ การสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต
ด้านจิตแห่งวิทยาการ (ต่อ)

๕ จิตเพื่ออนาคต (Five minds for the Future) ของ Howard Gardner	จิตแห่งวิทยาการ (Disciplined Mind) เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต คิดเป็นทำเป็น ปรับปรุง ประยุกต์ สิ่งที่ได้เรียนมา และพัฒนาให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง
องค์กรเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD, 2005)	ความสามารถในการใช้เครื่องมืออย่างมีประสิทธิภาพ รู้จักใช้ภาษา สัญลักษณ์และเนื้อหาข้อความอย่างมีประสิทธิภาพ ใช้ความรู้และข้อมูลข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพ และใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ
สภาผู้นำแห่งชาติเพื่อการศึกษาเสรีและสัญญาของอเมริกา (LEAP, 2007)	ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมมนุษย์และโลกทางกายภาพและโลกธรรมชาติ ได้แก่ในเรื่องวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภาษาและศิลปะ โดยเน้นการศึกษาเพื่อคำถามสำคัญ ทั้งในยุคนี้อันและที่คงอยู่ทุกยุคทุกสมัย
สมาคมเทคโนโลยีการศึกษานานาชาติ (ISTE, 2007)	๑. การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา และการตัดสินใจ โดยผู้ศึกษาสามารถแสดงทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ เพื่อวางแผนและวิจัย บริหารโครงการ แก้ปัญหา และตัดสินใจจากข้อมูล โดยใช้เครื่องมือดิจิทัลและแหล่งข้อมูลดิจิทัลที่เหมาะสม ในด้าน - การกำหนดและนิยามปัญหาที่แท้จริงและกำหนดคำถามสำคัญเพื่อการค้นคว้า - การวางแผนและบริหารกิจกรรมเพื่อหาคำตอบหรือทำโครงการให้ลุล่วง - การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาคำตอบ และ/หรือเพื่อการตัดสินใจ โดยอาศัยข้อมูลนั้น - การใช้กระบวนการและแนวทางที่หลากหลายเพื่อสำรวจทางเลือกอื่น ๆ ๒. การใช้งานเทคโนโลยีและแนวคิด โดยผู้ศึกษาสามารถแสดงให้เห็นว่า มีความเข้าใจแนวคิด ระบบ และการทำงานของเทคโนโลยี ในด้าน - ความเข้าใจและการใช้ระบบเทคโนโลยี - การเลือกและใช้โปรแกรมประยุกต์อย่างมีประสิทธิภาพ - การแก้ไขปัญหาของระบบและโปรแกรมประยุกต์ได้ - การรู้จักใช้ความรู้ที่มีในปัจจุบันเพื่อเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีใหม่ ๆ
ศูนย์บริการทดสอบการศึกษา (ETS, 2007)	๑. ความสามารถในการรู้คิด ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานที่จำเป็นในการใช้ชีวิตประจำวัน ได้แก่ การอ่านออกเขียนได้ การคำนวณพื้นฐาน การแก้ไขปัญหา และความรู้พื้นฐานทางมิติสัมพันธ์/ทัศนภาพ ๒. ความสามารถทางเทคนิค เป็นองค์ประกอบของความรู้พื้นฐานทางดิจิทัล ได้แก่ ความรู้พื้นฐานด้านฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ โปรแกรม เครือข่าย และองค์ประกอบของเทคโนโลยีดิจิทัล
เฮนี เจนกินส์ และคณะ (Genkins et al., 2009)	๑. การเล่นเกม เป็นความสามารถในทดลองสิ่งที่อยู่รอบตัว ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการแก้ปัญหา ๒. การแสดงบทบาท เป็นความสามารถในการใช้อัตลักษณ์อื่นเพื่อฝึกฝนเฉพาะหน้าและเพื่อการค้นพบ ๓. การทำงานหลายอย่าง เป็นความสามารถในการสำรวจสิ่งรอบตัวอย่างรวดเร็ว แล้วเบนความสนใจไปที่รายละเอียดสำคัญได้ตามต้องการ ๔. การกำกับทิศทางผ่านสื่อ เป็นความสามารถในการติดตามทิศทางของเรื่องราว และข้อมูลไปมาระหว่างสื่อกลางต่าง ๆ
ดีดี (Dede, 2005)	การร่วมมือแบบโดยผู้สอนและผู้ศึกษา เป็นการปรับรูปแบบประสบการณ์การเรียนรู้ให้เข้ากับความต้องการและความชอบของแต่ละคน

ตารางที่ ๒.๗ ตารางการสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต
ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์

๕ จิตเพื่ออนาคต (Five minds for the Future) ของ Howard Gardner	จิตแห่งการสังเคราะห์ (Synthesizing Mind) เป็นการสังสม ต่อยอด และสร้างนวัตกรรมความรู้ โดยการเลือกสรรข้อมูลที่สำคัญจากแหล่งข้อมูลที่มากมายหลากหลาย แล้วจัดกระทำข้อมูล ทำความเข้าใจกับข้อมูลและประเมินข้อมูล โดยปราศจากอคติ แล้วผสมผสาน (สังเคราะห์) ข้อมูลนั้นให้เป็นข้อมูลใหม่ที่มีความหมายต่อตนเองและผู้อื่น
ภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ (Partnership for 21st Century Skills, 2007)	๑. ทักษะการเรียนรู้และการคิด นอกจากการเรียนรู้ทางด้านเนื้อหาวิชาการแล้ว ผู้ศึกษาจำเป็นต้องรู้จักวิธีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต รู้จักการนำสิ่งที่ได้ศึกษาไปแล้วมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์ ทักษะการเรียนรู้และคิดประกอบด้วย การคิดเชิงวิพากษ์ ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการสร้างสรรคและผลิตนวัตกรรม ทักษะการทำงานร่วมกัน ทักษะการเรียนรู้ตามบริบท และทักษะพื้นฐานด้านข้อมูลและสื่อ ๒. ความรู้พื้นฐานไอซีที (ICT Literacy) ความรู้พื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร คือ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ ในบริบทของการเรียนรู้วิชาการแก่นักเรียนต้องใช้เทคโนโลยีให้เป็น เพื่อการเรียนรู้เนื้อหาและทักษะ และจะได้เรียนรู้วิธีการเรียนรู้ การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา การใช้ข้อมูลข่าวสาร การสื่อสาร การผลิตนวัตกรรม และการร่วมมือกันทำงาน
enGauge ของ NCREL/Metiri Group (2003) ห้องวิจัยการศึกษาเขตภาคกลางตอนเหนือ (NCREL) และกลุ่มเมทิริ (Metiri Goup)	๑. ความรู้พื้นฐานเชิงทัศนคติและการเรียนรู้ - ความสามารถในการปรับตัว - การจัดการความซับซ้อน - ความสามารถในการชี้นำตนเอง - ความอยากรู้ - ความกล้าเสี่ยง - ความสร้างสรรค์ - การคิดระดับสูง ๒. การเพิ่มผลิตผลระดับสูง - การจัดลำดับความสำคัญ - การวางแผน - การจัดการเพื่อมุ่งผลลัพธ์ - การใช้เครื่องมือจริงอย่างมีประสิทธิภาพ - ความสามารถในการสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพเหมาะสม
สภาผู้นำแห่งชาติเพื่อการศึกษาเสรีและสัญญาของอเมริกา (LEAP, 2007)	๑. ทักษะทางปัญญาและเชิงปฏิบัติ ได้แก่ การตั้งคำถามและการวิเคราะห์การคิดเชิงวิพากษ์และการคิดเชิงสร้างสรรค์ การสื่อสารด้วยการเขียนและพูด ความรู้พื้นฐานในเรื่องปริมาณ ความรู้พื้นฐานในข้อมูลข่าวสาร การทำงานเป็นทีมและการแก้ปัญหา โดยมีการฝึกปฏิบัติให้ทั่วทุกหลักสูตร ในลักษณะที่มีความท้าทายของปัญหา โครงการและมาตรฐานการปฏิบัติและการประเมินผล ๒. การเรียนรู้แบบบูรณาการ ได้แก่ การสังเคราะห์และความสำคัญขั้นสูงในการศึกษาทั่วไปและเฉพาะทาง โดยอาศัยผ่านการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะ และความรับผิดชอบในสภาพแวดล้อมใหม่ และปัญหาที่ซับซ้อน

ตารางที่ ๒.๗ ตารางการสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต
ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ (ต่อ)

๕ จิตเพื่ออนาคต (Five minds for the Future) ของ Howard Gardner	จิตแห่งการสังเคราะห์ (Synthesizing Mind) เป็นการสังสม ต่อยอด และสร้างนวัตกรรมความรู้ โดยการเลือกสรรข้อมูลที่สำคัญจากแหล่งข้อมูลที่มากมายหลากหลาย แล้วจัดกระทำข้อมูล ทำความเข้าใจกับข้อมูลและประเมินข้อมูล โดยปราศจากอคติ แล้วผสมผสาน (สังเคราะห์) ข้อมูลนั้นให้เป็นข้อมูลใหม่ที่มีความหมายต่อตนเองและผู้อื่น
สมาคมเทคโนโลยีการศึกษานานาชาติ (ISTE, 2007)	ความเชี่ยวชาญในการค้นคว้าหาข้อมูล โดยผู้ศึกษาสามารถใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อรวบรวม ประเมิน และใช้ข้อมูล ในด้าน - การวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อเป็นแนวทางในการสืบค้น - การค้นหา จัดระเบียบ วิเคราะห์ ประเมิน สังเคราะห์ และใช้ข้อมูลอย่างมีจริยธรรมจากแหล่งข้อมูลและสื่อต่าง ๆ - การประเมินและคัดเลือกแหล่งข้อมูลและเครื่องมือดิจิทัลตามความเหมาะสมกับภารกิจนั้น ๆ - การประมวลข้อมูลและรายงานผล
ศูนย์บริการทดสอบการศึกษา (ETS, 2007)	ความสามารถด้านไอซีที เป็นการหลอมรวมและการประยุกต์ใช้ทั้งทักษะในการรู้คิดและทักษะทางเทคนิค ซึ่งถูกมองว่าเป็นใบเบิกทาง ซึ่งความสามารถนี้ทำให้คนเราใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้อย่างเต็มที่ และอาจถึงกับทำให้เกิดนวัตกรรม การเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งความรู้พื้นฐานด้านไอซีทีนี้มี ๕ ระดับ คือ - ระดับเข้าถึง เช่น รู้จักเลือกเปิดอีเมลในกล่องจดหมายที่ควรอ่าน - ระดับจัดการ เช่น ระบุและจัดระเบียบข้อมูลในกล่องจดหมาย - ระดับบูรณาการ เช่น สร้างประโยชน์ของหลักสูตรอบรมที่จัดขึ้น - ระดับประเมิน เช่น ตัดสินใจได้ว่าควรจัดหลักสูตรใดต่อไปในปีหน้า โดยพิจารณาจากข้อมูลในปีก่อน - ระดับสร้างสรรค์ เช่น เขียนอีเมล ข้อเสนอแนะส่งให้ผู้บริหาร
เฮนรี เจนกินส์ และคณะ (Genkins et al., 2009)	๑. การจำลอง เป็นความสามารถในการตีความและสร้างโมเดลที่สะท้อนกระบวนการจริง ๒. การหยาบฉวย เป็นความสามารถในการเลือกตัวอย่างที่น่าสนใจและผสมเนื้อหาสูงขึ้นมาใหม่ ๓. การรู้คิดแบบกระจาย เป็นความสามารถในการใช้เครื่องมือแบบโต้ตอบเพื่อขยายศักยภาพทางความคิด ๔. การใช้ดุลยพินิจ เป็นความสามารถในการประเมินความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน
ดีดี (Dede, 2005)	ความคล่องแคล่วในการใช้สื่อหลายรูปแบบ เป็นการประเมินค่าสื่อแต่ละบบตามประเภทของการสื่อสาร กิจกรรม ประสบการณ์ และการแสดงออก

ตารางที่ ๒.๘ ตารางการสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค

๕ จิตเพื่ออนาคต (Five minds for the Future) ของ Howard Gardner	จิตแห่งการสร้างสรรค (Creating Mind) เป็นการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม
สมาคมเทคโนโลยีการศึกษานานาชาติ (ISTE, 2007)	การสร้างสรรคและนวัตกรรม โดยผู้ศึกษาสามารถแสดงความคิดสร้างสรรค์ ผลิตความรู้ และพัฒนานวัตกรรมที่เป็นผลผลิตและกระบวนการโดยใช้เทคโนโลยีในด้าน

ตารางที่ ๒.๘ ตารางการสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ (ต่อ)

๕ จิตเพื่ออนาคต (Five minds for the Future) ของ Howard Gardner	จิตแห่งการสร้างสรรค์ (Creating Mind) เป็นการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม
สมาคมเทคโนโลยีการศึกษานานาชาติ (ISTE, 2007)	- การประยุกต์ใช้ความรู้ที่มีเพื่อสร้างแนวคิดใหม่ ผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือกระบวนการใหม่ - การสร้างงานที่เป็นต้นแบบเพื่อสื่อถึงตัวตนหรือกลุ่ม - การหาแนวโน้มและคาดการณ์ความเป็นไปได้
เฮนรี เจนกินส์ และคณะ (Genkins et al., 2009)	การสร้างเครือข่าย เป็นความสามารถในการค้นหา สังเคราะห์ และกระจายข้อมูลข่าวสาร

ตารางที่ ๒.๙ ตารางการสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ

๕ จิตเพื่ออนาคต (Five minds for the Future) ของ Howard Gardner	จิตแห่งความเคารพ (Respectful Mind) เป็นการเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังทุกความคิดเห็น ทั้งของบุคคลและกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย อย่างเห็นอกเห็นใจและเป็นไปในทางสร้างสรรค์ เพื่อนำไปสู่การทำงานร่วมกันกับที่แตกต่างกัน
ภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ (Partnership for 21st Century Skills, 2007)	ทักษะชีวิต ทักษะชีวิตที่สำคัญที่ควรส่งเสริมให้กับผู้ศึกษา ได้แก่ ความเป็นผู้นำ ความมีจริยธรรม การรู้จักรับผิดชอบ ความสามารถในการปรับตัว การรู้จักเพิ่มพูนประสิทธิภาพของตนเอง ความรับผิดชอบต่อตนเอง ทักษะในการเข้าถึงจิตใจคน ความสามารถในการขึ้นนำตนเอง และความรับผิดชอบต่อสังคม
enGauge ของ NCREL/Metiri Group (2003) ห้องวิจัยการศึกษาเขตภาคกลางตอนเหนือ (NCREL) และกลุ่มเมทิริ (Metiri Goup)	การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ - การทำงานเป็นทีม ความร่วมมือ - ทักษะด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล - ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคม และความรับผิดชอบต่อสถานะพลเมือง - การสื่อสารแบบโต้ตอบ
องค์กรเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD, 2005)	ความสามารถด้านปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มที่หลากหลาย โดยมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ให้ความร่วมมือและทำงานเป็นทีม จัดการและแก้ไขความขัดแย้ง
สภาผู้นำแห่งชาติเพื่อการศึกษาเสรีและสัญญาของอเมริกา (LEAP, 2007)	ความรับผิดชอบต่อส่วนตัวและต่อสังคม ได้แก่ ความรู้และการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก
สมาคมเทคโนโลยีการศึกษานานาชาติ (ISTE, 2007)	การสื่อสารและการทำงานร่วมกัน โดยผู้ศึกษาสามารถใช้ประโยชน์จากสื่อดิจิทัลและสภาพแวดล้อมทางดิจิทัลเพื่อสื่อสารและทำงานร่วมกัน รวมทั้งเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ทางไกลสำหรับตนเองและผู้อื่น ด้วยการกระทำดังต่อไปนี้ - การมีปฏิสัมพันธ์ให้ความร่วมมือ และเผยแพร่งานร่วมกับเพื่อน ผู้เชี่ยวชาญและบุคคลอื่น ๆ โดยใช้สื่อดิจิทัลและสภาพแวดล้อมทางดิจิทัลต่าง ๆ - การสื่อสารข้อมูลและความคิดไปสู่ผู้รับจำนวนมากอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้สื่อหลากหลายรูปแบบ

ตารางที่ ๒.๙ ตารางการสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ (ต่อ)

๕ จิตเพื่ออนาคต (Five minds for the Future) ของ Howard Gardner	จิตแห่งความเคารพ (Respectful Mind) เป็นการเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังทุกความคิดเห็น ทั้งของบุคคลและกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย อย่างเห็นอกเห็นใจและเป็นไปในทางสร้างสรรค์ เพื่อนำไปสู่การทำงานร่วมกันกับที่แตกต่างกัน
สมาคมเทคโนโลยีการศึกษานานาชาติ (ISTE, 2007)	- การพัฒนาความเข้าใจทางวัฒนธรรมและจิตสำนึกต่อโลกด้วยการคลุกคลีกับผู้เรียนจากวัฒนธรรมอื่น - การช่วยเหลือสมาชิกในโครงการให้ผลิตผลงานที่เป็นต้นแบบและช่วยแก้ไขปัญหาค
เฮนี เจงกินส์ และคณะ (Genkins et al., 2009)	๑. การใช้ปัญญาแบบหมู่คณะ เป็นความสามารถในการรวมพลังความรู้และเปรียบเทียบข้อคิดเห็นกับผู้อื่นเพื่อเป้าหมายร่วมกัน ๒. การเจรจา เป็นความสามารถในการเดินทางไปในหลายหลายพื้นที่ ตระหนักถึงความแตกต่างและเคารพมุมมองอันหลากหลาย รวมถึงความเข้าใจและเฝ้าติดตามบรรทัดฐานทางเลือก
ดีดี (Dede, 2005)	๑. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นการแสวงหา กลั่นกรอง และสังเคราะห์ประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่น แทนที่จะค้นหาและดูดซับข้อมูลจากแหล่งที่ดีที่สุดเพียงแหล่งเดียวด้วยตามลำพัง ๒. การแสดงออกผ่านการนำเสนอที่ไม่เป็นลำดับเชิงเส้น เป็นการจำลองเรื่องราวและสร้างเว็บไซต์เพื่อบรรยายความเข้าใจแทนที่จะเขียนเป็นรายงาน

ตารางที่ ๒.๑๐ ตารางการสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม

๕ จิตเพื่ออนาคต (Five minds for the Future) ของ Howard Gardner	จิตแห่งจริยธรรม (Ethical Mind) เป็นการมีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าตอบสนองประโยชน์ส่วนตน
enGauge ของ NCREL/Metiri Group (2003) ห้องวิจัยการศึกษาเขตภาคกลางตอนเหนือ (NCREL) และกลุ่มเมทิริ (Metiri Goup)	ความสามารถในการโต้ตอบโดยอิสระ โดยคำนึงถึงภาพรวม วางแผนชีวิตและดำเนินตามโครงการส่วนตัวที่วางไว้ ปกป้องและยืนยันสิทธิ ผลประโยชน์ ข้อจำกัด และความต้องการ

โดยสรุปแล้ว ในการสังเคราะห์การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ ๕ จิตเพื่ออนาคต จาก ๙ สถาบัน พบว่า สมาคมเทคโนโลยีการศึกษานานาชาติ (ISTE, 2007) ได้ให้แนวคิดสอดคล้องกับจิตเพื่ออนาคต ครบทั้ง ๕ ประการ จึงเป็นแนวคิดที่สนับสนุนการศึกษาศักยภาพจิตอนาคตต่อไป

๒.๑.๔ หลักธรรมสำหรับการประยุกต์ใช้

๒.๑.๔.๑ หลักธรรมประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา

หลักธรรมที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยาในสถาบันอุดมศึกษาไทย ปรากฏอยู่ใน ตำรา “พุทธธรรม” ของท่าน ป.อ.ปยุตโต ในหัวข้อ “ชีวิตที่อยู่ดี” ท่านได้กล่าวถึงความเป็นมนุษย์ที่เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการศึกษา สืบเนื่องจากความเป็นธรรมชาติที่พิเศษเป็นส่วนเฉพาะของมนุษย์ นั่นคือการเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ หมายความว่า การเป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ เป็นสัตว์ที่ศึกษาได้ หรือ เป็นสัตว์ที่เรียนรู้ได้ หรือเรียกว่าเป็นสัตว์พิเศษก็ได้ คือต่างจากสัตว์อื่น ในแง่ที่ว่ามนุษย์นี้ฝึกได้ หรือในแง่ของมนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก สัตว์อื่นแทบไม่ต้องฝึกเพราะอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณเกิดมาแล้วก็อยู่รอดได้ เป็นการอยู่ด้วยสัญชาตญาณไปจนตลอดชีวิต เกิดมาอย่างไรก็ตายไปอย่างนั้น หมุนเวียนกันต่อไป สามารถสร้างโลกได้ของมันต่างหากจากโลกของธรรมชาติ

การที่มนุษย์ฝึกตัวเองได้ เป็นการศึกษาค้นคว้าพัฒนาตน ทำให้มนุษย์กลายเป็นสัตว์ที่ประเสริฐเลิศสูงสุด ซึ่งเป็นความประเสริฐที่สัตว์ทั้งหลายไม่มี หลักความจริงนี้สอนว่า มนุษย์มิใช่จะประเสริฐขึ้นมาเอง แต่ประเสริฐด้วยการฝึก กล่าวได้ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก” โดยเนื้อแท้ของคำว่า “ฝึก” ก็คือคำว่า ลึกซึ้ง หรือเรียกว่า เรียนรู้และพัฒนา หรือเรียนรู้ฝึกศึกษาพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ คือจุดเริ่มของพระพุทธศาสนา คือ การมองมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และมีความสามารถในการฝึกตัวเองได้ จนถึงที่สุด แต่ต้องฝึกจึงจะเป็นอย่างนั้นได้ และกระตุ้นเตือนให้เกิดจิตใต้สำนึกตระหนักในการที่จะต้องปฏิบัติตามหลักแห่งการศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนนั้น กล่าวได้ว่า มนุษย์มีศักยภาพสูง มีความสามารถที่จะศึกษาฝึกตนได้จนถึงขั้นเป็น **พุทธะ** ศักยภาพ เรียกว่า **โพธิ** ซึ่งแสดงว่าจุดเน้นอยู่ที่ปัญญาเพราะโพธินั้น แปลว่าปัญญาตรัสรู้ คือปัญญาที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นพุทธะ

การศึกษาตามหลักพุทธศาสนาหรือการปฏิบัติธรรมนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องจำเป็นจุดเริ่มต้น คือความเชื่อในโพธินี้ ที่เรียกว่า โพธิศรัทธา เป็นศรัทธาพื้นฐาน เมื่อมนุษย์เชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์เป็นพุทธะได้แล้ว ก็มีความพร้อมที่จะศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนต่อไป คำว่า **โพธิ** นั้น ให้จุดเน้นทั้งในด้านของศักยภาพที่มนุษย์ฝึกได้จนถึงที่สุดและในด้านของปัญญา ให้เห็นว่าแก่นนำของการฝึกศึกษาพัฒนานั้น อยู่ที่ปัญญา และศักยภาพสูงสุดก็แสดงออกที่ปัญญาเพราะตัวแทนหรือจุดศูนย์รวมของการพัฒนาอยู่ที่ปัญญา เพื่อที่จะให้โพธินี้ปรากฏขึ้นมา การทำบุคคลให้เป็นพุทธะจึงต้องมีกระบวนการฝึกฝนหรือพัฒนาคนที่เรียกว่า ลึกซึ้ง ซึ่งก็คือ การศึกษา ลึกซึ้ง คือ กระบวนการศึกษา ที่ฝึกหรือพัฒนามนุษย์ ให้โพธิปรากฏขึ้น จนในที่สุดทำให้มนุษย์นั้นกลายเป็นพุทธะ ดังนั้น ชีวิตที่ดีคือ ชีวิตที่ศึกษา เมื่อพัฒนาคนด้วย **ไตรสิกขา**^{๓๓๑} ชีวิตก็ก้าวไปสู่อริยมรรค

ชีวิตนั้นเป็นสิ่งเดียวกับการศึกษา เพราะชีวิตคือการเป็นอยู่ และการที่ชีวิตเป็นอยู่ดำเนินไป ก็คือ การที่ต้องเคลื่อนไหว พบประสบการณ์ใหม่ๆ และเจอสถานการณ์ใหม่ๆ ต้องรู้จัก ต้องเข้าใจ ต้องคิด ต้องปฏิบัติหรือจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหาทางแก้ไขปัญหาให้ผ่านรอดหรือลุล่วงไป ทำให้ต้องมีการเรียนรู้ มีการพิจารณาแก้ปัญหาตลอดเวลา นั่นก็คือศึกษา หรือการศึกษานั้นเอง ดังนั้นเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ถ้าจะเป็นอยู่ได้หรือจะเป็นอยู่ให้ดี ก็ต้องศึกษา หรือศึกษาตลอดเวลา พูดได้ว่าชีวิตคือ

^{๓๓๑}ไตรลักษณ์ หมายถึง ลักษณะ ๓ ประการ แห่งสังขารธรรมทั้งหลาย

๑. อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง
๒. ทุกขตา ความเป็นทุกข์
๓. อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน

การศึกษา หรือ ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่การศึกษา มีการเรียนรู้ หรือมีการฝึกฝนพัฒนาไปด้วย จากที่กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นความหมายโดยแท้ หรือกล่าวว่า “ชีวิต คือการศึกษา” หรือ การดำเนินชีวิตที่ดี ก็เป็นชีวิตที่ศึกษาไปในตัว ชีวิตจึงขาดการศึกษาไม่ได้ ถ้าขาดการศึกษาก็ไม่เป็นชีวิตที่ดี หรือแม้แต่การ จะอยู่ให้รอดต่อไปได้ ในส่วนนี้ได้จึงสอดคล้องกันระหว่าง การศึกษาพัฒนามนุษย์ที่เรียกว่าศึกษา กับ การดำเนินชีวิตที่ดีของมนุษย์ที่เรียกว่ามรรค หมายถึง การดำเนินชีวิตที่มีการศึกษาจะช่วยพัฒนาชีวิตไป ด้วยในตัว จึงจะเป็นชีวิตที่ดี ศึกษา ก็คือการพัฒนาตัวเองของมนุษย์ให้ดำเนินชีวิตได้ตั้งมฤตต้อง ทำให้ มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค ส่วน มรรคก็คือทางดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องตั้งงามของมนุษย์ ซึ่งเป็นวิถี ชีวิตแห่งการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนคือศึกษา มรรค กับ ศึกษา จึงประสานและสอดคล้องเป็นอันเดียวกัน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศึกษา/การศึกษา คือการเรียนรู้ที่จะให้สามารถเป็นอยู่ได้อย่างดี หรือฝึกได้สามารถ มีชีวิตที่ดี

สรุปได้ว่า พุทธธรรมเป็นการจัดให้การศึกษากับชีวิตที่ดี นั้นเป็นเรื่องเดียวกัน ถ้าวัดว่า ชีวิต เหมือนกับการเดินทางที่เรียกว่า “มรรค” หรือ “ปฏิบัติ” แปลว่า ทางดำเนินชีวิต หรือเรียกว่า “จริย/จริยะ” แปลว่าการดำเนินชีวิต ในการดำเนินชีวิตที่ดี ก็ต้องมีศึกษา คือการศึกษา เรียนรู้ และ พัฒนาตนเอง

๑) ศึกษา^{๑๓๒}

ศึกษา ที่จะทำให้เกิดมรรค หรือจริยะอันประเสริฐ คือ ศึกษาที่เป็นการฝึกฝนพัฒนาคน ครบทั้ง ๓ ด้านของชีวิต ซึ่งเรียกว่า ไตรศึกษา แปลว่า การศึกษาทั้ง ๓ การฝึกหรือการศึกษาจึงต้อง ประสานกันใน ๓ ส่วน คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ดังนั้นจึงเป็นการพัฒนาคนในแบบองค์รวม เป็นส่วน หนึ่งของการศึกษา

ชีวิตและการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น จึงแยกออกได้เป็น ๓ ด้าน คือ

๑. **ด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม** การดำเนินชีวิตต้องติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กับโลก หรือสิ่งแวดล้อมนอกตัว โดยใช้

๑) ทวารหรือช่องทางรับรู้และเสพความสุข ที่เรียกว่าอินทรีย คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

๒) ทวารหรือช่องทางกรรม คือ กาย วาจา โดย ทำ พูด และทางใจ

สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ติดต่อสื่อสารสัมพันธ์นั้น แยกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) สิ่งแวดล้อมทางสังคม คือเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนสรรพสัตว์

(๒) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ หรือทางกายภาพ

มนุษย์ควรอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์และเพื่อนร่วมโลกด้วยดี อย่างเกื้อกูลกัน เป็นส่วนร่วมที่ สร้างสรรค์ของสังคมของสังคม และปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ตั้งต้นแค่ใช้ ตา หู จมูก ฟัง ทั้งด้าน การเรียนรู้ และการเสพอารมณ์ให้ได้ผลดี รู้จักกินอยู่ แสวงหา เสพบริโภคปัจจัย ๔ เป็นต้น อย่าง ฉลาด ให้เป็นคุณแก่ตน แก่สังคม และแก่โลก อย่างน้อยไม่ให้เป็นการเบียดเบียน

^{๑๓๒} ศึกษา ๓ หรือ ไตรศึกษา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ได้แก่ ๑. อธิศีลศึกษา (ศึกษาคือ ศีลอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ๒. อธิจิตตศึกษา (ศึกษาคือจิตอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับ ฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูง ๓. อธิปัญญาศึกษา (ศึกษาคือปัญญาอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับ ฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

๒. **ด้านจิตใจ** ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือแสดงออกทุกครั้ง จะมีการทำงานของจิตใจ และมีองค์ประกอบด้านจิตเกี่ยวข้อง เริ่มแต่ต้องมีเจตนา ความตั้งใจ ตั้งใจ หรือเจตจำนง และมีแรงจูงใจอย่างใดอย่างหนึ่งพร้อมทั้งมีความรู้สึกสุข หรือทุกข์ สบาย หรือไม่สบาย และปฏิกิริยาต่อจากสุข-ทุกข์นั้น เช่น ชอบใจ หรือไม่ชอบใจ อยากจะได้ อยากจะเอา หรืออยากจะหนี หรืออยากจะทำลาย ซึ่งจะมีผลชักนำพฤติกรรมทั้งหลาย ตั้งแต่จะให้ดูอะไร หรือไม่ดูอะไร จะพูดอะไร จะพูดกับใครว่าอย่างไร ฯลฯ

๓. **ด้านปัญญา** ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือแสดงออกทุกครั้งก็ตาม เมื่อมีภาวะอาการทางจิตใจอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ตาม องค์ประกอบอีกด้านหนึ่งของชีวิต คือความรู้ความเข้าใจ ความคิด ความเชื่อถือ เป็นต้น หรือ ที่เรียกรวม ๆ ว่าด้านปัญญา ก็เข้ามาเกี่ยวข้อง หรือมีบทบาทด้วยหน้าที่สำคัญของปัญญา คือ การปลดปล่อย ทำให้เป็นอิสระ ดังนั้น องค์ประกอบของชีวิต ๓ ด้าน ที่ทำงานไปด้วยกัน ประสานกันไป และเป็นเหตุปัจจัยแก่กัน จึงไม่แยกต่างหากจากกัน

สิกขา คือ การศึกษา ที่ฝึกอบรมพัฒนาชีวิต ๓ ด้านนั้น มีดังนี้

๑. สิกขา/การฝึกศึกษา ด้านสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จะเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือเพื่อนมนุษย์ตลอดจนสรรพสัตว์ หรือสิ่งแวดล้อมทางวัตถุก็ตาม ด้วยอินทรีย์ (เช่น ตา หู) หรือด้วยกาย วาจา ก็ตาม เรียกว่า ศील(เรียกเต็มว่า อธิศีลสิกขา)

๒. สิกขา/การฝึกศึกษา ด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ (เรียกเต็มว่า อธิจิตตสิกขา)

๓. สิกขา/การฝึกศึกษา ด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญา (เรียกเต็มว่า อธิปัญญาสิกขา)

กล่าวได้ว่า การฝึกศึกษา นั้นมี ๓ อย่าง เรียกว่า สิกขา ๓ หรือไตรสิกขา คือ ศील สมาธิ ปัญญา ซึ่งพูดด้วยถ้อยคำของคนยุคปัจจุบันว่า เป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

สิกขา ๓ แบ่งตามความหมายของสิกขา ได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๑ ความหมายของสิกขา ๓

สิกขา	ความหมาย
ศีล	สิกขาหรือการศึกษาที่ฝึกในด้านการสัมพันธ์ติดต่อกับปฏิบัติจัดการกับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางวัตถุและทางสังคม ทั้งด้วยอินทรีย์ต่าง ๆ และด้วยพฤติกรรม กาย-วาจา พูดอีกอย่างหนึ่งว่า การมีชีวิตที่ปลอดภัย ภัยไร้การเบียดเบียน หรือการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลแก่สังคม และแก่โลก
สมาธิ	สิกขาหรือการศึกษาที่ฝึกในด้านจิตหรือระดับจิตใจ ได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต... ในด้านคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความมีไมตรี ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ในด้านความสามารถของจิต เช่นความเข้มแข็ง มั่นคง ความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ ความขยัน ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่น แน่วแน่ ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่นความมีปิติอันใจ ความมีปราโมทย์ ร่าเริงเบิกใจ ความสดชื่นผ่อนคลาย ความรู้สึกพอใจ พูดสั้น ๆ ว่า พัฒนาคูณภาพ สมรรถภาพ และสุภาพของจิต
ปัญญา	คือ สิกขาหรือการศึกษาที่ฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อที่มีเหตุผล ความเห็นที่เข้าสู่แนวทางของความเป็นจริง การรู้จักหาความรู้ การรู้จักคิดพิจารณา การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ทดลอง ความรู้เข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การเข้าถึงความจริง การนำความรู้มาใช้แก้ไข ปัญหา และคิดต่าง ๆ ในทางเกื้อกูลสร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่ง เน้นความรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็นจริง ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิตที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระ ปลอดภัย ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์

หลักทั้ง ๓ ประการแห่งไตรสิกขา ที่กล่าวมานี้ เป็นการศึกษาศึกษาที่ฝึกคนให้เจริญพัฒนาขึ้นไปในองค์ประกอบทั้ง ๓ ด้านของชีวิตที่ดำรง ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

สรุปได้ว่า การฝึกหรือการศึกษาที่จะให้มีชีวิตเป็นสิ่งที่ดำรง เป็นสิกขา ชีวิตดำรงที่เกิดจากการฝึกศึกษานั้นเป็นมรรคระบบแห่งสิกขา เริ่มด้วยจัดปรับพื้นที่ให้พร้อมที่จะทำงานฝึกศึกษาไตรสิกขาเป็นการศึกษา ๓ ด้าน ที่พัฒนาชีวิตไปพร้อมกันทั้งระบบ ศีล เป็นเหมือนการจัดปรับพื้นที่และบริเวณแวดล้อม ให้สะอาดหมดจดเรียบร้อยราบรื่นแน่นหนามั่นคงมีสภาพที่พร้อมจะทำงานได้คล่องสะดวก ปัญญาเป็นเหมือนอุปกรณ์ที่จะใช้ทำงานนั้นๆ ให้สำเร็จ

๒) การฝึกศึกษาในขั้นศีล

การฝึกศึกษาในขั้นศีล มีหลักการปฏิบัติที่สำคัญ ดังนี้

๑. วินัย^{๑๓๓} เป็นเครื่องมือสำคัญขั้นแรกที่ใช้ในการฝึกขั้นศีล มีตั้งแต่วินัยแม่บท ของชุมชน ใหญ่น้อย ไปจนถึงวินัยส่วนตัวในชีวิตประจำวัน วินัย คือการจัดตั้งวางระบบระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันของหมู่มนุษย์ เพื่อปรับเตรียมสภาพชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้อยู่ภาวะที่เหมาะสมและพร้อมที่จะเป็นอยู่ปฏิบัติกิจและดำเนินการต่าง ๆ เพื่อก้าวหน้าไปอย่างได้ผลดีที่สุด สู่จุดหมายของชีวิต ของบุคคล ขององค์กร ของชุมชน ตลอดจนของสังคมทั้งหมดไม่ว่าในระดับใด ๆ โดยเฉพาะสำคัญที่สุด เพื่อเอื้อโอกาสให้แต่ละบุคคลฝึกศึกษาพัฒนาชีวิตของเขาให้ประณีตประเสริฐ ที่ได้ประโยชน์สูงสุดที่จะพึงได้จากการที่ได้มีชีวิตเป็นอยู่ วินัยพื้นฐานหรือขั้นต้นสุดของสังคมนมนุษย์ ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่จะไม่ให้มีการเบียดเบียนกัน ๕ ประการ คือ

- ๑) เว้นการทำร้ายร่างกายทำลายชีวิต
- ๒) เว้นการละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน
- ๓) เว้นการประพฤตินิดทางเพศและละเมิดต่อคูครองของผู้อื่น
- ๔) เว้นการพูดเท็จให้ร้ายหลอกลวง และ
- ๕) เว้นการเสพสุราเมาสิ่งเสพติด ที่ทำลายสติสัมปชัญญะ แล้วนำไปสู่ก่อกรรมชั่วอย่างอื่น

เริ่มตั้งแต่คุกคามต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของผู้ร่วมสังคม

ข้อปฏิบัติพื้นฐานชุดนี้ ซึ่งเรียกง่าย ๆ ว่า ศีล ๕ เป็นหลักประกันที่รักษาสังคมให้มั่นคงปลอดภัยเพียงพอที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันเป็นปกติสุข และดำเนินชีวิตทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปได้ด้วยดีพอสมควร นับว่าเป็นวินัยแม่บทของคฤหัสถ์ หรือชาวโลกทั้งหมด จึงไม่ควรมองวินัยว่าเป็นการบีบบังคับจำกัด แต่พึงเข้าใจว่าวินัยเป็นการจัดสรรโอกาสหรือจัดสรรสิ่งแวดล้อมหรือสภาวะทางกายภาพให้เอื้อ

^{๑๓๓} ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘ หรือ หลักกำหนดธรรมวินัย ๘ ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ

๑. วิราคะ คือ ความคลายกำหนัด, ความไม่ติดพัน เป็นอิสระ มีใช้เพื่อความกำหนัดข่มใจ, การเสริมความติด
๒. วิสัยโยค คือ ความหมดเครื่องผูกมัด, ความไม่ประกอบทุกข์ มีใช้เพื่อผูกมัด หรือประกอบทุกข์
๓. อปจยะ คือ ความไม่พอกพูนกิเลส มีใช้เพื่อพอกพูนกิเลส
๔. อัปปิจฉตา คือ ความอยากอันน้อย, ความมักน้อย มีใช้เพื่อความอยากอันใหญ่, ความมักใหญ่ หรือมักมากอยากเป็นใหญ่
๕. สันตุฎฐี คือ ความสันโดษ มีใช้เพื่อความไม่สันโดษ
๖. ปวิเวก คือ ความสงัด มีใช้เพื่อความคลุกคลีอยู่ในหมู่
๗. วิริยารัมภะ คือ การประกอบความเพียร มีใช้เพื่อความเกียจคร้าน
๘. สุภรตา คือ ความเลี้ยงง่าย มีใช้เพื่อความเลี้ยงยาก

โอกาส แก่การที่จะดำเนินชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ให้ได้ผลดีที่สุด ตั้งแต่เรื่องง่าย ๆ เช่นการจัดสิ่งของ เครื่องใช้เตียงตั้งโต๊ะเก้าอี้ในบ้านให้เป็นที่เป็นที่ทางทำให้หยิบง่ายใช้คล่องนั่งเดินยืนนอน สะดวกสบาย การจัดเตรียมวางส่งเครื่องมือผ่าตัดของสัต์แพทย์ การจัดระเบียบจราจรบนท้องถนน วินัยของทหาร วินัยของข้าราชการ ตลอดจนจรรยาบรรณของวิชาชีพต่าง ๆ ในวงกว้างระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม ระบบการเมืองการปกครองตลอดจนแบบแผนทุกอย่างที่อยู่ตัวกลายเป็นวัฒนธรรม รวมอยู่ในความหมายของคำว่า “ วินัย “ ทั้งสิ้น

สาระของวินัย คือ การอาศัย(ความรู้ใน)ธรรมคือความจริงของสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นอยู่ มาจัดสรรตั้งวางระเบียบระบบต่าง ๆ ขึ้น เพื่อให้มนุษย์ได้ประโยชน์สูงสุดจากธรรม คือ ความจริง

โดยนัยนี้ วินัย จึงเป็นจุดเริ่มต้นการกระบวนการศึกษาพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมที่ดี และจัดสรรสภาพแวดล้อม ที่จะป้องกันไม่ให้มีพฤติกรรมที่ไม่ดี แต่ให้อื้อต่อการมีพฤติกรรมที่ดีที่พึงประสงค์ พร้อมทั้งฝึกคนให้คุ้นกับพฤติกรรมที่ดีจรรยาบรรณเคยชินที่ตินั้น กลายเป็นพฤติกรรมเคยชินและเป็นวิถีชีวิตของเขา ตลอดจนการจัดระเบียบระบบทั้งหลายทั้งปวงในสังคมมนุษย์เพื่อให้เกิดผลเช่นนั้น เมื่อใดการศึกษาได้ผลจนพฤติกรรมที่ดีตามวินัย กลายเป็นพฤติกรรมเคยชิน อยู่ตัว หรือเป็นวิถีชีวิตของบุคคล ก็เกิดเป็นศีล ชีวิตทั้ง ๓ ด้าน การศึกษาทั้ง ๓ ชั้น ประสานพร้อมไปด้วยกัน

๒. อินทรีย์สังวร^{๑๓๔} แปลตามแบบว่า การสำรวมอินทรีย์ หมายถึงการใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู ฟัง อย่างมีสติ มีให้ถูกความโลภ ความโกรธ ความแค้นเคือง ความหลง ความริษยา เป็นต้น เข้ามาครอบงำ แต่ใช้ให้เป็นให้ได้ประโยชน์โดยเฉพาะให้เกิดปัญญา รู้ความจริง และได้ข้อมูลข่าวสารที่จะนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและทำการสร้างสรรค์ต่าง ๆ ต่อไป ควรทราบว่า โดยสรุป อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ ทำหน้าที่ ๒ อย่าง คือ

๑) หน้าที่รู้ คือรับข้อมูลข่าวสาร เช่นตาดู รู้ว่าเป็นอะไร ว่าเป็นนาฬิกา เป็นกล้องถ่ายรูป เป็นดอกไม้ ไปไม้สีเขียว สีแดง สีเหลือง รูปร่างยาวสั้นใหญ่เล็ก หูได้ยินเสียงว่า ดังเบา เป็นถ้อยคำที่สื่อสารว่าอย่างไร เป็นต้น

๒) หน้าที่รู้สึก หรือรับรู้สีก พร้อมกับรับรู้ข้อมูลเราก็มีความรู้สึกด้วย บางทีตัวเด่นกับเป็นความรู้สึก เช่นเห็นแล้วรู้สึกสบายหรือไม่สบาย ถูกตาดูไม่ถูกตาดู สวยหรือน่าเกลียด ถูกหูหรือไม่ถูกหู เสียงนุ่มนวลไพเราะหรือดังแสบแก้วหูรำคาญ เป็นต้น

(๑) หน้าที่ด้านรู้ เรียกว่า ง่าย ๆ ว่า ด้านเรียนรู้ หรือศึกษา

(๒) หน้าที่ด้านรู้สึก เรียกว่า ง่าย ๆ ว่า ด้านเสพ

^{๑๓๔} พละ ๕ หมายถึง ธรรมอันเป็นกำลัง

๑. สัทธา ความเชื่อ

๒. วิริยะ ความเพียร

๓. สติ ความระลึกได้

๔. สมาธิ ความตั้งใจมั่น

๕. ปัญญา ความรู้ทั่วชัด

: ธรรม ๕ อย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ ๕

ทั้งนี้ อินทรีย์ทำหน้าที่ ๒ อย่าง คือศึกษา กับ เสพ ถ้าจะให้ชีวิตของเราพัฒนา จะต้องใช้อินทรีย์ เพื่อรู้หรือศึกษาให้มาก มนุษย์ที่ไม่พัฒนา จะใช้อินทรีย์เพื่อเสพความรู้สึกเป็นส่วนใหญ่ บางทีแทบไม่ใช้เพื่อการศึกษาเลย เมื่อมุ่งแต่จะเสพความรู้สึกที่หู ถูกตา สวยงาม สนุกสนานบันเทิง เป็นต้น ชีวิตก็วุ่นวายอยู่กับการวิ่งไล่หาสิ่งที่ชอบใจ และดิ้นรนหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ชอบ วนเวียนอยู่แค่ความชอบใจ-ไม่ชอบใจ รัก-ชัง ติดใจ-เกลียดกลัว หลงไหล-เบื่อหน่าย แล้วก็ฝากความสุขความทุกข์ของตนไว้ให้ขึ้นกับสิ่งเสพบริโภค ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไป ชีวิตที่ไม่ได้ฝึกฝนพัฒนา ก็ตกต่ำต้อยค่า และไม่มีอะไรที่ให้แกโลกนี้หรือแก่สังคม การรู้จักใช้อินทรีย์เพื่อศึกษา สนองความต้องการรู้หรือความใฝ่รู้ ก็จะใช้ตา หู เป็นต้นไปในทางการเรียนรู้ และจะพัฒนาไปเรื่อย ๆ ปัญญาจะเจริญองงามความใฝ่รู้สร้างสรรค์จะเกิดขึ้น กลายเป็นนักผลิตนักสร้างสรรค์ และจะได้พบกับความสุขอย่างใหม่ ๆ ที่พัฒนาขยายขอบเขตและประณีตยิ่งขึ้น พร้อมกับความใฝ่รู้สร้างสรรค์ที่ก้าวหน้าไป เป็นผู้มีชีวิตที่ดั่งงามและมีคุณค่าแก่สังคม

๓. **ปัจจัยปฏิเสวนา** คือการเสพบริโภคปัจจัย ๔ รวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลาย ตลอดจนเทคโนโลยี ศิลปในเรื่องนี้ คือการฝึกศึกษาให้รู้จักใช้สอยเสพบริโภคสิ่งต่าง ๆ ด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของสิ่งนั้น ๆ เริ่มตั้งแต่อาหาร ก็พิจารณารู้เข้าใจความจริงว่ารับประทานเพื่อเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต ให้ร่างกายมีสุขภาพแข็งแรง ช่วยให้เราสามารถดำเนินชีวิตที่ดั่งงาม

๔. **สัมมาอาชีวะ** คือการเลี้ยงชีพโดยทางชอบธรรม ซึ่งเป็นศีลข้อสำคัญอย่างหนึ่ง เมื่อนำมาจัดเข้าชุดศีล ๔ ข้อนี้ เมื่อเว้นมิจฉาชีพ ก็ประกอบสัมมาชีพ ซึ่งเป็นการทำงานที่เป็นไปเพื่อแก้ปัญหาและช่วยสร้างสรรค์เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง อันจะทำให้เกิดปิติและความสุขได้ทุกเวลา ไม่ว่าจะระลึกรู้ขึ้นมาคราวใด ก็อึดใจว่าเราได้ทำชีวิตให้มีคุณค่าไม่ว่างเปล่าซึ่งจะเป็นปัจจัยหนุนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปในมรรคโดยเฉพาะระดับจิตใจหรือสมาธิ สัมมาชีพนอกจากเป็นอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์ชีวิตและสังคมแล้วยังเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษาพัฒนาชีวิตของตนเองด้วย ซึ่งผู้ทำงานควรตั้งใจใช้เป็นโอกาสในการพัฒนาตน เช่น เป็นแดนฝึกฝนพัฒนาทักษะต่าง ๆ ฝึกกายวาจาภิรยามารยาทพัฒนาความสามารถในการสื่อสารสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ ฝึกความเข้มแข็งขยันอดทน ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความมีฉันทะ มีสติ และสมาธิ พัฒนาความสุขในการทำงานและพัฒนาด้านปัญญาเรียนรู้จากทุกสิ่งทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องเข้ามา คิดค้นแก้ไขปรับปรุงการทำงานและการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งนี้ในความหมายที่ลึกลงไป การเลี้ยงชีพด้วยสัมมาชีพ ท่านร่วมถึงความขยันหมั่นเพียรและการปฏิบัติให้ได้ผลดีในการประกอบอาชีพที่สุจริต เช่นทำงานไม่ให้เกิดความอากุศล เป็นต้น ด้วยอาชีพการงานนั้น เป็นกิจกรรมที่ครองเวลาส่วนใหญ่แห่งชีวิตของเรา ถ้าผู้ใดมีโยนิโสมนสิการ คิดถูก ปฏิบัติถูกต้องอาชีพการงานของตน นอกจากได้บำเพ็ญประโยชน์เป็นอันมากแล้ว ก็จะได้ประโยชน์จากการงานนั้น ๆ มากมาย ทำให้งานนั้นเป็นส่วนแห่งสิขกา เป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาชีวิตของตนให้ก้าวไปในมรรคได้ด้วยดี

การฝึกศึกษาในด้านและในชั้นศีล ๔ ประเภท ที่กล่าวมานี้จะควรเอาใจใส่ให้ความสำคัญ เพราะเป็นที่ปรากฏตัวของวิถีชีวิตดั่งงามที่เรียกว่ามรรคและเป็นพื้นฐานของการก้าวไปสู่สิกขาคือการศึกษาที่สูงขึ้นไป ถ้าขาดพื้นฐานนี้แล้ว การศึกษาขั้นต่อไปก็จะอ่อนแอจนรวนเร เอาติได้ยาก

กล่าวโดยสรุปข้อควรทำความเข้าใจที่สำคัญ ๒ ประการคือ

๑. **ในแง่ไตรสิกขา** หรือในแง่ความประสานกันของสิกขาทั้ง ๓ ได้กล่าวแล้วว่า ชีวิตคนทั้ง ๓ ด้านคือการสัมพันธ์กับโลก จิตใจ และความรู้ความคิด ทำงานประสานเป็นปัจจัยแก่กัน ดังนั้น การฝึกศึกษาทั้ง ๓ ด้าน คือศีล สมาธิ และปัญญาจึงดำเนินไปด้วยกัน ที่พูดว่าสิกขา/ฝึกศึกษาชั้นศีลนี้มีใ้หมายความว่า เป็นเรื่องของศีลอย่างเดียว แต่หมายความว่า ศีลเป็นแดนหรือด้านที่เรากำลังเข้ามาปฏิบัติ

จัดการหรือทำการฝึกอยู่ในตอนนี้อยู่ขณะนี้ แต่ตัวทำงานหรือองค์ธรรมที่ทำงานในการฝึก ก็มีครบทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ถ้ามองดูให้ดี จะเห็นชัดว่าตัวทำงานสำคัญ ๆ ในการฝึกศีลนี่ก็คือองค์ธรรมฝ่ายจิต หรือสมาธิ และองค์ธรรมฝ่ายปัญญา ง่าย ๆ ก็ที่ศีลข้ออินทริยหรือสังวรนั้น ตัวทำงานหลักก็คือสติ ซึ่งเป็นองค์ธรรมฝ่ายจิตหรือหมวดสมาธิ และถ้าการฝึกศึกษาตรงนี้ถูกต้อง ก็ปัญญานั้นแหละที่ทำงานมาก มาใช้ประโยชน์และเดินหน้า พูดด้วยภาษาง่าย ๆ ว่า ในขั้นศีลนี้ ธรรมฝ่ายจิต/สมาธิ และปัญญา มาทำงานกับเรื่องรูปธรรม ในแดนของศีล เพื่อช่วยกันฝึกฝนพัฒนาศีล และในการงานนี้ ทั้งสมาธิและปัญญาก็ฝึกศึกษาพัฒนาตัวมันเองไปด้วยในขั้นหรือด้านอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน ทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ต่างก็ช่วยกันร่วมกันทำงานประสานกันตามบทบาทของตน ๆ

๒. ในแง่มรรค หรือในแง่คุณสมบัติภายในชีวิต ขณะที่มีการศึกษาด้วยไตรสิกขานั้น ถ้า มองเข้าไปในชีวิตที่ดำเนินอยู่คือมรรคที่รับผลจากการฝึกศึกษาของสิกขา ก็จะทำให้กระบวนการของชีวิตนั้นทั้ง ๓ ด้าน สัมมาทิฏฐิ นี้มองเห็นรู้เข้าใจอย่างไรเข้าใจ ก็คิดพูดทำดำเนินชีวิตไปในแนวทางนั้นอย่างนั้นและ ได้แค่นั้น แต่เมื่อฝึกศึกษาของไตรสิกษาดำเนินไป ปัญญาชื่อ สัมมาทิฏฐิ นั้นก็พัฒนาตัวมันเองด้วย ประสบการณ์ทั้งหลายจากการฝึกศึกษานั้น เฉพาะอย่างยิ่งด้วยการทำงานคิดวิจยสืบค้นไตรตรองของ สัมมาสังกัปปะทำให้มองเห็นรู้เข้าใจกว้างลึกชัดเจนทั่วตลอดถึงความจริงยิ่งขึ้น ๆ แล้วก็จัดปรับนำ กระบวนธรรมก้าวหน้าเป็นมรรคที่สมบูรณ์ใกล้จุดหมายยิ่งขึ้น ๆ ไปการศึกษาจะดำเนินไป มีปัจจัยช่วย เกื้อหนุน สรุปแล้ว มรรค คือ การดำเนินชีวิตที่ดี แต่จะดำเนินชีวิตดีได้ก็ต้องมีการฝึกฝนพัฒนาดังนั้นจึง ต้องมีการฝึกศึกษาที่เรียกว่า สิกขา มรรคเป็นจุดหมายของสิกขาการให้มีไตรสิกขา ก็เพื่อให้คนมีชีวิตที่เป็นมรรค และก้าวไปในมรรคนั้น ด้วยการฝึกตามระบบแห่งไตรสิกขา องค์ ๘ ของมรรคจะเกิดขึ้น เป็นคุณสมบัติของคน และเจริญพัฒนาทำให้ชีวิตดี ที่เป็นมรรค และก้าวไปในมรรคนั้น

๒.๑.๔.๑ หลักธรรมประยุกต์ใช้ในการศึกษาในอนาคต

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของปัญญามากกว่าความเชื่อ เมื่อพุทธศาสนิกชนมีความที่จะ ศึกษาตั้งใจมั่นที่ศึกษาพุทธธรรม ทุกคนต้องฝึกตนให้รู้จักคิด พิจารณา ไตรตรอง ควบคุมไปกับการศึกษา ค้นคว้าและการปฏิบัติ คนที่จะเข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา จะต้องถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ รู้จักคิดโดยแยบคาย คิดอย่างมีระบบคิดถูกต้อง ใช้สติปัญญาศึกษา จึงเป็นปัจจัยในที่สำคัญที่สุดในการ เรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี

ทฤษฎีที่แสดงแนวคิดของพระพุทธศาสนา ๔ ทฤษฎี ได้แก่

๑. ทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจุสมุพบาท แสดงถึงทุกสิ่งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เพราะปัจจัยที่เป็น เหตุเป็นผลสัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง อิงอาศัยแก่กันและกัน

๒. ทฤษฎีเกี่ยวกับกรรม แสดงถึง ผลของการกระทำที่จะต้องประจักษ์ขึ้นแก่ตน ทุกคนมี กรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ใครจักทำกรรมอันใดไว้ ต้องได้รับผลของ กรรมนั้น

๓. ทฤษฎีเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลง-อนิจจตา แสดงถึง สภาพของสังขาร และชีวิตทั้งที่เป็นบุคคลวัตถุ และธรรมชาติ ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยให้เสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา

๔. ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับอนัตตา ความมิใช่ตัวตนที่จะยึดมั่นถือมั่นเอาไว้ ชีวิตคือกระแสธารของสภาวะที่เกิดดับติดต่อกันมิได้ขาดระยะ เกี่ยวข้องต่อเนื่องกันไม่ขาดสาย ทุกอย่างเป็นปัจจัยสมมุติ รวมตัวกันตามธรรมชาติทั้งสิ้น บุคคลจึงต้องไม่ยึดติดอยู่กับอัตตา ต้องฝึกหัด ละ วางได้

ด้วยเหตุนี้การศึกษาพระพุทธศาสนาจึงต้องใช้ปัญญาคิดวิเคราะห์ในหลาย ๆ วิธี โดยเฉพาะในเรื่องของ โยนิโสมนสิการ

๓.๕.๑ โยนิโสมนสิการ คือปัจจัยภายในของระบบการสอน

พระราชวรมุนี^{๑๓๕} ได้อธิบายความหมายของโยนิโสมนสิการดังนี้

“ว่าโดยรูปศัพท์ โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย โยนิโส กับมนสิการ โยนิโส มาจาก โยนิ ซึ่งแปลว่าเหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธี ทางส่วนมนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิด คำนึง นึกถึงใส่ใจ พิจารณา” เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ ท่านแปลสืบ ๆ กันมาว่า การทำในใจโดยแยบคาย การทำในใจโดยแยบคายนี้มีความหมายแค่นั้นเพียงใด คัมภีร์ชั้นอรรถกถาและฎีกาได้ไขความไว้โดยวิธีแสดงโวพจน์ให้เห็นความหมายแยกเป็นแง่ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. **อุบายมนสิการ** แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือคิดอย่างมีวิธี หรือคิดถูกวิธี หมายถึง คิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้าแนวกบัสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สวาลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

๒. **ปถมนสิการ** แปลว่า คิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้ หรือมีลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถวเป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบตามแนวเหตุผลเป็นต้น ไม่ยุ่งเหยิงสับสน ไม่ใช่ประเดี๋ยววกเวียนติดพันเรื่องนี้ ที่นี้ เดี่ยวเคลียดออกไปเรื่องนั้น ที่โน่น หรือกระโดดไปกระโดดมาต่อเป็นขั้นเป็นอันไม่ได้ ทั้งนี้รวมทั้งความสามารถที่จะชักชวนนึกคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง

๓. **การณมนสิการ** แปลว่า คิดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึงการคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุ ให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

๔. **อุปุปถมนสิการ** แปลว่า คิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย ท่านหมายถึง การคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลกรรม เช่น ปลูกเร้าให้เกิดความเพียรการรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหาวดกลัว ให้หายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติ หรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น

ข้อความทั้ง ๔ ข้อนี้เป็นเพียงการแสดงลักษณะด้านต่าง ๆ ของความคิดที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการที่เกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ๆ อาจมีลักษณะครบที่เดียวทั้ง ๔ ข้อ หรือเกือบครบทั้งหมดนั้น หากจะลักษณะทั้ง ๔ ข้อนั้นสั้น ๆ คงได้ความว่า คิดถูกวิธีคิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล แต่ถ้าจะสรุปเป็นคำจำกัดความ ก็เห็นได้ว่าทำยากสักหน่อย มักจับเอาไปได้แต่บางแง่บางด้านไม่ครอบคลุมทั้งหมด หรือไม่ก็ต้องเขียนบรรยายยืดเยื้อเหมือนอย่างที่เราเขียนไว้ในตอนเริ่มต้นของบทนี้ อย่างไรก็ตามมีลักษณะเด่นบางอย่างของความคิดแบบนี้ ที่อาจถือเป็นตัวแทนของลักษณะอื่น ๆ ได้ ดังที่ได้เคยแปลโดยนัยไว้ว่าความคิดถูกวิธีความรู้จักคิด การคิดเป็น การคิดตรงตามสภาวะและเหตุปัจจัย การคิดสืบค้น

^{๑๓๕} พระราชวรมุนี, **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘),

ถึงต้นเค้า เป็นต้น หรือถ้าเข้าใจความหมายดีแล้ว จะถือตามคำแปลสืบ ๆ กันมาว่า การทำในใจโดย แยกกายก็ได้

ในแง่ของขอบเขต (scope) และบทบาท (function) ของโยนิโสมนสิการ พระราชวรมุนีท่าน ได้อธิบายว่าโยนิโสมนสิการนั้นกินความกว้าง ครอบคลุมตั้งแต่การคิดนี้อยู่ในแนวทางของศีลธรรม การ คิดตามหลักความดีงาม และหลักความจริงต่าง ๆ ไปจนถึงการคิดแยกแยะองค์ประกอบและสอบสาวหา เหตุปัจจัยที่ต้องใช้ปัญญาละเอียด-ศรัทธา (ที่ถูกต้อง) เป็นอาหารหล่อเลี้ยงโยนิโสมนสิการ เพราะ ปร โทโมสะที่เป็นกัลยาณมิตร อาศัยศรัทธานั้นเป็นทางเดิน และโยนิโสมนสิการ ก็กลับเป็นปัจจัยส่งเสริม ศรัทธาชวนให้ตั้งใจศึกษายิ่งขึ้น

๓.๕.๒ วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

พระราชวรมุนี ได้อธิบายการประมวลวิธีคิดโยนิโสมนสิการไว้เป็นแบบใหญ่ ๆ ๑๐ วิธี ด้วยกันผู้ที่สนใจควรอ่านรายละเอียดในหนังสือ พุทธธรรมซึ่งพระคุณเจ้าผู้เป็นปราชญ์รูปนี้ได้บรรยายไว้ ชัดเจนมากผู้เขียนตำรานี้เพียงแต่จะสรุปมาเสนอพอให้เห็นแนวและหลักการคิดก่อนที่จะนำมาประยุกต์ใช้ ในระบบ

๑. **วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย** (วิธีคิดแบบอิตทัปปัจจยตา หรือคิดตามหลักปฏิจสมุ ปบาท) เป็นวิธีคิดด้วยการค้นหาสาเหตุ และปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมาจัดเป็นวิธีคิดแบบ พื้นฐานมีแนวปฏิบัติ ๒ แนวคือ

๑.๑ คิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ สิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกัน จึงเกิดขึ้น “เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ”

๑.๒ คิดแบบสอบสวนหรือตั้งคำถาม เช่น “อุปทานมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย? อุปทานมี เพราะต้นหมาเป็นปัจจัย, ต้นหามีเพราะอะไรเป็นปัจจัย? ต้นหามีเพราะเวหนามีเป็นปัจจัย, เวหนามีเพราะ อะไรเป็นปัจจัย... ฯลฯ”

๒. **วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ** วิธีคิดแบบนี้ พระราชวรมุนีอธิบายว่า มิใช่เพียงแต่ จำแนกแจกแจงแยกแยะไปอย่างเดียวเท่านั้น ถ้าจะเรียกอย่างสมัยใหม่คงแต่มีการจัดประเภทหมวดหมู่ ไปพร้อมกัน จัดเป็น “วิภังขวิธี” อย่างหนึ่งเป็นการจำแนกอย่างมีหลักเกณฑ์ ถ้าจะเรียกอย่างสมัยใหม่ คงหมายถึง “วิธีคิดแบบวิเคราะห์” วิธีคิดแบบนี้มีตัวอย่างมากในพุทธธรรม เป็นการจำแนกสภาวะ หรือภาพรวมที่ปรากฏอยู่แล้วใช้หลักพื้นฐาน เช่นการแยกนามธรรมและรูปธรรม เป็นต้น มาแยกแยะ ส่วนประกอบและจัดเป็นหมวดหมู่อย่างชัดเจน การอธิบายเรื่องอนัตตาก็ได้ใช้วิธีคิดแบบนี้

๓. **วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์** หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันความเป็นไปของธรรมชาติ และความ เป็นปกติธรรมดาของสภาวะทั้งหลาย ผู้เขียนตำรานี้ได้วิเคราะห์วิธีคิดแบบนี้ เห็นว่าจะกระทำได้อต่อเมื่อ ได้มีสาระความรู้ในหลักการของธรรมชาติ รู้ความเป็นไปของเหตุและปัจจัยต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง จึงจะ สามารถคิดสรุปความเป็นไปของสภาวะเหล่านั้น (generalization) ว่ามันมีเหตุให้เกิดขึ้นเปลี่ยนแปลง และสลายไป ได้ตระหนักถึงความจริงที่เกิดขึ้นเป็นธรรมดาพระราชวรมุนีได้แบ่งวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์นี้ เป็น ๒ ขั้นตอน คือ

ขั้นที่หนึ่ง การคิดอย่างรู้เท่าทันและยอมรับความจริง

ขั้นที่สอง การปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นการ ปฏิบัติด้วยปัญญา ด้วยความรู้เท่าทัน แก่โดยตรงเหตุและปัจจัยด้วยสติสัมปชัญญะ คือกำหนดรู้ เมื่อคิด เช่นนี้ได้บุคคลก็จะมีอิสระ ไม่ถูกบีบคั้น หลงจมอยู่ในความทุกข์

๔ **วิธีคิดแบบอริยสัจ** หรือคิดแบบแก้ปัญหา พระราชาวรมุณีอธิบายว่า เป็นวิธีคิดแบบหลักอย่างหนึ่งซึ่งสามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่น ๆ ได้ทั้งหมด วิธีคิดแบบอริยสัจนี้มีลักษณะทั่วไป ๒ ประการ

๔.๑. เป็นวิธีคิดตามเหตุไปหาเหตุผล หรือเป็นไปตามเหตุและผล สืบสาวจากผลและทำการที่ต้นเหตุ ไปหาเหตุ แล้วแก้ไขและทำการที่ต้นเหตุ จัดเป็น ๒ คู่ คือ

คู่ที่ ๑ : ทุกข์เป็นผล เป็นตัวปัญหาเป็นสถานการณ์ที่ประสบซึ่งไม่ต้องการ และสมุทัยเป็นเหตุเป็นที่มาของปัญหา เป็นจุดที่จะต้องจำกัดหรือแก้ไข จึงจะพ้นจากปัญหาได้

คู่ที่ ๒ : นิโรธเป็นผล เป็นภาวะสิ้นปัญหา เป็นจุดหมาย ซึ่งต้องการจะเข้าถึง และมรรคเป็นเหตุ เป็นวิธีการ เป็นข้อปฏิบัติต้องกระทำในการแก้ไขสาเหตุ เพื่อบรรลุจุดหมาย

๔.๒. เป็นวิธีคิดที่ตรงจุด ตรงเรื่อง ตรงไปตรงมา มุ่งตรงต่อสิ่งที่จะต้องทำ ต้องปฏิบัติต้องเกี่ยวข้องกับชีวิต ใช้แก้ปัญหา ไม่ฟุ้งซ่านออกไปในเรื่องฟุ้งเพื่อที่สักว่าคิดเพื่อสนองตัณหา มานะทิฏฐิ ซึ่งไม่อาจนำมาใช้ปฏิบัติ ไม่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา

๕. **วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์** คือการคิดพิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรม (หลักการ) กับอรรถ (ความมุ่งหมาย) คำว่าธรรมนั้นคือ หลักความจริง หลักความดีงาม หลักปฏิบัติ หลักการนำไปใช้ปฏิบัติ และหลักคำสอนส่วนอรรถนั้นแปลว่าความหมาย ความมุ่งหมาย จุดหมาย หรือสาระที่พึงประสงค์พระราชาวรมุณีได้อธิบายว่า ความรู้ เข้าใจ ตระหนักในจุดหมายและขอบเขตแห่งคุณค่า หลักธรรมต่างๆ เป็นเครื่องกำหนดความถูกต้อง พอเหมาะพอดีแห่งการปฏิบัติหลักธรรมนั้นๆ อันเป็นธรรมานุธรรมปฏิบัติการฝึกหัดอบรมตนให้ปฏิบัติในทางสายกลางก็ดี การบำเพ็ญ ศิล สมาธิ และอาศัยการปัญญา ย่อมอาศัยพื้นฐานการคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ และอาศัยการช่วยชี้แจงหลักการ จุดหมาย โดยผู้เป็นกัลยาณมิตรด้วย

๖. **วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก** วิธีคิดแบบนี้เป็นวิธีคิดที่ใช้เป็นหลักในการแก้ปัญหา และการปฏิบัติได้อย่างดีวิธีหนึ่ง การคิดแบบนี้ต้องได้มีการมองเห็นทั้งหลายตามที่เป็นจริงทุกแง่ทุกด้าน คือมองในแง่ที่เป็น อัสสาทะ (ส่วนดี น่าพึงพอใจ) อาทินวะ (ส่วนเสีย โทษ ขอบกพร่อง)และนิสสรณะ (ทางออกภาวะหลุดรอดปลอดภัย)

การคิดแบบนี้มีลักษณะ ที่พึงย้ำ ๒ ประการ คือ

๖.๑ การที่จะเชื่อว่ามองเห็นตามเป็นจริงนั้น จะต้องมองเห็นทั้งด้านดี ด้านเสีย หรือทั้งคุณ และโทษของสิ่งนั้น

๖.๒ เมื่อจะแก้ปัญหาหรือลงมือปฏิบัติ จะต้องมองเห็นจุดหมายและทางออกนอกเหนือจากการรู้คุณ+โทษ ของสิ่งนั้นด้วย การคิดหาทางออกที่ดีที่สุดไปพร้อม ๆ กับการพิจารณาผลดีผลเสีย จะทำให้บุคคลสามารถปฏิบัติได้เหมาะสมกับสภาพเหตุการณ์ และปัญหาที่เกิดขึ้น

๗. **วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม** เป็นการคิดถึงคุณค่าหรือประโยชน์ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง หรือเป็นเพียงประโยชน์ที่พอกเสริมโดยมีต้นเหตุเป็นเครื่องวัด วิธีคิดแบบนี้เป็นการพิจารณาอย่างให้ปัญญาไตร่ตรอง ให้มนุษย์รู้จักเลือกเสพคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตที่แท้จริง และเกื้อกูลความเจริญในกุศลธรรม ซึ่งต่างจากคุณค่าเทียมอันนำไปสู่อกุศลธรรม ความโลภ มัวเมา ริษยา มานะ ทิฏฐิ เบียดเบียน แกร่งแย่งกัน

๘. **วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม** (วิธีคิดแบบเร้ากุศล หรือคิดแบบกุศลภาวนา) เป็นวิธีคิดในแนวสัทกัณฑ์หรือบรรเทาและขัดเกลาตัวตน พระราชาธรรมนีโออธิบายว่า หลักการทั่วไปของวิธีคิดแบบนี้คือเหตุการณ์อย่างกัน แต่บุคคลที่ประสบหรือรับรู้ต่างกัน อาจมองเห็นและคิดนึกปรุงแต่งไปคนละอย่างสุดแต่โครงสร้างแนวทาง ความเคยชินต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องปรุงของจิตคือสังขารที่ผู้หนึ่งได้สั่งสมไว้ สิ่งหรือเหตุการณ์เดียวกัน คนหนึ่งมองเห็นในทางดีงามเป็นกุศล แต่อีกคนหนึ่งมองเห็นในทางไม่ดีไม่งาม แม้คนเดียวกันในเวลาและอารมณ์ต่างกัน ก็อาจมองเห็นสิ่งเดียวกันนั้นแตกต่างกันไปได้ ดังนั้นวิธีการที่ชักนำความคิดให้เดินไปในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์ เรียกว่าเป็นวิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม เป็นโยนิโสมนสิการการคิดที่ถูกต้อง

การคิดถูกวิธีจนเกิดกุศลธรรมนี้ เป็นการคิดที่ตื่นตัว ใฝ่ใจ ไม่ประมาท มีสติ รู้สำนึก และรู้เท่าทันตามความเป็นจริงเมื่อคิดเป็นกุศลแล้ว ผู้ฉลาดก็ย่อมคิดค้นวิธีการคิดปรุงแต่งเพิ่มเติมในทางที่ดีงามได้อีกมาก

หากจะเปรียบกับความคิดสมัยใหม่ ก็คงจะตรงกับคำประพันธ์ที่ว่า “สองคนยลตามช่อง คนหนึ่งหวาดกลัว ไม่มีกำลังใจที่จะศึกษาปฏิบัติ และคนที่คิดในทางกุศลก็จะมองเห็นสิ่งดี มีกำลังใจที่จะคิดค้นคว้าศึกษาเพิ่มเติม จนบรรลุจุดหมาย

๙. **วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน** หรือวิธีคิดแบบมีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ หมายถึงการใช้ความคิดและเนื้อหาของความคิดที่สติระลึกรู้กำหนดอยู่ เป็นการคิดในแนวทางของความรู้หรือคิดด้วยอำนาจของปัญญา สามารถฝึกจิตให้เกี่ยวข้องรับรู้ในภารกิจที่กำลังกระทำอยู่ในปัจจุบัน แม้หากจิตเกิดหลุดลอยไปยังเรื่องเกิดขึ้นและผ่านไปแล้ว (อดีต) หรือฟุ้งซ่านไปยังสิ่งที่ยังไม่เกิด (อนาคต) ก็สามารถใช้สติเหนี่ยวรั้ง พัง และโยนมาสู่ภาระหน้าที่ที่กำลังกระทำอยู่ในปัจจุบันได้

๑๐. **วิธีคิดแบบวิภาษวาท** เป็นวิธีคิดที่เชื่อมโยงกับการพูด วิภาษวาทมาจากคำว่า วิภาษ หมายถึง แยกแยะ จำแนก วิเคราะห์ คำว่า วาท หมายถึง การพูด การแสดงคำสอน ซึ่งในพระพุทธศาสนานั้น วาทะเป็นไวยากรณ์ของคำว่า ทิฏฐิ หมายถึง ความคิดเห็น ด้วย ลักษณะที่สำคัญของความคิดและการพูดแห่งนี้คือ การมองและแสดงความจริงโดยการแยกแยะออกให้เห็น แต่ละแง่และแต่ละด้านในครบทุกแง่และทุกด้าน มีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

- ก. จำแนกในแง่ด้านของความจริง
- ข. จำแนกโดยส่วนประกอบ
- ค. จำแนกโดยลำดับขณะ
- ง. จำแนกโดยความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย
- จ. จำแนกโดยเงื่อนไข
- ฉ. วิภาษวาทในฐานะวิธีตอบปัญหาอย่างหนึ่ง

สรุปได้ว่า วิธีคิดที่เป็นโยนิโสมนสิการ ทั้ง ๑๐ วิธีนี้ ถ้าตรวจสอบดูขั้นตอนการทำงานแล้วจะเห็นการคิดเป็นสองช่วงคือคิดทั้งตอนรับรู้อารมณ์หรือประสบการณ์จากภายนอก และคิดค้นพิจารณาอารมณ์หรือเรื่องราวที่เก็บเข้ามาแล้วในภายใน

วิธีคิดทั้ง ๑๐ วิธีนี้ ต่างก็องอาศัยกัน รับกัน และสัมพันธ์กัน วิธีการศึกษา เฝยัญสถานการณ์ และแก้ปัญหาของชีวิต ต้องบูรณาการความคิดเหล่านี้ รู้จักเอกรูปแบบวิธีคิดมาผสมกลมกลืน กัน เพื่อนำไปสู่ การสร้างแนวปฏิบัติอย่างถูกต้อง ตรงกับความจริงในทางสายกลาง

๓.๕.๓ การทำหน้าที่ของโยนิโสมนสิการ

วิธีโยนิโสมนสิการทั้งหมดสามารถสรุปลงได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ

๑. โยนิโสมนสิการแบบปลุกปัญญา มุ่งให้เกิดความรู้แจ้งตามสภาวะ เน้นที่การจัดวิชา เป็นฝ่ายวิปัสสนา มีลักษณะเป็นการส่องสว่าง ทำลายความมืด หรือชำระล้างสิ่งสกปรก ให้ผลไม่จำกัด กาลหรือเด็ดขาด นำไปสู่โลกุตระสัมมาทิฐิ

๒. โยนิโสมนสิการแบบสร้างเสริมคุณภาพจิต มุ่งปลุกเร้ากุศลธรรมหรือขมัตถนา เป็นฝ่าย สมณะ มีลักษณะเป็นการเสริมสร้างพลัง หรือปริมาณฝ่ายดีขึ้นมากดข่มทับ หรือยังฝ่ายชั่วไว้ ให้ผล ขึ้นกับกาลชั่วคราว หรือเป็นเครื่องตระเตรียมหนุนเสริมความพร้อมและสร้างนิสัย นำไปสู่โลกีย์สัมมาทิฐิ

ข้อควรสังเกตอย่างหนึ่งว่า ธรรมที่เป็นบุพภาคแห่งมัชฌิมาปฏิปทาน ๒ อย่างคือ ปรัตโหมสะที่ ดีหรือกัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการนี้เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างบุคคลกับโลก หรือสภาพแวดล้อม ภายนอก ก่อนที่จะก้าวเข้าสู่ตัวมรรคที่เป็นองค์ธรรมภายในเฉพาะตน กล่าวคือกัลยาณมิตร(ปรัตโหมสะที่ ดี) เป็นที่เชื่อมให้บุคคลติดต่อกันโลกอย่างถูกต้องโดยสังคม และโยนิโสมนสิการ เป็นที่เชื่อมให้บุคคล ติดต่อกับโลกอย่างถูกต้องโดยทางจิตใจของตนเอง อันได้แก่ท่าทีแห่งการรับและความคิด ซึ่งเป็นท่าที แห่งปัญญาหรือการมองตามความเป็นจริง

การปฏิบัติ เป็นขั้นตอนที่ละเอียดอ่อนมาก จำเป็นต้องอาศัยพื้นฐานและหลักเกณฑ์ที่ดีเป็น แนวนำ และต้องฝึกฝนอบรม ปรับตัว ปรับจิตใจให้มีความอดทน ประณีต จึงจะอยู่ในสังคมได้ราบรื่น พื้นฐานในการปฏิบัติตนที่บุคคลพึงสังวรอยู่เสมออยู่นั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักไว้อย่างแน่นอนที่สุดแล้ว หากใครยึดปฏิบัติตนตามหลักการนี้จะไม่มีความวิบัติเลย หลักการปฏิบัตินี้คือ

๑. ปฏิบัติตามหลักการ กฎเกณฑ์ และคิดถึงเหตุ (ธัมมัญญตา)

๒. ปฏิบัติตามสาระและความมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้ คิดถึงผลตามสาระและความมุ่งหมาย นั้น (อัตถัญญตา)

๓. ปฏิบัติให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพฐานะ ความรู้ความสามารถของตน (อัตถัญญตา)

๔. ปฏิบัติตนโดยยึดหลักของความพอดี รู้จักประมาณ ไม่เกรงตรง เกรงครัด เข้มงวด เกินไปหรือไม่ล่อหลอก หละหลวม เหลวไหล จนเกินไป (มัตถัญญตา)

๕. ปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับกาลเวลาคือ ตรงเวลา เป็นเวลา ทันเวลา และพอเหมาะกับเวลา (กาลัญญตา)

๖. ปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับกลุ่มคน ชุมชน และสังคมนั้น ๆ (บุคคลัญญตา)

๗. ปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งย่อมแตกต่างกันในทางกาย สติปัญญา ฐานะ ความรู้ ความคิด ความสามารถ ความสนใจ และคุณธรรม (บุคคลัญญตา)

ผู้ที่ถือหลักการพื้นฐานในการปฏิบัติตนเช่นนี้ ย่อมมีความสำเร็จและราบรื่นในการดำรงชีวิต เพราะรู้จักหลักของความจริงคือ เหตุ รู้จักสาระมุ่งหมายคือ ผล รู้จักตนเอง รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล การรู้จักหลักปฏิบัติของคนดี คือ **สัปปริสธรรม ๗** นี้จะทำให้การปฏิบัติหรือ การปรับตัวไม่เกิดปัญหาหรือเกิดปัญหาน้อย

บุคคลจะปฏิบัติตนได้ดียิ่งขึ้น ถ้ายึดเกณฑ์ของการปฏิบัติดังนี้

๑. ยึดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ไม่ปฏิบัติตนเอนเอียงไปสุดโต่ง ทั้งในทางที่สุขสำราญ และในทางที่บีบคั้นทุกข์ทรมาน

๒. ประสานประโยชน์ การปฏิบัติตนในสถานการณ์ที่มีทางเลือกหลายทางเกี่ยวกับข้องกับบุคคลหลายฝ่าย มักจะเกิดการขัดแย้งทั้งในด้านความคิดเห็นและผลการปฏิบัติ ดังนั้นการรู้จักหักห้าม และมั่งการไม่หลงติดในอัตตาว่าเป็นตัวกู ของกู และกำจัดมิฉฉาปฏิญญาเสียได้ ก็จะสามารถประนีประนอม ประสานประโยชน์ให้ทุกฝ่ายเกิดความพอใจและงานประสบความสำเร็จ

๓. ปฏิบัติแก้ปัญหาโดยสันติวิธี การปฏิบัติเช่นนี้เป็นวิธีการที่ละมุนละม่อม สร้างความเข้าใจ ในทุกฝ่าย เพื่อมุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ถือหลักการและเหตุผลมากกว่าการใช้อารมณ์และ ใช้แนวสร้างสรรค์มากกว่าทำลาย ละเว้นจากความโลภ พยาบาท และการเบียดเบียนกัน

๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๒.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธจิตวิทยา

๒.๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา

๒.๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเทคนิคเดลฟาย

๒.๒.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธจิตวิทยา

พระครูปลัดมารุต วรมงคลโค^{๑๓๖} ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พุทธจิตวิทยาใน พระไตรปิฎก” สรุปผลการวิจัยในส่วน พุทธจิตวิทยากับการปรึกษาว่า อริยสัจสี่เป็นสัจธรรมที่สำคัญที่ นำมาใช้ในการปรึกษา โดยผู้ให้การปรึกษาต้องเป็นผู้ที่มีกัลยาณมิตรธรรม มีพรหมวิหารธรรม ๔ และมีสังฆวัตถุ ๔ เพื่อสามารถที่จะให้ผู้รับการปรึกษาทำความเข้าใจปัญหาหรือทุกข์ที่เกิดขึ้น ส่วนเทคนิคในการปรึกษานั้น สามารถใช้เทคนิคการสอนหรือลีลาการสอนของพระพุทธองค์มาเป็นแบบอย่างได้ ซึ่งมี ๔ วิธีการคือ สันทิสสนา สมาทปนา สมตเตชนา และสมปหังสนา อีกทั้งการใช้หลักธรรมในการปรึกษานั้น ต้องเข้าใจไตรลักษณ์ กฎแห่งกรรม มีสัมมาสังกัปปะ สนทนาให้เกิดโยนิโณมนสิการ อีกทั้งนำเสนอวิธี แก้ปัญหาในครั้งพุทธกาล เพื่อเร้าให้เกิดความหวังและกำลังใจด้วย และผลปลายทางของการปรึกษานั้น พระองค์ทรงมุ่งคือ เกิดความสว่างในปัญหา มีจิตจากมืดไปสู่ความสว่าง ความสงบเย็น เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมในเชิงสร้างสรรค์ จนสามารถพัฒนาจนเป็นผู้ไร้ปัญหาได้อย่างถาวร

กัณห์ทิพย์ ชลวิสุทธิ^{๑๓๗} ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระอภิธรรม : คำสอนของ พระพุทธเจ้าที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้” สรุปผลการวิจัยคือ ทำให้เข้าใจพระอภิธรรม ในเรื่องของจิตว่ามีจำนวน ๘๘ หรือ ๑๒๑ เป็นสิ่งที่มีอยู่ในจิตใจของคนและสัตว์ทั้งหลายในชีวิตประจำวัน ในฝ่ายกุศลและ ฝ่ายอกุศล ทำให้รู้ความจริงเรื่องเจตสิก ซึ่งมีทั้งหมด ๕๒ มาประกอบปรุงแต่งจิต ทำให้เกิดการรู้อารมณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้รู้เรื่องรูป คือ ร่างกายของเราประกอบด้วย ๒๘ รูป มีดิน น้ำ ลม ไฟ เมื่อธาตุ ไตแปรปรวน ก็ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เมื่อใดจิตมีโลภะ โทสะ โมหะมาก ร่างกายก็พลอยเร่าร้อนไปด้วย

^{๑๓๖} พระครูปลัดมารุต วรมงคลโค, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธจิตวิทยาในพระไตรปิฎก” รายงานการวิจัย. (คณะ ครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๙๔-๒๙๖.

^{๑๓๗} กัณห์ทิพย์ ชลวิสุทธิ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระอภิธรรม : คำสอนของพระพุทธเจ้าที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้” วิทยานิพนธ์.

ส่วนการรู้ความจริงเรื่องนิพพาน สามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันได้ ด้วยการใช้สติ และปัญญา พาชีวิตให้พ้นจากกิเลส สร้างสันติสุขให้เกิดแก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ และยังพบประเด็นสำคัญเกี่ยวกับพฤติกรรมทางกาย (รูป) ของคนทั้งหลาย ที่ใช้ชีวิตประจำวัน ตามที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ ได้แก่ การฆาตกรรม การฆ่าตัวตาย การจี้ปล้น ช่มชืด โทก หลอกหลวง การเสพยา ซึ่งสาเหตุทั้งหลายเกิดจากโมหะหรืออวิชชาเป็นพื้นฐาน การค้นพบความจริงนี้สามารถแก้ปัญหาได้โดยการศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อเข้าถึงหลักเหตุผลตามหลักสังขารมโนพระอภิธรรม

พระมหาชุตินทร โชติธมโม (นงค์พยัคฆ์)^{๑๓๘} ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระอภิธรรมฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์” สรุปผลการวิจัยพบว่า ทักษะทางด้านพุทธจริยศาสตร์ พระอภิธรรมมีค่าตอบเกี่ยวกับปัญหาจริยธรรมของมนุษย์ ๓ ประการคือ ๑) แนวความเชื่อเรื่องกรรม มี ๒ อย่างคือ การกระทำ ความดี ซึ่งมีสาเหตุมาจากความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง ปรากฏในกุศลจิตที่ประกอบด้วยเจตสิกฝ่ายกุศล และการกระทำความชั่ว มีสาเหตุจาก ความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นเจตนาจงใจที่ประกอบด้วยกุศลจิตที่ประกอบด้วยเจตสิกฝ่ายอกุศล ๒) เกณฑ์การตัดสินปัญหาจริยธรรมมี ๒ ประการคือ ให้พิจารณาสาเหตุแห่งการกระทำ พร้อมทั้งแรงจูงใจ ที่ปรากฏอยู่ภายในจิต ด้วยองค์ประกอบที่ปรุงแต่งจิต และให้พิจารณาผลลัพธ์ของการกระทำที่ปรากฏในกุศลวิบากจิต และอกุศลวิบากจิตที่อยู่ในภวังคจิต ๓) อุดมคติสูงสุดในพระอภิธรรมคือนิพพาน เป็นความสุขที่แท้จริง เป็นเกณฑ์มาตรฐานทางด้านศีลธรรมของมนุษย์ และพบว่าผลการศึกษาพระอภิธรรมในทัศนะของจิตวิทยา การรับรู้ การเรียนรู้ ความคิด และจินตนาการ เป็นกระบวนการทำงานของระบบวิถีจิตภายในปัจเจกบุคคลและมโนทวารวิถี พร้อมด้วยการทำงานของจิตใต้สำนึกคือภวังคจิต ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมภายนอก ส่งผลให้มีบุคลิกภาพที่ต่างกัน รวมถึงสุขภาพจิตของมนุษย์ด้วย ส่วนทัศนะด้านสังคมวิทยา พบว่ามนุษย์เลือกกระทำความดีของปัจเจกบุคคลก่อน แล้วจึงมีการกระทำทางสังคม การจัดระเบียบ ชัดเจน ส่งผลถึงภาพรวมของสังคมให้อยู่อย่างมีสันติ

ทิพย์สุนี จันทร์ประภาพ^{๑๓๙} ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาพระอภิธรรมกับการนำไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน เพื่อการพัฒนาตนเอง : ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาของอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” สรุปผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาพระอภิธรรมส่วนใหญ่ สามารถนำความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการศึกษาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อการพัฒนาตนเอง ด้วยการเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ แล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจ ช่วยให้มีสุขภาพกายดี และสุขภาพจิตดีด้วย อาจารย์ผู้สอนพระอภิธรรม เห็นว่า นักศึกษาเมื่อศึกษาแล้วเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง สามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวันได้มาก พบว่าอาจารย์ผู้สอนมีเป้าหมายในการสอนเพื่อเผยแพร่พระอภิธรรมให้คนทั่วไปได้เกิดความรู้ความเข้าใจ พร้อมกับน้อมนำหลักธรรมไปประพฤติและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง มีการฝึกอบรมเจริญสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน รู้เท่าทันโลกและชีวิตทำจิตใจให้เป็นอิสระได้ ส่วนเจ้าหน้าที่บริหาร มีความเห็นว่า นักศึกษาพระอภิธรรมส่วนใหญ่สามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ได้ และพบว่าวิธีการดำเนินการบริหารของอภิธรรมโชติกะมีปัญหาและอุปสรรคบางประการ ขาดการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้สอน และงบประมาณได้รับการสนับสนุนจากกองทุนมูลนิธิธรรมโชติกะ สรุปได้ว่า การศึกษาพระอภิธรรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง สามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติได้ในการดำเนินชีวิตที่ดีงามและเกิดประโยชน์สุข เป็นครุต้นแบบที่ดีของ

^{๑๓๘} พระมหาชุตินทร โชติธมโม (นงค์พยัคฆ์),

^{๑๓๙} ทิพย์สุนี จันทร์ประภาพ,

ระบบการเรียนการสอนในปัจจุบัน ควรสนับสนุนให้จัดระบบการเรียนการสอนให้เผยแพร่ออกไปทั่วประเทศ

หลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก^{๑๔๐} ที่ให้ความหมายของ “เสขบุคคล ว่าหมายถึงบุคคลผู้ที่ยังต้องศึกษา ๓ จำพวก ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี ผู้ยังต้องฝึกอบรมในไตรสิกขา คือ (๑) อธิศีลสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องศีล (๒) อธิจิตตสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องจิต (สมาธิ) (๓) อธิปัญญาสิกขา”

อรรถัย มีแสง^{๑๔๑} ได้ศึกษาทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธ พบว่าแนวคิดในการบูรณาการทุกอย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ไม่สามารถทิ้งเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ แนวคิดนี้จะช่วยแก้ไขปัญหาคับข้องใจในปัจจุบันให้บรรลุผลได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธเป็นการบูรณาการหลักธรรมในพุทธศาสนากับแนวคิดของเคน วิลเบอร์ โดยสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาด้านจิต สังคม และสิ่งแวดล้อมให้เหมาะกับสังคมไทยได้อย่างสมบูรณ์

โยนิโสมนสิการในพระไตรปิฎก^{๑๔๒} ที่กล่าวไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นพระเสขะยังไม่บรรลุปรารถนาจะบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ ๑ อันยอดเยี่ยม เราไม่เห็นเหตุอื่นแม้อย่างหนึ่งที่ทำให้เหตุซึ่งมีอยู่ภายในตนให้มีอุปการะมากอย่างนี้เหมือนโยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยบคาย) นี้เลย ภิกษุทั้งหลายภิกษุเมื่อมนสิการโดยแยบคายย่อมละอกุศลได้และทำกุศลให้เจริญ

ภิญญาดา ชนะเสภา^{๑๔๓} ที่ได้ศึกษาการบริหารสถานศึกษาตามหลักโยนิโสมนสิการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑ (การบริหารการศึกษา) พบว่า แนวทางในการส่งเสริมการบริหารสถานศึกษาตามหลักโยนิโสมนสิการ ควรมุ่งเน้นเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา ครู และผู้บริหารทุกคนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน และสถานศึกษาควรมีข้อมูลและเนื้อหาที่สำคัญในจังหวัดขอนแก่น ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และธำรงไว้อันดีงามผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูสอนรายวิชาที่ถนัดและชำนาญมากที่สุด ซึ่งจะสามารถแก้ไขปัญหาจุดบกพร่องทางการเรียนของผู้เรียน และควรจัดให้มีโครงการเป็นประจำทุกปี เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนการสอน การทดลองนำไปใช้ และการประเมินการใช้สื่อเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพสื่อการเรียนการสอน และควรมีนโยบายในการส่งเสริมครูผู้สอนในการใช้สื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม การได้พิจารณาโดยใช้ปัญญา หาเหตุผล คุณ โทษ ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ในทุกแง่มุม หลังจากนั้นจึงสามารถสังเคราะห์ข้อมูลออกมาได้ โดยนำมาต่อยอดทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาและเกิดประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

ปัญญา ๓ ชั้น คือ ขั้นสุดตมยปัญญา จิตตมยปัญญา และภาวนามยปัญญาในพระไตรปิฎก^{๑๔๔} ที่กล่าวถึงความหมายของ “๑. จินตามยปัญญา ที่หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการคิด ๒. สุตมยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการฟัง และ ๓. ภาวนามยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการอบรม”

^{๑๔๐} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๗/๔๔., อัง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๖/๓๑๒.

^{๑๔๑} อรรถัย มีแสง, “ทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๑๔๒} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๗/๔๔., อัง.ต.ก. (ไทย) ๒๕/๑๖/๓๖๐.

^{๑๔๓} ภิญญาดา ชนะเสภา, “ศึกษาการบริหารสถานศึกษาตามหลักโยนิโสมนสิการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑ (การบริหารการศึกษา)” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^{๑๔๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๓/๒๗๑.

พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาในพระไตรปิฎก^{๑๔๕} ที่กล่าวถึง มารดาบิดาชื่อว่า พรหม เพราะมีพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา ชื่อว่า บุรพจารย์ เพราะเป็นอาจารย์คนแรกที่สอนลูกให้เรียนรู้การนั่ง การยืน การเดิน การนอน การเคี้ยว การกิน รวมทั้งสอนให้รู้จักพูด และรู้จักอะไรควรอะไรไม่ควร ชื่อว่า อาหุไนยบุคคล เพราะเป็นผู้ควรแก่ปฏิการคุณที่บุตรพึงทำตอบแทน เช่น การปรนนิบัติทำนด้วยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม

พระภัทรพงษ์ ฐิตญาโณ (ปิตตาระโพธิ์)^{๑๔๖} ที่ได้ศึกษาการบริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑ (การบริหารการศึกษา) พบว่า แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรมีการจัดระบบและสารสนเทศภายในสถานศึกษา และการประสานงานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษาทั้งภายในองค์กรและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยการวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาหรือแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ชัดเจน

หลักกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก^{๑๔๗} ที่กล่าวถึง “เธอจงคบภิกษุที่เป็นกัลยาณมิตรมีอาชีพหมัดจด ไม่เกียจคร้าน ควรทำการปฏิสังขาร และฉลาดในเรื่องมารยาทเพราะปฏิบัติตามคุณธรรมดังกล่าวนี้ เธอก็จักมากด้วยความปราโมทย์ จักทำที่สุดแห่งทุกขได้”

พระมงคล เขมกาโม (ศรีฟ้า)^{๑๔๘} ที่ได้ศึกษาศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ พระครูภาวนาวรรณารักษ์ (วิทยา ยาทอม) พบว่า บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม มีศีลเป็นเบื้องต้น เป็นผู้กำจัดความชั่ว เป็นผู้ส่งเสริมประโยชน์ ความดีหรือคุณธรรมต่างๆ ที่บุคคลมีและแสดงออกต่อผู้อื่น เป็นผู้ที่มีปัญญา มีความสามารถ มีความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือ ทำให้เกิดความดี ให้เกิดความรู้ ความเจริญ และความสุขแก่ผู้อื่น เป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ วิริยะสติ

หลักสารณียธรรมในพระไตรปิฎก^{๑๔๙} ที่กล่าวถึง “พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายเกิดความบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่นี้ ไม่สมควรแก่เธอทั้งหลาย ผู้เป็นกุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาเลย ภิกษุทั้งหลาย สารณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน)”

มนตรี คงเต็ย^{๑๕๐} ที่ได้ศึกษากระบวนการจัดการความขัดแย้งตามหลักสารณียธรรม: กรณีศึกษา ประชาชนบุกรุกที่ดินสาธารณะชุมชนชะแมบพัฒนา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

^{๑๔๕} อ.ต.ก.อ. (ไทย) ๒/๑๑๑/๑๑๑-๑๑๒, พ.อ.อ. (ไทย) ๑๐๖/๓๗๙-๓๘๔.

^{๑๔๖} พระภัทรพงษ์ ฐิตญาโณ (ปิตตาระโพธิ์), “ศึกษาการบริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑(การบริหารการศึกษา)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^{๑๔๗} พ.อ. (ไทย) ๒๕/๓๗๖/๑๕๐.

^{๑๔๘} พระมงคล เขมกาโม (ศรีฟ้า), “ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ พระครูภาวนาวรรณารักษ์ (วิทยา ยาทอม)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^{๑๔๙} อ.ท.ส.ก. (ไทย) ๒๔/๕๐/๑๐๖.

^{๑๕๐} มนตรี คงเต็ย, “ศึกษากระบวนการจัดการความขัดแย้งตามหลักสารณียธรรม: กรณีศึกษา ประชาชนบุกรุกที่ดินสาธารณะชุมชนชะแมบพัฒนา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สันติศึกษา)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

(สันติศึกษา) พบว่า ชุมชนได้แก้ปัญหาด้วยการ จัดการปัญหา โดยตั้งกลุ่มสัจจะอมรินทร์เพื่อช่วย เหลือซึ่งกันและกันเป็นเบื้องต้น และต่อมาได้พัฒนาเป็นกลุ่มสหกรณ์อมรินทร์ เพื่อนำเงินมาเป็นทุนสำรองในการจัดซื้อที่ดินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ มีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นเพื่อดูแลสภาพปัญหาชุมชน ให้มีความเป็นอยู่อาศัยที่ดีขึ้น

ณฐา แยม์สรवल^{๑๕๑} ที่ได้ศึกษาการประยุกต์หลักสาราณียธรรมเพื่อเสริมสร้างความปรองดองในการปฏิบัติงานวิชาชีพพยาบาล: ศึกษาเฉพาะกรณี โรงพยาบาลบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สันติศึกษา) พบว่า การนำหลักสาราณียธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความปรองดอง ในการปฏิบัติงานของวิชาชีพพยาบาล แล้วยังสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ในแต่ละด้าน ดังนี้ ๑) ด้านชีวิตครอบครัว ทำให้เกิดความรักความอบอุ่นเป็นพื้นฐาน ๒) ด้านการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเอง เพื่อให้จิตใจของพยาบาลเกิดความเข้มแข็งและมีสันติสุขในตนเอง ๓) ด้านการทำงานในองค์กรจะช่วยให้เสริมสร้างความปรองดองในการทำงานและลดปัญหาความขัดแย้งในองค์กร ทำให้องค์กรเกิดสันติสุข

หลักสติปัฏฐาน ๔ ในพระไตรปิฎก ^{๑๕๒} ที่กล่าวถึง

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปรมาจีน บ่าไปสู่ทิศปรมาจีน หลากไปสู่ทิศปรมาจีน แม่น้ำใด ฤกษ์ก็ฉนั้นนั่น เหมือนกัน เมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ ทำสติปัฏฐาน ๔ ประการให้มาก ย่อมนุ่มไปสู่निพพาน โนม้ไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ภิกษุเมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ ทำสติปัฏฐาน ๔ ประการให้มากย่อมนุ่มไปสู่นิพพาน โนม้ไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน อย่างเป็นคือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ ๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ ๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ ทำสติปัฏฐาน ๔ ประการ ให้มาก ย่อมนุ่มไปสู่นิพพาน โนม้ไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน อย่างนี้แล

พระมานัส นนทวิริโย^{๑๕๓} ที่ศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดวิปัสสนาผาชันตำบลบ้านหม้อ อำเภอสรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย พบว่า หลักการปฏิบัติกรรมฐานในประเทศไทยในปัจจุบันมีรูปแบบวิธีการปฏิบัติที่หลากหลายตามหลักการที่คณาจารย์ได้คิดค้นพัฒนาขึ้นมา ให้เหมาะสมกับจริตนิสัยของบุคคลเพื่อให้ง่ายแก่การปฏิบัติและจุดประสงค์ของผู้ปฏิบัติย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกปฏิบัติจิตให้เกิดความสงบระงับจากกิเลส ตัณหาและเกิดสติปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริงวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔

หลักภาวนา ๔ ในพระไตรปิฎก^{๑๕๔} ที่กล่าวถึง “ภาวนามี ๔ อย่าง คือ ๑. ชื่อว่าภาวนา เพราะมีความหมายว่าธรรมทั้งหลายที่เกิดในภาวนานั้นไม่ล่วงเลยกัน ๒. ชื่อว่าภาวนา เพราะมีความหมายว่า

^{๑๕๑} ณฐา แยม์สรवल, “ศึกษากระบวนการจัดการความขัดแย้งตามหลักสาราณียธรรม: กรณีศึกษา ประชาชนบุกรุกที่ดินสาธารณะชุมชนชะแมบพัฒนา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สันติศึกษา)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๑๕๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๑๗-๔๒๘/๒๗๕.

^{๑๕๓} พระมานัส นนทวิริโย, “ศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดวิปัสสนาผาชันตำบลบ้านหม้อ อำเภอสรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

^{๑๕๔} ข.ป. (ไทย) ๓๑/๑๖๐/๒๔๙.

อินทรีย์ทั้งหลายมีรสเป็นอย่างเดียวกัน ๓. ชื่อว่าภาวนา เพราะมีความหมายว่านำความเพียรที่สมควรแก่ธรรมนั้นเข้าไป ๔. ชื่อว่าภาวนา เพราะมีความหมายว่าปฏิบัติเนื่อง ๆ”

สรชา ตันติเวชกุล^{๑๕๕} ที่ได้ศึกษาการใช้โปรแกรมการฝึกอบรมตามแนวภาวนา ๔ ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาของนักศึกษาพยาบาล พบว่า สถาบันการศึกษาพยาบาลควรจัดการฝึกอบรมตามแนวภาวนา ๔ ให้กับนักศึกษาพยาบาล โดยการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะที่จะดำเนินกิจกรรมตามแนวภาวนา ๔ เพื่อทำการประสานกับพระภิกษุสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนา ก่อนที่จะเริ่มกิจกรรมการฝึกอบรมตามแนวภาวนา ๔ ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาอย่างเป็นรูปธรรม

๒.๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา

จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร^{๑๕๖} ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. ประมวลวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาที่สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ดำเนินการอยู่ ๒. วิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้บนฐานจิตตปัญญาศึกษาที่หลักสูตรดุขภูมบัณฑิต สาขาวิชาจิตตปัญญาศึกษา ที่มหาวิทยาลัยมหิดลจัดขึ้น โดยการศึกษากรณีตัวอย่างเพื่อสร้างความเข้าใจในประเด็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหิดลว่าทำได้อย่างไร ด้วยเงื่อนไขปัจจัย และศึกษาผลของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา โดยประเมินจากการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียน

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในเชิงการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีการดำเนินการวิจัย ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑. ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาเอกสารเพื่อให้ได้ข้อมูลแนวคิดเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา แนวทางการจัดการศึกษา กระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา และปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการศึกษาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา
๒. ขั้นตอนที่ ๒ เข้าร่วมกระบวนการศึกษาจิตตปัญญาศึกษา และสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในชั้นเรียนที่เลือกเป็นกรณีตัวอย่าง
๓. ขั้นตอนที่ ๓ การประชุมผู้เชี่ยวชาญเพื่อขอข้อเสนอแนะต่อผลการวิจัย
๔. ขั้นตอนที่ ๔ สรุปผลการวิจัยและจัดทำรายงานการวิจัย

สรุปได้ว่า งานวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย เป็นงานวิจัยที่น่าสนใจทั้งในแง่ของเนื้อหาและวิธีการวิจัย ซึ่งในส่วนของเนื้อหาแล้ว ได้เน้นกระบวนการเรียนรู้ ที่ได้เลือกสรรมาสู่หลักสูตรจิตตปัญญาได้อย่างลงตัว ในส่วนของวิธีดำเนินการวิจัยก็ได้แบ่งเป็นขั้นตอนด้วยวิธีการวิจัยในเชิงคุณภาพ เมื่อพิจารณาแล้ว พุทธจิตวิทยาก็เช่นกัน หากได้มีการนำเสนอซึ่งองค์ความรู้ทางพุทธ และจิตวิทยาตะวันตก ไปสู่กระบวนการ ซึ่งในทางพุทธแล้ววิปัสสนากรรมฐาน ถือเป็นกระบวนการสำคัญ ที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนทั้งผู้ศึกษาและผู้บริหารหลักสูตรได้อย่างลงตัว

^{๑๕๕} สรชา ตันติเวชกุล, “ศึกษาการใช้โปรแกรมการฝึกอบรมตามแนวภาวนา ๔ ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาของนักศึกษาพยาบาล”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^{๑๕๖} จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร, “การวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*. (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

ดุขฎฐี โยเหลลา และคณะ^{๑๕๗} ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรการวิจัยชุมชน ด้านครอบครัว มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. เพื่อศึกษารูปแบบ กระบวนการวิจัยชุมชน รวมถึงปัจจัยสนับสนุน การดำเนินการแก้ไขปัญหาในชุมชนให้ประสบความสำเร็จ ๒. เพื่อพัฒนาหลักสูตร “การวิจัย ชุมชนด้านครอบครัว” เพื่อใช้สำหรับการฝึกอบรมให้ความรู้แก่ตัวแทนชุมชน คณะทำงานศูนย์พัฒนา ครอบครัวในชุมชน และ ๓. เพื่อจัดทำคู่มือ “การดำเนินงานวิจัยชุมชนด้านครอบครัว” ให้คณะทำงานศูนย์ พัฒนาครอบครัวในชุมชนใช้สำหรับวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์ด้านครอบครัวในชุมชนของ ตนเอง

การวิจัยแบ่งเป็น ๓ ระยะ คือ

ระยะ ๑ เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ประสบการณ์ของชุมชนที่ประสบความสำเร็จจากการ แก้ไขปัญหาโดยใช้กระบวนการวิจัย ในขั้นนี้เก็บข้อมูลในชุมชน ๔ แห่ง โดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และการใช้ข้อมูลจากเอกสารการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา นำมาสรุปเป็นขั้นตอน การวิจัย และความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ ปัญหาและ อุปสรรคของนักวิจัยชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะสำคัญของนักวิจัยชุมชน ได้แก่ การเป็นนักประชาธิปไตย การเป็นผู้ เสียสละให้สังคม การเป็นผู้ใฝ่รู้ และการมีความมุ่งมั่น นอกจากนี้พบว่ามีส่วนประกอบที่เป็นปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการทำวิจัยในชุมชน ประกอบด้วย บุคลากรที่มีความพร้อม อุปกรณ์และสถานที่ของชุมชน และงบประมาณ

ระยะที่ ๒ เป็นการสร้างหลักสูตรการวิจัยชุมชนด้านครอบครัว โดยการใช้กระบวนการวิจัย แบบมีส่วนร่วมของกลุ่ม ๓ กลุ่ม คือ นักวิจัยหลัก ผู้ร่วมนักวิชา (ตัวแทนจากศูนย์พัฒนาครอบครัว และกลุ่ม คนในชุมชน หลักสูตรที่ได้ เน้นการเรียนรู้โดยการปฏิบัติ ผลลัพธ์ของหลักสูตรเน้นให้คณะทำงานในศูนย์ พัฒนาครอบครัวมีความรู้ เจตคติ และทักษะการทำวิจัยในชุมชนขั้นเริ่มต้น โดยมีเวลาในการอบรม เชิงปฏิบัติการ ๒ วัน และระยะฝึกประสบการณ์ ๒ สัปดาห์ เนื่องจากการสร้างหลักสูตรการวิจัยด้าน ครอบครัวมีแกนกลางร่วมกัน เมื่อนำไปทดลองใช้ ๔ ภูมิภาค แล้วจึงมีการรวมกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ เดียวกันเป็นชุดของกิจกรรมในหลักสูตรรวมที่แยกเป็นเอกสาร ชื่อคู่มือหลักสูตรการพัฒนา ทักษะสำหรับนักวิจัยชุมชนด้านครอบครัวที่ประกอบด้วย บทนำ รายละเอียดองค์ประกอบของ หลักสูตร และสื่อการเรียนรู้

ระยะที่ ๓ เป็นการสร้างคู่มือการดำเนินงานวิจัยชุมชนด้านครอบครัว โดยการสัมมนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างนักวิจัย นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ ผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาครอบครัวในชุมชน สรุปได้ว่า งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยชุมชนด้านครอบครัว มีแสดงถึงวิธิดำเนินการวิจัยที่ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ได้อย่างดี โดยเฉพาะวิธีวิจัยที่ได้แบ่งกระบวนการเป็น ๓ ระยะ อันเป็นส่วน สำคัญที่จะช่วยวิเคราะห์ แก้ปัญหา และพัฒนาชุมชนต่อไป

^{๑๕๗} ดุขฎฐี โยเหลลา และคณะ, “โครงการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยชุมชนด้านครอบครัว”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓). บทคัดย่อ.

อรอนงค์ แจ่มผล ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาที่มีต่อการเรียนรู้ภายใน
 ตนของนักศึกษาที่เรียนรายวิชาจิตวิทยาสำหรับครู^{๑๕๘} มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของกระบวนการจิตต
 ปัญญาศึกษาที่มีต่อการเรียนรู้ภายในตนของนักศึกษาที่เรียนรายวิชาจิตวิทยาสำหรับครู

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เก็บรวบรวมข้อมูล โดย
 คำนึงถึงความหลากหลายในแง่ที่มาและลักษณะของข้อมูล ซึ่งจะช่วยให้การวิเคราะห์ภาพรวมมีความ
 สมบูรณ์ คาดหวังว่า ข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาวิจัยนี้ จะทำให้ผู้สอนให้ความสนใจในการนำ
 กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาบูรณาการในรายวิชาต่าง ๆ และได้แนวทางในการพัฒนานักศึกษาครูให้
 เรียนรู้ภายในตนได้

ในการเก็บข้อมูลการวิจัย มีการดำเนินการต่อไปนี้

๑. การสังเกตในระหว่างกระบวนการและภายหลังกระบวนการ
๒. ประสพการณ์ตรงของนักศึกษาที่เข้าร่วมแต่ละกิจกรรม รวบรวมจาก ๒.๑ อนุทินหรือ
 บันทึกประจำวัน (journal) ๒.๒ การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการระหว่างผู้วิจัยและ
 นักศึกษาที่เข้าร่วมกระบวนการ ๒.๓ การเขียนสรุปประสบการณ์การเรียนรู้และความ
 เปลี่ยนแปลงในตนเองในการเข้าร่วมกิจกรรม ๒.๔ จดหมายของนักศึกษาที่เข้าร่วม
 กระบวนการที่เขียนถึงอาจารย์

สรุปได้ว่า ในการเรียนรู้ภายในตนเอง จากวิชาต่าง ๆ ด้วยวิธีการสังเกต บันทึกประสบการณ์
 ประจำวัน การสนทนา การเขียนสรุปต่าง ๆ ด้วยการบูรณาการเข้ากับวิชาต่าง ๆ เป็นการพัฒนานักศึกษา
 ในกระบวนการทางจิตตปัญญาได้อย่างแท้จริง

อำภา กุลธรรมโยธิน^{๑๕๙} ศึกษาวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น พุทธศักราช
 ๒๕๔๐ ประเภทวิชาพาณิชยกรรม สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ สังกัดอาชีวศึกษา วัตถุประสงค์เพื่อประเมิน
 หลักสูตรโดยใช้รูปแบบการประเมินหลักสูตรแบบชิปปี้ (CIPP Model)

ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

๑. ด้านบริบท อาจารย์ผู้สอน นักศึกษา และผู้สำเร็จการศึกษา
๒. ด้านปัจจัยเบื้องต้น อาจารย์ผู้สอน นักศึกษา และผู้สำเร็จการศึกษา
๓. ด้านกระบวนการ อาจารย์ผู้สอน นักศึกษา และผู้สำเร็จการศึกษา
๔. ด้านผลผลิต อาจารย์ผู้สอน นักศึกษา และผู้สำเร็จการศึกษา

^{๑๕๘} อรอนงค์ แจ่มผล, “ผลของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาที่มีต่อการเรียนรู้ภายในตนของนักศึกษาที่เรียน
 รายวิชาจิตวิทยาสำหรับครู”, **รายงานวิจัย**, สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.

^{๑๕๙} อำภา กุลธรรมโยธิน, “การประเมินหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น พุทธศักราช ๒๕๔๐ ประเภทวิชาพาณิชย
 กรรม สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ สังกัดอาชีวศึกษา”, **รายงานวิจัย**, สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
 โรฒ, ๒๕๕๓.

บริบท C	ปัจจัยเบื้องต้น I	กระบวนการ P	ผลผลิต P
๑. ความมุ่งหมายของหลักสูตร ๒. โครงสร้างของหลักสูตร ๓. เนื้อหาของรายวิชาในหลักสูตร	๑. ความถนัดและความพร้อมของผู้สอน ๒. ความถนัดและความพร้อมของผู้เรียน ๓. สื่อการเรียนการสอน ๔. สถานที่เรียนและงบประมาณ	๑. การจัดการเรียนการสอน ๒. การวัดและประเมิน	๑. ด้านความรู้ความสามารถ ๒. ด้านประสิทธิภาพ ๓. ด้านบุคลิกภาพส่วนตัว

↕ ↕ ↕ ↕

ภาพที่ ๒.๒๓ แสดงรูปแบบการประเมิน

สรุปได้ว่า ในการประเมินหลักสูตรด้วยรูปแบบซิปป์ ทำให้ได้ผลวิจัยในด้านดังต่อไปนี้คือ ด้านบริบทของบุคคลต่าง ๆ ทั้งผู้สอน และนักศึกษา ด้านปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ด้านกระบวนการที่ประกอบด้วยหลายฝ่ายในการให้ความเห็น และด้านผลผลิต หรือเป้าหมายที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

นางกัณฑ์ทิพย์ ชลวิสุทธิ์^{๑๖๐} ที่ศึกษาเชิงวิเคราะห์พระอภิธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยพบว่า สาเหตุทั้งหลายที่ทำให้บุคคลเกิดโมหะหรือวิขาเป็นพื้นฐานนั้น เมื่อได้พบความจริง จะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตได้ โดยเฉพาะการเข้าถึงเหตุผลในหลักสัจธรรมในพระอภิธรรม

พระมหาสมชาย สิริจนโท (หานนท์)^{๑๖๑} ที่ได้ศึกษาพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ) ที่พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งต่อตนเองและสังคม โดยนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้โดยตรง

พระเกรียงไกร สุทรมโน (ยางเครือ)^{๑๖๒} ที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ปัญจอันตรธานในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ได้ศึกษาปัญจอันตรธานในสังคมไทย และศึกษาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญจอันตรธานในสังคมไทย

^{๑๖๐} กัณฑ์ทิพย์ ชลวิสุทธิ์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระอภิธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๖๑} พระมหาสมชาย สิริจนโท (หานนท์), “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๑๖๒} พระเกรียงไกร สุทรมโน (ยางเครือ), “วิเคราะห์ปัญจอันตรธานในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

สุณี พนาสกุลการ, บุญทิวา สุวิทย์ และ ดร.ทัศนีย์ ทองประทีป^{๑๖๓} ที่ได้ศึกษาทัศนคติต่อหลักพุทธธรรมกับการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ ๑ ที่กล่าวว่า ระดับทัศนคติต่อการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันอยู่ในระดับปานกลาง และเป็นไปในทางบวก

ทิพวรรณ สุธานนท์^{๑๖๔} ที่ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ พบว่าการเข้าใจความจริงของชีวิต ศีลธรรมพื้นฐาน ทานอาหารพอดี อาศัยในที่ที่เหมาะสม ออกกำลังกายประจำ ทำบุญเป็นประจำ ทำให้จิตใจสงบ และมีสมาธิ ทั้งในส่วนของตนเอง ผู้อื่น และสังคม พระธรรมคำสอนจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้มีความเข้าใจชีวิตได้ดียิ่งขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาทางพุทธศาสนา

ศิริินทร์ ภูมิมาลา และธีรวรรณ ธีระพงษ์^{๑๖๕} ที่ได้ศึกษาผลของการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มตามแนวคิดมนุษยนิยมที่มีต่อการรับรู้คุณค่าและความผาสุกทางจิตใจของนักศึกษา ระดับอุดมศึกษา พบว่า นักศึกษาที่เข้าร่วมการปรึกษาเชิงจิตวิทยากับกลุ่มตามแนวคิดมนุษยนิยมได้รับประสบการณ์และมีตามขั้นตอนของการดำเนินกลุ่ม อีกทั้งสามารถตระหนักได้ว่าตนเองมีการรับรู้คุณค่าดี และมีความผาสุกทางจิตใจ

จรีพร นาคสัมฤทธิ์ และคณะ^{๑๖๖} ที่ได้ศึกษากระบวนการบริหารโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดการบริหารที่เน้นความเป็นมนุษย์และแนวคิดการศึกษามนุษยนิยม โดยพบว่า แนวทางในการนำกระบวนการบริหารโรงเรียนที่เน้นความเป็นมนุษย์เป็นฐานมี ๔ กระบวนการ คือ ๑) สร้างความตระหนักและทำความเข้าใจ ๒) ปฏิบัติงานร่วมกัน ๓) ทบทวนความจริง ความดี และความงามของการบริหารที่เน้นความเป็นมนุษย์เป็นฐาน และ ๔) รักษาและคงกระบวนการนี้ไว้

พระครูโสภณพุทธิศาสตร์ (เชี่ยว ขิตินทริโย)^{๑๖๗} ได้สรุปความสำคัญระหว่างปรัชญากับการศึกษาไว้ว่า มนุษย์จะเจริญขึ้นเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ได้นั้น สิ่งที่มีมนุษย์จะได้รับคือการศึกษา ดังนั้นควรจัดการศึกษาอย่างไรให้เหมาะสมกับธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษา

สัจด์ อุทรานนท์^{๑๖๘} ได้ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับทฤษฎีหลักสูตรไว้เป็นแนวทางการพัฒนา คือ ควรสร้างทฤษฎีหลักสูตรที่เกี่ยวกับศาสตร์ของหลักสูตรนั้นโดยตรง

^{๑๖๓} สุณี พนาสกุลการ, บุญทิวา สุวิทย์ และ ดร.ทัศนีย์ ทองประทีป, “ทัศนคติต่อหลักพุทธธรรมกับการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ ๑”, วารสารเกื้อการุณย์, (๒๕๔๙).

^{๑๖๔} ทิพวรรณ สุธานนท์, “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๑๖๕} ศิริินทร์ ภูมิมาลา และธีรวรรณ ธีระพงษ์, “ผลของการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มตามแนวคิดมนุษยนิยมที่มีต่อการรับรู้คุณค่าและความผาสุกทางจิตใจของนักศึกษาระดับอุดมศึกษา”, รายงานวิจัย,

^{๑๖๖} จรีพร นาคสัมฤทธิ์ และคณะ, “กระบวนการบริหารโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดการบริหารที่เน้นความเป็นมนุษย์และแนวคิดการศึกษามนุษยนิยม”, วารสารครูศาสตร์, ปีที่ ๔๑, ฉบับที่ ๔, :๑๒๓-๑๒๔.

^{๑๖๗} พระครูโสภณพุทธิศาสตร์ (เชี่ยว ขิตินทริโย), พุทธปรัชญาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๘.

^{๑๖๘} สัจด์ อุทรานนท์, ทฤษฎีหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๓๐). หน้า ๑๖๔.

ธนาคารโลก ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิก^{๑๖๙} ที่ได้ศึกษาภาพรวมการอุดมศึกษาที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะ และงานวิจัยเพื่อขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียง พบว่าช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับความจำเป็นของการปรับปรุงระบบการอุดมศึกษาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง เนื่องจากความหลากหลายทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก การให้ความสำคัญต่อสถาบันอุดมศึกษาไทย ยังช่วยให้สถาบันอุดมศึกษาไทยมีศักยภาพ และพร้อมที่จะก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคมในสังคมโลกสู่ออนาคต

สุนทรี วรรณไพเราะ และปิยพงษ์ สุเมตติกุล^{๑๗๐} ที่ได้ศึกษายุทธศาสตร์การบริหารสถาบันอุดมศึกษาไทยเพื่อส่งเสริมประชาคมอาเซียน โดยพบ ๔ ยุทธศาสตร์หลักที่สำคัญคือ ๑) พัฒนาบัณฑิตสู่สากล ๒) ส่งเสริมความเป็นนานาชาติ ๓) พัฒนาเครือข่ายการวิจัย และ ๔) พัฒนาระบบสารสนเทศ

ทรงธรรม ธีระกุล^{๑๗๑} ได้ศึกษา การวิจัยสถาบัน : เครื่องมือสำคัญในการพัฒนาองค์กร พบว่าการวิจัยสถาบันในสถาบันอุดมศึกษา เป็นประโยชน์ในการพัฒนาอุดมศึกษา โดยในสภาพการณ์ปัจจุบัน

จันทร์ทนา เกลา^{๑๗๒} ที่ได้ศึกษาการพัฒนาารูปแบบสะเต็มศึกษาโดยกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านปากน้ำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต ๒ พบว่า รูปแบบสะเต็มศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ เป็นรูปแบบมีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้และมีความเป็นประโยชน์

พระกัณฑ์พัฒน์ สุภโท (เจริญจรีสวาสน์)^{๑๗๓} ที่ได้ศึกษาการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา เขตคลองเตย สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านที่ ๑ นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร พบว่า ถ้าใช้สื่อจากหนังสือแบบเรียน ของกระทรวงศึกษาทำให้ผู้เรียนไม่สนใจผู้วิจัยจึงได้ทดลองใช้วิธีการนำเสนอสำเร็จรูปจากแผ่นซีดี เปิดให้ผู้เรียนได้เรียนปรากฏว่าผู้เรียนส่วนใหญ่สนใจและตั้งใจเรียนมากขึ้น ด้านที่ ๒ นวัตกรรมการเรียนการสอน พบว่าผู้สอนปรับวิธีการสอนใหม่ แทนที่จะเรียนจากหนังสือ มาใช้วิธีการสร้างสื่อประกอบการสอนหรือใช้สื่อแบบเรียนสำเร็จรูป จะทำให้ผู้เรียน มีความสนใจและกระตือรือร้นมากขึ้น ด้านที่ ๓ นวัตกรรมสื่อการสอน พบว่าสื่อที่นำมาทดลองใช้กับนักเรียน เป็นสื่อประเภทสำเร็จ รูปภาพ แผ่นซีดีบทเรียนสำเร็จรูป ด้านที่ ๔ นวัตกรรมการประเมินผล พบว่าพบว่าหลังจากจบบทเรียนทุกครั้ง โดยใช้วิธีประเมินผลหลังเรียนและมีการมอบหมายงานให้ทำแบบฝึกหัดทางคอมพิวเตอร์ นักเรียนมีความสนใจมาก

^{๑๖๙} ธนาคารโลก ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิก, “ภาพรวมการอุดมศึกษาที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะ และงานวิจัยเพื่อขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียง”,

^{๑๗๐} สุนทรี วรรณไพเราะ และปิยพงษ์ สุเมตติกุล, “ยุทธศาสตร์การบริหารสถาบันอุดมศึกษาไทยเพื่อส่งเสริมประชาคมอาเซียน”, *วารสารครุศาสตร์*, ปีที่ ๔๒, :๑๒๕-๑๔๐.

^{๑๗๑} ทรงธรรม ธีระกุล, “การวิจัยสถาบัน : เครื่องมือสำคัญในการพัฒนาองค์กร”,

^{๑๗๒} จันทร์ทนา เกลา, “ศึกษาการพัฒนาารูปแบบสะเต็มศึกษาโดยกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านปากน้ำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต ๒”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^{๑๗๓} พระกัณฑ์พัฒน์ สุภโท (เจริญจรีสวาสน์), “ศึกษาการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา เขตคลองเตย สังกัด กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

ขึ้น ด้านที่ ๕ นวัตกรรมการบริหารจัดการ พบว่ามีการสนับสนุนทางงบประมาณในด้าน การจัดหาสื่อทางด้านคอมพิวเตอร์มาให้ครูและนักเรียนเพื่อใช้ในการเรียนการสอน

สุวิจักขณ์ ภาณุสรณ์ฐากร^{๑๗๔} ที่ได้ศึกษากระบวนการพัฒนาจิตเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมตามแนวพุทธจิตวิทยาและการปฏิบัติตามกฎแห่งแรงดึงดูด และพบว่า กระบวนการพัฒนาจิตเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมตามแนวพุทธจิตวิทยาและการปฏิบัติตามกฎแห่งแรงดึงดูด สามารถส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้ ด้วยโปรแกรมการฝึกอบรมที่สำคัญได้แก่ ความตั้งใจมั่นที่อยู่บนพื้นฐานที่คิดบวก การมองด้านบวกอย่างมีสติ การยืนกรานต่อความคิด การจินตนาการในเชิงบวก การใช้สมาธิ และ ความเชื่อมั่นในกฎและการปล่อยวาง ซึ่งทำให้เกิดภาวะของความสุขในแบบองค์รวมได้ทั้งยังมีความต่อเนื่องกับความสุขแบบองค์รวมนั้นด้วย

บุตศรี แผนพุทธา^{๑๗๕} ที่ได้ศึกษาการสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ แล้วพบว่า การสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทและแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ สามารถอำนวยความสะดวกในการพัฒนามนุษย์ 3 ขั้นตอน คือ ๑) ทำให้เกิดความสะดวกสบายและมีความปลอดภัย ๒) มีจิตที่ดีและบริสุทธิ์ ๓) มีเสรีภาพภายในจิตใจ

พระศรีรัตน์ สิริรัตน (ศรีสง่า)^{๑๗๖} ที่ได้ศึกษาการพัฒนาทักษะชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษา แล้วพบว่า กระบวนการพัฒนาทักษะชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาประกอบด้วย ทักษะชีวิตของนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษา ๕ ด้าน คือ ๑) ตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น รู้จักความถนัดความสามารถ ของตนเอง ๒) คิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ แยกแยะข้อมูลข่าวสาร ๓) จัดการกับอารมณ์และความเครียด เข้าใจและรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ของบุคคล ๔) สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น เข้าใจ มุมมอง อารมณ์ ความรู้สึกของผู้อื่น ใช้ภาษาพูดและภาษากายในการสื่อสารและสามารถประยุกต์เข้ากับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ๑) ด้านความพอประมาณ สร้างความเข้าใจ ๒) ด้านความมีเหตุผล จัดทำรายรับรายจ่าย ในครัวเรือน ๓) ด้านความมีภูมิคุ้มกัน จัดทำบัญชีธนาคาร ขยะ ๔) ด้านเงื่อนไขความรู้ วางแผนองค์ความรู้ ๕) ด้านเงื่อนไขคุณธรรม ส่งเสริมให้นักศึกษาปฏิบัติ ตามหลักโยนิโสมนสิการและอิทธิบาท ๔

พระวีระเทพ วีรวโส (ผัดขันธ์)^{๑๗๗} ที่ได้ศึกษาชุมชนสร้างสรรค์: องค์ประกอบและกระบวนการเสริมสร้างความยั่งยืน อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนสามารถสร้างความ

^{๑๗๔} สุวิจักขณ์ ภาณุสรณ์ฐากร, “ศึกษากระบวนการพัฒนาจิตเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมตามแนวพุทธจิตวิทยาและการปฏิบัติตามกฎแห่งแรงดึงดูด”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

^{๑๗๕} บุตศรี แผนพุทธา, “การสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^{๑๗๖} พระศรีรัตน์ สิริรัตน (ศรีสง่า), “การพัฒนาทักษะชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^{๑๗๗} พระวีระเทพ วีรวโส (ผัดขันธ์), “ศึกษาชุมชนสร้างสรรค์: องค์ประกอบและกระบวนการเสริมสร้างความยั่งยืน อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

ยั่งยืนในชุมชน ชุมชนมีการพัฒนาการเรียนรู้ของคนใน ชุมชนอย่างสร้างสรรค์ชุมชนมีการนำนวัตกรรมสมัยใหม่มาช่วยพัฒนาชุมชน ชุมชนมีการปลูกฝังให้คนให้มีความคิดสร้างสรรค์ในการส่งเสริมและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และชุมชนมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนเป็น ชุมชนสร้างสรรค์

พระมหากิตติ์เนศ อานนโท (พงษ์กุลภัสสร)^{๑๗๘} ที่ได้ศึกษาการประยุกต์หลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนวัดน้อยนางหงษ์ จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า การนำหลักธรรมที่สามารถช่วยประสานรอยร้าว สร้างความเห็น ความเข้าใจที่ถูกต้อง อันมีส่วนช่วยสำคัญในการขจัด “ความไม่ศรัทธา ความหวาดระแวง และความไม่เปิดใจกว้าง” ก็คือ การสร้าง “ความเห็นที่ถูกร่วมกัน คิดพูดทำเพื่อส่วนร่วม และเปิดใจเป็นกลาง รับฟังด้วยปัญญา” เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และรับรู้อารมณ์ตั้งแต่ต้น จึงต้องมีการนำกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงพุทธ มาเป็นแรงผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนในส่วนของผู้ประชาชน

พระสุทัศน์ กตสโร (ประทุมแก้ว)^{๑๗๙} ที่ได้ศึกษาการศึกษาพุทธจริยธรรมกับการสื่อสารทางการเมือง พบว่า พุทธจริยธรรมในการสื่อสาร จากหลักคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ว่าด้วยการสื่อสารในด้านกระบวนการสื่อสาร หลักการพูด การฟัง การเลือกเชื่อ การวิเคราะห์บุคคล ล้วนเป็นหลักการที่ล้ำลึกที่สร้างสรรค์ให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ หลักคำสั่งสอนว่าด้วยการสื่อสารของพระพุทธองค์ยังครอบคลุมถึงหลักจรรยาบรรณ และจริยธรรมของการสื่อสารอีกด้วย สังคมไทยได้นำหลักจริยธรรมการสื่อสารตามแนวพุทธศาสนานี้มาใช้ การสื่อสารทางการเมืองก็จะหลักการสื่อสารที่ช่วยให้บุคคลมีความสุข มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และเป็นหลักการสื่อสารที่ช่วยให้สังคมทุกระดับทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ หรือแม้กระทั่งในระดับสากล คือ สังคมโลกทั้งหมดได้คงไว้ซึ่งสันติสุข ปราศจากอคติ ความแตกแยก ความขัดแย้งได้อย่างแท้จริงอีกด้วย

พระมหาบุญแสง ปุณฺณสุโม (จิตรีheim)^{๑๘๐} ที่ได้ศึกษาแนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย พบว่า ปัญหาการประพฤติพรหมจรรย์ในสังคมไทยอันดับแรกปัญหาสำหรับการประพฤติพรหมจรรย์ของบรรพชิต กล่าวคือกรณีผู้ที่บวชประพฤติพรหมจรรย์ที่เป็นพระภิกษุหรือสามเณรบางส่วนปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับความเป็นสมณเพศเช่น ไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ ซึ่งเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของชาวพุทธ และสร้างความมัวหมองให้กับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้มักมีได้ใส่ใจในการแก้ปัญหาอย่างแท้จริง จึงทำให้เกิดปัญหามากขึ้นทุกวันและได้มีการตั้งข้อสังเกตว่า ปัจจุบันตามวัดต่างๆ มักจะทอดทิ้งเรื่องของการฝึกอบรม ส่วนมากเจ้าอาวาสสนใจลูกวัดน้อย อุปัชฌาย์สนใจสัททวิหริน้อยและอีกประเด็นที่สำคัญก็คือในสังคมปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างพระกับผู้หญิงมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นไม่ว่าจะเป็นการสัมพันธ์ในแง่ของเพื่อนร่วมงาน ครูกับศิษย์หรือนักเรียนกับนักเรียนการพบปะหรือพูดคุยกับสตรีพระภิกษุสามเณรที่จะทำได้ แต่การแสดงออกในลักษณะเหล่านี้ควรที่จะยับยั้งอยู่บนฐานของสติ

^{๑๗๘} พระมหากิตติ์เนศ อานนโท (พงษ์กุลภัสสร), “การประยุกต์หลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนวัดน้อยนางหงษ์ จังหวัดสิงห์บุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๑๗๙} พระสุทัศน์ กตสโร (ประทุมแก้ว), “การศึกษาพุทธจริยธรรมกับการสื่อสารทางการเมือง”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๘๐} พระมหาบุญแสง ปุณฺณสุโม (จิตรีheim), “แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

วรากรณ์ สามโกเศศ^{๑๘๑} ที่ได้เสนอบทความเรื่อง “๕ ลักษณะจิตสำหรับอนาคต” พบว่า ๕ ลักษณะจิตเป็นสมรรถิยะ (competencies) ซึ่งเป็นคำใหม่ของราชบัณฑิตยสถาน มีความใกล้เคียงกับสมรรถนะที่หมายถึงความสามารถ ตามลักษณะดังต่อไปนี้ ๑) จิตแห่งวิทยาการ เป็นการคิดหรือแบบแผนความคิดที่ไม่เพียงติดในเนื้อหา มีความสามารถสะสมข้อมูลและสรุปเป็นทฤษฎี โดยไม่ติดในสาขาการศึกษา และมีความสามารถในการบังคับตนให้ทำในสิ่งที่มีความสำคัญ ๒) จิตแห่งการสังเคราะห์ หรือความสามารถในการสังเคราะห์ข้อมูลที่มีความหมายมากมายในปัจจุบัน จนได้นำมาทำเป็นข้อสรุป ๓) จิตแห่งการสร้างสรรค์ ซึ่งจำเป็นต้องมาจากความชำนาญก่อน จึงจะนำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานใหม่นำมาใช้ ๔) จิตแห่งความเคารพ ถือเป็นความร่วมมือกันกับผู้อื่นในความคิดเห็นที่ต่างกัน และค่านิยมที่แตกต่างกัน ทำให้อยู่ร่วมกันโดยสันติ ๕) จิตแห่งจริยธรรม ซึ่งถือได้ว่า จริยธรรมย่อมเป็นพื้นฐานของจิตใจ

ฉันทนา ปาปัดถา และ อรรถการ สัตยพานิช^{๑๘๒} ที่ได้เสนอบทความเรื่อง “จิต ๕ ลักษณะของนักสื่อสารมวลชนในยุคดิจิทัล” พบว่า จิต ๕ ลักษณะของนักสื่อสารมวลชนในยุคดิจิทัล ที่ควรปลูกฝังในอนาคต เป็นจิตที่เกี่ยวข้องกับการรู้คิดเป็นหลัก มี ๓ ลักษณะ ได้แก่ จิตเชี่ยวชาญ จิตรู้สังเคราะห์ และจิตสร้างสรรค์ ส่วนจิตอีก ๒ ประการที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์ คือ จิตรู้เคารพ และจิตรู้จริยธรรม ในการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่การทำงานของนักสื่อสารมวลชน และการทำงานโดยใช้เทคโนโลยี มีบทบาทหน้าที่สำคัญ คือ การรายงาน การเผยแพร่ข่าว การแสดงความคิดเห็น การแปลความหมาย การถ่ายทอดวัฒนธรรม การบันเทิง และการโฆษณา

ปองทิพย์ เทพอารีย์^{๑๘๓} ที่ได้เสนอบทความเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างจริยธรรมจิตเคารพในผู้เรียนระดับอุดมศึกษา” พบว่า ในยุคแห่งเทคโนโลยีและการสื่อสารปัจจุบัน ทำให้ผู้คนจำนวนมากคิดถึงแต่ตนเอง ถูกเลี้ยงดูอย่างตามใจ ไม่มีจิตใจจะนึกถึงผู้อื่น หรือเข้าใจในตัวผู้อื่น มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่ต่ำกว่าในยุคอื่น ๆ เนื่องจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสารที่ได้เจริญไปทั่วไป แนวทางการพัฒนาเสริมสร้าง ควรพัฒนาตั้งแต่การเข้าเรียนใหม่ ๆ ไปจนถึงระดับอุดมศึกษา เพื่อการอยู่ร่วมกันในฐานะสมาชิกของกลุ่ม ทำหน้าที่ที่เป็นแบบอย่างที่ดี กระตุ้นให้ความเห็นนอกเหนือใจ แมตตากรรมตา ต้องการช่วยเหลือผู้อื่น และมีความคิดในทางบวก

๒.๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเทคนิคเดลฟาย

สาคร ธรรมะ^{๑๘๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องแนวโน้มในการบริหารจัดการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในทศวรรษหน้า พบว่า ในการศึกษาวิจัยได้ใช้เทคนิคเดลฟายที่ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญ ๕๐ รูป/คน ซึ่งเป็นผู้บริหารของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการสุ่มแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามประมาณค่า ๕ ระดับ สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ผลวิจัยพบว่า ด้านการจัดการศึกษา มีค่ามัธยฐานเท่ากับ ๔.๑๓ ด้านการวิจัยและพัฒนา มีค่ามัธยฐาน

^{๑๘๑} วรากรณ์ สามโกเศศ, “๕ ลักษณะจิตสำหรับอนาคต”, บทความ, (มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต: มติชนรายวัน, ๒๕๕๓).

^{๑๘๒} ฉันทนา ปาปัดถา และ อรรถการ สัตยพานิช, “จิต ๕ ลักษณะของนักสื่อสารมวลชนในยุคดิจิทัล”, วารสารวิชาการ, (มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย : มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๓ เดือนกรกฎาคม – กันยายน, ๒๕๕๙).

^{๑๘๓} ปองทิพย์ เทพอารีย์, “แนวทางการเสริมสร้างจริยธรรมจิตเคารพในผู้เรียนระดับอุดมศึกษา”, วารสารวิชาการคุณธรรมความดี, (มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย : มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ เดือนกันยายน, ๒๕๕๙).

^{๑๘๔} สาคร ธรรมะ, “แนวโน้มในการบริหารจัดการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในทศวรรษหน้า”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

เท่ากับ ๔.๐๐ ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มีค้ำมัญฐานเท่ากับ ๔.๐๓ และด้านการบริการวิชาการแก่สังคม มีค้ำมัญฐานเท่ากับ ๔.๐๘

ชัยลิขิต สร้อยเพชรเกษม^{๑๘๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิจัยด้วยวิธีเดลฟาย: การใช้มติสอดคล้องโดยเสียงข้างมาก พบว่า วิธีเดลฟายเป็นวิธีการผสมผสานความรู้ของบุคคล เพื่อการวินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ ซึ่งยังไม่มีคำตอบที่แน่นอน โดยอาศัยกระบวนการสื่อสารเพื่อรวบรวมและกลั่นกรองความรู้จากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจากการใช้ชุดของแบบสอบถามความคิดเห็น และเปิดโอกาสให้ใคร่ครวญความคิดเห็น โดยให้ข้อมูลย้อนกลับไปยังกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณามติสอดคล้อง โดยเสียงข้างมาก สามารถใช้เป็นเครื่องมือเพื่อค้นหาความรู้ความจริงในสิ่งที่ยังไม่มีคำตอบแน่นอนอื่น ๆ มีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ การไม่เปิดเผยรายชื่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้การเสนอความคิดเห็นเป็นไปอย่างอิสระ มีการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อเปิดโอกาสให้ทวนซ้ำความคิดเห็น และการวินิจฉัยความคิดเห็นของกลุ่มอย่างเป็นทางการ

คณิต ภิรมย์ไกรภักดิ์^{๑๘๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการสร้างภาวะผู้นำทางจริยธรรม คุณธรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓-๔ (ม.๑-ม.๖) พบว่า ๑. องค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการเดลฟาย (Delphi) จากผู้เชี่ยวชาญ ได้หมวดธรรมทางจริยธรรม ๕ หมวดธรรม ๒๒ ข้อธรรม และหมวดธรรมทางคุณธรรม ๔ หมวดธรรม ๒๐ ข้อธรรม ๒. รูปแบบการฝึกอบรม พบว่ามีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ๘๐/๘๐ ผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาความรู้และทักษะ รวม ๙ หมวดธรรม ๔๒ ข้อธรรม ๓. การหาค่าความเหมาะสมของรูปแบบ โดยการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาด้านความรู้และทักษะ รวม ๙ หมวดธรรม ๔๒ ข้อธรรม มีผลไม่แตกต่างกันกับผลในกลุ่มทดลอง

ประภัสสร ทิพย์สงเคราะห์ และ เนวนนิตย์ สงคราม^{๑๘๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การออกแบบสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในห้องกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดคอนสตรัคชันนิสซึม เพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนประถมศึกษา ศึกษาโดยใช้เทคนิคเดลฟาย จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๑๙ ท่าน พบว่า ๑. การศึกษาห้องเรียนที่จัดการสอนตามแนวคิดคอนสตรัคชันนิสซึม ส่วนใหญ่มีพื้นที่กิจกรรมและเน้นกิจกรรมกลุ่ม จัดกิจกรรมเชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้วยแผนผังความคิด ๒. ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกับข้อความ ๑๔๙ ข้อ จาก ๑๘๘ ข้อ สรุปได้ว่า ห้องกิจกรรมการเรียนรู้เป็นพื้นที่เรียบ ทำด้วยไม้ขัดเงา แบ่งพื้นที่เป็น ๗ ส่วนคือ พื้นที่กิจกรรม พื้นที่สืบค้น พื้นที่นำเสนอผลงานและแลกเปลี่ยนความคิด พื้นที่ประชุมกลุ่มย่อย มีมุมให้คำปรึกษา มุมแสดงผลงานและบอร์ดให้ความรู้ และพื้นที่จัดเก็บอุปกรณ์

เอกชัย พุทธสอน และ สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล^{๑๘๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวโน้มการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ สำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่ ศึกษาโดยใช้เทคนิคเดลฟาย จากผู้เชี่ยวชาญ

^{๑๘๕} ชัยลิขิต สร้อยเพชรเกษม, “การวิจัยด้วยวิธีเดลฟาย: การใช้มติสอดคล้องโดยเสียงข้างมาก”, รายงานวิจัย, (วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๕).

^{๑๘๖} คณิต ภิรมย์ไกรภักดิ์, “รูปแบบการสร้างภาวะผู้นำทางจริยธรรม คุณธรรม ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓-๔ (ม.๑-ม.๖)”, รายงานวิจัย, (วารสารดุสิตบัณฑิตศึกษาทางสังคมศาสตร์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๕๙ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๙).

^{๑๘๗} ประภัสสร ทิพย์สงเคราะห์ และ เนวนนิตย์ สงคราม, “การออกแบบสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในห้องกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดคอนสตรัคชันนิสซึม เพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนประถมศึกษา”, รายงานวิจัย, (วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๑๘๘} เอกชัย พุทธสอน และ สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, “แนวโน้มการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ สำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่”, รายงานวิจัย, (วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

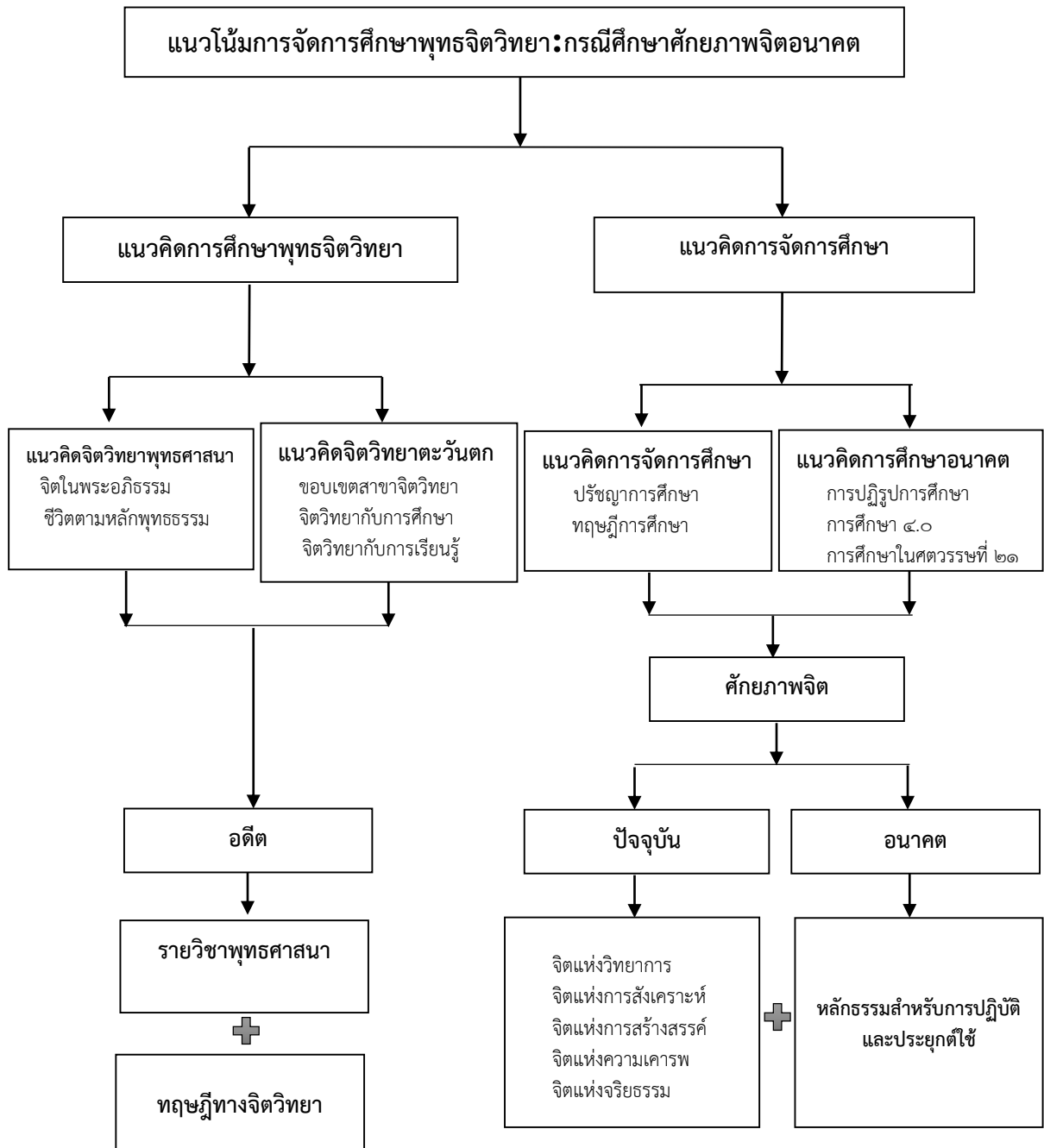
จำนวน ๑๗ ท่าน พบว่า ๑. ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ สำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่ ได้แก่ ๑.๑ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม คือ มีความสามารถในการแสวงหาความรู้ เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ๑.๒ ทักษะสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี คือ มีทักษะการรู้ การใช้ และการจัดการด้านสารสนเทศให้เท่าทันอยู่เสมอ และ ๑.๓ ทักษะชีวิตและการทำงาน คือ มีทักษะในการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมและสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ๒. แนวโน้มการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ได้แก่ ๒.๑ แนวโน้มด้านหลักการและนโยบาย คือ เน้นการเรียนรู้บนพื้นฐานของการศึกษาผู้ใหญ่ ๒.๒ แนวโน้มด้านคุณลักษณะทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ๒.๓ แนวโน้มด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ คือ ส่งเสริมรูปแบบ การปฏิบัติจริง และ ๒.๔ แนวโน้มด้านการสนับสนุนและส่งเสริม คือ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้จากทุกภาคส่วนในสังคม

ลาวพร สุกียาม่า^{๑๘๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการจัดการศึกษาตลอด ศึกษาโดยใช้เทคนิคเดลฟาย จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๑๗ ท่าน พบว่า ๑. ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ สำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่ ได้แก่ ๑.๑ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม คือ มีความสามารถในการแสวงหาความรู้ เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ๑.๒ ทักษะสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี คือ มีทักษะการรู้ การใช้ และการจัดการด้านสารสนเทศให้เท่าทันอยู่เสมอ และ ๑.๓ ทักษะชีวิตและการทำงาน คือ มีทักษะในการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมและสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ๒. แนวโน้มการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ได้แก่ ๒.๑ แนวโน้มด้านหลักการและนโยบาย คือ เน้นการเรียนรู้บนพื้นฐานของการศึกษาผู้ใหญ่ ๒.๒ แนวโน้มด้านคุณลักษณะทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ๒.๓ แนวโน้มด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ คือ ส่งเสริมรูปแบบ การปฏิบัติจริง และ ๒.๔ แนวโน้มด้านการสนับสนุนและส่งเสริม คือ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้จากทุกภาคส่วนในสังคม

๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจาก พระไตรปิฎก อรรถกถา อ่างอิง หนังสือ ตำรา เอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และข้อมูลจาก Internet ทั้งนี้เพื่อศึกษาข้อมูลแนวคิดในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยาในปัจจุบันและอนาคต เรื่องแนวโน้มของการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ผู้วิจัยได้เสนอกรอบแนวคิดในการวิจัยต่อไปนี้

^{๑๘๙} ลาวพร สุกียาม่า, “การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการจัดการศึกษาตลอด, (หลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ภาพที่ ๒.๒๔ กรอบแนวคิดการวิจัย

จากภาพแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่อง แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิดในการวิจัยใน ๒ ประเด็นหลักตามชื่อหัวข้อวิจัย คือ ๑. แนวคิดการศึกษาพุทธจิตวิทยา และ ๒. แนวคิดการจัดการศึกษา เพื่อเป็นหลักในการค้นคว้าวิจัย จนถึงแนวโน้มการจัดการศึกษาในอนาคต

๑. แนวคิดการศึกษาพุทธจิตวิทยา ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการศึกษาเป็น ๒ ส่วนคือ

๑.๑ แนวคิดจิตวิทยาพุทธศาสนา โดยค้นคว้าในประเด็น จิตในพระอภิธรรม และชีวิตตามหลักพุทธธรรม

๑.๒ แนวคิดจิตวิทยาตะวันตก โดยค้นคว้าในประเด็น ขอบเขตสาขาวิชาจิตวิทยาจิตวิทยากับการศึกษา และจิตวิทยาการเรียนรู้

โดยทั้ง ๒ แนวคิดนี้ เป็นการศึกษาข้อมูลในสวนอดีต ด้วยความเชื่อที่ว่า ในการกำหนดอนาคตที่ควรจะเป็น ควรมีการศึกษาจากข้อมูลใน ๓ แหล่ง คือ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งในส่วนของอดีตนี้พบว่า การธำรงรักษาพุทธศาสนาที่แท้จริงนั้นคือ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมและปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรม^{๑๙๐} ดังนั้นจึงเป็นที่มาของการกำหนดรายวิชาทางพุทธศาสนาในงานวิจัยนี้ขึ้น โดยเฉพาะในส่วนของหมวดวิชาจิตในพระอภิธรรม^{๑๙๑} ส่วนแนวคิดจิตวิทยาตะวันตก จากการศึกษาค้นคว้า พบว่าทฤษฎีมนุษยนิยม มีความจำเป็นในการศึกษาจิตวิทยาตะวันตก เนื่องจากเป็นทฤษฎีที่เห็นคุณค่าและความแตกต่างกันในตัวมนุษย์ ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคตต่อไป

๒. ส่วนของแนวคิดการจัดการศึกษา ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการศึกษาเป็น ๒ ส่วนเช่นกัน คือ

๒.๑ แนวคิดการจัดการศึกษา โดยค้นคว้าในประเด็น ปรัชญาการศึกษา และทฤษฎีการศึกษา

๒.๒ แนวคิดการศึกษานานาชาติ โดยค้นคว้าในประเด็นเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา การศึกษา ๔.๐ และการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑

ในส่วนของการค้นคว้าข้อมูลการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ พบว่า การพัฒนาศักยภาพจิตทั้ง ๕ ของ ศาสตราจารย์ ดร.โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) มีความเหมาะสมและน่าสนใจในการศึกษาจากการสังเคราะห์ข้อมูลการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ ขององค์กรต่าง ๆ เนื่องจากท่านเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์เป็นรู้จักอย่างกว้างขวางทั้งในวงการจิตวิทยาและการศึกษา อีกทั้งรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพจิตอนาคต ยังมีส่วนที่สอดคล้องกับหลักกรรมพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก แม้ว่าในปัจจุบันศักยภาพจิตจะเป็นเพียงแนวคิดและหลักการ แต่ก็มีสถาบันหรือหน่วยงานต่าง ๆ ได้นำไปใช้แล้ว อย่างแพร่หลาย ผู้วิจัยจึงเชื่อว่าหากได้มีการนำมาบูรณาการร่วมกันกับหลักกรรมในพระพุทธานุศาสน์ โดยเฉพาะในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา ก็จะสามารถสร้างมนุษย์ให้มีความสุขในการศึกษา พร้อมกับ มีความพร้อมที่จะใช้ปัญญาเพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้ในสังคมและประเทศชาติต่อไปในอนาคต

^{๑๙๐} สลิล (นิมสมบุญ) นิวัฒน์ภูมินทร์, พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เอ.อี.พี. จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕.

^{๑๙๑} สมบูรณ์ ตาสนธิ, อันตรธานธรรม, อ่างแก้ว.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ผู้วิจัยใช้วิธีดำเนินการวิจัยอนาคต (Futures Research) โดยใช้เครื่องมือเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) มีระเบียบวิธีวิจัยและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. รูปแบบการวิจัย
๒. กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล
๕. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยอนาคต (Futures Research) ศึกษาแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต โดยใช้เครื่องมือเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) เพื่อประมวลความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ในประเด็นเกี่ยวกับการเสริมสร้างศักยภาพของจิตทั้ง ๕ (Five Minds for the Future) ตามหลักการของ ศาสตราจารย์ ดร.โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) ได้แก่ จิตแห่งวิทยาการ จิตแห่งการสังเคราะห์ จิตแห่งการสร้างสรรค์ จิตแห่งความเคารพ และจิตแห่งจริยธรรม โดยขอให้ผู้เชี่ยวชาญแสดงความคิดเห็น ๓ รอบ โดยนำความคิดเห็นในรอบที่ ๓ มาเป็นข้อสรุปของการวิจัย ซึ่งถือเป็นมติของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในครั้งนี้

๓.๒ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการดำเนินการศึกษา ผู้วิจัยได้พิจารณาคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ^{๑๙๒} ตามองค์ประกอบในการประกันคุณภาพของหลักสูตร ๓ ด้าน คือ (๑) สถานภาพการเป็นบัณฑิต (๒) สถานภาพการเป็นนักศึกษา และ (๓) สถานภาพการเป็นคณาจารย์ ร่วมกับการกำหนดเกณฑ์ในการเลือกผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งจะเป็นผู้ที่จะให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา ดังนี้

๑. เป็นผู้สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาโทขึ้นไป
๒. เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทำงานตั้งแต่ ๕ ปีขึ้นไป
๓. เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษา
๔. เป็นผู้ที่มีความรู้ด้านหลักสูตรหรือสาขาวิชาจิตวิทยา

^{๑๙๒} องค์ประกอบในการประกันคุณภาพของหลักสูตร ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๘ ประกอบด้วย ๖ ด้าน คือ (๑) การกำกับมาตรฐาน (๒) บัณฑิต (๓) นักศึกษา (๔) คณาจารย์ (๕) หลักสูตร การเรียนการสอน การประเมินผู้เรียน และ (๖) สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาศักยภาพจิตในอนาคต เป็นชุดแบบสอบถามเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ผู้วิจัยต้องการทราบ และนำข้อความมาจัดเป็นแบบสอบถามฉบับที่ ๒ และฉบับที่ ๓ จะสร้างโดยการปรับปรุงจากแบบสอบถามฉบับเดิม เมื่อคำตอบของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนแปลงน้อยมาก โดยจะนำมาจัดทำความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อไป

ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. กำหนดขอบเขตของเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดเป็นแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธ

จิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

๓. ลักษณะของเครื่องมือ แบ่งได้ดังนี้

๓.๑ แบบสอบถามในรอบที่ ๑ เป็นแบบปลายเปิด เพื่อแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

โดยเขียนเป็นประโยค หรือข้อความให้มากที่สุดตามเหตุผลอันควร ที่คิดว่า แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ควรเป็นไปอย่างไร ในประเด็นหลักคือ “การส่งเสริมสร้างทักษะของจิตทั้ง ๕ (Five Minds for the Future) ให้มีขึ้นในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑) จากประสบการณ์และความเชี่ยวชาญของท่าน ท่านมีแนวคิดและวิธีการอย่างไรในการส่งเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind) รวมทั้งผลที่คาดว่าจะได้รับ ในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา

การเรียนรู้ตลอดชีวิต คิดเป็นทำเป็น ปรับปรุง ประยุกต์ สิ่งที่ได้ศึกษามา
และพัฒนาให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง
หรืออาจเรียกว่าจิตเชี่ยวชาญ หรือจิตชำนาญการก็ได้

๓.๒ แบบสอบถามในรอบที่ ๒ เป็นแบบที่มีมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ เพื่อลงมติจัดระดับความสำคัญของแต่ละประเด็นย่อยเกี่ยวกับทักษะของจิตทั้ง ๕ ได้แก่ จิตแห่งวิทยาการ (Disciplined Mind) จิตแห่งการสังเคราะห์ (Synthesizing Mind) จิตแห่งการสร้างสรรค์ (Creating Mind) จิตแห่งความเคารพ (Respectful Mind) และ จิตแห่งจริยธรรม (Ethical Mind) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
	“จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)						
๑	ความเชี่ยวชาญมักเกิดจากการอบรมสั่งสอน ไม่ว่าจะ เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ตาม						
๒	สาขาวิชาย่อมต้องการการพัฒนา เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่ เปลี่ยนแปลงไป ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชา ย่อมต้องมีการ เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย						

๓.๓ แบบสอบถามในรอบที่ ๓ เป็นแบบที่มีมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ ใช้ข้อความเดียวกับแบบสอบถามในรอบที่ ๒ แต่ได้เพิ่มคำถามฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์และตำแหน่งในคำตอบแต่ละข้อความคำถามในรอบที่ ๒ ลงไป เพื่อให้ได้ทราบความคิดเห็นที่สอดคล้องกับกลุ่มของผู้เชี่ยวชาญและเป็นการทบทวนคำตอบอีกครั้งหนึ่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

แบบสอบถามนี้เป็นรอบสุดท้ายของการวิจัย มีความมุ่งหมายเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านผู้เชี่ยวชาญได้กรุณาทบทวนความคิดเห็นที่ได้ตอบไปในรอบที่ผ่านมา ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผล ดังแสดงไว้ในแบบสอบถามฉบับนี้ ประกอบด้วย

- ⊗ หมายถึง ตำแหน่งของ ค่ามัธยฐาน (Median หรือ Mdn ซึ่งมีจำนวนครึ่งหนึ่งของผู้ตอบอยู่ต่ำกว่าตำแหน่งนี้ และอีกครึ่งหนึ่งของผู้ตอบอยู่สูงกว่าตำแหน่งนี้
- ➡ หมายถึง ช่วงของระดับความเห็นของผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่
- ◆ หมายถึง ตำแหน่งความคิดเห็นของท่านในการตอบรอบที่ผ่านมา

การตอบแบบสอบถามในรอบนี้ อาจเป็นการยืนยันคำตอบเดิม โดยการทำเครื่องหมายถูก (✓) ลงในช่องเดิมหรือจะเปลี่ยนคำตอบใหม่ก็ได้ และหากมีคำตอบใดอยู่นอกขอบเขตของความเห็นสอดคล้องของกลุ่ม ก็สามารถให้เหตุผลสั้น ๆ ประกอบได้

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผลประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
	“จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)						
๑	ความเชี่ยวชาญมักเกิดจากการอบรมสั่งสอน ไม่ว่าจะ เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ตาม	⊗ ➡	◆				
๒	สาขาวิชาย่อมต้องการการพัฒนา เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่ เปลี่ยนแปลงไป ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชา ย่อมต้องมีการ เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย	⊗ ➡ ◆					

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลตามวิธีการและขั้นตอนต่อไปนี้

๑) ขอนหนังสือเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญจากหลักสูตรฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อส่งไปยังผู้เชี่ยวชาญ

๒) สร้างแบบสอบถามด้วย google drive รอบที่ ๑^{๑๙๓} และส่งแบบสอบถามออนไลน์ไปยังผู้เชี่ยวชาญ

๓) นำคำตอบที่ได้จากการรวบรวม ในรอบที่ ๑ มาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

๔) สร้างแบบสอบถามด้วย google drive รอบที่ ๒^{๑๙๔} และส่งแบบสอบถามออนไลน์ไปยังผู้เชี่ยวชาญ

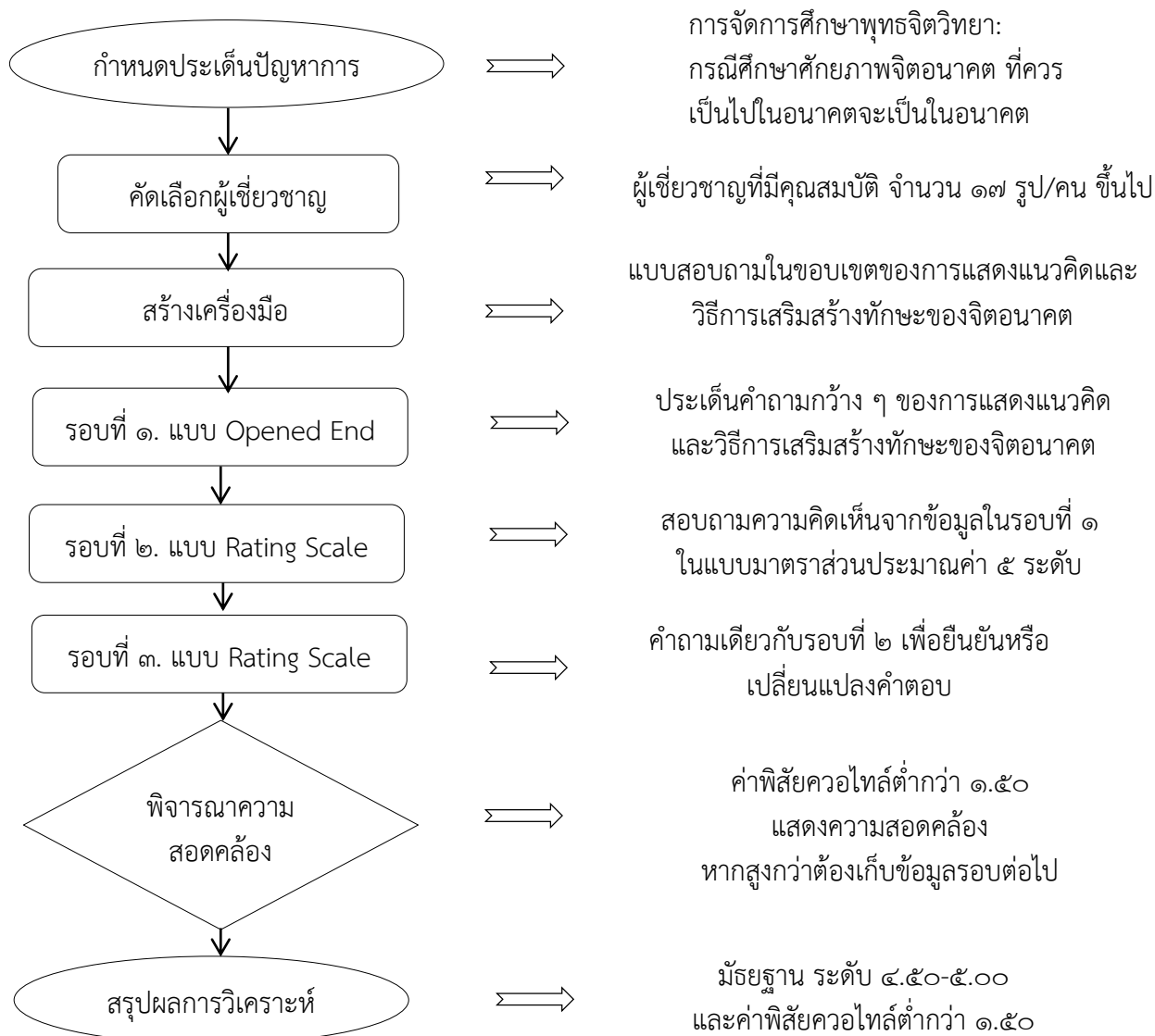
๕) จากแบบสอบถาม ในรอบที่ ๒ ที่ได้รับคำตอบมา ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์หาค่าสถิติ ค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยควอไทล์

^{๑๙๓} https://docs.google.com/forms/d/1xxlvj_WB5TiQEYp2VaijW9ReNofaExt90AFOLRzEiG/edit

^{๑๙๔} https://docs.google.com/forms/d/1iB0PDF_M8DJBzrysSrlmry2-8Ag5kT4jdiVQaSvFwhk/edit

- ๖) สร้างแบบสอบถามด้วย google drive รอบที่ ๓^{๑๙๕} และส่งแบบสอบถามออนไลน์ไปยังผู้เชี่ยวชาญ
- ๗) เมื่อได้รับกลับมาแล้ว ผู้วิจัยตรวจสอบแล้วนำมาลงรหัส ให้คะแนนตามน้ำหนักคะแนนแต่ละข้อ และบันทึกข้อมูล แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์
- ๘) นำผลมาคำนวณเพื่อทำการวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายของการวิจัยต่อไป

แผนภาพสรุปกระบวนการวิจัยด้วยเทคนิคเดลฟาย

ภาพที่ ๓.๑ กระบวนการวิจัยด้วยเทคนิคเดลฟาย

^{๑๙๕} https://docs.google.com/forms/d/1g4Nva_PvLATrgWe4lWsaBDOpusRLSh_8Qpttq0wS4/edit?usp=drive_web

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) รวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ครั้งที่ ๑ ที่ได้รับจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๑๗ ท่าน ผู้วิจัยได้นำข้อความที่เป็นคำตอบจากแบบสอบถามปลายเปิดมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต โดยนำคำตอบมานำมาสร้างแบบสอบถามรอบที่ ๒

๒) นำคำตอบในแบบสอบถามรอบที่ ๒ มาคำนวณหาค่ามัธยฐาน ค่าฐานนิยม และค่าพิสัยควอไทล์ของข้อความแต่ละรายข้อ

๓) นำคำตอบในรอบที่ ๒ มาแสดงตำแหน่งของมัธยฐาน ช่วงพิสัยระหว่างควอไทล์ และตำแหน่งที่ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนตอบ แล้วนำไปสอบถามในรอบที่ ๓ การวิเคราะห์ผลคำตอบในรอบสุดท้ายนี้ ใช้การวิเคราะห์หาค่ามัธยฐาน ฐานนิยม ความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยม และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ของคำตอบแต่ละข้อ

๔) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑) ค่ามัธยฐาน (Median) จากแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ ตามแบบ Likert ให้ค่านำหนักคะแนนเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

๕ หมายถึง เป็นไปได้มากที่สุด หรือเห็นด้วยมากที่สุด

๔ หมายถึง เป็นไปได้มาก หรือเห็นด้วยมาก

๓ หมายถึง เป็นไปได้ปานกลาง หรือเห็นด้วยปานกลาง

๒ หมายถึง เป็นไปได้น้อย หรือเห็นด้วยน้อย

๑ หมายถึง เป็นไปได้น้อยที่สุด หรือเห็นด้วยน้อยที่สุด

จากนั้น นำค่ามัธยฐานที่คำนวณได้จากคำตอบของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ แปลความหมายตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดให้ ดังนี้

ค่ามัธยฐาน ตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายถึง กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับมากที่สุดเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

ค่ามัธยฐาน ตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายถึง กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับมากเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

ค่ามัธยฐาน ตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายถึง กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับปานกลางเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

ค่ามัธยฐาน ตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายถึง กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับน้อยเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

ค่ามัธยฐาน ตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายถึง กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับน้อยที่สุดเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

๔.๒) ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) ผู้วิจัยคำนวณพิสัยระหว่างควอไทล์ โดยการคำนวณค่าความแตกต่างระหว่างควอไทล์ที่ ๓ กับควอไทล์ที่ ๑ ถ้าข้อความใดได้ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์มีค่าตั้งแต่ ๑.๕๐ ลงมา แสดงว่าความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ที่มีต่อข้อความนั้นสอดคล้องกัน (Consensus) ถ้าค่าพิสัยควอไทล์ของข้อความใดมีค่ามากกว่า ๑.๕๐ แสดงว่า ความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญนั้นไม่สอดคล้องกัน

๔.๓) ค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยม ผู้วิจัยคำนวณหาค่าฐานนิยมของแต่ละข้อความ แล้วนำมาหาค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยมของแต่ละข้อความ เพื่อเป็นการสนับสนุนความสอดคล้อง หากข้อความใดที่มีค่าพิสัยควอไทล์ไม่เกิน ๑.๕๐ และค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยมไม่เกิน ๑.๐๐ ข้อความนั้นมีความสอดคล้องกัน ในกรณีที่ข้อความใดมีค่าพิสัยควอไทล์ไม่เกิน ๑.๕๐ แต่ค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยมเกิน ๑.๐๐ หรือกลับกัน จะถือว่าข้อความนั้นไม่มีความสอดคล้อง

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา ๒) เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา และ ๓) เพื่อนำเสนอแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต โดยมีรูปแบบเป็นการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) และวิจัยอนาคต (Futures Research) ใช้เครื่องมือเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) วิเคราะห์และสังเคราะห์ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๑๗ รูป/คน ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเดลฟายวิเคราะห์ ไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้สถิติ ค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยควอไทล์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ขอเสนอดังต่อไปนี้

- ๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานภาคสนาม
- ๔.๒ ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย
- ๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานภาคสนาม

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์แนวโน้มการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้วยกระบวนการของเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๑๗ รูป/คน ได้ผลการวิเคราะห์แนวโน้มการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ๕ ด้าน ประกอบด้วย ๑. ด้านจิตแห่งวิทยาการ ๒. ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ ๓. ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ ๔. ด้านจิตแห่งความเคารพ และ ๕. ด้านจิตแห่งจริยธรรม วิเคราะห์โดยการหาค่ามัธยฐาน (Median) ค่าพิสัยควอไทล์ (Interquartile Range) นำเสนอข้อมูล ดังต่อไปนี้

- ๔.๑.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้เชี่ยวชาญ
- ๔.๑.๒ ผลการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต รอบที่ ๑
- ๔.๑.๓ ผลการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต รอบที่ ๓
- ๔.๑.๔ ผลการวิเคราะห์สรุปแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต พิจารณาแบ่งเป็นด้านการศึกษาและด้านจิตวิทยา

๔.๑.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้เชี่ยวชาญ

ผู้วิจัยนำข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้เชี่ยวชาญ จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่งทางวิชาการ ประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้อง เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ระยะเวลาที่เชี่ยวชาญ แล้วนำมาแจกแจงความถี่ หากำร้อยละเป็นรายชื่อ ปราบกฎผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังแสดงในตารางที่ ๕.๑ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละเกี่ยวกับข้อมูลสถานภาพของผู้เชี่ยวชาญ

	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๖	๓๕.๒๙
หญิง	๕	๒๙.๔๑
บรรพชิต	๖	๓๕.๒๙
	๑๗	๑๐๐
อายุ		
น้อยกว่า ๒๑ ปี	๐	๐.๐๐
๒๑-๓๐ ปี	๐	๐.๐๐
๓๑-๔๐ ปี	๔	๒๓.๕๓
๔๑-๕๐ ปี	๕	๒๙.๔๑
๕๐-๖๐ ปี	๘	๔๗.๐๖
๖๑ ปีขึ้นไป	๐	๐.๐๐
	๑๗	๑๐๐
วุฒิการศึกษา		
ปริญญาโท	๓	๑๗.๖๕
ปริญญาเอก	๑๔	๘๒.๓๕
อื่น ๆ	๐	๐.๐๐
	๑๗	๑๐๐
ตำแหน่งทางวิชาการ		
อาจารย์	๗	๔๑.๑๘
ผู้ช่วยศาสตราจารย์	๓	๑๗.๖๕
รองศาสตราจารย์	๐	๐.๐๐
ศาสตราจารย์	๐	๐.๐๐
อื่น ๆ	๗	๔๑.๑๘
	๑๗	๑๐๐
ประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้อง		
งานสอน	๕	๒๙.๔๑
งานวิจัย	๓	๑๗.๖๕
งานบริหาร	๕	๒๙.๔๑
วิทยากร	๔	๒๓.๕๓
อื่น ๆ	๐	๐.๐๐
	๑๗	๑๐๐
เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน		
พุทธศาสนา	๔	๒๓.๕๓
จิตวิทยา	๔	๒๓.๕๓
วิจัย	๕	๒๙.๔๑
อื่น ๆ ...การศึกษา...	๔	๒๓.๕๓
	๑๗	๑๐๐

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละเกี่ยวกับข้อมูลสถานภาพของผู้เชี่ยวชาญ (ต่อ)

	จำนวน	ร้อยละ
ระยะเวลาที่เชี่ยวชาญ		
ต่ำกว่า ๕ ปี	๒	๑๑.๗๖
๖-๑๕ ปี	๖	๓๕.๒๙
๑๖-๔๐ ปี	๙	๕๒.๙๔
๔๑ ปีขึ้นไป	๐	๐.๐๐
	๑๗	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ จะเห็นว่า ผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด ๑๗ ท่าน เพศชาย จำนวน ๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๒๙ เพศหญิง จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๔๑ และบรรพชิต จำนวน ๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๒๙

มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๕๓ อายุ ๔๑-๕๐ ปี จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๔๑ อายุ ๕๑-๖๐ ปี จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๐๖

มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโท จำนวน ๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๖๕ และระดับปริญญาเอก จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๒.๓๕

มีตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์ จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๑๘ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จำนวน ๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๖๕ และตำแหน่งอื่น ๆ จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๑๘

มีประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับงานสอน จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๔๑ งานวิจัย จำนวน ๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๖๕ งานบริหาร จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๔๑ และการเป็นวิทยากรจำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๕๓

มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านพุทธศาสนา จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๕๓ ด้านจิตวิทยา จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๕๓ ด้านวิจัย จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๔๑ และด้านการศึกษา จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๕๓

มีระยะเวลาที่เชี่ยวชาญต่ำกว่า ๕ ปี จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๗๖ ระยะเวลา ๖-๑๕ ปี จำนวน ๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๒๙ ระยะเวลา ๑๖-๔๐ ปี จำนวน ๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๙๔

๔.๑.๒ ผลการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต จากแบบสอบถามรอบที่ ๑

ตารางที่ ๔.๒ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ รอบที่ ๑

จิตอนาคต	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา
“จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)	ความเชี่ยวชาญมักเกิดจากการอบรมสั่งสอน ไม่ว่าจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ตาม สาขาวิชา ย่อมต้องการการพัฒนา เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชา ย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย การได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง จะช่วยขัดเกลาความชำนาญให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องมีวินัยในการพัฒนาความเชี่ยวชาญนั้น

ตารางที่ ๔.๒ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ รอบที่ ๑ (ต่อ)

จิตอนาคต	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา
“จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)	ควรค้นหาความแตกต่างกันระหว่างเนื้อหาสาระกับความชำนาญในสาขาวิชา การฝึกฝนวิธีการคิด เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในสาขาวิชา ความเชี่ยวชาญในหลายสาขาวิชา สามารถหลอมรวมสาขาวิชาเหล่านั้นเข้าด้วยกันได้ เช่นเดียวกับการมีมุมมองที่หลากหลายคือเป้าหมายของความเป็นจริง ความเชี่ยวชาญที่ไม่ต้องการใฝ่รู้อีก ไม่สามารถเข้าใจในสาขาวิชานั้นได้อย่างแท้จริง วิทยาการของการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทำให้เกิดความเชี่ยวชาญได้เร็วขึ้น การศึกษาเรื่องจิตควรต้องมีเครื่องมือที่พัฒนาตรวจสอบอย่างหลากหลายจะอนุมานสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จึงไม่สมเหตุสมผลยิ่ง ดังนั้นควรมีฐานคิดอย่างสมดุล จึงจะทำให้การทดลองน่าเชื่อถือได้ ควรระวังขีดจำกัดของความเชี่ยวชาญ เพราะคิดว่าเชี่ยวชาญแล้วจึงตกอยู่ในความประมาท หยุด การใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง เป็นกับดักความคิดที่ทำให้ไม่ก้าวหน้า ในการเสริมสร้างทักษะ จิตแห่งวิทยาการ ต้องให้ความสำคัญกับการฝึกฝนเพื่อพัฒนา ความสามารถในการคิด มากกว่าการท่องจำแบบสมัยก่อน โดยต้องเข้าใจและประยุกต์ใช้ วิทยาการแขนงต่าง ๆ เพื่อตอบโจทย์หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตแห่งวิทยาการ ต้องรู้จักนำกรอบความรู้ของศาสตร์อื่น ๆ มา ประยุกต์ใช้ และทำความเข้าใจแก่นแท้และภาพรวมของปัญหา จนทำให้สามารถประยุกต์ใช้หรือ สร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ สิ่งที่คาดว่าจะได้รับคือ ทักษะความเชี่ยวชาญที่เพิ่มขึ้นในสิ่งที่ ฝึกฝน ควรเป็นศึกษาเรียนรู้ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่เอื้อต่อการเข้าใจ เข้าถึงและพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้เกิดจิตแห่งการตื่นรู้ที่ซบแล้วตามธรรมชาติ เรียนปฏิบัติจริง เพื่อเข้าใจทฤษฎี และโยงเข้าหาหลักธรรม จะได้ความรู้ไปพร้อมๆกัน พื้นฐานศีลห้าต้องแม่นยำก่อน จึงจะเกิดจิตแห่งวิทยาการได้ เน้นเรื่องการฝึกสติ และสมาธิให้ มั่นคง ทำให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาทางพุทธได้อย่างชัดเจนมากขึ้น บุคคลควรมีความตื่นอยู่เสมอ ตื่นในที่นี้หมายถึง ควรปลุกจิตให้ตื่นได้อย่างไร ในการฝึกจิตให้มี สมาธิ จะทำให้เกิดปัญญา เป็นจิตที่เบิกบาน เปรียบเสมือนการทำงานที่ไม่มีอาการค้างคา ในการ ทำงานทุกอย่างจะไม่มีปัญหาเกิดขึ้นเลย ถ้าทำงานด้วยจิตจงกรม เป็นจิตที่มีการพัฒนา เป็นปัญญาที่หลักแหลมในการที่จะคิดพิจารณา ออกแบบดีไซน์ ทำให้เกิด ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ที่เป็นจิตรกรเอก สามารถวาด ภาพได้อย่างสวยงาม ทั้งนี้มาจากการทำสมาธิภาวนา ๑. สงสัย สนใจ อยากรู้ อยากเห็นสิ่งใหม่ๆ ๒. นำมาครุ่นคิด ๓. ทำลองทำและปรับปรุงให้เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีนิสัยช่างสงสัย ช่างคิด สามารถคิดอย่างมีเหตุผล และหาคำตอบ อย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์และพุทธศาสนา แนวคิดการศึกษาทางพุทธโดยใช้หลักไตรสิกขาบูรณาการเข้ากับหลักการเรียนรู้ทางจิตวิทยา โดยใช้วิธีการพัฒนาการเรียนรู้พฤติกรรมทางกาย ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตด้านศีล โดย พัฒนาจิต ให้เกิดสมาธิและปัญญา การศึกษาอย่างเป็นระบบนี้จะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่าง ต่อเนื่อง จนเกิดเป็นจิตแห่งวิทยาการได้ในที่สุด

ตารางที่ ๔.๓ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ รอบที่ ๑

จิตอนาคต	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา
“จิตแห่งการสังเคราะห์” (Synthesizing mind)	เป็นการนำข้อมูลมาผสมผสานกันอย่างมีเหตุผลเพื่อตนเองและผู้อื่น รูปแบบของการนำเสนอบทสรุปการสังเคราะห์ จะนำไปสู่การตัดสินใจขั้นสุดท้าย กระบวนการสังเคราะห์ ต้องค้นหาข้อมูล สำรวจ ประเมิน ติดตาม หรือคัดแยกข้อมูล ปรับปรุงแก้ไข และมีการทบทวนเสมอ การสังเคราะห์ที่ดีนั้น ต้องมีความรู้ในสาขาวิชามากพอที่จะเชื่อถือได้ การมองเห็นภาพรวม และการให้ความสำคัญกับรายละเอียด พร้อมรู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ การสังเคราะห์ควรพิจารณาให้มีสุนทรียภาพ สิ่งสำคัญควรตระหนักว่าสิ่งใดมีความเหมาะสมสำหรับตนเองและผู้ใช้ประโยชน์จากงานสังเคราะห์นั้น การสังเคราะห์มีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือ ๑. มีเป้าหมาย ๒. มีจุดเริ่มต้น ๓. เลือกกลยุทธ์ วิธีการ และแนวทาง ๔. มีผลป้อนกลับ การพัฒนาในสิ่งที่ชำนาญ ย่อมสามารถทำให้เกิดจิตสังเคราะห์ได้ จิตที่สามารถสังเคราะห์ได้นั้น ต้องได้รับแรงผลักดันด้วยจิตใจที่แน่วแน่ ผสานกับความเข้าใจที่ถูกต้องและเหมาะสม การจะเสริมทักษะจิตแห่งการสังเคราะห์นี้ควรต้องฝึกการจับประเด็นที่สำคัญจากการฟัง การอ่าน หรือการรับรู้สิ่งต่างๆ หากทักษะการจับประเด็นเข้มแข็งมากพอจะทำให้มีความรอบคอบ และความผิดพลาดน้อย จากนั้นค่อยฝึกการผสมผสานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ซึ่งเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยาก ผู้สอนควรมีความรู้ ความสามารถเพียงพอ สิ่งที่คาดว่าจะได้คือ การได้องค์ความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาที่ดีกว่าเดิม การสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ๆ ควรจัดการสอนนวัตกรรมที่ทันสมัย เพื่อให้มีกระบวนการคิดแบบสังเคราะห์มากกว่านี้ จิตแห่งการสังเคราะห์ ต้องผ่านกระบวนการหมั่นฝึกซ้อม (Rehersal) บ่อยๆ จึงจะเป็นทักษะที่ติดตัวได้ การสังเคราะห์เป็นงานที่ละเอียดอ่อน การจะสังเคราะห์ได้ต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาผ่านการอบรมมาแล้วเป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น ในการอ่านหนังสือหลายเล่ม ทำให้เกิดประสบการณ์สามารถสังเคราะห์ความรู้ที่ได้ออกมาได้ มองสิ่งต่าง ๆ ในรายละเอียดได้อย่างชัดเจน เช่น คุณสมบัติ กลุ่ม ประเภท ลักษณะ ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีความสามารถในการทำข้อมูลที่มีคุณสมบัติ ประเภท มาบูรณาการในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ การเกิดขึ้นของพุทธจิตวิทยาคือวิทยาศาสตร์ทางจิต ถือได้ว่ามีความพร้อมในการสร้างนวัตกรรมต่อการค้นพบข้อเท็จจริงตามธรรมชาติที่ปรากฏ ทำให้เปิดโอกาสพื้นที่มีการเรียนรู้ทักษะชีวิตได้ด้วยสภาพที่เป็นจริง จิตแห่งการสังเคราะห์ คือ ความสามารถในการแยกแยะประเด็นที่สำคัญจากสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นหรือรับรู้ และสามารถที่จะจำแนกแยกย่อยพิจารณาทำให้เข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เคยอยู่กันเป็นองค์รวมให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น การฝึกสติช่วยให้ความสนใจในเนื้อหา จิตแห่งการสังเคราะห์ ต้องอาศัยจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ ความคิดแปลก

ตารางที่ ๔.๔ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต จิตแห่งการสร้างสรรค์ รอบที่ ๑

จิตอนาคต	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา
“จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)	การสร้างสรรคนั้นมาจากความคิดนอกกรอบ การสร้างสรรคเป็นการค้นหาแนวคิดและแนวปฏิบัติใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง และเรียนรู้จากความผิดพลาด ความคิดนอกกรอบมาจากความคิดในกรอบคือความเชี่ยวชาญในสาขาวิชา ความฉลาดทางปัญญา และความสามารถในการสังเคราะห์ สามารถเพิ่มพูนได้อย่างต่อเนื่องทั้งชีวิตและเมื่อหลอมรวมการสังเคราะห์เข้าด้วยกันจะถือเป็นการสร้างสรรค์ ความหมาย ความสำคัญ และการเชื่อมโยงเป็นสิ่งที่ต้องการอย่างยิ่งในปัจจุบัน ผลของการรับรู้คือ ต้องอาศัยความรู้ที่จำเป็นและกระบวนการที่เหมาะสมเป็นการสร้างสรรค์ได้อีกวิธีหนึ่ง งานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่าต้องมาจากบุคลิกภาพและวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่มั่นคง หนักแน่น การปลูกจิตสร้างสรรค์ อย่างหนึ่งคือสร้างความท้าทายต่ออุปสรรค เป็นการกำจัดข้อขัดข้องใจ หลักสูตรและการสอน สามารถปลูกฝังความคิดสร้างสรรค์ในตัวผู้เรียน และช่วยสำรวจแนวคิดการสร้างสรรคได้ จิตเชี่ยวชาญเป็นเรื่องของความรัก จิตสังเคราะห์เป็นเรื่องของความกว้าง และจิตสร้างสรรค์เป็นเรื่องของการแผ่ขยาย การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่มีความแตกต่างไปจากเดิม จิตแห่งการสร้างสรรค์ คือ การมีกระบวนการทางความคิดในการสร้างสิ่งใหม่ๆ ที่สร้างสรรค์ และหลุดออกจากกรอบวิธีการคิดแบบเดิมๆ การเสริมทักษะจิตแห่งการสร้างสรรค์ ควรเริ่มตั้งแต่การให้อิสระในการคิด ไม่ควรตีกรอบให้เด็กกว่า เค้าควรเป็นอะไร อย่างไร หากเปรียบเด็กเป็นคอมพิวเตอร์เครื่องหนึ่ง เราควรใส่เพียงแคโปรแกรมพื้นฐานที่ควรจะมีเท่านั้น ส่วนโปรแกรมอื่นๆ ขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็กเอง เมื่อเปิดโอกาสให้คิดนอกกรอบได้ ความคิดสร้างสรรค์จะเกิดได้ง่ายขึ้น ความท้าทายและอุปสรรคเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้มนุษย์คิดหาทางออกที่แตกต่างกันได้ขึ้นกับ สิ่งแวดล้อมที่ผ่านมามีโอกาสได้คิดอย่างอิสระมากแค่ไหน ผู้ฝึกสอนอาจทำหน้าที่แค่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น สิ่งที่เราคาดหวังได้คือการแก้ปัญหาที่พบเจอในชีวิตประจำวันได้ การเรียนรู้ทฤษฎีก่อน และตามด้วยการปฏิบัติแล้วจึงพิสูจน์เข้าหาทฤษฎี มีผลทำให้เกิดแนวคิดที่หลากหลาย ควรลบสิ่ง ประสบการณ์เดิมทิ้ง จึงจะเกิดความคิดใหม่ ที่แปลกออกไป มิฉะนั้นจะติดอยู่ในกรอบเดิมๆ ไม่มีความแปลกใหม่ ต้องกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงหรือคิดนอกกรอบ การมีอิสระทางความคิดแบบเด็ก คือต้นทางของความคิดสร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์สูงสุดในเด็กเล็ก ค่อยๆ ลดลงเมื่อโตขึ้น เพราะกรอบของระเบียบวินัยครอบงำความคิดของเด็กไว้ การปล่อยให้เด็กมีอิสระทางความคิด ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ได้ ถือว่าเป็นจิตสร้างสรรค์ ตัวอย่างเช่น การไร้ขีดลยยะ หากไม่มีแนวความคิดสร้างสรรค์ ก็ไม่สามารถนำของที่ไม่มีประโยชน์มาทำประโยชน์ได้ แนวคิดเรื่องของการไม่มีขยชนะนี้ จะทำให้มีแต่ของที่เป็นประโยชน์ต่อไปโลกของเราจะไม่มีสิ่งใดที่ต้องทิ้งได้เลย รวมทั้งการนำของเสียมาทำเป็นปุ๋ย แล้วนำไปปลูกผักได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยที่มีลักษณะสร้างสรรค์ ก็จะเป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพ มีผู้นำไปต่อยอดได้

ตารางที่ ๔.๔ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต จิตแห่งการสร้างสรรค์ รอบที่ ๑ (ต่อ)

จิตอนาคต	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา
“จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)	ถ้ามนุษย์มีความคิดในการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่มีประโยชน์ นำมาทำให้เกิดประโยชน์ได้ ถือว่าเป็นจิตสร้างสรรค์ ตัวอย่างเช่น การรีไซเคิลขยะ หากไม่มีแนวความคิดสร้างสรรค์ ก็ไม่สามารถนำของที่ไม่มีประโยชน์มาทำประโยชน์ได้ แนวคิดเรื่องของการไม่มีขยะนี้ จะทำให้มีแต่ของที่ เป็นประโยชน์ ต่อไปโลกของเราจะไม่มีสิ่งใดที่ต้องทิ้งได้เลย รวมทั้งการนำของเสียมาทำเป็นปุ๋ย แล้วนำไปปลูกผักได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยที่มีลักษณะสร้างสรรค์ ก็จะเป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพ มีผู้นำไปต่อยอดได้ ฝึกฝนการมอง การพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ฝึกที่จะมองโลกมองสิ่งต่าง ๆ ในมุมมองที่แตกต่างจากคนอื่นให้ได้ กล้าคิด สงสัย โดยไม่ติดอยู่ในกรอบ ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีความกล้าคิด กล้าทำ เข้าใจกรอบ และเรียนรู้ที่จะคิดและทำนอกกรอบ โดยความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ควรพัฒนาระดับปัญญา๓ ขั้นสุดตมยปัญญา จิตตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา โดยใช้ฐานความรู้สทวิชาผ่านกระบวนการทดลองเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อยืนยันสิ่งที่ค้นพบใหม่ ควรให้ชี้ชัดเจาะจงไปที่การรู้จักปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และผลอันเกิดจากการแก้ปัญหา เพื่อให้จิตรับรู้ความเป็นจริง แล้วแก้ไข และรู้จักปล่อยวางอย่างมีสติสัมปชัญญะ ปัญญา และสมาธิ การศึกษาทางพุทธควรมีแนวคิดปรับตามยุคตามสมัยมากขึ้น ให้ปรับเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน การพัฒนาจิตที่เปี่ยมล้นด้วยพลัง จึงเป็นการเปิดเพิ่มพื้นที่ใหม่ให้เกิดขึ้นแก่จิตได้ใช้สมรรถนะอย่างเหมาะสม การคิดสร้างสรรค์ต้องอาศัยประสบการณ์เดิมที่เป็นองค์ความรู้เก่าที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพื้นฐาน แล้วใช้จินตตามยปัญญา พิจารณาถึงความเป็นไปของการศึกษาในปัจจุบัน และแนวโน้มอนาคต เมื่อเห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนเป็นการเห็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขในอนาคต จึงดำเนินการใช้ความรู้ที่มีสร้างสรรค์ผลงานเพื่อที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้นตามหลักของจิตวิทยาต่อไป ผลของการรับรู้คือ ต้องอาศัยความรู้ที่จำเป็นและกระบวนการที่เหมาะสมเป็นการสร้างสรรค์ได้อีกวิธีหนึ่ง งานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่าต้องมาจากบุคลิกภาพและวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่มั่นคง หนักแน่น

ตารางที่ ๔.๕ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต จิตแห่งความเคารพ รอบที่ ๑

จิตอนาคต	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา
“จิตแห่งความเคารพ” (Respectful Mind)	วิธีการสร้างความก้าวหน้าท่ามกลางเหตุการณ์เลวร้าย คือการสร้างความก้าวหน้าทางการศึกษา สังคมควรก่อให้เกิดความรับผิดชอบกันระหว่างกลุ่ม พร้อมทั้งการแสดงออกซึ่งความเคารพซึ่งกันและกัน การเข้ากลุ่มหรือการจัดการชีวิตคนในสังคม ถูkmองว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม มนุษย์มีแนวโน้มในการสร้างกลุ่ม และความแตกต่างกันระหว่างกลุ่ม ดังนั้นความสัมพันธ์ของมนุษย์จึงมีหลายระดับ ในรูปแบบของมิตรภาพและการเป็นคู่แข่งกัน จิตแห่งความเคารพ ช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย ที่มีปัญหาหามานาน การรับฟังเป็นสิ่งสำคัญ จำเป็นต้องฟังดูก่อนว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์หรือไม่ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจึงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม การวิเคราะห์สิ่งที่มีผู้เสนอมา สิ่งนั้นอาจเป็นนวัตกรรมในยุค ๔.๐ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ ในการสร้างความสงบร่มเย็น ให้กับสังคมต่อไป

ตารางที่ ๔.๕ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศึกษาภาพจิตอนาคต จิตแห่งความเคารพ รอบที่ ๑ (ต่อ)

จิตอนาคต	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา
“จิตแห่งความ เคารพ” (Respectful Mind)	วิธีการสร้างความก้าวหน้าท่ามกลางเหตุการณ์เลวร้าย คือการสร้างความก้าวหน้าทางการศึกษา สังคมควรก่อให้เกิดความรับผิดชอบกันระหว่างกลุ่ม พร้อมทั้งการแสดงออกซึ่งความเคารพซึ่งกัน และกัน การเข้ากลุ่มหรือการจัดการชีวิตคนในสังคม ถูกมองว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม มนุษย์มีแนวโน้มในการสร้างกลุ่ม และความแตกต่างกันระหว่างกลุ่ม ดังนั้นความสัมพันธ์ของ มนุษย์จึงมีหลายระดับ ในรูปแบบของมิตรภาพและการเป็นคู่แข่งกัน จิตแห่งความเคารพ ช่วยแก้ปัญหาคือความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย ที่มีปัญหามานาน การรับฟังเป็นสิ่งสำคัญ จำเป็นต้องฟังดูก่อนว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์หรือไม่ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจึง จะเป็นประโยชน์ต่อสังคม การวิเคราะห์สิ่งที่มีผู้เสนอมา สิ่งนั้นอาจเป็นนวัตกรรมในยุค ๔.๐ ซึ่ง จะเป็นประโยชน์ ในการสร้างความสงบร่มเย็น ให้กับสังคมต่อไป การปลูกฝังความสามารถในการรับรู้ โดยไม่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์นั้น ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะ นิสัยของคนสำคัญกว่ามันสมอง จิตรู้เคารพสามารถเปิดใจต้อนรับบุคคลและกลุ่มคนที่หลากหลาย ได้ทำความรู้จัก และชื่นชอบใน คุณงามความดีของผู้อื่น ในที่ที่มีความแตกต่าง การแสวงหาความจริงและสร้างความสมานฉันท์เป็นสิ่งที่มีความจำเป็น อย่างยิ่ง การยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน หมายถึงการมองเห็นคุณค่าของ มนุษย์ในกลุ่มอื่นด้วย การเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังทุกความคิดเห็นทั้งของบุคคลและกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่แตกต่าง หลากหลายอย่างเห็นอกเห็นใจและเป็นไปในทางสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การทำงานร่วมกันกับที่ แตกต่างกัน ควรพัฒนาการเรียนรู้อย่างเข้าใจบนกระบวนการที่คนตามหลักกัลยาณมิตร และเสริมสร้างด้วยฐาน หลักสารานีธรรมอันจะเอื้อต่อโอกาสการเรียนรู้ด้วยจิตที่รุ่มเย็นเป็นธรรม จิตแห่งความเคารพ เป็นการเปิดใจต้อนรับบุคคลและกลุ่มที่ที่หลากหลาย เชื่อในคุณงามความดีของ ผู้อื่น มอบความไว้นือเชื่อใจในเบื้องต้น พยายามเชื่อมสัมพันธ์และไม่ด่วนตัดสินใคร เชื่อว่า "ความ หลากหลายเป็นสิ่งที่ดี โลกจะน่าอยู่ขึ้นเมื่อเรารู้จักเคารพกันและกัน" การจะพัฒนาทักษะด้านจิตเคารพนี้จะต้องฝึกการอยู่ร่วมกันกับบุคคลที่ที่หลากหลาย บทบาท หน้าที่ เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่ถูกต้องในการอยู่ร่วมกัน สิ่งที่ควรปฏิบัติกับคนแต่ละบทบาท ผู้ฝึกสอน ควรเป็นผู้ชี้แนะในสิ่งที่ถูกต้อง สิ่งที่คาดว่าจะได้รับคือ การรู้บทบาทของตนเอง การแสดงออกต่อ ผู้อื่นอย่างถูกต้อง เกิดสัมพันธภาพที่ดีในสังคม การอ่อนน้อม การยอมรับความคิดของคนอื่น จะเกิดขึ้นในขณะที่แทรกพระธรรม การเคารพความคิดผู้อื่น คือการมองเห็นความเป็นมนุษย์ในตัวคนอื่น ยอมรับศักดิ์ศรีของความเป็น มนุษย์ว่าทุกคนเท่าเทียมกัน เห็นด้วยอย่างยิ่งและควรมีจิตประกอบด้วยพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ความคิดย่อมมีความแตกต่างกัน ควรเปิดใจในแนวคิดที่แตกต่างกัน จิตแห่งความเคารพ ช่วยแก้ปัญหาคือความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย ที่มีปัญหามานาน

ตารางที่ ๔.๕ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต จิตแห่งความเคารพ รอบที่ ๑ (ต่อ)

จิตอนาคต	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา
“จิตแห่งความ เคารพ” (Respectful Mind)	การมีจิตแห่งความเคารพนี้ต้องอาศัยหลักสาราณียธรรม เคารพในความเห็นของทุกคนเสมอภาค โดยมีการกระทำทางกาย วาจา ใจ ประกอบด้วยความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน มีการกระทำและความเห็นร่วมกัน ไม่เกิดความขัดแย้งทางความคิด ผลจะทำให้เกิดความรักและความเคารพ ความสามัคคี ความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันกับผู้ร่วมงาน

ตารางที่ ๔.๖ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต จิตแห่งจริยธรรม รอบที่ ๑

จิตอนาคต	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา
“จิตแห่ง จริยธรรม” (Ethical Mind)	มโนทัศน์ที่เป็นผลจากการรับรู้สิทธิและความรับผิดชอบในหน้าที่ของแต่ละคน สิ่งสำคัญคือผู้มี จริยธรรมต้องประพฤติตนให้สอดคล้องกับสิ่งที่ตนยึดมั่น แม้พฤติกรรมนั้นจะขัดกับผลประโยชน์ ส่วนตนก็ตาม องค์ประกอบที่เป็นรากฐานให้แก่ชีวิตที่มีจริยธรรมคือ คำพูดและการกระทำ การพัฒนาจิตจริยธรรมเป็นไปโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีจริยธรรม และบรรยากาศก็เป็นส่วนสำคัญ สังคมควรแทรกจริยธรรมในทุกส่วนของสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสืบหางานที่มีจริยธรรมบกร่อง เนื่องจากหากละเลยหลักจริยธรรม จะเป็นการบ่อนทำลายทั้งสถาบันและสังคม เป็นการเสื่อมทางวิชาชีพ จิตจริยธรรมจำเป็นต้องผ่านกระบวนการฝึกหัดที่จะเป็นไปในแบบที่อยากเป็น และหากสวนทางกับ อุดมคติ ควรแก้ไขให้ถูกต้อง การรักษาจริยธรรมของตนให้อยู่ในกรอบนั้นยังไม่เพียงพอ ควรขยายความรับผิดชอบออกไปให้ ครอบคลุมสังคมที่เป็นสมาชิกด้วย ดังข้อความ “เรารับผิดชอบต่อสิ่งที่ทำยังไม่พอ ต้องรับผิดชอบต่อ ต่อสิ่งที่เราไม่ได้ทำด้วย” การมีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าตอบสนอง ประโยชน์ส่วนตน การเห็นประโยชน์ส่วนรวม ควรได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็กจนเป็นนิสัย หากเห็นแก่ตัวตั้งแต่เด็ก การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมคงทำไม่สำเร็จ และจริยธรรมคงสร้างลำบาก ทุกการศึกษาต้องมีคุณธรรม จริยธรรมเป็นหลัก ปัญหาใหญ่ของสังคมไทยคือ การบกร่องในจริยธรรม เช่นโกงได้ แต่ต้องแบ่งฉันทด้วย ทำให้ ประเทศก้าวต่อไปลำบาก เพราะการโกงกินมิให้เห็นทุกหย่อมหญ้า จิตจริยธรรมสามารถปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นให้ได้แก่เช่นเดียวกัน ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีการแสดงออกที่ไม่เป็นโทษ และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น จิตจริยธรรมสามารถนึกถึงตนเองได้ในเชิงนามธรรม ควรใช้หลักสภาวะองค์รวมต่อการพัฒนาคุณภาพแห่งจิตที่จะเสริมสร้างด้วยหลักสติปัญญา 4 หรือ หลักภavana 4 เพื่อเอื้อต่อการเข้าสู่สภาวะธรรมขั้นสูงต่อไป ดังนั้นการมีแค่ความรู้คู่คุณธรรม จึงไม่ เพียงพอ ต่อการศึกษาพุทธจิตวิทยา จำเป็นต้องทดลองและปฏิบัติอย่างที่ชอบด้วยธรรมเป็นที่สุด

ตารางที่ ๔.๖ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต จิตแห่งจริยธรรม รอบที่ ๑ (ต่อ)

จิตอนาคต	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา
“จิตแห่งจริยธรรม” (Ethical Mind)	จิตแห่งจริยธรรม คือ การรู้จักจริยธรรมสามารถนึกถึงตนเองในเชิงนามธรรม และถามตัวเองได้ว่า "ฉันอยากเป็นคนงานแบบไหน ฉันอยากเป็นพลเมืองแบบไหน" นึกถึงตนเองในบริบทที่เป็นสากล เช่น "โลกเราจะเป็นอย่างไร ถ้าเพื่อนร่วมอาชีพมีจุดยืนเดียวกับฉัน" สังคมควรแทรกจริยศาสตร์ในทุกภาคส่วนหลักๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก มุ่งสร้างอาชีพและพลเมืองที่มีจริยธรรม ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งเป็นการไม่ยากเกินไปที่เราจะปูพื้นฐานจริยธรรมให้กับเด็กตั้งแต่การเริ่มต้นรับรู้ได้ ให้ได้รู้ว่าอะไรถูก ผิด จากนั้นปล่อยให้เค้ามีอิสระทางความคิด ถ้าพื้นฐานจริยธรรมดี ไม่ว่าเค้าจะดำเนินชีวิตต่อไปอย่างไร เจอปัญหาอุปสรรคอะไร การคิดสร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาคิดนอกกรอบก็ยังคงอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ดีงาม และนี่คือสิ่งที่คาดหวังจะให้เกิดขึ้น หลักพระธรรม ครอบคลุมจิตจริยธรรมได้ทั้งหมด การมีจิตสาธารณะเช่นนี้ เพื่อทำลายอัตตา อัตตนิยา ควรพัฒนาหลักจริยธรรมบนฐานคิดที่เป็นธรรมและชอบธรรมด้วย ไม่ควรพิจารณาตัดสินเหตุผลจริยธรรมในเชิงตรรกะเพราะไม่เอื้อต่อความเห็นที่ถูกต้องตามธรรม ควรยึดถือหลักธรรมเป็นสำคัญ การมีความรู้ต้องคู่กับคุณธรรม ตามหลักการของพระพุทธเจ้า อันได้แก่ วิชาจรณสัมปันโน ความสมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงต้องมีความรู้ตามหลักวิชาการดี และความประพฤติทางคุณธรรม จริยธรรมที่ดี มีความละเอียดต่อความซื่อ กลัวบาป ซื่อสัตย์สุจริต มีความอ่อนน้อมถ่อมตน กตัญญูกตเวที เป็นต้น

๔.๑.๓ ผลการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต จากแบบสอบถามรอบที่ ๓

ตารางที่ ๔.๗ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ รอบที่ ๓

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)						
	ด้านการศึกษา						
๑	ความเชี่ยวชาญมักเกิดจากการ อบรมสั่งสอน ไม่ว่าจะ เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ ตาม	๔.๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๗ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศึกษาสภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศึกษาสภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)						
	ด้านการศึกษา						
๒	สาขาวิชาย่อมต้องการการพัฒนา เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชา ย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๓	การได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง จะช่วยขัดเกลาความชำนาญให้มีมากขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องมีวินัยในการพัฒนาความเชี่ยวชาญนั้น	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๔	ควรค้นหาความแตกต่างกันระหว่างเนื้อหาสาระกับความชำนาญในสาขาวิชา	๔.๐๐	๕.๐๐	-๑.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๕	การฝึกฝนวิธีการคิด เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในสาขาวิชา	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๖	ความเชี่ยวชาญในหลายสาขาวิชา สามารถหลอมรวมสาขาวิชาเหล่านั้นเข้าด้วยกันได้ เช่นเดียวกับการมีมุมมองที่หลากหลายคือเป้าหมายของความเป็นจริง	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๗	ความเชี่ยวชาญที่ไม่ต้องการใฝ่รู้ อีก ไม่สามารถเข้าใจในสาขาวิชา นั้นได้อย่างแท้จริง	๔.๐๐	๕.๐๐	-๑.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๘	วิทยาการของการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทำให้เกิดความ เชี่ยวชาญได้เร็วขึ้น	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๗ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศึกษาสภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศึกษาสภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)						
	ด้านการศึกษา						
๙	การศึกษาเรื่องจิตควรมี เครื่องมือที่พัฒนาตรวจสอบ อย่างหลากหลายจะอนุมานสิ่ง ใดสิ่งหนึ่ง จึงไม่สมเหตุผลยิ่ง ดังนั้นควรมีฐานคิดอย่างสมดุล จึงจะทำให้การทดลองน่าเชื่อถือ ได้	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๐	ควรระวังขีดจำกัดของความ เชี่ยวชาญ เพราะคิดว่าเชี่ยวชาญ แล้วจึงตกอยู่ในความประมาท หยุดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง เป็น กับดักความคิดที่ทำให้ไม่ ก้าวหน้า	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๑	ในการเสริมสร้างทักษะ จิตแห่ง วิทยาการ ต้องให้ความสำคัญกับ การฝึกฝนเพื่อพัฒนา ความสามารถในการคิด มากกว่าการท่องจำแบบ สมัยก่อน โดยต้องเข้าใจและ ประยุกต์ใช้วิทยาการแขนงต่าง ๆ เพื่อตอบโจทย์หรือแก้ปัญหาที่ เกิดขึ้นในชีวิตจริง	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๒	การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจิต แห่งวิทยาการ ต้องรู้จักนำกรอบ ความรู้ของศาสตร์อื่น ๆ มา ประยุกต์ใช้ และทำความเข้าใจ แก่นแท้และภาพรวมของปัญหา จนทำให้สามารถประยุกต์ใช้หรือ สร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ สิ่งที่คาดว่าจะได้รับคือ ทักษะความเชี่ยวชาญที่เพิ่มขึ้น ในสิ่งที่ฝึกฝน	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๗ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต จิตแห่งวิทยาการ รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)						
	ด้านพุทธจิตวิทยา						
๑๓	ควรเป็นศิษย์เรียนรู้ใน กระบวนการเปลี่ยนผ่านที่เอื้อ ต่อการเข้าใจ เข้าถึงและพัฒนา คุณภาพชีวิตให้เกิดจิตแห่งการ ตื่นรู้ที่ชอบแล้วตามธรรมชาติ	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๔	เรียนปฏิบัติจริง เพื่อเข้าใจ ทฤษฎี และโยงเข้าหาหลักธรรม จะได้ความรู้ไปพร้อมๆกัน	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๕.๐๐	๐.๐๐	
๑๕	พื้นฐานศีลห้าต้องแม่นยำก่อน จึงจะ เกิดจิตแห่งวิทยาการได้ เน้นเรื่องการ ฝึกสติ และสมาธิให้มั่นคง	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๖	ทำให้เกิดความเข้าใจใน การศึกษาทางพุทธได้อย่าง ชัดเจนมากขึ้น	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๗	บุคคลควรมีความตื่นอยู่เสมอ ตื่นในที่นี้หมายถึง ควรปลูกจิต ให้ตื่นได้อย่างไร ในการฝึกจิต ให้มีสมาธิ จะทำให้เกิดปัญญา เป็นจิตที่เบิกบาน เปรียบเสมือน การทำงานที่ไม่มีอาการค้างคา ใน การทำงานทุกอย่างจะไม่มี ปัญหาเกิดขึ้นเลย ถ้าทำงานด้วย จิตตั้งอกงาม	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๘	เป็นจิตที่มีการพัฒนา เป็น ปัญญาที่หลักแหลมในการที่จะ คิดพิจารณา ออกแบบดีไซน์ ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ที่เป็นจิตรกรเอก สามารถวาดภาพได้อย่าง สวยงาม ทั้งนี้มาจากการทำ สมาธิภาวนา	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๗ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศึกษาภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศึกษาภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)						
	ด้านพุทธจิตวิทยา						
๑๙	๑. สงสัย สนใจ อยากรู้อยาก เห็นสิ่งใหม่ๆ ๒. นำมาครุ่นคิด ๓. ทำลองทำและปรับปรุงให้ เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมี นิสัยช่างสงสัย ช่างคิด สามารถ คิดอย่างมีเหตุผล และหาคำตอบ อย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับ หลักวิทยาศาสตร์และพุทธ ศาสนา	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๒๐	แนวคิดการศึกษาทางพุทธโดย ใช้หลักไตรสิกขาบูรณาการเข้า กับหลักการเรียนรู้ทางจิตวิทยา โดยใช้วิธีการพัฒนาการเรียนรู้ พฤติกรรมทางกาย ให้สอดคล้อง กับการดำเนินชีวิตด้านศีล โดย พัฒนาจิต ให้เกิดสมาธิและ ปัญญา การศึกษาอย่างเป็น ระบบนี้จะช่วยให้เกิดการพัฒนา อย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นจิต แห่งวิทยาการได้ในที่สุด	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

จากตารางที่ ๔.๗ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามความคิดเห็นของ
ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศึกษาภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่ง
วิทยาการ ในรอบที่ ๓ สรุปได้ดังนี้

- ค่ามัธยฐานของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวโน้มการจัดการพุทธ
จิตวิทยา: กรณีศึกษาศึกษาภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ
มีค่ามัธยฐาน ตั้งแต่ ๔.๐๐-๕.๐๐ โดย
ค่ามัธยฐาน ๕.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๒ ข้อที่ ๓ ข้อที่ ๕ ข้อที่ ๖ และ
ข้อ ๘-๒๐
ค่ามัธยฐาน ๔.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๑ ข้อ ๔ และ ข้อ ๗

๒. ค่าฐานนิยมของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวโน้มการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ
มีค่าฐานนิยม ตั้งแต่ ๔.๐๐-๕.๐๐ โดย
ค่าฐานนิยม ๕.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้มข้อที่ ๒-๒๐
ค่าฐานนิยม ๔.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้มข้อที่ ๑
ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวโน้มการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ
มีค่า < ๑.๕๐ ทุกประเด็นแนวโน้ม
ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ๑.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๑-๑๓ และข้อที่ ๑๕-๒๐
ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ๐.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๑๔
๓. ค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยม
ไม่มีค่าใดเกิน ๑.๐๐

ตารางที่ ๔.๘ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ รอบที่ ๓

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งการสังเคราะห์” (Synthesizing mind)						
	ด้านการศึกษา						
๑	เป็นการนำข้อมูลมาผสมผสาน กันอย่างมีเหตุผลเพื่อตนเองและ ผู้อื่น	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๒	รูปแบบของการนำเสนอบทสรุป การสังเคราะห์ จะนำไปสู่การ ตัดสินใจขั้นสุดท้าย	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๓	กระบวนการสังเคราะห์ ต้อง ค้นหาข้อมูล สืบรวจ ประเมิน ติดตาม หรือคัดแยกข้อมูล ปรับปรุงแก้ไข และมีการ ทบทวนเสมอ	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๔	การสังเคราะห์ที่ได้ดีนั้น ต้องมี ความรู้ในสาขาวิชาที่มากพอที่จะ เชื่อถือได้	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๕.๐๐	๐.๐๐	
๕	การมองเห็นภาพรวม และการ ให้ความสำคัญกับรายละเอียด พร้อมรู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์	๔.๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๖	การสังเคราะห์ควรพิจารณาให้มี สุนทรียภาพ	๔.๐๐	๕.๐๐	-๑.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๘ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งการสังเคราะห์” (Synthesizing mind)						
	ด้านการศึกษา						
๗	สิ่งสำคัญควรตระหนักว่าสิ่งใดมีความเหมาะสมสำหรับตนเอง และผู้ใช้ประโยชน์จากงานสังเคราะห์นั้น	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๘	การสังเคราะห์มีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือ ๑. มีเป้าหมาย ๒. มีจุดเริ่มต้น ๓. เลือกกลยุทธ์วิธีการ และแนวทาง ๔. มีผลป้อนกลับ	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๙	การพัฒนาในสิ่งที่ชำนาญ ย่อมสามารถทำให้เกิดจิตสังเคราะห์ได้	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๐	จิตที่สามารถสังเคราะห์ได้นั้น ต้องได้รับแรงผลักดันด้วยจิตใจที่แน่วแน่ ผสานกับความเข้าใจที่ถูกต้องและเหมาะสม	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๑	การจะเสริมทักษะจิตแห่งการสังเคราะห์นี้ควรต้องฝึกการจับประเด็นที่สำคัญจากการฟัง การอ่าน หรือการรับรู้สิ่งต่างๆ หากทักษะการจับประเด็นเข้มแข็งมากพอจะทำให้มีความรอบคอบและความผิดพลาดน้อย จากนั้นค่อยฝึกการผสมผสานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ซึ่งเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยาก ผู้สอนควรมีความรู้ความสามารถเพียงพอ สิ่งที่คาดว่าจะได้คือ การได้องค์ความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาที่ดีกว่าเดิม	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๘ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศึกษาภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศึกษาภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งการสังเคราะห์” (Synthesizing mind)						
	ด้านการศึกษา						
๑๒	การสร้างสรรคองค์ความรู้ใหม่ๆ ควรจัดการสอนนวัตกรรมที่ ทันสมัย เพื่อให้มีกระบวนการ คิดแบบสังเคราะห์มากกว่านี้	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๓	จิตแห่งการสังเคราะห์ ต้องผ่าน กระบวนการหมั่นฝึกซ้อม (Rehersal)บ่อยๆ จึงจะเป็น ทักษะที่ติดตัวได้	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๔	การสังเคราะห์เป็นงานที่ ละเอียดอ่อน การจะสังเคราะห์ ได้ต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาผ่าน การอบรมมาแล้วเป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น ในการอ่านหนังสือ หลายเล่ม ทำให้เกิด ประสบการณ์สามารถสังเคราะห์ ความรู้นั้นได้ดี	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๕	มองสิ่งต่าง ๆ ในรายละเอียดได้ อย่างชัดเจน เช่น คุณสมบัติ กลุ่ม ประเภท ลักษณะ ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมี ความสามารถในการทำข้อมูลที่มี คุณสมบัติ ประเภท มาบูรณา การในการสร้างองค์ความรู้ใหม่	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
	ด้านพุทธจิตวิทยา						
๑๖	การเกิดขึ้นของพุทธจิตวิทยาคือ วิทยาศาสตร์ทางจิต ถือได้ว่ามี ความพร้อมในการสรรสร้าง นวัตกรรมต่อการค้นพบ ข้อเท็จจริงตามธรรมชาติที่ปรากฏ ทำให้เปิดโอกาสพื้นที่มีการ เรียนรู้ทักษะชีวิตได้ด้วยสภาพที่ เป็นจริง	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๘ การพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษา
พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งการสังเคราะห์” (Synthesizing mind)						
	ด้านพุทธจิตวิทยา						
๑๗	จิตแห่งการสังเคราะห์ คือ ความสามารถในการแยกแยะ ประเด็นที่สำคัญจากสิ่งต่าง ๆ ที่ พบเห็นหรือรับรู้ และสามารถที่ จะจำแนกแยกย่อยพิจารณาทำ ให้เข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เคยอยู่กัน เป็นองค์รวมให้มีความชัดเจน ยิ่งขึ้น	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๘	การฝึกสติช่วยให้ความสนใจใน เนื้อหา	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๙	จิตแห่งการสังเคราะห์ ต้องอาศัย จินตนาการ และความคิด สร้างสรรค์ ความคิดแปลกแยก จากเดิม เพื่อให้เกิดข้อมูลใหม่ที่มี ความหมาย	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๒๐	การตั้งต้นแห่งจิตอย่างถูกต้อง และชอบธรรมแล้ว ย่อมเกิดสิ่ง มหัศจรรย์กับจิตได้ จิตที่ฝึกดี แล้วจึงเหมาะกับการใช้งาน	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๒๑	การรับรู้ข้อมูลข่าวสารทาง อายตนะต้องอาศัยโยนิโส มณสิการ พิจารณาโดยใช้ปัญญา หาเหตุผล คุณ โทษ ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ทุก แง่มุม หลังจากนั้นจึงสังเคราะห์ ข้อมูลออกมา แล้วต่อยอดทำให้ เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่อันจะทำ ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา และเกิดประโยชน์ต่อสังคมต่อไป	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

จากตารางที่ ๔.๘ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ ในรอบที่ ๓ สรุปได้ดังนี้

๑. ค่ามัธยฐานของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวโน้มการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ มีค่ามัธยฐาน ตั้งแต่ ๔.๐๐-๕.๐๐ โดย
ค่ามัธยฐาน ๕.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๑-๔ และ ข้อ ๗-๒๑
ค่ามัธยฐาน ๔.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๕ และ ข้อ ๖
๒. ค่าฐานนิยมของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวโน้มการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ มีค่าฐานนิยม ตั้งแต่ ๔.๐๐-๕.๐๐ โดย
ค่าฐานนิยม ๕.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้มข้อที่ ๑-๔ และ ข้อ ๖-๒๑
ค่าฐานนิยม ๔.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้มข้อที่ ๕
๓. ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวโน้มการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ มีค่า < ๑.๕๐ ทุกประเด็นแนวโน้ม
ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ๑.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๑-๓ และ ข้อ ๕-๒๑
ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ๐.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๔
๔. ค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยม
ไม่มีค่าใดเกิน ๑.๐๐

ตารางที่ ๔.๙ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ รอบที่ ๓

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)						
	ด้านการศึกษา						
๑	การสร้างสรรค์นั้นมาจาก ความคิดนอกกรอบ	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๒	การสร้างสรรค์เป็นการค้นหา แนวคิดและแนวปฏิบัติใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง และเรียนรู้จาก ความผิดพลาด	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๙ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการ
การศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ รอบที่ ๓

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)						
	ด้านการศึกษา						
๓	ความคิดนอกกรอบมาจาก ความคิดในกรอบคือความ เชี่ยวชาญในสาขาวิชา	๔.๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๔	ความฉลาดทางปัญญา และ ความสามารถในการสังเคราะห์ สามารถเพิ่มพูนได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งชีวิตและ เมื่อหลอมรวมการสังเคราะห์เข้า ด้วยกันจะถือเป็นการสร้างสรรค์	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๕	ความหมาย ความสำคัญ และ การเชื่อมโยงเป็นสิ่งที่ต้องการ อย่างยิ่งในปัจจุบัน	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๖	การปลูกจิตสร้างสรรค์ อย่าง หนึ่งคือสร้างความท้าทายต่อ อุปสรรค เป็นการกำจัดข้อคับ ข้องใจ	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๗	หลักสูตรและการสอน สามารถ ปลูกฝังความคิดสร้างสรรค์ในตัว ผู้เรียน และช่วยสำรวจแนวคิด การสร้างสรรค์ได้	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๘	จิตเชี่ยวชาญเป็นเรื่องของความ ลึก จิตสังเคราะห์เป็นเรื่องของ ความกว้าง และจิตสร้างสรรค์ เป็นเรื่องของการแผ่ขยาย	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๙	การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่มี ความแตกต่างไปจากเดิม	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๐	จิตแห่งการสร้างสรรค์ คือ การมี กระบวนการทางความคิดในการ สร้างสิ่งใหม่ๆ ที่สร้างสรรค์ และ หลุดออกจากกรอบวิธีการคิด แบบเดิมๆ	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔๙ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการ
การศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)						
	ด้านการศึกษา						
๑๑	การเสริมทักษะจิตแห่งการ สร้างสรรค์ ควรเริ่มตั้งแต่การให้ อิสระในการคิด ไม่ควรตีกรอบ ให้เด็กว่าเค้าควรเป็นอะไร อย่างไร หากเปรียบเด็กเป็น คอมพิวเตอร์เครื่องหนึ่ง เราควรใส่ เพียงแคโปรแกรมพื้นฐานที่ควร จะมีเท่านั้น ส่วนโปรแกรมอื่นๆ ขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็กเอง เมื่อเปิดโอกาสให้คิดนอกกรอบ ได้ ความคิดสร้างสรรค์จะเกิดได้ ง่ายขึ้น	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๒	ความท้าทายและอุปสรรคเป็น สิ่งสำคัญที่จะทำให้มนุษย์คิด หาทางออกที่แตกต่างกันได้ ขึ้นกับสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาว่ามี โอกาสได้คิดอย่างอิสระมากแค่ไหน ผู้ฝึกสอนอาจทำหน้าที่แค่ เป็นที่ปรึกษา	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๕.๐๐	๐.๐๐	
๑๒	เท่านั้น สิ่งที่คาดว่าจะได้คือการ แก้ปัญหาที่พบเจอใน ชีวิตประจำวันได้	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๕.๐๐	๐.๐๐	
๑๓	การเรียนรู้ทฤษฎีก่อน และตาม ด้วยการปฏิบัติแล้วจึงพิสูจน์เข้า หาทฤษฎี มีผลทำให้เกิดแนวคิด ที่หลากหลาย	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๔	ควรลบสิ่ง ประสบการณ์เดิมทิ้ง จึงจะเกิดความคิดใหม่ ที่แปลก ออกไป มิฉะนั้นจะติดอยู่ใน กรอบเดิมๆ ไม่มีความแปลกใหม่ ต้องกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงหรือ คิดนอกกรอบ	๔.๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔ ๙ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการ
การศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	ประกอบ
	“จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)						
	ด้านการศึกษา						
๑๕	การมีอิสระทางความคิดแบบ เด็ก คือต้นทางของความคิด สร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์ สูงสุดในเด็กเล็ก ค่อยๆลดลงเมื่อ โตขึ้น เพราะกรอบของระเบียบ วินัยครอบงำความคิดของเด็กไว้ การปล่อยให้เด็กมีอิสระทาง ความคิด ทำให้เกิดความคิด สร้างสรรค์	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๖	ถ้ามนุษย์มีความคิดในการ มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่มี ประโยชน์ นำมาทำให้เกิด ประโยชน์ได้ ถือว่าเป็นจิต สร้างสรรค์ ตัวอย่างเช่น การรี ไซเคิลขยะ หากไม่มี แนวความคิดสร้างสรรค์ ก็ไม่ สามารถนำของที่ไม่มีประโยชน์ มาทำประโยชน์ได้ แนวคิดเรื่อง ของการไม่มีขยะนี้ จะทำให้มีแต่ ของที่เป็นประโยชน์ ต่อไปโลก ของเราจะไม่มีสิ่งใดที่ต้องทิ้งได้ เลย รวมทั้งการนำของเสียมา ทำเป็นปุ๋ย แล้วนำไปปลูกผักได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยที่มีลักษณะ สร้างสรรค์ ก็จะเป็นงานวิจัยที่มี คุณภาพ มีผู้นำไปต่อยอดได้	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๕.๐๐	๐.๐๐	
๑๗	ฝึกฝนการมอง การพิจารณา อย่างถี่ถ้วน ฝึกที่จะมองโลกมอง สิ่งต่าง ๆ ในมุมมองที่แตกต่าง จากคนอื่นให้ได้ กล้าคิด สงสัย โดยไม่ติดอยู่ในกรอบ	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔๙ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มนำการจัดการ
การศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มนำการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	ประกอบ
	“จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)						
	ด้านการศึกษา						
๑๗	ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมี ความกล้าคิด กล้าทำ เข้าใจ กรอบ และเรียนรู้ที่จะคิดและทำ นอกกรอบ โดยความรับผิดชอบ ต่อตนเองและผู้อื่น	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
	ด้านพุทธจิตวิทยา						
๑๘	ควรพัฒนาระดับปัญญา ^{ขั้นสุด} ตมยปัญญา จิตตมยปัญญา และ ภาวนามยปัญญา โดยใช้ ฐานความรู้สาขาผ่าน กระบวนการทดลองเชิง วิทยาศาสตร์ เพื่อยืนยันสิ่งที่ ค้นพบใหม่	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๙	ควรให้ชี้ชัดเจาะจงไปที่การรู้จัก ปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และผลอันเกิด จากการแก้ปัญหา เพื่อให้จิตรับรู้ ความเป็นจริง แล้วแก้ไข และ รู้จักปล่อยวางอย่างมี สติสัมปชัญญะ ปัญญา และ สมาธิ	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๒๐	การศึกษาทางพุทธควรมีแนวคิด ปรับตามยุคตามสมัยมากขึ้น ให้ ปรับเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๒๑	การพัฒนาจิตที่เปี่ยมล้นด้วย พลัง จึงเป็นการเปิดเพิ่มพื้นที่ ใหม่ให้เกิดขึ้นแก่จิตได้ใช้ สมรรถนะอย่างเหมาะสม	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๙ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มนำการจัดการ
การศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มนำการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)						
	ด้านพุทธจิตวิทยา						
๒๒	การคิดสร้างสรรค์ต้องอาศัย ประสบการณ์เดิมที่เป็นองค์ ความรู้เก่าที่มีความเชี่ยวชาญ เป็นพื้นฐาน แล้วใช้จินตตามย ปัญญา พิจารณาถึงความเป็นไป ของการศึกษาในปัจจุบัน และ แนวโน้มนำอนาคต เมื่อเห็นความ เปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนเป็น การเห็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขใน อนาคต จึงดำเนินการใช้ความรู้ ที่มีสร้างสรรค์ผลงานเพื่อที่จะ นำไปสู่เป้าหมายนั้นตามหลัก ของจิตวิทยาต่อไป	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๒๓	ผลของการรับรู้คือ ต้องอาศัย ความรู้ที่จำเป็นและกระบวนการ ที่เหมาะสมเป็นการสร้างสรรค์ ได้อีกวิธีหนึ่ง	๔.๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๒๔	งานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่าต้องมา จากบุคลิกภาพและวุฒิภาวะทาง อารมณ์ที่มั่นคง หนักแน่น	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

จากตารางที่ ๔.๙ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามความคิดเห็นของ
ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มนำการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการ
สร้างสรรค์ ในรอบที่ ๓ สรุปได้ดังนี้

๑. ค่ามัธยฐานของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวโน้มนำการจัดการพุทธ
จิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์
มีค่ามัธยฐาน ตั้งแต่ ๔.๐๐-๕.๐๐ โดย
ค่ามัธยฐาน ๕.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้มนำ ข้อที่ ๑-๒ ข้อ ๔-๑๓ ข้อ ๑๕-๒๒ และ ข้อ ๒๔
ค่ามัธยฐาน ๔.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้มนำ ข้อที่ ๓ ข้อ ๑๔ และ ข้อ ๒๓
๒. ค่าฐานนิยมของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวโน้มนำการจัดการพุทธ
จิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์
มีค่าฐานนิยม ตั้งแต่ ๔.๐๐-๕.๐๐ โดย

- ค่าฐานนิยม ๕.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวนอน ข้อที่ ๑-๒ ข้อ ๔-๑๓ ข้อ ๑๕-๒๒ และ ข้อ ๒๔
 ค่าฐานนิยม ๔.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวนอน ข้อที่ ๓ ข้อ ๑๔ และ ข้อ ๒๓
๓. ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวนอนการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์
 มีค่า < ๑.๕๐ ทุกประเด็นแนวนอน
 ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ๑.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวนอน ข้อที่ ๑-๑๑ และ ข้อ ๑๓-๑๕
 ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ๐.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวนอน ข้อที่ ๑๒ ข้อ ๑๖
๔. ค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยม
 ไม่มีค่าใดเกิน ๑.๐๐

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวนอนการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ รอบที่ ๓

ข้อ	แนวนอนการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งความเคารพ” (Respectful Mind)						
	ด้านการศึกษา						
๑	วิธีการสร้างความก้าวหน้า ท่ามกลางเหตุการณ์เลวร้าย คือ การสร้างความก้าวหน้าทาง การศึกษา	๔.๕๐	๔.๐๐	๐.๕๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๒	สังคมควรก่อให้เกิดความ รับผิดชอบกันระหว่างกลุ่ม พร้อมทั้งการแสดงออกซึ่งความ เคารพซึ่งกันและกัน	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๓	การเข้ากลุ่มหรือการจัดการชีวิต คนในสังคม ถูกมองว่าเป็นมรดก ทางวัฒนธรรม	๔.๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๔	มนุษย์มีแนวนอนในการสร้าง กลุ่ม และความแตกต่างกัน ระหว่างกลุ่ม ดังนั้น ความสัมพันธ์ของมนุษย์จึงมี หลายระดับ ในรูปแบบของ มิตรภาพและการเป็นคู่แข่งกัน	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๕	จิตแห่งความเคารพ ช่วย แก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของ สังคมไทย ที่มีปัญหาหมกมุ่น	๔.๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มนำการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มนำการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งความเคารพ” (Respectful Mind)						
	ด้านการศึกษา						
๖	การรับฟังเป็นสิ่งสำคัญ จำเป็นต้องฟังดูก่อนว่าสิ่งนั้น เป็นประโยชน์หรือไม่ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจึงจะเป็น ประโยชน์ต่อสังคม การ วิเคราะห์สิ่งที่มีผู้เสนอมา สิ่งนั้น อาจเป็นนวัตกรรมในยุค ๔.๐ ซึ่ง จะเป็นประโยชน์ ในการสร้าง ความสงบร่มเย็น ให้กับสังคม ต่อไป	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
	ด้านพุทธจิตวิทยา						
๗	การปลูกฝังความสามารถในการ รับรู้ โดยไม่คำนึงถึงความเป็น มนุษย์นั้น ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะนิสัยของคนสำคัญกว่า มันสมอง	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๘	ในที่มีที่มีความแตกแยก การ แสวงหาความจริงและสร้าง ความสมานฉันท์เป็นสิ่งที่มีความ จำเป็นอย่างยิ่ง	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๐	การยอมรับความแตกต่าง ระหว่างกัน และเรียนรู้ที่จะอยู่ ร่วมกัน หมายถึงการมองเห็น คุณค่าของมนุษย์ในกลุ่มอื่นด้วย	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๕.๐๐	๐.๐๐	
๑๑	การเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังทุก ความคิดเห็นทั้งของบุคคลและ กลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่ แตกต่างหลากหลายอย่างเห็น อกเห็นใจและเป็นไปในทาง สร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การ ทำงานร่วมกันกับที่แตกต่างกัน	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๗๕	๐.๒๕	

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มนำการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มนำการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งความเคารพ” (Respectful Mind)						
	ด้านพุทธจิตวิทยา						
๑๒	ควรพัฒนาการเรียนรู้อย่างเข้าใจ บนกระบวนการที่สนใจตามหลัก กัลยาณมิตร และเสริมสร้างด้วย ฐานหลักสาราณียธรรมอันจะ เอื้อต่อโอกาสการเรียนรู้ด้วยจิต ที่รุ่มเย็นเป็นธรรม	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๗๕	๐.๒๕	
๑๓	จิตแห่งความเคารพ เป็นการเปิด ใจต้อนรับบุคคลและกลุ่มที่ หลากหลาย เชื่อในคุณงามความ ดีของผู้อื่น มอบความไว้นับถือเชื่อ ใจในเบื้องต้น พยายามเชื่อม สัมพันธ์และไม่ด่วนตัดสินใคร เชื่อว่า "ความหลากหลายเป็นสิ่งที่ ดี โลกจะน่าอยู่ขึ้นเมื่อเรารู้จัก เคารพกันและกัน"	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๔	การจะพัฒนาทักษะด้านจิต เคารพนี้จะต้องฝึกการอยู่ร่วมกัน กับบุคคลที่หลากหลาย บทบาท หน้าที่ เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่ถูกต้อง ในการอยู่ร่วมกัน สิ่งที่ควร ปฏิบัติกับคนแต่ละบทบาท ผู้ ฝึกสอน ควรเป็นผู้ชี้แนะในสิ่งที่ ถูกต้อง	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๔	การจะพัฒนาทักษะด้านจิต เคารพนี้จะต้องฝึกการอยู่ร่วมกัน กับบุคคลที่หลากหลาย บทบาท หน้าที่ เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่ถูกต้อง ในการอยู่ร่วมกัน สิ่งที่ควร ปฏิบัติกับคนแต่ละบทบาท ผู้ ฝึกสอน ควรเป็นผู้ชี้แนะในสิ่งที่ ถูกต้อง สิ่งที่คาดว่าจะได้รับคือ การรู้บทบาทของตนเอง การ แสดงออกต่อผู้อื่นอย่างถูกต้อง เกิดสัมพันธภาพที่ดีในสังคม	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มนำการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มนำการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา : กรณีศึกษาศักยภาพจิต อนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งความเคารพ” (Respectful Mind)						
	ด้านพุทธจิตวิทยา						
๑๕	การอ่อนน้อม การยอมรับ ความคิดของคนอื่น จะเกิดขึ้นใน ขณะที่แทรกพระธรรม	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๖	การเคารพความคิดผู้อื่น คือการ มองเห็นความเป็นมนุษย์ในตัว คนอื่น ยอมรับศักดิ์ศรีของความ เป็นมนุษย์ว่าทุกคนเท่าเทียมกัน	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๗	เห็นด้วยอย่างยิ่งและควรมีจิต ประกอบด้วยพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ความคิดย่อมมีความแตกต่างกัน ควรเปิดใจในแนวคิดที่แตกต่าง กัน	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๘	จิตแห่งความเคารพ ช่วย แก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของ สังคมไทย ที่มีปัญหามานาน	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๙	การมีจิตแห่งความเคารพนี้ต้อง อาศัยหลักสาราณียธรรม เคารพ ในความเห็นของทุกคนเสมอ ภาค โดยมีการกระทำทางกาย วาจา ใจ ประกอบด้วยความ ปรารถนาดีต่อผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน มีการ กระทำและความเห็นร่วมกัน ไม่ เกิดความขัดแย้งทางความคิด ผลจะทำให้เกิดความรักและ ความเคารพ ความสามัคคี ความ สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับ ผู้ร่วมงาน	๔.๕๐	๕.๐๐	-๐.๕๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

จากตารางที่ ๔.๑๐ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามความคิดเห็นของ
ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มนำการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งความ
เคารพ ในรอบที่ ๓ สรุปได้ดังนี้

๑. ค่ามัธยฐานของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวโน้มการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ
มีค่ามัธยฐาน ตั้งแต่ ๔.๐๐-๕.๐๐ โดย
ค่ามัธยฐาน ๕.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๒ ข้อ ๔ และ ข้อ ๖-๑๘
ค่ามัธยฐาน ๔.๕๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๑ และข้อ ๑๙
ค่ามัธยฐาน ๔.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๓ และ ข้อ ๕
๒. ค่าฐานนิยมของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวโน้มการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ
มีค่าฐานนิยม ตั้งแต่ ๔.๐๐-๕.๐๐ โดย
ค่าฐานนิยม ๕.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๒ ข้อ ๔ และ ข้อ ๖-๑๘
ค่าฐานนิยม ๔.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๑ ข้อ ๓ และ ข้อ ๕
๓. ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวโน้มการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ
มีค่า < ๑.๕๐ ทุกประเด็นแนวโน้ม
ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ๑.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๑-๙ และ ข้อ ๑๓-๑๙
ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ๐.๒๕ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๑๑ และ ข้อ ๑๒
ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ๐.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๑๐
๔. ค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยม
ไม่มีค่าใดเกิน ๑.๐๐

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม รอบที่ ๓

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผลประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn-Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งจริยธรรม” (Ethical Mind)						
	ด้านการศึกษา						
๑	มโนทัศน์ที่เป็นผลจากการรับรู้สิทธิและความรับผิดชอบในหน้าที่ของแต่ละคน สิ่งสำคัญคือผู้มีจริยธรรมต้องประพฤติตนให้สอดคล้องกับสิ่งที่ตนยึดมั่น แม้พฤติกรรมนั้นจะขัดกับผลประโยชน์ส่วนตนก็ตาม	๔.๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐-๔.๐๐	๑.๐๐	
๒	องค์ประกอบที่เป็นรากฐานให้แก่ชีวิตที่มีจริยธรรมคือคำพูดและการกระทำ	๔.๕๐	๕.๐๐	-๐.๕๐	๕.๐๐-๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัด
การศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มการจัด การศึกษา พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษา ศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งจริยธรรม” (Ethical Mind)						
	ด้านการศึกษา						
๓	การพัฒนาจิตจริยธรรมเป็นไป โดยธรรมชาติ โดยเฉพาะการ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มี จริยธรรม และบรรยากาศก็เป็น ส่วนสำคัญ	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๔	สังคมควรแทรกจริยธรรมในทุก ส่วนของสถาบันที่เกี่ยวข้อง	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๗๕	๐.๒๕	
๕	มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสืบ หางานที่มีจริยธรรมบกพร่อง เนื่องจากหากละเลยหลัก จริยธรรมจะเป็นการบ่อนทำลาย ทั้งสถาบันและสังคม เป็นการ เสื่อมทางวิชาชีพ	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๖	จิตรู้จริยธรรมจำเป็นต้องผ่าน กระบวนการฝึกหัดที่จะเป็นใน แบบที่อยากเป็น และหากสวน ทางกับอุดมคติ ควรแก้ไขให้ ถูกต้อง	๔.๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๗	การรักษาจริยธรรมของตนให้อยู่ ในกรอบนั้นยังไม่เพียงพอ ควร ขยายความรับผิดชอบออกไปให้ ครอบคลุมสังคมที่เป็นสมาชิก ด้วย ดั่งข้อความ “เรา รับผิดชอบต่อสิ่งที่ทำยังไม่พอ ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เราไม่ได้ ทำด้วย”	๔.๕๐	๕.๐๐	-๐.๕๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๘	การมีความรู้คุณธรรม ซึ่งจะ นำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์ ส่วนรวมมากกว่าตอบสนอง ประโยชน์ส่วนตน	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๕.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการ
การศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มการจัดการ การศึกษา พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษา ศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งจริยธรรม” (Ethical Mind)						
	ด้านการศึกษา						
๙	การเห็นประโยชน์ส่วนรวม ควรได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็กจนเป็นนิสัย หากเห็นแก่ตัวตั้งแต่เด็ก การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมคงทำไม่สำเร็จ และจริยธรรมคงสร้างลำบาก	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐-๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๐	ทุกการศึกษาต้องมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลัก	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐-๔.๗๕	๐.๒๕	
๑๑	ปัญหาใหญ่ของสังคมไทยคือการบกพร่องในจริยธรรม เช่น โกงได้ แต่ต้องแบ่งฉันทด้วย ทำให้ประเทศก้าวต่อไปลำบาก เพราะการโกงกินมิให้เห็นทุกหย่อมหญ้า	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐-๕.๐๐	๑.๐๐	
๑๒	จิตจริยธรรมสามารถปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นให้ได้แก่ เช่นเดียวกัน ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีการแสดงออกที่ไม่เป็นโทษ และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐-๔.๗๕	๐.๒๕	
	ด้านพุทธจิตวิทยา						
๑๓	จิตจริยธรรมสามารถนึกถึงตนเองได้ในเชิงนามธรรม	๔.๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐-๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๔	ควรใช้หลักสุขภาวะองค์รวมต่อการพัฒนาคุณภาพแห่งจิตที่จะเสริมสร้างด้วยหลักสติปัญญา 4 หรือหลักภาวนา 4 เพื่อเอื้อต่อการเข้าสู่สภาวะธรรมขั้นสูงต่อไป	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐-๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัด
การศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มการจัด การศึกษา พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษา ศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn- Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งจริยธรรม” (Ethical Mind)						
	ด้านพุทธจิตวิทยา						
๑๔	ตั้งนัยการมีแค่ความรู้คู่คุณธรรม จึงไม่เพียงพอ ต่อการศึกษาพุทธ จิตวิทยา จำเป็นต้องทดลองและ ปฏิบัติอย่างที่ชอบด้วยธรรมเป็น ที่สุด						
๑๕	จิตแห่งจริยธรรม คือ การรู้ จริยธรรมสามารถนึกถึงตนเอง ในเชิงนามธรรม และถามตัวเอง ได้ว่า "ฉันอยากเป็นคนงานแบบ ไหน ฉันอยากเป็นพลเมืองแบบ ไหน" นึกถึงตนเองในบริบทที่ เป็นสากล เช่น "โลกเราจะเป็น อย่างไร ถ้าเพื่อนร่วมอาชีพมี จุดยืนเดียวกับฉัน" สังคมควร แทรกจริยศาสตร์ในทุกภาคส่วน หลักๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก มุ่ง สร้างอาชีพและพลเมืองที่มี จริยธรรม	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๖	ประเทศไทยเป็นประเทศที่มี ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำ ชาติ ซึ่งเป็นการไม่ยากเกินไปที่ เราจะปูพื้นฐานจริยธรรมให้กับ เด็กตั้งแต่การเริ่มต้นรับรู้ได้ ให้ ได้รู้ว่าอะไรถูก ผิด จากนั้น ปล่อยให้เค้ามีอิสระทางความคิด ถ้าพื้นฐานจริยธรรมดี ไม่ว่าเค้า จะดำเนินชีวิตต่อไปอย่างไร เจอ ปัญหา อุปสรรคอะไร การคิด สร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาคิดนอก กรอบก็ยังคงอยู่บนพื้นฐานของ ความถูกต้องดีงาม และนี่คือสิ่งที่ คาดหวังจะให้เกิดขึ้น	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐- ๔.๐๐	๑.๐๐	

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มนำการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม รอบที่ ๓ (ต่อ)

ข้อ	แนวโน้มนำการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผลประกอบ
		Mdn	Mod	Mdn-Mod	Q3-Q1	Q	
	“จิตแห่งจริยธรรม” (Ethical Mind)						
	ด้านพุทธจิตวิทยา						
๑๗	หลักพระธรรม ครอบคลุมจิตจริยธรรมได้ทั้งหมด	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐-๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๘	การมีจิตสาธารณะเช่นนี้ เพื่อทำลายอึดตา อึดตนินยา	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐-๔.๐๐	๑.๐๐	
๑๙	ควรพัฒนาหลักจริยธรรมบนฐานคิดที่เป็นธรรมและชอบธรรมด้วย ไม่ควรพิจารณาตัดสินเหตุผลจริยธรรมในเชิงตรรกะเพราะไม่เอื้อต่อความเห็นที่ถูกต้องตามธรรม ควรยึดถือหลักธรรมเป็นสำคัญ	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐-๔.๐๐	๑.๐๐	
๒๐	การมีความรู้ต้องคู่กับคุณธรรมตามหลักการของพระพุทธเจ้า อันได้แก่ วิชาจรณสัมปันโน ความสมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงต้องมีความรู้ตามหลักวิชาการดี และความประพฤติทางคุณธรรม จริยธรรมที่ดี มีความละเอียดต่อความซื่อ กลัวบาป ซื่อสัตย์สุจริต มีความอ่อนน้อมถ่อมตน กตัญญูกตเวที เป็นต้น	๕.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐-๔.๗๕	๐.๒๕	

จากตารางที่ ๔.๑๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มนำการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม ในรอบที่ ๓ สรุปได้ดังนี้

- ค่ามัธยฐานของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวโน้มนำการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม มีค่ามัธยฐาน ตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ โดย
 - ค่ามัธยฐาน ๕.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้มนำ ข้อที่ ๓-๕ ข้อ ๘-๑๒ และ ข้อ ๑๔-๒๐
 - ค่ามัธยฐาน ๔.๕๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้มนำ ข้อที่ ๒ และ ข้อ ๗
 - ค่ามัธยฐาน ๔.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้มนำ ข้อที่ ๔ ข้อ ๖ และ ข้อ ๑๓

๒. ค่าฐานนิยมของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวโน้มการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม
มีค่าฐานนิยม ตั้งแต่ ๔.๐๐-๕.๐๐ โดย
ค่าฐานนิยม ๕.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๒-๕ ข้อ ๗-๑๒ และ ข้อ ๑๔-๒๑
ค่าฐานนิยม ๔.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๔ ข้อ ๖ และ ข้อ ๑๓
๓. ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวโน้มการจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม
มีค่า < ๑.๕๐ ทุกประเด็นแนวโน้ม
ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ๑.๐๐ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๑-๓ ข้อ ๕-๗ ข้อ ๙ และ ข้อ ๑๓-๑๙
ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ๐.๒๕ ได้แก่ ประเด็นแนวโน้ม ข้อที่ ๔ ข้อ ๑๐ ข้อ ๑๒ และ ข้อ ๒๐
๔. ค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยม
ไม่มีค่าใดเกิน ๑.๐๐

๔.๑.๓ ผลการวิเคราะห์สามารถสรุปแนวโน้มการจัดการศึกษาศักยภาพจิตอนาคต พิจารณาแบ่งออกเป็นด้านการศึกษาด้านพุทธจิตวิทยา

ผู้วิจัยได้คัดเลือกแนวโน้มที่มีความเป็นไปได้ในการนำไปกำหนดสำหรับการจัดการศึกษาศักยภาพจิตอนาคต: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ที่เป็นไปได้ในระดับมากที่สุด กล่าวคือ ข้อความหรือประโยคที่มีค่ามัธยฐานตั้งแต่ ๔.๕๐ ขึ้นไป และเป็นแนวโน้มที่มีความสอดคล้องกันของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ไม่เกิน ๑.๕๐ ความแตกต่างระหว่างฐานนิยมกับมัธยฐานมีค่าไม่เกิน ๑.๐๐

ผลการวิเคราะห์สามารถสรุปแนวโน้มการจัดการศึกษาศักยภาพจิตอนาคตได้ดังนี้

ด้านจิตแห่งวิทยาการ

แนวโน้มของผู้เชี่ยวชาญที่ควรนำไปกำหนดเป็นแนวคิดในการสร้างเสริมจิตแห่งวิทยาการมีความเห็นอยู่ในระดับ “มากที่สุด” กล่าวคือ ค่ามัธยฐาน ๔.๕๐-๕.๐๐ มีความเห็นสอดคล้องกัน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ < ๑.๕๐ ค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยม < ๑.๐๐ จำนวน ๑๗ ข้อ จากจำนวนแนวโน้มทั้งหมด ๒๐ ข้อ โดยแบ่งออกเป็นด้านการศึกษ จำนวน ๙ ข้อ และด้านพุทธจิตวิทยา จำนวน ๖ ข้อ ได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ แบ่งออกเป็นด้านการศึกษาและด้านจิตวิทยา

ด้านการศึกษา
๑) สาขาวิชาต้องการการพัฒนา เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชา ย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย
๒) การได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง จะช่วยขัดเกลาความชำนาญให้มากขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องมีวินัยในการพัฒนาความเชี่ยวชาญนั้น
๓) การฝึกฝนวิธีการคิด เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในสาขาวิชา
๔) ความเชี่ยวชาญในหลายสาขาวิชา สามารถหลอมรวมสาขาวิชาเหล่านั้นเข้าด้วยกันได้ เช่นเดียวกับการมีมุมมองที่หลากหลายคือเป้าหมายของความเป็นจริง

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัด การศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศึกษาสภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ แบ่งออกเป็นด้านการศึกษา และด้านจิตวิทยา (ต่อ)

ด้านการศึกษา
๕) วิทยาการของการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทำให้เกิดความเชี่ยวชาญได้เร็วขึ้น   ๖) การศึกษาเรื่องจิตควรต้องมีเครื่องมือที่พัฒนาตรวจสอบอย่างหลากหลายจะอนุมานสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จึงไม่ สมเหตุสมผลยิ่ง ดังนั้นควรมีฐานคิดอย่างสมดุล จึงจะทำให้การทดลองน่าเชื่อถือได้   ๗) ควรระวังขีดจำกัดของความเชี่ยวชาญ เพราะคิดว่าเชี่ยวชาญแล้วจึงตกอยู่ในความประมาท หยุดการใฝ่รู้ อย่างต่อเนื่อง เป็นกับดักความคิดที่ทำให้ไม่ก้าวหน้า   ๘) ในการเสริมสร้างทักษะ จิตแห่งวิทยาการ ต้องให้ความสำคัญกับการฝึกฝนเพื่อพัฒนาความสามารถในการ คิด มากกว่าการท่องจำแบบสมัยก่อน โดยต้องเข้าใจและประยุกต์ใช้วิทยาการแขนงต่าง ๆ เพื่อตอบโจทย์ หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง   ๙) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตแห่งวิทยาการ ต้องรู้จักนำกรอบความรู้ของศาสตร์อื่น ๆ มาประยุกต์ใช้ และ ทำความเข้าใจแก่นแท้และภาพรวมของปัญหา จนทำให้สามารถประยุกต์ใช้หรือสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ สิ่งที่น่าคิดว่าจะได้รับคือ ทักษะความเชี่ยวชาญที่เพิ่มขึ้นในสิ่งที่ฝึกฝน
ด้านพุทธจิตวิทยา
๑) ควรเป็นศึกษาเรียนรู้ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่เอื้อต่อการเข้าใจ เข้าถึงและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดจิต แห่งการตื่นรู้ที่ชอบแล้วตามธรรม   ๒) เรียนปฏิบัติจริง เพื่อเข้าใจทฤษฎี และโยงเข้าหาหลักธรรม จะได้ความรู้ไปพร้อมๆกัน   ๓) พื้นฐานศีลห้าต้องแม่นยำก่อน จึงจะเกิดจิตแห่งวิทยาการได้ เน้นเรื่องการฝึกสติ และสมาธิให้มั่นคง   ๔) ทำให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาทางพุทธได้อย่างชัดเจนมากขึ้น   ๕) บุคคลควรมีความตื่นอยู่เสมอ ตื่นในที่นี้หมายถึง ควรปลุกจิตให้ตื่นได้อย่างไร ในการฝึกจิตให้มีสมาธิ จะทำ ให้เกิดปัญญา เป็นจิตที่เบิกบาน เปรียบเสมือนการทำงานที่ไม่มีการค้างคา ในการทำงานทุกอย่างจะไม่มี ปัญหาเกิดขึ้นเลย ถ้าทำงานด้วยจิตงอกงาม   ๖) เป็นจิตที่มีการพัฒนา เป็นปัญญาที่หลักแหลมในการที่จะคิดพิจารณา ออกแบบดีไซน์ ทำให้เกิดความ เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ที่เป็นจิตรกรเอก สามารถวาดภาพได้อย่าง สวยงาม ทั้งนี้มาจากการทำสมาธิภาวนา   ๗) ๑. สงสัย สนใจ อยากรู้ อยากเห็นสิ่งใหม่ๆ ๒. นำมาครุ่นคิด ๓. ทำลองทำและปรับปรุงให้เป็นรูปธรรม ชัดเจนขึ้น   ๘) แนวคิดการศึกษาทางพุทธโดยใช้หลักไตรสิกขาบูรณาการเข้ากับหลักการเรียนรู้ทางจิตวิทยา โดยใช้วิธีการ พัฒนาการเรียนรู้พฤติกรรมทางกาย ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตด้านศีล โดยพัฒนาจิต ให้เกิดสมาธิและ ปัญญา การศึกษาอย่างเป็นระบบนี้จะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นจิตแห่งวิทยาการได้ใน ที่สุด

ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์

แนวโน้มของผู้เชี่ยวชาญที่ควรนำไปกำหนดเป็นแนวคิดในการสร้างเสริมจิตแห่งการสังเคราะห์ มีความเห็น อยู่ในระดับ “มากที่สุด” กล่าวคือ ค่ามัธยฐาน ๔.๕๐-๕.๐๐ มีความเห็นสอดคล้องกัน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ < ๑.๕๐ ค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยม < ๑.๐๐ จำนวน ๑๙ ข้อ จากจำนวนแนวโน้มทั้งหมด ๒๑ ข้อ โดยแบ่งออกเป็นด้านการศึกษา จำนวน ๑๓ ข้อ และด้านพุทธจิตวิทยา จำนวน ๖ ข้อ ได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัด การศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ แบ่งออกเป็นด้าน การศึกษาและด้านจิตวิทยา

ด้านการศึกษา
๑) เป็นการนำข้อมูลมาผสมผสานกันอย่างมีเหตุผลเพื่อตนเองและผู้อื่น   ๒) รูปแบบของการนำเสนอทสรูปการสังเคราะห์ จะนำไปสู่การตัดสินใจขั้นสุดท้าย   ๓) กระบวนการสังเคราะห์ ต้องค้นหาข้อมูล สืบค้น ประเมิน ติดตาม หรือคัดแยกข้อมูล ปรับปรุงแก้ไข และมีการทบทวนเสมอ   ๔) การสังเคราะห์ที่ดีนั้น ต้องมีความรู้ในสาขาวิชามากพอที่จะเชื่อถือได้   ๕) สิ่งสำคัญควรตระหนักว่าสิ่งใดมีความเหมาะสมสำหรับตนเองและผู้ใช้ประโยชน์จากงานสังเคราะห์นั้น   ๖) การสังเคราะห์มีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือ ๑. มีเป้าหมาย ๒. มีจุดเริ่มต้น ๓. เลือกกลยุทธ์ วิธีการ และแนวทาง ๔. มีผลป้อนกลับ   ๗) การพัฒนาในสิ่งที่ชำนาญ ย่อมสามารถทำให้เกิดจิตสังเคราะห์ได้   ๘) จิตที่สามารถสังเคราะห์ได้นั้น ต้องได้รับแรงผลักดันด้วยจิตใจที่แน่วแน่ ผสานกับความเข้าใจที่ถูกต้อง และเหมาะสม   ๙) การจะเสริมทักษะจิตแห่งการสังเคราะห์นี้ควรต้องฝึกการจับประเด็นที่สำคัญจากการฟัง การอ่าน หรือ การรับรู้สิ่งต่างๆ หากทักษะการจับประเด็นเข้มแข็งมากพอจะทำให้มีความรอบคอบ และความ ผิดพลาดน้อย จากนั้นค่อยฝึกการผสมผสานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ซึ่งเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยาก ผู้สอน ควรมีความรู้ ความสามารถเพียงพอ สิ่งที่ดีกว่าจะได้คือ การได้องค์ความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ๆ ในการ แก้ปัญหาที่ดีกว่าเดิม   ๑๐) การสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ๆ ควรจัดการสอนนวัตกรรมที่ทันสมัย เพื่อให้มีกระบวนการคิดแบบ สังเคราะห์มากกว่านี้   ๑๑) จิตแห่งการสังเคราะห์ ต้องผ่านกระบวนการหมั่นฝึกซ้อม (Rehearsal)บ่อยๆ จึงจะเป็นทักษะที่ติดตัวได้   ๑๒) การสังเคราะห์เป็นงานที่ละเอียดอ่อน การจะสังเคราะห์ที่ดีต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาผ่านการอบรมมาแล้ว เป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น ในการอ่านหนังสือหลายเล่ม ทำให้เกิดประสบการณ์สามารถสังเคราะห์ความรู้นั้นได้ดี   ๑๓) มองสิ่งต่าง ๆ ในรายละเอียดได้อย่างชัดเจน เช่น คุณสมบัติ กลุ่ม ประเภท ลักษณะ ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีความสามารถในการทำข้อมูลที่มีคุณสมบัติ ประเภท มาบูรณาการในการ สร้างองค์ความรู้ใหม่
ด้านพุทธจิตวิทยา
๑) ควรเป็นศึกษาเรียนรู้ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่เอื้อต่อการเข้าใจ เข้าถึงและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดจิต แห่งการตื่นรู้ที่ซบแล้วตามธรรม   ๒) เรียนปฏิบัติจริง เพื่อเข้าใจทฤษฎี และโยงเข้าหาหลักธรรม จะได้ความรู้ไปพร้อมๆกัน   ๓) พื้นฐานศีลทำต้องแม่นยำก่อน จึงจะเกิดจิตแห่งวิทยาการได้ เน้นเรื่องการฝึกสติ และสมาธิให้มั่นคง   ๔) ทำให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาทางพุทธได้อย่างชัดเจนมากขึ้น   ๕) บุคคลควรมีความตื่นอยู่เสมอ ตื่นในที่นี้หมายถึง ควรปลุกจิตให้ตื่นได้อย่างไร ในการฝึกจิตให้มีสมาธิ จะทำ ให้เกิดปัญญา เป็นจิตที่เบิกบาน เปรียบเสมือนการทำงานที่ไม่มีการค้างคา ในการทำงานทุกอย่างจะไม่มี ปัญหาเกิดขึ้นเลย ถ้าทำงานด้วยจิตงอกงาม   ๖) เป็นจิตที่มีการพัฒนา เป็นปัญญาที่หลักแหลมในการที่จะคิดพิจารณา ออกแบบดีไซน์ ทำให้เกิดความ เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ที่เป็นจิตรกรเอก สามารถวาดภาพได้อย่าง สวยงาม ทั้งนี้มาจากการทำสมาธิภาวนา   ๗) ๑. สงสัย สนใจ อยากรู้ อยากเห็นสิ่งใหม่ๆ ๒. นำมาครุ่นคิด ๓. ทำลองทำและปรับปรุงให้เป็นรูปธรรม ชัดเจนขึ้น

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัด การศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศึกษาสภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ แบ่งออกเป็นด้าน การศึกษาและด้านจิตวิทยา (ต่อ)

ด้านพุทธจิตวิทยา
๘) แนวคิดการศึกษาทางพุทธโดยใช้หลักไตรสิกขาบูรณาการเข้ากับหลักการเรียนรู้ทางจิตวิทยา โดยใช้วิธีการ พัฒนาการเรียนรู้พฤติกรรมทางกาย ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตด้านศีล โดยพัฒนาจิต ให้เกิดสมาธิและ ปัญญา การศึกษาอย่างเป็นระบบนี้จะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นจิตแห่งวิทยาการได้ใน ที่สุด

ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์

แนวโน้มของผู้เชี่ยวชาญที่ควรนำไปกำหนดเป็นแนวคิดในการสร้างเสริมจิตแห่งการสร้างสรรค์ มีความเห็น อยู่ในระดับ “มากที่สุด” กล่าวคือ ค่ามัธยฐาน ๔.๕๐-๕.๐๐ มีความเห็นสอดคล้องกัน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ < ๑.๕๐ ค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยม < ๑.๐๐ จำนวน ๒๑ ข้อ จากจำนวนแนวโน้มทั้งหมด ๒๔ ข้อ โดยแบ่งออกเป็นด้านการศึกษา จำนวน ๑๕ ข้อ และด้านพุทธจิตวิทยา จำนวน ๖ ข้อ ได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัด การศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศึกษาสภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ แบ่งออกเป็นด้าน การศึกษาและด้านจิตวิทยา

ด้านการศึกษา
๑) การสร้างสรรค์นั้นมาจากความคิดนอกกรอบ
๒) การสร้างสรรค์เป็นการค้นหาแนวคิดและแนวปฏิบัติใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง และเรียนรู้จากความ ผิดพลาด
๓) ความฉลาดทางปัญญา และความสามารถในการสังเคราะห์ สามารถเพิ่มพูนได้อย่างต่อเนื่องทั้งชีวิตและ เมื่อหลอมรวมการสังเคราะห์เข้าด้วยกันจะถือเป็นการสร้างสรรค์
๔) ความหมาย ความสำคัญ และการเชื่อมโยงเป็นสิ่งที่ต้องการอย่างยิ่งในปัจจุบัน
๕) การปลูกจิตสร้างสรรค์ อย่างหนึ่งคือสร้างความท้าทายต่ออุปสรรค เป็นการกำจัดข้อคับข้องใจ
๖) หลักสูตรและการสอน สามารถปลูกฝังความคิดสร้างสรรค์ในตัวผู้เรียน และช่วยสำรวจแนวคิดการ สร้างสรรค์ได้
๗) จิตเชี่ยวชาญเป็นเรื่องของความลึก จิตสังเคราะห์เป็นเรื่องของความกว้าง และจิตสร้างสรรค์เป็นเรื่อง ของการแผ่ขยาย
๘) การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่มีความแตกต่างไปจากเดิม
๙) จิตแห่งการสร้างสรรค์ คือ การมีกระบวนการทางความคิดในการสร้างสิ่งใหม่ๆ ที่สร้างสรรค์ และหลุด ออกจากกรอบวิธีการคิดแบบเดิมๆ
๑๐) การเสริมทักษะจิตแห่งการสร้างสรรค์ ควรเริ่มตั้งแต่การให้อิสระในการคิด ไม่ควรตีกรอบให้เด็กกว่าเค้า ควรเป็นอะไร อย่างไร หากเปรียบเด็กเป็นคอมพิวเตอร์เครื่องหนึ่ง เราควรใส่เพียงแค่อุปกรณ์พื้นฐานที่ ควรจะมีเท่านั้น ส่วนโปรแกรมอื่นๆขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็กเอง เมื่อเปิดโอกาสให้คิดนอกกรอบได้ ความคิดสร้างสรรค์จะเกิดได้ง่ายขึ้น
๑๑) ความท้าทายและอุปสรรคเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้มนุษย์คิดหาทางออกที่แตกต่างกันได้ขึ้นกับ สิ่งแวดล้อมที่ผ่านมามีโอกาสได้คิดอย่างอิสระมากแค่ไหน ผู้ฝึกสอนอาจทำหน้าที่แค่เป็นที่ปรึกษา เท่านั้น สิ่งที่คาดหวังจะได้คือการแก้ปัญหาที่พบเจอในชีวิตประจำวันได้
๑๒) การเรียนทฤษฎีก่อน และตามด้วยการปฏิบัติแล้วจึงพิสูจน์เข้าหาทฤษฎี มีผลทำให้เกิดแนวคิดที่ หลากหลาย

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัด การศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศึกษาสภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ แบ่งออกเป็นด้าน การศึกษาและด้านจิตวิทยา (ต่อ)

ด้านการศึกษา
๑๓) การมีอิสระทางความคิดแบบเด็ก คือต้นทางของความคิดสร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์สูงสุดในเด็ก เล็ก ค่อยๆลดลงเมื่อโตขึ้น เพราะกรอบของระเบียบวินัยครอบงำความคิดของเด็กไว้ การปล่อยให้เด็กมี อิสระทางความคิด ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์   ๑๔) ถ้ามนุษย์มีความคิดในการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่มีประโยชน์ นำมาทำให้เกิดประโยชน์ได้ ถือว่าเป็นจิต สร้างสรรค์ ตัวอย่างเช่น การรีไซเคิลขยะ หากไม่มีแนวความคิดสร้างสรรค์ ก็ไม่สามารถนำของที่ไม่มี ประโยชน์มาทำประโยชน์ได้ แนวคิดเรื่องของการไม่มีขยะนี้ จะทำให้มีแต่ของที่เป็นประโยชน์ ต่อไป โลกของเราจะไม่มีสิ่งใดที่ต้องทิ้งได้เลย รวมทั้งการนำของเสียมาทำเป็นปุ๋ย แล้วนำไปปลูกผักได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยที่มีลักษณะสร้างสรรค์ ก็จะเป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพ มีผู้นำไปต่อยอดได้   ๑๕) ฝึกฝนการมอง การพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ฝึกที่จะมองโลกมองสิ่งต่าง ๆ ในมุมมองที่แตกต่างจากคนอื่น ให้ได้ กล้าคิด สงสัย โดยไม่ติดอยู่ในกรอบ ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีความกล้าคิด กล้าทำ เข้าใจ กรอบ และเรียนรู้ที่จะคิดและทำนอกกรอบ โดยความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น
ด้านพุทธจิตวิทยา
๑) ควรพัฒนาระดับปัญญา๓ ขั้นสุดตมยปัญญา จิตตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา โดยใช้ฐานความรู้ สหวิชาผ่านกระบวนการทดลองเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อยืนยันสิ่งที่ค้นพบใหม่   ๒) ควรให้ชี้ชัดเจาะจงไปที่การรู้จักปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และผลอันเกิดจากการ แก้ปัญหา เพื่อให้จิตรับรู้ความเป็นจริง แล้วแก้ไข และรู้จักปล่อยวางอย่างมีสติสัมปชัญญะ ปัญญา และ สมานธิ   ๓) การศึกษาทางพุทธควรมีแนวคิดปรับตามยุคตามสมัยมากขึ้น ให้ปรับเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน   ๔) การพัฒนาจิตที่เชื่อมล้นด้วยพลัง จึงเป็นการเปิดเพิ่มพื้นที่ใหม่ให้เกิดขึ้นแก่จิตได้ใช้สมรรถนะอย่าง เหมาะสม   ๕) การคิดสร้างสรรค์ต้องอาศัยประสบการณ์เดิมที่เป็นองค์ความรู้เก่าที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพื้นฐาน แล้ว ใช้จินตตามยปัญญา พิจารณาถึงความเป็นไปของการศึกษาในปัจจุบัน และแนวโน้มอนาคต เมื่อเห็น ความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนเป็นการเห็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขในอนาคต จึงดำเนินการใช้ความรู้ที่มี สร้างสรรค์ผลงานเพื่อที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้นตามหลักของจิตวิทยาต่อไป   ๖) งานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่าต้องมาจากบุคลิกภาพและวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่มั่นคง หนักแน่น

ด้านจิตแห่งความเคารพ

แนวโน้มของผู้เชี่ยวชาญที่ควรนำไปกำหนดเป็นแนวคิดในการสร้างเสริมจิตแห่งความเคารพ มีความเห็น อยู่ในระดับ “มากที่สุด” กล่าวคือ ค่ามัธยฐาน ๔.๕๐-๕.๐๐ มีความเห็นสอดคล้องกัน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ < ๑.๕๐ ค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยม < ๑.๐๐ จำนวน ๑๗ ข้อ จากจำนวนแนวโน้มทั้งหมด ๑๙ ข้อ โดยแบ่งออกเป็นด้านการศึกษา จำนวน ๔ ข้อ และด้านพุทธจิตวิทยา จำนวน ๑๓ ข้อ ได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศึกษาสภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ แบ่งออกเป็นด้านการศึกษาและด้านจิตวิทยา

ด้านการศึกษา
๑) วิธีการสร้างความก้าวหน้าท่ามกลางเหตุการณ์เลวร้าย คือการสร้างความก้าวหน้าทางการศึกษา   ๒) สังคมควรก่อให้เกิดความรับผิดชอบกันระหว่างกลุ่ม พร้อมทั้งการแสดงออกซึ่งความเคารพซึ่งกันและกัน   ๓) มนุษย์มีแนวโน้มในการสร้างกลุ่ม และความแตกต่างกันระหว่างกลุ่ม ดังนั้นความสัมพันธ์ของมนุษย์จึงมีหลายระดับ ในรูปแบบของมิตรภาพและการเป็นคู่แข่งกัน   ๔) การรับฟังเป็นสิ่งสำคัญ จำเป็นต้องฟังดูก่อนว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์หรือไม่ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจึงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม การวิเคราะห์สิ่งที่มีผู้เสนอมา สิ่งนั้นอาจเป็นนวัตกรรมในยุค ๔.๐ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการสร้างความสงบร่มเย็น ให้กับสังคมต่อไป
ด้านพุทธจิตวิทยา
๑) การปลูกฝังความสามารถในการรับรู้ โดยไม่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์นั้น ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะนิสัยของคนสำคัญกว่ามันสมอง   ๒) จิตรู้เคารพสามารถเปิดใจต้อนรับบุคคลและกลุ่มคนที่หลากหลาย ได้ทำความรู้จัก และชื่นชอบในคุณงามความดีของผู้อื่น   ๓) ในที่ที่มีความแตกต่าง การแสวงหาความจริงและสร้างความสมานฉันท์เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง   ๔) การยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน หมายถึงการมองเห็นคุณค่าของมนุษย์ในกลุ่มอื่นด้วย   ๕) การเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังทุกความคิดเห็นทั้งของบุคคลและกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่แตกต่าง หลากหลายอย่างเห็นอกเห็นใจและเป็นไปในทางสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การทำงานร่วมกันกับที่แตกต่างกัน   ๖) ควรพัฒนาการเรียนรู้อย่างเข้าใจบนกระบวนการที่ค้นตามหลักกัลยาณมิตร และเสริมสร้างด้วยฐานหลักสาราณียธรรมอันจะเอื้อต่อโอกาสการเรียนรู้ด้วยจิตที่ร่มเย็นเป็นธรรม   ๗) จิตแห่งความเคารพ เป็นการเปิดใจต้อนรับบุคคลและกลุ่มที่หลากหลาย เชื่อในคุณงามความดีของผู้อื่น มอบความไว้นื้อเชื่อใจในเบื้องต้น พยายามเชื่อมสัมพันธ์และไม่ด่วนตัดสินใคร เชื่อว่า "ความหลากหลายเป็นสิ่งที่ดี โลกจะนำอยู่ขึ้นเมื่อเรารู้จักเคารพกันและกัน"   ๘) การจะพัฒนาทักษะด้านจิตเคารพนี้จะต้องฝึกการอยู่ร่วมกันกับบุคคลที่หลากหลาย บทบาท หน้าที่ เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่ถูกต้องในการอยู่ร่วมกัน สิ่งที่ควรปฏิบัติกับคนแต่ละบทบาท ผู้ฝึกสอน ควรเป็นผู้ชี้แนะในสิ่งที่ถูกต้อง สิ่งที่ดีกว่าจะได้รับคือ การรู้บทบาทของตนเอง การแสดงออกต่อผู้อื่นอย่างถูกต้อง เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีในสังคม   ๙) การอ่อนน้อม การยอมรับความคิดของคนอื่น จะเกิดขึ้นในขณะที่แทรกพระธรรม   ๑๐) การเคารพความคิดผู้อื่น คือการมองเห็นความเป็นมนุษย์ในตัวคนอื่น ยอมรับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ว่าทุกคนเท่าเทียมกัน   ๑๑) เห็นด้วยอย่างยิ่งและควรมีจิตประกอบด้วยพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ความคิดย่อมมีความแตกต่างกัน ควรเปิดใจในแนวคิดที่แตกต่างกัน   ๑๒) จิตแห่งความเคารพ ช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย ที่มีปัญหามานาน   ๑๓) การมีจิตแห่งความเคารพนี้ต้องอาศัยหลักสาราณียธรรม เคารพในความเห็นของคนเสมอภาค โดยมีการกระทำทางกาย วาจา ใจ ประกอบด้วยความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน มีการกระทำและความเห็นร่วมกัน ไม่เกิดความขัดแย้งทางความคิด ผลจะทำให้เกิดความรักและความเคารพ ความสามัคคี ความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับผู้ร่วมงาน

ด้านจิตแห่งจริยธรรม

แนวโน้มของผู้เชี่ยวชาญที่ควรนำไปกำหนดเป็นแนวคิดในการสร้างเสริมจิตแห่งจริยธรรม มีความเห็นอยู่ในระดับ “มากที่สุด” กล่าวคือ ค่ามัธยฐาน ๔.๕๐-๕.๐๐ มีความเห็นสอดคล้องกัน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ < ๑.๕๐ ค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยม < ๑.๐๐ จำนวน ๑๗ ข้อ จากจำนวนแนวโน้มทั้งหมด ๒๐ ข้อ โดยแบ่งออกเป็นด้านการศึกษา จำนวน ๑๐ ข้อ และด้านพุทธจิตวิทยา จำนวน ๗ ข้อ ได้ดังต่อไปนี้

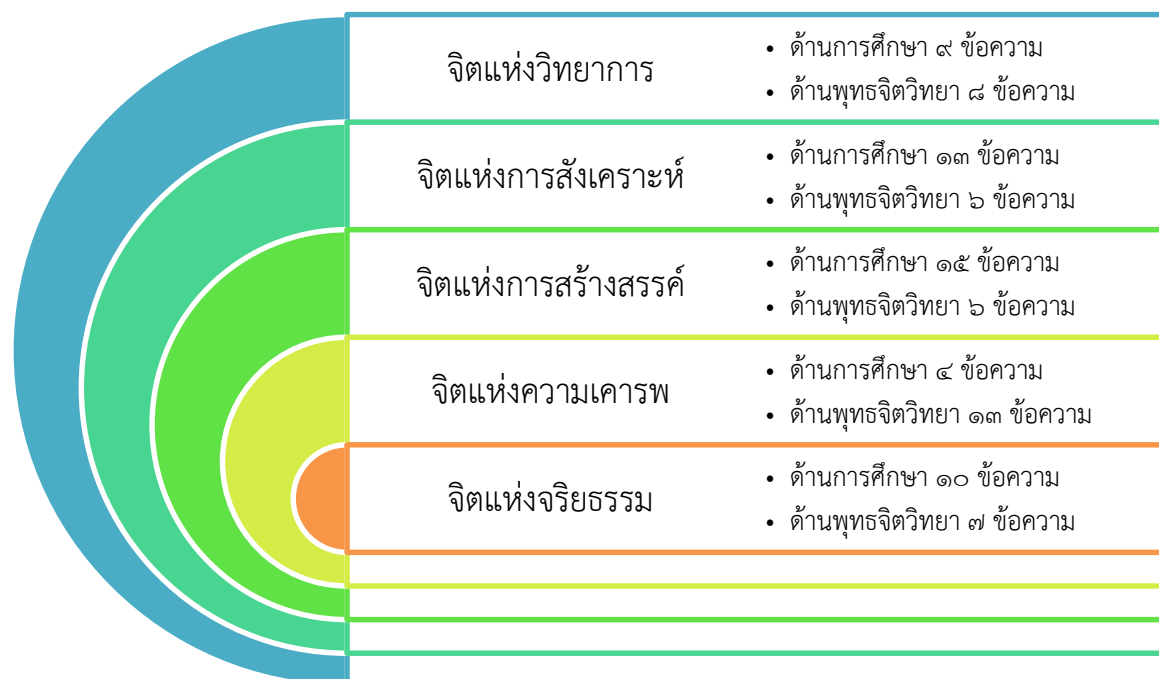
ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศึกษาภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม แบ่งออกเป็นด้านการศึกษาและด้านจิตวิทยา

ด้านการศึกษา	
๑)	องค์ประกอบที่เป็นรากฐานให้แก่ชีวิตที่มีจริยธรรมคือ คำพูดและการกระทำ
๒)	การพัฒนาจิตจริยธรรมเป็นไปโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีจริยธรรม และบรรยากาศก็เป็นส่วนสำคัญ
๓)	สังคมควรแทรกจริยธรรมในทุกส่วนของสถาบันที่เกี่ยวข้อง
๔)	มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสืบหางานที่มีจริยธรรมบกร่อง เนื่องจากหากทะเล่หลักจริยธรรมจะเป็นการบ่อนทำลายทั้งสถาบันและสังคม เป็นการเสื่อมทางวิชาชีพ
๕)	การรักษาจริยธรรมของตนให้อยู่ในกรอบนั้นยังไม่เพียงพอ ควรขยายความรับผิดชอบออกไปให้ครอบคลุมสังคมที่เป็นสมาชิกด้วย ดังข้อความ “เรารับผิดชอบต่อสิ่งที่ทำยังไม่พอ ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เราไม่ได้ทำด้วย”
๖)	การมีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าตอบสนองประโยชน์ส่วนตน
๗)	การเห็นประโยชน์ส่วนรวม ควรได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็กจนเป็นนิสัย หากเห็นแก่ตัวตั้งแต่เด็ก การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมคงทำไม่สำเร็จ และจริยธรรมคงสร้างลำบาก
๘)	ทุกการศึกษาต้องมีคุณธรรม จริยธรรมเป็นหลัก
๙)	ปัญหาใหญ่ของสังคมไทยคือ การบกพร่องในจริยธรรม เช่นโกงได้ แต่ต้องแบ่งฉันทด้วย ทำให้ประเทศก้าวต่อไปลำบาก เพราะการโกงกินมีให้เห็นทุกหย่อมหญ้า
๑๐)	จิตจริยธรรมสามารถปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นให้ได้เฉกเช่นเดียวกัน ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีการแสดงออกที่ไม่เป็นโทษ และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น
ด้านพุทธจิตวิทยา	
๑)	ควรใช้หลักสุขภาวะองค์รวมต่อการพัฒนาคุณภาพแห่งจิตที่จะเสริมสร้างด้วยหลักสติปัญญา ๔ หรือหลักภาวนา ๔ เพื่อเอื้อต่อการเข้าสู่สภาวะธรรมขั้นสูงต่อไป ดังนั้นการมีแค่ความรู้คู่คุณธรรม จึงไม่เพียงพอ ต่อการศึกษาพุทธจิตวิทยา จำเป็นต้องทดลองและปฏิบัติอย่างที่ชอบด้วยธรรมเป็นที่สุด
๒)	จิตแห่งจริยธรรม คือ การรู้จริยธรรมสามารถนึกถึงตนเองในเชิงนามธรรม และถามตัวเองได้ว่า “ฉันอยากเป็นคนงานแบบไหน ฉันอยากเป็นพลเมืองแบบไหน” นึกถึงตนเองในบริบทที่เป็นสากล เช่น “โลกเราจะเป็นอย่างไร ถ้าเพื่อนร่วมอาชีพมีจุดยืนเดียวกับฉัน” สังคมควรแทรกจริยศาสตร์ในทุกภาคส่วนหลักๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก มุ่งสร้างอาชีพและพลเมืองที่มีจริยธรรม
๓)	ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งเป็นการไม่ยากเกินไปที่เราจะปูพื้นฐานจริยธรรมให้กับเด็กตั้งแต่การเริ่มต้นรับรู้ได้ ให้ได้รู้ว่าอะไรถูก ผิด จากนั้นปล่อยให้เขามีอิสระทางความคิด ถ้าพื้นฐานจริยธรรมดี ไม่ว่าเค้าจะดำเนินชีวิตต่อไปอย่างไร เจอปัญหา อุปสรรคอะไร การคิดสร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาที่คนนอกกรอบก็ยังคงอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องดีงาม และนี่คือสิ่งที่คาดหวังจะเกิดขึ้น
๔)	หลักพระธรรม ครอบคลุมจิตจริยธรรมได้ทั้งหมด
๕)	การมีจิตสาธารณะเช่นนี้ เพื่อทำลายอัตตา อัตตนิยา

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม แบ่งออกเป็นด้านการศึกษาและด้านจิตวิทยา (ต่อ)

ด้านพุทธจิตวิทยา	
๖) ควรพัฒนาหลักจริยธรรมบนฐานคิดที่เป็นธรรมและชอบธรรมด้วย	ไม่ควรพิจารณาตัดสินเหตุผลจริยธรรมในเชิงตรรกะเพราะไม่เอื้อต่อความเห็นที่ถูกต้องตามธรรม ควรยึดถือหลักธรรมเป็นสำคัญ
๗) การมีความรู้ต้องคู่กับคุณธรรม ตามหลักการของพระพุทธเจ้า อันได้แก่ วิชชาจรมสัมปັນโน ความสมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงต้องมีความรู้ตามหลักวิชาการดี และความประพฤติทางคุณธรรม จริยธรรมที่ดี มีความละเอียดต่อความชั่ว กลัวบาป ซื่อสัตย์สุจริต มีความอ่อนน้อมถ่อมตน กตัญญูกตเวที เป็นต้น	

โดยสรุป ผลจากการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต แบ่งออกเป็นด้านการศึกษาและด้านจิตวิทยาศักยภาพของจิตอนาคต ประกอบด้วยข้อความที่แสดงจิตแห่งวิทยาการ ๑๗ ข้อความ แบ่งออกเป็นด้านการศึกษา ๙ ข้อความ ด้านพุทธจิตวิทยา ๘ ข้อความ จิตแห่งการสังเคราะห์ ๑๙ ข้อความ แบ่งออกเป็นด้านการศึกษา ๑๓ ข้อความ ด้านพุทธจิตวิทยา ๖ ข้อความ จิตแห่งการสร้างสรรค์ ๒๑ ข้อความ แบ่งออกเป็นด้านการศึกษา ๑๕ ข้อความ ด้านพุทธจิตวิทยา ๖ ข้อความ จิตแห่งความเคารพ ๑๗ ข้อความ แบ่งออกเป็นด้านการศึกษา ๔ ข้อความ ด้านพุทธจิตวิทยา ๑๓ ข้อความ จิตแห่งจริยธรรม ๑๗ ข้อความ แบ่งออกเป็นด้านการศึกษา ๑๐ ข้อความ ด้านพุทธจิตวิทยา ๗ ข้อความ แสดงได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๔.๑ การแบ่งศักยภาพของจิตอนาคต ออกเป็นด้านการศึกษาและด้านพุทธจิตวิทยา

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์

ทั้งนี้เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย จึงขอเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ แนวคิดการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา

๔.๒.๒ การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

๔.๒.๓ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

๔.๒.๑ แนวคิดการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา

จากการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจาก พระไตรปิฎก อรรถกถา อ่างอิง หนังสือ ตำรา เอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และข้อมูลจาก Internet พบว่า แนวคิดที่ใช้ในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา ควรประกอบด้วย ๒ ส่วนคือ ๑. การศึกษาพุทธจิตวิทยา และ ๒. การจัดการศึกษา

ส่วนที่ ๑ การศึกษาพุทธจิตวิทยา โดยหลักแล้ว การศึกษาพุทธจิตวิทยา แบ่งออกเป็น การศึกษาจิตวิทยาพุทธศาสนา และจิตวิทยาตะวันตก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑.๑ การศึกษาจิตวิทยาพุทธศาสนา โดยศึกษาเกี่ยวกับเรื่องจิตในพระอภิธรรม และเรื่องชีวิตตามหลักพุทธธรรม ซึ่งจากการศึกษาใน ๒ เรื่องดังกล่าว ผู้วิจัยได้ประมวลแนวคิดและข้อเสนอหมวดรายวิชาทางพุทธศาสนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) จิตในพระอภิธรรม ได้แก่ การศึกษาจิตในพระอภิธรรมตามแนว ๗ คัมภีร์ หรือ ๗ ปกรณ์ การศึกษาจิตในพระอภิธรรม ตามแนว ๙ ปริเฉท หรือ ๙ ตอน การศึกษาจิตในพระอภิธรรม ที่เกี่ยวกับปรมัตถธรรม ๔ ประการ และการศึกษาจิตในพระอภิธรรม โดยเน้นการศึกษาจิตและเจตสิก

๒) ชีวิตตามหลักพุทธธรรม แบ่งออกเป็นการศึกษาเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ศึกษาความหมายของชีวิต ลักษณะของชีวิต ความเป็นไปของชีวิต เป้าหมายของชีวิต และความหวังของชีวิต เพื่อให้สอดคล้องกับการตอบคำถามเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ชีวิตคืออะไร ชีวิตเป็นอย่างไร ชีวิตเป็นไปอย่างไร ชีวิตควรให้เป็นไปอย่างไร และชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร

๓) หมวดรายวิชาทางพุทธศาสนา ประกอบด้วย ๒ หมวดรายวิชา ได้แก่ ๓.๑) หมวดรายวิชาจิตในพระอภิธรรม ได้แก่ รายวิชาพระอภิธรรมในแนว ๗ คัมภีร์ รายวิชาพระอภิธรรม ๙ ปริเฉท รายวิชาพระอภิธรรมเกี่ยวกับปรมัตถธรรม ๔ ประการ และรายวิชาจิตและเจตสิกในพระอภิธรรม ๓.๒) หมวดรายวิชาชีวิตตามหลักพุทธธรรม ประกอบด้วย รายวิชาความหมายของชีวิต ลักษณะของชีวิต ความเป็นไปของชีวิต เป้าหมายของชีวิต และความหวังของชีวิต

๑.๒ การศึกษาจิตวิทยาตะวันตก โดยศึกษาขอบเขตและความหมายของการศึกษาสาขาวิชาจิตวิทยา แนวคิดจิตวิทยาเกี่ยวกับการศึกษา และแนวคิดจิตวิทยาการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่ทฤษฎีจิตวิทยาต่าง ๆ ที่ใช้ในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะทฤษฎีมนุษยนิยม ซึ่งเป็นทฤษฎีที่สำคัญที่ใช้ในการจัดการศึกษาทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ส่วนที่ ๒ การจัดการศึกษา ประกอบด้วย

๒.๑ **แนวคิดในการจัดการศึกษา** ที่ประกอบด้วยปรัชญาการศึกษาเนื่องจากปรัชญากับการศึกษา เป็นส่วนที่จะแสดงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สิ่งที่มนุษย์จะได้รับคือการศึกษา ดังนั้นควรจัดการศึกษาอย่างไรให้เหมาะสมกับธรรมชาติจากที่แท้จริงของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษา ในส่วนของทฤษฎีหลักสูตร สามารถเป็นแนวทางการพัฒนาคือ การสร้างทฤษฎีหลักสูตรที่เกี่ยวกับศาสตร์ของหลักสูตรนั้นโดยตรง

๒.๒ **แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในอนาคต** ประกอบด้วย แนวคิดการปฏิรูปการศึกษา การศึกษา ๔.๐ และการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑

๒.๓ **หลักการที่ใช้ในการจัดการศึกษาในอนาคต** จากการประมวลแนวคิดที่ใช้ในการจัดการศึกษา และการศึกษาอนาคต พบหลักการที่สอดคล้อง ดังนี้

- ๑) ไตรสิกขา : หลักธรรมที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษา
- ๒) โยนิโสมนสิการ : หลักธรรมที่สอดคล้องกับการศึกษาในอนาคต

๔.๒.๒ การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

ในการศึกษาศักยภาพของจิตในด้านการศึกษา และด้านพุทธจิตวิทยา และเพื่อให้เห็นความละเอียดแห่งศักยภาพของจิต ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แยกเป็นประเด็นปัจจุบัน โดยใช้หลักการพิจารณาข้อความที่เป็นนามธรรมหรือหลักการที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

จิตแห่งวิทยาการ

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ แยกเป็นประเด็นปัจจุบัน

ด้านการศึกษา	
๑.	การฝึกฝนวิธีการคิด เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในสาขาวิชา
๒.	ความเชี่ยวชาญในหลายสาขาวิชา สามารถหลอมรวมสาขาวิชาเหล่านั้นเข้าด้วยกันได้ เช่นเดียวกับการมีมุมมองที่หลากหลายคือเป้าหมายของความเป็นจริง
๓.	วิทยาการของการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทำให้เกิดความเชี่ยวชาญได้เร็วขึ้น
ด้านพุทธจิตวิทยา	
๑.	เรียนปฏิบัติจริง เพื่อเข้าใจทฤษฎี และโยงเข้าหาหลักธรรม จะได้ความรู้ไปพร้อมๆกัน
๒.	ทำให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาทางพุทธได้อย่างชัดเจนมากขึ้น
๓.	เป็นจิตที่มีการพัฒนา เป็นปัญญาที่หลักแหลมในการที่จะคิดพิจารณา ออกแบบดีไซน์ ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ที่เป็นจิตรกรเอก สามารถวาดภาพได้อย่างสวยงาม ทั้งนี้มาจากการทำสมาธิภาวนา

จิตแห่งการสังเคราะห์

ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ แยกเป็นประเด็นปัจจุบัน

ด้านการศึกษา	
๑.	เป็นการนำข้อมูลมาผสมผสานกันอย่างมีเหตุผลเพื่อตนเองและผู้อื่น
๒.	รูปแบบของการนำเสนอบทสรุปการสังเคราะห์ จะนำไปสู่การตัดสินใจขั้นสุดท้าย
๓.	การสังเคราะห์มีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือ ๑. มีเป้าหมาย ๒. มีจุดเริ่มต้น ๓. เลือกกลยุทธ์ วิธีการ และแนวทาง ๔. มีผลป้อนกลับ
ด้านพุทธจิตวิทยา	
๑.	การเกิดขึ้นของพุทธจิตวิทยาคือวิทยาศาสตร์ทางจิต ถือได้ว่ามีความพร้อมในการสรรสร้างนวัตกรรมต่อการค้นพบข้อเท็จจริงตามธรรมที่ปรากฏ ทำให้เปิดโอกาสพื้นที่ที่มีการเรียนรู้ทักษะชีวิตได้ด้วยสภาพที่เป็นจริง
๒.	จิตแห่งการสังเคราะห์ คือ ความสามารถในการแยกแยะประเด็นที่สำคัญจากสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นหรือรับรู้ และสามารถที่จะจำแนกแยกย่อยพิจารณาทำให้เข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เคยอยู่กันเป็นองค์รวมให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

จิตแห่งการสร้างสรรค์

ตารางที่ ๔.๑๙ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ แยกเป็นประเด็นปัจจุบัน

ด้านการศึกษา	
๑.	การสร้างสรรค์นั้นมาจากความคิดนอกกรอบ
๒.	การสร้างสรรค์เป็นการค้นหาแนวคิดและแนวปฏิบัติใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง และเรียนรู้จากความผิดพลาด
๓.	ความหมาย ความสำคัญ และการเชื่อมโยงเป็นสิ่งที่ต้องการอย่างยิ่งในปัจจุบัน
๔.	จิตเชี่ยวชาญเป็นเรื่องของความคิด จิตสังเคราะห์เป็นเรื่องของความกว้าง และจิตสร้างสรรค์เป็นเรื่องของการแผ่ขยาย
๕.	การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่มีความแตกต่างไปจากเดิม
๖.	จิตแห่งการสร้างสรรค์ คือ การมีกระบวนการทางความคิดในการสร้างสิ่งใหม่ๆ ที่สร้างสรรค์ และหลุดออกจากกรอบวิธีการคิดแบบเดิมๆ
๗.	ความท้าทายและอุปสรรคเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้มนุษย์คิดหาทางออกที่แตกต่างกันได้ ขึ้นกับสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาว่ามีโอกาสได้คิดอย่างอิสระมากแค่ไหน ผู้ฝึกสอนอาจทำหน้าที่แค่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น สิ่งที่เราคาดหวังได้คือการแก้ปัญหาที่พบเจอในชีวิตประจำวันได้

ตารางที่ ๔.๑๙ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิต
อนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ แยกเป็นประเด็นปัจจุบัน (ต่อ)

ด้านการศึกษา	
๘.	ถ้ามนุษย์มีความคิดในการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่มีประโยชน์ นำมาทำให้เกิดประโยชน์ได้ ถือว่าเป็นจิตสร้างสรรค์ ตัวอย่างเช่น การรีไซเคิลขยะ หากไม่มีแนวความคิดสร้างสรรค์ ก็ ไม่สามารถนำของที่ไม่มีประโยชน์มาทำประโยชน์ได้ แนวคิดเรื่องของการไม่มีขยะนี้ จะทำ ให้มีแต่ของที่เป็นประโยชน์ ต่อไปโลกของเราจะไม่มีสิ่งใดที่ต้องทิ้งได้เลย รวมทั้งการนำ ของเสียมาทำเป็นปุ๋ย แล้วนำไปปลูกผักได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยที่มีลักษณะสร้างสรรค์ ก็จะมี เป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพ มีผู้นำไปต่อยอดได้
ด้านพุทธจิตวิทยา	
๑.	การพัฒนาจิตที่เปี่ยมล้นด้วยพลัง จึงเป็นการเปิดเพิ่มพื้นที่ใหม่ให้เกิดขึ้นแก่จิตได้ใช้ สมรรถนะอย่างเหมาะสม
๒.	งานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่าต้องมาจากบุคลิกภาพและวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่มั่นคง หนักแน่น

จิตแห่งความเคารพ

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิต
อนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ แยกเป็นประเด็นปัจจุบัน

ด้านการศึกษา	
๑.	วิธีการสร้างความก้าวหน้าท่ามกลางเหตุการณ์เลวร้าย คือการสร้างความก้าวหน้าทาง การศึกษา
๒.	มนุษย์มีแนวโน้มในการสร้างกลุ่ม และความแตกต่างกันระหว่างกลุ่ม ดังนั้นความสัมพันธ์ ของมนุษย์จึงมีหลายระดับ ในรูปแบบของมิตรภาพและการเป็นคู่แข่งกัน
ด้านพุทธจิตวิทยา	
๑.	การปลูกฝังความสามารถในการรับรู้ โดยไม่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์นั้น ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะนิสัยของคนสำคัญกว่ามันสมอง
๒.	จิตรู้เคารพสามารถเปิดใจต้อนรับบุคคลและกลุ่มคนที่หลากหลาย ได้ทำความรู้จัก และชื่น ชอบในคุณงามความดีของผู้อื่น
๓.	ในที่ที่มีความแตกแยก การแสวงหาความจริงและสร้างความสมานฉันท์เป็นสิ่งที่มีความ จำเป็นอย่างยิ่ง
๔.	การปลูกฝังความสามารถในการรับรู้ โดยไม่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์นั้น ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะนิสัยของคนสำคัญกว่ามันสมอง
๕.	จิตรู้เคารพสามารถเปิดใจต้อนรับบุคคลและกลุ่มคนที่หลากหลาย ได้ทำความรู้จัก และชื่น ชอบในคุณงามความดีของผู้อื่น
๖.	ในที่ที่มีความแตกแยก การแสวงหาความจริงและสร้างความสมานฉันท์เป็นสิ่งที่มีความ จำเป็นอย่างยิ่ง

จิตแห่งความเคารพ

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ แยกเป็นประเด็นปัจจุบัน (ต่อ)

ด้านพุทธจิตวิทยา	
๗.	จิตแห่งความเคารพ เป็นการเปิดใจต้อนรับบุคคลและกลุ่มที่หลากหลาย เชื่อในคุณงามความดีของผู้อื่น มอบความไว้นือเชื่อใจในเบื้องต้น พยายามเชื่อมสัมพันธ์และไม่ด่วนตัดสินใคร เชื่อว่า "ความหลากหลายเป็นสิ่งที่ดี โลกจะน่าอยู่ขึ้นเมื่อเรารู้จักเคารพกันและกัน"
๘.	การอ่อนน้อม การยอมรับความคิดของคนอื่น จะเกิดขึ้นในขณะที่แทรกพระธรรม
๙.	การเคารพความคิดผู้อื่น คือการมองเห็นความเป็นมนุษย์ในตัวคนอื่น ยอมรับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ว่าทุกคนเท่าเทียมกัน
๑๐.	จิตแห่งความเคารพ ช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย ที่มีปัญหามานาน

จิตแห่งจริยธรรม

ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม แยกเป็นประเด็นปัจจุบัน

ด้านการศึกษา	
๑.	องค์ประกอบที่เป็นรากฐานให้แก่ชีวิตที่มีจริยธรรมคือ คำพูดและการกระทำ
๒.	การพัฒนาจิตจริยธรรมเป็นไปโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีจริยธรรม และบรรยากาศก็เป็นส่วนสำคัญ
๓.	มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสืบหางานที่มีจริยธรรมบกพร่อง เนื่องจากหากละเลยหลักจริยธรรมจะเป็นการบ่อนทำลายทั้งสถาบันและสังคม เป็นการเสื่อมทางวิชาชีพ
๔.	การมีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าตอบสนองประโยชน์ส่วนตน
๕.	ปัญหาใหญ่ของสังคมไทยคือ การบกพร่องในจริยธรรม เช่นโกงได้ แต่ต้องแบ่งเงินด้วย ทำให้ประเทศก้าวต่อไปลำบาก เพราะการโกงกินมีให้เห็นทุกหย่อมหญ้า
ด้านพุทธจิตวิทยา	
๑.	หลักพระธรรม ครอบคลุมจิตจริยธรรมได้ทั้งหมด
๒.	การมีจิตสาธารณะเช่นนี้ เพื่อทำลายอัตตา อัตตนิยา

โดยสรุป ผลจากการวิเคราะห์ การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต แบ่งออกเป็นด้านการศึกษาและด้านจิตวิทยาศักยภาพของจิตอนาคต ประเด็นปัจจุบัน ประกอบด้วยข้อความที่แสดง จิตแห่งวิทยาการ ด้านการศึกษา ๓ ข้อความ ด้านพุทธจิตวิทยา ๓ ข้อความ จิตแห่งการสังเคราะห์ ด้านการศึกษา ๓ ข้อความ ด้านพุทธจิตวิทยา ๒ ข้อความ จิตแห่งการสร้างสรรค์ ด้านการศึกษา ๘ ข้อความ ด้านพุทธจิตวิทยา ๒ ข้อความ จิตแห่งความเคารพ ด้านการศึกษา ๒ ข้อความ ด้านพุทธจิตวิทยา ๗ ข้อความ จิตแห่งจริยธรรม ด้านการศึกษา ๕ ข้อความ ด้านพุทธจิตวิทยา ๒ ข้อความ แสดงได้ดังภาพต่อไปนี้

จิตแห่งวิทยาการ ประเด็นปัจจุบัน	• ด้านการศึกษา ๓ ข้อความ • ด้านพุทธจิตวิทยา ๓ ข้อความ
จิตแห่งการสังเคราะห์ ประเด็นปัจจุบัน	• ด้านการศึกษา ๓ ข้อความ • ด้านพุทธจิตวิทยา ๒ ข้อความ
จิตแห่งการสร้างสรรค์ ประเด็นปัจจุบัน	• ด้านการศึกษา ๘ ข้อความ • ด้านพุทธจิตวิทยา ๒ ข้อความ
จิตแห่งความเคารพ ประเด็นปัจจุบัน	• ด้านการศึกษา ๒ ข้อความ • ด้านพุทธจิตวิทยา ๗ ข้อความ
จิตแห่งจริยธรรม ประเด็นปัจจุบัน	• ด้านการศึกษา ๕ ข้อความ • ด้านพุทธจิตวิทยา ๒ ข้อความ

ภาพที่ ๔.๒ การแบ่งศักยภาพของจิตอนาคต ประเด็นปัจจุบัน ทางด้านการศึกษาและด้านพุทธจิตวิทยา

๔.๒.๓ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

ในการศึกษาศักยภาพของจิตในด้านการศึกษา และด้านพุทธจิตวิทยา และเพื่อให้เห็นความละเอียดแห่งศักยภาพของจิต ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แยกเป็นประเด็นอนาคต โดยใช้หลักการพิจารณาข้อความที่เป็นวิธีการและหลักธรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ วิเคราะห์ให้เป็นประเด็นอนาคต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

จิตแห่งวิทยาการ

ตารางที่ ๔.๒๒ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ แยกเป็นประเด็นอนาคต

ด้านการศึกษา	
๑.	สาขาวิชาย่อมต้องการการพัฒนา เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชา ย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย
๒.	การได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง จะช่วยขัดเกลาความชำนาญให้มีมากขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องมีวินัยในการพัฒนาความเชี่ยวชาญนั้น
๓.	ในการเสริมสร้างทักษะ จิตแห่งวิทยาการ ต้องให้ความสำคัญกับการฝึกฝนเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิด มากกว่าการท่องจำแบบสมัยก่อน โดยต้องเข้าใจและประยุกต์ใช้วิทยาการแขนงต่าง ๆ เพื่อตอบโจทย์หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง
๔.	ควรระวังขีดจำกัดของความเชี่ยวชาญ เพราะคิดว่าเชี่ยวชาญแล้วจึงตกอยู่ในความประมาท หยุดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง เป็นกับดักความคิดที่ทำให้ไม่ก้าวหน้า

ตารางที่ ๔.๒๒ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิต
อนาคต ด้านจิตแห่งวิทยาการ แยกเป็นประเด็นอนาคต (ต่อ)

ด้านการศึกษา	
๕.	ในการเสริมสร้างทักษะ จิตแห่งวิทยาการ ต้องให้ความสำคัญกับการฝึกฝนเพื่อพัฒนา ความสามารถในการคิด มากกว่าการท่องจำแบบสมัยก่อน โดยต้องเข้าใจและ ประยุกต์ใช้วิทยาการแขนงต่าง ๆ เพื่อตอบโจทย์หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง
๖.	การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตแห่งวิทยาการ ต้องรู้จักนำกรอบความรู้ของศาสตร์อื่น ๆ มาประยุกต์ใช้ และทำความเข้าใจแก่นแท้และภาพรวมของปัญหา จนทำให้สามารถ ประยุกต์ใช้หรือสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ สิ่งที่คาดว่าจะได้รับคือ ทักษะ ความเชี่ยวชาญที่เพิ่มขึ้นในสิ่งที่ฝึกฝน
ด้านพุทธจิตวิทยา	
๑.	ควรเป็นศึกษาเรียนรู้ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่เอื้อต่อการเข้าใจ เข้าถึงและพัฒนา คุณภาพชีวิตให้เกิดจิตแห่งการตื่นรู้ที่ชอบแล้วตามธรรมชาติ
๒.	พื้นฐานศีลห้าต้องแม่นยำก่อน จึงจะเกิดจิตแห่งวิทยาการได้ เน้นเรื่องการฝึกสติ และ สมาธิให้มั่นคง
๓.	บุคคลควรมีความตื่นอยู่เสมอ ตื่นในที่นี้หมายถึง ควรปลูกจิตให้ตื่นได้อย่างไร ในการ ฝึกจิตให้มีสมาธิ จะทำให้เกิดปัญญา เป็นจิตที่เบิกบาน เปรียบเสมือนการทำงานที่ไม่มี การค้างคา ในการทำงานทุกอย่างจะไม่มีปัญหาเกิดขึ้นเลย ถ้าทำงานด้วยจิตองกวม
๔.	๑. สงสัย สนใจ อยากรู้อยากเห็นสิ่งใหม่ๆ ๒. นำมาครุ่นคิด ๓. ทำลองทำและปรับปรุง ให้เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น
๕.	แนวคิดการศึกษาทางพุทธโดยใช้หลักไตรสิกขาบูรณาการเข้ากับหลักการเรียนรู้ทาง จิตวิทยา โดยใช้วิธีการพัฒนาการเรียนรู้พฤติกรรมทางกาย ให้สอดคล้องกับการดำเนิน ชีวิตด้านศีล โดยพัฒนาจิต ให้เกิดสมาธิและปัญญา การศึกษาอย่างเป็นระบบนี้จะช่วย ให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นจิตแห่งวิทยาการได้ในที่สุด

จิตแห่งการสังเคราะห์

ตารางที่ ๔.๒๓ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิต
อนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ แยกเป็นประเด็นอนาคต

ด้านการศึกษา	
๑.	กระบวนการสังเคราะห์ ต้องค้นหาข้อมูล สืบรวจ ประเมิน ติดตาม หรือคัดแยกข้อมูล ปรับปรุงแก้ไข และมีการทบทวนเสมอ
๒.	การสังเคราะห์ที่ดีนั้น ต้องมีความรู้ในสาขาวิชามากพอที่จะเชื่อถือได้
๓.	สิ่งสำคัญควรตระหนักว่าสิ่งใดมีความเหมาะสมสำหรับตนเองและผู้ใช้ประโยชน์จากงาน สังเคราะห์นั้น
๔.	การพัฒนาในสิ่งที่ชำนาญ ย่อมสามารถทำให้เกิดจิตสังเคราะห์ได้
๕.	จิตที่สามารถสังเคราะห์ได้นั้น ต้องได้รับแรงผลักดันด้วยจิตใจที่แน่วแน่ ผสานกับความ เข้าใจที่ถูกต้องและเหมาะสม

ตารางที่ ๔.๒๓ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิต
อนาคต ด้านจิตแห่งการสังเคราะห์ แยกเป็นประเด็นอนาคต (ต่อ)

ด้านการศึกษา	
๖.	การจะเสริมทักษะจิตแห่งการสังเคราะห์นี้ควรต้องฝึกการจับประเด็นที่สำคัญจากการฟัง การอ่าน หรือการรับรู้สิ่งต่างๆ หากทักษะการจับประเด็นเข้มแข็งมากพอจะทำให้มีความรอบคอบ และความผิดพลาดน้อย จากนั้นค่อยฝึกการผสมผสานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยาก ผู้สอนควรมีความรู้ ความสามารถเพียงพอ สิ่งที่คาดว่าจะได้คือ การได้องค์ความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาที่ดีกว่าเดิม
๗.	การสร้างสรรคองค์ความรู้ใหม่ๆ ควรจัดการสอนนวัตกรรมที่ทันสมัย เพื่อให้มีกระบวนการคิดแบบสังเคราะห์มากกว่านี้
๘.	จิตแห่งการสังเคราะห์ ต้องผ่านกระบวนการหมั่นฝึกซ้อม (Rehersal) บ่อยๆ จึงจะเป็นทักษะที่ติดตัวได้
๙.	การสังเคราะห์เป็นงานที่ละเอียดอ่อน การจะสังเคราะห์ได้ต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาผ่านการอบรมมาแล้วเป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น ในการอ่านหนังสือหลายเล่ม ทำให้เกิดประสบการณ์สามารถสังเคราะห์ความรู้ได้ดี
๑๐.	มองสิ่งต่าง ๆ ในรายละเอียดได้อย่างชัดเจน เช่น คุณสมบัติ กลุ่ม ประเภท ลักษณะ ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีความสามารถในการทำข้อมูลที่มีคุณสมบัตินั้นได้ มาบูรณาการในการสร้างองค์ความรู้ใหม่
ด้านพุทธจิตวิทยา	
๑.	การฝึกการฝึกสติช่วยให้ความสนใจในเนื้อหา
๒.	จิตแห่งการสังเคราะห์ ต้องอาศัยจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ ความคิดแปลกแยกจากเดิม เพื่อให้เกิดข้อมูลใหม่ที่มีความหมาย
๓.	การตั้งต้นแห่งจิตอย่างถูกต้องและชอบธรรมแล้ว ย่อมเกิดสิ่งมหัศจรรย์กับจิตได้ จิตที่ฝึกดีแล้วจึงเหมาะกับการใช้งาน
๔.	การรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางอายตนะต้องอาศัยโยนิโสมนสิการ พิจารณาโดยใช้ปัญญา หาเหตุผล คุณ โทษ ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ทุกแง่มุม หลังจากนั้นจึงสังเคราะห์ข้อมูลออกมา แล้วต่อยอดทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่อันจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา และเกิดประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

จิตแห่งการสร้างสรรค

ตารางที่ ๔.๒๔ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิต
อนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค แยกเป็นประเด็นอนาคต

ด้านการศึกษา	
๑.	ความฉลาดทางปัญญา และความสามารถในการสังเคราะห์ สามารถเพิ่มพูนได้อย่างต่อเนื่องทั้งชีวิตและเมื่อหลอมรวมการสังเคราะห์เข้าด้วยกันจะถือเป็นการสร้างสรรค
๒.	การปลูกจิตสร้างสรรค อย่างหนึ่งคือสร้างความท้าทายต่ออุปสรรค เป็นการกำจัดข้อคับข้องใจ

ตารางที่ ๔.๒๔ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิต
อนาคต ด้านจิตแห่งการสร้างสรรค์ แยกเป็นประเด็นอนาคต (ต่อ)

ด้านการศึกษา	
๓.	หลักสูตรและการสอน สามารถปลูกฝังความคิดสร้างสรรค์ในตัวผู้เรียน และช่วยสำรวจแนวคิดการสร้างสรรค์ได้
๔.	การเสริมทักษะจิตแห่งการสร้างสรรค์ ควรเริ่มตั้งแต่การให้อิสระในการคิด ไม่ควรตีกรอบให้เด็กว่าเค้าควรเป็นอะไร อย่างไร หากเปรียบเด็กเป็นคอมพิวเตอร์เครื่องหนึ่ง เราควรใส่เพียงแค่อุปกรณ์พื้นฐานที่ควรจะมีเท่านั้น ส่วนโปรแกรมอื่นๆขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็กเอง เมื่อเปิดโอกาสให้คิดนอกกรอบได้ ความคิดสร้างสรรค์จะเกิดได้ง่ายขึ้น
๕.	การเรียนรู้ทฤษฎีก่อน และตามด้วยการปฏิบัติแล้วจึงพิสูจน์เข้าหาทฤษฎี มีผลทำให้เกิดแนวคิดที่หลากหลาย
๖.	การมีอิสระทางความคิดแบบเด็ก คือต้นทางของความคิดสร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์สูงสุดในเด็กเล็ก ค่อยๆลดลงเมื่อโตขึ้น เพราะกรอบของระเบียบวินัยครอบงำความคิดของเด็กไว้ การปล่อยให้เด็กมีอิสระทางความคิด ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
๗.	ฝึกฝนการมอง การพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ฝึกที่จะมองโลกมองสิ่งต่าง ๆ ในมุมมองที่แตกต่างจากคนอื่นให้ได้ กล้าคิด สงสัย โดยไม่ติดอยู่ในกรอบ ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีความกล้าคิด กล้าทำ เข้าใจกรอบ และเรียนรู้ที่จะคิดและทำนอกกรอบ โดยความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น
ด้านพุทธจิตวิทยา	
๑.	ควรพัฒนาระดับปัญญา ^๓ ขั้นสุดตมยปัญญา จิตตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา โดยใช้ฐานความรู้สหัสวิชาผ่านกระบวนการทดลองเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อยืนยันสิ่งที่ค้นพบใหม่
๒.	ควรให้ชี้ชัดเจาะจงไปที่การรู้จักปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญห และผลอันเกิดจากการแก้ปัญห เพื่อให้จิตรับรู้ความเป็นจริง แล้วแก้ไข และรู้จักปล่อยวางอย่างมีสติสัมปชัญญะ ปัญญา และสมาธิ
๓.	การศึกษาทางพุทธควรมีแนวคิดปรับตามยุคตามสมัยมากขึ้น ให้ปรับเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน
๔.	การคิดสร้างสรรค์ต้องอาศัยประสบการณ์เดิมที่เป็นองค์ความรู้เก่าที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพื้นฐาน แล้วใช้จินตตามยปัญญา พิจารณาถึงความเป็นไปของการศึกษาในปัจจุบัน และแนวโน้มอนาคต เมื่อเห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนเป็นการเห็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขในอนาคต จึงดำเนินการใช้ความรู้ที่มีสร้างสรรค์ผลงานเพื่อที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้นตามหลักของจิตวิทยาต่อไป

จิตแห่งความเคารพ

ตารางที่ ๔.๒๕ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิต
อนาคต ด้านจิตแห่งความเคารพ แยกเป็นประเด็นอนาคต

ด้านการศึกษา	
๑.	สังคมควรก่อให้เกิดความรับผิดชอบกันระหว่างกลุ่ม พร้อมทั้งการแสดงออกซึ่งความเคารพซึ่งกันและกัน
๒.	การรับฟังเป็นสิ่งสำคัญ จำเป็นต้องฟังดูก่อนว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์หรือไม่ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจึงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม การวิเคราะห์สิ่งที่มีผู้เสนอมา สิ่งนั้นอาจเป็นนวัตกรรมในยุค ๔.๐ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ ในการสร้างความสงบร่มเย็น ให้กับสังคมต่อไป
ด้านพุทธจิตวิทยา	
๑.	การยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน หมายถึงการมองเห็นคุณค่าของมนุษย์ในกลุ่มอื่นด้วย
๒.	การเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังทุกความคิดเห็นทั้งของบุคคลและกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลายอย่างเห็นอกเห็นใจและเป็นไปในทางสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การทำงานร่วมกันกับที่แตกต่างกัน
๓.	ควรพัฒนาการเรียนรู้อย่างเข้าใจบนกระบวนทัศน์ตามหลักกัลยาณมิตร และเสริมสร้างด้วยฐานหลักสาราณียธรรมอันจะเอื้อต่อโอกาสการเรียนรู้ด้วยจิตที่รุ่มเย็นเป็นธรรม
๔.	การจะพัฒนาทักษะด้านจิตเคารพนี้จะต้องฝึกการอยู่ร่วมกันกับบุคคลที่หลากหลาย บทบาท หน้าที่ เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่ถูกต้องในการอยู่ร่วมกัน สิ่งที่ควรปฏิบัติกับคนแต่ละบทบาท ผู้ฝึกสอน ควรเป็นผู้ชี้แนะในสิ่งที่ถูกต้อง สิ่งที่คาดว่าจะได้รับคือ การรู้บทบาทของตนเอง การแสดงออกต่อผู้อื่นอย่างถูกต้อง เกิดสัมพันธภาพที่ดีในสังคม
๕.	เห็นด้วยอย่างยิ่งและควรมีจิตประกอบด้วยพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ความคิดย่อมมีความแตกต่างกัน ควรเปิดใจในแนวคิดที่แตกต่างกัน
๖.	การมีจิตแห่งความเคารพนี้ต้องอาศัยหลักสาราณียธรรม เคารพในความเห็นของทุกคน เสมอภาค โดยมีการกระทำทางกาย วาจา ใจ ประกอบด้วยความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เอื้อเพื่อเอื้อแก่ แบ่งปัน มีการกระทำและความเห็นร่วมกัน ไม่เกิดความขัดแย้งทางความคิด ผลจะทำให้เกิดความรักและความเคารพ ความสามัคคี ความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับผู้ร่วมงาน

จิตแห่งจริยธรรม

ตารางที่ ๔.๒๖ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิต
อนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม แยกเป็นประเด็นอนาคต

ด้านการศึกษา	
๑.	สังคมควรแทรกจริยธรรมในทุกส่วนของสถาบันที่เกี่ยวข้อง
๒.	การรักษาจริยธรรมของตนให้อยู่ในกรอบนั้นยังไม่เพียงพอ ควรขยายความรับผิดชอบออกไปให้ครอบคลุมสังคมที่เป็นสมาชิกด้วย ดังข้อความ “เรารับผิดชอบต่อสิ่งที่ทำยังไม่พอ ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เราไม่ได้ทำด้วย”

ตารางที่ ๔.๒๖ แสดงการวิเคราะห์การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิต
อนาคต ด้านจิตแห่งจริยธรรม แยกเป็นประเด็นอนาคต (ต่อ)

ด้านการศึกษา	
๓.	การเห็นประโยชน์ส่วนรวม ควรได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็กจนเป็นนิสัย หากเห็นแก่ตัวตั้งแต่เด็ก การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมคงทำไม่สำเร็จ และจริยธรรมคงสร้างลำบาก
๔.	ทุกการศึกษาต้องมีคุณธรรม จริยธรรมเป็นหลัก
๕.	จิตจริยธรรมสามารถปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นให้ได้เฉกเช่นเดียวกัน ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีการแสดงออกที่ไม่เป็นโทษ และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น
ด้านพุทธจิตวิทยา	
๑.	ควรใช้หลักสุขภาวะองค์รวมต่อการพัฒนาคุณภาพแห่งจิตที่จะเสริมสร้างด้วยหลักสติปัญญา ๔ หรือหลักภาวนา ๔ เพื่อเอื้อต่อการเข้าสู่สภาวะธรรมขั้นสูงต่อไป ดังนั้นการมีแค่ความรู้ คู่คุณธรรม จึงไม่เพียงพอ ต่อการศึกษาพุทธจิตวิทยา จำเป็นต้องทดลองและปฏิบัติอย่างที่ชอบด้วยธรรมเป็นที่สุด
๒.	จิตแห่งจริยธรรม คือ การรู้จักจริยธรรมสามารถนึกถึงตนเองในเชิงนามธรรม และถามตัวเองได้ว่า "ฉันอยากเป็นคนงานแบบไหน ฉันอยากเป็นพลเมืองแบบไหน" นึกถึงตนเองในบริบทที่เป็นสากล เช่น "โลกเราจะเป็นอย่างไร ถ้าเพื่อนร่วมอาชีพมีจุดยืนเดียวกับฉัน" สังคมควรแทรกจริยศาสตร์ในทุกภาคส่วนหลักๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก มุ่งสร้างอาชีพและพลเมืองที่มีจริยธรรม
๓.	ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งเป็นการไม่ยากเกินไปที่เราจะปูพื้นฐานจริยธรรมให้กับเด็กตั้งแต่การเริ่มต้นรับรู้ได้ ให้ได้รู้ว่าอะไรถูก ผิด จากนั้นปล่อยให้เค้ามีอิสระทางความคิด ถ้าพื้นฐานจริยธรรมดี ไม่ว่าจะดำเนินชีวิตต่อไปอย่างไร เจอปัญหา อุปสรรคอะไร การคิดสร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาคิดนอกกรอบก็ยังจะอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องดีงาม และนี่คือสิ่งที่คาดหวังจะให้เกิดขึ้น
๔.	ควรพัฒนาหลักจริยธรรมบนฐานคิดที่เป็นธรรมและชอบธรรมด้วย ไม่ควรพิจารณาตัดสินเหตุผลจริยธรรมในเชิงตรรกะเพราะไม่เอื้อต่อความเห็นที่ถูกต้องตามธรรม ควรยึดถือหลักธรรมเป็นสำคัญ
๕.	การมีความรู้ต้องคู่กับคุณธรรม ตามหลักการของพระพุทธเจ้า อันได้แก่ วิชชาจรรณสัมปันโน ความสมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงต้องมีความรู้ตามหลักวิชาการดี และความประพฤติทางคุณธรรม จริยธรรมที่ดี มีความละเอียดต่อความซื่อ กลัวบาป ซื่อสัตย์สุจริต มีความอ่อนน้อมถ่อมตน กตัญญูกตเวที เป็นต้น

โดยสรุป ผลจากการวิเคราะห์ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิต
อนาคต แบ่งออกเป็นด้านการศึกษาด้านจิตวิทยาศักยภาพของจิตอนาคต ประเด็นอนาคต ประกอบด้วย
ข้อความที่แสดง จิตแห่งวิทยาการ ด้านการศึกษา ๖ ข้อความ ด้านพุทธจิตวิทยา ๕ ข้อความ จิตแห่งการ
สังเคราะห์ ด้านการศึกษา ๑๐ ข้อความ ด้านพุทธจิตวิทยา ๔ ข้อความ จิตแห่งการสร้างสรรค์ ด้านการศึกษา ๗
ข้อความ ด้านพุทธจิตวิทยา ๔ ข้อความ จิตแห่งความเคารพ ด้านการศึกษา ๒ ข้อความ ด้านพุทธ
จิตวิทยา ๖ ข้อความ จิตแห่งจริยธรรม ด้านการศึกษา ๕ ข้อความ ด้านพุทธจิตวิทยา ๕ ข้อความ แสดงได้
ดังภาพต่อไปนี้

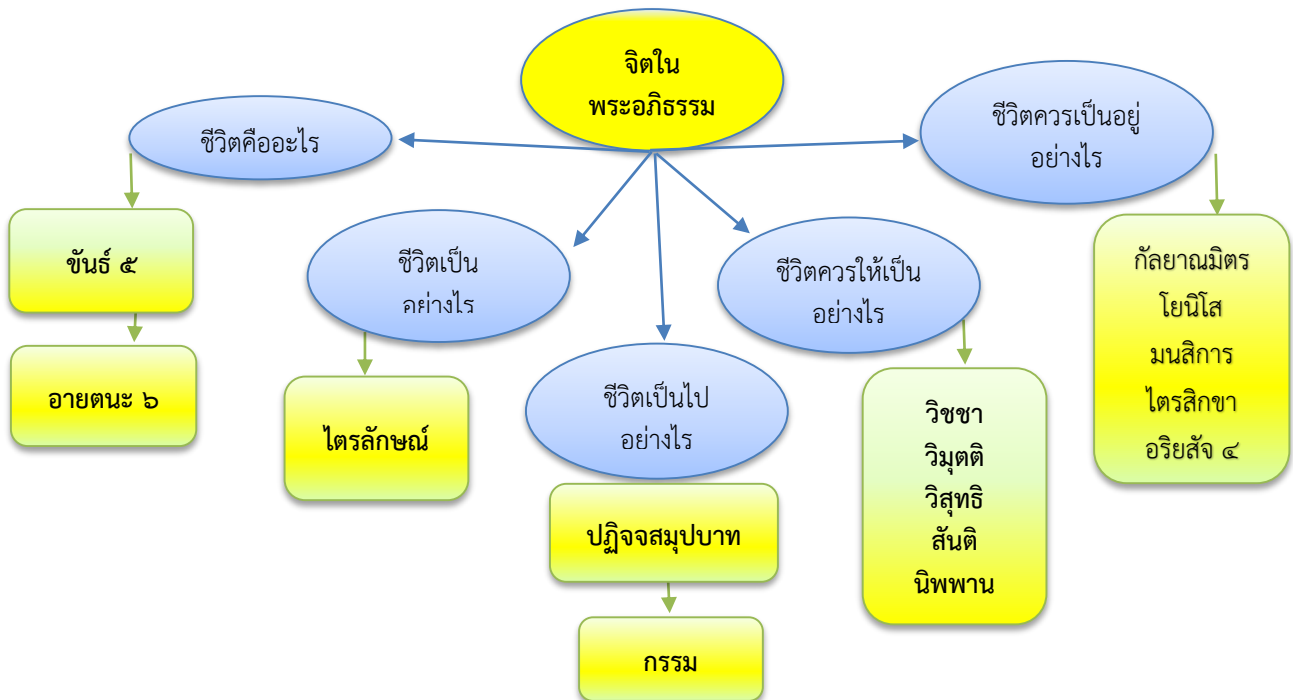
จิตแห่งวิทยาการ ประเด็นอนาคต	• ด้านการศึกษา ๖ ข้อความ • ด้านพุทธจิตวิทยา ๕ ข้อความ
จิตแห่งการสังเคราะห์ ประเด็นอนาคต	• ด้านการศึกษา ๑๐ ข้อความ • ด้านพุทธจิตวิทยา ๔ ข้อความ
จิตแห่งการสร้างสรรค์ ประเด็นอนาคต	• ด้านการศึกษา ๗ ข้อความ • ด้านพุทธจิตวิทยา ๔ ข้อความ
จิตแห่งความเคารพ ประเด็นอนาคต	• ด้านการศึกษา ๒ ข้อความ • ด้านพุทธจิตวิทยา ๖ ข้อความ
จิตแห่งจริยธรรม ประเด็นอนาคต	• ด้านการศึกษา ๕ ข้อความ • ด้านพุทธจิตวิทยา ๕ ข้อความ

ภาพที่ ๔.๓ การแบ่งศักยภาพของจิตอนาคต ประเด็นอนาคต ทางด้านการศึกษาและด้านพุทธจิตวิทยา

๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยนี้ เกิดขึ้นจากการศึกษาแนวคิดในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยาทั้งในจิตวิทยาพุทธศาสนาและจิตวิทยาตะวันตก การจัดการศึกษาในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต สามารถนำมากำหนดรายวิชาที่ควรจัดในการศึกษาพุทธจิตวิทยา และจากการศึกษาอนาคต พบว่า ศักยภาพจิตอนาคตทั้ง ๕ ประการ ควรกำหนดให้เป็นแนวโน้มที่จะจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้ในประเด็นต่าง ๆ เพื่อความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาพุทธศาสนา ประกอบด้วย

ภาพที่ ๔.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาจิตวิทยาพุทธศาสนา

จากภาพข้างต้น อธิบายได้ว่า ในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต สามารถจัดเนื้อหาหมวดรายวิชาจิตวิทยาพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

๓.๑ หมวดรายวิชาจิตในพระอภิธรรม

๑) รายวิชาพระอภิธรรมในแนว ๗ คัมภีร์

ที่มาของพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ส่วนประกอบของคัมภีร์ทั้ง ๗ ได้แก่ ธรรมสังคณี วิภังค์ ชาตุกกา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และปฏิฐาน รายละเอียดส่วนย่อยของแต่ละคัมภีร์ ความสำคัญของคัมภีร์ธรรมสังคณี องค์ประกอบของธรรมสังคณี ได้แก่ จิตตูปาทกัณฑ์ รูปกัณฑ์ นิกเขปกัณฑ์ และอรรถกถากัณฑ์ ความหมายของแต่ละกัณฑ์ รายละเอียดของจิตตูปาทกัณฑ์ ประโยชน์ในการศึกษาพระอภิธรรมในแนว ๗ คัมภีร์

๒) รายวิชาพระอภิธรรม ๙ ปริเฉท

ที่มาของพระอภิธรรมทั้ง ๙ ปริเฉท หรือ ๙ ตอน ความหมายของพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ส่วนประกอบของพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ได้แก่ จิตตสังคหวิภาค เจตสิกสังคหวิภาค ปกิณณกสังคหวิภาค วิถีสังคหวิภาค วิถีมุตตสังคหวิภาค รูปสังคหวิภาคและนิพพาน สมุจจยสังคหวิภาค ปัจจยสังคหวิภาค และกัมมัญฐานสังคหวิภาค รายละเอียดของแต่ละปริเฉท ประโยชน์ในการศึกษาพระอภิธรรม ๙ ปริเฉท หรือ ๙ ตอน

๓) รายวิชาพระอภิธรรมเกี่ยวกับปรมัตถธรรม ๔ ประการ

ที่มาของปรมัตถธรรม ๔ ประการ ความหมายของปรมัตถธรรม องค์ประกอบของปรมัตถธรรม ๔ ประการ ได้แก่ จิต เจตสิก รูป นิพพาน ความหมายของแต่ละองค์ประกอบ รายละเอียดแต่ละองค์ประกอบ ประโยชน์ในการศึกษาปรมัตถธรรม ๔ ประการ

๔) รายวิชาจิตและเจตสิกในพระอภิธรรม

ความสำคัญของการศึกษาจิตและเจตสิก รายละเอียดของจิต ประเภทของจิต การวิเคราะห์จิต รายละเอียดของเจตสิก ประเภทของเจตสิก การวิเคราะห์เจตสิก ประโยชน์ในการศึกษาจิตและเจตสิกในพระอภิธรรม

๓.๒ หมวดรายวิชาชีวิตตามหลักพุทธธรรม

๑) รายวิชาความหมายของชีวิต

ความหมายของชีวิต การแบ่งประเภทของชีวิต คือ ชีวิตตามสภาพ และชีวิตตามความสัมพันธ์ของโลก ส่วนประกอบ ๕ อย่างของชีวิตตามสภาพ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ชีวิตตามความสัมพันธ์ของโลกคืออายตนะ การประกอบกันของอายตนะ อารมณ์ และวิญญาณ

๒) รายวิชาลักษณะของชีวิต

ลักษณะโดยธรรมชาติของชีวิต ความหมายของไตรลักษณ์ ส่วนประกอบของอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา

๓) รายวิชาความเป็นไปของชีวิต

ความเป็นไปของชีวิต ความหมายของปฏิจจสมุปบาท ลักษณะของกรรม และผลของกรรม

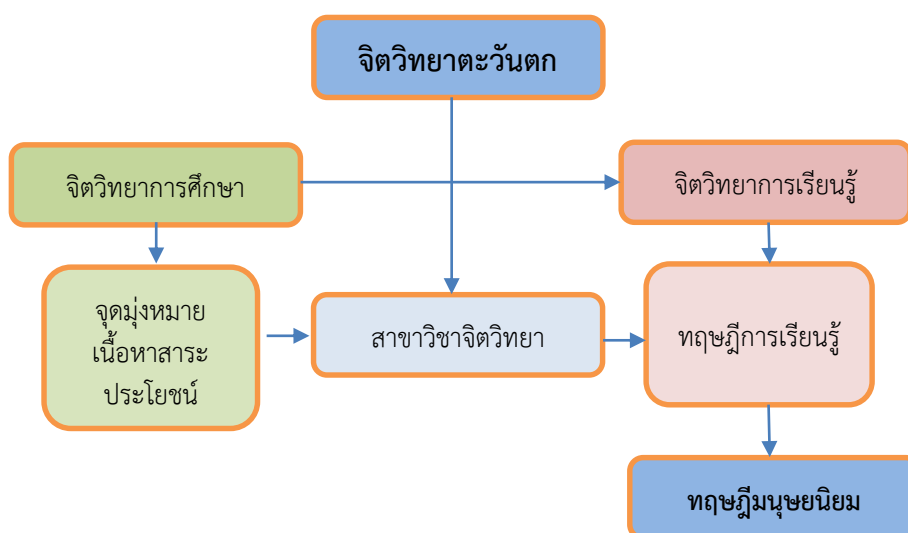
๔) รายวิชาเป้าหมายของชีวิต

ประโยชน์จากการใช้ชีวิต ความหมายและความสำคัญของ วิชา วิมุตติ วิสุทธิ สันติ นิพพาน กระบวนการดับทุกข์ ระดับภาวะในการบรรลุนิพพาน ข้อสรุปของนิพพาน ชีวิตและคุณธรรมพื้นฐานของ อารยชน ข้อปฏิบัติก่อนเป็นโสดาบัน ได้แก่ ทาน ศีล แรงจูงใจในพุทธธรรม นั่นคือ ฉันทะ ความสุขตามหลัก ของพุทธธรรม

๕) รายวิชาความหวังของชีวิต

ลักษณะของทางสายกลาง กระบวนการธรรมชาติในนิโรธ การปฏิบัติของมนุษย์ในมรรค ฐานะของมรรคในลักษณะต่าง ๆ การอยู่ร่วมกันในวิถีแห่งศรัทธา พรโตโฆสะ กัลยาณมิตร โยนิโสมนสิการ วิถีแห่งปัญญา ประเภทของมรรค องค์ประกอบในหมวดปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ องค์ประกอบในหมวดศีล ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ และองค์ประกอบในหมวดสมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ และสัมมาสติ การปฏิบัติได้โดยการเจริญสติปัญญา การเจริญตามหลักของอริยสัจ ๔

๔.๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาตะวันตก ประกอบด้วย

ภาพที่ ๔.๕ แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาตะวันตก

จากภาพข้างต้น อธิบายได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาตะวันตกต่าง ๆ ของวิชาจิตวิทยา เพื่อเน้นในด้านจิตวิทยาการศึกษา และจิตวิทยาการเรียนรู้ นำไปสู่จุดมุ่งหมายของเนื้อหาสาระประโยชน์ ด้วยทฤษฎีการเรียนรู้ ทำให้พบว่าทฤษฎีที่สำคัญและนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของจิตอนาคต คือ ทฤษฎีมนุษยนิยม ดังนั้นจึงขอเสนอแนวคิดทฤษฎีมนุษยนิยม

แนวคิดเชิง “มนุษยนิยม” เป็นความพยายามที่จะมองจิตวิทยาในขอบเขตที่กว้างกว่าแนวคิด พฤติกรรมนิยม (behaviourism) จิตวิเคราะห์ (Psycho analysis) และปัญญานิยม (Cognitivism) โดยการพิจารณาสิ่งที่นักจิตวิทยาสกุลอื่น ๆ มิได้กล่าวถึง เช่น อัตตา (self) ค่านิยมของมนุษย์ ประสบการณ์ส่วนบุคคล ฯลฯ การเน้นคุณค่าของแต่ละบุคคล ความแตกต่างระหว่างบุคคลอันเป็นที่มาแห่งเอกลักษณ์

กลุ่มมนุษยนิยมเชื่อว่า มนุษย์นั้นมีพื้นฐานที่ดี ทุกสิ่งทุกอย่างที่ดึงให้ธรรมชาติภายในของคนปรากฏขึ้นมา ย่อมเป็นที่ปรารถนา ในทางตรงข้าม หากมีสิ่งใดที่ไม่เอื้อต่อการนี้ย่อมไม่ดี บุคคลทุกคน ควรรู้จักสถานภาพของตนทั้งหมดทั้งปวง และเป็นผู้เดียวที่สามารถมีประสบการณ์ตรงอย่างแท้จริง

จิตวิทยามนุษยนิยม ได้เริ่มก่อตัวอย่างจริงจังในฐานะที่เป็น “วิทยาศาสตร์แห่งมนุษย์ที่แท้จริง” ในปี ๑๙๗๐ โดยมีรากฐานมาจากหลักปรัชญาตะวันตก วัตถุประสงค์ของจิตวิทยามนุษยนิยมนี้ เป็นการเตรียมที่จะอธิบายว่า การมีชีวิตอยู่อย่างมนุษย์ปุถุชนนั้นเป็นเช่นไร และชี้ให้เห็นว่า จิตวิทยาที่เหมาะสมและมีคุณค่า ต้องเกี่ยวข้องกับความรู้สึกและความเห็นของมนุษย์ ซึ่งสัมพันธ์กับประสบการณ์นั้น ๆ ด้วย มิใช่เป็นเพียงการสังเกตพฤติกรรมเท่านั้น มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับสามัญสำนึกต่าง ๆ เช่น ความรัก ความกลัว ความขยัน การเลือก

๑) แนวคิดหลักเกี่ยวกับมนุษยนิยม

ตั้งแต่สมัยอาริสโตเติล กล่าวถึง วัตถุประสงค์ทางการศึกษา คือ การใช้ความสามารถสูงสุดของมนุษย์ อาริสโตเติล มีอิทธิพลต่อนักการศึกษาอื่น ๆ คนอื่น ๆ โดยเชื่อว่า ความสำคัญของการปรับการสอนให้เข้ากับขั้นพัฒนาการของบุคคล แนวคิดเช่นนี้จึงควรจัดการศึกษาตามธรรมชาติ มนุษย์มีความดีเป็นพื้นฐาน แต่อาจถูกทำลายโดยสิ่งแวดล้อม หรือสังคม ฯลฯ การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์มิได้เกิดจากการรับฟังคำบอกเล่า

ตามหลักปรัชญาภวนิยม (Existentialism) มีอิทธิพลโดยตรงต่อมนุษยนิยม ด้วยวัตถุประสงค์เดียวกันในการแสวงหาความเป็นมนุษย์ ขัดกับหลักสาระนิยม (Essentialism) ที่เชื่อว่า ความเป็นตัวตนย่อมมาก่อนสาระ ดังนั้นภวนิยมจึงมีความเห็นว่าหลักปรัชญาอื่น ๆ ไม่ถูกต้อง เพราะหลักปรัชญานั้น ๆ ตอบปัญหาว่า มนุษย์คืออะไร ส่วนอุดมการณ์นิยม (idealism) กล่าวถึงมนุษย์นั้นคือ จิตในลักษณะที่ควบคุมวิญญาณและอวิชา สัจนิยม (realism) กล่าวถึงมนุษย์คือ จักรกลของธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ทำงานอยู่ในโลกภายนอก ส่วนนีโอโทมิซึม (Neo-Thomism) กล่าวว่า มนุษย์คือ สัตว์ที่มีเหตุผล อยู่ในสภาพความเป็นจริงที่เป็นเหตุเป็นผล ทดลองนิยม (Experimentalism) กล่าวว่า มนุษย์คือ ส่วนหนึ่งของสังคมและเป็นผู้มีการแสดงออกสูงสุดในการแก้ปัญหา หลักสูตรของอุดมศึกษาควรเน้นการพัฒนาให้ผู้ศึกษารู้จักและเข้าใจตนเองอย่างสมบูรณ์ที่สุด

๒) ทฤษฎีอัตมโนทัศน์^{๑๕๖}

อัตมโนทัศน์ เป็นหัวใจของแนวคิดมนุษยนิยม ดังต่อไปนี้

๑) นิยามของอัตตาและอัตมโนทัศน์

อัตตา มีลักษณะสำคัญ ๆ ๔ ประการ คือ

๑.๑) อัตตามีระเบียบแบบแผน แต่ไม่คงที่

๑.๒) สำหรับบุคคลผู้ประสบการณ์เหตุการณ์ใด ๆ อัตตาเป็นศูนย์กลางของเขา

๑.๓) การสังเกต แปลความ และเกิดความเข้าใจจากลักษณะส่วนตัวนี้

๑.๔) แรงจูงใจของมนุษย์เป็นผลของความพยายามที่จะป้องกัน และขยายอัตตา เป็นลักษณะ

สากล ในโลกของอัตตานั้น ผู้อื่นอาจมองว่าเป็นเพียงสมมติฐานที่ต้องการทดสอบให้เห็นชัดเจนก่อนจึงเป็นที่ยอมรับ แต่สำหรับบุคคลที่ได้รับประสบการณ์นั้น ๆ คือ "ข้อเท็จจริง"

อัตมโนทัศน์ เป็นส่วนสำคัญในวงการการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับลักษณะส่วนตัวต่าง ๆ เช่น แรงจูงใจ ทศนคติ บุคลิกภาพ และการปรับตัว ซึ่งมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อความสำเร็จทั้งภายในและภายนอกสถาบันอุดมศึกษา จึงสามารถนิยามอัตมโนทัศน์ อย่างกว้าง ๆ ได้ว่าเป็น ระบบทัศนคติที่มีต่อตนเอง

^{๑๕๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, หน้า ๒๖๙.

โดยที่สถานการณ์ที่บุคคลประสบมักจะซับซ้อน ประกอบด้วยแรงจูงใจ แรงผลักดันและค่านิยมต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนเสริมหรือรบกวนซึ่งกันและกันในระดับต่าง ๆ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากค่านิยมแต่ละอย่างจะเรียงลำดับลดหลั่นกันลงมา ย่อมมีค่านิยมบางอย่างที่สำคัญที่สุด คือ ค่านิยมที่เหมาะสมที่สุดในการรับรู้ของบุคคลในสถานการณ์นั้น ฉะนั้น ผู้คนที่สังเกตการณ์เฉพาะพฤติกรรมและพยายามอธิบายพฤติกรรมนั้น โดยปราศจากความรู้ว่าค่านิยมใดมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในขณะนั้น อาจไม่พบอะไรเลย นอกจากความสับสน ยิ่งมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมมากเพียงไร ก็จะไม่เข้าใจกันมากขึ้นเท่านั้น สรุปได้ว่า บุคคลมีความคงเส้นคงวากับอัตตาเสมอ แต่อาจจะไม่จำเป็นที่จะคงเส้นคงวากับสังคมเสมอไป ฉะนั้น อัตมโนทัศน์ จึงไม่ตรงกับความเป็นจริงเสมอไป

๓) อัตประจักษ์ (Self-Actualization)

มนุษย์ทุกคน มีพลัง ความต้องการและความกดดัน จะนำไปสู่ความเจริญเติบโต และการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ที่สุด ที่เรียกว่า “อัตประจักษ์” หลักการในเรื่องนี้คือ การกลั้บกลาย หรือ becoming โดยลักษณะของผู้ที่อยู่ในกระบวนการอัตประจักษ์นี้ สรุปได้ ๕ ประการ คือ

๑) บุคคลผู้อยู่ในกระบวนการอัตประจักษ์รับรู้และมีความสัมพันธ์กับ “ความเป็นจริง” ได้อย่างเหมาะสมและสบายกว่า คือ ไม่มีการสร้าง defense mechanism หรือการบิดเบือนความเป็นจริง

๒) อยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สามารถบรรลุถึงจุดสุดยอดแห่งประสบการณ์ที่ Maslow เรียกว่า Peak Experience

๓) การมองตนเองในแง่ดี และเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองในการที่จะแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม

๔) การเปิดตนเองเพื่อรับประสบการณ์ประกันว่า บุคคลนี้มีระดับการประมวลตนเองสูง (Personal Integration)

๕) มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกับเพื่อนมนุษย์สูง

กล่าวโดยสรุป บุคคลที่อยู่ในกระบวนการอัตประจักษ์นั้น มีเสรีภาพทางจิตวิทยาที่จะนำไปสู่ความเหมาะสมยิ่งขึ้น สามารถใช้ศักยภาพของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด มีอำนาจในตนเพื่อความเจริญเติบโต และก้าวไปเรื่อย ๆ ในแนวทางที่จะนำไปสู่อัตประจักษ์ มโนทัศน์นี้ มีความสำคัญต่อมนุษยนิยม เพราะจะชี้ให้เห็นว่า สถานการณ์ที่ข่มขู่ก่อให้เกิดการหาเหตุผล การสร้างสถานการณ์ภายในจิต และกระบวนการป้องกันตนเองอื่น ๆ ซึ่งใช้พลังที่มีอยู่ให้หมดไป ทำให้บุคคลไม่สามารถที่จะพัฒนาตนเองได้

๔) วัตถุประสงค์ของการศึกษา

มนุษยนิยม เห็นด้วยกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งประกอบด้วยการถ่ายทอดวัฒนธรรม การจรรโลงสังคมปัจจุบัน ตลอดจนการผดุงการเปลี่ยนแปลงเพื่อก่อให้เกิดสังคมที่ดีกว่า แต่กลุ่มมนุษยนิยมใช้วิธีการที่แตกต่างออกไป เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์

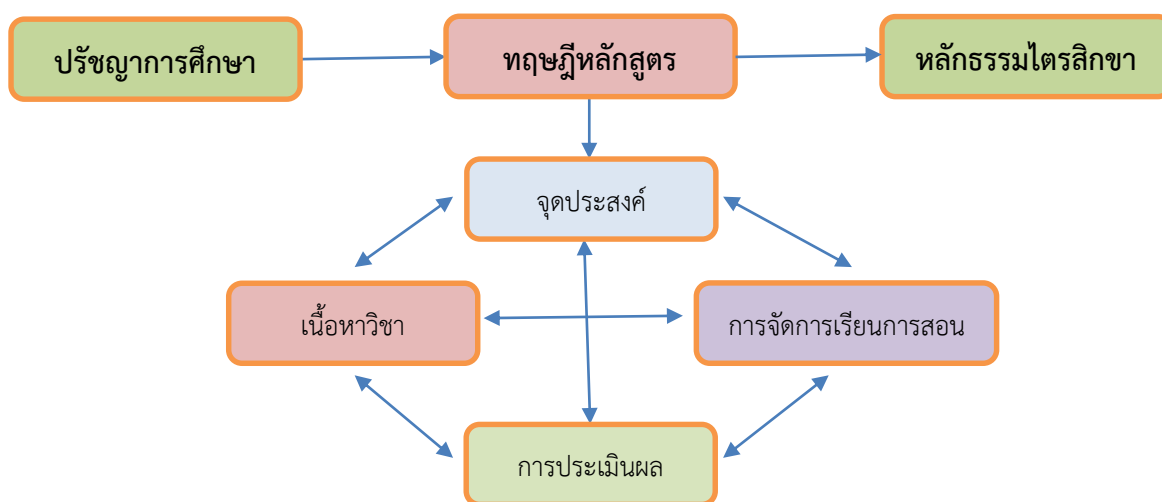
แนวคิดของกลุ่มมนุษยนิยม ในการปฏิรูปการศึกษา ควรมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนามนุษย์ให้เปิดรับประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด มีความสัมพันธ์โดยตรงกับชุมชนและปัญหาสังคม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล วัตถุประสงค์นี้ มีลักษณะที่เป็นสากล กล่าวคือ ไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะวัฒนธรรม สถานที่ หรือเวลา กล่าวได้ว่า มนุษยนิยมมีวัตถุประสงค์ทางการศึกษาในการพัฒนาบุคคลที่อยู่ในกระบวนการอัตประจักษ์ ซึ่งเราได้กล่าวถึงลักษณะแล้ว ฉะนั้น การศึกษาจึงเป็นการเอื้ออำนวยให้เกิดลักษณะเหล่านั้นขึ้น

หลักการใหญ่ของวัตถุประสงค์ร่วมกัน คือ

- ๑) เน้นผู้ศึกษาว่าเป็นบุคคลตามลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล
- ๒) ไม่เน้นการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาจนเกินไป
- ๓) เน้นมนุษยสัมพันธ์แห่งเสรีภาพและความรัก
- ๔) แรงจูงใจที่มีอยู่แล้วในตัวของผู้ศึกษา
- ๕) การเรียนการสอนเป็นแบบเปิด (informal & open classrooms) ตามความสนใจของแต่ละบุคคล
- ๖) เน้นผู้ศึกษามากกว่าผู้สอน (Student Centered VS Teacher Centered)

กล่าวโดยสรุป หน้าที่หลักของสถาบันการศึกษา คือ การผลิตผู้ที่อยู่ในกระบวนการอัตประจักษ์ ผู้ที่เข้าใจตนเองและผู้อื่น สามารถมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น กลุ่มมนุษยนิยมได้เสนอแนะวิธีการสอนตลอดจนลักษณะของหลักสูตร เพื่อบรรลุถึงวัตถุประสงค์ทางการศึกษาตามแนวความคิดที่เน้น อารมณ์ ความรัก และความเป็นมนุษย์ นักมนุษยนิยมได้เสนอทฤษฎีพฤติกรรมมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นพื้นฐานแห่งการศึกษา ถ้าวิธีการนี้เป็นประโยชน์ ดังที่ดูเสมือนว่าจะเป็นการศึกษา วิจัย ค้นคว้า ควรได้รับการสนับสนุน ข้อเสนอแนะที่มีอิทธิพลและสำคัญมาก ได้แก่ การใช้กระบวนการกลุ่ม มนุษยนิยม เนื่องจากเกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นปฏิริยาตอบโต้กับเทคโนโลยีทางการศึกษา โดยเชื่อว่า เทคนิควิธีเหล่านั้นทำให้เกิดการทดลอง มาใช้กับมนุษย์และเป็นภัยต่อสุขภาพจิต การนำเอาวิธีการที่อ้างว่าเป็นไปตามแบบอย่างมนุษยนิมนั้น ควรสังวรไว้ด้วยว่า อาจมีการเน้นเทคนิค เกินไป มีโครงสร้างเจาะจงหรือควบคุมโดยผู้สอนมากเกินไป จนทำให้กระบวนการขัดต่อหลักปรัชญาการศึกษาบนพื้นฐานของมนุษยนิยม แนวโน้มของส่งผลให้มนุษยนิยม อยู่ในลักษณะที่ Maslow เรียกว่า “พลังที่สาม” ซึ่งเป็นตัวแทนของค่านิยมแห่งความเป็นมนุษย์ ความหมายของประสบการณ์ในแง่ส่วนตัวและเสรีภาพในการที่จะเป็นตัวเอง มนุษยนิยมเกิดขึ้นจากธรรมชาติที่ดีในความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นความอิสระในการพัฒนาตนเองไปตามความปรารถนาได้จนถึงจุดสูงสุดของชีวิตโดยไม่มีเงื่อนไข

๔.๓.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ประกอบด้วย

ภาพที่ ๔.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

จากภาพข้างต้น อธิบายได้ว่า ปรัชญาการศึกษา เป็นส่วนเริ่มต้นและมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา ส่งผลให้เกิดกับทฤษฎีหลักสูตร ที่ต้องมีจุดประสงค์ของหลักสูตร มีผลต่อเนื้อหาวิชา และการจัดการเรียนการสอน และนำไปสู่การประเมินผล โดยทั้งหมดควรสอดคล้องกับหลักสูตรไตรสิกขา คือ

หลักสูตรไตรสิกขา

หลักสูตรไตรสิกขา เป็นกระบวนการศึกษาที่แท้จริงของธรรมชาติ ที่เป็นกิจกรรมแห่งชีวิตของแต่ละบุคคลในระบบแห่งไตรสิกขา คือ การฝึกศึกษาพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา ตามหลักแห่งศีล สมาธิ และปัญญา ที่ได้พูดไปก่อนนี้แล้ว ระบบไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาอย่างองค์รวมในทุกกิจกรรม

ในกระบวนการพัฒนาของไตรสิกขานั้น องค์ทั้ง ๓ คือศีล สมาธิ ปัญญา จะทำงานประสานโยงส่งผลต่อกัน เป็นระบบและกระบวนการอันหนึ่งอันเดียว แต่เมื่อมองไตรสิกขานี้โดยภาพรวมที่เป็นระบบใหญ่ของการฝึก ก็ให้เห็นองค์ ๓ นั้นเด่นขึ้นมาทีละอย่าง จากหายไปแล้วละเอียดประณีตขึ้นไปเป็นช่วง ๆ หรือเป็นขั้น ๆ ตามลำดับ คือ

ภาพที่ ๔.๗ กระบวนการพัฒนาของไตรสิกขา

แต่ในทุกขั้นนั้นเององค์อีก ๒ อย่างก็ทำงานร่วมอยู่ด้วยโดยตลอด

หลักการทั้งหมดนี้ เพื่อเสริมประโยชน์ในชีวิตประจำวัน คือ การทำงานของกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนา ที่องค์ทั้งสาม ทั้งศีล สมาธิ ปัญญา ทำงานอยู่ด้วยกันโดยประสานสัมพันธ์เป็นเหตุปัจจัยแก่กัน การปฏิบัติแบบนี้ ก็คือ การนำไตรสิกขาเข้าสู่การพิจารณาของโยนิโสมนสิการ หรือการโยนิโสมนสิการในไตรสิกขา ซึ่งควรปฏิบัติให้ได้เป็นประจำ และเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติได้จริงโดยไม่ยากเลย ดังนี้ ในการกระทำทุกครั้งทุกครั้งคือ เมื่อทำอะไรก็พิจารณาว่าพฤติกรรมอะไร หรือกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม เราสามารถฝึกฝนพัฒนาและสำรวจตรวจสอบตนเอง ตามหลักไตรสิกขานี้ ให้มีการศึกษาครบทั้ง ๓ อย่าง ทั้งศีล สมาธิ และปัญญา พร้อมกันไปทุกครั้งทุกครั้ง คือเมื่อทำอะไรก็พิจารณาว่าพฤติกรรมหรือการกระทำของเราครั้งนี้ จะเป็นการเบียดเบียนทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ใครหรือไม่ จะก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมเสียหายอะไร ๆ บ้างไหม หรือว่าเป็นไปเพื่อความเกื้อกูล ช่วยเหลือ ส่งเสริม และสร้างสรรค์ (ศีล)

ในเวลาที่จะทำนี่จิตใจของเราเป็นอย่างไรเราทำด้วยจิตใจที่เห็นแก่ตัว มุ่งร้ายต่อใคร ด้วยความโลภ โกรธ หลง หรือไม่ หรือทำด้วยเมตตา มีความปรารถนาดี ทำด้วยศรัทธา ทำด้วยสติ มีความเพียร มีความรับผิดชอบเป็นต้น และในขณะที่ทำสภาพจิตใจของเราเป็นอย่างไร เราร้อนกระวนกระวาย ชุ่นมัว เศร้าหมอง หรือว่าจิตใจที่สงบ ร่าเริง เบิกบานเป็นสุข เอิบอิ่ม ผ่องใส (สมาธิ) ในการกระทำครั้งนี้ทำด้วยความรู้ ความเข้าใจชัดเจนดีแล้วหรือไม่ เรามองเห็นเหตุผล รู้เข้าใจหลักเกณฑ์และความมุ่งหมายมองเห็นผลดีผลเสีย ที่อาจจะเกิดขึ้น และหนทางแก้ไขปรับปรุงพร้อมดีแล้วหรือไม่ (ปัญญา)

ด้วยวิธีปฏิบัติอย่างนี้ คนที่ฉลาดจึงสามารถฝึกศึกษาพัฒนาตนและสำรวจตรวจสอบวัดผลการพัฒนาตนได้เสมอตลอดทุกครั้งทุกเวลา เป็นการบำเพ็ญไตรสิกขาในระดับรอบเล็ก (คือครบสิกขาทั้งสามในพฤติกรรมเดียวหรือกิจกรรมเดียว) พร้อมกันนั้น การศึกษาของไตรสิกขาในระดับขั้นตอนใหญ่ ก็ค่อย ๆ พัฒนาขึ้นไปทีละส่วนด้วย ซึ่งเมื่อมองดูภายนอกก็เหมือนศึกษาไปตามลำดับขั้นตอนใหญ่ยิ่งก้าวหน้าไปด้วยดีมากขึ้น ในทางย้อนกลับการฝึกศึกษาไตรสิกขาในระดับขั้นตอนใหญ่ ก็จะส่งผลให้การศึกษาดูไตรสิกขาในระดับรอบเล็ก มีความชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นด้วยเช่นกัน

ที่กล่าวมาแล้ว หากต้องการให้มองเห็นความสัมพันธ์อย่างอิงอาศัยซึ่งกันและกันขององค์ประกอบที่เรียกว่าสิกขา ๓ ในกระบวนการศึกษา และพัฒนาพฤติกรรมเป็นการมองรวม ๆ อย่างสัมพันธ์ถึงกันหมด ปฏิบัติการฝึกศึกษาด้วยสิกขา แล้ววัดผลด้วยภาวนา จาก สิกขา ที่จัดเป็น ๓ อย่าง เรียกว่า “ไตรสิกขา” นั้น เพราะเป็นไปตามความเป็นจริงในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาแห่งธรรมชาติของชีวิตนี้เอง กล่าวคือ ในเวลาฝึกศึกษา สิกขา ๓ ด้าน จะทำงานประสานสัมพันธ์กัน ซึ่งในขณะหนึ่ง ๆ อย่างครบเต็มทีเมื่อออกมาถึงการสัมพันธ์กับภายนอก จึงมี ๓ ด้าน เช่น ในขณะที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นวัตถุหรือบุคคล ไม่ว่าจะเป็นด้วยอินทรีย์ เช่น ตา หู หรือด้วยกาย-วาจา (ด้านศีล) ก็ต้องมีเจตนา แรงจูงใจ และสภาพจิตอย่างใดอย่างหนึ่ง (ด้านจิตหรือสมาธิ) และต้องมีความคิดเห็นเชื่อถือรู้เข้าใจในระดับใดระดับหนึ่ง(ปัญญา) นี่เป็นเรื่องของธรรมชาติปฏิบัติ ซึ่งต้องทำให้สอดคล้องตรงกันกับระบบความเป็นไปของสภาวะในธรรมชาติ แต่ยังมีธรรมชาติอื่น ซึ่งแสดงไว้ด้วยความมุ่งหมายที่ต่างออกไปโดยเฉพาะที่โยงกับเรื่องสิกขา ๓ นี้ก็คือ ภาวนา ๔

ภาวนา ๔

“ภาวนา” แปลว่า ทำให้เจริญ ทำให้เป็นทำให้มีขึ้น หรือฝึกอบรม ในภาษาบาลี ท่านให้ความหมายว่า “วุฒนา” คือพัฒนา หรือพัฒนา นั่นเอง ภาวนานี้เป็นคำหนึ่งที่มีความหมายใช้แทนกันได้กับ สิกขา ภาวนา จัดเป็น ๔ อย่างคือ

ภาพที่ ๔.๘ ความหมายของภาวนา ๔

ภาวนา ๔ นี้ใช้ในการวัดผลเพื่อดูว่าด้านต่าง ๆ ของการพัฒนาชีวิตของคนนั้น ได้รับการพัฒนาครบถ้วนหรือไม่ดังนั้น เพื่อจะดูให้ชัด ท่านได้แยกบางส่วนละเอียดออกไปอีก ส่วนที่แยกออกไปอีกนี้คือสิกขาข้อที่ ๑ คือศีลนั้น มี ๒ ส่วนอยู่แล้วในตัวเมื่อจัดเป็นภาวนา จึงแยกเป็น ๒ ได้ทันที คือ

ภาพที่ ๔.๙ ความสัมพันธ์ของศีล

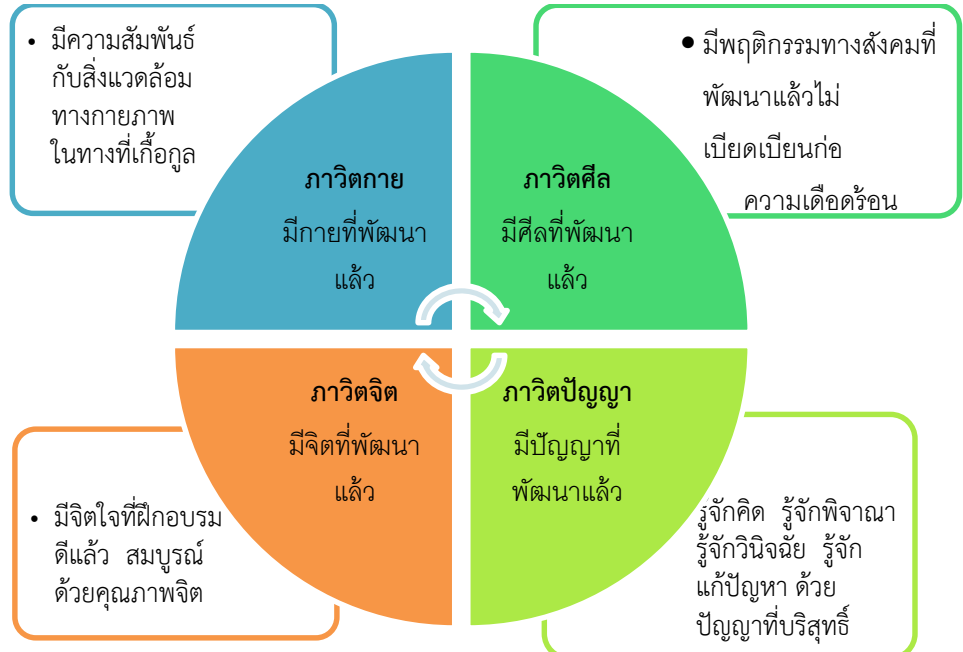
เมื่อจัดเป็นภาวนา ได้แยกกันชัดเจนออกเป็น ๒ ข้อ โดยยกเรื่องความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในโลกวัตถุ แยกออกไปเป็นกายภาวนา ส่วนเรื่องความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ในสังคม จัดไว้ในข้อศีลภาวนา ซึ่งการแบ่งเป็นสิกขาไม่มีการแยก เพราะกระบวนการฝึกหรือศึกษา องค์ทั้ง ๓ อย่างของไตรสิกขา จะทำงานประสานไปด้วยกัน

ในศีลที่มี ๒ ส่วน คือ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพในโลกวัตถุ และความสัมพันธ์กับมนุษย์ในสังคมนั้น ส่วนที่สัมพันธ์กันแต่ละครั้งจะเป็นอันใดอันหนึ่งอย่างเดียว

ดังนั้นในกระบวนการฝึกศึกษาของไตรสิกขา ที่มีองค์ประกอบทั้งสามอย่างทำงานประสานเป็นอันเดียวกันนั้น จึงต้องรวมศีลทั้ง ๒ ส่วนเป็นข้อเดียว ทำให้สิกขามีเพียง ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

เนื่องจากภาวนาใช้ในการวัดผลของการศึกษาหรือการพัฒนาบุคคล รูปศัพท์ที่พบมักเป็นคำแสดงคุณสมบัติของบุคคล คือแทนที่จะเป็น ภาวนา ๔ (กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา) ก็เปลี่ยนเป็นภาวิต ๔ ดังนี้คือ การพัฒนาทางกาย มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูล และได้ผลดี เริ่มแต่รู้จักใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู จมูก ลิ้น เป็นต้นอย่างมีสติดูเป็น ฟังเป็นให้ได้ปัญญาบริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ตลอดจนเทคโนโลยี อย่างฉลาด ได้ผลตรงเต็มตามคุณค่า การพัฒนาศีล ทำให้มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้วไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนเวรภัย ตั้งอยู่ในวินัยและมีอาชีพะที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูลสร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุข การพัฒนาจิต ทำให้มีจิตใจที่ฝึกอบรมดีแล้ว สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือประกอบด้วยคุณธรรม เช่นเมตตากรุณา เอื้ออารี มีเมตตา มีความเคารพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้นสมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ มีจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคง มีความเพียรพยายามกล้าหาญ อดทน รับผิดชอบมีสติมีสมาธิ เป็นต้น และสมบูรณ์ด้วยสุขภาพจิต คือมีจิตใจที่ร่าเริง เบิกบาน สดชื่น เอิบอิ่ม ผ่องใสและสงบ เป็นสุข และการพัฒนาปัญญา ทำให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดการทำดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุ

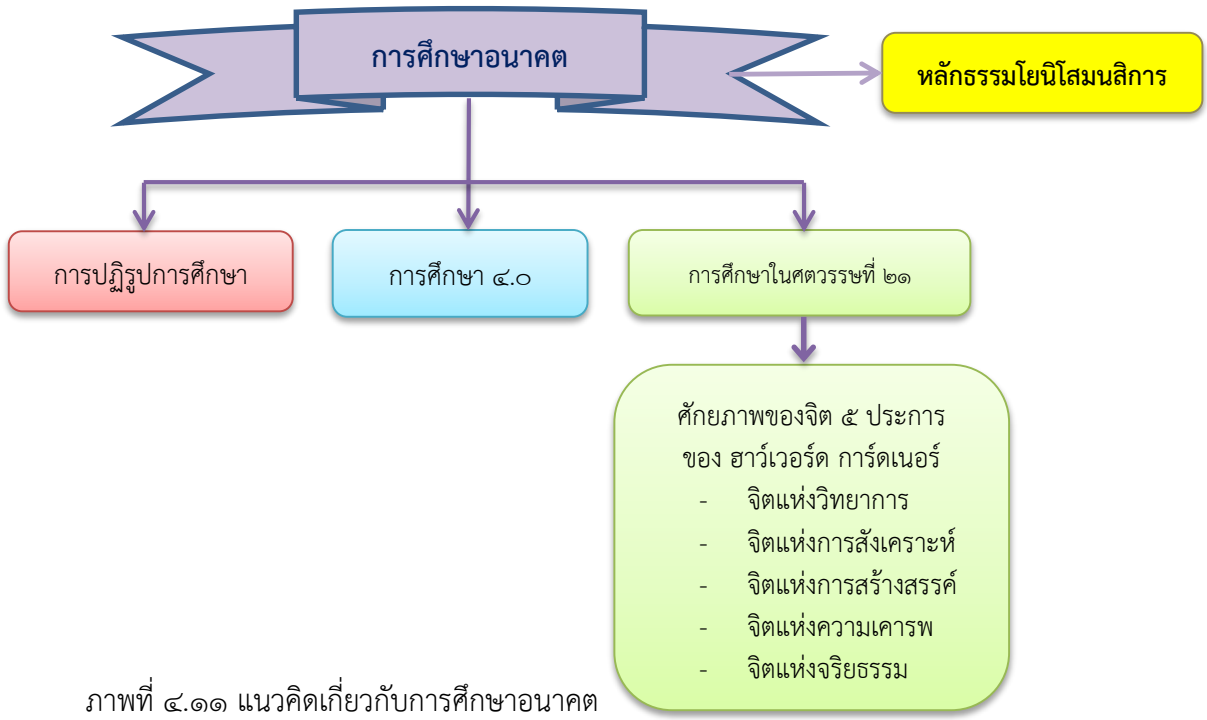
ปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงหรือตามที่ยึดมั่นเป็น ปราศจากอคติและแรงจูงใจแอบแฝง เป็นผู้ที่กิเลสครอบงำบัญชาไม่ได้ เป็นอยู่ด้วยปัญญารู้เท่าทันโลก แสดงได้ดังภาพ

ภาพที่ ๔.๑๐ ความหมายของภาวิต ๔

ผู้มีภาวนาครบทั้ง ๔ อย่างเป็นภาวิต ทั้ง ๔ ด้านนี้แล้ว โดยสมบูรณ์เรียกว่า “ภาวิตัตตะ” แปลว่า ผู้ได้พัฒนาตน ได้แก่ พระอรหันต์ เป็น อเสขะ คือผู้จบการศึกษาแล้ว ไม่ต้องศึกษาอีกต่อไป

๔.๓.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาอนาคต ประกอบด้วย

ภาพที่ ๔.๑๑ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาอนาคต

จากภาพข้างต้น อธิบายได้ว่า การศึกษาอนาคต ถือเป็นแนวคิดทฤษฎีที่มีผลกับอนาคต ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความคิด ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมโยนิโสมนสิการ เนื่องจาก โยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยภายในของระบบการสอน

แนวทางการประยุกต์พุทธวิธีสอนมาใช้ในการสอนปัจจุบัน

ในการเสนอแนวทางการประยุกต์พุทธวิธีสอนมาใช้ในการสอนปัจจุบัน ตามหลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการนั้น แบ่งเป็น ๓ แนวทางคือ

- ก. การประยุกต์การสอนตามวิธีการของพระพุทธเจ้า
- ข. การประยุกต์การสอนโดยให้สอดคล้องกับวิธีการสมัยใหม่.
- ค. การประยุกต์การสอนโดยประมวลธรรมมาจัดขั้นตอนของกระบวนการสอน

๓.๑) การประยุกต์การสอนตามวิธีการของพระพุทธเจ้า

การสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการมาสร้างเป็นหลักการและขั้นตอนการสอนตามแนวพุทธวิธีขึ้น เรียกหลักการและขั้นตอนการสอนนี้ว่า การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ดังมีวิธีการดังต่อไปนี้

(๑) หลักการ

ผู้สอนเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีการสอนให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ และได้ฝึกฝนวิธีการคิดโดยแยบคาย นำไปสู่การปฏิบัติจนประจักษ์จริง การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการนี้ ใช้สอนได้ทุกระดับการศึกษา มุ่งเน้นให้ผู้สอนเป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และผู้เรียนได้มีโอกาสคิดแสดงออก ปฏิบัติอย่างถูกวิธี จนสามารถใช้ปัญญาแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

(๒) ขั้นตอนการสร้างเจตคติที่ดี วิธีการเรียน และบทเรียน

๑.๑. การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม

๑.๑.๑. เหมาะกับระดับของชั้นเรียน เช่น การจัดชั้นเรียน ในระดับปฐมวัยศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ย่อมมีความแตกต่างกันทั้งในแง่ของอาคารสถานที่ ครุภัณฑ์การตกแต่งและอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน

๑.๑.๒. เหมาะกับวัยและภูมิหลังของผู้เรียน บรรยากาศของชั้นเรียน สำหรับเด็กเล็ก ๆ อาจมีความร่าเริง สนุกสนาน มีเสียงเพลงดนตรีประกอบบทเรียน สำหรับนักเรียนที่โตขึ้น บรรยากาศของชั้นเรียนก็เปลี่ยนไป ชั้นเรียนสำหรับนิสิต บัณฑิตศึกษา พระภิกษุสามเณร เกษตรกร นักเรียนนายทหารนักเรียน อาชีวศึกษา ฯลฯ ก็ย่อมมีสภาพสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่แตกต่างกันไปด้วย

๑.๑.๓. เหมาะสมกับวิธีการเรียนการสอน บรรยากาศและสภาพชั้นเรียนที่สอนโดยวิธีการบรรยาย การสาธิต การทดลอง การแสดงบทบาทสมมุติ การจัดสถานการณ์ลอง การจัดศูนย์การเรียนการสอน การทำงานกลุ่ม การฝึกปฏิบัติ ฯลฯ ย่อมมีความแตกต่างกัน ผู้สอนจึงต้องจัดสภาพชั้นเรียนให้สอดคล้องกับวิธีสอนนั้น ๆ

๑.๑.๔. เหมาะสมกับบทเรียนที่สอน การสอนวิชาที่มีเนื้อหาต่างกันย่อมมีบรรยากาศและสามารถของชั้นเรียนแตกต่างกันไป ได้แก่ การเรียนวิชาศาสนาและปรัชญา อาจมีการถกเถียงและซักถามกันอย่างเคร่งขรึม ในขณะที่การเรียนวิชาทางด้านวิทยาศาสตร์อาจเน้นการสาธิต การทดลอง การสังเกต

๑.๒. บุคลิกภาพของผู้สอนและการสร้างความสัมพันธ์ที่ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

ในอดีตครูเป็นผู้ที่ทรงปัญญา และมีความสามารถสูงในสาขาวิชาชีพ และวิชาการเฉพาะอย่าง และส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ ผู้ที่ต้องการศึกษาเล่าเรียนต้องไปมอบตัวเป็นศิษย์ และขอเล่าเรียนวิชา ผู้เป็นครูในสมัยก่อนสอนนักเรียนมีจำนวนน้อย ดูแลศิษย์ได้ทั่วถึง และสั่งสอนอบรมศิษย์ด้วยความเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง โดยมีหวังผลตอบแทนเป็นอามิสสินจ้าง ครูจึงเป็นผู้มีศิษย์เคารพบูชาอย่างสูงและเป็นผู้ที่ศิษย์ศรัทธามุ่งเข้าไปขอรับการถ่ายทอดวิชาความรู้ เจตคติของศิษย์จึงมีแต่ความเคารพเชื่อฟัง เชื่อถือ และภาคภูมิใจ ดังที่มีคำกล่าวว่าเป็น “ศิษย์มีศิษย์” ผู้ใดก็ตามที่ลบหลู่บุญคุณครูย่อมจะถูกตำหนิติเตียนถือเป็นพวก “ศิษย์คิดล้างครู ลูกรู้คุณพ่อแม่” นับเป็นพวกที่คบไม่ได้ ศิษย์มองครูในฐานะที่เป็นผู้คงแก่เรียนมีบุคลิกภาพที่เคร่งขรึม สง่า สำรวม เข้มงวด เจ้าระเบียบ ศิษย์จึงมีความรู้สึก “ทั้งรัก ทั้งเกรง” ครู อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะถูกลงโทษคว่ำสักเพียงใด นักเรียนไทยสมัยก่อนก็ยังมีเชื่อมั่นว่าครูเป็นกัลยาณมิตรครูสั่งสอนฝึกฝนด้วยหวังให้ศิษย์เป็นคนดี ความรักและความเคารพครูจึงมั่นคง ไม่มีเสื่อมคลาย

ปัจจุบันนี้ การศึกษาได้แผ่ขยายไปกว้างขวาง จำนวนนักเรียนมีมากดมาย และจำนวนครูก็เพิ่มขึ้นไม่แพ้กัน คุณสมบัติของผู้ที่เป็นครูนั้นมักจะพิจารณากันที่วุฒิและกำหนดอัตราเงินเดือนตามตำแหน่งหน้าที่ของวุฒินั้น ๆ ทุกระดับการศึกษาจึงมีหลายประเภท ต่างรุ่น ต่างวุฒิ ต่างวัย และมีประสบการณ์ความสามารถ คุณธรรมที่แตกต่างกัน บุคลิกภาพและพฤติกรรมของครูก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ศรัทธาที่ศิษย์เคยมีต่อครูก็ดูจะลดน้อยลง และความสัมพันธ์ฉันครูกับศิษย์ก็ห่างเหินกันไปทุกที

ในการสอนแบบสร้างศรัทธา ครูจึงควรคงบุคลิกภาพที่ดีของการเป็นครูไว้ ซึ่งพอจะสรุปเป็นข้อ ๆ สั้น ๆ ดังต่อไปนี้

๑.๒.๑. บุคลิกภาพทางกาย มีความสะอาด แจ่มใส สงบและสำรวม

๑.๒.๒. เป็นผู้ที่มีความสุขทางจิตดี กล่าวคือมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของตัณหาและอามิส เพราะผู้ที่มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดโปร่งจากปัญหาเท่านั้นที่จะชี้แนะและช่วยเหลือผู้อื่นได้

๑.๒.๓. มีความมั่นใจในตนเอง เนื่องจากเป็นผู้ที่รู้จักจริงและปฏิบัติจริงใจสิ่งที่สอนผู้อื่นครูที่ดีจึงไม่มีปมด้อยหรือปมเด่น เป็นผู้ที่มีความเรียนง่ายฉันทรรณมาสมาญ

ด้วยความรู้และความรัก ครูผู้เป็นกัลยาณมิตรจึงควรสร้างศรัทธาด้วยจิตเมตตาต่อศิษย์ช่วยให้ความอบอุ่นใจเป็นกันเองและแนะทางแก้ปัญหาอย่างมีหลักการและเหตุผล ความสัมพันธ์ที่ระหว่างครูกับศิษย์จะเกิดขึ้นเมื่อศิษย์ตระหนักว่าครูหวังดีต่อเขา ครูมีความยุติธรรมและรักการสอน ครูนั้นมุ่งสร้างสรรค์มิใช่ทำลาย เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์เป็นไปเช่นนี้ ศิษย์ย่อมเกิดกำลังใจและตั้งใจใฝ่รู้วิวัฒนาการที่ครูจะถ่ายทอดให้

๑.๓ การเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ

หากศึกษาวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าจะเห็นได้ว่า พระองค์ได้ทรงใช้วิธีการตรวจสอบความคิดและความสามารถของผู้เรียนก่อนที่จะสอนให้เหมาะกับบุคคล ทรงใช้เทคนิควิธี อุปกรณ์จากธรรมชาติและเหตุการณ์ต่าง ๆ มาเร้าให้เกิดความมานะพากเพียร ฝึกหัดอบรมตน นอกจากนั้นพระองค์ยังได้วางขั้นตอนของการบำเพ็ญนาและเพียรภาวนาและการปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนที่พระสงฆ์สาวกสามารถตรวจสอบความสำเร็จในแต่ละขั้นตอนได้

การสอนโดยสร้างศรัทธาจึงต้องได้จัดขั้นตอนในการเสนอสิ่งเร้าและสร้างแรงจูงใจดังนี้

- ๑.๓.๑. ใช้สื่อ เสนอเอกสารการเรียนการสอนหรืออุปกรณ์และวิธีการต่าง ๆ เพื่อเร้าความสนใจ เช่น การจัดป้ายนิเทศ นิทรรศการ เสนอเอกสาร ภาพกรณีปัญหา กรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลอง เป็นต้น
- ๑.๓.๒. จัดกิจกรรมที่น่าสนใจ
- ๑.๓.๓. ผู้เรียนได้ตรวจสอบความรู้ ความสามารถของตน และได้รับทราบผลทันทีที่เป็นการเสริมแรง

(๒) การประยุกต์การสอนโดยให้สอดคล้องกับวิธีการสมัยใหม่

ปัจจุบันนี้ได้มีการนำทฤษฎีการสอนของนักการศึกษาต่างประเทศมาประยุกต์ใช้หลายวิธีการด้วยกัน เช่น วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) วิธีการสร้างความคิดรวบยอด (Conceptua; Approach) วิธีการสอนแบบสืบสวนสอบสวน (Lnquiry Method) วิธีการพัฒนาเหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) วิธีการเรียนรู้ในแวดวงสังคม (Contextual Learning) วิธีการกระจ่างค่านิยม (Value Clanification) วิธีการปรับพฤติกรรม (Beitp6d9Ngrup';bhavior Modification) เป็นต้น ในที่นี้ใคร่ขอเสนอตัวอย่างการประยุกต์เพียงวิธีการเดียวคือ วิธีการสอนเพื่อสร้างความคิดรวบยอด

ความคิดรวบยอด เป็นความคิดและความเข้าใจที่เกิดขึ้นจากการรับรู้และประสบการณ์ ซึ่งทำให้บุคคลสามารถใช้เหตุผลและวิธีการต่าง ๆ มาจำแนก สัมพันธ์ รวบรวม และสรุปเป็นรูปลักษณะของสาระและแนวทางของการปฏิบัติ รวมถึงการรับรู้อันจักเกิดจากการปฏิบัตินั้น ความคิดรวบยอดจึงเป็นพื้นฐานของเจตคติและนำไปสู่พฤติกรรมของบุคคล

ความคิดรวบยอดเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลได้กระทำดังต่อไปนี้

๑. บุคคลได้ผ่านพบ เผชิญ สัมผัส กับสิ่งของ บุคคล ธรรมชาติ เหตุการณ์ สถานการณ์ต่าง ๆ และได้มีพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ต่อกัน จนเกิดเป็น ประสบการณ์ ความเห็น ความรู้สึกนึกคิดต่อสิ่งนั้น (เวทนา ความรู้สึก สัญญา-ความจำ เจตรา-ความคิด ผัสสะ-ความกระทบ หรือสัมผัส มนสิการ-ความคิด)

๒. บุคคลได้รับการฝึกฝนให้รู้วิธีนำประสบการณ์ดังกล่าวมาวิเคราะห์ พิจารณาเปรียบเทียบกันกับประสบการณ์และความรู้เดิม จนสามารถกำหนดความเหมือนและความแตกต่างขององค์ประกอบภายในและภายนอกของสิ่งนั้น ๆ

๓. บุคคลสามารถจัดหมู่พวกขององค์ประกอบและสามารถนำสาระสำคัญของคุณสมบัติขององค์ประกอบเหล่านั้นมาสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง

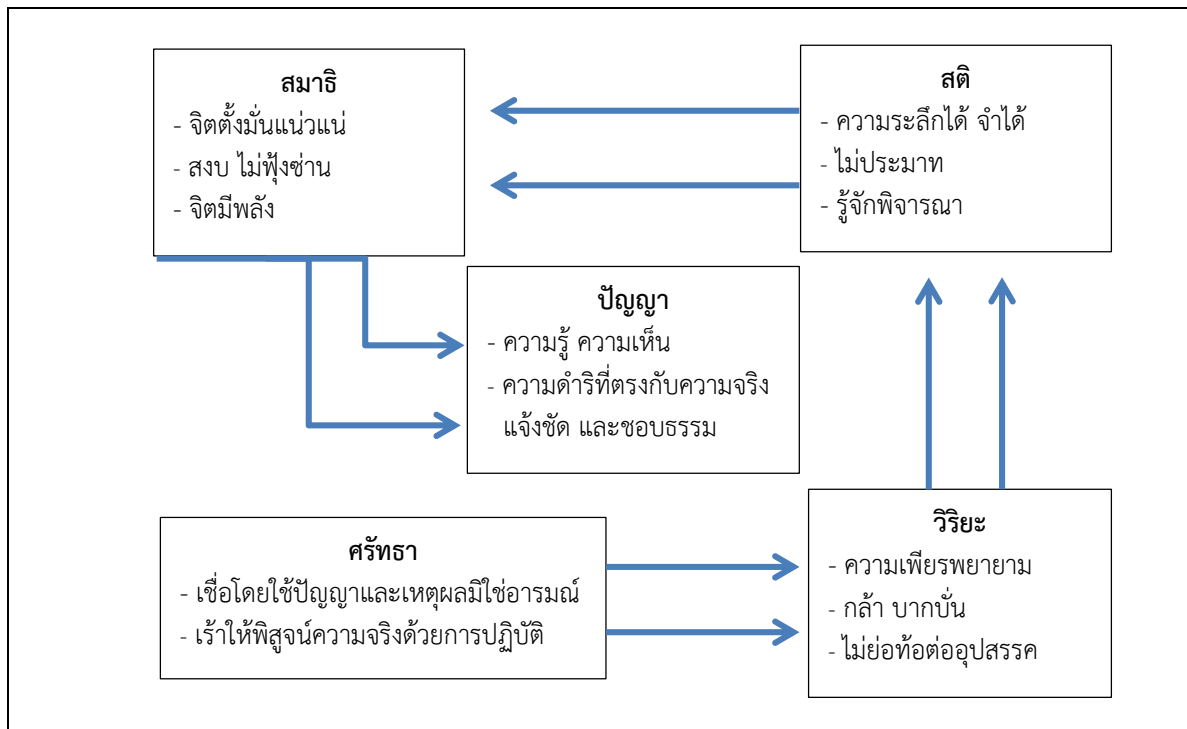
๔. บุคคลสามารถสรุปสาระและแก่นแท้ของความคิดเกี่ยวกับสิ่งนั้นมารวมเป็นรูปลักษณะ ความหมายความสำคัญ การกระทำ วิธีการ และผลอันจักเป็นประโยชน์หรือโทษ เป็นการสรุปความคิดรวบยอดที่ชัดเจน

(๓) การประยุกต์โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

(๓.๑) การจัดขั้นตอนจากหัวข้อธรรมะนั้น ๆ โดยตรง

จากการที่ได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้เขียนตำรานี้ได้มองเห็นว่าหัวข้อธรรมะต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้นั้นล้วนแต่เป็นหลักปฏิบัติที่ทำให้บุคคลได้ฝึกฝนอบรมตนเอง (self- training) ทั้งสิ้น ยกตัวอย่างเช่น หัวข้อธรรมะเรื่อง พละ ๕ หรือ อินทรีย์ ๕ ซึ่งเป็นธรรมะที่สร้างพลังสำคัญในการทำภารกิจใด ๆ หรือในการฝึกปฏิบัติอบรมตนให้บรรลุเป้าหมาย และเป็นพลังที่เริ่มต้นจาก ศรัทธา ไปสู่ปัญญาที่แท้จริง ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภูมิดังนี้

ผละ ๕ (ธรรมอันเป็นกำลัง ๕ ประการ)

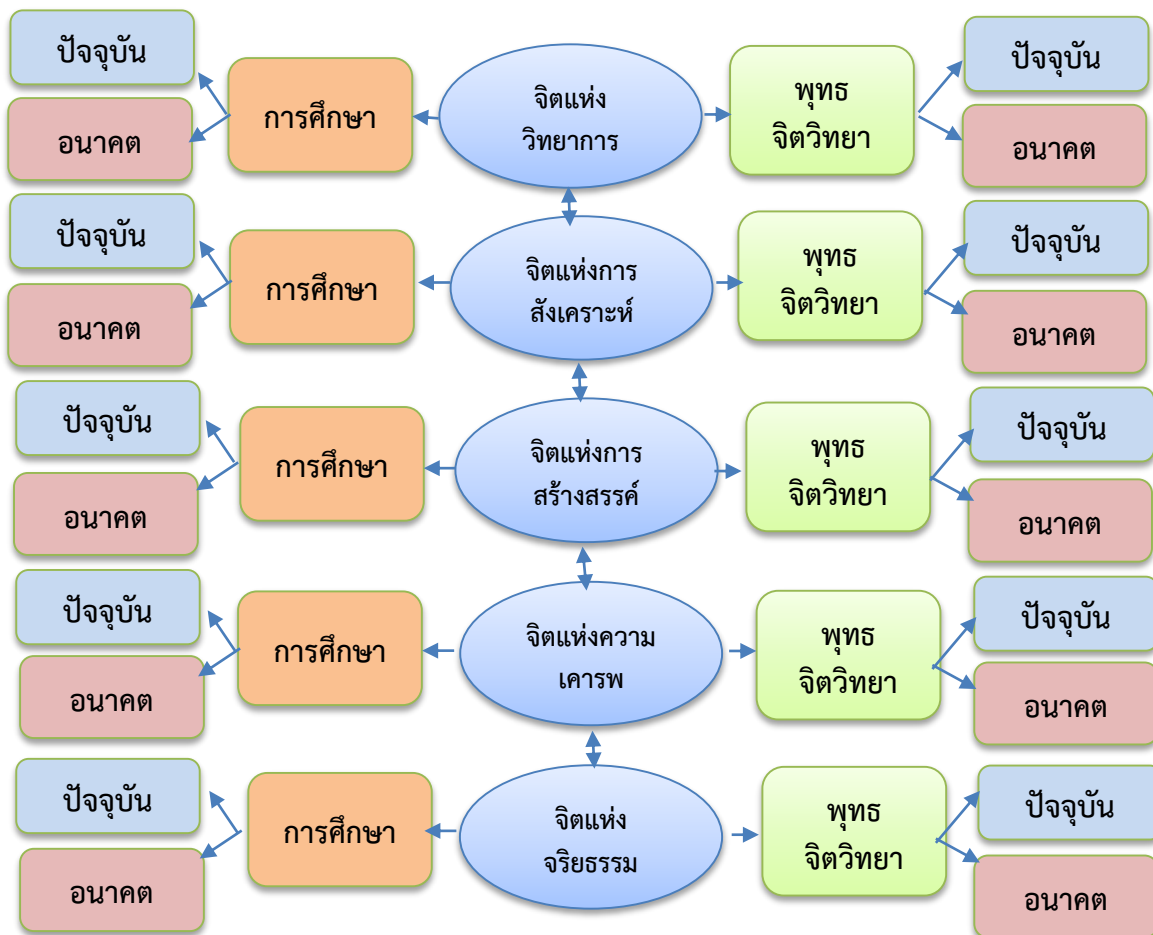
ภาพที่ ๔.๑๑ แสดงผละ ๕ (ธรรมอันเป็นกำลัง ๕ ประการ)

(๓.๒) การนำธรรมหลายหัวข้อมาจัดขึ้นตอนใหม่ในกระบวนการสอน

ผู้สอนสามารถนำหลักธรรมหัวข้อต่าง ๆ มาใช้ในการสอนกิจกรรมการสอนได้อย่างเหมาะสม กระบวนการสอนดังกล่าว ซึ่งจำเป็นต้องฝึกฝนให้นักเรียนได้ผ่านขั้นตอนที่จะทำให้สามารถนำไปใช้ปฏิบัติจริงได้เมื่อต้องเผชิญสถานการณ์และปัญหา

ดังที่ได้ทราบแล้วว่า พุทธธรรมนั้นเป็นสาระความรู้ระดับสูง และเป็นประทีปส่องทางดำเนินชีวิต ธรรมะทั้งมวลจึงมุ่งให้บุคคลสามารถมีหลักการที่ใช้แก้ปัญหาชีวิตและเผชิญสถานการณ์ได้ทุกรูปแบบโดยไม่ตกเป็นทาสของความทุกข์ เพราะรู้เท่าทันและรู้วิถีทางที่จะปลดปล่อยพ้นจากความทุกข์นั้น “กระบวนการสอนเพื่อเผชิญสถานการณ์” จึงเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า พุทธธรรมและพุทธวิธีสอนนั้น นักการศึกษาสมัยใหม่สามารถนำมาจัดกระบวนการสอนได้มากมาย ถ้าเขามีความสนใจใฝ่รู้ และมองเห็นคุณค่าอันเลิศล้ำนี้ด้วยตนเอง

๔.๓.๕ แนวคิดการศึกษาศักยภาพของจิต

ภาพที่ ๔.๑๒ แนวคิดการศึกษาศักยภาพของจิต

จากภาพข้างต้น อธิบายได้ว่า องค์ความรู้การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ประกอบด้วยแนวความคิดหลอมรวมกับชุดความรู้เกี่ยวกับศักยภาพจิต ดังนี้

๑. จิตแห่งวิทยาการ แบ่งออกเป็นด้านการศึกษาและด้านพุทธจิตวิทยา มีรายละเอียดคือ

๑.๑ ด้านการศึกษาในปัจจุบัน จิตแห่งวิทยาการเป็นการฝึกฝนวิธีการคิด ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในสาขาวิชา จากความเชี่ยวชาญในหลายสาขาวิชา สามารถที่จะหลอมรวมสาขาวิชาเหล่านั้นเข้าด้วยกันได้ เช่นเดียวกันกับการมีมุมมองที่หลากหลาย นั่นคือเป้าหมายของความเป็นจริง โดยที่วิทยาการของการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ จะสามารถทำให้เกิดความเชี่ยวชาญได้เร็วยิ่งขึ้น

๑.๒ ด้านการศึกษาในอนาคต สืบเนื่องจากสาขาวิชาต่าง ๆ ย่อมต้องการการพัฒนา เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้น ๆ ย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังนั้นการได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง จะช่วยขัดเกลาความชำนาญให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องมีวินัยในการพัฒนาความเชี่ยวชาญนั้น ในการศึกษาเรื่อง “จิต” ควรจะมีเครื่องมือที่จะพัฒนาและตรวจสอบได้อย่างหลากหลายในการอนุมานสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดังนั้นควรมีฐานความคิดที่สมดุล จึงจะทำให้เกิดการทดลองที่น่าเชื่อถือ ซึ่งควรระวังขีดจำกัดของความเชี่ยวชาญ เพราะคิดว่าเชี่ยวชาญแล้ว จึงตกอยู่ในความประมาท หยุดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ทำให้เป็นกับดักความคิดที่ทำให้ไม่ก้าวหน้า

ดังนั้นในการเสริมสร้างทักษะ จิตแห่งวิทยาการ จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการฝึกฝนเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิด มากกว่าการท่องจำในแบบสมัยก่อน โดยมีความเข้าใจและประยุกต์ใช้วิทยาการในแขนงต่าง ๆ เพื่อตอบโจทย์หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตแห่งวิทยาการ จึงต้องรู้จักนำกรอบความรู้ของศาสตร์อื่น ๆ มาประยุกต์ใช้ โดยทำความเข้าใจแก่นแท้และภาพรวมของปัญหา จนทำให้เกิดความสามารถในการประยุกต์ใช้หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นมาได้ สิ่งที่เราคาดว่าจะได้รับคือ ทักษะความเชี่ยวชาญที่เพิ่มขึ้นในสิ่งที่ได้ฝึกฝนมา

๑.๓ ด้านพุทธจิตวิทยาในปัจจุบัน จิตแห่งวิทยาการ เป็นจิตที่มีการพัฒนา เป็นปัญญาที่หลักแหลม ในการที่จะคิดพิจารณา ความสามารถในการออกแบบดีไซน์ ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในวิทยาการนั้น ๆ ดังตัวอย่างของ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ที่ท่านเป็นจิตรกรเอก สามารถวาดภาพได้อย่างสวยงาม ทั้งนี้เกิดจากการทำสมาธิภาวนา การเรียนรู้และได้ปฏิบัติจริง เพื่อความเข้าใจในทฤษฎี และเชื่อมโยงเข้าสู่หลักธรรม ทำให้เกิดความรู้ไปพร้อม ๆ กัน ส่งผลให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาทางพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๑.๔ ด้านพุทธจิตวิทยาในอนาคต จิตแห่งวิทยาการ ควรเป็นการศึกษาเรียนรู้ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่เอื้อต่อความเข้าใจ สามารถเข้าถึงและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดจิตแห่งการตื่นรู้ที่ขอบแล้วตามธรรม ทั้งนี้การมีพื้นฐานศีลห้าควรแม่นยำก่อน จึงจะเกิดจิตแห่งวิทยาการได้ โดยเน้นในเรื่องการฝึกสติ และสมาธิให้มีความมั่นคง จิตนั้นควรมีความตื่นอยู่เสมอ ความหมายของคำว่า “ตื่น” ในที่นี้หมายถึง ควรปลูกจิตให้ตื่นได้อย่างไร ในการฝึกจิตให้มีความตื่น ผลคือทำให้เกิดปัญญา จิตที่เบิกบาน เปรียบเสมือนการทำงานที่ไม่มีการค้างคา ซึ่งในการทำงานทุกอย่างจะไม่มีปัญหาเกิดขึ้นได้เลย ถ้าทำงานด้วยจิตงอกงาม หากมีความสงสัย สนใจ อยากรู้อยากเห็นสิ่งใหม่ๆ แล้วนำมาครุ่นคิด ทดลองทำและปรับปรุงให้เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น สรุปได้ว่า แนวคิดการศึกษาทางพุทธโดยใช้หลักไตรสิกขาบูรณาการเข้ากับหลักการเรียนรู้ทางจิตวิทยา ใช้วิธีการพัฒนาการเรียนรู้พฤติกรรมทางกาย ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตด้านศีล โดยพัฒนาจิต ให้เกิดสมาธิและปัญญา การศึกษาอย่างเป็นระบบเช่นนี้จะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนสามารถเกิดเป็นจิตแห่งวิทยาการได้ในที่สุด แสดงรายละเอียดได้ดังภาพ

ภาพที่ ๔.๑๒ การศึกษาศักยภาพของจิตแห่งวิทยาการ

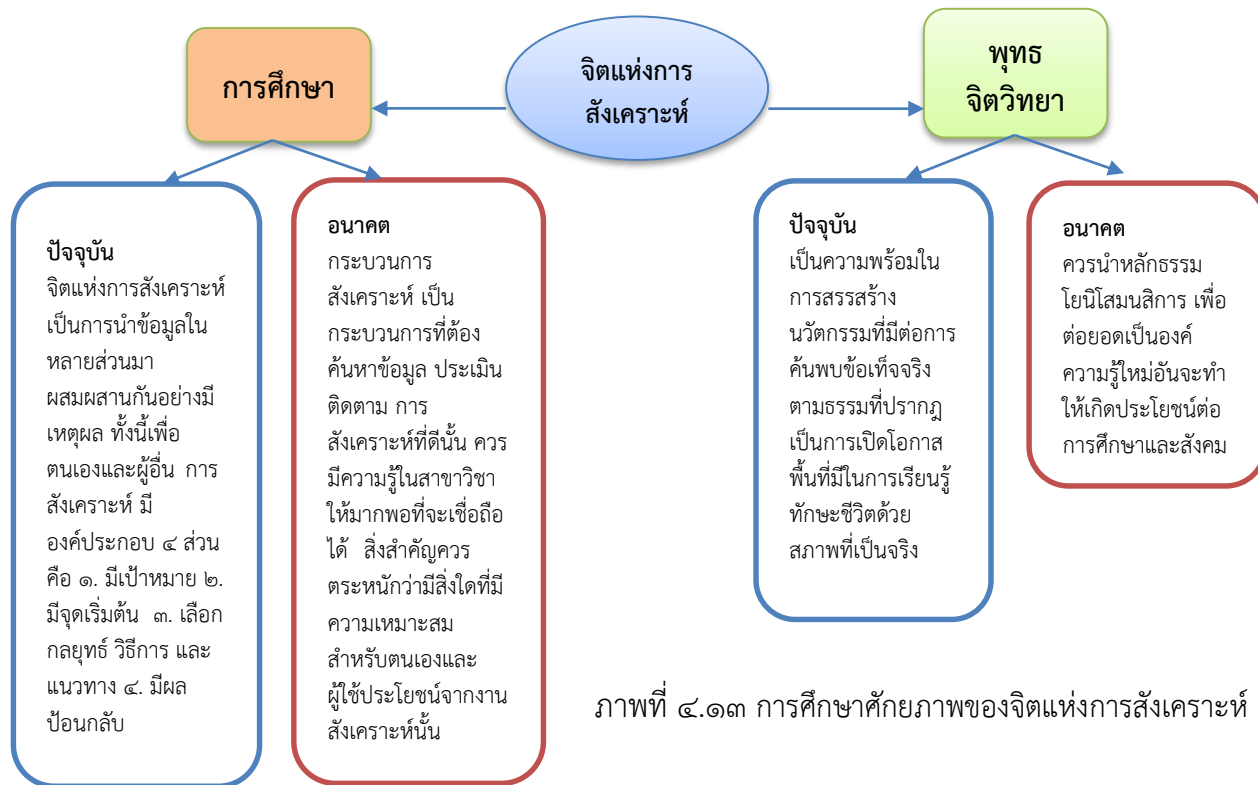
๒. จิตแห่งการสังเคราะห์ แบ่งออกเป็นด้านการศึกษาและด้านพุทธจิตวิทยา มีรายละเอียดคือ

๒.๑ ด้านการศึกษาในปัจจุบัน จิตแห่งการสังเคราะห์ เป็นการนำข้อมูลในหลายส่วนมา ผสมผสานกันอย่างมีเหตุผล ทั้งนี้เพื่อตนเองและผู้อื่น การสังเคราะห์ มีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือ ๑. มีเป้าหมาย ๒. มีจุดเริ่มต้น ๓. เลือกกลยุทธ์ วิธีการ และแนวทาง ๔. มีผลป้อนกลับ เพื่อให้ได้รูปแบบของการนำเสนอเป็นบทสรุปการสังเคราะห์ ซึ่งสามารถนำไปสู่การตัดสินใจขั้นสุดท้าย

๒.๒ ด้านการศึกษาในอนาคต กระบวนการสังเคราะห์ เป็นกระบวนการที่ต้องค้นหาข้อมูล สืบสวน ประเมิน ตัดตาม หรือคัดแยกข้อมูล ปรับปรุงแก้ไข และมีการทบทวนข้อมูลนั้นอยู่เสมอ การสังเคราะห์ที่ดีนั้น ควรมีความรู้ในสาขาวิชาให้มากพอที่จะเชื่อถือได้ สิ่งสำคัญควรตระหนักว่ามีสิ่งใดที่มีความเหมาะสมสำหรับตนเองและผู้ใช้ประโยชน์จากงานสังเคราะห์นั้น การพัฒนาในสิ่งที่มีความชำนาญ ย่อมสามารถทำให้เกิดจิตแห่งการสังเคราะห์ได้ จิตที่สามารถสังเคราะห์ได้นั้น ต้องได้รับแรงผลักดันด้วยจิตใจที่แน่วแน่ ผสานกับความเข้าใจที่ถูกต้องและเหมาะสม ในการจะเสริมทักษะจิตแห่งการสังเคราะห์นี้ควรฝึกจากการจับประเด็นสิ่งสำคัญจากการฟัง การอ่าน หรือการรับรู้ในสิ่งต่างๆ หากทักษะการจับประเด็นมีความเข้มแข็งมากพอ จะทำให้เกิดความรอบคอบ และมีข้อผิดพลาดน้อย จากนั้นจึงค่อยฝึกการผสมผสานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยาก ผู้สอนควรมีความรู้ ความสามารถที่มากเพียงพอ สิ่งที่เราคาดว่าจะเกิดขึ้นได้นั้นคือ การเกิดองค์ความรู้ใหม่ หรือวิธีการใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาที่ดีกว่าเดิม การสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ ๆ นี้ ควรจัดการสอนด้วยนวัตกรรมที่ทันสมัย เพื่อให้มีกระบวนการคิดในแบบสังเคราะห์ให้มากกว่านี้ จิตแห่งการสังเคราะห์ จำเป็นผ่านกระบวนการ มีการฝึกซ้อม (Rehearsal) บ่อย ๆ จึงจะทำให้เกิดเป็นทักษะที่ติดตัวได้ การสังเคราะห์เป็นงานที่มีความละเอียดอ่อน การจะสังเคราะห์ได้นั้นผู้สังเคราะห์ต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาผ่านการอบรมมาแล้วเป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น อ่านหนังสือหลาย ๆ เล่ม สามารถทำให้เกิดประสบการณ์สามารถสังเคราะห์ความรู้ที่ได้นั้นได้ดี มองสิ่งต่าง ๆ ในรายละเอียดได้อย่างชัดเจน เช่น คุณสมบัติ กลุ่ม ประเภท ลักษณะผลที่เราคาดว่าจะได้รับคือ ผู้เรียนมีความสามารถในการทำข้อมูลที่มีคุณสมบัติ ประเภท นำมาบูรณาการในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ต่อไป

๒.๓ ด้านพุทธจิตวิทยาในปัจจุบัน จิตแห่งการสังเคราะห์ เป็นความสามารถในการแยกแยะ ประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญจากสิ่งที่ค้นพบ ได้เห็น หรือรับรู้ และสามารถจำแนกแยกย่อย พิจารณาทำให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เคยอยู่กันเป็นองค์รวมให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น การเกิดขึ้นของพุทธจิตวิทยา คือ วิทยาศาสตร์ทางจิต ถือได้ว่าเป็นความพร้อมในการสร้างสรรค์นวัตกรรมที่มีต่อการค้นพบข้อเท็จจริงตามธรรมชาติ เป็นการเปิดโอกาสพื้นที่มีในการเรียนรู้ทักษะชีวิตด้วยสภาพที่เป็นจริง

๒.๔ ด้านพุทธจิตวิทยาในอนาคต จิตแห่งการสังเคราะห์ ต้องอาศัยจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ ความคิดที่แปลกแยกจากเดิม เพื่อให้เกิดข้อมูลใหม่ที่มีความหมาย ดังนั้นการรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านทางอายตนะจำเป็นต้องอาศัยโยนิโสมนสิการ พิจารณาโดยใช้ปัญญา หาเหตุผล คุณ โทษ ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ในทุกแง่มุม หลังจากนั้นจึงสังเคราะห์ข้อมูลออกมา นำมาต่อยอดทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา และเกิดประโยชน์ต่อสังคมต่อไป การฝึกสติจะช่วยให้เกิดความสนใจในเนื้อหา โดยการตั้งต้นแห่งจิตที่ถูกต้องและชอบธรรม ย่อมเกิดสิ่งมหัศจรรย์ขึ้นกับจิตได้ จิตที่มีการฝึกที่ดีแล้วจึงเหมาะสมกับการใช้งานต่อไป

๓. จิตแห่งการสร้างสรรค์ แบ่งออกเป็นด้านการศึกษาและด้านพุทธจิตวิทยา มีรายละเอียดคือ

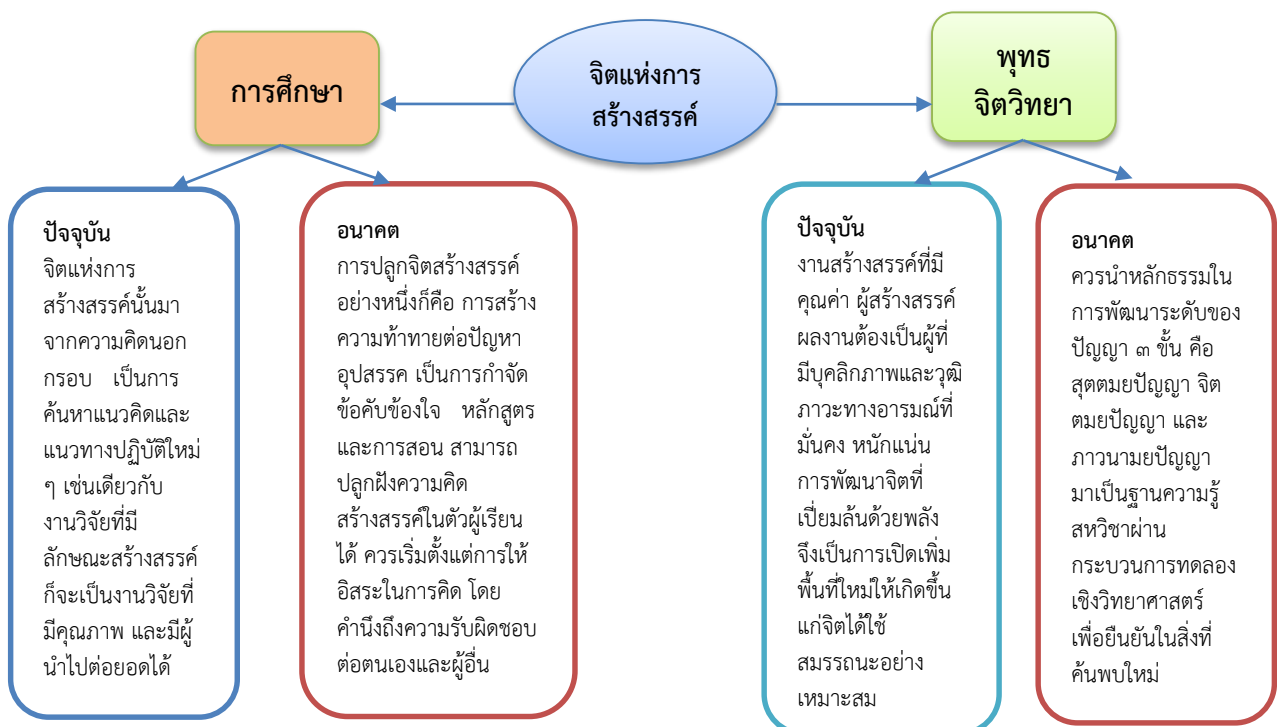
๓.๑ ด้านการศึกษาในปัจจุบัน จิตแห่งการสร้างสรรค์นั้นมาจากความคิดนอกกรอบ การสร้างสรรค์เป็นการค้นหาแนวคิดและแนวทางปฏิบัติใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการเรียนรู้จากความผิดพลาด โดยเฉพาะความหมาย ความสำคัญ และการเชื่อมโยงเป็นสิ่งที่ต้องการอย่างยิ่งในปัจจุบัน จิตเชี่ยวชาญจึงเป็นเรื่องของความรู้สึก จิตสังเคราะห์เป็นเรื่องของความกว้าง และจิตสร้างสรรค์เป็นเรื่องของการแผ่ขยาย การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่มีความแตกต่างไปจากเดิม จิตแห่งการสร้างสรรค์ จะมีกระบวนการทางความคิดในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ และปราศจากกรอบวิธีการคิดในแบบเดิม ๆ ความท้าทายและอุปสรรคจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้มนุษย์คิดหาทางออกที่แตกต่างกันได้ ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาว่ามีโอกาสได้ใช้ความคิดอย่างอิสระมากแค่ไหน ผู้ฝึกสอนอาจจะทำหน้าที่ได้แค่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น สิ่งที่คาดหวังจะได้รับ คือการแก้ปัญหาที่พบเจอในชีวิตประจำวันได้ ถ้ามนุษย์มีความคิดในการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่มีประโยชน์ แล้วนำมาทำให้เกิดประโยชน์ได้ ถือว่าเป็นจิตสร้างสรรค์ ตัวอย่างเช่น การรีไซเคิลขยะ หากไม่มีแนวความคิดสร้างสรรค์ ก็ไม่สามารถนำของที่ไม่มีประโยชน์มาทำประโยชน์ได้ แนวคิดเรื่องของการไม่มีขยะนี้ จะทำให้มีแต่ของที่ล้วนเป็นประโยชน์ ต่อไปโลกของเราจะไม่มีสิ่งใดที่จะต้องทิ้งได้เลย รวมทั้งการนำของเสียมาทำเป็นปุ๋ยแล้วนำไปปลูกผักได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยที่มีลักษณะสร้างสรรค์ ก็จะเป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพ และมีผู้นำไปต่อยอดได้

๓.๒ ด้านการศึกษาในอนาคต ความฉลาดทางปัญญา และความสามารถในการสังเคราะห์สามารถทำให้เพิ่มพูนได้อย่างต่อเนื่องทั้งชีวิต และเมื่อหลอมรวมเข้ากับการสังเคราะห์ด้วยกันแล้วจะถือว่าเป็นการสร้างสรรค์ ดังนั้นการปลูกจิตสร้างสรรค์อย่างหนึ่งก็คือ การสร้างความท้าทายต่อปัญหาอุปสรรค เป็นการกำจัดข้อคับข้องใจ หลักสูตรและการสอน สามารถปลูกฝังความคิดสร้างสรรค์ในตัวผู้เรียนได้ และยังช่วยสำรวจแนวคิดการสร้างสรรค์ การเสริมทักษะจิตแห่งการสร้างสรรค์ ควรเริ่มตั้งแต่การให้อิสระในการคิด

ไม่ควรตีกรอบให้เด็กคิดว่าตนเองควรเป็นอะไร เป็นอย่างไร หากเปรียบเด็กเป็นเครื่องคอมพิวเตอร์ เราควรใส่เพียงโปรแกรมพื้นฐานที่ควรจะมีเท่านั้น ส่วนโปรแกรมอื่นๆขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็กเอง ดังนั้น เมื่อเปิดโอกาสให้คิดนอกกรอบได้ ความคิดสร้างสรรค์ก็จะเกิดได้ง่ายขึ้น การเรียนทฤษฎีก่อน และตามด้วยการปฏิบัติ แล้วจึงพิสูจน์เข้าหาทฤษฎี มีผลทำให้เกิดแนวคิดที่หลากหลาย การมีอิสระทางความคิดแบบเด็ก คือ ต้นทางของความคิดสร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์สูงสุดในเด็กเล็ก ค่อยๆลดลงเมื่อโตขึ้น เพราะกรอบของระเบียบวินัยครอบงำความคิดของเด็กไว้ การปล่อยให้เด็กมีอิสระทางความคิด ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ผักผ่อนการมอง การพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ฝึกที่จะมองโลกมองสิ่งต่าง ๆ ในมุมมองที่แตกต่างจากคนอื่นให้ได้ กล้าคิด สงสัย โดยไม่ติดอยู่ในกรอบ ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ ผู้เรียนมีความกล้าคิด กล้าทำ เข้าใจกรอบ และเรียนรู้ที่จะคิดและทำนอกกรอบ โดยความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

๓.๓ ด้านพุทธจิตวิทยาในปัจจุบัน งานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่า ผู้สร้างสรรค์ผลงานต้องเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพและวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่มั่นคง หนักแน่น การพัฒนาจิตที่เปี่ยมล้นด้วยพลัง จึงเป็นการเปิดเพิ่มพื้นที่ใหม่ให้เกิดขึ้นแก่จิตใต้ใช้สมรรถนะอย่างเหมาะสม

๓.๔ ด้านพุทธจิตวิทยาในอนาคต จิตแห่งการสร้างสรรค์ ควรพัฒนาระดับของปัญญา ๓ ชั้น คือ ขั้นสุดตมยปัญญา จิตตมยปัญญา และภวานามยปัญญา โดยการใช้ฐานความรู้สวิชาผ่านกระบวนการทดลองเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อยืนยันในสิ่งที่ค้นพบใหม่ ควรให้ชี้ชัดและเจาะจงไปที่การรู้จักปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และผลอันเกิดจากการแก้ปัญหา เพื่อให้จิตได้รับรู้สภาพความเป็นจริง แล้วแก้ไขพร้อมรู้จักการปล่อยวางอย่างมีสติสัมปชัญญะ มีปัญญา และสมาธิ การศึกษาทางพุทธศาสนา จึงควรมีแนวคิดที่สามารถปรับตามยุคตามสมัยให้มากขึ้น สามารถปรับเข้ากันได้กับสถานการณ์ปัจจุบัน ความคิดสร้างสรรค์จึงต้องอาศัยประสบการณ์เดิมที่เป็นองค์ความรู้เก่าที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพื้นฐาน แล้วใช้จิตตามยปัญญา พิจารณาถึงความเป็นไปของการศึกษาในปัจจุบัน และแนวโน้มอนาคต เมื่อได้เห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน จึงถือได้ว่าเป็นการเห็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขในอนาคต จึงดำเนินการใช้ความรู้ สร้างสรรค์ผลงาน เพื่อที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้นตามหลักของจิตวิทยาต่อไป

ภาพที่ ๔.๑๕ การศึกษาศักยภาพของจิตแห่งการสร้างสรรค์

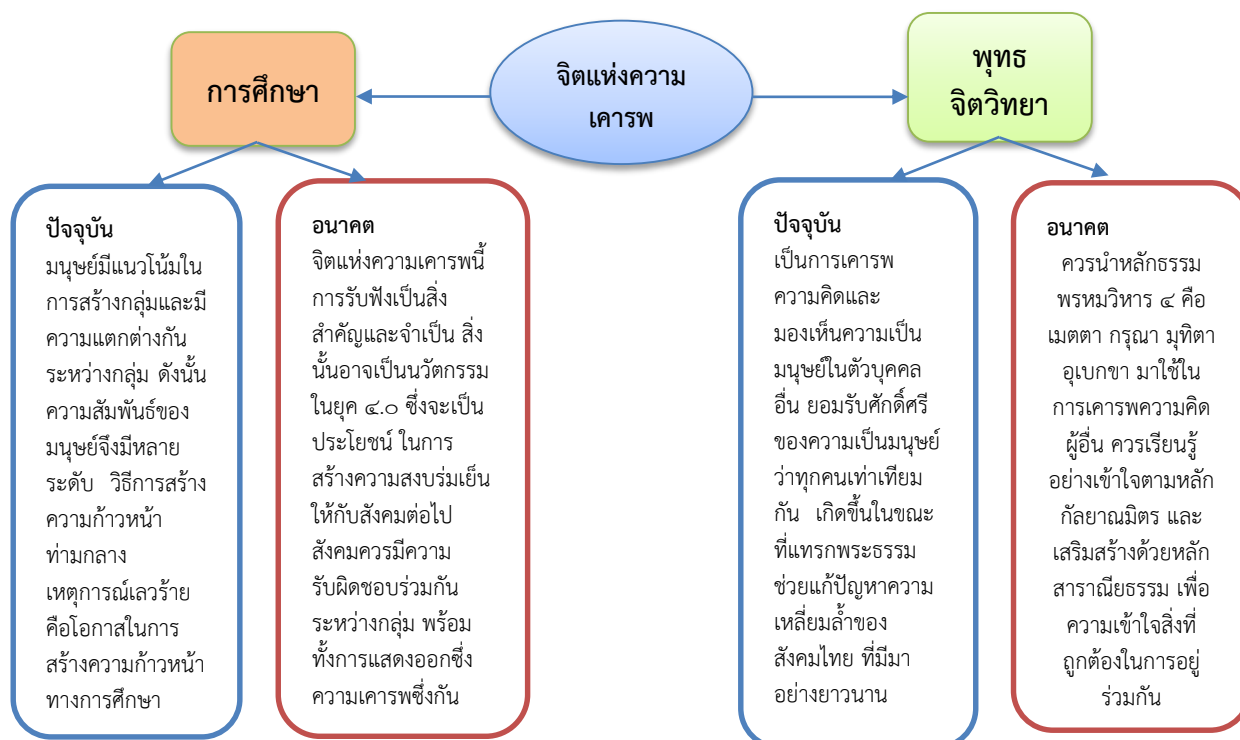
๓. จิตแห่งความเคารพ แบ่งออกเป็นด้านการศึกษาและด้านพุทธจิตวิทยา มีรายละเอียดคือ

๓.๑ ด้านการศึกษาในปัจจุบัน มนุษย์มีแนวโน้มในการสร้างกลุ่มของตนเอง และมีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่ม ดังนั้นความสัมพันธ์ของมนุษย์จึงมีหลายระดับ ในรูปแบบของมิตรภาพและการเป็นคู่แข่งกัน การสร้างความก้าวหน้าท่ามกลางเหตุการณ์เลวร้าย คือโอกาสในการสร้างความก้าวหน้าทางการศึกษา

๓.๒ ด้านการศึกษาในอนาคต จิตแห่งความเคารพนี้ การรับฟังเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น ควรรับฟังดูก่อนว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์หรือไม่ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจึงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม การวิเคราะห์สิ่งที่มีผู้เสนอมา สิ่งนั้นอาจเป็นนวัตกรรมในยุค ๔.๐ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ ในการสร้างความสงบร่มเย็น ให้กับสังคมต่อไป สังคมควรก่อให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างกลุ่ม พร้อมทั้งการแสดงออกซึ่งความเคารพซึ่งกันและกัน

๓.๓ ด้านพุทธจิตวิทยาในปัจจุบัน การปลูกฝังความสามารถในการรับรู้ โดยไม่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์นั้น เป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะนิสัยของคนนั้นสำคัญกว่ามันสมอง จิตรู้เคารพ สามารถเปิดใจต้อนรับบุคคลหรือกลุ่มคนที่หลากหลาย ได้ทำความรู้จักกัน และชื่นชอบในคุณงามความดีของผู้อื่น ในที่ที่มีความแตกต่าง การแสวงหาความจริงและสร้างความสมานฉันท์จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง จิตแห่งความเคารพ เป็นการเปิดใจต้อนรับบุคคลและกลุ่มที่หลากหลาย เชื่อมมั่นในคุณงามความดีของผู้อื่น มอบความไว้นือเชื่อใจในเบื้องต้น พยายามเชื่อมสัมพันธ์และการไม่ด่วนตัดสินใคร มีความเชื่อว่า "ความหลากหลายเป็นสิ่งที่ดี โลกจะน่าอยู่ขึ้นเมื่อเรารู้จักเคารพซึ่งกันและกัน" การอ่อนน้อมและยอมรับในความคิดของผู้อื่น จะเกิดขึ้นในขณะที่แทรกพระธรรม ดังนั้นการเคารพความคิดผู้อื่น คือการมองเห็นความเป็นมนุษย์ในตัวบุคคลอื่น ยอมรับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ว่าทุกคนเท่าเทียมกัน จิตแห่งความเคารพ จึงจะช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย ที่มีปัญหาอย่างยาวนาน

๓.๔ ด้านพุทธจิตวิทยาในอนาคต การเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังทุกความคิดเห็นทั้งของบุคคลและกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลายด้วยความเห็นอกเห็นใจและเป็นไปในทางสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การทำงานร่วมกันกับที่แตกต่างกัน การยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน หมายถึงการมองเห็นคุณค่าของมนุษย์ในกลุ่มอื่นด้วย ควรพัฒนาการเรียนรู้อย่างเข้าใจบนกระบวนการทัศน์ตามหลักกัลยาณมิตร และเสริมสร้างด้วยฐานหลักสาราณียธรรมอันจะเอื้อต่อโอกาสการเรียนรู้ด้วยจิตที่รุ่มเย็นเป็นธรรม การจะพัฒนาทักษะด้านจิตเคารพนี้จะต้องฝึกการอยู่ร่วมกันกับบุคคลที่หลากหลาย บทบาท หน้าที่ เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่ถูกต้องในการอยู่ร่วมกัน สิ่งที่ควรปฏิบัติกับคนแต่ละบทบาท ผู้ฝึกสอน ควรเป็นผู้ชี้แนะในสิ่งที่ถูกต้อง สิ่งที่คาดหวังว่าจะได้รับคือ การรับรู้บทบาทของตนเอง การแสดงออกต่อผู้อื่นอย่างถูกต้อง เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีในสังคม ควรมีจิตประกอบด้วยพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ในความคิดย่อมมีความแตกต่างกัน ควรเปิดใจในแนวคิดที่แตกต่างกันนั้นด้วย การมีจิตแห่งความเคารพนี้ต้องอาศัยหลักสาราณียธรรม เคารพในความเห็นของทุกคนเสมอภาค โดยมีการกระทำทางกาย วาจา ใจ ประกอบด้วยความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน มีการกระทำและความเห็นร่วมกัน ไม่เกิดความขัดแย้งทางความคิด ผลจะทำให้เกิดความรักและความเคารพ ความสามัคคี ความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับผู้ร่วมงาน

ภาพที่ ๔.๑๔ การศึกษาศักยภาพของจิตแห่งความเคารพ

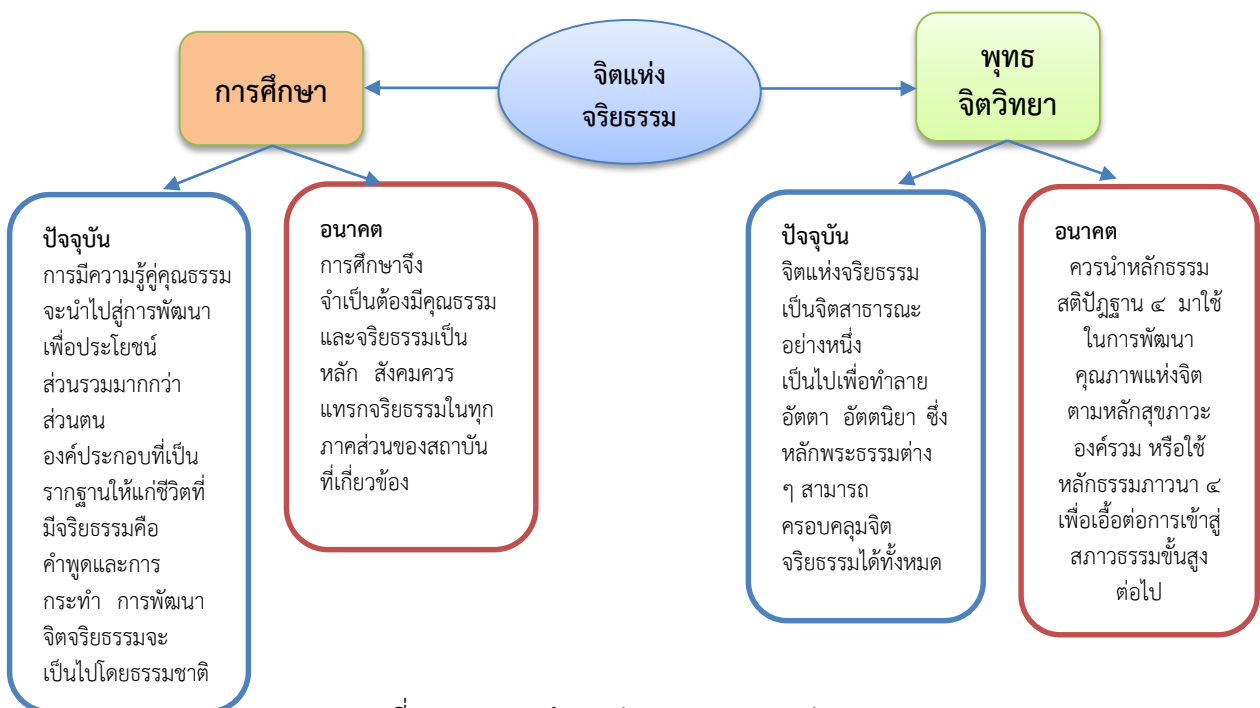
๔. จิตแห่งจริยธรรม แบ่งออกเป็นด้านการศึกษาและด้านพุทธจิตวิทยา มีรายละเอียดคือ

๔.๑ ด้านการศึกษาในปัจจุบัน การมีความรู้คู่คุณธรรม จะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าตอบสนองประโยชน์ส่วนตน องค์ประกอบที่เป็นรากฐานให้แก่ชีวิตที่มีจริยธรรมคือ คำพูดและการกระทำ การพัฒนาจิตจริยธรรมจะเป็นไปโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีจริยธรรม และบรรยากาศก็เป็นส่วนสำคัญ ปัญหาใหญ่ของสังคมไทยคือ ความบกพร่องในจริยธรรม เช่น โกงได้ แต่ต้องแบ่งฉันทด้วย ทำให้ประเทศไม่เจริญก้าวหน้า เพราะการโกงกินมิให้เห็นทุกหย่อมหญ้า มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสืบค้นหาทางานที่มีจริยธรรมบกพร่อง เนื่องจากหากละเลยหลักจริยธรรมจะเป็นการบ่อนทำลายทั้งสถาบันและสังคม เป็นการเสื่อมทางวิชาชีพ

๔.๒ ด้านการศึกษาในอนาคต จิตจริยธรรมสามารถปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นให้ได้เฉกเช่นเดียวกัน ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ ผู้เรียนมีการแสดงออกที่ไม่เป็นโทษ และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น การเห็นประโยชน์ส่วนรวม ควรได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็กจนเกิดเป็นนิสัย หากมีความเห็นแก่ตัวตั้งแต่เด็ก การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมคงกระทำไม่ได้ไม่สำเร็จ และจริยธรรมคงสร้างได้อย่างลำบาก ทุกการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีคุณธรรม และจริยธรรมเป็นหลัก สังคมควรแทรกจริยธรรมในทุกภาคส่วนของสถาบันที่เกี่ยวข้อง การรักษาจริยธรรมของตนให้อยู่ในกรอบนั้นยังไม่เพียงพอ ควรขยายความรับผิดชอบออกไปให้ครอบคลุมสังคมที่เป็นสมาชิกด้วย ดังข้อความ “เรารับผิดชอบต่อสิ่งที่ทำยังไม่พอ ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เราไม่ได้ทำด้วย”

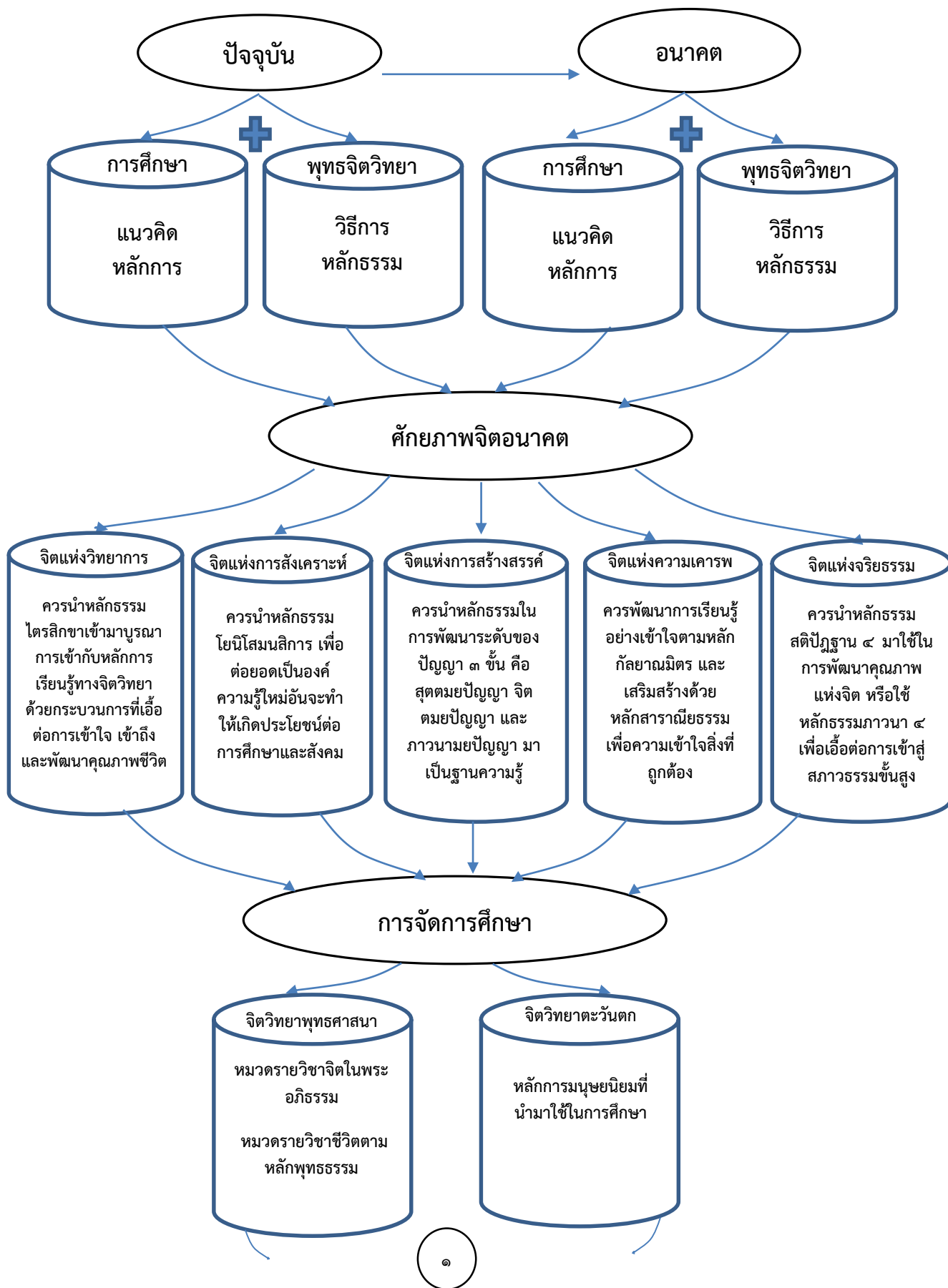
๔.๓ ด้านพุทธจิตวิทยาในปัจจุบัน จิตแห่งจริยธรรม เป็นจิตสาธารณะอย่างหนึ่ง ซึ่งการมีจิตสาธารณะเช่นนี้ เป็นไปเพื่อทำลายอัตตา อัตตนิยา ซึ่งหลักพระธรรมต่าง ๆ สามารถครอบคลุมจิตจริยธรรมได้ทั้งหมด

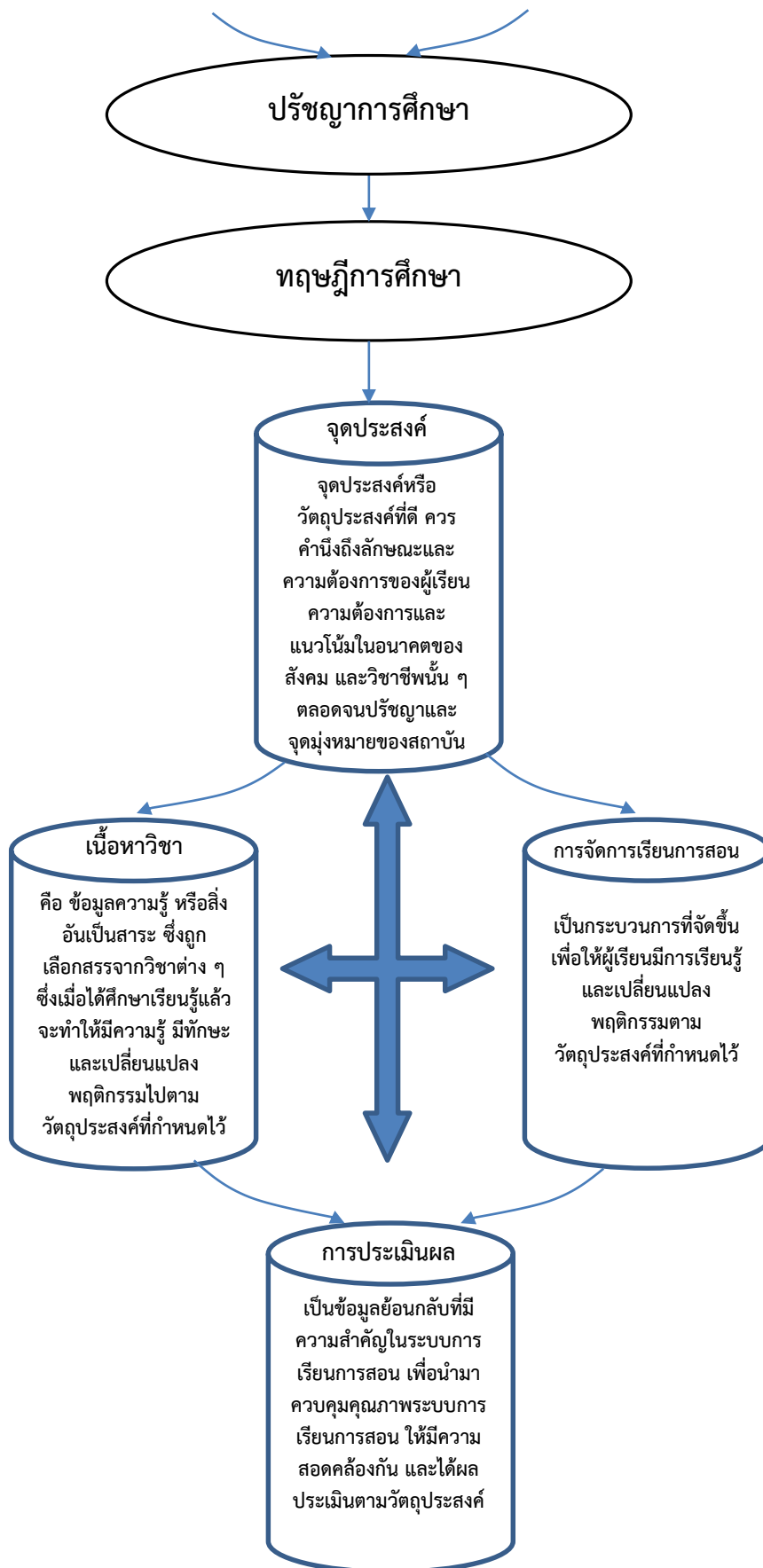
๔.๔ ด้านพุทธจิตวิทยาในอนาคต จิตแห่งจริยธรรม เป็นการรู้จักจริยธรรมที่สามารถนึกถึงตนเองในเชิงนามธรรมได้ สามารถถามตนเองได้ว่า "อยากเป็นคนทำงานแบบไหน หรืออยากเป็นพลเมืองแบบไหน" นึกถึงตนเองได้ในบริบทที่เป็นสากล เช่น "โลกเราจะเป็นอย่างไร ถ้าเพื่อนร่วมอาชีพมีจุดยืนเช่นเดียวกัน" สังคมควรแทรกจริยศาสตร์ในทุกภาคส่วน โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเด็ก มุ่งสร้างอาชีพและพลเมืองที่มีจริยธรรม ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งเป็นการไม่ยากเกินไปที่จะปูพื้นฐานจริยธรรมให้กับเด็กตั้งแต่การเริ่มต้นการรับรู้ ให้ได้รู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด จากนั้นจึงปล่อยให้เด็กได้มีอิสระทางความคิด ถ้าพื้นฐานจริยธรรมดี ไม่ว่าจะดำเนินชีวิตต่อไปอย่างไร เจอปัญหา หรืออุปสรรคอะไร การคิดสร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหา คิดนอกกรอบก็จะอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องดีงาม และนี่คือสิ่งที่คาดหวังจะทำให้เกิดขึ้น หลักสำคัญควรใช้หลักสุขภาวะองค์รวมในการพัฒนาคุณภาพแห่งจิต เสริมสร้างด้วยหลักสติปัญญาฐาน ๔ หรือหลักภavana ๔ ทั้งนี้เพื่อเอื้อต่อการเข้าสู่สภาวะธรรมขั้นสูงต่อไป ดังนั้นการมีเพียงความรู้คู่คุณธรรมจึงไม่เพียงพอต่อการศึกษาศาสตร์พุทธจิตวิทยา จำเป็นต้องทดลองและปฏิบัติอย่างชอบด้วยธรรมเป็นที่สุด ควรพัฒนาหลักจริยธรรมบนฐานคิดที่เป็นธรรมและชอบธรรมด้วย ไม่ควรพิจารณาตัดสินเหตุผลจริยธรรมในเชิงตรรกะเพราะไม่เอื้อต่อความเห็นที่ถูกต้องตามธรรม ควรยึดถือหลักธรรมเป็นสำคัญ การมีความรู้ต้องคู่กับคุณธรรม ตามหลักการของพระพุทธเจ้า อันได้แก่ วิชาจรณสัมปันโน ความสมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงต้องมีความรู้ตามหลักวิชาการดี และความประพฤติทางคุณธรรม จริยธรรมที่ดี มีความละเอียดต่อความซื่อ กลัวบาป ซื่อสัตย์สุจริต มีความอ่อนน้อมถ่อมตน กตัญญูกตเวที เป็นต้น

ภาพที่ ๔.๑๕ การศึกษาศักยภาพของจิตแห่งจริยธรรม

องค์ความรู้
การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการพุทธจิตวิทยา ๒. เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต และ ๓. เพื่อศึกษาแนวโน้มพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ดำเนินการโดยใช้รูปแบบการวิจัยอนาคต (Futures Research) ด้วยเทคนิคเดลฟาย ผู้วิจัยขอสรุปผล อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มุ่งเน้นศึกษาแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ที่ควรจะเป็นในอนาคต ขอสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ โดยแบ่งเป็น ๓ ประการ ดังนี้

๕.๑.๑ แนวคิดการจัดการพุทธจิตวิทยา

๕.๑.๒ การจัดการพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

๕.๑.๓ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

๕.๑.๑ แนวคิดการจัดการพุทธจิตวิทยา จากการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจาก พระไตรปิฎก อรรถกถา อ่างอิง หนังสือ ตำรา เอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และข้อมูลจาก Internet พบว่า แนวคิดที่ใช้ในการจัดการพุทธจิตวิทยา ควรประกอบด้วย ๒ ส่วนคือ ๑. การศึกษาพุทธจิตวิทยา และ ๒. การจัดการศึกษา

ส่วนที่ ๑ การศึกษาพุทธจิตวิทยา แบ่งออกเป็นการศึกษาจิตวิทยาพุทธศาสนา และจิตวิทยาตะวันตก ดังนี้

๑.๑ การศึกษาจิตวิทยาพุทธศาสนา โดยศึกษาเกี่ยวกับเรื่องจิตในพระอภิธรรม และเรื่องชีวิตตามหลักพุทธธรรม ซึ่งจากการศึกษาใน ๒ เรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ทำการประมวลแนวคิดและข้อเสนอหมวดรายวิชาทางพุทธศาสนา ๒ หมวด ดังต่อไปนี้

๑) จิตในพระอภิธรรม ได้แก่ การศึกษาจิตในพระอภิธรรมตามแนว ๗ คัมภีร์ หรือ ๗ ปกรณ์, การศึกษาจิตในพระอภิธรรม ตามแนว ๙ ปริเฉท หรือ ๙ ตอน, การศึกษาจิตในพระอภิธรรม ที่เกี่ยวกับปรมัตถธรรม ๔ ประการ และการศึกษาจิตในพระอภิธรรม โดยเน้นการศึกษาจิตและเจตสิก

๒) ชีวิตตามหลักพุทธธรรม แบ่งออกเป็นการศึกษาเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ศึกษาความหมายของชีวิต ลักษณะของชีวิต ความเป็นไปของชีวิต เป้าหมายของชีวิต และความหวังของชีวิต

๑.๒ การศึกษาจิตวิทยาตะวันตก โดยศึกษาขอบเขตและความหมายของการศึกษาสาขาวิชาจิตวิทยา แนวคิดจิตวิทยาเกี่ยวกับการศึกษา และแนวคิดจิตวิทยาการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่ทฤษฎีจิตวิทยาต่าง ๆ ที่ใช้ในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะ **ทฤษฎีมนุษยนิยม** ซึ่งเป็นทฤษฎีสำคัญที่ใช้ในการจัดการศึกษาทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ส่วนที่ ๒ แนวคิดในการจัดการศึกษา ควรประกอบด้วยการศึกษาใน ๕ ส่วน ได้แก่

๒.๑ แนวคิดในการจัดการศึกษา ที่ประกอบด้วย ปรัชญาการศึกษาเนื่องจากเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษา ในส่วนของทฤษฎีหลักสูตร

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในอนาคต ประกอบด้วย แนวคิดการปฏิรูปการศึกษา การศึกษา ๔.๐ และการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑

๒.๓ หลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา จากการประมวลแนวคิดที่ใช้ในการจัดการศึกษา และการศึกษาอนาคต พบหลักธรรมที่สอดคล้อง ดังนี้

๑) ไตรสิกขา : หลักธรรมที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษา

๒) โยนิโสมนสิการ : หลักธรรมที่สอดคล้องกับการศึกษาในอนาคต

๕.๑.๒ การจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

จากการศึกษาด้วยเทคนิคเดลฟาย พบข้อความหรือประโยคที่มีค่ามัธยฐานตั้งแต่ ๔.๕๐ ขึ้นไป ที่ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน โดยมีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ไม่เกิน ๑.๕๐ และความแตกต่างระหว่างฐานนิยมกับมัธยฐานมีค่าไม่เกิน ๑.๐๐ โดยแบ่งออกเป็นด้านการศึกษาและด้านพุทธจิตวิทยา ผู้วิจัยวิเคราะห์ในประเด็นปัจจุบัน ได้ดังนี้

๑) จิตแห่งวิทยาการ

การศึกษาในประเด็นปัจจุบันของจิตแห่งวิทยาการ พบข้อความหรือประโยค ด้านการศึกษา จำนวน ๓ ข้อความ และด้านพุทธจิตวิทยา จำนวน ๓ ข้อความ ดังต่อไปนี้

ด้านการศึกษา จิตแห่งวิทยาการเป็นการฝึกฝนวิธีการคิด ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในสาขาวิชา จากความเชี่ยวชาญในหลายสาขาวิชา สามารถที่จะหลอมรวมสาขาวิชาเหล่านั้นเข้าด้วยกันได้ เช่นเดียวกับ การมีมุมมองที่หลากหลาย นั่นคือเป้าหมายของความเป็นจริง ทั้งนี้วิทยาการของการใช้เทคโนโลยี คอมพิวเตอร์ จะสามารถทำให้เกิดความเชี่ยวชาญได้เร็วยิ่งขึ้น

ด้านพุทธจิตวิทยา จิตแห่งวิทยาการ เป็นจิตที่มีการพัฒนา เป็นปัญญาที่หลักแหลมในการที่จะคิดพิจารณา เป็นความสามารถในการออกแบบดีไซน์ ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในวิทยาการนั้น ๆ ดังตัวอย่างของ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ที่ท่านเป็นจิตรกรเอก สามารถวาดภาพได้อย่างสวยงาม ทั้งนี้เกิดจากการทำสมาธิภาวนา เป็นการเรียนรู้และปฏิบัติได้จริง เพื่อความเข้าใจในทฤษฎี และเชื่อมโยงเข้าสู่หลักธรรม ทำให้เกิดความรู้ไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาทาง พุทธศาสนาได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๒) จิตแห่งการสังเคราะห์

การศึกษาในประเด็นปัจจุบันของจิตแห่งการสังเคราะห์ พบข้อความหรือประโยค ด้านการศึกษา จำนวน ๓ ข้อความ และด้านพุทธจิตวิทยา จำนวน ๒ ข้อความ ดังต่อไปนี้

ด้านการศึกษา จิตแห่งการสังเคราะห์ เป็นการนำข้อมูลในหลายส่วนมาผสมผสานกันอย่างมี เหตุผล ทั้งนี้เพื่อตนเองและผู้อื่น การสังเคราะห์ มีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือ ๑. มีเป้าหมาย ๒. มีจุดเริ่มต้น ๓. เลือกกลยุทธ์ วิธีการ และแนวทาง ๔. มีผลป้อนกลับ เพื่อให้ได้รูปแบบของการนำเสนอเป็นบทสรุปการ สังเคราะห์ ซึ่งสามารถนำไปสู่การตัดสินใจขั้นสุดท้าย

ด้านพุทธจิตวิทยา จิตแห่งการสังเคราะห์ เป็นความสามารถในการแยกแยะประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญจากสิ่งที่ค้นพบ ได้เห็น หรือรับรู้ และสามารถจำแนกแยกย่อย พิจารณาทำให้เข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เคยอยู่กันเป็นองค์รวมให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น การเกิดขึ้นของพุทธจิตวิทยา คือ วิทยาศาสตร์ทางจิต ถือได้ว่าเป็นความพร้อมในการสรุสร้างนวัตกรรมที่มีต่อการค้นพบข้อเท็จจริงตามธรรมชาติที่ปรากฏ เป็นการเปิดโอกาสพื้นที่ใหม่ในการเรียนรู้ทักษะชีวิตด้วยสภาพที่เป็นจริง

๓) จิตแห่งการสร้างสรรค

การศึกษาในประเด็นปัจจุบันของจิตแห่งการสร้างสรรค พบข้อความหรือประโยค ด้านการศึกษา จำนวน ๘ ข้อความ และด้านพุทธจิตวิทยา จำนวน ๒ ข้อความ ดังต่อไปนี้

ด้านการศึกษา จิตแห่งการสร้างสรรคนั้นมาจากความคิดนอกกรอบ การสร้างสรรคเป็นการค้นหาแนวคิดและแนวทางปฏิบัติใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการเรียนรู้จากความผิดพลาด โดยเฉพาะความหมาย ความสำคัญ และการเชื่อมโยงเป็นสิ่งที่ต้องการอย่างยิ่งในปัจจุบัน จิตเชี่ยวชาญจึงเป็นเรื่องของความลึก จิตสังเคราะห์เป็นเรื่องของความกว้าง และจิตสร้างสรรคเป็นเรื่องของการแผ่ขยาย การคิดสร้างสรรคสิ่งใหม่ ๆ ที่มีความแตกต่างไปจากเดิม

จิตแห่งการสร้างสรรค จะมีกระบวนการทางความคิดในการสร้างสรรคสิ่งใหม่ ๆ และปราศจากกรอบวิธีการคิดในแบบเดิม ๆ ความท้าทายและอุปสรรคจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้มนุษย์คิดหาทางออกที่แตกต่างกันได้ ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาว่ามีโอกาสได้ใช้ความคิดอย่างอิสระมากแค่ไหน ผู้ฝึกสอนอาจจะทำหน้าที่ได้แค่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น สิ่งที่คาดว่าจะได้รับ คือการแก้ปัญหาที่พบเจอในชีวิตประจำวันได้ ถ้ามนุษย์มีความคิดในการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่มีประโยชน์ แล้วนำมาทำให้เกิดประโยชน์ได้ ถือว่าเป็นจิตสร้างสรรค ตัวอย่างเช่น การรีไซเคิลขยะ หากไม่มีแนวความคิดสร้างสรรค ก็ไม่สามารถนำของที่ไม่มีประโยชน์มาทำประโยชน์ได้ แนวคิดเรื่องของการไม่มีขยะนี้ จะทำให้มีแต่ของที่ล้นวนเป็นประโยชน์ ต่อไปโลกของเราจะไม่มีสิ่งใดที่จะต้องทิ้งได้เลย รวมทั้งการนำของเสียมาทำเป็นปุ๋ย แล้วนำไปปลูกผักได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยที่มีลักษณะสร้างสรรค ก็จะเป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพ และมีผู้นำไปต่อยอดได้

ด้านพุทธจิตวิทยา งานสร้างสรรคต่าง ๆ ที่มีคุณค่า ผู้สร้างสรรคผลงานต้องเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพและวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่มั่นคง หนักแน่น การพัฒนาจิตที่เปี่ยมล้นด้วยพลัง จึงเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ให้เกิดขึ้นแก่จิตได้ใช้สมรรถนะอย่างเหมาะสม

๔) จิตแห่งความเคารพ

การศึกษาในประเด็นปัจจุบันของจิตแห่งความเคารพ พบข้อความหรือประโยค ด้านการศึกษา จำนวน ๒ ข้อความ และด้านพุทธจิตวิทยา จำนวน ๗ ข้อความ ดังต่อไปนี้

ด้านการศึกษา มนุษย์มีแนวโน้มในการสร้างกลุ่มของตนเอง และมีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่ม ดังนั้นความสัมพันธ์ของมนุษย์จึงมีหลายระดับ ในรูปแบบของมิตรภาพและการเป็นคู่แข่งกัน วิธีการสร้างความก้าวหน้าท่ามกลางเหตุการณ์เลวร้าย คือโอกาสในการสร้างความก้าวหน้าทางการศึกษา

ด้านพุทธจิตวิทยา จิตแห่งความเคารพ เป็นความสามารถเปิดใจต้อนรับบุคคลหรือกลุ่มคนที่หลากหลาย ได้ทำความรู้จักกัน และชื่นชอบในคุณงามความดีของผู้อื่น การปลูกฝังความสามารถในการรับรู้ โดยไม่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์นั้น เป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะนิสัยของคนนั้นสำคัญกว่ามันสมอง ในที่ที่มีความแตกต่าง การแสวงหาความจริงและสร้างความสมานฉันท์จึงเป็นสิ่งที่มีความ

จำเป็นอย่างยิ่ง จิตแห่งความเคารพเป็นเชื่อมั่นในคุณงามความดีของผู้อื่น มอบความไว้นื้อเชื่อใจในเบื้องต้น พยายามเชื่อมสัมพันธ์และการไม่ด่วนตัดสินใคร มีความเชื่อว่า "ความหลากหลายเป็นสิ่งที่ดี โลกจะน่าอยู่ขึ้นเมื่อเรารู้จักเคารพซึ่งกันและกัน" การอ่อนน้อมและยอมรับในความคิดของผู้อื่น จะเกิดขึ้นในขณะที่แทรกพระธรรม ดังนั้นการเคารพความคิดผู้อื่น คือการมองเห็นความเป็นมนุษย์ในตัวบุคคลอื่น ยอมรับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ว่าทุกคนเท่าเทียมกัน จิตแห่งความเคารพ จึงจะช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย ที่มีปัญหาอย่างยาวนาน

๕) จิตแห่งจริยธรรม

การศึกษาในประเด็นปัจจุบันของจิตแห่งจริยธรรม พบข้อความหรือประโยค ด้านการศึกษา จำนวน ๕ ข้อความ และด้านพุทธจิตวิทยา จำนวน ๒ ข้อความ ดังต่อไปนี้

ด้านการศึกษา การมีความรู้คู่คุณธรรม จะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าตอบสนองประโยชน์ส่วนตน องค์ประกอบที่เป็นรากฐานให้แก่ชีวิตที่มีจริยธรรมคือ คำพูดและการกระทำ การพัฒนาจิตจริยธรรมจะเป็นไปโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีจริยธรรม และบรรยากาศก็เป็นส่วนสำคัญ ปัญหาใหญ่ของสังคมไทยคือ ความบกพร่องในจริยธรรม เช่นโกงได้ แต่ต้องแบ่งฉันทด้วย ทำให้ประเทศไม่เจริญก้าวหน้า เพราะการโกงกินมิให้เห็นทุกหย่อมหญ้า มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสืบค้นหาทางที่มีจริยธรรมบกพร่อง เนื่องจากหากละเลยหลักจริยธรรมจะเป็นการบ่อนทำลายทั้งสถาบันและสังคม เป็นการเสื่อมทางวิชาชีพ

ด้านพุทธจิตวิทยา จิตแห่งจริยธรรม เป็นจิตสาธารณะอย่างหนึ่ง ซึ่งการมีจิตสาธารณะเช่นนี้เป็นไปเพื่อทำลายอวดตา อวดตนินยา ซึ่งหลักพระธรรมต่าง ๆ สามารถครอบคลุมจิตจริยธรรมได้ทั้งหมด

สรุปได้ว่า ในการวิเคราะห์ประเด็นปัจจุบันจากศักยภาพจิตทั้ง ๕ ประการ พบว่าในการพัฒนาเป็นวิเคราะห์ข้อความ เป็นแนวคิดหรือหลักการที่เกี่ยวข้องกับจิตต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

๕.๑.๓. แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

จากการศึกษาด้วยเทคนิคเดลฟาย พบข้อความหรือประโยคที่มีค่ามัธยฐานตั้งแต่ ๔.๕๐ ขึ้นไป ที่ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน โดยมีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ไม่เกิน ๑.๕๐ และความแตกต่างระหว่างฐานนิยมกับมัธยฐานมีค่าไม่เกิน ๑.๐๐ โดยแบ่งออกเป็นด้านการศึกษาและด้านพุทธจิตวิทยา ผู้วิจัยวิเคราะห์ในประเด็นอนาคต ได้ดังนี้

๑) จิตแห่งวิทยาการ

การศึกษาในประเด็นอนาคตของจิตแห่งวิทยาการ พบข้อความหรือประโยค ด้านการศึกษา จำนวน ๖ ข้อความ และด้านพุทธจิตวิทยา จำนวน ๕ ข้อความ ดังต่อไปนี้

ด้านการศึกษา สาขาวิชาต่าง ๆ ย่อมต้องการการพัฒนา เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้น ๆ ย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังนั้นการได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง จะช่วยขัดเกลาความชำนาญให้มีมากขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องมีวินัยในการพัฒนาความเชี่ยวชาญนั้น ในการศึกษาเรื่อง "จิต" ควรมีเครื่องมือที่จะพัฒนาและตรวจสอบได้อย่างหลากหลายในการอนุมานสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดังนั้นควรมีฐานความคิดที่สมดุล จึงจะทำให้เกิดการทดลองที่น่าเชื่อถือ ซึ่งควรระวังขีดจำกัดของความเชี่ยวชาญ เพราะเมื่อคิดว่าเชี่ยวชาญแล้ว จึงตกอยู่ในความประมาท หยุดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ทำให้เป็นกับดักความคิดที่ทำให้ไม่ก้าวหน้า

ดังนั้นในการเสริมสร้างศักยภาพของจิตแห่งวิทยาการ จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการฝึกฝน เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิด มากกว่าการท่องจำในแบบสมัยก่อน โดยมีความเข้าใจและประยุกต์ใช้ วิทยาการในแขนงต่าง ๆ เพื่อตอบโจทย์หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง

ซึ่งในด้านพุทธจิตวิทยาการเสริมสร้างศักยภาพจิตแห่งวิทยาการควรมีการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑. ควรเป็นการศึกษาเรียนรู้ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่เอื้อต่อความเข้าใจ สามารถเข้าถึง และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดจิตแห่งการตื่นรู้ที่ชอบแล้วตามธรรมชาติ
๒. ควรมีพื้นฐานศีลห้าที่แม่นยำก่อน จึงจะทำให้เกิดจิตแห่งวิทยาการได้
๓. ควรมีการฝึกสติ และสมาธิให้มีความมั่นคง
๔. ควรฝึกจิตให้มีความตื่นอยู่เสมอ กล่าวคือ คำว่า “ตื่น” ในที่นี้หมายถึง การฝึกจิตให้มีสมาธิ เพื่อรับผลคือการทำให้เกิดปัญญา เป็นจิตที่มีความเบิกบาน เปรียบเสมือนการทำงานที่ไม่มีการค้างคา ซึ่งในการทำงานทุกอย่างจะไม่มีปัญหาเกิดขึ้นได้ หากทำด้วยจิตงอกงาม
๕. หากมีความสงสัย สนใจ อยากรู้ อยากรู้อะไรใหม่ๆ ควรนำมาครุ่นคิด ทดลองทำ และปรับปรุงให้เป็นรูปธรรม

โดยสรุป จิตแห่งวิทยาการ ควรใช้แนวคิดการศึกษาทางพุทธศาสนา โดยใช้หลักไตรสิกขา เมื่อบุรณาการเข้ากับหลักการเรียนรู้ทางจิตวิทยา โดยใช้วิธีการพัฒนาการเรียนรู้พฤติกรรมทางกาย ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตด้านศีล โดยพัฒนาจิต ให้เกิดสมาธิและปัญญา การศึกษาอย่างเป็นระบบ เช่นนี้จะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนสามารถเกิดเป็นจิตแห่งวิทยาการได้ในที่สุด

๒) จิตแห่งการสังเคราะห์

การศึกษาในประเด็นอนาคตของจิตแห่งการสังเคราะห์ พบข้อความหรือประโยค ด้านการศึกษา จำนวน ๑๐ ข้อความ และด้านพุทธจิตวิทยา จำนวน ๔ ข้อความ ดังต่อไปนี้

ด้านการศึกษา กระบวนการสังเคราะห์ เป็นกระบวนการที่ต้องค้นหาข้อมูล สืบค้น ประเมิน ติดตาม หรือคัดแยกข้อมูล ปรับปรุงแก้ไข และมีการทบทวนข้อมูลนั้นอยู่เสมอ การสังเคราะห์ที่ดีนั้น ควรมีความรู้ในสาขาวิชาให้มากพอที่จะทำให้เกิดความเชื่อถือได้ สิ่งสำคัญควรตระหนักว่ามีสิ่งใดที่มีความเหมาะสมสำหรับตนเองและผู้ใช้ประโยชน์จากงานสังเคราะห์นั้น

การพัฒนาในสิ่งที่มีความชำนาญ ย่อมสามารถทำให้เกิดจิตแห่งสังเคราะห์ได้ จิตที่สามารถสังเคราะห์ได้นั้น ต้องได้รับแรงผลักดันด้วยจิตใจที่แน่วแน่ ผสานกับความเข้าใจที่ถูกต้องและเหมาะสม ในการจะเสริมทักษะจิตแห่งการสังเคราะห์นี้ควรฝึกจากการจับประเด็นสิ่งสำคัญจากการฟัง การอ่าน หรือการรับรู้ในสิ่งต่างๆ หากทักษะการจับประเด็นมีความเข้มแข็งมากพอ จะทำให้เกิดความรอบคอบ และมีข้อผิดพลาดน้อย จากนั้นจึงค่อยฝึกการผสมผสานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยาก ผู้สอนควรมีความรู้ ความสามารถที่มากเพียงพอ สิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นได้นั้นคือ การเกิดองค์ความรู้ใหม่ หรือวิธีการใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาที่ดีกว่าเดิม การสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ ๆ นี้ ควรจัดการสอนด้วยนวัตกรรมที่ทันสมัย เพื่อให้มีกระบวนการคิดในแบบสังเคราะห์ให้มากกว่านี้

จิตแห่งการสังเคราะห์ จำเป็นผ่านกระบวนการ มีการฝึกซ้อม (Rehearsal) บ่อย ๆ จึงจะทำให้เกิดเป็นทักษะที่ติดตัวได้ เนื่องจากการสังเคราะห์เป็นงานที่มีความละเอียดอ่อน การจะสังเคราะห์ได้นั้นผู้สังเคราะห์ต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาผ่านการอบรมมาแล้วเป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น อ่านหนังสือหลาย ๆ เล่ม

สามารถทำให้เกิดประสบการณ์สามารถสังเคราะห์ความรู้ชั้นได้ตี มองสิ่งต่าง ๆ ในรายละเอียดได้อย่างชัดเจน เช่น คุณสมบัติ กลุ่ม ประเภท ลักษณะ ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ ผู้เรียนมีความสามารถในการทำข้อมูลที่มีคุณสมบัตินี้ ประเภท นำมาบูรณาการในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ต่อไป

ซึ่งในด้านพุทธิจิตวิทยาการเสริมสร้างศักยภาพจิตแห่งการสังเคราะห์ควรมีการดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. ควรมีจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ หรือความคิดที่แปลกแยกจากเดิม เพื่อให้เกิดข้อมูลใหม่ที่มีความหมาย
๒. ควรฝึกสติเพื่อช่วยให้เกิดความสนใจในเนื้อหา โดยการตั้งต้นแห่งจิตที่ถูกต้องและชอบธรรม ย่อมเกิดสิ่งมหัศจรรย์ขึ้นกับจิตได้ เนื่องจากจิตที่มีการฝึกที่ดีแล้ว จะมีความเหมาะสมกับการใช้งานต่อไป

สรุปได้ว่า ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านทางอายตนะควรอาศัยโยนิโสมนสิการ การได้พิจารณาโดยใช้ปัญญา หาเหตุผล คุณ โทษ ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ในทุกแง่มุม หลังจากนั้นจึงสามารถสังเคราะห์ข้อมูลออกมาได้ โดยนำมาต่อยอดทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาและเกิดประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

๓) จิตแห่งการสร้างสรรค

การศึกษาในประเด็นอนาคตของจิตแห่งการสร้างสรรค พบข้อความหรือประโยค ด้านการศึกษา จำนวน ๗ ข้อความ และด้านพุทธิจิตวิทยา จำนวน ๔ ข้อความ ดังต่อไปนี้

ด้านการศึกษา ความฉลาดทางปัญญา และความสามารถในการสังเคราะห์ สามารถทำให้เพิ่มพูนได้อย่างต่อเนื่องทั้งชีวิต และเมื่อหลอมรวมเข้ากับการสังเคราะห์ด้วยกันแล้วจะถือว่าเป็นการสร้างสรรค ดังนั้นการปลูกจิตสร้างสรรคอย่างหนึ่งก็คือ การสร้างความท้าทายต่อปัญหาอุปสรรค เป็นการกำจัดข้อคับข้องใจ หลักสูตรและการสอน สามารถปลูกฝังความคิดสร้างสรรค์ในตัวผู้เรียนได้ และยังช่วยสำรวจแนวคิดการสร้างสรรค การเสริมทักษะจิตแห่งการสร้างสรรค ควรเริ่มตั้งแต่การให้อิสระในการคิด ไม่ควรตีกรอบให้เด็กคิดว่าตนเองควรเป็นอะไร เป็นอย่างไร หากเปรียบเด็กเป็นเครื่องคอมพิวเตอร์ เราควรใส่เพียงโปรแกรมพื้นฐานที่ควรจะมีเท่านั้น ส่วนโปรแกรมอื่นๆขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็กเอง ดังนั้น เมื่อเปิดโอกาสให้คิดนอกกรอบได้ ความคิดสร้างสรรค์ก็จะเกิดได้ง่ายขึ้น การเรียนทฤษฎีก่อนและตามด้วยการปฏิบัติ แล้วจึงพิสูจน์เข้าหาทฤษฎี มีผลทำให้เกิดแนวคิดที่หลากหลาย การมีอิสระทางความคิดแบบเด็ก คือต้นทางของความคิดสร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์สูงสุดในเด็กเล็ก ค่อยๆลดลงเมื่อโตขึ้น เพราะกรอบของระเบียบวินัยครอบงำความคิดของเด็กไว้ การปล่อยให้เด็กมีอิสระทางความคิด ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ฝึกฝนการมอง การพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ฝึกที่จะมองโลกมองสิ่งต่าง ๆ ในมุมมองที่แตกต่างจากคนอื่นให้ได้ กล้าคิด สงสัย โดยไม่ติดอยู่ในกรอบ ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ ผู้เรียนมีความกล้าคิด กล้าทำ เข้าใจกรอบ และเรียนรู้ที่จะคิดและทำนอกกรอบ โดยความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

ซึ่งในด้านพุทธิจิตวิทยา การเสริมสร้างศักยภาพจิตแห่งการสร้างสรรค ควรมีการดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. ควรให้ชี้ชัดและเจาะจงไปที่การรู้จักปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และผลอันเกิดจากการแก้ปัญหา เพื่อให้จิตได้รับรู้สภาพความเป็นจริง แล้วแก้ไข พร้อมรู้จักการปล่อยวางอย่างมีสติสัมปชัญญะ มีปัญญา และสมาธิ

๒. การศึกษาทางพุทธศาสนา ควรมีแนวคิดที่สามารถปรับตามยุคตามสมัยให้มากขึ้น สามารถปรับเข้ากันได้กับสถานการณ์ปัจจุบัน
๓. ความคิดสร้างสรรค์ควรอาศัยประสบการณ์เดิมที่เป็นองค์ความรู้เก่าที่มีความเชี่ยวชาญ เป็นพื้นฐาน แล้วใช้จิตตามยปัญญา พิจารณาถึงความเป็นไปของการศึกษาในปัจจุบัน และแนวโน้มอนาคต
๔. การเห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ถือได้ว่าเป็นการเห็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขในอนาคต จากนั้นจึงใช้ความรู้ สร้างสรรค์ผลงานเพื่อที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้นตามหลักของ จิตวิทยาต่อไป

สรุปได้ว่า จิตแห่งการสร้างสรรค์ ควรพัฒนาระดับของปัญญา ๓ ชั้น คือ ชั้นสุดตมยปัญญา จิตตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา การใช้ฐานความรู้สหวิชาผ่านกระบวนการทดลองเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อยืนยันในสิ่งที่ได้ค้นพบใหม่

๔) จิตแห่งความเคารพ

การศึกษาในประเด็นอนาคตของจิตแห่งความเคารพ พบข้อความหรือประโยค ด้านการศึกษา จำนวน ๒ ข้อความ และด้านพุทธจิตวิทยา จำนวน ๖ ข้อความ ดังต่อไปนี้

ด้านการศึกษา จิตแห่งความเคารพนี้ การรับฟังเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น ควรรับฟังก่อนว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์หรือไม่ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจึงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม การวิเคราะห์สิ่งที่มีผู้เสนอมา สิ่งนั้นอาจเป็นนวัตกรรมในยุค ๔.๐ ซึ่งจะเป็ประโยชน์ ในการสร้างความสงบร่มเย็น ให้กับสังคมต่อไป สังคมควรก่อให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างกลุ่ม พร้อมทั้งการแสดงออกซึ่งความเคารพซึ่งกันและกัน

ซึ่งใน**ด้านพุทธจิตวิทยา**การเสริมสร้างศักยภาพจิตแห่งความเคารพ ควรมีการดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. ควรเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังทุกความคิดเห็นทั้งของบุคคลและกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย ด้วยความเห็นอกเห็นใจและเป็นไปในทางสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การทำงานร่วมกันบนความคิดที่แตกต่างกัน
๒. ควรยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน พร้อมเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน หมายถึงการมองเห็นคุณค่าของมนุษย์ในกลุ่มอื่นด้วย
๓. การพัฒนาทักษะด้านจิตแห่งความเคารพ ควรฝึกที่จะอยู่ร่วมกันกับบุคคลที่หลากหลาย บทบาท หน้าที่ เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่ถูกต้องในการอยู่ร่วมกัน สิ่งที่ควรปฏิบัติกับคนแต่ละบทบาท
๔. ควรมีผู้ชี้แนะในสิ่งที่ถูกต้อง สิ่งที่คาดว่าจะได้รับคือ การรับรู้บทบาทของตนเอง การแสดงออกต่อผู้อื่นอย่างถูกต้อง เกิดสัมพันธภาพที่ดีในสังคม
๕. ควรมีการกระทำทางกาย วาจา และใจ ที่ประกอบด้วยความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เอื้อเพื่อเพื่อแม่ แบ่งปัน
๖. ควรมีการกระทำและมีความเห็นร่วมกัน ไม่เกิดความขัดแย้งทางความคิด ผลจะทำให้เกิดความรักและความเคารพ ความสามัคคี ความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับผู้ร่วมงาน

โดยสรุป จิตแห่งความเคารพ ควรมีจิตประกอบด้วยพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา การพัฒนาการเรียนรู้อย่างเข้าใจจนครบถ้วนที่ศรัทธาตามหลักกัลยาณมิตร และการเสริมสร้างด้วยฐานหลักสาราณียธรรม อันจะเอื้อต่อโอกาสการเรียนรู้ด้วยจิตที่र्मเย็นเป็นธรรม และเคารพในความเห็นของคนอย่างเสมอภาค

๕) จิตแห่งจริยธรรม

การศึกษาในประเด็นอนาคตของจิตแห่งจริยธรรม พบข้อความหรือประโยค ด้านการศึกษา จำนวน ๕ ข้อความ และด้านพุทธจิตวิทยา จำนวน ๕ ข้อความ ดังต่อไปนี้

ด้านการศึกษา จิตแห่งจริยธรรม เป็นความสามารถปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นให้ได้เฉกเช่นเดียวกัน ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ ผู้เรียนมีการแสดงออกที่ไม่เป็นโทษ และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น การเห็นประโยชน์ส่วนรวม ควรได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็กจนเกิดเป็นนิสัย หากมีความเห็นแก่ตัวตั้งแต่เด็ก การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมคงกระทำไม่ได้สำเร็จ และจริยธรรมคงสร้างได้อย่างลำบาก ทุกการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีคุณธรรม และจริยธรรมเป็นหลัก สังคมควรแทรกจริยธรรมในทุกภาคส่วนของสถาบันที่เกี่ยวข้อง การรักษাজริยธรรมของตนให้อยู่ในกรอบนั้นยังไม่เพียงพอ ควรขยายความรับผิดชอบออกไปให้ครอบคลุมสังคมที่เป็นสมาชิกด้วย ดังข้อความ “เรารับผิดชอบต่อสิ่งที่ทำยังไม่พอ ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เราไม่ได้ทำด้วย”

ซึ่งใน**ด้านพุทธจิตวิทยา**การเสริมสร้างศักยภาพจิตแห่งจริยธรรม ควรมีการดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. จิตแห่งจริยธรรม เป็นการรู้จักจริยธรรมที่สามารถนึกถึงตนเองในเชิงนามธรรมได้ สามารถตอบคำถามตนเองได้ว่า "อยากเป็นคนทำงานแบบไหน หรืออยากเป็นพลเมืองแบบไหน" นึกถึงตนเองได้ในบริบทที่เป็นสากล เช่น "โลกเราจะเป็นอย่างไร ถ้าเพื่อนร่วมอาชีพมีจุดยืนเช่นเดียวกัน"
๒. สังคมควรแทรกจริยศาสตร์ในทุกภาคส่วน โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเด็ก มุ่งสร้างอาชีพและพลเมืองที่มีจริยธรรม
๓. ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งเป็นการไม่ยากเกินไปที่จะปูพื้นฐานจริยธรรมให้กับเด็กตั้งแต่การเริ่มต้นการรับรู้ ให้ได้รู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด จากนั้นจึงปล่อยให้เด็กได้มีอิสระทางความคิด
๔. ถ้าพื้นฐานจริยธรรมดี ไม่ว่าจะดำเนินชีวิตต่อไปอย่างไร เจอปัญหา หรืออุปสรรคอะไร การคิดสร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหา คิดนอกกรอบก็จะอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องดีงาม และนี่คือสิ่งที่คาดหวังจะทำให้เกิดขึ้น
๕. การมีเพียงความรู้คู่คุณธรรม จึงไม่เพียงพอต่อการศึกษาพุทธจิตวิทยา จำเป็นต้องทดลองและปฏิบัติอย่างชอบด้วยธรรมเป็นที่สุด
๖. ควรพัฒนาหลักจริยธรรมบนฐานคิดที่เป็นธรรมและชอบธรรมด้วย ไม่ควรพิจารณาตัดสินเหตุผลจริยธรรมในเชิงตรรกะเพราะไม่เอื้อต่อความเห็นที่ถูกต้องตามธรรม
๗. ควรยึดถือหลักธรรมเป็นสำคัญ การมีความรู้ต้องคู่กับคุณธรรม ตามหลักการของพระพุทธเจ้า อันได้แก่ วิชชาจรณสัมปันโน ความสมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ

๘. การจัดการศึกษาจึงต้องมีความรู้ตามหลักวิชาการดีและความประพฤติทางคุณธรรม จริยธรรมที่ดี มีความละเอียดต่อความซื่อสัตย์สุจริต มีความอ่อนน้อมถ่อมตน กตัญญูกตเวที เป็นต้น

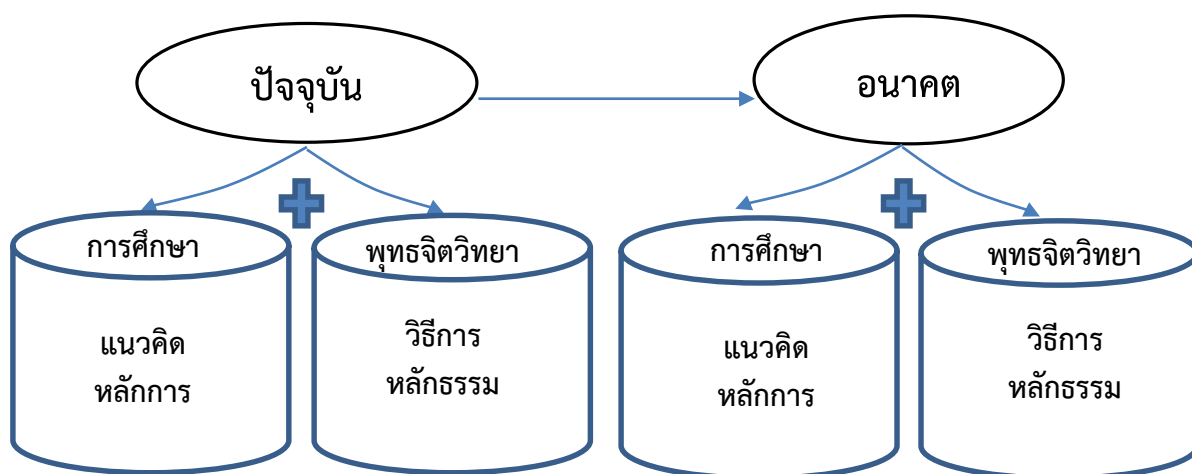
สรุปได้ว่า หลักสำคัญที่ควรใช้ในการพัฒนาจิตแห่งจริยธรรม คือ หลักสุขภาวะองค์รวมเพื่อการพัฒนาคุณภาพแห่งจิต เสริมสร้างด้วยหลักสติปัญญา ๔ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการพัฒนาคุณภาพแห่งจิต หรือหลักภาวนา ๔ ทั้งนี้เพื่อเอื้อต่อการเข้าสู่สภาวะธรรมขั้นสูงต่อไป

สรุปโดยรวมแล้ว ในการวิเคราะห์ประเด็นอนาคตจากศักยภาพจิตทั้ง ๕ ประการ ได้แสดงวิธีการและหลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพจิตอนาคตในลักษณะต่าง ๆ ทั้ง ๕ ประการ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยขออภิปรายผลการวิจัยตามองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา “แนวโน้มการจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต” โดยที่เป็นการศึกษาอนาคต จึงใช้แนวคิดการวิเคราะห์ในประเด็นปัจจุบันและประเด็นอนาคต สืบเนื่องมาจาก ในการศึกษาวิจัย ไม่จำเป็นที่จะหยุดอยู่ที่การศึกษาปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน^{๑๙๗} การที่จะมุ่งศึกษาในสิ่งที่ควรเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต ก็เพื่อตอบสนองในเหตุการณ์ที่จะตามมา

จากการศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อความ ด้านการศึกษา และด้านพุทธจิตวิทยา ในประเด็นปัจจุบัน จะประกอบด้วยการศึกษาแนวคิด และหลักการ ที่เกี่ยวกับศักยภาพของจิตทั้ง ๕ ประการ ส่วนในประเด็นอนาคต จะประกอบด้วยวิธีการและหลักธรรมที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพจิตอนาคต ทั้ง ๕ ประการ ดังนั้น ในการอภิปรายผลการศึกษาศักยภาพจิตทั้ง ๕ ประการ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย ผู้วิจัยจึงขออภิปรายแยกในประเด็นปัจจุบันและอนาคต ร่วมกันระหว่างด้านการศึกษา และด้านพุทธจิตวิทยา ซึ่งทั้ง ๒ ด้าน เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการจัดการศึกษาร่วมกัน

ภาพที่ ๕.๑ วิธีการวิเคราะห์ศักยภาพจิตประเด็นปัจจุบันและอนาคต

^{๑๙๗} สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และ กรรณิการ์ สุขเกษม, วิถีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยปัญหาปัจจุบัน และการวิจัยอนาคตกาล, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา), หน้า ๖๑.

๕.๒.๑ การอภิปรายผลการศึกษารวบรวมการศึกษาศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

ผู้วิจัยขออภิปรายในประเด็นปัจจุบัน ระหว่างด้านการศึกษาและด้านพุทธจิตวิทยา เพื่อความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย ในข้อที่ ๒ ดังต่อไปนี้

๑) จิตแห่งวิทยาการ

ปัจจุบันทางด้านการศึกษาพบว่า จิตแห่งวิทยาการ หรือความเชี่ยวชาญ สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ในสาขาวิชา ก็ด้วยการฝึกฝนวิธีการคิด ซึ่งไม่เพียงสาขาวิชาเดียว สาขาวิชาต่าง ๆ ก็สามารถนำมาคิดร่วมกันได้ เหตุที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากระบบการศึกษาในปัจจุบันเป็นการเปิดกว้างทางการศึกษาในการที่จะบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อสนองตอบความคิดที่หลากหลาย สอดคล้องกับที่ จันทร ثنا เกลา^{๑๙๘} ที่ได้ศึกษารวบรวมรูปแบบสะเต็มศึกษาโดยกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านปากน้ำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต ๒ พบว่า รูปแบบสะเต็มศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ เป็นรูปแบบมีความเหมาะสม จากการคิดที่มีความหลายหลายและคำนึงถึงความเป็นประโยชน์ เพื่อไปสู่เป้าหมายของความชำนาญในวิทยาการนั้น ๆ การใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ก็มีมีส่วนช่วยให้เกิดความชำนาญได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระกัณฑ์พัฒน์ สุภโท (เจริญจรสวาสน์)^{๑๙๙} ที่ได้ศึกษาการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา เขตคลองเตย สังกัด กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านที่ ๑ นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร พบว่า ถ้าใช้สื่อจากหนังสือแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ทำให้ผู้เรียนมีความสนใจน้อย จึงได้ทดลองใช้วิธีการนำสื่อสำเร็จรูปจากแผ่นซีดี เปิดให้ผู้เรียนได้เรียนปรากฏว่าผู้เรียนส่วนใหญ่สนใจและตั้งใจเรียนมากขึ้น ด้านที่ ๒ นวัตกรรมการเรียนการสอน พบว่าเมื่อผู้สอนปรับวิธีการสอนใหม่ แทนที่จะเรียนจากหนังสือ มาใช้วิธีการสร้างสื่อประกอบการสอนหรือใช้สื่อแบบเรียนสำเร็จรูปทำให้ผู้เรียน มีความสนใจและกระตือรือร้นมากขึ้น ด้านที่ ๓ นวัตกรรมสื่อการสอน พบว่าสื่อที่นำมาทดลองใช้กับนักเรียน เป็นสื่อประเภทสำเร็จ รูปภาพ แผ่นซีดีบทเรียนสำเร็จรูป ด้านที่ ๔ นวัตกรรมการประเมินผล พบว่าพบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนทุกครั้ง โดยใช้วิธีประเมินผลหลังเรียนและมีการมอบหมายงานให้ทำแบบฝึกหัดทางคอมพิวเตอร์ นักเรียนมีความสนใจมากขึ้น ด้านที่ ๕ นวัตกรรมการบริหารจัดการ พบว่ามีการสนับสนุนทางงบประมาณในด้าน การจัดหาสื่อทางด้านคอมพิวเตอร์มาให้ครูและนักเรียนเพื่อใช้ในการเรียนการสอน

และด้านพุทธจิตวิทยา จิตแห่งวิทยาการ เป็นจิตที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ผู้ที่มีจิตเช่นนี้ถือว่าเป็นผู้มีปัญญา สามารถสร้างหรือออกแบบในสิ่งต่าง ๆ ได้ออกมาเป็นอย่างดี เหตุผลอย่างหนึ่งคือสมาธิในระหว่างที่ทำ ดังนั้นการทำสมาธิภาวนา จึงเปรียบเสมือนการฝึก เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติได้อย่างดี ซึ่งเมื่อเกิดการเรียนรู้ในทฤษฎีแล้ว ก็ไม่ยากที่จะเชื่อมโยงเข้าสู่หลักธรรมหรือหลักปฏิบัติ ซึ่งไม่เพียงเท่านั้น การเกิดความรู้ไปพร้อม ๆ กับการใช้หลักธรรมจะส่งผล ให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรมต่าง ๆ ของพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

^{๑๙๘} จันทร ثنا เกลา, “ศึกษารวบรวมรูปแบบสะเต็มศึกษาโดยกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านปากน้ำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต ๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^{๑๙๙} พระกัณฑ์พัฒน์ สุภโท (เจริญจรสวาสน์), “ศึกษารวบรวมการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา เขตคลองเตย สังกัด กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

๒) จิตแห่งการสังเคราะห์

ปัจจุบันใน**ด้านการศึกษา** จิตแห่งการสังเคราะห์ มีความหมายเกี่ยวกับข้อมูลที่มีการผสมผสานกันอย่างมีเหตุผลเพื่อประโยชน์ต่อผู้ใช้ข้อมูลนั้น ดังนั้นองค์ประกอบของการสังเคราะห์ จึงประกอบด้วย ๔ ส่วน คือ ๑. เป้าหมาย ๒. จุดเริ่มต้น ๓. กลยุทธ์ วิธีการ และแนวทาง ๔. ผลป้อนกลับ ทั้งนี้เพื่อให้ได้รูปแบบของบทสรุปการสังเคราะห์ ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจขั้นสุดท้าย

ส่วนใน**ด้านพุทธจิตวิทยา** จิตแห่งการสังเคราะห์ เป็นการมองในลักษณะภาพรวม ที่ผ่านการแยกแยะประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญจากสิ่งที่ค้นพบ ทำให้เกิดความเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่อยู่กันเป็นองค์รวมให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับที่ อรรถชัย มีแสง^{๒๐๐} ได้ศึกษาทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธ พบว่าแนวคิดในการบูรณาการทุกสิ่งทุกอย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ไม่สามารถทิ้งเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ แนวคิดนี้จะช่วยแก้ไข ปัญหาที่ซับซ้อนในปัจจุบันให้บรรลุผลได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธเป็นการบูรณาการหลักธรรมในพุทธศาสนากับแนวคิดของเคน วิลเบอร์ โดยสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาด้านจิต สังคม และสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับสังคมไทยได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากการเกิดขึ้นของพุทธจิตวิทยา คือ วิทยาศาสตร์ทางจิต ถือได้ว่าเป็นความร่วมมือในการสรรสร้างนวัตกรรมที่มีต่อการค้นพบข้อเท็จจริงตามธรรมที่ปรากฏ เป็นการเปิดโอกาสพื้นที่มีในการเรียนรู้ทักษะชีวิตด้วยสภาพที่เป็นจริง

๓) จิตแห่งการสร้างสรรค

ในปัจจุบัน **ด้านการศึกษา** จิตแห่งการสร้างสรรค เป็นความคิดนอกกรอบ เป็นการค้นหาแนวคิดและแนวทางปฏิบัติใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการเรียนรู้จากความผิดพลาด โดยเฉพาะ ความหมาย ความสำคัญ และการเชื่อมโยงเป็นสิ่งที่ต้องการอย่างยิ่งในปัจจุบัน หากจะเปรียบแล้วจิตแห่งวิทยาการเป็นเรื่องของความลึก จิตแห่งสังเคราะห์เป็นเรื่องของความกว้าง และจิตแห่งสร้างสรรคเป็นเรื่องของการแผ่ขยาย ในการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ จะมีกระบวนการทางความคิดที่ปราศจากกรอบวิธีการคิดในแบบเดิม ๆ ความท้าทายและอุปสรรคจึงเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่เอื้อให้มีโอกาสได้ใช้ความคิดอย่างอิสระมากแค่ไหน ดังนั้นผู้สอนควรทำหน้าที่ได้แค่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น เพราะผู้เรียนต้องพบและแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ เช่นเดียวกับที่มนุษย์มีความคิดในการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่มีประโยชน์ แล้วนำมาทำให้เกิดประโยชน์ได้ ก็ถือว่าเป็นจิตแห่งการสร้างสรรค เช่นเดียวกับงานวิจัยที่มีลักษณะสร้างสรรค ก็จะเป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพ สามารถนำไปต่อยอดได้ สอดคล้องกับ พระวีระเทพ วีรวโส (ผัดขັນ)^{๒๐๑} ที่ได้ศึกษาชุมชนสร้างสรรค: องค์ประกอบและกระบวนการเสริมสร้างความยั่งยืน อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนสามารถสร้างความยั่งยืนในชุมชน ชุมชนมีการพัฒนาการเรียนรู้ของคนใน ชุมชนอย่างสร้างสรรคชุมชนมีการนำนวัตกรรมสมัยใหม่มาช่วยพัฒนาชุมชน ชุมชนมีการปลูกฝังให้คนให้มีความคิดสร้างสรรค์ในการส่งเสริมและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และชุมชนมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนเป็น ชุมชนสร้างสรรค

^{๒๐๐} อรรถชัย มีแสง, “ทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธ”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๒๐๑} พระวีระเทพ วีรวโส (ผัดขັນ), “ศึกษาชุมชนสร้างสรรค: องค์ประกอบและกระบวนการเสริมสร้างความยั่งยืน อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

ด้านพุทธจิตวิทยา งานสร้างสรรค์ต่าง ๆ ที่มีคุณค่า ผู้สร้างสรรค์ผลงานควรเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพและวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่มั่นคง หนักแน่น การพัฒนาจิตให้มีพลังในการคิดสร้างสรรค์ จะเป็นการเพิ่มพื้นที่ใหม่ให้เกิดขึ้นแก่จิตให้ได้ใช้สมรรถนะอย่างเต็มที่และเหมาะสม

๔) จิตแห่งความเคารพ

ปัจจุบันใน**ด้านการศึกษา** ถูกสอนให้มนุษย์สร้างกลุ่มของตนเอง มีความแตกต่างกันระหว่างกัน จึงทำให้เห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ในหลายระดับ อาจอยู่ในรูปแบบของมิตรภาพและการเป็นคู่แข่งกัน วิธีการหนึ่งที่จะสร้างความก้าวหน้าท่ามกลางเหตุการณ์เลวร้ายนี้ คือ การสร้างโอกาสเพื่อความก้าวหน้าทางการศึกษา

ด้านพุทธจิตวิทยา จิตแห่งความเคารพนี้ เป็นความสามารถในการเปิดใจต้อนรับบุคคลหรือกลุ่มคนที่แตกต่างและหลากหลาย ได้มาทำความรู้จักกัน และชื่นชอบในคุณงามความดีของกันและกัน การปลูกฝังความสามารถในการรับรู้ โดยไม่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์นั้น เป็นการไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง เนื่องจากนิสัยของคนนั้นมีความสำคัญกว่าสมอง ดังนั้นในที่ที่มีความแตกแยก การสร้างความสมานฉันท์จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง จิตแห่งความเคารพนี้ จึงเป็นจิตที่มีความเป็นเชื่อมั่นในคุณงามความดีของผู้อื่น โดยมอบความไว้นใจเชื่อใจกันเบื้องต้น มีการเชื่อมความสัมพันธ์กันและไม่ด่วนตัดสินว่าใครเป็นอย่างไร มีความเชื่ออย่างหนึ่งที่ว่า "ความหลากหลายเป็นสิ่งที่ดี โลกจะน่าอยู่ขึ้นเมื่อเรารู้จักเคารพซึ่งกันและกัน" และการอ่อนน้อมยอมรับในความคิดของผู้อื่น จะเกิดขึ้นในขณะที่ปฏิบัติตามหลักธรรมการเคารพความคิดผู้อื่น คือ การมองเห็นความเป็นมนุษย์ในตัวบุคคลอื่น มีการยอมรับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ว่าทุกคนนั้นเท่าเทียมกัน ดังนั้นจิตแห่งความเคารพ จะสามารถช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย ที่มีปัญหามาอย่างยาวนาน

๕) จิตแห่งจริยธรรม

ปัจจุบัน **ด้านการศึกษา** ที่เกี่ยวข้องกัน ได้แก่ การมีความรู้คู่คุณธรรม เป็นการนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าตอบสนองประโยชน์ส่วนตน องค์ประกอบที่เป็นรากฐานให้แก่ชีวิตที่มีจริยธรรมคือ คำพูดและการกระทำ การพัฒนาจิตจริยธรรมจะเป็นไปโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีจริยธรรม ปัญหาใหญ่ของสังคมไทยคือ ความบกพร่องในจริยธรรม ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสืบค้นหาทางที่มีจริยธรรมบกพร่อง เพราะหากละเลยหลักจริยธรรมนี้แล้ว จะเป็นการบ่อนทำลายทั้งสถาบันและสังคม เป็นการเสื่อมทางวิชาชีพ สอดคล้องกับ พระสุทัตสน์ กตสโร (ประทุมแก้ว)^{๒๐๒} ที่ศึกษาการศึกษาพุทธจริยธรรมกับการสื่อสารทางการเมือง พบว่า พุทธจริยธรรมในการสื่อสาร จากหลักคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ว่าด้วยการสื่อสารในด้านกระบวนการสื่อสาร หลักการพูด การฟัง การเลือกเชื่อ การวิเคราะห์บุคคล ล้วนเป็นหลักการที่ล้าลึกที่สร้างสรรค์ให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ หลักคำสั่งสอนว่าด้วยการสื่อสารของพระพุทธองค์ยังครอบคลุมถึงหลักจรรยาบรรณ และจริยธรรมของการสื่อสารอีกด้วย สังคมไทยได้นำหลักจริยธรรมการสื่อสารตามแนวพุทธศาสนานี้มาใช้ การสื่อสารทางการเมืองก็จะเป็นหลักการสื่อสารที่ช่วยให้บุคคลมีความสุข มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และเป็นหลักการสื่อสารที่ช่วยให้สังคมทุกระดับทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ หรือแม้ใน

^{๒๐๒} พระสุทัตสน์ กตสโร (ประทุมแก้ว), "การศึกษาพุทธจริยธรรมกับการสื่อสารทางการเมือง", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ระดับสากล คือ สังคมโลกทั้งหมดได้คงไว้ซึ่งสันติสุข ปราศจากอคติ ความแตกแยก ความขัดแย้งได้อย่างแท้จริงอีกด้วย

ด้านพุทธจิตวิทยา จิตแห่งจริยธรรม อาจถือได้ว่าเป็นจิตสาธารณะอย่างหนึ่ง ซึ่งการมีจิตสาธารณะเช่นนี้ จะเป็นไปเพื่อทำลายอัตตา ซึ่งโดยหลักพระธรรมต่าง ๆ สามารถครอบคลุมจิตแห่งจริยธรรมได้ทั้งหมด

๕.๒.๒ การอภิปรายผลการศึกษาแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

ผู้วิจัยขออภิปรายในประเด็นอนาคต ระหว่างด้านการศึกษาด้านพุทธจิตวิทยา เพื่อความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยในข้อที่ ๓ ดังต่อไปนี้

๑) จิตแห่งวิทยาการ

ในอนาคต **ด้านการศึกษา** สาขาวิชาต่าง ๆ ย่อมต้องการการพัฒนา ในขณะที่สิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงไป ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้น ๆ ย่อมต้องการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังนั้นการได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง จะช่วยขัดเกลาความชำนาญให้มากยิ่งขึ้น สิ่งที่เป็นในการพัฒนาคือควรมีวินัยในการพัฒนาความเชี่ยวชาญนั้น โดยเฉพาะการศึกษาเรื่อง “จิต” ควรมีเครื่องมือที่จะพัฒนาและตรวจสอบได้ เช่นเดียวกับกับการอนุমানสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ควรมีฐานความคิดที่สมดุล ที่จะทำให้เกิดการทดลองที่น่าเชื่อถือได้ ทั้งนี้ควรระวังข้อจำกัดของความเชี่ยวชาญ เพราะเมื่อคิดว่ามีความเชี่ยวชาญแล้วหยุดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง จะทำให้เป็นกับดักความคิดที่ไม่ก้าวหน้า

ดังนั้นในการเสริมสร้างศักยภาพของจิตแห่งวิทยาการ จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการฝึกฝนเพื่อพัฒนาทักษะความสามารถในการคิด การทำความเข้าใจและประยุกต์ใช้วิทยาการในแขนงต่าง ๆ เข้ามาเพื่อตอบโจทย์หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง สอดคล้องกับที่ สุวิจักขณ์ ภาณุสรณ์ฐากร^{๒๐๓} ที่ได้ศึกษากระบวนการพัฒนาจิตเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์กรรวมตามแนวพุทธจิตวิทยาและการปฏิบัติตามกฎแห่งแรงดึงดูด และพบว่า กระบวนการพัฒนาจิตเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์กรรวมตามแนวพุทธจิตวิทยาและการปฏิบัติตามกฎแห่งแรงดึงดูด สามารถส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้ ด้วยโปรแกรมการฝึกอบรมที่สำคัญได้แก่ ความตั้งใจมั่นที่อยู่บนพื้นฐานที่คิดบวก การมองด้านบวกอย่างมีสติ การยืนกรานต่อความคิด การจินตนาการในเชิงบวก การใช้สมาธิ และความเชื่อมั่นในกฎและการปล่อยวาง ซึ่งทำให้เกิดภาวะของความสุขในแบบองค์กรรวมได้ทั้งยังมีความต่อเนื่องกับความสุขแบบองค์กรรวมนั้นด้วย

ซึ่งใน**ด้านพุทธจิตวิทยา** การเสริมสร้างศักยภาพจิตแห่งวิทยาการ ควรมีการดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. ควรเป็นการศึกษาเรียนรู้ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่เอื้อต่อความเข้าใจ สามารถเข้าถึงและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดจิตแห่งการตื่นรู้ที่ชอบแล้วตามธรรมชาติ
๒. ควรมีพื้นฐานศีลห้าที่แม่นยำก่อน จึงจะทำให้เกิดจิตแห่งวิทยาการได้
๓. ควรมีการฝึกสติ และสมาธิให้มีความมั่นคง
๔. ควรฝึกจิตให้มีความตื่นอยู่เสมอ กล่าวคือ คำว่า “ตื่น” ในที่นี้หมายถึง การฝึกจิตให้มีความตื่น เพื่อรับผลคือการทำให้เกิดปัญญา เป็นจิตที่มีความเบิกบาน เปรียบเสมือนการ

^{๒๐๓} สุวิจักขณ์ ภาณุสรณ์ฐากร, “ศึกษาระบบการพัฒนาจิตเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์กรรวมตามแนวพุทธจิตวิทยาและการปฏิบัติตามกฎแห่งแรงดึงดูด”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

ทำงานที่ไม่มีการค้างคา ซึ่งในการทำงานทุกอย่างจะไม่มีปัญหาเกิดขึ้นได้ หากทำด้วยจิต
งอกงาม

๕. หากมีความสงสัย สนใจ อยากรู้ อยากเห็นสิ่งใหม่ๆ ควรนำมาครุ่นคิด ทดลองทำ และ
ปรับปรุงให้เป็นรูปธรรม

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาจิตแห่งวิทยาการ ควรใช้แนวทางการศึกษาทางพุทธศาสนา โดย
ใช้หลักไตรสิกขา^{๒๐๔} ประกอบการเสริมสร้างจิต ซึ่งสอดคล้องกับในพระไตรปิฎก ที่ให้ความหมายของ
“เสขบุคคล ว่าหมายถึงบุคคลผู้ที่ยังต้องศึกษา ๓ จำพวก ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระ
อนาคามี ผู้ยังต้องฝึกอบรมในไตรสิกขา คือ (๑) อธิศีลสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องศีล (๒) อธิจิตตสิกขา
ฝึกอบรมในเรื่องจิต (สมาธิ) (๓) อธิปัญญาสิกขา” และเมื่อนำหลักไตรสิกขานี้มาบูรณาการเข้ากับหลักการ
เรียนรู้ทางจิตวิทยา โดยใช้วิธีการพัฒนาการเรียนรู้พฤติกรรมทางกาย ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต
ด้านศีล โดยพัฒนาจิต ให้เกิดสมาธิและปัญญา การศึกษาอย่างเป็นระบบเช่นนี้จะช่วยให้เกิดการพัฒนา
อย่างต่อเนื่อง จนสามารถเกิดเป็นจิตแห่งวิทยาการได้ในที่สุด

๒) จิตแห่งการสังเคราะห์

ในอนาคต **ด้านการศึกษา** กระบวนการสังเคราะห์ เป็นกระบวนการที่ยังต้องค้นหาข้อมูล สืบค้น
ประเมิน ติดตาม หรือคัดแยกข้อมูล ปรับปรุงแก้ไข และมีการทบทวนข้อมูลนั้นอยู่เสมอ และตลอดเวลา
ดังนั้น การสังเคราะห์ที่ดีนั้น ควรจะมีความรู้ในสาขาวิชานั้น ๆ ให้มาก เพียงพอที่จะทำให้เกิดความ
น่าเชื่อถือได้ สิ่งสำคัญที่ควรตระหนักว่าสิ่งใดมีความเหมาะสมกับตนเองและ ผู้ใช้ประโยชน์จากงาน
สังเคราะห์นั้น สอดคล้องกับ บุคศรี แผนพุทธา^{๒๐๕} ที่ได้ศึกษาการสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธ
ปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ แล้วพบว่า การสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญา
เถรวาทและแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจีวิต มิลล์ เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ
สามารถอำนวยความสะดวกในการพัฒนามนุษย์ 3 ขั้นตอน คือ ๑) ทำให้เกิดความสะดวกสบายและมีความ
ปลอดภัย ๒) มีจิตที่ดีและบริสุทธิ์ ๓) มีเสรีภาพภายในจิตใจ

ในการพัฒนาสิ่งที่มีความเชี่ยวชาญหรือชำนาญ ย่อมสามารถทำให้เกิดจิตแห่งสังเคราะห์ได้
เนื่องจากจิตที่สามารถสังเคราะห์ได้นั้น ต้องได้รับแรงผลักดันด้วยจิตใจที่แน่วแน่ ผสานกับความเข้าใจที่
ถูกต้องและเหมาะสม ดังนั้นในการจะเสริมทักษะจิตแห่งการสังเคราะห์นั้นควรเริ่มจากการฝึกจับประเด็น
สิ่งสำคัญจากการฟัง การอ่าน หรือการรับรู้ในสิ่งต่างๆ หากทักษะการจับประเด็นนั้นมีความเข้มข้นมากพอ
จะทำให้เกิดความรอบคอบ และเกิดข้อผิดพลาดได้น้อย จากนั้นจึงค่อยฝึกการผสมผสานเพื่อให้เกิดองค์
ความรู้ใหม่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยาก ผู้สอนจึงควรมีความรู้ ความสามารถที่มากเพียงพอ สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้
นั้นคือ การเกิดองค์ความรู้ใหม่ หรือวิธีการใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาที่ดีกว่าเดิม การสร้างสรรค์องค์ความรู้
ใหม่ ควรจัดการสอนด้วยนวัตกรรมที่ทันสมัย เพื่อให้เกิดกระบวนการคิดในแบบสังเคราะห์ให้มากกว่าเดิม

^{๒๐๔} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๗/๔๔., อัง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๖/๓๑๒.

^{๒๐๕} บุคศรี แผนพุทธา, “การสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์
ธุรกิจ”, **วิทยานันท์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

จิตแห่งการสังเคราะห์ จำเป็นต้องมีกระบวนการฝึกซ้อม (Rehersal) บ่อย ๆ จึงจะทำให้เกิดเป็นทักษะที่ติดตัวได้ สอดคล้องกับ พระศรีรัตน ลีรัตนโน (ศรีสง่า)^{๒๐๖} ที่ได้ศึกษาการพัฒนาทักษะชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษา แล้วพบว่า กระบวนการพัฒนาทักษะชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาประกอบด้วย ทักษะชีวิตของนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษา ๕ ด้าน คือ ๑) ตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น รู้จักความถนัดความสามารถ ของตนเอง ๒) คิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ แยกแยะข้อมูลข่าวสาร ๓) จัดการกับอารมณ์และ ความเครียด เข้าใจและรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ของบุคคล ๔) สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น เข้าใจ มุมมอง อารมณ์ ความรู้สึกของผู้อื่น ใช้ภาษาพูดและภาษากายในการสื่อสารและสามารถประยุกต์เข้ากับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ๑) ด้านความพอประมาณ สร้างความเข้าใจ ๒) ด้านความมีเหตุผล จัดทำรายรับรายจ่าย ในครัวเรือน ๓) ด้านความมีภูมิคุ้มกัน จัดทำบัญชีธนาคาร ขยะ ๔) ด้านเงื่อนไขความรู้ วางแผนองค์ความรู้ ๕) ด้านเงื่อนไขคุณธรรม ส่งเสริมให้นักศึกษาปฏิบัติ ตามหลักโยนิโสมนสิการและอิทธิบาท ๔ และเนื่องจากการสังเคราะห์เป็นงานที่มีความละเอียดอ่อน การจะสังเคราะห์ได้นั้นผู้สังเคราะห์ต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาผ่านการอบรมมาแล้วเป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น อ่านหนังสือหลาย ๆ เล่ม สามารถทำให้เกิดประสบการณ์สามารถสังเคราะห์ความรู้นั้นได้ดี มองสิ่งต่าง ๆ ในรายละเอียดได้อย่างชัดเจน เช่น คุณสมบัติ กลุ่ม ประเภท ลักษณะ ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ ผู้เรียนมีความสามารถในการทำข้อมูลที่มีคุณสมบัติ ประเภท นำมาบูรณาการในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ต่อไป

ในด้านพุทธจิตวิทยา ควรมีการเสริมสร้างศักยภาพจิตแห่งการสังเคราะห์ดังต่อไปนี้

๑. ควรเสริมสร้างจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ หรือความคิดที่แปลกแยกจากเดิม เพื่อให้เกิดข้อมูลใหม่ที่มีความหมาย

๒. ควรฝึกสติเพื่อช่วยให้เกิดความสนใจในเนื้อหา โดยการตั้งต้นแห่งจิตที่ถูกต้องและชอบธรรม ย่อมเกิดสิ่งมหัศจรรย์ขึ้นกับจิตได้ เนื่องจากจิตที่มีการฝึกที่ดีแล้ว จะมีความเหมาะสมกับการใช้งานต่อไป

สรุปได้ว่า จิตแห่งการสังเคราะห์ ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านทางอายตนะควรอาศัยโยนิโสมนสิการ^{๒๐๗} สอดคล้องกับในพระไตรปิฎกที่กล่าวไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นพระเสขะยังไม่บรรลุปรรณานาจะบรรลुरुธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ๑ อันยอดเยี่ยม เราไม่เห็นเหตุอื่นแม้อย่างหนึ่งที่ทำให้เหตุซึ่งมีอยู่ภายในตนให้มีอุปการะมากอย่างนี้เหมือนโยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยกกาย) นี้เลย ภิกษุทั้งหลายภิกษุเมื่อมนสิการโดยแยกกายย่อมละอกุศลได้และทำกุศลให้เจริญ

และสอดคล้องกับที่ ภิญญาตา ชนะเสภา^{๒๐๘} ที่ได้ศึกษาการบริหารสถานศึกษาตามหลักโยนิโสมนสิการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑ (การบริหาร

^{๒๐๖} พระศรีรัตน ลีรัตนโน (ศรีสง่า), “การพัฒนาทักษะชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^{๒๐๗} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๗/๔๔., อง.ต.ก. (ไทย) ๒๕/๑๖/๓๖๐.

^{๒๐๘} ภิญญาตา ชนะเสภา, “ศึกษาการบริหารสถานศึกษาตามหลักโยนิโสมนสิการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑ (การบริหารการศึกษา)” *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยลัย, ๒๕๖๑).

การศึกษา) พบว่า แนวทางในการส่งเสริมการบริหารสถานศึกษาตามหลักโยนิโสมนสิการ ควรมุ่งเน้นเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา ครู และผู้บริหารทุกคนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน และสถานศึกษาควรมีข้อมูลและเนื้อหาที่สำคัญในจังหวัดขอนแก่น ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และธำรงไว้อันดีงามผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูสอนรายวิชาที่ถนัดและชำนาญมากที่สุด ซึ่งจะสามารถแก้ไขปัญหาคุดบกพร่องทางการเรียนของผู้เรียน และควรจัดให้มีโครงการเป็นประจำทุกปี เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนการสอน การทดลองนำไปใช้ และการประเมินการใช้สื่อ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพสื่อการเรียนการสอน และควรมีนโยบายในการส่งเสริมครูผู้สอนในการใช้สื่อประกอบการเรียนการสอนที่เหมาะสม การได้พิจารณาโดยใช้ปัญญา หาเหตุผล คุณ โทษ ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ในทุกแง่มุม หลังจากนั้นจึงสามารถสังเคราะห์ข้อมูลออกมาได้ โดยนำมาต่อยอดทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาและเกิดประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

๓) จิตแห่งการสร้างสรรค์

ในอนาคต **ด้านการศึกษา** จิตแห่งการสร้างสรรค์ คือ ความฉลาดทางปัญญา และความสามารถในการสังเคราะห์ สามารถทำให้เพิ่มพูนได้อย่างต่อเนื่องทั้งชีวิต และเมื่อหล่อหลอมเข้ากับการสังเคราะห์เข้าด้วยกันแล้ว จะถือว่าเป็นการสร้างสรรค์ที่ดี ดังนั้นการปลูกจิตแห่งสร้างสรรค์อย่างหนึ่งก็คือ การสร้างความท้าทายต่อปัญหาอุปสรรค เป็นการกำจัดข้อคับข้องใจ หลักสูตรและการสอนสามารถปลูกฝังความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนได้ และยังมีส่วนช่วยสำรวจแนวความคิดการสร้างสรรค์ ดังนั้นการเสริมทักษะจิตแห่งการสร้างสรรค์ ควรเริ่มตั้งแต่การให้อิสระในการคิด ไม่ควรตีกรอบให้เด็กคิดว่าตนเองควรเป็นอะไร หรือเป็นอย่างไร หากเปรียบเด็กเป็นเครื่องคอมพิวเตอร์ ควรใส่เพียงโปรแกรมพื้นฐานที่ควรจะมีเท่านั้น ส่วนโปรแกรมอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็กเอง ดังนั้น เมื่อเปิดโอกาสให้คิดนอกกรอบได้ ความคิดสร้างสรรค์ก็จะเกิดได้ง่ายขึ้น การเรียนทฤษฎีก่อน และตามด้วยการปฏิบัติ แล้วพิสูจน์เข้าหาทฤษฎี มีผลทำให้เกิดแนวคิดที่หลากหลาย การมีอิสระทางความคิดแบบเด็ก คือต้นทางของความคิดสร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์จะมีสูงสุดในเด็กเล็ก ค่อย ๆ ลดลงเมื่อโตขึ้น เพราะกรอบของระเบียบวินัยครอบงำความคิดของเด็กไว้ การปล่อยให้เด็กมีอิสระทางความคิด ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การฝึกฝนการมอง แล้วพิจารณาอย่างถี่ถ้วน การฝึกที่จะมองโลกมองสิ่งต่าง ๆ ในมุมมองที่แตกต่างจากคนอื่นให้ได้ ถ้าคิด ถ้าสงสัย โดยไม่ติดอยู่ในกรอบ ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ ผู้เรียนมีความกล้าคิด กล้าทำ เข้าใจกรอบ และเรียนรู้ที่จะคิดและทำนอกกรอบ ด้วยความรับผิดชอบต่อตนเอง และผู้อื่น

ซึ่งทาง**ด้านพุทธจิตวิทยา** การเสริมสร้างศักยภาพจิตแห่งการสร้างสรรค์ ควรมีการดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. ควรให้ชี้ชัดและเจาะจงไปที่การรู้จักปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และผลอันเกิดจากการแก้ปัญหา เพื่อให้จิตได้รับรู้สภาพความเป็นจริง แล้วแก้ไข พร้อมรู้จักการปล่อยวางอย่างมีสติสัมปชัญญะ มีปัญญา และสมาธิ
๒. การศึกษาทางพุทธศาสนา ควรมีแนวคิดที่สามารถปรับตามยุคตามสมัยให้มากขึ้น สามารถปรับเข้ากันได้กับสถานการณ์ปัจจุบัน
๓. ความคิดสร้างสรรค์ควรอาศัยประสบการณ์เดิมที่เป็นองค์ความรู้เก่าที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพื้นฐาน แล้วใช้จิตตามยปัญญา พิจารณาถึงความเป็นไปได้ของการศึกษาในปัจจุบัน และแนวโน้มอนาคต

๔. การเห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ถือได้ว่าเป็นการเห็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขในอนาคต จากนั้นจึงใช้ความรู้ สร้างสรรค์ผลงานเพื่อที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้นตามหลักของจิตวิทยาต่อไป

สรุปได้ว่า จิตแห่งการสร้างสรรค์ ควรได้รับการพัฒนาตามระดับของปัญญา ๓ ชั้น คือ ขั้นสุดตมยปัญญา จิตตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา^{๒๐๙} สอดคล้องกับความหมายของปัญญาในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงความหมายของ “๑. จินตามยปัญญา ที่หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการคิด ๒. สุตตมยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการฟัง และ ๓. ภาวนามยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการอบรม” โดยการใช้ฐานความรู้สวิชาผ่านกระบวนการทดลองเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อยืนยันในสิ่งที่ได้ค้นพบใหม่

๔) จิตแห่งความเคารพ

ในอนาคต ทาง**ด้านการศึกษา** จิตแห่งความเคารพนี้ การรับฟังเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น ควรรับฟังก่อนว่าเป็นประโยชน์หรือไม่ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจึงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม การวิเคราะห์สิ่งที่มีผู้เสนอนั้น อาจเป็นนวัตกรรมในยุค ๔.๐ ซึ่งจะเป็ประโยชน์ ในการสร้างความสงบร่มเย็น ให้กับสังคมต่อไป สังคมควรก่อให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันในระหว่างกลุ่ม พร้อมทั้งแสดงออกซึ่งความเคารพซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับ พระมหากิตติ์ธเนศ อานนโท (พงษ์กุลภัสสร)^{๒๑๐} ที่ได้ศึกษาการประยุกต์หลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนวัดน้อยนางหงษ์ จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า การนำหลักธรรมที่สามารถ ช่วยประสานรอยร้าว สร้างความเห็น ความเข้าใจที่ถูกต้อง อันมีส่วนช่วยสำคัญในการขจัด “ความไม่ศรัทธา ความหวาดระแวง และความไม่เปิดใจกว้าง” ก็คือ การสร้าง “ความเห็นที่ถูกร่วมกัน คิดพูดทำเพื่อส่วนร่วม และเปิดใจเป็นกลาง รับฟังด้วยปัญญา” เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และรับรู้ร่วมกันตั้งแต่ต้น จึงต้องมีการนำกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงพุทธ มาเป็นแรงผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนในส่วนองประชาชน ซึ่งทาง**ด้านพุทธจิตวิทยา** การเสริมสร้างศักยภาพจิตแห่งความเคารพ ควรมีการดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. ควรเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังทุกความคิดเห็นทั้งของบุคคลและกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย ด้วยความเห็นอกเห็นใจและเป็นไปในทางสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การทำงานร่วมกันบนความคิดที่แตกต่างกัน
๒. ควรยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน พร้อมเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน หมายถึงการมองเห็นคุณค่าของมนุษย์ในกลุ่มอื่นด้วย
๓. การพัฒนาทักษะด้านจิตแห่งความเคารพ ควรฝึกที่จะอยู่ร่วมกันกับบุคคลที่หลากหลาย บทบาท หน้าที่ เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่ถูกต้องในการอยู่ร่วมกัน สิ่งที่ควรปฏิบัติกับคนแต่ละบทบาท
๔. ควรมีผู้ชี้แนะในสิ่งที่ถูกต้อง สิ่งที่คาดว่าจะได้รับคือ การรับรู้บทบาทของตนเอง การแสดงออกต่อผู้อื่นอย่างถูกต้อง เกิดสัมพันธภาพที่ดีในสังคม

^{๒๐๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๓/๒๗๑.

^{๒๑๐} พระมหากิตติ์ธเนศ อานนโท (พงษ์กุลภัสสร), “การประยุกต์หลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนวัดน้อยนางหงษ์ จังหวัดสิงห์บุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

๕. ควรมีการกระทำทางกาย วาจา และใจ ที่ประกอบด้วยความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เอื้อเพื่อเอื้อแก่ แบ่งปัน
๖. ควรมีการกระทำและมีความเห็นร่วมกัน ไม่เกิดความขัดแย้งทางความคิด ผลจะทำให้เกิดความรักและความเคารพ ความสามัคคี ความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับผู้ร่วมงาน

กล่าวโดยสรุป จิตแห่งความเคารพ ควรมีจิตประกอบด้วยพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา^{๒๑๑} คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา สอดคล้องกับความหมายของปัญญาในพระไตรปิฎก ที่กล่าวถึง

มารดาบิดาชื่อว่า พรหม เพราะมีพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา ชื่อว่า บุรพจารย์ เพราะเป็นอาจารย์คนแรกที่สอนลูกให้เรียนรู้การนั่ง การยืน การเดิน การนอน การเคี้ยว การกิน รวมทั้งสอนให้รู้จักพูด และรู้จักอะไรควรอะไรไม่ควร ชื่อว่า อาหุไนยบุคคล เพราะเป็นผู้ควรแก่ปฏิการคุณที่บุตรพึงทำตอบแทน เช่น การปรนนิบัติทำนด้วยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม

และสอดคล้องกับที่ พระภัทรพงษ์ ฐิตญาโณ (ปิดตาระโพธิ์)^{๒๑๒} ที่ได้ศึกษาการบริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑ (การบริหารการศึกษา) พบว่า แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรมีการจัดระบบและสารสนเทศภายในสถานศึกษา และการประสานงานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษาทั้งภายในองค์กรและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยการวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาหรือแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ชัดเจน และการพัฒนาการเรียนรู้อย่างเข้าใจบนกระบวนการที่สอดคล้องตามหลักกัลยาณมิตร^{๒๑๓} สอดคล้องกับความหมายของปัญญาในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึง “เธอจงคบภิกษุที่เป็นกัลยาณมิตรมีอาชีพรัดจด ไม่เกียจคร้าน ควรทำการปฏิสันถาร และฉลาดในเรื่องมารยาทเพราะปฏิบัติตามคุณธรรมดังกล่าวนี้ เธอก็จักมากด้วยความปราโมทย์ จักทำที่สุดแห่งทุกขได้” และสอดคล้องกับที่ พระมงคล เขมกาโม (ศรีฟ้า)^{๒๑๔} ที่ได้ศึกษาศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ พระครูภาวนาวรรณรักษ์ (วิทยา ยาทอม) พบว่า บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม มีศีลเป็นเบื้องต้น เป็นผู้กำจัดการความชั่ว เป็นผู้ส่งเสริมประโยชน์ ความดีหรือคุณธรรมต่างๆ ที่บุคคลมีและแสดงออกต่อผู้อื่น เป็นผู้ที่มีปัญญา มีความสามารถ มีความเอื้อเพื่อช่วยเหลือ ทำให้เกิดความดี ให้เกิดความรู้ ความเจริญ และความสุขแก่ผู้อื่น เป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ วิริยะ สติ และการเสริมสร้างด้วยฐานหลักสาราณียธรรม^{๒๑๕} สอดคล้องกับความหมายของปัญญาในพระไตรปิฎก

^{๒๑๑} อด.ด.อ. (ไทย) ๒/๑๑๑/๑๑๑-๑๑๒, พุ.อ.อ. (ไทย) ๑๐๖/๓๗๕-๓๘๔.

^{๒๑๒} พระภัทรพงษ์ ฐิตญาโณ (ปิดตาระโพธิ์), “ศึกษาการบริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑(การบริหารการศึกษา)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^{๒๑๓} พุ.อ. (ไทย) ๒๕/๓๗๖/๑๕๐.

^{๒๑๔} พระมงคล เขมกาโม (ศรีฟ้า), “ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ พระครูภาวนาวรรณรักษ์ (วิทยา ยาทอม)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^{๒๑๕} อด.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๐/๑๐๖.

ที่กล่าวถึง “พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายเกิดความบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่นี้ ไม่สมควรแก่เธอทั้งหลาย ผู้เป็นกุกุบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาเลย ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน)” อันจะเอื้อต่อโอกาสการเรียนรู้ด้วยจิตที่รุ่มเย็นเป็นธรรม และเคารพในความเห็นของคนอย่างเสมอภาค และสอดคล้องกับที่ มนตรี คงเตี้ย^{๒๑๖} ที่ได้ศึกษากระบวนการจัดการความขัดแย้งตามหลักสาราณียธรรม: กรณีศึกษา ประชาชนบุกรุกที่ดินสาธารณะชุมชนชะแมบพัฒนา อำเภอลำดวน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สันติศึกษา) พบว่า ชุมชนได้แก้ปัญหาด้วยการ จัดการปัญหา โดยตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อช่วย เหลือซึ่งกันและกัน เป็นเบื้องต้น และต่อมาได้พัฒนาเป็นกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ เพื่อนำเงินมาเป็นทุนสำรองในการจัดซื้อที่ดิน เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ มีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นเพื่อดูแลสภาพปัญหา ชุมชน ให้มีความเป็นอยู่อาศัยที่ดีขึ้น อีกทั้งยังสอดคล้องกับที่ ญฐา แยมสรवल^{๒๑๗} ที่ได้ศึกษาการประยุกต์หลักสาราณียธรรมเพื่อเสริมสร้างความปรองดองในการปฏิบัติงานวิชาชีพพยาบาล: ศึกษาเฉพาะกรณี โรงพยาบาลบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สันติศึกษา) พบว่า การนำหลักสาราณียธรรมมา ประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความปรองดอง ในการปฏิบัติงานของวิชาชีพพยาบาล แล้วยังสามารถนำมาใช้ ในชีวิตประจำวัน ในแต่ละด้าน ดังนี้ ๑) ด้านชีวิตครอบครัว ทำให้เกิดความรักความอบอุ่นเป็นพื้นฐาน ๒) ด้านการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเอง เพื่อให้จิตใจของพยาบาลเกิดความเข้มแข็งและมีสันติสุขในตนเอง ๓) ด้านการทำงานในองค์กรจะช่วยให้เสริมสร้างความปรองดองในการทำงานและลดปัญหาความขัดแย้งใน องค์กร ทำให้องค์กรเกิดสันติสุข

๕) จิตแห่งจริยธรรม

ในอนาคต **ด้านการศึกษา** จิตแห่งจริยธรรมเป็นจิตที่สามารถปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นให้ได้แก่ เช่นเดียวกัน ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ ผู้เรียนมีการแสดงออกที่เหมาะสมไม่เป็นโทษ และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เช่นเดียวกับการเห็นประโยชน์ส่วนรวม ควรได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็กจนเกิดเป็นนิสัย หากมีความเห็นแก่ตัวตั้งแต่เด็ก การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมคงกระทำไม่ได้ไม่สำเร็จ และจริยธรรมคงสร้าง ได้อย่างลำบาก ทุกการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีคุณธรรม และจริยธรรมเป็นหลัก สังคมควรแทรกจริยธรรม ในทุกภาคส่วนของสถาบันที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับ พระมหาบุญแสง ปุณฺณสุโม (จิตริheim)^{๒๑๘} ที่ศึกษาแนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย พบว่า ปัญหาการประพฤติพรหมจรรย์ใน สังคมไทยอันดับแรกปัญหาสำหรับการประพฤติพรหมจรรย์ของบรรพชิต กล่าวคือกรณีผู้ที่บวชประพฤติ พรหมจรรย์ที่เป็นพระภิกษุหรือสามเณรบางส่วนปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับความเป็นสมณเพศเช่น ไม่

^{๒๑๖} มนตรี คงเตี้ย, “ศึกษากระบวนการจัดการความขัดแย้งตามหลักสาราณียธรรม: กรณีศึกษา ประชาชนบุกรุกที่ดินสาธารณะชุมชนชะแมบพัฒนา อำเภอลำดวน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สันติศึกษา)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๒๑๗} ญฐา แยมสรवल, “ศึกษากระบวนการจัดการความขัดแย้งตามหลักสาราณียธรรม: กรณีศึกษา ประชาชนบุกรุกที่ดินสาธารณะชุมชนชะแมบพัฒนา อำเภอลำดวน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สันติศึกษา)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๒๑๘} พระมหาบุญแสง ปุณฺณสุโม (จิตริheim), “แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

เคร่งครัดในพระธรรมวินัย มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ ซึ่งเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของชาวพุทธ และสร้างความมัวหมองให้กับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้มักมิได้ใส่ใจในการแก้ปัญหาอย่างแท้จริง จึงทำให้เกิดปัญหามากขึ้นทุกวันและได้มีการตั้งข้อสังเกตว่า ปัจจุบันตามวัดต่างๆ มักจะทอดทิ้งเรื่องของการฝึกอบรม ส่วนมากเจ้าอาวาสสนใจลูกวัดน้อย อุปัชฌาย์สนใจสัทธิวิหาริกน้อย และอีกประเด็นที่สำคัญก็คือในสังคมปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับผู้หญิงมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสัมพันธ์ในแง่ของเพื่อนร่วมงาน ครูกับศิษย์หรือนักเรียนกับนักเรียนการพบปะหรือพูดคุยกับสตรีพระภิกษุสามารถที่จะทำได้ แต่การแสดงออกในลักษณะเหล่านี้ควรที่จะยืนอยู่บนฐานของสติ การรักษาริยธรรมของตนให้อยู่ในกรอบนั้นยังไม่เพียงพอ ควรขยายความรับผิดชอบออกไปให้ครอบคลุมสังคมที่เป็นสมาชิกด้วย ดังข้อความ “เรารับผิดชอบต่อสิ่งที่ทำยังไม่พอ ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เราไม่ได้ทำด้วย”

ซึ่งในด้านพุทธจิตวิทยา การเสริมสร้างศักยภาพจิตแห่งจริยธรรม ควรมีการดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. จิตแห่งจริยธรรม เป็นการรู้จริยธรรมที่สามารถนึกถึงตนเองในเชิงนามธรรมได้ สามารถตอบคำถามตนเองได้ว่า "อยากเป็นคนทำงานแบบไหน หรืออยากเป็นพลเมืองแบบไหน" นึกถึงตนเองได้ในบริบทที่เป็นสากล เช่น "โลกเราจะเป็นอย่างไร ถ้าเพื่อนร่วมอาชีพมีจุดยืนเช่นเดียวกัน"
๒. สังคมควรแทรกจริยศาสตร์ในทุกภาคส่วน โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเด็ก มุ่งสร้างอาชีพและพลเมืองที่มีจริยธรรม
๓. ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งเป็นการไม่ยากเกินไปที่จะปูพื้นฐานจริยธรรมให้กับเด็กตั้งแต่การเริ่มต้นการเรียนรู้ ให้ได้รู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด จากนั้นจึงปล่อยให้เด็กได้มีอิสระทางความคิด
๔. ถ้าพื้นฐานจริยธรรมดี ไม่ว่าจะดำเนินชีวิตต่อไปอย่างไร เจอปัญหา หรืออุปสรรคอะไร การคิดสร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหา คิดนอกกรอบก็จะอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องดีงาม และนี่คือสิ่งที่คาดหวังจะทำให้เกิดขึ้น
๕. การมีเพียงความรู้คู่คุณธรรม จึงไม่เพียงพอต่อการศึกษาพุทธจิตวิทยา จำเป็นต้องทดลองและปฏิบัติอย่างชอบด้วยธรรมเป็นที่สุด
๖. ควรพัฒนาหลักจริยธรรมบนฐานคิดที่เป็นธรรมและชอบธรรมด้วย ไม่ควรพิจารณาตัดสินเหตุผลจริยธรรมในเชิงตรรกะเพราะไม่เอื้อต่อความเห็นที่ถูกต้องตามธรรม
๗. ควรยึดถือหลักธรรมเป็นสำคัญ การมีความรู้ต้องคู่กับคุณธรรม ตามหลักการของพระพุทธเจ้า อันได้แก่ วิชชาจรณสัมปันโน ความสมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ
๘. การจัดการศึกษาจึงต้องมีความรู้ตามหลักวิชาการดีและความประพฤติทางคุณธรรม จริยธรรมที่ดี มีความละเอียดต่อความซุกซิบ ซื่อสัตย์สุจริต มีความอ่อนน้อมถ่อมตน กตัญญูกตเวทิตะ เป็นต้น

สรุปได้ว่า หลักธรรมสำคัญที่ควรใช้ในการพัฒนาจิตแห่งจริยธรรม คือ หลักสุขภาวะองค์รวม เพื่อการพัฒนาคุณภาพแห่งจิต เสริมสร้างด้วยหลักสติปัญญา ^{๒๑๙} สอดคล้องกับในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึง

^{๒๑๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๑๗-๔๒๘/๒๗๕.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปรາจัน บ่าไปสู่ทิศปราจัน หลากไปสู่ทิศปราจัน แม่น้ำใด ภิกษุก็ฉนั้นนั้น เหมือนกัน เมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ ทำสติปัฏฐาน ๔ ประการให้มาก ย่อมนุ่มไปสู่นิพพาน โนม้ไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ภิกษุเมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ ทำสติปัฏฐาน ๔ ประการให้มากย่อมนุ่มไปสู่นิพพาน โนม้ไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน อย่างไรคือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ ๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ ๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ ทำสติปัฏฐาน ๔ ประการ ให้มาก ย่อมนุ่มไปสู่นิพพาน โนม้ไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน อย่างนี้แล

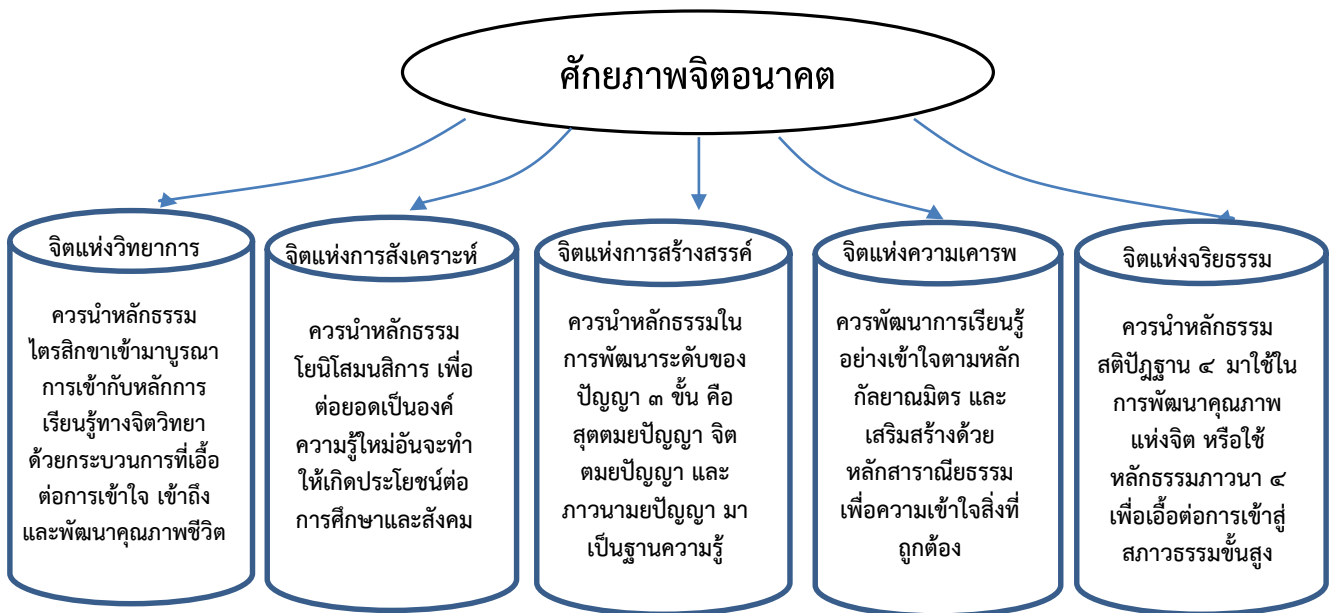
ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการพัฒนาคุณภาพแห่งจิต และสอดคล้องกับที่ พระมานัส นนทวิริโย^{๒๒๐} ที่ศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดวิปัสสนาผาชันตำบลบ้านหม้อ อำเภอสรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย พบว่า หลักการปฏิบัติกรรมฐานในประเทศไทยในปัจจุบันมีรูปแบบวิธีการปฏิบัติที่หลากหลายตามหลักการที่คณาจารย์ได้คิดค้นพัฒนาขึ้นมาให้เหมาะสมกับจริตนิสัยของบุคคล เพื่อให้ง่ายแก่การปฏิบัติและจุดประสงค์ของผู้ปฏิบัติย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกปฏิบัติจิตให้เกิดความสงบระงับจากกิเลสตัณหาและเกิดสติปัญญา รู้เท่าทันความเป็นจริงวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔

หรือหลักภาวนา^{๒๒๑} เพื่อเอื้อต่อการเข้าสู่สภาวะธรรมขั้นสูงต่อไป สอดคล้องกับความหมายของภาวนาในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึง “ภาวนามี ๔ อย่าง คือ ๑. ชื่อว่าภาวนา เพราะมีความหมายว่าธรรมทั้งหลายที่เกิดในภาวนานั้นไม่ล่วงเลยกัน ๒. ชื่อว่าภาวนา เพราะมีความหมายว่าอันทรีย์ทั้งหลายมีรสเป็นอย่างเดียวกัน ๓. ชื่อว่าภาวนา เพราะมีความหมายว่านำความเพียรที่สมควรแก่ธรรมนั้นเข้าไป ๔. ชื่อว่าภาวนา เพราะมีความหมายว่าปฏิบัติเนื่อง ๆ” ทั้งนี้เพื่อเอื้อต่อการเข้าสู่สภาวะธรรมขั้นสูงต่อไป และยังสอดคล้องกับที่ สรชา ตันติเวชกุล^{๒๒๒} ที่ได้ศึกษาการใช้โปรแกรมการฝึกอบรมตามแนวภาวนา ๔ ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาของนักศึกษาพยาบาล พบว่า สถาบันการศึกษาพยาบาลควรจัดการฝึกอบรมตามแนวภาวนา ๔ ให้กับนักศึกษาพยาบาล โดยการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะที่จะดำเนินกิจกรรมตามแนวภาวนา ๔ เพื่อทำการประสานกับพระภิกษุสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนา ก่อนที่จะเริ่มกิจกรรมการฝึกอบรมตามแนวภาวนา ๔ ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาอย่างเป็นรูปธรรม

^{๒๒๐} พระมานัส นนทวิริโย, “ศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดวิปัสสนาผาชันตำบลบ้านหม้อ อำเภอสรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

^{๒๒๑} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๖๐/๒๔๙.

^{๒๒๒} สรชา ตันติเวชกุล, “ศึกษาการใช้โปรแกรมการฝึกอบรมตามแนวภาวนา ๔ ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาของนักศึกษาพยาบาล”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

ภาพที่ ๕.๒ การวิเคราะห์จิตตภาพจิตอนาคต

๕.๒.๓ การอภิปรายผลการศึกษานแนวคิดการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา

จากการศึกษาแนวคิดการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา พบว่าเป็นการจัดการใน ๒ ส่วนคือ ส่วนที่ ๑ การศึกษาพุทธจิตวิทยา โดยศึกษาในส่วนของจิตวิทยาพุทธศาสนา และจิตวิทยาตะวันตก และส่วนที่ ๒ การศึกษาการจัดการศึกษา ขออภิปรายเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยในข้อที่ ๑ ดังนี้

ส่วนที่ ๑ การศึกษาพุทธจิตวิทยา ประกอบด้วย

๑) การศึกษาจิตวิทยาพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องจิตในพระอภิธรรม และเรื่องชีวิตตามหลักพุทธธรรม เหตุที่ต้องศึกษา ๒ เรื่องนี้ เนื่องจากมีความสัมพันธ์กันพระอภิธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิต สอดคล้องกับที่ นางกัณห์ทิพย์ ชลวิสุทธิ์^{๒๒๓} ที่ศึกษาเชิงวิเคราะห์พระอภิธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยพบว่า สาเหตุทั้งหลายที่ทำให้บุคคลเกิดโมหะหรือวิชชาเป็นพื้นฐานนั้น เมื่อได้พบความจริง จะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตได้ โดยเฉพาะการเข้าถึงเหตุผลในหลักสัจธรรมในพระอภิธรรม เช่นเดียวกับเรื่องชีวิตตามหลักพุทธธรรม ก็เป็นเรื่องของชีวิต^{๒๒๔} สอดคล้องกับที่ พระมหาสมชาย สิริจนโท (หานนท์) ที่ได้ศึกษาพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ) ที่พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งต่อตนเองและสังคม โดยนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้โดยตรง ซึ่งจากการศึกษาใน ๒ เรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และขอเสนอเป็นหมวดวิชาทางพุทธศาสนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้คือ

^{๒๒๓} กัณห์ทิพย์ ชลวิสุทธิ์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระอภิธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่นำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๒๔} พระมหาสมชาย สิริจนโท (หานนท์), “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

๑.๑) **จิตในพระอภิธรรม** ได้แก่ การศึกษาจิตในพระอภิธรรมตามแนว ๗ คัมภีร์ หรือ ๗ ปกรณ์ การศึกษาจิตในพระอภิธรรม ตามแนว ๙ ปริเภท หรือ ๙ ตอน การศึกษาจิตในพระอภิธรรม ที่เกี่ยวกับปรมัตถธรรม ๔ ประการ และการศึกษาจิตในพระอภิธรรม โดยเน้นการศึกษาจิตและเจตสิก โดยที่การศึกษาพระอภิธรรม สืบเนื่องจากการอันตรธานธรรม^{๒๒๕} อาจบังเกิดขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเกรียงไกร สุทมนโณ (ยางเครือ) ที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ปัญจอันตรธานในพระพุทธศาสนาเถรวาท^{๒๒๖} ที่ได้ศึกษาปัญจอันตรธานในสังคมไทย และศึกษาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญจอันตรธานในสังคมไทย

๑.๒) **ชีวิตตามหลักพุทธธรรม** แบ่งออกเป็นการศึกษาเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ความหมายของชีวิต ลักษณะของชีวิต ความเป็นไปของชีวิต เป้าหมายของชีวิต และความหวังของชีวิต สืบเนื่องมาจากความเข้าใจชีวิตนั้นมีหลายรูปแบบ และหลากหลาย เพื่อให้เข้าใจวัตถุประสงค์ บางชีวิตต้องการทราบเพียงความหมายของชีวิต บางชีวิตต้องการเป้าหมายในการดำเนินชีวิต และจะอย่างไรกับชีวิตต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุณี พนาสกุลการ, บุญทิวา สุวิทย์ และ ดร.ทัศนีย์ ทองประทีป^{๒๒๗} ที่ได้ศึกษาทัศนคติต่อหลักพุทธธรรมกับการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ ๑ ที่กล่าวว่า ระดับทัศนคติต่อการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันอยู่ในระดับปานกลาง และเป็นไปในทางบวก

๑.๓) **หมวดรายวิชาทางพุทธศาสนา ๒ หมวดรายวิชา** ได้แก่ ๓.๑) หมวดรายวิชาจิตในพระอภิธรรม ประกอบด้วย รายวิชาพระอภิธรรมในแนว ๗ คัมภีร์ รายวิชาพระอภิธรรม ๙ ปริเภท รายวิชาพระอภิธรรมเกี่ยวกับปรมัตถธรรม ๔ ประการ และรายวิชาจิตและเจตสิกในพระอภิธรรม ๓.๒) หมวดรายวิชาชีวิตตามหลักพุทธธรรม ประกอบด้วย รายวิชาความหมายของชีวิต รายวิชาลักษณะของชีวิต รายวิชาความเป็นไปของชีวิต รายวิชาเป้าหมายของชีวิต และรายวิชาความหวังของชีวิต โดยที่การศึกษาทางพุทธจิตวิทยา เป็นการศึกษาเพื่อความเข้าใจชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับที่ ทิพวรรณ สุธานนท์^{๒๒๘} ที่ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ พบว่าการเข้าใจความจริงของชีวิต ศิลธรรมพื้นฐาน ทานอาหารพอดี อาศัยในที่ที่เหมาะสม ออกกำลังกายประจำ ทำบุญเป็นประจำ ทำให้จิตใจสงบ และมีสมาธิ ทั้งในส่วนของตนเอง ผู้อื่น และสังคม พระธรรมคำสอนจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้มีความเข้าใจชีวิตได้ดียิ่งขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาทางพุทธศาสนา

๒) **การศึกษจิตวิทยาตะวันตก** เป็นการศึกษาค้นคว้าขอบเขตและความหมายของการศึกษาสาขาวิชาจิตวิทยา แนวคิดจิตวิทยาเกี่ยวกับการศึกษา แนวคิดจิตวิทยาการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่ทฤษฎีจิตวิทยาต่าง ๆ ที่ใช้ในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะ**ทฤษฎีมนุษยนิยม** ซึ่งเป็นทฤษฎีที่สำคัญที่ใช้ในการจัดการศึกษาในปัจจุบันและอนาคต ในการเข้าใจขอบเขตความหมายของสาขาจิตวิทยาในแต่ละสาขาได้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของศิริินทร์ ภูมิมาลา และธีรวรรณ ธีระพงษ์^{๒๒๙} ที่ได้ศึกษาผลของการปรึกษา

^{๒๒๕} สมบูรณ์ ตาสนธิ, **อันตรธานธรรม**, (นนทบุรี: บริษัท ริงค์ ปียอนด์ บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๔.

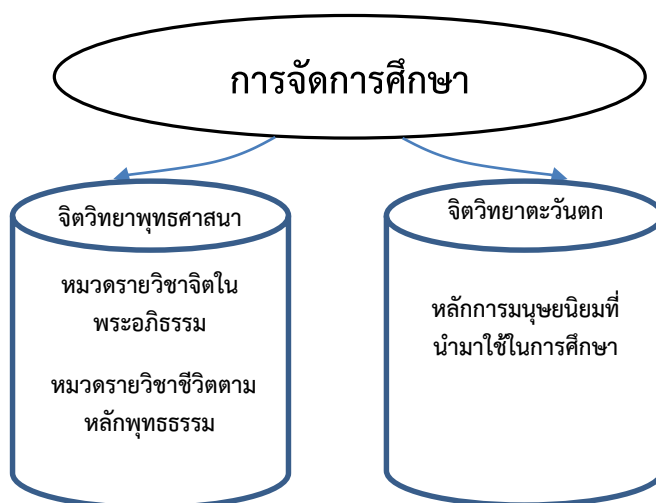
^{๒๒๖} พระเกรียงไกร สุทมนโณ (ยางเครือ), “วิเคราะห์ปัญจอันตรธานในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๒๒๗} สุณี พนาสกุลการ, บุญทิวา สุวิทย์ และ ดร.ทัศนีย์ ทองประทีป, “ทัศนคติต่อหลักพุทธธรรมกับการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ ๑”, **วารสารเกื้อการุณย์**, (๒๕๕๙).

^{๒๒๘} ทิพวรรณ สุธานนท์, “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๒๒๙} ศิริินทร์ ภูมิมาลา และธีรวรรณ ธีระพงษ์, “ผลของการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มตามแนวคิดมนุษยนิยมที่มีต่อการรับรู้คุณค่าและความพึงพอใจของนักศึกษาระดับอุดมศึกษา”, **รายงานวิจัย**,

เชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มตามแนวคิดมนุษยนิยมที่มีต่อการรับรู้คุณความดีและความผาสุกทางจิตใจของ นักศึกษาระดับอุดมศึกษา พบว่า นักศึกษาที่เข้าร่วมการปรึกษาเชิงจิตวิทยาบกลุ่มตามแนวคิดมนุษยนิยม ได้รับประสบการณ์และมีตามขั้นตอนของการดำเนินกลุ่ม อีกทั้งสามารถตระหนักได้ว่าตนเองมีการรับรู้คุณความดี และมีความผาสุกทางจิตใจ ดังนั้นทฤษฎีมนุษยนิยมจึงมีความสำคัญกับการศึกษาทางด้านจิตวิทยา ทั้งในส่วนปัจจุบันและอนาคต สอดคล้องกับที่ จรีพร นาคสัมฤทธิ์ และคณะ^{๒๓๐} ที่ได้ศึกษากระบวนการบริหารโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดการบริหารที่เน้นความเป็นมนุษย์และแนวคิดการศึกษามนุษยนิยม โดยพบว่า แนวทางในการนำกระบวนการบริหารโรงเรียนที่เน้นความเป็นมนุษย์เป็นฐานมี ๔ กระบวนการ คือ ๑) สร้างความตระหนักและทำความเข้าใจ ๒) ปฏิบัติงานร่วมกัน ๓) ทบทวนความจริง ความดี และความงามของการบริหารที่เน้นความเป็นมนุษย์เป็นฐาน และ ๔) รักษาและคงกระบวนการนี้ไว้

ภาพที่ ๕.๓ แนวคิดในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา

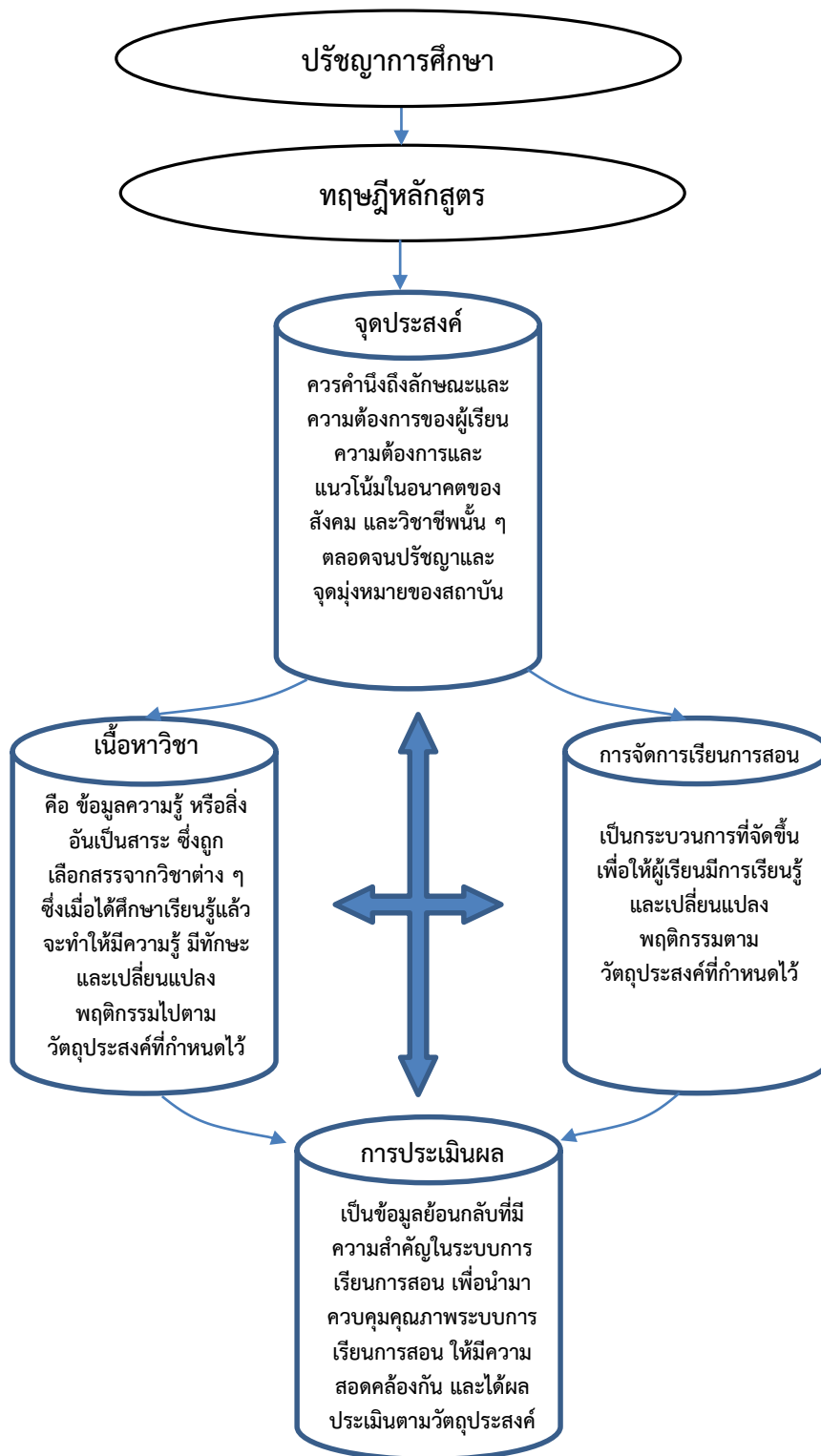
ส่วนที่ ๒ การจัดการศึกษา ควรประกอบด้วยส่วนสำคัญ คือ

แนวคิดในการจัดการศึกษา ได้แก่ ปรัชญาการศึกษาเนื่องจากเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง สอดคล้องกับที่ พระครูโสภณพุทธิศาสตร์ (เชี่ยว ขิตินทริโย)^{๒๓๑} ได้สรุปความสำคัญระหว่างปรัชญากับการศึกษาไว้ว่า มนุษย์จะเจริญขึ้นเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ได้นั้น สิ่งที่มีมนุษย์จะได้รับคือการศึกษา ดังนั้นควรจัดการศึกษาอย่างไรให้เหมาะสมกับธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษา ในส่วนของทฤษฎีหลักสูตร ดังที่ สัจด์ อุทรานันท์^{๒๓๒} ได้ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับทฤษฎีหลักสูตรไว้เป็นแนวทางการพัฒนา คือ ควรสร้างทฤษฎีหลักสูตรที่เกี่ยวกับศาสตร์ของหลักสูตรนั้นโดยตรง

^{๒๓๐} จรีพร นาคสัมฤทธิ์ และคณะ, “กระบวนการบริหารโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดการบริหารที่เน้นความเป็นมนุษย์และแนวคิดการศึกษามนุษยนิยม”, วารสารครุศาสตร์, ปีที่ ๔๑, ฉบับที่ ๔, :๑๒๓-๑๒๔.

^{๒๓๑} พระครูโสภณพุทธิศาสตร์ (เชี่ยว ขิตินทริโย), พุทธปรัชญาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๘.

^{๒๓๒} สัจด์ อุทรานันท์, ทฤษฎีหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๓๐). หน้า ๑๖๔.

ภาพที่ ๕.๔ แนวคิดการจัดการศึกษาโดยคำนึงถึงปรัชญาและทฤษฎีการศึกษา

การศึกษาควรทำความเข้าใจแนวคิดใหม่ ๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้น จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในอนาคต ที่สังคมในระดับทั่วโลกมีการยอมรับคือ การศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ จึงทำการค้นคว้าต่อไป พบว่าแนวคิดของ ศาสตราจารย์ ดร.ฮาวเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) ใน

การจัดการศึกษาโดยพัฒนาศักยภาพจิตอนาคต ๕ ประการ มีความสอดคล้องกับแนวทางทางด้านพุทธศาสนา และสอดคล้องกับสาขาวิชาจิตวิทยา และประการสำคัญปัจจุบันแนวคิดดังกล่าวได้ถูกกำหนดให้เป็น สาขาวิชา^{๒๓๓} ที่สำคัญในทางจิตวิทยาอีก ๑ สาขา คือ cognitive Development โดยมีชื่อภาษาไทยคือ จิตวิทยาพัฒนาการ จึงดำเนินการศึกษาศักยภาพจิตอนาคตต่อไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ๓ ประเด็น คือ

๑) ควรศึกษาวิจัยสถาบันการศึกษา เพื่อกำหนด ปรัชญา ยุทธศาสตร์ พันธกิจ และสมรรถนะ โดยบูรณาการหลักธรรมที่ส่งเสริมศักยภาพจิตอนาคตให้เข้ากับสังคมปัจจุบันและอนาคตให้มากที่สุด

๒) ควรส่งเสริมให้สถาบันการศึกษา เพื่อนำหลักธรรมพัฒนาศักยภาพจิตอนาคตไปเป็น ข้อมูลฐานคิด สำหรับการวางแผนเชิงนโยบายในสถาบันการศึกษาแต่ละแห่งที่มีอัตลักษณ์ พันธกิจ และ ปัจจัยแวดล้อมที่แตกต่างกัน

๓) สถาบันการศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับจิตวิทยาในระดับบัณฑิตศึกษา สามารถนำหลักธรรมการพัฒนาศักยภาพจิตไปปรับใช้ตามความเหมาะสมของแต่ละสถาบันได้

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารที่นำหลักสูตรไปใช้ ควรมีการดำเนินการดังนี้

๑) ควรมีการเตรียมพร้อม โดยทำความเข้าใจรูปแบบ ศึกษาแนวคิด หลักการพื้นฐาน สาระสำคัญของหลักสูตรพุทธจิตวิทยาในการพัฒนาศักยภาพจิตอนาคต

๒) สถาบันควรสนับสนุนให้คณาจารย์นำหลักธรรมที่พัฒนาศักยภาพจิตอนาคตไป ประยุกต์ใช้ในการสอน โดยปรับเนื้อหาการสอนมาใช้ให้สอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้ศึกษา

๓) สถาบันควรส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาได้มีการพัฒนาด้านองค์ความรู้ แนวคิด ทฤษฎี หลักจริยธรรม จรรยาบรรณ วิชาชีพ และข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยนำหลักธรรมพัฒนาศักยภาพจิต อนาคตไปประยุกต์ใช้

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาในรายละเอียดของหลักธรรมที่พัฒนาศักยภาพจิตอนาคต เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้นี้ ต่อไปในสังคมไทย

๒) ควรศึกษาวิจัยอนาคต โดยใช้เทคนิค EDFR เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและครบถ้วนในในการศึกษาทุกแง่มุม

๓) ควรทำวิจัยเกี่ยวกับปัญหาโดยการสำรวจปัญหา อุปสรรค ที่ทำให้ประสบปัญหา พร้อม แทรกหลักธรรมที่พัฒนาศักยภาพจิตอนาคต เพื่อนำมาเป็นข้อเสนอแนะในสังคมไทย

^{๒๓๓} ราชกิจจานุเบกษา, “การกำหนดชื่อสาขาวิชาสำหรับการเสนอขอกำหนดตำแหน่งทางวิชาการ และการเทียบเคียงสาขาวิชาที่เคยกำหนดไปแล้ว พ.ศ. ๒๕๖๑”, ประกาศ ก.พ.อ., เล่ม ๑๓๕, ตอนพิเศษ ๑๓๘ ง ลงวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๑, หน้า ๑๘-๑๙.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระอภิธรรมปิฎก (Abhidhamma Pitaka)**.

พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____ . **พุทธวิธีการสอน (Buddha's Teaching Methods)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

จำลอง ดิษยวณิช. **จิตวิทยาของความตบทุกข์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๔.

จินตนา (บุญญธิตพันธ์) งามสว่าง. **พุทธปัญญา Intellect**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทบพิชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๐.

ฉันทนา อุตสาหลักษณ์. **พุทธปัญญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. **การพัฒนาหลักสูตร : ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วีพริ้นท์ (๑๙๙๑) จำกัด , ๒๕๕๙.

ณัฐสุดา เต๋พันธ์. แปล. **Psychology: A Very Short Introduction (จิตวิทยา: ความรู้ฉบับพกพา)**.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอเพนเวิลด์ส พับลิชชิ่ง เฮาส์ จำกัด ๒๕๕๘.

ดวงมณี จงรักษ์. **ก้าวทุกวันด้วยจิตวิทยาและธรรมะ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

เต็มศักดิ์ คทวณิช. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๔๖.

ทรงพล ภูมิพัฒน์. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา ฝ่ายเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๓๘.

บุญมี เมธางกูร. **ความมหัศจรรย์ของชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็นโพร โพรพริ้น จำกัด, ๒๕๕๘.

บุญเลี้ยง ทุมทอง. **การพัฒนาหลักสูตร**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

เบญจา ยอดดำเนิน. **การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ: การจัดการข้อมูล การตีความ และการหาความหมาย**. นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒.

ประเวศ วะสี. **ปฏิรูปการศึกษา ให้เป็นจุดคานงัดประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๗.

- ประสาธ อิศรปริดา. **สารัตถะจิตวิทยาการศึกษา**. มหาสารคาม: โครงการตำราคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. **มุมมองมนุษยศาสตร์ สังคม และการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐
- พรชูลี คุณานุกร. **สู่การอุดมศึกษา ดวงประทีปแห่งความรู้**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาอุดมศึกษา คณะ ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.
- พระครูโสภณพุทธิศาสตร์ (เชี่ยว ชิตินทริโย). **พุทธปรัชญาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ธรรมกับการศึกษาของไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **จากจิตวิทยา สู่จิตภาวนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด , ๒๕๕๓.
- _____. **ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาค พุทธธรรมะ: แขนงการศึกษา**. นครปฐม: สำนักพิมพ์ผลิธัม, ๒๕๕๖.
- _____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑.
- พระมหานันทภรณ์ ปิยภาณี, ดร. **วารสารวิจัยพุทธศาสตร์**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. **แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า**. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระราชวรมนู. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘.
- พิเชษฐ์ วงศ์เกียรติ์ขจร. **แนวทางเพื่อการเรียนรู้ การวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส. เอเชียเพรส (๑๙๖๙), ๒๕๕๙.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์. **รู้เนื้อหาก่อนสอนเก่ง การเปลี่ยนวัฒนธรรมคุณภาพในศตวรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พุทธทาสภิกขุ. **แก่นพุทธศาสน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: ยุวพุทธิสสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๓.
- ไพฑูริย์ สีนลรัตน์. **CCPR กรอบคิดใหม่ทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- _____. **จำเป็นต้องปฏิรูประบบการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๖๐.
- _____. **ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- _____. **ทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ ต้องก้าวให้พ้นกับดักของตะวันตก**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๘.
- ไพฑูริย์ สีนลรัตน์ วาสนา วิสฤตาภา นักรบ หมี่แสน. **อุดมศึกษา สาขาวิชาที่ถูกกลืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๖๐.
- ภาณุวิงโส. **เกินกว่าพรอยด์จะจินตนาการ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โกลทอง มาสเตอร์ปริ้นท์ จำกัด, ๒๕๔๙.

ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา. **FUTURE ปัญญาอนาคต**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ openbooks ในเครือบริษัท โอเพ่นโซไซตี้ จำกัด, ๒๕๕๙.

มกราพันธ์ จุฑารสก. **การคิดอย่างเป็นระบบ: การประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน (ฉบับปรับปรุง)**.

นนทบุรี : โครงการสวัสดิการวิชาการ สถาบันพระบรมราชชนก, ๒๕๕๖.

โยธิน สิ้นธนยุทธ และคณะ. **จิตวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๓๓.

ระวี ภาวิไล. **อภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๘.

รัตนะ บัวสนธ์. **ปรัชญาวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

_____ . **วิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด. ๒๕๕๖.

วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และ อธิป จิตตฤกษ์ แปล. **ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑**.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอเพ่นเวิลด์ส พับลิชซิง เฮาส์ จำกัด, ๒๕๕๖.

วศินีส อิศรเสนา ณ อยุธยา. **เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับ STEM Education (สะเต็มศึกษา)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

วศิน อินทสระ. **หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิภวราชาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

วัชรวิทย์ เอิบสุขสิริ. **จิตวิทยาสำหรับครู**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

วิจารณ์ พานิช. **การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส เจริญ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๖.

วิทยากร เชียงกุล. **เพื่อการปฏิรูปมนุษย์และสังคมอย่างลึกซึ้ง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๗.

วินัย อ. ศิวะกุล. **พุทธจิตวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อภิธรรมมูลนิธิ วัดโพธิ์, ๒๕๒๕.

วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ. **สารน่ารู้เกี่ยวกับพระอภิธรรม : คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมทางไปรษณีย์**.

พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเผยแผ่พระสัทธรรม, ๒๕๕๖.

วีระยุทธ ชาตะกาญจน์. **เทคนิคการบริหาร สำหรับนักบริหารการศึกษามีอาชีพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี พริน (๑๙๙๑), ๒๕๕๕.

ส. ศิวรักษ์. **อุดมศึกษาเพื่อความเป็นไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕.

สงัด อุทรานันท์. **ทฤษฎีหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๓๐.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **ความเข้าใจเรื่องพระอภิธรรม**.

พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาภูมิภวราชาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. กรุงเทพมหานคร:

บริษัทสำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ จำกัด, ๒๕๖๐.

สมบูรณ์ ตาสนธิ. **อันตรธานธรรม**. นนทบุรี: บริษัท ธิงค์ ปียอนด์ บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๔.

สลิล (นิมสมบุญ) นิวัฒน์ภูมิรินทร์. **พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เอ.ลีฟวิ่ง จำกัด, ๒๕๕๐.

- สัมฤทธิ์ การเพ็ง, ดร. การวิจัยแบบผสมวิธี: กระบวนการทัศนคติการวิจัยในศตวรรษที่ ๒๑. มหาสารคาม: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อภิชาติการพิมพ์. ๒๕๕๙.
- สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. แนวการศึกษาชุดวิชาพื้นฐานวิชาชีพครู. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๐.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. สภาการศึกษาเสวนา (OEC Forum) ๒๐๑๕-๒๐๑๖ : จากข้อเสนอ **สู่นโยบาย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๙.
- สุกัญญา โหมีโลกุล. การวิเคราะห์ระบบเพื่อการบริหารสถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และ กรรณิการ์ สุขเกษม. **วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคต**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา, ๒๕๕๑.
- สุภางค์ จันทวานิช. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- สุมน อมรวิวัฒน์. **ครุศึกษากับความเปลี่ยนแปลงที่ท้าทาย**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์วัชรินทร์ พี.พี., ๒๕๕๔.
- สุรพล ไกรสรารุฒิ, เกสัชกร. **ไตรสิกขา: ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐.
- สุวัฒน์ วิวัฒน์านนท์. **ปรัชญาการศึกษาไทยแนวพระราชดำริ รัชกาลที่ ๙ (การศึกษาสมบูรณ์)**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. **คำบรรยายพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- แสง จันทรงาม. **ปรากฏการณ์ทางจิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธีระการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๕.
- โสรัช โปธิแก้ว. **จากจิตวิทยาสู่พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). ๒๕๕๓.
- องอาจ นัยพัฒน์. **การวิจัยสถาบันกับกระบวนการจัดการเรียนรู้สู่อนาคต**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมวิจัยสถาบันและพัฒนาอุดมศึกษา, ๒๕๕๗.
- อริยา คูหา. **จิตวิทยาเพื่อการดำรงชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ปัตตานี: โรงพิมพ์มิตรภาพ, ๒๕๕๖.
- อชรา เอ็บสุขสิริ. **จิตวิทยาสำหรับครู**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- อารี พันธุ์มณี. **จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทม์เอดดูเคท, ๒๕๔๖.
- อุดมพร อมรธรรม. **ปรัชญาการศึกษาพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว จำกัด, ๒๕๕๘.
- ฮาวเวิร์ด การ์ดเนอร์. **จิต ๕ บัณฑิตมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมกมลการพิมพ์, ๒๕๕๑.
- แฮนสัน ริก และ ริชาร์ด เมนดิอัส. **สมองแห่งพุทธะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๗.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

- กัณฑ์ทิพย์ ชลวิสุทธิ์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระอภิธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

จันทร์ทนา เกลา. “ศึกษาการพัฒนาารูปแบบสะเต็มศึกษาโดยกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านปากน้ำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต ๒”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

จิรัฐกาล พงศ์ภคเชียร. “การวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ณฐา แยมสรवल. “ศึกษากระบวนการจัดการความขัดแย้งตามหลักสราณีธรรม: กรณีศึกษา ประชาชนบุกรุกที่ดินสาธารณะชุมชนชะแมบพัฒนา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สันติศึกษา)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

ทิพวรรณ สุวานนท์. “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

บุศรี แผนพุทธา. “การสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระกัณฑ์พัฒน์ สุภทโท (เจริญจรัสวาสน์). “ศึกษาการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา เขตคลองเตย สังกัด กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระเกียรติไกร สุทนต์โน (ยางเครือ). “วิเคราะห์ปัญจอันตรธานในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระภัทรพงษ์ ฐิตญาโณ (ปิดตาระโพธิ์). “ศึกษาการบริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑(การบริหารการศึกษา)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระมงคล เขมกาม (ศรีฟ้า). “ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ พระครูภาวนาวราณารักษ์ (วิทยา ยาทอม)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระมหาภิตต์ธเนศ อานนโท (พงษ์กุลภัสสร). “การประยุกต์หลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนวัดน้อยนางหงษ์ จังหวัดสิงห์บุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระมหาภิตต์ธเนศ อานนโท (พงษ์กุลภัสสร). “การประยุกต์หลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนวัดน้อยนางหงษ์ จังหวัดสิงห์บุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระมหาบุญแสง ปุณฺณสุโม (จิตร์เหิม). “แนวทางการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระมหาสมชาย สิริจนโท (ห่านนท์). “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรวงศ์คุณ (สमान สุเมโธ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมานัส นนทวิริโย. “ศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดวิปัสสนาพาณิชย์ ตำบลบ้านหม้อ อำเภอสรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระวีระเทพ วีรวโส (ผัดขันธ์). “ศึกษาชุมชนสร้างสรรค์: องค์ประกอบและกระบวนการเสริมสร้างความยั่งยืน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑

พระศรีรัตน์ สิริรัตน (ศรีสง่า). “การพัฒนาทักษะชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของนักศึกษา วิทยาลัยอาชีวศึกษา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระสุทัศน์ กตสโร (ประทุมแก้ว). “การศึกษาพุทธจริยธรรมกับการสื่อสารทางการเมือง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ภิญญาดา ชนะเสภา. “ศึกษาการบริหารสถานศึกษาตามหลักโยนิโสมนสิการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต ๑ (การบริหารการศึกษา)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

มนตรี คงเตี้ย. “ศึกษากระบวนการจัดการความขัดแย้งตามหลักสราณียธรรม: กรณีศึกษา ประชาชนบุกรุกที่ดินสาธารณะชุมชนชะแมบพัฒนา อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สันติศึกษา)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

สรสา ตันติเวชกุล. “ศึกษาการใช้โปรแกรมการฝึกอบรมตามแนวภavana ๔ ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาของนักศึกษาพยาบาล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

สุวิจักขณ์ ภาณุสรณ์ฐากูร. “ศึกษากระบวนการพัฒนาจิตเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมตามแนวพุทธจิตวิทยา และการปฏิบัติตามกฎแห่งแรงดึงดูด”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

อรทัย มีแสง. “ทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

(๓) รายงานวิจัย:

ดุษฎี โยเหลา และคณะ. “โครงการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยชุมชนด้านครอบครัว”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.

พระครูปลัดมารุต วรมงคล. “การศึกษาวิเคราะห์พุทธจิตวิทยาในพระไตรปิฎก” **รายงานการวิจัย**. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

อรอนงค์ แจ่มผล. “ผลของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาที่มีต่อการเรียนรู้ภายในตนเองของนักศึกษาที่เรียนรายวิชาจิตวิทยาสำหรับครู”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.

อำภา กุลธรรมโยธิน. “การประเมินหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น พุทธศักราช ๒๕๔๐ ประเภทวิชาพาณิชยกรรม สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ สังกัดอาชีวศึกษา”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.

(๔) บทความ:

จรีพร นาคสัมฤทธิ์ และคณะ. “กระบวนการบริหารโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดการบริหารที่เน้นความเป็นมนุษย์และแนวคิดการศึกษามนุษยนิยม”. **วารสารครุศาสตร์**. ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๔ :๑๒๓-๑๒๔.
ฉันทนา ปาปัดดา และ อรรถการ สัตยพานิช, “จิต ๕ ลักษณะของนักสื่อสารมวลชนในยุคดิจิทัล”, **วารสารวิชาการ**, (มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย : มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๓ เดือน ก.ค. เดือน กรกฎาคม - กันยายน, ๒๕๕๙
ปองทิพย์ เทพอารีย์. “แนวทางการเสริมสร้างจริยธรรมจิตเคาฟในผู้เรียนระดับอุดมศึกษา”. **วารสารวิชาการ คุณธรรมความดี**, (มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย : มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ เดือนกันยายน, ๒๕๕๙
วรากรณ์ สามโกเศศ. “๕ ลักษณะจิตสำหรับอนาคต”. **บทความ**. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต: มติชนรายวัน, ๒๕๕๓.
สุณี พนาสกุลการ, บุญทิศา สุวิทย์ และ ดร.ทัศนีย์ ทองประทีป. “ทัศนคติต่อหลักพุทธธรรมกับการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ ๑”. **วารสารเกื้อการุณย์**, ๒๕๕๙.
สุนทรี วรรณไพเราะ และปิยพงษ์ สุเมตติกุล. “ยุทธศาสตร์การบริหารสถาบันอุดมศึกษาไทยเพื่อส่งเสริมประชาคมอาเซียน”. **วารสารครุศาสตร์**. ปีที่ ๔๒, :๑๒๕-๑๔๐.

(๕) ที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

ราชกิจจานุเบกษา, “การกำหนดชื่อสาขาวิชาสำหรับการเสนอขอกำหนดตำแหน่งทางวิชาการ และการเทียบเคียงสาขาวิชาที่เคยกำหนดไปแล้ว พ.ศ. ๒๕๖๑”, **ประกาศ ก.พ.อ.**, เล่ม ๑๓๕, ตอนพิเศษ ๑๓๘ ง ลงวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๑.

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

กนกวรรณ แสงศรีจันทร์. “จิต ๕ ลักษณะสำหรับอนาคต”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://16things21stcenturyskills.blogspot.com/2016/08/2-5.html>
วรากรณ์ สามโกเศศ, “๕ ลักษณะของจิต (Five Minds) ด้วยกันสำหรับการอยู่รอดและอยู่ดี”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.varakorn.com>
วราวัช ต้นติวรวงค์. “จิตห้าลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบการเอสเอ็มอีในศตวรรษที่ ๒๑”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.thailandonlinefocus.com/focus/article_detail/746/
สุดปฐพี เวียงสี, “จิต ๕ ประการสู่ความเป็นคนไทย ๔.๐”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.sudpatapee.com/index.php/2014-08-15-15-18-27/item/177-5-4-0>
อุทัยรัตน์ ศรีนาดี. “จิต ๕ ประการที่จะนำพามนุษย์ไปสู่การเป็นคนที่ดีมีเมตตาไปด้วยศักยภาพ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/291387>

๒. ภาษาอังกฤษ:

1. Primary Sources

Gardner, H. **Five minds for the future**. Boston: Harvard Business School, 2007.

Taba, H. **Curriculum development: Theory and Practice**. New York: Harcourt, Brace and World, 1962.

Ralph W. Tyler, **Basic Principles of Curriculum and Instruction**, Chicago: University of Chicago Press, 1949.

2. Secondary Sources

(I) Books:

R.S. Feldman. **Understand Psychology**. New York: McGraw-Hill, 1987.

Slavin, R.T. **Educational Psychology: Theory and Practice**. 7th ed. Boston: Pearson Education, 1987.

Woolfolk, A.E., **Educational Psychology**, 7th ed. Massachusetts: A Viacom Company, 1998

Conley, Virginia C. **Curriculum and Instruction in Nursing**. Boston : Little Brown and Company, 1973.

(II) Articles:

Turoff, M., An Alternative Approach to Cross Impact Analysis, **Technological Forecasting and Social Change**, 3(3), 1972.

Guralnik David B. Webster's New World Dictionary. Second College Edition, New York : The World Publishing Company, 1970.

(III) Report of the Research:

Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching, Missions of the College Curriculum, **San Francisco : Jossey – Bass**, 1978.

Carnegie Council on Policy Studies in Higher Education. “Handbook on Undergraduate Education” **San Francisco : Jossey-Bass**, 1977.

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

(รอบที่ ๑-๓)

๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร สุขะใจ
อาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. ดร. นายแพทย์ ชาญชัย ศักดิ์ศิริสัมพันธ์
แพทย์ประจำโรงพยาบาลจุฬาเวช จังหวัดสมุทรปราการ
๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุขชน ประวัตินิติ
อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์ สาขาจิตวิทยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. ดร.รัตน์ที วิโรจน์ฤทธิ์
นักวิเคราะห์อาวุโส สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
๕. พระมหาเผื่อน กิตติโสภโณ, ดร.
อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์ สาขาจิตวิทยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖. พระมหาโสภณ วิจิตตธมโม, ดร.
วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร
๗. พระมหาสุเทพ สุทธิญาโณ
อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์ สาขาจิตวิทยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘. อาจารย์ ดร.สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล
อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์ สาขาจิตวิทยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙. ดร.สมเกียรติ เจียรอุทัย
บ้านกุสลา จังหวัดสมุทรสงคราม
๑๐. พระเอกภัทร อภินโนโท, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๑. ดร.ลักษณ ยาวะณา
นักจิตวิทยาชำนาญการ ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดฉะเชิงเทรา
๑๒. ดร.ทนายท ศรีปลั่ง
กรรมการผู้จัดการ บริษัท เดอะไนส์
๑๓. พระมหาสมศักดิ์ อติเมโธ
ผู้ประสานงานหลักสูตร ปริญญาโท สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา
๑๔. พระใบฎีกากิตติพงษ์ สีลสุโข, ดร.
๑๕. อาจารย์ ดร.อุมาภรณ์ สุขารมณ
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
๑๖. คุณอุบล สาธิตะกร
ผู้อำนวยการฝ่ายพัฒนานิสิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑๗. พระมหาภูมีชาย อคคปณฺโณ, ดร.
วัดเขาวัง จังหวัดราชบุรี
๑๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพชรอภา บุญเสริม,
คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๑๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มุขดี,
รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช
๒๐. พระภวนาวิริยคุณ วิ.
ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยปัสสาวะกรรมฐานนานาชาติ
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ภาคผนวก ข

หนังสือออกในการดำเนินการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๓๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๓๕-๒๔๘๐๐๐-๕
 โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘๐๓๔
 WWW.mcu.ac.th

๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตอบแบบสอบถามเพื่อเป็นข้อมูลการวิจัย
 เรียน
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางอารทิพย์ สมบัติบริบูรณ์ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง แนวโน้มการจัดการศึกษา
 พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต : TRENDS OF EDUCATION MANAGEMENT IN BUDDHIST
 PSYCHOLOGY: A CASE STUDY OF MIND POTENTIAL FOR THE FUTURE.

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา
 พิจารณาเห็นแล้วว่าท่านเป็นบุคคลต้นแบบผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และ
 ประสบการณ์ พร้อมทั้งมีผลงานอันเป็นที่ประจักษ์และยอมรับ สามารถให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการ
 ศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวได้อย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านพิจารณาอนุญาตให้นิสิต
 ดำเนินการใช้แบบสอบถามเพื่อนำมาใช้ในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป พร้อมทั้งการ
 เก็บข้อมูลในการวิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือตอง)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

ภาคผนวก ค

แบบสอบถาม

แบบสอบถาม

เรื่อง

แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต
TRENDS OF EDUCATION MANAGEMENT IN BUDDHIST PSYCHOLOGY:
A CASE STUDY OF MIND POTENTIAL FOR THE FUTURE

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการทำคุณนิพนธ์ สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยาในสถาบันอุดมศึกษาไทย ด้วยการตอบปัญหาวิจัยในหัวข้อ แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยาในสถาบันอุดมศึกษาไทย ควรเป็นไปอย่างไรในอนาคต

การวิจัยในส่วนนี้จะเป็นการรวบรวมข้อมูล ด้วยกระบวนการเทคนิคเดลฟาย ซึ่งจะใช้แบบสอบถาม จำนวน ๓ รอบ ด้วยกัน กล่าวคือ

รอบที่ ๑ เป็นแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อให้ท่านแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ โดยเขียนเป็นประโยค หรือข้อความให้มากที่สุดตามเหตุผลอันควร ที่ท่านคิดว่า แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ควรเป็นไปอย่างไร ในประเด็นหลักคือ “การแสดงแนวคิดและวิธีการที่จะเสริมสร้างทักษะของจิตทั้ง ๕ (Five Minds for the Future) ให้มีขึ้นในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต” ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามรอบที่ ๑ นี้ ข้าพเจ้าจะนำมาสร้างเป็นแบบสอบถามในรอบที่ ๒ ต่อไป

รอบที่ ๒ เป็นแบบสอบถามที่มีมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ เพื่อให้ท่านลงมติจัดระดับความสำคัญของแต่ละประเด็นย่อยเกี่ยวกับทักษะของจิตทั้ง ๕ ได้แก่ จิตแห่งวินัยการ (Disciplined Mind) จิตแห่งการสังเคราะห์ (Synthesizing Mind) จิตแห่งการสร้างสรรค์ (Creating Mind) จิตแห่งความเคารพ (Respectful Mind) และ จิตแห่งจริยธรรม (Ethical Mind) ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามในรอบที่ ๒ นี้ ข้าพเจ้าจะนำมาสร้างเป็นแบบสอบถามในรอบที่ ๓ ต่อไป

รอบที่ ๓ เป็นแบบสอบถามที่มีมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ ใช้ข้อความเดียวกับแบบสอบถามในรอบที่ ๒ แต่ได้เพิ่มคำถามพื้นฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์และตำแหน่งที่ท่านได้ตอบแต่ละข้อความคำถามในรอบที่ ๒ ลงไป เพื่อให้ท่านได้ทราบความคิดเห็นที่สอดคล้องกับกลุ่มของผู้เชี่ยวชาญ และ ทบทวนคำตอบของท่านเองอีกครั้งหนึ่ง

คำตอบของท่านมีคุณค่าอย่างยิ่งต่องานวิจัย โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้ สรุปผลการวิจัยเป็นภาพรวม และผลที่ได้จะได้นำไปเสนอเป็นแนวโน้มของการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา ที่ควรเป็นไปในอนาคต ในแนวทางการเสริมสร้างทักษะของจิตทั้ง ๕ (Five Minds for the Future) ให้มีขึ้นในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา:กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ซึ่งคำตอบของท่านจะไม่มีผลกระทบต่อตัวท่านหรือองค์กรของท่าน ข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

ผู้วิจัยจึงใคร่ขอความกรุณาจากท่านช่วยตอบแบบสอบถาม และขอขอบพระคุณอย่างสูงที่ท่านได้สละเวลาในการตอบ และโปรดส่งแบบสอบถามกลับมายังผู้ทำการวิจัยทั้ง ๓ รอบ โดยตลอดมา ณ โอกาสนี้ด้วยเถิด

แบบสอบถาม รอบที่ ๑

เรื่อง

แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต
TRENDS OF EDUCATION MANAGEMENT IN BUDDHIST PSYCHOLOGY:
A CASE STUDY OF MIND POTENTIAL FOR THE FUTURE

แบบสอบถามในรอบนี้ แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้เชี่ยวชาญผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อให้ท่านแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ โดยเขียนเป็นประโยค หรือข้อความให้มากที่สุดตามเหตุผลอันควร ที่ท่านคิดว่า แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ควรเป็นไปอย่างไร ในประเด็นหลักคือ “การแสดงแนวคิดและวิธีการที่จะเสริมสร้างทักษะของจิตทั้ง ๕ (Five Minds for the Future) เพื่อให้เกิดมีขึ้นในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้เชี่ยวชาญผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ที่ตรงกับข้อมูลสถานภาพของท่าน หรือเติมข้อความให้สมบูรณ์

๑. เพศ

☐ ชาย	☐ หญิง
☐ บรรพชิต	
๒. อายุ

☐ น้อยกว่า ๒๑ ปี	☐ ๒๑-๓๐ ปี
☐ ๓๑-๔๐ ปี	☐ ๔๑-๕๐ ปี
☐ ๖๑ ปีขึ้นไป	
๓. วุฒิการศึกษา

☐ ปริญญาโท	☐ ปริญญาเอก
☐ อื่น ๆ	
๔. ตำแหน่งทางวิชาการ

☐ อาจารย์	☐ ผู้ช่วยศาสตราจารย์
☐ รองศาสตราจารย์	☐ ศาสตราจารย์
☐ อื่น ๆ	
๕. ประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้อง (โปรดเลือกตอบเพียงข้อเดียว)

☐ งานสอน	☐ วิทยากร
☐ งานวิจัย	☐ งานบริหาร
☐ อื่น ๆ	
๖. ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านใด (โปรดเลือกตอบเพียงข้อเดียว)

☐ พุทธศาสนา	☐ จิตวิทยา
☐ วิจัย	☐ อื่น ๆ.....
๗. ระยะเวลาที่เชี่ยวชาญ

☐ ต่ำกว่า ๕ ปี	☐ ๖-๑๕ ปี
☐ ๑๖-๒๐ ปี	☐ ๒๑ ปีขึ้นไป

๒. จากประสบการณ์และความเชี่ยวชาญของท่าน ท่านมีแนวคิดและวิธีการอย่างไรในการเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสังเคราะห์” (Synthesizing Mind) รวมทั้งผลที่คาดว่าจะได้รับในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

การสังสม ต่อยอด และสร้างนวัตกรรมความรู้
โดยการเลือกสรรข้อมูลที่สำคัญจากแหล่งข้อมูลที่มากมายหลากหลาย
แล้วจัดกระทำข้อมูล ทำความเข้าใจกับข้อมูลและประเมินข้อมูล โดยปราศจากอคติ
แล้วผสมผสาน (สังเคราะห์) ข้อมูลนั้นให้เป็นข้อมูลใหม่
ที่มีความหมายต่อตนเองและผู้อื่น

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓. จากประสบการณ์และความเชี่ยวชาญของท่าน ท่านมีแนวคิดและวิธีการอย่างไรในการเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind) รวมทั้งผลที่คาดว่าจะได้รับ ใน การจัดการศึกษา พุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต

การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

แบบสอบถาม รอบที่ ๒

เรื่อง

แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต TRENDS OF EDUCATION MANAGEMENT IN BUDDHIST PSYCHOLOGY: A CASE STUDY OF MIND POTENTIAL FOR THE FUTURE

หลังจากที่ท่านได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ว่าควรเป็นไปอย่างไร ในแนวทางการที่จะเสริมสร้างทักษะของจิตทั้ง ๕ (Five Minds for the Future) ในการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต ในรอบที่ ๑ ไปแล้วนั้น

ในแบบสอบถามรอบที่ ๒ นี้ จะเป็นแบบสอบถามที่มีมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ เพื่อให้ท่านลงมติจัดระดับความสำคัญของแต่ละประเด็นย่อยที่เกี่ยวกับทักษะของจิตทั้ง ๕ ได้แก่ จิตแห่งวิทยาการ (Disciplined Mind) จิตแห่งการสังเคราะห์ (Synthesizing Mind) จิตแห่งการสร้างสรรค์ (Creating Mind) จิตแห่งความเคารพ (Respectful Mind) และ จิตแห่งจริยธรรม (Ethical Mind) ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามในรอบที่ ๒ นี้ ข้าพเจ้านำมาหาค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ ต่อไป

คำชี้แจง โปรดพิจารณาระดับความเป็นไปได้หรือระดับความเห็นด้วยต่อข้อความต่าง ๆ ในแบบสอบถาม โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนนที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน ลำดับคะแนนที่ให้มีความหมายต่อไปนี้

- ๕ หมายถึง เป็นไปได้มากที่สุด หรือเห็นด้วยมากที่สุด
- ๔ หมายถึง เป็นไปได้มาก หรือเห็นด้วยมาก
- ๓ หมายถึง เป็นไปได้ปานกลาง หรือเห็นด้วยปานกลาง
- ๒ หมายถึง เป็นไปได้น้อย หรือเห็นด้วยน้อย
- ๑ หมายถึง เป็นไปได้น้อยที่สุด หรือเห็นด้วยน้อยที่สุด

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักภพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)							
ด้านการศึกษา							
๑	ความเชื่อวชาญมักเกิดจากการอบรมสั่งสอน ไม่ว่าจะ จะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ตาม						
๒	สาขาวิชาย่อมต้องการการพัฒนา เนื่องจาก สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ความเชื่อวชาญใน สาขาวิชา ย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไป ด้วย						
๓	การได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง จะช่วยขัด เกลาความชำนาญให้มีมากขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องมี วินัยในการพัฒนาความเชื่อวชาญนั้น						
๔	ควรค้นหาความแตกต่างกันระหว่างเนื้อหา สาระกับความชำนาญในสาขาวิชา						
๕	การฝึกฝนวิธีการคิด เป็นสิ่งที่มีความสำคัญใน สาขาวิชา						
๖	ความเชื่อวชาญในหลายสาขาวิชา สามารถ หลอมรวมสาขาวิชาเหล่านั้นเข้าด้วยกันได้ เช่นเดียวกับการมีมุมมองที่หลากหลายคือ เป้าหมายของความเป็นจริง						
๗	ความบกพร่องของจิตเชื่อวชาญอย่างหนึ่งคือ การใช้แนวปฏิบัติเดียวกันกับทุกปัญหา						
๘	ความเชื่อวชาญที่ไม่ต้องการใฝ่รู้อีก ไม่สามารถ เข้าใจในสาขาวิชานั้นได้อย่างแท้จริง						
๙	วิทยาการของการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทำ ให้เกิดความเชื่อวชาญได้เร็วขึ้น						
๑๐	การศึกษาเรื่องจิตควรต้องมีเครื่องมือที่พัฒนา ตรวจสอบอย่างหลากหลายจะอนุมานสิ่งใดสิ่ง หนึ่ง จึงไม่สมเหตุสมผลยิ่ง ดังนั้นควรมีฐานคิด อย่างสมดุล จึงจะทำให้การทดลองน่าเชื่อถือได้						
๑๑	ควรระวังขีดจำกัดของความเชื่อวชาญ เพราะ คิดว่าเชื่อวชาญแล้วจึงตกอยู่ในความประมาท หยุดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง เป็นกับดักความคิดที่ ทำให้ไม่ก้าวหน้า						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)							
ด้านการศึกษา							
๑๒	ในการเสริมสร้างทักษะ จิตแห่งวิทยาการ ต้องให้ความสำคัญกับการฝึกฝนเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิด มากกว่าการท่องจำแบบสมัยก่อน โดยต้องเข้าใจและประยุกต์ใช้วิทยาการแขนงต่าง ๆ เพื่อตอบโจทย์หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง						
๑๓	การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตแห่งวิทยาการ ต้องรู้จักนำกรอบความรู้ของศาสตร์อื่น ๆ มาประยุกต์ใช้ และทำความเข้าใจแก่นแท้และภาพรวมของปัญหา จนทำให้สามารถประยุกต์ใช้หรือสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ สิ่งที่คาดว่าจะได้รับคือ ทักษะความเชี่ยวชาญที่เพิ่มขึ้นในสิ่งที่ฝึกฝน						
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๔	ควรเป็นศึกษาเรียนรู้ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่เอื้อต่อการเข้าใจ เข้าถึงและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดจิตแห่งการตื่นรู้ที่ชอบแล้วตามธรรมชาติ						
๑๕	เรียนปฏิบัติจริง เพื่อเข้าใจทฤษฎี และโยงเข้าหาหลักธรรม จะได้ความรู้ไปพร้อมๆกัน						
๑๖	พื้นฐานศีลห้าต้องแม่นยำก่อน จึงจะเกิดจิตแห่งวิทยาการได้ เน้นเรื่องการฝึกสติ และสมาธิให้มั่นคง						
๑๗	ทำให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาทางพุทธได้อย่างชัดเจนมากขึ้น						
๑๘	บุคคลควรมีความตื่นอยู่เสมอ ตื่นในที่นี้หมายถึง ควรปลุกจิตให้ตื่นได้อย่างไร ในการฝึกจิตให้มีสมาธิ จะทำให้เกิดปัญญา เป็นจิตที่เบิกบาน เปรียบเสมือนการทำงานที่ไม่มีการค้างคา ในการทำงานทุกอย่างจะไม่มีปัญหาเกิดขึ้นเลย ถ้าทำงานด้วยจิตงอกงาม						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)							
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๙	เป็นจิตที่มีการพัฒนา เป็นปัญญาที่หลักแหลม ในการที่จะคิดพิจารณา ออกแบบดีไซน์ ทำให้ เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ที่เป็นจิตรกร เอก สามารถวาดภาพได้อย่างสวยงาม ทั้งนี้มา จากการทำสมาธิภาวนา						
๒๐	๑. สงสัย สนใจ อยากรู้ อยากเห็นสิ่งใหม่ ๆ ๒. นำมาครุ่นคิด ๓. ทำลองทำและปรับปรุงให้เป็นรูปธรรม ชัดเจนขึ้น ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีนิสัยช่างสงสัย ช่างคิด สามารถคิดอย่างมีเหตุผล และหา คำตอบอย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับหลัก วิทยาศาสตร์และพุทธศาสนา						
๒๑	แนวคิดการศึกษาทางพุทธโดยใช้หลักไตรสิกขา บูรณาการเข้ากับหลักการเรียนรู้ทางจิตวิทยา โดยใช้วิธีการพัฒนาการเรียนรู้พฤติกรรมทาง กาย ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตด้านศีล โดยพัฒนาจิต ให้เกิดสมาธิและปัญญา การศึกษาอย่างเป็นระบบนี้จะช่วยให้เกิดการ พัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นจิตแห่ง วิทยาการได้ในที่สุด						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคณะภพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสังเคราะห์” (Synthesizing mind)							
ด้านการศึกษา							
๑	เป็นการนำข้อมูลมาผสมผสานกันอย่างมีเหตุผล เพื่อตนเองและผู้อื่น						
๒	รูปแบบของการนำเสนอบทสรุปการสังเคราะห์ จะนำไปสู่การตัดสินใจขั้นสุดท้าย						
๓	กระบวนการสังเคราะห์ ต้องค้นหาข้อมูล สำรวจ ประเมิน ติดตาม หรือคัดแยกข้อมูล ปรับปรุงแก้ไข และมีการทบทวนเสมอ						
๔	การสังเคราะห์ได้ดีนั้น ต้องมีความรู้ในสาขาวิชา มากพอที่จะเชื่อถือได้						
๕	การมองเห็นภาพรวม และการให้ความสำคัญ กับรายละเอียด พร้อมรู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์						
๖	การสังเคราะห์ควรพิจารณาให้มีสุนทรียภาพ						
๗	สิ่งสำคัญควรตระหนักว่าสิ่งใดมีความเหมาะสม สำหรับตนเองและผู้ใช้ประโยชน์จากงาน สังเคราะห์นั้น						
๘	การสังเคราะห์มีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือ ๑. มี เป้าหมาย ๒. มีจุดเริ่มต้น ๓. เลือกกลยุทธ์ วิธีการ และแนวทาง ๔. มีผลป้อนกลับ						
๙	การพัฒนาในสิ่งที่ชำนาญ ย่อมสามารถทำให้ เกิดจิตสังเคราะห์ได้						
๑๐	จิตที่สามารถสังเคราะห์ได้นั้น ต้องได้รับ แรงผลักดันด้วยจิตใจที่แน่วแน่ ผสานกับความ เข้าใจที่ถูกต้องและเหมาะสม						
๑๑	การจะเสริมทักษะจิตแห่งการสังเคราะห์นี้ควร ต้องฝึกการจับประเด็นที่สำคัญจากการฟัง การ อ่าน หรือการรับรู้สิ่งต่างๆ หากทักษะการจับ ประเด็นเข้มแข็งมากพอจะทำให้มีความ รอบคอบ และความผิดพลาดน้อย จากนั้นค่อย ฝึกการผสมผสานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ซึ่ง เป็นสิ่งที่ค่อนข้างยาก ผู้สอนควรมีความรู้ ความสามารถเพียงพอ สิ่งที่คาดว่าจะได้คือ การ ได้องค์ความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ๆ ในการแก้ปัญหา ที่ดีกว่าเดิม						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักภพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสังเคราะห์” (Synthesizing mind)							
ด้านการศึกษา							
๑๒	การสร้างสรรคองค์ความรู้ใหม่ๆ ควรจัดการ สอนนวัตกรรมที่ทันสมัย เพื่อให้มีกระบวนการ คิดแบบสังเคราะห์มากกว่านี้						
๑๓	จิตแห่งการสังเคราะห์ ต้องผ่านกระบวนการ หมั่นฝึกซ้อม (Rehersal)บ่อยๆ จึงจะเป็น ทักษะที่ติดตัวได้						
๑๔	การสังเคราะห์เป็นงานที่ละเอียดอ่อน การจะ สังเคราะห์ได้ต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาผ่านการ อบรมมาแล้วเป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น ในการ อ่านหนังสือหลายเล่ม ทำให้เกิดประสบการณ์ สามารถสังเคราะห์ความรู้นั้นได้ดี						
๑๕	มองสิ่งต่าง ๆ ในรายละเอียดได้อย่างชัดเจน เช่น คุณสมบัติ กลุ่ม ประเภท ลักษณะ ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีความสามารถในการ ทำข้อมูลที่มีคุณสมบัติ ประเภท มาบูรณา การในการสร้างองค์ความรู้ใหม่						
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๖	การเกิดขึ้นของพุทธจิตวิทยาคือวิทยาศาสตร์ ทางจิต ถือได้ว่ามีความพร้อมในการสรสรสร้าง นวัตกรรมต่อการค้นพบข้อเท็จจริงตามธรรมที่ ปรากฏ ทำให้เปิดโอกาสพื้นที่มีการเรียนรู้ ทักษะชีวิตได้ด้วยสภาพที่เป็นจริง						
๑๗	จิตแห่งการสังเคราะห์ คือ ความสามารถในการ แยกแยะประเด็นที่สำคัญจากสิ่งต่าง ๆ ที่พบ เห็นหรือรับรู้ และสามารถที่จะจำแนกแยกย่อย พิจารณาทำให้เข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เคยอยู่กันเป็น องค์รวมให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น						
๑๘	การฝึกสติช่วยให้ความสนใจในเนื้อหา						
๑๙	จิตแห่งการสังเคราะห์ ต้องอาศัยจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ ความคิดแปลกแยก จากเดิม เพื่อให้เกิดข้อมูลใหม่ที่มีความหมาย						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสังเคราะห์” (Synthesizing mind)							
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๒๐	การตั้งต้นแห่งจิตอย่างถูกต้องและชอบธรรม แล้ว ย่อมเกิดสิ่งมหัศจรรย์กับจิตได้ จิตที่ฝึกดี แล้วจึงเหมาะกับการใช้งาน						
๒๑	การรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางอายตนะต้องอาศัย โยนิโสมนสิการ พิจารณาโดยใช้ปัญญา หา เหตุผล คุณ โทษ ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ทุก แง่มุม หลังจากนั้นจึงสังเคราะห์ข้อมูลออกมา แล้วต่อยอดทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่อันจะ ทำให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา และเกิด ประโยชน์ต่อสังคมต่อไป						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)							
ด้านการศึกษา							
๑	การสร้างสรรค์นั้นมาจากความคิดนอกกรอบ						
๒	การสร้างสรรค์เป็นการค้นหาแนวคิดและแนว ปฏิบัติใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง และเรียนรู้จาก ความผิดพลาด						
๓	ความคิดนอกกรอบมาจากความคิดในกรอบคือ ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชา						
๔	ความฉลาดทางปัญญา และความสามารถใน การสังเคราะห์ สามารถเพิ่มพูนได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งชีวิตและเมื่อหลอมรวมการสังเคราะห์เข้า ด้วยกันจะถือเป็นการสร้างสรรค์						
๕	ความหมาย ความสำคัญ และการเชื่อมโยงเป็น สิ่งที่ต้องการอย่างยิ่งในปัจจุบัน						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาค่ายภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)							
ด้านการศึกษา							
๖	การปลูกจิตสร้างสรรค์ อย่างหนึ่งคือสร้างความ ท้าทายต่ออุปสรรค เป็นการกำจัดข้อขัดข้องใจ						
๗	หลักสูตรและการสอน สามารถปลูกฝังความคิด สร้างสรรค์ในตัวผู้เรียน และช่วยสำรวจแนวคิด การสร้างสรรค์ได้						
๘	จิตเชี่ยวชาญเป็นเรื่องของความลึก จิต สังเคราะห์เป็นเรื่องของความกว้าง และจิต สร้างสรรค์เป็นเรื่องของการแผ่ขยาย						
๙	การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่มีความแตกต่าง ไปจากเดิม						
๑๐	จิตแห่งการสร้างสรรค์ คือ การมีกระบวนการ ทางความคิดในการสร้างสิ่งใหม่ๆ ที่สร้างสรรค์ และหลุดออกจากกรอบวิธีการคิดแบบเดิมๆ						
๑๑	การเสริมทักษะจิตแห่งการสร้างสรรค์ ควรเริ่ม ตั้งแต่การให้อิสระในการคิด ไม่ควรตีกรอบให้ เด็กว่าเค้าควรเป็นอะไร อย่างไร หากเปรียบ เด็กเป็นคอมพิวเตอร์เครื่องหนึ่ง เราควรใส่เพียง แคโปรแกรมพื้นฐานที่ควรจะมีเท่านั้น ส่วน โปรแกรมอื่นๆขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็กเอง เมื่อเปิดโอกาสให้คิดนอกกรอบได้ ความคิด สร้างสรรค์จะเกิดได้ง่ายขึ้น						
๑๒	ความท้าทายและอุปสรรคเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำ ให้มนุษย์คิดหาทางออกที่แตกต่างกันได้ขึ้นกับ สิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาว่ามีโอกาสได้คิดอย่าง อิสระมากแค่ไหน ผู้ฝึกสอนอาจทำหน้าที่แค่ เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น สิ่งที่คาดหวังจะได้คือการ แก้ปัญหาที่พบเจอในชีวิตประจำวันได้						
๑๓	การเรียนทฤษฎีก่อน และตามด้วยการปฏิบัติ แล้วจึงพิสูจน์เข้าหาทฤษฎี มีผลทำให้เกิด แนวคิดที่หลากหลาย						
๑๔	ควรลบล้าง ประสบการณ์เดิมทิ้ง จึงจะเกิด ความคิดใหม่ ที่แปลกออกไป มิฉะนั้นจะติดอยู่ ในกรอบเดิมๆ ไม่มีความแปลกใหม่ ต้องกล้าที่ จะเปลี่ยนแปลงหรือคิดนอกกรอบ						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักภพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)							
ด้านการศึกษา							
๑๕	การมีอิสระทางความคิดแบบเด็ก คือต้นทาง ของความคิดสร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์ สูงสุดในเด็กเล็ก ค่อยๆลดลงเมื่อโตขึ้น เพราะ กรอบของระเบียบวินัยครอบงำความคิดของ เด็กไว้ การปล่อยให้เด็กมีอิสระทางความคิด ทำ ให้เกิดความคิดสร้างสรรค์						
๑๖	ถ้ามนุษย์มีความคิดในการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ ไม่มีประโยชน์ นำมาทำให้เกิดประโยชน์ได้ ถือ ว่าเป็นจิตสร้างสรรค์ ตัวอย่างเช่น การรีไซเคิล ขยะ หากไม่มีแนวความคิดสร้างสรรค์ ก็ไม่ สามารถนำของที่ไม่มีประโยชน์มาทำประโยชน์ ได้ แนวคิดเรื่องของการไม่มีขยะนี้ จะทำให้มีแต่ ของที่เป็นประโยชน์ ต่อไปโลกของเราจะไม่มี สิ่งใดที่ต้องทิ้งได้เลย รวมทั้งการนำของเสียมา ทำเป็นปุ๋ย แล้วนำไปปลูกผักได้ เช่นเดียวกับ งานวิจัยที่มีลักษณะสร้างสรรค์ ก็จะเป็น งานวิจัยที่มีคุณภาพ มีผู้นำไปต่อยอดได้						
๑๗	ฝึกฝนการมอง การพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ฝึกที่ จะมองโลกมองสิ่งต่าง ๆ ในมุมมองที่แตกต่าง จากคนอื่นให้ได้ กล้าคิด สงสัย โดยไม่ติดอยู่ใน กรอบ ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีความ กล้าคิด กล้าทำ เข้าใจกรอบ และเรียนรู้ที่จะคิด และทำนอกกรอบ โดยความรับผิดชอบต่อ ตนเองและผู้อื่น						
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๘	ควรพัฒนาระดับปัญญา๓ ขั้นสุดตมยปัญญา จิตตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา โดยใช้ ฐานความรู้สวิชาผ่านกระบวนการทดลองเชิง วิทยาศาสตร์ เพื่อยืนยันสิ่งที่ค้นพบใหม่						
๑๙	ควรให้ชี้ชัดเจาะจงไปที่การรู้จักปัญหา สาเหตุ ของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และผลอันเกิดจาก การแก้ปัญหา เพื่อให้จิตรับรู้ความเป็นจริง แล้ว แก้ไข และรู้จักปล่อยวางอย่างมีสติสัมปชัญญะ ปัญญา และสมาธิ						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)							
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๒๐	การศึกษาทางพุทธควรมีแนวคิดปรับตามยุคตามสมัยมากขึ้น ให้ปรับเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน						
๒๑	การพัฒนาจิตที่เปี่ยมล้นด้วยพลัง จึงเป็นการเปิดเพิ่มพื้นที่ใหม่ให้เกิดขึ้นแก่จิตได้ใช้สมรรถนะอย่างเหมาะสม						
๒๒	การคิดสร้างสรรค์ต้องอาศัยประสบการณ์เดิมที่เป็นองค์ความรู้เก่าที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพื้นฐาน แล้วใช้จินตตามยปัญญา พิจารณาถึงความเป็นไปของการศึกษาในปัจจุบัน และแนวโน้มอนาคต เมื่อเห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนเป็นการเห็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขในอนาคต จึงดำเนินการใช้ความรู้ที่มีสร้างสรรค์ผลงานเพื่อที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้นตามหลักของจิตวิทยาต่อไป						
๒๓	ผลของการรับรู้คือ ต้องอาศัยความรู้ที่จำเป็นและกระบวนการที่เหมาะสมเป็นการสร้างสรรค์ได้อีกวิธีหนึ่ง						
๒๔	งานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่าต้องมาจากบุคลิกภาพและวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่มั่นคง หนักแน่น						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งความเคารพ” (Respectful Mind)							
ด้านการศึกษา							
๑	วิธีการสร้างความก้าวหน้าท่ามกลางเหตุการณ์เลวร้าย คือการสร้างความก้าวหน้าทางการศึกษา						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักภพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งความเคารพ” (Respectful Mind)							
ด้านการศึกษา							
๒	สังคมควรก่อให้เกิดความรับผิดชอบกันระหว่างกลุ่ม พร้อมทั้งการแสดงออกซึ่งความเคารพซึ่งกันและกัน						
๓	การเข้ากลุ่มหรือการจัดการชีวิตคนในสังคม ถูกมองว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม						
๔	มนุษย์มีแนวโน้มในการสร้างกลุ่ม และความแตกต่างกันระหว่างกลุ่ม ดังนั้นความสัมพันธ์ของมนุษย์จึงมีหลายระดับ ในรูปแบบของมิตรภาพและการเป็นคู่แข่งกัน						
๕	จิตแห่งความเคารพ ช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย ที่มีปัญหามานาน						
๖	การรับฟังเป็นสิ่งสำคัญ จำเป็นต้องฟังดูก่อนว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์หรือไม่ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจึงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม การวิเคราะห์สิ่งที่มีผู้เสนอมา สิ่งนั้นอาจเป็นนวัตกรรมในยุค ๔.๐ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ ในการสร้างความสงบร่มเย็น ให้กับสังคมต่อไป						
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๗	การปลูกฝังความสามารถในการรับรู้ โดยไม่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์นั้น ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะนิสัยของคนสำคัญกว่ามันสมอง						
๘	จิตรู้เคารพสามารถเปิดใจต้อนรับบุคคลและกลุ่มคนที่หลากหลาย ได้ทำความรู้จัก และชื่นชอบในคุณงามความดีของผู้อื่น						
๙	ในที่มีความแตกต่าง การแสวงหาความจริง และสร้างความสมานฉันท์เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง						
๑๐	การยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน หมายถึงการมองเห็นคุณค่าของมนุษย์ในกลุ่มอื่นด้วย						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งความเคารพ” (Respectful Mind)							
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๑	การเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังทุกความคิดเห็นทั้ง ของบุคคลและกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่ แตกต่างกันหลากหลายอย่างเห็นอกเห็นใจและ เป็นไปในทางสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การทำงาน ร่วมกันกับที่แตกต่างกัน						
๑๒	ควรพัฒนาการเรียนรู้อย่างเข้าใจบนกระบวนการ ทัศน์ตามหลักกัลยาณมิตร และเสริมสร้างด้วย ฐานหลักสาราณียธรรมอันจะเอื้อต่อโอกาสการ เรียนรู้ด้วยจิตที่รุ่มเย็นเป็นธรรม						
๑๓	จิตแห่งความเคารพ เป็นการเปิดใจต้อนรับ บุคคลและกลุ่มที่หลากหลาย เชื่อในคุณงาม ความดีของผู้อื่น มอบความไว้นือเชื่อใจใน เบื้องต้น พยายามเชื่อมสัมพันธ์และไม่ด่วน ตัดสินใคร เชื่อว่า "ความหลากหลายเป็นสิ่งที่ดี โลกจะน่าอยู่ขึ้นเมื่อเรารู้จักเคารพกันและกัน"						
๑๔	การจะพัฒนาทักษะด้านจิตเคารพจะต้องฝึก การอยู่ร่วมกันกับบุคคลที่หลากหลาย บทบาท หน้าที่ เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่ถูกต้องในการอยู่ ร่วมกัน สิ่งที่ควรปฏิบัติกับคนแต่ละบทบาท ผู้ ฝึกสอน ควรเป็นผู้ชี้แนะในสิ่งที่ถูกต้อง สิ่งที่ คาดว่าจะได้รับคือ การรู้บทบาทของตนเอง การแสดงออกต่อผู้อื่นอย่างถูกต้อง เกิด สัมพันธภาพที่ดีในสังคม						
๑๕	การอ่อนน้อม การยอมรับความคิดของคนอื่น จะเกิดขึ้นในขณะที่แทรกพระธรรม						
๑๖	การเคารพความคิดผู้อื่น คือการมองเห็นความ เป็นมนุษย์ในตัวคนอื่น ยอมรับศักดิ์ศรีของ ความเป็นมนุษย์ว่าทุกคนเท่าเทียมกัน						
๑๗	เห็นด้วยอย่างยิ่งและควรมีจิตประกอบด้วย พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ความคิดย่อมมีความแตกต่างกัน ควรเปิดใจใน แนวคิดที่แตกต่างกัน						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งความเคารพ” (Respectful Mind)							
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๘	จิตแห่งความเคารพ ช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย ที่มีปัญหามานาน						
๑๙	การมีจิตแห่งความเคารพนี้ต้องอาศัยหลักสาราณียธรรม เคารพในความเห็นของทุกคนเสมอภาค โดยมีการกระทำทางกาย วาจา ใจ ประกอบด้วยความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน มีการกระทำและความเห็นร่วมกัน ไม่เกิดความขัดแย้งทางความคิด ผลจะทำให้เกิดความรักและความเคารพ ความสามัคคี ความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับผู้ร่วมงาน						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งจริยธรรม” (Ethical Mind)							
ด้านการศึกษา							
๑	มโนทัศน์ที่เป็นผลจากการรับรู้สิทธิและความรับผิดชอบในหน้าที่ของแต่ละคน สิ่งสำคัญคือผู้มีจริยธรรมต้องประพฤติตนให้สอดคล้องกับสิ่งที่ตนยึดมั่น แม้พฤติกรรมนั้นจะขัดกับผลประโยชน์ส่วนตนก็ตาม						
๒	องค์ประกอบที่เป็นรากฐานให้แก่ชีวิตที่มีจริยธรรมคือ คำพูดและการกระทำ						
๓	การพัฒนาจิตจริยธรรมเป็นไปโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีจริยธรรม และบรรยากาศก็เป็นส่วนสำคัญ						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งจริยธรรม” (Ethical Mind)							
ด้านการศึกษา							
๔	สังคมควรแทรกจริยธรรมในทุกส่วนของสถาบันที่เกี่ยวข้อง						
๕	มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสืบหางานที่มีจริยธรรมบกพร่อง เนื่องจากหากละเลยหลักจริยธรรมจะเป็นการบ่อนทำลายทั้งสถาบันและสังคม เป็นการเสื่อมทางวิชาชีพ						
๖	จิตรู้จริยธรรมจำเป็นต้องผ่านกระบวนการฝึกหัดที่จะเป็นในแบบที่อยากเป็น และหากสวนทางกับอุดมคติ ควรแก้ไขให้ถูกต้อง						
๗	การรักษาจริยธรรมของตนให้อยู่ในกรอบนั้นยังไม่เพียงพอ ควรขยายความรับผิดชอบออกไปให้ครอบคลุมสังคมที่เป็นสมาชิกด้วย ดังข้อความ “เรารับผิดชอบต่อสิ่งที่ทำยังไม่พอ ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เราไม่ได้ทำด้วย”						
๘	การมีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าตอบสนองประโยชน์ส่วนตน						
๙	การเห็นประโยชน์ส่วนรวม ควรได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็กจนเป็นนิสัย หากเห็นแก่ตัวตั้งแต่เด็ก การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมคงทำไม่สำเร็จ และจริยธรรมคงสร้างลำบาก						
๑๐	ทุกการศึกษาต้องมีคุณธรรม จริยธรรมเป็นหลัก						
๑๑	ปัญหาใหญ่ของสังคมไทยคือ การบกพร่องในจริยธรรม เช่นโกงได้ แต่ต้องแบ่งฉันทด้วย ทำให้ประเทศก้าวต่อไปลำบาก เพราะการโกงกินมิให้เห็นทุกหย่อมหญ้า						
๑๒	จิตจริยธรรมสามารถปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นให้ได้แก่เช่นเดียวกัน ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีการแสดงออกที่ไม่เป็นโทษ และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งจริยธรรม” (Ethical Mind)							
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๓	จิตจริยธรรมสามารถนึกถึงตนเองได้ในเชิง นามธรรม						
๑๔	ควรใช้หลักสุขภาวะองค์รวมต่อการพัฒนา คุณภาพแห่งจิตที่จะเสริมสร้างด้วยหลักสติปัฏ ฐาน4หรือหลักภาวนา 4 เพื่อเอื้อต่อการเข้าสู่ สภาวะธรรมขั้นสูงต่อไป ดังนั้นการมีแค่ความรู้คู่ คุณธรรม จึงไม่เพียงพอ ต่อการศึกษาพุทธ จิตวิทยา จำเป็นต้องทดลองและปฏิบัติอย่าง ที่ ชอบด้วยธรรมเป็นที่สุด						
๑๕	จิตแห่งจริยธรรม คือ การรู้จริยธรรมสามารถ นึกถึงตนเองในเชิงนามธรรม และถามตัวเองได้ ว่า "ฉันอยากเป็นคนงานแบบไหน ฉันอยากเป็น พลเมืองแบบไหน" นึกถึงตนเองในบริบทที่เป็น สากล เช่น "โลกเราจะเป็นอย่างไร ถ้าเพื่อนร่วม อาชีพมีจุดยืนเดียวกับฉัน" สังคมควรแทรกจริย ศาสตร์ในทุกภาคส่วนหลักๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก มุ่งสร้างอาชีพและพลเมืองที่มีจริยธรรม						
๑๖	ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศาสนาพุทธเป็น ศาสนาประจำชาติ ซึ่งเป็นการไม่ยากเกินไปที่ เราจะปูพื้นฐานจริยธรรมให้กับเด็กตั้งแต่การ เริ่มต้นรับรู้ได้ ให้ได้รู้ว่าอะไรถูก ผิด จากนั้น ปล่อยให้เค้ามีอิสระทางความคิด ถ้าพื้นฐาน จริยธรรมดี ไม่ว่าจะดำเนินชีวิตต่อไป อย่างไร เจอปัญหา อุปสรรคอะไร การคิด สร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาคิดนอกกรอบก็ยังคงจะ อยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องดีงาม และนี่คือ สิ่งที่คาดหวังจะให้เกิดขึ้น						
๑๗	หลักพระธรรม ครอบคลุมจิตจริยธรรมได้ ทั้งหมด						
๑๘	การมีจิตสาธารณะเช่นนี้ เพื่อทำลายอัตตา อัตตานิยา						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งจริยธรรม” (Ethical Mind)							
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๙	ควรพัฒนาหลักจริยธรรมบนฐานคิดที่เป็นธรรม และชอบธรรมด้วย ไม่ควรพิจารณาตัดสิน เหตุผลจริยธรรมในเชิงตรรกะเพราะไม่เอื้อต่อ ความเห็นที่ถูกต้องตามธรรม ควรยึดถือ หลักธรรมเป็นสำคัญ						
๒๐	การมีความรู้ต้องคู่กับคุณธรรม ตามหลักการ ของพระพุทธเจ้า อันได้แก่ วิชชาจรณสัมปันโน ความสมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงต้องมีความรู้ตามหลัก วิชชาการดี และความประพฤติทางคุณธรรม จริยธรรมที่ดี มีความละเอียดต่อความชั่ว กลัว บาป เชื่อสัตย์สุจริต มีความอ่อนน้อมถ่อมตน กตัญญูกตเวที เป็นต้น						

แบบสอบถาม รอบที่ ๓

เรื่อง

แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต TRENDS OF EDUCATION MANAGEMENT IN BUDDHIST PSYCHOLOGY: A CASE STUDY OF MIND POTENTIAL FOR THE FUTURE

แบบสอบถามในรอบที่ ๓ เป็นแบบที่มีมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ ใช้ข้อความเดียวกับแบบสอบถามในรอบที่ ๒ แต่ได้เพิ่มค่ามัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์และตำแหน่งในคำตอบแต่ละข้อความคำถามในรอบที่ ๒ ลงไป เพื่อให้ได้ทราบความคิดเห็นที่สอดคล้องกับกลุ่มของผู้เชี่ยวชาญ และเป็นการทบทวนคำตอบอีกครั้งหนึ่ง

แบบสอบถามนี้เป็นรอบสุดท้ายของการวิจัย มีความมุ่งหมายเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านผู้เชี่ยวชาญได้กรุณาทบทวนความเห็นที่ได้ตอบไปในรอบที่ผ่านมา ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผล ดังแสดงไว้ในแบบสอบถามฉบับนี้ ประกอบด้วย

- ⊗ หมายถึง ตำแหน่งของ ค่ามัธยฐาน (Median หรือ Mdn ซึ่งมีจำนวนครึ่งหนึ่งของผู้ตอบอยู่ต่ำกว่าตำแหน่งนี้ และอีกครึ่งหนึ่งของผู้ตอบอยู่สูงกว่าตำแหน่งนี้
- ↔ หมายถึง ช่วงของระดับความเห็นของผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่
- ◆ หมายถึง ตำแหน่งความคิดเห็นของท่านในการตอบรอบที่ผ่านมา

การตอบแบบสอบถามในรอบนี้ ท่านอาจจะยืนยันคำตอบเดิม โดยท่านทำเครื่องหมายถูก (✓) ลงในช่องเดิมหรือหากท่านจะเปลี่ยนคำตอบใหม่ก็โปรดทำเครื่องหมายถูก (✓) ลงในช่อง ใหม่ที่ท่านต้องการจะเปลี่ยนคำตอบ คำตอบของท่านในรอบนี้ ข้อใดอยู่นอกขอบเขตของค่าความเห็นสอดคล้องของกลุ่ม (I.R.) ขอได้โปรดท่านให้ความเห็นสั้น ๆ ด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูง ที่ท่านได้เมตตาอนุเคราะห์เสียสละเวลาอันมีค่าให้กับการตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

อาภรทิพย์ สมบัติปริบูรณ์
ผู้วิจัย

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)							
ด้านการศึกษา							
๑	ความเชี่ยวชาญมักเกิดจากการอบรมสั่งสอน ไม่ว่าจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ตาม (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)		☸				
๒	สาขาวิชาย่อมต้องการการพัฒนา เนื่องจาก สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ความเชี่ยวชาญใน สาขาวิชา ย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไป ด้วย (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸	◆				
๓	การได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง จะช่วยขัด เกลาความชำนาญให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องมี วินัยในการพัฒนาความเชี่ยวชาญนั้น (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸	◆				
๔	ควรค้นหาความแตกต่างกันระหว่างเนื้อหา สาระกับความชำนาญในสาขาวิชา (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	◆	☸				
๕	การฝึกฝนวิธีการคิด เป็นสิ่งที่มีความสำคัญใน สาขาวิชา (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸	◆				
๖	ความเชี่ยวชาญในหลายสาขาวิชา สามารถ หลอมรวมสาขาวิชาเหล่านั้นเข้าด้วยกันได้ เช่นเดียวกับการมีมุมมองที่หลากหลายคือ เป้าหมายของความเป็นจริง (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸	◆				
๗	ความเชี่ยวชาญที่ไม่ต้องการใฝ่รู้อีก ไม่สามารถ เข้าใจในสาขาวิชานั้นได้อย่างแท้จริง (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	◆	☸				
๘	วิทยาการของการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทำ ให้เกิดความเชี่ยวชาญได้เร็วขึ้น (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)		☸				
๙	การศึกษาเรื่องจิตควรมีเครื่องมือที่พัฒนา ตรวจสอบอย่างหลากหลายจะอนุมาณสิ่งใดสิ่ง หนึ่ง จึงไม่สมเหตุสมผลยิ่ง ดังนั้นควรมีฐานคิด อย่างสมดุล จึงจะทำให้การทดลองน่าเชื่อถือได้ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸					

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)							
ด้านการศึกษา							
๑๐	ควรระวังขีดจำกัดของความเชี่ยวชาญ เพราะคิดว่าเชี่ยวชาญแล้วจึงตกอยู่ในความประมาท หยุดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นกับดักความคิดที่ ↔ ทำให้ไม่ก้าวหน้า (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๑	ในการเสริมสร้างทักษะ จิตแห่งวิทยาการ ต้องให้ความสำคัญกับการฝึกฝนเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิด มากกว่าการท่องจำแบบสมัยก่อน โดยต้องเข้าใจและประยุกต์ใช้วิทยาการแขนงต่าง ๆ เพื่อตอบโจทย์หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๒	การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตแห่งวิทยาการ ต้องรู้จักนำกรอบความรู้ของศาสตร์อื่น ๆ มาประยุกต์ใช้ และทำความเข้าใจแก่นแท้และภาพรวมของปัญหา จนทำให้สามารถประยุกต์ใช้หรือสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ สิ่งที่คาดว่าจะได้รับคือ ทักษะความเชี่ยวชาญที่เพิ่มขึ้นในสิ่งที่ฝึกฝน (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๓	ควรเป็นศิษย์เรียนรู้ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่เอื้อต่อการเข้าใจ เข้าถึงและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดจิตแห่งการตื่นรู้ที่ชอบแล้วตามธรรม (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๔	เรียนปฏิบัติจริง เพื่อเข้าใจทฤษฎี และโยงเข้าหาหลักธรรม จะได้ความรู้ไปพร้อมๆกัน (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๐.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๕	พื้นฐานศีลห้าต้องแม่นยำก่อน จึงจะเกิดจิตแห่งวิทยาการได้ เน้นเรื่องการฝึกสติ และสมาธิให้มั่นคง (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๖	ทำให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาทางพุทธได้อย่างชัดเจนมากขึ้น (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งวิทยาการ” (Disciplined Mind)							
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๗	บุคคลควรมีความตื่นอยู่เสมอ ตื่นในที่นี้ หมายถึง ควรปลุกจิตให้ตื่นได้อย่างไร ในการฝึกจิตให้มีสมาธิ จะทำให้เกิดปัญญา เป็นจิตที่เบิกบาน เปรียบเสมือนการทำงานที่ไม่มีการค้างคา ในการทำงานทุกอย่างจะไม่มีปัญหาเกิดขึ้นเลย ถ้าทำงานด้วยจิตงอกงาม (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๘	เป็นจิตที่มีการพัฒนา เป็นปัญญาที่หลักแหลม ในการที่จะคิดพิจารณา ออกแบบดีไซน์ ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ที่เป็นจิตรกรเอก สามารถวาดภาพได้อย่างสวยงาม ทั้งนี้มาจากการทำสมาธิภาวนา (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๙	๑. สงสัย สนใจ อยากรู้อยากเห็นสิ่งใหม่ ๆ ๒. นำมาครุ่นคิด ๓. ทำลองทำและปรับปรุงให้เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีนิสัยช่างสงสัยช่างคิด สามารถคิดอย่างมีเหตุผล และหาคำตอบอย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์และพุทธศาสนา (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๒๐	แนวคิดการศึกษาทางพุทธโดยใช้หลักไตรสิกขา บูรณาการเข้ากับหลักการเรียนรู้ทางจิตวิทยา โดยใช้วิธีการพัฒนาการเรียนรู้พฤติกรรมทางกาย ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตด้านศีล โดยพัฒนาจิต ให้เกิดสมาธิและปัญญา การศึกษาอย่างเป็นระบบนี้จะช่วยให้เกิดการพัฒนอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นจิตแห่งวิทยาการได้ในที่สุด (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักภพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสังเคราะห์” (Synthesizing mind)							
ด้านการศึกษา							
๑	เป็นการนำข้อมูลมาผสมผสานกันอย่างมีเหตุผล เพื่อตนเองและผู้อื่น (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๒	รูปแบบของการนำเสนอบทสรุปการสังเคราะห์ จะนำไปสู่การตัดสินใจขั้นสุดท้าย (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๓	กระบวนการสังเคราะห์ ต้องค้นหาข้อมูล สำรวจ ประเมิน ติดตาม หรือคัดแยกข้อมูล ปรับปรุงแก้ไข และมีการทบทวนเสมอ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๔	การสังเคราะห์ที่ดีขึ้น ต้องมีความรู้ในสาขาวิชา มากพอที่จะเชื่อถือได้ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๐.๐๐)						
๕	การมองเห็นภาพรวม และการให้ความสำคัญ กับรายละเอียด พร้อมรู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๖	การสังเคราะห์ควรพิจารณาให้มีสุนทรียภาพ (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๗	สิ่งสำคัญควรตระหนักว่าสิ่งใดมีความเหมาะสม สำหรับตนเองและผู้ใช้ประโยชน์จากงาน สังเคราะห์นั้น (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๘	การสังเคราะห์มีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือ ๑. มี เป้าหมาย ๒. มีจุดเริ่มต้น ๓. เลือกกลยุทธ์ วิธีการ และแนวทาง ๔. มีผลป้อนกลับ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๙	การพัฒนาในสิ่งที่ชำนาญ ย่อมสามารถทำให้ เกิดจิตสังเคราะห์ได้ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๑๐	จิตที่สามารถสังเคราะห์ได้นั้น ต้องได้รับ แรงผลักดันด้วยจิตใจที่แน่วแน่ ผสานกับความ เข้าใจที่ถูกต้องและเหมาะสม (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสังเคราะห์” (Synthesizing mind)							
ด้านการศึกษา							
๑๑	การจะเสริมทักษะจิตแห่งการสังเคราะห์นี้ควร ต้องฝึกการจับประเด็นที่สำคัญจากการฟัง การ อ่าน หรือการรับรู้สิ่งต่างๆ หากทักษะการจับ ประเด็นเข้มแข็งมากพอจะทำให้มีความ รอบคอบ และความผิดพลาดน้อย จากนั้นค่อย ฝึกการผสมผสานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ซึ่ง เป็นสิ่งที่ค่อนข้างยาก ผู้สอนควรมีความรู้ ความสามารถเพียงพอ สิ่งที่คาดว่าจะได้คือ การ ได้องค์ความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ๆ ในการแก้ปัญหา ที่ดีกว่าเดิม (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	⚙️ ↔️ ◆					
๑๒	การสร้างสรรองค์ความรู้ใหม่ๆ ควรจัดการ สอนนวัตกรรมที่ทันสมัย เพื่อให้มีกระบวนการ คิดแบบสังเคราะห์มากกว่านี้ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	⚙️ ↔️ ◆					
๑๓	จิตแห่งการสังเคราะห์ ต้องผ่านกระบวนการ หมั่นฝึกซ้อม (Rehersal)บ่อยๆ จึงจะเป็น ทักษะที่ติดตัวได้ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	⚙️ ↔️ ◆					
๑๔	การสังเคราะห์เป็นงานที่ละเอียดอ่อน การจะ สังเคราะห์ได้ต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาผ่านการ อบรมมาแล้วเป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น ในการ อ่านหนังสือหลายเล่ม ทำให้เกิดประสบการณ์ สามารถสังเคราะห์ความรู้นั้นได้ดี (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	⚙️ ↔️ ◆					
๑๕	มองสิ่งต่าง ๆ ในรายละเอียดได้อย่างชัดเจน เช่น คุณสมบัติ กลุ่ม ประเภท ลักษณะ ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีความสามารถใน การทำข้อมูลที่มีคุณสมบัตื ประเภท มาบูรณา การในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	⚙️ ↔️ ◆					

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสังเคราะห์” (Synthesizing mind)							
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๖	การเกิดขึ้นของพุทธจิตวิทยาคือวิทยาศาสตร์ทางจิต ถือได้ว่ามีความพร้อมในการสรรสร้างนวัตกรรมต่อการค้นพบข้อเท็จจริงตามธรรมชาติที่ปรากฏ ทำให้เปิดโอกาสพื้นที่ที่มีการเรียนรู้ทักษะชีวิตได้ด้วยสภาพที่เป็นจริง (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ←→ ◆					
๑๗	จิตแห่งการสังเคราะห์ คือ ความสามารถในการแยกแยะประเด็นที่สำคัญจากสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นหรือรับรู้ และสามารถที่จะจำแนกแยกย่อยพิจารณาทำให้เข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เคยอยู่กันเป็นองค์รวมให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ←→ ◆					
๑๘	การฝึกสติช่วยให้ความสนใจในเนื้อหา (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ←→ ◆					
๑๙	จิตแห่งการสังเคราะห์ ต้องอาศัยจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ความคิดแปลกแยกจากเดิม เพื่อให้เกิดข้อมูลใหม่ที่มีความหมาย (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ←→ ◆					
๒๐	การตั้งต้นแห่งจิตอย่างถูกต้องและชอบธรรมแล้ว ย่อมเกิดสิ่งมหัศจรรย์กับจิตได้ จิตที่ฝึกดีแล้วจึงเหมาะกับการใช้งาน (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ←→ ◆					
๒๑	การรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางอายตนะต้องอาศัยโยนิโสมนสิการ พิจารณาโดยใช้ปัญญา หาเหตุผล คุณ โทษ ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ทุกแง่มุม หลังจากนั้นจึงสังเคราะห์ข้อมูลออกมาแล้วต่อยอดทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่อันจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา และเกิดประโยชน์ต่อสังคมต่อไป (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ←→ ◆					

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคณะกษัตริย์จิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)							
ด้านการศึกษา							
๑	การสร้างสรรค์นั้นมาจากความคิดนอกกรอบ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๒	การสร้างสรรค์เป็นการค้นหาแนวคิดและแนวปฏิบัติใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง และเรียนรู้จากความผิดพลาด (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๓	ความคิดนอกกรอบมาจากความคิดในกรอบคือความเชี่ยวชาญในสาขาวิชา (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๔	ความฉลาดทางปัญญา และความสามารถในการสังเคราะห์ สามารถเพิ่มพูนได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งชีวิตและเมื่อหลอมรวมการสังเคราะห์เข้าด้วยกันจะถือเป็นการสร้างสรรค์ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๕	ความหมาย ความสำคัญ และการเชื่อมโยงเป็นสิ่งที่ต้องการอย่างยิ่งในปัจจุบัน (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๖	การปลูกจิตสร้างสรรค์ อย่างหนึ่งคือสร้างความท้าทายต่ออุปสรรค เป็นการกำจัดข้อคับข้องใจ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๗	หลักสูตรและการสอน สามารถปลูกฝังความคิดสร้างสรรค์ในตัวผู้เรียน และช่วยสำรวจแนวคิดการสร้างสรรค์ได้ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๘	จิตเชี่ยวชาญเป็นเรื่องของความลึก จิตสังเคราะห์เป็นเรื่องของความกว้าง และจิตสร้างสรรค์เป็นเรื่องของการแผ่ขยาย (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๙	การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่มีความแตกต่างไปจากเดิม (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๑๐	จิตแห่งการสร้างสรรค์ คือ การมีกระบวนการทางความคิดในการสร้างสิ่งใหม่ๆ ที่สร้างสรรค์และหลุดออกจากกรอบวิธีการคิดแบบเดิมๆ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)							
ด้านการศึกษา							
๑๑	การเสริมทักษะจิตแห่งการสร้างสรรค์ ควรเริ่มตั้งแต่การให้อิสระในการคิด ไม่ควรตีกรอบให้เด็กกว่าเค้าควรเป็นอะไร อย่างไร หากเปรียบเด็กเป็นคอมพิวเตอร์เครื่องหนึ่ง เราควรใส่เพียงแค่อุปกรณ์พื้นฐานที่ควรจะมีเท่านั้น ส่วนโปรแกรมอื่นๆขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็กเอง เมื่อเปิดโอกาสให้คิดนอกกรอบได้ ความคิดสร้างสรรค์จะเกิดได้ง่ายขึ้น (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๑๒	ความท้าทายและอุปสรรคเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้มนุษย์คิดหาทางออกที่แตกต่างกันได้ขึ้นกับสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาว่ามีโอกาสได้คิดอย่างไร อิสระมากแค่ไหน ผู้ฝึกสอนอาจทำหน้าที่แค่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น สิ่งที่เราคาดหวังได้คือการแก้ปัญหาที่พบเจอในชีวิตประจำวันได้ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๐.๐๐)						
๑๓	การเรียนรู้ทฤษฎีก่อน และตามด้วยการปฏิบัติ แล้วจึงพิสูจน์เข้าหาทฤษฎี มีผลทำให้เกิดแนวคิดที่หลากหลาย (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๑๔	ควรลบล้าง ประสบการณ์เดิมทิ้ง จึงจะเกิดความคิดใหม่ ที่แปลกออกไป มิฉะนั้นจะติดอยู่ในกรอบเดิมๆ ไม่มีความแปลกใหม่ ต้องกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงหรือคิดนอกกรอบ (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๑๕	การมีอิสระทางความคิดแบบเด็ก คือต้นทางของความคิดสร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์สูงสุดในเด็กเล็ก ค่อยๆลดลงเมื่อโตขึ้น เพราะกรอบของระเบียบวินัยครอบงำความคิดของเด็กไว้ การปล่อยให้เด็กมีอิสระทางความคิด ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)							
ด้านการศึกษา							
๑๖	ถ้ามนุษย์มีความคิดในการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่มีประโยชน์ นำมาทำให้เกิดประโยชน์ได้ ถือว่าเป็นจิตสร้างสรรค์ ตัวอย่างเช่น การรีไซเคิลขยะ หากไม่มีแนวความคิดสร้างสรรค์ ก็ไม่สามารถนำของที่ไม่มีประโยชน์มาทำประโยชน์ได้ แนวคิดเรื่องของการไม่มีขยะนี้ จะทำให้มีแต่ของที่เป็นประโยชน์ ต่อไปโลกของเราจะไม่มีสิ่งใดที่ต้องทิ้งได้เลย รวมทั้งการนำของเสียมาทำเป็นปุ๋ย แล้วยนำไปปลูกผักได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยที่มีลักษณะสร้างสรรค์ ก็จะเป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพ มีผู้นำไปต่อยอดได้ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๑๗	ฝึกฝนการมอง การพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ฝึกที่จะมองโลกมองสิ่งต่าง ๆ ในมุมมองที่แตกต่างจากคนอื่นให้ได้ กล้าคิด สงสัย โดยไม่ติดอยู่ในกรอบ ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีความกล้าคิด กล้าทำ เข้าใจกรอบ และเรียนรู้ที่จะคิดและทำนอกกรอบ โดยความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๘	ควรพัฒนาระดับปัญญา๓ ขั้นสุดตมยปัญญา จิตตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา โดยใช้ฐานความรู้สวิชาผ่านกระบวนการทดลองเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อยืนยันสิ่งที่ค้นพบใหม่ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๑๙	ควรให้ชี้ชัดเจาะจงไปที่การรู้จักปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และผลอันเกิดจากการแก้ปัญหา เพื่อให้จิตรับรู้ความเป็นจริง แล้วแก้ไข และรู้จักปล่อยวางอย่างมีสติสัมปชัญญะ ปัญหา และสมาธิ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งการสร้างสรรค์” (Creating Mind)							
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๒๐	การศึกษาทางพุทธควรมีแนวคิดปรับตามยุคตามสมัยมากขึ้น ให้ปรับเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	⚙️ ↔️ ◆					
๒๑	การพัฒนาจิตที่เปี่ยมล้นด้วยพลัง จึงเป็นการเปิดเพิ่มพื้นที่ใหม่ให้เกิดขึ้นแก่จิตได้ใช้สมรรถนะอย่างเหมาะสม (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	⚙️ ↔️ ◆					
๒๒	การคิดสร้างสรรค์ต้องอาศัยประสบการณ์เดิมที่เป็นองค์ความรู้เก่าที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพื้นฐาน แล้วใช้จินตตามยปัญญา พิจารณาถึงความเป็นไปของการศึกษาในปัจจุบัน และแนวโน้มอนาคต เมื่อเห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนเป็นการเห็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขในอนาคต จึงดำเนินการใช้ความรู้ที่มีสร้างสรรค์ผลงานเพื่อที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้นตามหลักของจิตวิทยาต่อไป (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	⚙️ ↔️ ◆					
๒๓	ผลของการรับรู้คือ ต้องอาศัยความรู้ที่จำเป็นและกระบวนการที่เหมาะสมเป็นการสร้างสรรค์ได้อีกวิธีหนึ่ง (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)		⚙️ ↔️ ◆				
๒๔	งานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่าต้องมาจากบุคลิกภาพและวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่มั่นคง หนักแน่น (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	⚙️ ↔️ ◆					

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งความเคารพ” (Respectful Mind)							
ด้านการศึกษา							
๑	วิธีการสร้างความก้าวหน้าท่ามกลางเหตุการณ์ เลวร้าย คือการสร้างความก้าวหน้าทาง การศึกษา (Mdn.= ๔.๕๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๒	สังคมควรก่อให้เกิดความรับผิดชอบกันระหว่าง กลุ่ม พร้อมทั้งการแสดงออกซึ่งความเคารพซึ่ง กันและกัน (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๓	การเข้ากลุ่มหรือการจัดการชีวิตคนในสังคม ถูก มองว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๔	มนุษย์มีแนวโน้มในการสร้างกลุ่ม และความ แตกต่างกันระหว่างกลุ่ม ดังนั้นความสัมพันธ์ ของมนุษย์จึงมีหลายระดับ ในรูปแบบของ มิตรภาพและการเป็นคู่แข่งกัน (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๕	จิตแห่งความเคารพ ช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อม ล้ำของสังคมไทย ที่มีปัญหามานาน (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๖	การรับฟังเป็นสิ่งสำคัญ จำเป็นต้องฟังดูก่อนว่า สิ่งนั้นเป็นประโยชน์หรือไม่ นวัตกรรมที่เกิดขึ้น จึงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม การวิเคราะห์สิ่งที่ มีผู้เสนอมา สิ่งนั้นอาจเป็นนวัตกรรมในยุค ๔.๐ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ ในการสร้างความสงบ ร่มเย็น ให้กับสังคมต่อไป (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๗	การปลูกฝังความสามารถในการรับรู้ โดยไม่ คำนึงถึงความเป็นมนุษย์นั้น ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะนิสัยของคนสำคัญกว่ามันสมอง (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๘	จิตรู้เคารพสามารถเปิดใจต้อนรับบุคคลและ กลุ่มคนที่หลากหลาย ได้ทำความรู้จัก และชื่น ชอบในคุณงามความดีของผู้อื่น (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						

ข้อ	แนวโน้มนการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งความเคารพ” (Respectful Mind)							
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๙	ในที่มีที่มีความแตกแยก การแสวงหาความจริง และสร้างความสมานฉันท์เป็นสิ่งที่มีความ จำเป็นอย่างยิ่ง (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๐	การยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน และ เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน หมายถึงการมองเห็น คุณค่าของมนุษย์ในกลุ่มอื่นด้วย (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๐.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๑	การเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังทุกความคิดเห็น ทั้ง ของบุคคลและกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่ แตกต่างหลากหลายอย่างเห็นอกเห็นใจและ เป็นไปในทางสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การทำงาน ร่วมกันกับที่แตกต่างกัน (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๐.๒๕)	☸ ↔ ◆					
๑๒	ควรพัฒนาการเรียนรู้อย่างเข้าใจบนกระบวนการ ทศน์ตามหลักกัลยาณมิตร และเสริมสร้างด้วย ฐานหลักสาราณียธรรมอันจะเอื้อต่อโอกาสการ เรียนรู้ด้วยจิตที่รุ่มเย็นเป็นธรรม (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๐.๒๕)	☸ ↔ ◆					
๑๓	จิตแห่งความเคารพ เป็นการเปิดใจต้อนรับ บุคคลและกลุ่มที่หลากหลาย เชื่อในคุณงาม ความดีของผู้อื่น มอบความไว้นือเชื่อใจใน เบื้องต้น พยายามเชื่อมสัมพันธ์และไม่ด่วน ตัดสินใคร เชื่อว่า "ความหลากหลายเป็นสิ่งที่ดี โลกจะน่าอยู่ขึ้นเมื่อเรารู้จักเคารพกันและกัน" (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๔	การจะพัฒนาทักษะด้านจิตเคารพนี้จะต้องฝึก การอยู่ร่วมกันกับบุคคลที่หลากหลาย บทบาท หน้าที่ เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่ถูกต้องในการอยู่ ร่วมกัน สิ่งที่ควรปฏิบัติกับคนแต่ละบทบาท ผู้ ฝึกสอน ควรเป็นผู้ชี้แนะในสิ่งที่ถูกต้อง สิ่ง ที่ คาดว่าจะได้รับคือ การรู้บทบาทของตนเอง การแสดงออกต่อผู้อื่นอย่างถูกต้อง เกิด สัมพันธภาพที่ดีในสังคม (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					

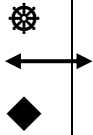
ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งความเคารพ” (Respectful Mind)							
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๕	การอ่อนน้อม การยอมรับความคิดของคนอื่น จะเกิดขึ้นในขณะที่แทรกพระธรรม (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๖	การเคารพความคิดผู้อื่น คือการมองเห็นความ เป็นมนุษย์ในตัวคนอื่น ยอมรับศักดิ์ศรีของ ความเป็นมนุษย์ว่าทุกคนเท่าเทียมกัน (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๗	เห็นด้วยอย่างยิ่งและควรมีจิตประกอบด้วย พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ความคิดย่อมมีความแตกต่างกัน ควรเปิดใจใน แนวคิดที่แตกต่างกัน (Mdn.= ๔.๕๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๘	จิตแห่งความเคารพ ช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อม ล้ำของสังคมไทย ที่มีปัญหามานาน (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๙	การมีจิตแห่งความเคารพนี้ต้องอาศัยหลักสา ราณียธรรม เคารพในความเห็นของคนเสมอ ภาค โดยมีการกระทำทางกาย วาจา ใจ ประกอบด้วยความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เอื้อเพื่อเอื้อแม่ แบ่งปัน มีการกระทำและ ความเห็นร่วมกัน ไม่เกิดความขัดแย้งทาง ความคิด ผลจะทำให้เกิดความรักและความเคารพ ความ สามัคคี ความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับผู้ร่วมงาน (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งจริยธรรม” (Ethical Mind)							
ด้านการศึกษา							
๑	มโนทัศน์ที่เป็นผลจากการรับรู้สิทธิและความ รับผิดชอบในหน้าที่ของแต่ละคน สิ่งสำคัญคือผู้ มีจริยธรรมต้องประพฤติตนให้สอดคล้องกับสิ่ง ที่ตนยึดมั่น แม้พฤติกรรมนั้นจะขัดกับ ผลประโยชน์ส่วนตนก็ตาม (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๒	องค์ประกอบที่เป็นรากฐานให้แก่ชีวิตที่มี จริยธรรมคือ คำพูดและการกระทำ (Mdn.= ๔.๕๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๓	การพัฒนาจิตจริยธรรมเป็นไปโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มี จริยธรรม และบรรยากาศก็เป็นส่วนสำคัญ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๔	สังคมควรแทรกจริยธรรมในทุกส่วนของสถาบัน ที่เกี่ยวข้อง (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๐.๒๕)						
๕	มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสืบหางานที่มี จริยธรรมบกร่อง เนื่องจากหากทะเลาะหลัก จริยธรรมจะเป็นการบ่อนทำลายทั้งสถาบันและ สังคม เป็นการเสื่อมทางวิชาชีพ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๖	จิตรู้จริยธรรมจำเป็นต้องผ่านกระบวนการ ฝึกหัดที่จะเป็นในแบบที่อยากเป็น และหาก สวนทางกับอุดมคติ ควรแก้ไขให้ถูกต้อง (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๗	การรักษาจริยธรรมของตนให้อยู่ในกรอบนั้นยัง ไม่เพียงพอ ควรขยายความรับผิดชอบต่อออกไปให้ ครอบคลุมสังคมที่เป็นสมาชิกด้วย ดั่งข้อความ “เรารับผิดชอบต่อสิ่งที่ทำยังไม่พอ ต้อง รับผิดชอบต่อสิ่งที่เราไม่ได้ทำด้วย” (Mdn.= ๔.๕๐, Q.D.=๑.๐๐)						
๘	การมีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนา เพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าตอบสนอง ประโยชน์ส่วนตน						

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
		การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งจริยธรรม” (Ethical Mind)					
ด้านการศึกษา							
๙	การเห็นประโยชน์ส่วนรวม ควรได้รับการ ปลูกฝังตั้งแต่เด็กจนเป็นนิสัย หากเห็นแก่ตัว ตั้งแต่เด็ก การสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมคงทำ ไม่สำเร็จ และจริยธรรมคงสร้างลำบาก (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๐	ทุกการศึกษาต้องมีคุณธรรม จริยธรรมเป็นหลัก (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๐.๒๕)	☸ ↔ ◆					
๑๑	ปัญหาใหญ่ของสังคมไทยคือ การบกพร่องใน จริยธรรม เช่นโกงได้ แต่ต้องแบ่งฉันทัว ทำให้ ประเทศก้าวต่อไปลำบาก เพราะการโกงกินมิให้ เห็นทุกหย่อมหญ้า (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๐.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๒	จิตจริยธรรมสามารถปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่น ให้ได้เฉกเช่นเดียวกัน ผลที่คาดว่าจะได้รับ : ผู้เรียนมีการแสดงออกที่ ไม่เป็นโทษ และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและ ผู้อื่น (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๐.๒๕)	☸ ↔ ◆					
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๓	จิตจริยธรรมสามารถนึกถึงตนเองได้ในเชิง นามธรรม (Mdn.= ๔.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	↔ ☸ ◆					
๑๔	ควรใช้หลักสุขภาวะองค์รวมต่อการพัฒนา คุณภาพแห่งจิตที่จะเสริมสร้างด้วยหลักสติปัฏ ฐาน๔หรือหลักภาวนา 4 เพื่อเอื้อต่อการเข้าสู่ สภาวะธรรมขั้นสูงต่อไป ดังนั้นการมีแค่ความรู้คู่ คุณธรรม จึงไม่เพียงพอ ต่อการศึกษาพุทธ จิตวิทยา จำเป็นต้องทดลองและปฏิบัติอย่าง ที่ชอบด้วยธรรมเป็นที่สุด (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาคักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งจริยธรรม” (Ethical Mind)							
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๑๕	จิตแห่งจริยธรรม คือ การรู้จักจริยธรรมสามารถ นึกถึงตนเองในเชิงนามธรรม และถามตัวเองได้ ว่า "ฉันอยากเป็นคนงานแบบไหน ฉันอยากเป็น พลเมืองแบบไหน" นึกถึงตนเองในบริบทที่เป็น สากล เช่น "โลกเราจะเป็นอย่างไร ถ้าเพื่อนร่วม อาชีพมีจุดยืนเดียวกับฉัน" สังคมควรแทรกจริย ศาสตร์ในทุกภาคส่วนหลักๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก มุ่งสร้างอาชีพและพลเมืองที่มีจริยธรรม (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๖	ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศาสนาพุทธเป็น ศาสนาประจำชาติ ซึ่งเป็นการไม่ยากเกินไปที่ เราจะปูพื้นฐานจริยธรรมให้กับเด็กตั้งแต่การ เริ่มต้นรับรู้ได้ ให้ได้รู้ว่าอะไรถูก ผิด จากนั้น ปล่อยให้เค้ามีอิสระทางความคิด ถ้าพื้นฐาน จริยธรรมดี ไม่ว่าเค้าจะดำเนินชีวิตต่อไป อย่างไร เจอปัญหา อุปสรรคอะไร การคิด สร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาคิดนอกกรอบก็ยังคง อยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องดีงาม และนี่คือ สิ่งที่คาดหวังจะเกิดขึ้น (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๗	หลักพระธรรม ครอบคลุมจิตจริยธรรมได้ ทั้งหมด (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๘	การมีจิตสาธารณะเช่นนี้ เพื่อทำลายอัตตา อัตตนิยา (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					
๑๙	ควรพัฒนาหลักจริยธรรมบนฐานคิดที่เป็นธรรม และชอบธรรมด้วย ไม่ควรพิจารณาตัดสิน เหตุผลจริยธรรมในเชิงตรรกะเพราะไม่เอื้อต่อ ความเห็นที่ถูกต้องตามธรรม ควรยึดถือ หลักธรรมเป็นสำคัญ (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๑.๐๐)	☸ ↔ ◆					

ข้อ	แนวโน้มการจัดการศึกษาพุทธจิตวิทยา: กรณีศึกษาศักยภาพจิตอนาคต	ระดับความเห็นด้วย					เหตุผล ประกอบ
		๕	๔	๓	๒	๑	
การเสริมสร้างทักษะ “จิตแห่งจริยธรรม” (Ethical Mind)							
ด้านพุทธจิตวิทยา							
๒๐	การมีความรู้ต้องคู่กับคุณธรรม ตามหลักการของพระพุทธเจ้า อันได้แก่ วิชชาจรณสัมปันโน ความสมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงต้องมีความรู้ตามหลักวิชาการดี และความประพฤติทางคุณธรรม จริยธรรมที่ดี มีความละเอียดต่อความชั่ว กลัวบาป ซื่อสัตย์สุจริต มีความอ่อนน้อมถ่อมตน กตัญญูกตเวที เป็นต้น (Mdn.= ๕.๐๐, Q.D.=๐.๒๕)						

ภาคผนวก ง

การวิเคราะห์ทางสถิติ

ประวัติผู้วิจัย :

ชื่อ : นางอาภรทิพย์ สมบัติบริบูรณ์
 ว/ด/ป เกิด : วันที่ ๒๒ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๙
 สถานที่เกิด : กรุงเทพมหานคร
 การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๓๓ - ปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการทั่วไป
 พ.ศ. ๒๕๔๘ - ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาการแนะแนว
 พ.ศ. ๒๕๔๙ - ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาการศึกษา นอกระบบ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 พ.ศ. ๒๕๕๕ - ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสบการณ์การทำงาน:

พ.ศ. ๒๕๒๗ - ข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 พ.ศ. ๒๕๕๐ - อาจารย์ที่ปรึกษานักศึกษาระดับ ม.ต้น กศน.
 วิธีเรียนทางไกล กทม.
 พ.ศ. ๒๕๕๔ - ข้าราชการบำนาญ และ พนักงานมหาวิทยาลัย
 ผลงานทางวิชาการ: พ.ศ. ๒๕๕๖ - หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “ผลของการใช้การบริหารคุณภาพ
 ทัวทั้งองค์กร (TQM) ในการเบิกเงินค่าใช้จ่ายเดินทางไป
 ต่างประเทศของอาจารย์ภาควิชาคณิตศาสตร์
 คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาฯ” ในการประชุมวิชาการสาย
 สนับสนุน “จามจุรีวิชาการ : ๑๐๐ ปี วิชาฯ จุฬาฯ”
 พ.ศ. ๒๕๕๗ - หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “การจัดระบบงานสำนักงานด้วย
 วิถีไคเซ็น” การประชุมวิชาการสายสนับสนุน “แคสเสด
 วิชาการ’๕๗ ส่งเสริมงานวิจัย สู่การพัฒนาคน พัฒนางาน”
 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.
 พ.ศ. ๒๕๕๙ - หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “การมอบหมายงานสู่การประเมินผล
 การปฏิบัติงาน” การประชุมวิชาการสายสนับสนุน “ทองกวาว
 วิชาการ’๕๙ ส่งเสริมงานวิจัย พัฒนาคน พัฒนางาน พัฒนาองค์กร”
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สังกัด : ภาควิชาคณิตศาสตร์และวิทยาการคอมพิวเตอร์
 คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หน้าที่ : หัวหน้างานสำนักงาน

เข้าศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๖

ที่อยู่ปัจจุบัน : ๘/๓ หมู่ ๗ ตำบลวัดชลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๓๐